

İl-Bidaye ve'n-Nihaye

BÜYÜK İSLÂM TARİHİ

İbn Kesîr

EL BİDÂYE VE'N-NİHÂYE

BÜYÜK İSLÂM TARİHİ İbn Kesîr

11

Çeviren:
Mehmet KESKİN

ÇAĞRI YAYINLARI
Divanyolu, Klodfarer Cd. No: 16/1
Sultanahmet/ İSTANBUL
Tel: 516 20 80 - 81
Fax: 516 20 82

İÇİNDEKİLER

Hicretin İkiyüzkırküçüncü Senesi	9
İbrahim b. Abbas	9
Hicretin İkiyüzkırkdördüncü Senesi	10
Hicretin İkiyüzkırkbeşinci Senesi	11
İbn Ravendî, Zünnün el-Mısrî	12
Hicretin İkiyüzkırkaltıncı Senesi	13
Dabül b. Ali, Ahmed b. Ebi'l-Havârî	14
Hicretin İkiyüzkırkyedinci Senesi	16
Mütevekkil Alallah'ın Biyografisi	17
Muhammed el-Muntasır b. Mütevekkil'in halifelîği	21
Nahivci Ebu Osman el-Mazîfî	21
Hicretin İkiyüzkırksekinzi Senesi	23
Müstain Billah'ın halifelîği	25
Hicretin İkiyüzkırkdokuzuncu Senesi	26
Ali b. el-Cehm	28
Hicretin İkiyüzellinci Senesi	30
Hicretin İkiyüzellibirinci Senesi	33
Hicretin İkiyüzelliikinci Senesi	38
Müstain'den sonra Mütevekkil Alallah'ın oğlu Mutez Billah'ın hilafete geçmesi ..	38
Müstain'in Öldürülmesi	40
Hicretin İkiyüzelliüçüncü Senesi	41
Sırrî es-Sakafî	42
Hicretin İkiyüzellidördüncü Senesi	46
Ebül-Hasan Ali el-Hadi	46
Hicretin İkiyüzellibeşinci Senesi	47
Halife Mutez'in ölümü	48
Mühtedi Billah'ın hilafeti	50
Ehl-i Beyt'ten olduğunu iddia eden başka bir Haricinin Basra'da isyan etmesi ...	52
Hicretin İkiyüzellibeşinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	53
Mutezile'den kelimacı Cahiz	53
Muhammed b. Kerram	54
Hicretin İkiyüzellialtıncı Senesi	55
Mühtedi Billah'ın hal' edilmesi, Mutemid Ahmed b. Mütevekkil'in hilafete geçişi	57
Zübeyr b. Bekkar, İmam Buhârî	61
Hicretin İkiyüzelliyedinci Senesi	66
Hicretin İkiyüzelliyedinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	69
Hasan b. Arefe b. Yezid	69
Hicretin İkiyüzellisekinzi Senesi	69
Hicretin İkiyüzellidokuzuncu Senesi	71
Hicretin İkiyüzaltmışıncı Senesi	73
Hicretin İkiyüzaltmışbirinci Senesi	73
İmam Müslim'in biyografisi	75

Bayezid-i Bestamî	77
Hicretin İkiyüzaltmışikinci Senesi	78
Hicretin İkiyüzaltmışüçüncü Senesi	79
Hicretin İkiyüzaltmışdördüncü Senesi	79
Ebu Zür'a	80
Hicretin İkiyüzaltmışbeşinci Senesi	81
Yakub b. Leys es-Saffar	83
Hicretin İkiyüzaltmışaltıncı Senesi	83
Hicretin İkiyüzaltmışyedinci Senesi	85
Ebu Ahmed el-Muvaffak'ın zenci liderinin şehri istila etmesi	86
Hicretin İkiyüzaltmışsekizinci Senesi	88
Hicretin İkiyüzaltmışdokuzuncu Senesi	88
Hicretin İkiyüzyetmişinci Senesi	91
Ahmed b. Tolon	95
Hasan b. Zeyd el-Alevî, Davud b. Ali, İbn Kuteybe ed-Dineverî	96
Hicretin İkiyüzyetmişbirinci Senesi	98
Boran	99
Hicretin İkiyüzyetmişikinci Senesi	100
Müneccim Ebu Ma'şer	101
Hicretin İkiyüzyetmişüçüncü Senesi	102
Hicretin İkiyüzyetmişüçüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	102
Muhammed b. Abdurrahman b. Hakem el-Ümevî	102
Halef b. Ahmed b. Halid, Kazvinli İbn Mace	103
Hicretin İkiyüzyetmişdördüncü Senesi	104
Hicretin İkiyüzyetmişbeşinci Senesi	104
Hicretin İkiyüzyetmişbeşinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	106
Ebu Bekir Ahmed b. Muhammed el-Haccac	106
Ebu Davud es-Sicistanî	108
Hicretin İkiyüzyetmişaltıncı Senesi	110
Baki b. Mahled	110
Hicretin İkiyüzyetmişyedinci Senesi	112
Ahmed b. İsa, Ebu Hatim er-Razî, Muhammed b. Sa'dân	113
Yakub b. Süfyan b. Harran, Arîb el-Me'muniye	116
Hicretin İkiyüzyetmişsekizinci Senesi	119
Ebu Ahmed el-Muvaffak'ın biyografisi	122
Hicretin İkiyüzyetmişdokuzuncu Senesi	123
Mutemid Alallah'ın biyografisi	124
Tarihçi Belazurî, Mutedid'in halifelîği, Tirmizî	125
Hicretin İkiyüzsekseninci Senesi	129
Bu senede Bağdat'ta hilafet sarayının yapılması	130
Ahmed b. Muhammed b. İsa b. Ezher, Nahivcilerin Üstadı Sibeveyhî	131
Hicretin İkiyüzseksenbirinci Senesi	138
Ebu Bekir Abdullah b. Ebî'd-Dünya el-Kureşî	134
Hicretin İkiyüzseksenikinci Senesi	135
İsmail b. İshak, Humaraveyh b. Ahmed b. Tolon, Ebu Muhammed eş-Şarânî	136
Hicretin İkiyüzseksenüçüncü Senesi	137
Şair İbn er-Rumî, Şair Buhtürî	139
Hicretin İkiyüzseksendördüncü Senesi	142
Hicretin İkiyüzseksendördüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	144
Ahmed b. Mübarek Ebu Amr el-Müstemlî, İshak b. Hasan	144

Hicretin İkiyüzseksenbeşinci Senesi	145
Hicretin ikiyüzseksenbeşinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	146
İbrahim b. İshak, Nahivci Müberred	147
Hicretin İkiyüzseksenaltıncı Senesi	148
Karmatilerin başı Ebu Said el-Cenabî'nin ortaya çıkışı	149
İshak b. Muhammed b. Ahmed b. Eban, Bakî b. Mahled, Hasan b. Beşşar	151
Muhammed b. İbrahim, Muhammed b. Yunus, Yakub b. İshak	152
Hicretin İkiyüzseksenyedinci Senesi	152
Muhammed b. Zeyd el-Alevî	153
Ahmed b. Amr b. Ebu Asım ed-Dahhak	155
Hicretin İkiyüzseksensekizinci Senesi	155
Hicretin ikiyüzseksensekizinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	156
Bişr b. Musa b. Salih, Sabit b. Kurra	156
Hasan b. Amr b. Cehm, Ubeydullah b. Süleyman b. Vehb	157
Hicretin İkiyüzseksendokuzuncu Senesi	157
Halife Mutedid Billah	158
Müktefi Billah Ebu Muhammed'in halifelîği	172
Bedir	173
Hicretin ikiyüzseksendokuzuncu senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	174
Hüseyin b. Muhammed, Ammar b. Vesime, Harun b. Leys	174
Hicretin İkiyüzdoksamıncı Senesi	175
Hicretin ikiyüzdoksamıncı senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	176
İmam Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah	176
Muhammed b. Abdullah Ebu Bekir ed-Dahhak	176
Hicretin İkiyüzdoksanbirinci Senesi	177
Hicretin ikiyüzdoksanbirinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	178
Ahmed b. Yahya b. Zeyd b. Seyyar	178
Hicretin İkiyüzdoksanikinci Senesi	180
Hicretin ikiyüzdoksanikinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	180
İbrahim b. Abdullah b. Müslim el-Keccî	181
Hicretin İkiyüzdoksanüçüncü Senesi	181
Hicretin ikiyüzdoksanüçüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	183
Şair Ebül-Abbâs en-Nâsî, Ubeyd b. Muhammed b. Halef	183
Nasr b. Ahmed b. Abdülazîz	183
Hicretin İkiyüzdoksandördüncü Senesi	183
Lanetli Zikrevayh'in öldürülmesi	184
Hicretin ikiyüzdoksandördüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	185
Hüseyin b. Muhammed b. Hatim, Salih b. Muhammed b. Amr	185
Muhammed b. İsa b. Muhammed, Muhammed b. İmam b. İshak b. Raheveyh	185
Muhammed b. Nasr Ebu Abdillâh el-Mervezî	186
Musa b. Harun b. Abdillâh	187
Hicretin İkiyüzdoksanbeşinci Senesi	188
Halife Muktefi Billah'ın biyografisi ve vefatı	188
Muktedir Billah Ebu Fadl Cafer b. Mutedid'in halifelîği	188
Hicretin ikiyüzdoksanbeşinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	190
Ebu İshak el-Müzekkî	190
Büyük Mutasavvuflardan Ebu Hüseyin en-Nurî, İsmail b. Ahmed b. Saman	191
Hafız el-Muammerî	192
Abdullah b. Hasan, Ebu Cafer et-Tirmizî	192
Hicretin İkiyüzdoksanalıncı Senesi	193

Hicretin ikiyüzdoksanaltıncı senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	194
Hafız Ahmed b. Muhammed b. Zekerriya, Ebu Bekir el-Esrem	194
Halef b. Amr b. Abdurrahman b. İsa, Halife ve şair İbn Mutez	195
Muhammed b. Hüseyin b. Habib, Muhammed b. Davud b. Cerrah	198
Hicretin İkiyüzdoksanyedinci Senesi	198
Hicretin ikiyüzdoksanyedinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	199
Muhammed b. Davud b. Ali	199
Muhammed b. Osman b. Ebi Şeybe	200
Muhammed b. Tahir b. Abdullah, Musa b. İshak, Yusuf b. Yakub	200
Hicretin İkiyüzdoksansekizinci Senesi	202
Hicretin ikiyüzdoksansekizinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	202
İbn Ravendî	202
Cüneyd b. Muhammed b. Cüneyd (Cüneyd-i Bağdadî)	204
Vaiz Said b. İsmail b. Said b. Mansur Ebu Osman	206
Semnun b. Hamza, Safi el-Harbi	207
İshak b. Huneyn b. İshak, Hüseyin b. Ahmed b. Muhammed b. Zekerriya	208
Hicretin İkiyüzdoksan dokuzuncu Senesi	208
Hicretin ikiyüzdoksan dokuzuncu senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	209
Ahmed b. Nasr b. İbrahim Ebu Amr el-Haffaf, Behlül b. İshak b. Behlül	209
Hüseyin b. Abdullah, Muhammed b. İsmail, Muhammed b. Ebi Bekr	210
Nahivci Muhammed b. Ahmed b. Keysan, Muhammed b. Yahya	211
Fatıma el-Kahramane	211
Hicretin Üçyüzüncü Senesi	212
Hicretin üçyüzüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	212
Ahves b. Fadl	212
Ubeydullah b. Abdullah b. Tahir, Şair Sinavberî	213
İbrahim b. Ahmed	214
Hicretin Üçyüzbirinci Senesi	215
Hicretin üçyüzbirinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	217
İbrahim b. Halid eş-Şafî, Cafer b. Muhammed, Ebu Said el-Cenabi el-Karmatî ..	217
Ali b. Ahmed er-Rasibî, Muhammed b. Abdullah b. Ali	218
Hicretin Üçyüzikinci Senesi	218
Hicretin üçyüzikinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	219
Bişr b. Nasr b. Mansur, Kadı Ebu Zür'a Muhammed b. Osman eş-Şafî	219
Hicretin Üçyüzüçüncü Senesi	219
Hicretin üçyüzüçüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	220
Nesei Ahmed b. Ali	220
Hasan b. Süfyan, Rüveym b. Ahmed	222
Züheyr b. Salih, Ebu Ali el-Cübbaf, Şair Ebu Hasan b. Bessamî	224
Hicretin Üçyüzdördüncü Senesi	224
Hicretin üçyüzdördüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	225
Lebib b. Muhammed	225
Yusuf b. Hüseyin b. Ali, Yemut b. Müzri' b. Yemut	226
Hicretin Üçyüzbeşinci Senesi	227
Hicretin üçyüzbeşinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	228
Muhammed b. Ahmed Ebu Musa	228
Hicretin Üçyüzaltıncı Senesi	229
Hicretin üçyüzaltıncı senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	229
İbrahim b. Ahmed b. Haris	229
Ahmed b. Ömer b. Seric, Ahmed b. Yahya, Hasan b. Yusuf b. İsmail	230

Abdullah b. Ahmed b. Musa, Muhammed b. Babşaz	230
Muhammed b. Hüseyin b. Şehriyar, Muhammed b. Halef b. Hayyan	231
Mansur b. İsmail b. Ömer, Ebu Nasr el-Muhib	232
Hicretin Üçyüzyedinci Senesi	232
Hicretin üçyüzyedinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	232
Ahmed b. Ali b. Müsenna	232
İshak b. Abdullah b. İbrahim, Zekeriya b. Yahya es-Saci, Ali b. Sehl b. Ezher	233
Hicretin Üçyüzsekizinci Senesi	233
Hicretin üçyüzsekizinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	234
İbrahim b. Süfyan, Ahmed b. es-Salt, Abdullah b. Sabit b. Yakub	234
Hicretin Üçyüzdokuzuncu Senesi	235
Hallac'ın biyografisi	235
Hallac'ın hilelerine örnekler	241
Hallac'ın öldürülmesi	248
Hicretin üçyüzdokuzuncu senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	255
Büyük Mutasavvıflardan Ebü'l-Abbâs b. Atâ	255
Hicretin Üçyüzonuncu Senesi	256
Ebu Bişr ed-Dolabî, Taberî	257
Hicretin Üçyüzonbirinci Senesi	261
Hicretin üçyüzonbirinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	262
Hallâ Ahmed b. Muhammed b. Havin, Ebu Muhammed el-Cerîrî	262
Ma'ani'l-Kur'ân adlı eserin sahibi Zeccac, Hamid b. Abbas	263
İbn Huzeyme	264
Hicretin Üçyüzonikinci Senesi	264
Hicretin üçyüzonikinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	267
İbrahim b. Hamis, Ali b. Muhammed b. Furat	267
Muhammed b. Muhammed b. Süleyman b. Haris b. Abdîrrahman	268
Hicretin Üçyüzonüçüncü Senesi	269
Hicretin üçyüzonüçüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	270
Ali b. Abdülhamid b. Abdullah b. Süleyman, Hafız Ebü'l-Abbâs es-Serrac	270
Hicretin Üçyüzondördüncü Senesi	271
Hicretin Üçyüzonbeşinci Senesi	272
Hicretin üçyüzonbeşinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	275
İbn Cessas el-Cevherî	275
Abdullah b. Muhammed el-Kazvinî, Ali b. Süleyman b. Mufaddal	277
Hicretin Üçyüzonaltıncı Senesi	277
Hicretin üçyüzonaltıncı senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	279
Benan b. Muhammed	279
Hicretin Üçyüzonyedinci Senesi	280
Karmatîlerin Hacer-i Eved'i alarak kendi memleketlerine götürmeleri	282
Hicretin üçyüzonyedinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	286
Ahmed b. Hasan b. Ferac, Ahmed b. Mehdi b. Remim	286
Bedr b. Heysem, Abdullah b. Muhammed b. Abdülaziz	287
Muhammed b. Ebi'l-Hüseyin	288
Kelamcı Ka'bî	289
Hicretin Üçyüzonsekkizinci Senesi	289
Hicretin üçyüzonsekkizinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	290
Ahmed b. İshak	290
Yahya b. Muhammed b. Said, Hasan b. Ali b. Ahmed	291
Hicretin Üçyüzondokuzuncu Senesi	292

Hicretin üçyüzondokuzuncu senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	293
Hüseyin b. Abdurrahman el-Antakî	293
Ali b. Hüseyin b. İsa, Muhammed b. Fadl b. Abbas	294
Muhammed b. Sa'd, Yahya b. Abdullah	294
Hicretin Üçyüzirminci Senesi	295
Muktedir Billah'ın biyografısı	297
Kahir'in halifelîği	299
Hicretin üçyüzirminci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	300
Ahmed b. Umeyr b. Cevsa, İbrahim b. Muhammed b. Ali, Ebu Ali b. Hayzuran ...	300
Abdûlmelik b. Muhammed b. Adiy, Ebu Ömer Muhammed b. Yusuf	301
Hicretin Üçyüzirmibirinci Senesi	301
Büveyh oğulları devletin ortaya çıkışı	303
Hicretin üçyüzirmibirinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	305
Ahmed b. Muhammed b. Selame, Ahmed b. Muhammed b. Musa	305
Muktedir Billah'ın Seyyide lakabıyla tanınan annesi Şuğeb	307
Abdüsselam b. Muhammed, Ahmed b. Hasan b. Düreyd b. Atahiye	308
Hicretin Üçyüzirmiikinci Senesi	309
Kahir'in hal' edilmesi, gözlerine mil çekilip işkenceye tabi tutulması	310
Radi Billah Ebü'l-Abbas'ın halifelîği	311
İfrikiyye hakimi Mehdi'nin ölümü	313
Hicretin üçyüzirmiikinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	315
Ahmed b. Abdullah b. Müslim b. Kuteybe, Ahmed b. Ahmed b. Kasım Ruzbarî ...	315
Muhammed b. İsmail	316
Hicretin Üçyüzirmiuçüncü Senesi	316
Hicretin üçyüzirmiuçüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	318
Nahivci Nefteveyh	318
Abdullah b. Abdüssamed b. Mühtedi Billah, Abdûlmelik b. Muhammed b. Adiy ..	319
Ali b. Fadl b. Tahir, Muhammed b. Ahmed b. Esed	320
Hicretin Üçyüzirmidördüncü Senesi	320
Hicretin üçyüzirmidördüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	322
Kurra İbn Mücahid, Şair Cahze el-Bermekî	322
Zahîrî fıkıhçısı İbn Mugalles, Ebu Bekir b. Ziyad en-Nisaburî	324
Affan b. Süleyman, Ebü'l-Hasan el-Eş'arî, Muhammed b. Fadl b. Abdullah	325
Harun b. Muktedir	326
Hicretin Üçyüzirmibeşinci Senesi	326
Hicretin üçyüzirmibeşinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	326
Ahmed b. Muhammed b. Hasan, Muhammed b. İshak b. Yahya	326
Abdullah b. Muhammed b. Süfyan, Muhammed b. Harun el-Askerî	327
Hicretin Üçyüzirmialtıncı Senesi	327
Hicretin Üçyüzirmiyedinci Senesi	329
Hicretin üçyüzirmiyedinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	330
Hasan b. Kasım b. Cafer b. Rahim, Hüseyin b. Kasım b. Cafer	330
Osman b. Hattab, Muhammed b. Cafer	331
Hafız Ebu Muhammed Abdurrahman b. Ebi Hatim	331
Hicretin Üçyüzirmisekizinci Senesi	332
Hicretin üçyüzirmisekizinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	334
Ebu Muhammed Cafer el-Mürteiş	334
Ebu Said el-İstahrî, Ali b. Muhammed Ebü'l-Hasan el-Müzeyyen es-Sağır	335
Ahmed b. Abdürrabbih, Ömer b. Ebi Ömer Muhammed b. Yusuf b. Yakub	336
Kurra İbn Şenbuz	337

Muhammed b. Ali b. Hasan b. Abdullah	338
Ebu Bekir İbn Enbarî, Ümmü İsa	340
Hicretin Üçyüzyirmidokuzuncu Senesi	340
Hicretin üçyüzyirmidokuzuncu senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	346
Ahmed b. İbrahim, Beckem et-Türki	346
Ebu Muhammed el-Berbeharî, Yusuf b. Yakub	347
Hicretin Üçyüzotuzuncu Senesi	349
Hicretin üçyüzotuzuncu senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	352
İshak b. Muhammed, Hüseyin b. İsmail b. Muhammed	352
Ali b. Muhammed b. Sehl	353
Şeyh Ebu Salih Müflih el-Hanbeli	354
Hicretin Üçyüzotuzbirinci Senesi	355
Hicretin üçyüzotuzbirinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	356
Sabit b. Sinan b. Kurra es-Sabiî	356
Muhammed b. Ahmed b. Yakub, Muhammed b. Muhalled b. Cafer	357
Mecnun el-Bağdadi	358
Hicretin Üçyüzotuzikinci Senesi	358
Ahmed b. Muhammed b. Said, Ahmed b. Amir el-Merveruzî	361
Hicretin Üçyüzotuzüçüncü Senesi	362
Müstekfi Billah Abdullah b. Müktefi b. Mutedid'in halifeliği	363
Hicretin Üçyüzotuzdördüncü Senesi	364
Büveyh oğulları devletinin ilk aşaması ve Bağdat'a hakim oluşları	365
Halife Müstekfi Billah'ın yakalanıp hal' edilmesi	365
Muti Lillah'ın halifeliği	366
Hicretin üçyüzotuzdördüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	368
Omer b. Hüseyin	368
Muhammed b. İsa	369
Muhammed b. Muhammed b. Abdullah, İhsid Muhammed b. Abdullah b. Toğaç	370
Ebu Bekir eş-Şibli	370
Hicretin Üçyüzotuzbeşinci Senesi	372
Hicretin üçyüzotuzbeşinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	372
Hasan b. Hamaveyh b. Hüseyin	372
Abdurrahman b. Ahmed b. Abdullah	373
Abdüsselam b. Rağban, Ali b. İsa b. Davud b. Cerrah	373
Muhammed b. İsmail, Harun b. Muhammed	375
Ebü'l-Abbas b. Kadı Ahmed	376
Hicretin Üçyüzotuzaltıncı Senesi	376
Hicretin üçyüzotuzaltıncı senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	376
Ebü'l-Hüseyin b. Münadi	376
Soli Muhammed b. Abdullah b. Abbas, İbnetü's-Şeyh Ebü'z-Zahid el-Mekki	377
Hicretin Üçyüzotuzyedinci Senesi	378
Hicretin üçyüzotuzyedinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	379
Abdullah b. Muhammed b. Hamdeveyh, Meşhur Katip Kudame	379
Muhammed b. Ali b. Ömer, Muhammed b. Mutahhar b. Abdullah	379
Hicretin Üçyüzotuzsekizinci Senesi	379
Ebü'l-Hasan Ali b. Büveyh'in biyografisi	380
Hicretin üçyüzotuzsekizinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	381
Ahmed b. Muhammed b. İsmail b. Yunus, Müstekfi Billah	381
Ali b. Memşad b. Sahnun b. Nasr, Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hasan	382
Hicretin Üçyüzotuzdokuzuncu Senesi	382

Hicretin üçyüzotuzdokuzuncu senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	383
Hasan b. Davud b. Babşâz	383
Halife Kahir Billah, Muhammed b. Abdullah b. Ahmed, Farabî	384
Hicretin Üçyüzkırkıncı Senesi	385
Hicretin üçyüzkırkıncı senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	385
Eşheb b. Abdüaziz	385
Ebü'l-Hasan el-Kerhî, Muhammed b. Salih b. Yezid, Mansur b. Karatekin	386
Hicretin Üçyüzkırkbirinci Senesi	387
Hicretin üçyüzkırkbirinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	387
Mansur el-Fatimî	387
İsmail b. Muhammed b. İsmail b. Salih, İsmail b. Kaim b. Mehdi	388
Hicretin Üçyüzkırkikinci Senesi	389
Hicretin üçyüzkırkikinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	390
Ali b. Muhammed b. Ebi'l-Fehm, Muhammed b. İbrahim	390
Muhammed b. Musa b. Yakub	391
Hicretin Üçyüzkırküçüncü Senesi	391
Hicretin üçyüzkırküçüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	391
Hasan b. Ahmed	391
Ali b. Muhammed b. Hümam, Muhammed b. Ali b. Ahmed, Ebü'l-Hayr et-Tınanî	392
Hicretin Üçyüzkırkdördüncü Senesi	392
Hicretin üçyüzkırkdördüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	393
Osman b. Ahmed, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed	393
Muhammed b. Ahmed b. Batte b. İshak el-İsfahanî	393
Muhammed b. Yusuf b. Haccac, Ebu Bekir b. Haddad, Ebu Yakub el-Ezraf	394
Hicretin Üçyüzkırkbeşinci Senesi	395
Hicretin üçyüzkırkbeşinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	396
Gulam-ı Sa'leb	396
Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Rüstem, Ahmed b. Muhammed b. İsmail	397
Hicretin Üçyüzkırkaltıncı Senesi	398
Hicretin üçyüzkırkaltıncı senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	398
Ahmed b. Abdullah b. Hüseyin	398
Hasan b. Halef b. Şâzan, Ebü'l-Abbas el-Asam	399
Hicretin Üçyüzkırkyedinci Senesi	399
Hicretin üçyüzkırkyedinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	400
Zübeyr b. Abdurrahman, Ebu Said b. Yunus	400
Nahivci İbn Dürüstveyh, Muhammed b. Hasan, Muhammed b. Ali	401
Hicretin Üçyüzkırksekinzi Senesi	401
Hicretin üçyüzkırksekinzi senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	402
İbrahim b. Şeyban el-Karmikîni, Ebu Bekir en-Neccad	402
Cafer b. Muhammed b. Nusayr b. Kasım	402
Muhammed b. İbrahim b. Yusuf, Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Fudale ..	403
Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed	404
Hicretin Üçyüzkırkdokuzuncu Senesi	404
Hicretin üçyüzkırkdokuzuncu senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	405
Kâtip Cafer b. Harb, Hafız Ebu Ali, Hassan b. Muhammed b. Ahmed b. Mervan ..	405
Hamd b. İbrahim b. Hattab, Abdülvahid b. Ömer b. Muhammed b. Ebi Haşim	406
Ebu Ahmed el-Assal	406
Hicretin Üçyüzellinci Senesi	407
Hicretin üçyüzellinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	408
Nuh b. Abdülmelik es-Samanî, Abdurrahman el-Ümevî	408

Ebu Sehl b. Ziyad el-Kattan	408
İsmail b. Ali b. İsmail, Ahmed b. Muhammed b. Said	409
Temmam b. Muhammed b. Abbas, Hüseyin b. Kasım	409
Abdullah b. İsmail b. İbrahim	409
Utbe b. Abdullah, Muhammed b. Ahmed b. Hayyan, Ebu Ali el-Hazin	410
Hicretin Üçyüzellibirinci Senesi	410
Hicretin üçyüzellibirinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	413
Hasan b. Muhammed b. Harun	413
Da'lec b. Ahmed b. Da'lec b. Abdurrahman	414
abdülbaki b. kani', Tefsirci Ebu Bekir en-Nakkaş	415
Ebu Bekir el-Harbi	416
Hicretin Üçyüzelliikinci Senesi	416
Ermeni hükümdarı Nikofor (Domestikos)'un biyografisi	417
Hicretin Üçyüzelliüçüncü Senesi	431
Hicretin üçyüzelliüçüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	433
Bekkâr b. Ahmed, Ebu İshak el-Cehmî	433
Hicretin Üçyüzellidördüncü Senesi	433
Hicretin üçyüzellidördüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	436
Meşhur şair Mütenebbî	436
Muhammed b. Hibban	441
Muhammed b. Hasan b. Yakub, Muhammed b. Abdullah b. İbrahim	442
Hicretin Üçyüzellibeşinci Senesi	443
Hicretin üçyüzellibeşinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	444
Hasan b. Davud, Muhammed b. Hüseyin	444
Ebu Bekir b. Ciabî	445
Hicretin Üçyüzellialtıncı Senesi	445
Muizzü'd-Devle b. Büveyh'in vefatı	446
Hicretin üçyüzellialtıncı senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	447
Ebü'l-Ferec el-İsfahanî	447
Şeyfü'd-Devle	448
İhsid Kâfur	449
Ebu Ali el-Kalf	450
Hicretin Üçyüzelliyedinci Senesi	450
Hicretin üçyüzelliyedinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	451
Ömer b. Cafer b. Abdillâh	451
Muhammed b. Ahmed b. Ali b. Muhalled, Kâfur b. Abdullah el-İhsidî	452
Hicretin Üçyüzellisekizinci Senesi	452
Hicretin Üçyüzellidokuzuncu Senesi	454
Hicretin üçyüzellidokuzuncu senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	457
Muhammed b. Ahmed b. Hüseyin, Muharib b. Muhammed b. Muharib	457
Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Muhammed	457
Hicretin Üçyüzaltmışıncı Senesi	458
Hicretin üçyüzaltmışıncı senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	459
Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb, Şair Refa Ahmed b. Sırrî Ebü'l-Hasan	459
Muhammed b. Cafer, Muhammed b. Hasan el-Acurî	460
Muhammed b. Cafer b. Muhammed, Muhammed b. Davud Ebu Bekir es-Sofî	460
Muhammed b. Ferhanî, Ahmed b. Feth	461
Hicretin Üçyüzaltmışbirinci Senesi	461
Hicretin üçyüzaltmışbirinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	463
Said b. Ebi Said el-Cenabî, Osman b. Ömer b. Hafif	463

Ali b. İshak b. Halef, Ahmed b. Sehl	463
Hicretin Üçyüzaltmışikinci Senesi	463
Hicretin üçyüzaltmışikinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	466
Sirri b. Ahmed b. Ebi's-Sırrî, Muhammed b. Hanî	466
İbrahim b. Muhammed, Said b. Kasım	467
Muhammed b. Hasan b. Kevser b. Ali	467
Hicretin Üçyüzaltmışüçüncü Senesi	468
Muti'nin hal' edilip Tai'in halifelige geçmesi	469
Muiz el-Fatımî ile Hüseyin arasındaki savaş	469
Muiz el-Fatımî'nin, Dımeşk'ı Karmatilerin elinden kurtarması	470
Hicretin üçyüzaltmışüçüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	472
Abbas b. Hüseyin, Ebu Bekir Abdülaziz b. Cafer, Ali b. Muhammed	472
Şair Ebu Firas b. Hamdan	473
Hicretin Üçyüzaltmışdördüncü Senesi	474
Dımeşk şehrinin Fatımîlerin elinden alınması	476
Hicretin üçyüzaltmışdördüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	479
Türk Hacıb Sebüktekin	479
Hicretin Üçyüzaltmışbeşinci Senesi	479
Hicretin üçyüzaltmışbeşinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	480
Ahmed b. Cafer b. Muhammed b. Selem, Sabit b. Sinan	480
Hüseyin b. Muhammed b. Ahmed, Ebu Ahmed b. Adiy el-Hafız	481
Muiz el-Fatımî	481
Hicretin Üçyüzaltmışaltıncı Senesi	483
Sebüktekin'in hakimiyetinin başlangıcı	485
Hicretin üçyüzaltmışaltıncı senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	485
Ebu Yakub b. Yusuf	485
Hüseyin b. Ahmed	486
İsmail b. Nuceyd	487
Hasan b. Büveyh, Muhammed b. İshak	488
Muhammed b. Hasan, Kadı Münzir el-Belütî	488
Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed	489
Hicretin Üçyüzaltmışyedinci Senesi	490
İzzü'd-Devle Bahtiyar'ın öldürülmesi	492
Hicretin üçyüzaltmışyedinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	493
Bahtiyar b. Büveyh ed-Deylemî	493
Muhammed b. Abdurrahman	494
Hicretin Üçyüzaltmışsekizinci Senesi	494
Kassamü't-Türab Dımeşk'ı ele geçiriyor	494
Hicretin üçyüzaltmışsekizinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	495
Akikî	495
Ahmed b. Cafer, Temim b. Muiz el-Fatımî	496
Ebu Said es-Sayrafi, Abdullah b. İbrahim, Abdullah b. Muhammed b. Verka	497
Muhammed b. İsa	498
Hicretin Üçyüzaltmışdokuzuncu Senesi	498
Hicretin üçyüzaltmışdokuzuncu senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	500
Ahmed b. Zekeriya	500
Ahmed b. Atâ b. Ahmed, Abdullah b. İbrahim, Muhammed b. Salih	501
Hicretin Üçyüzyetmişinci Senesi	502
Hicretin üçyüzyetmişinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	502
Ebu Bekir er-Razî, Muhammed b. Cafer	502

Ibn Haleveyh	503
Hicretin Üçyüzetmişbirinci Senesi	503
Hicretin üçyüzetmişbirinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	503
İsmailî	503
Hasan b. Salih, Hasan b. Ali b. Hasan, Abdullah b. Hüseyin, Abdülaziz b. Haris	504
Ali b. İbrahim, Ali b. Muhammed el-Ahdeb el-Müzevvir	505
Şeyh Ebu Zeyd el-Mervezî, Muhammed b. Hafif	505
Hicretin Üçyüzetmişikinci Senesi	506
Adü'd-d-Devle ile ilgili bazı haberler	506
Muhammed b. Cafer	509
Hicretin Üçyüzetmişüçüncü Senesi	510
Hicretin üçyüzetmişüçüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	510
Büveyh Müeyyedü'd-Devle	510
Belkin b. Ziri b. Münadî, Said b. Selam, Abdullah b. Muhammed	511
Hicretin Üçyüzetmişdördüncü Senesi	511
Hicretin üçyüzetmişdördüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	512
Hafız Ebül-Feth, Hatip b. Nebate el-Hazza	512
Hicretin Üçyüzetmişbeşinci Senesi	513
Hicretin üçyüzetmişbeşinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	513
Şeyh Ebu Ali b. Ebu Hüreyre	518
Hüseyin b. Ali, Ebül-Kasım ed-Darîkî	514
Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Hasneveyh	515
Muhammed b. Abdullah b. Salih	515
Hicretin Üçyüzetmişaltıncı Senesi	515
Hicretin Üçyüzetmişyedinci Senesi	516
Hicretin üçyüzetmişyedinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	516
Ahmed b. Hüseyin b. Ali	516
İshak b. Muktedir Billah, Cafer b. Muktefi Billah, Ebu Ali el-Farîsî, Steyte	517
Hicretin Üçyüzetmişsekizinci Senesi	518
Hicretin üçyüzetmişsekizinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	518
Hasan b. Ali b. Sabit, Kadî Halil b. Ahmed, Ziyad b. Muhammed	518
Hicretin Üçyüzetmişdokuzuncu Senesi	518
Hicretin üçyüzetmişdokuzuncu senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	520
Şerefü'd-Devle, Muhammed b. Cafer b. Abbas	520
Muhammed b. Abdükerim, Muhammed b. Mutarrîf	520
Hicretin Üçyüzsekсенinci Senesi	522
Hicretin üçyüzsekсенinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	522
Yakub b. Yusuf	522
Hicretin Üçyüzsekсенbirinci Senesi	522
Hicretin üçyüzsekсенbirinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	525
Ahmed b. Hasan b. Mehran, Abdullah b. Ahmed b. Maruf	525
Cevher b. Abdullah	525
Hicretin Üçyüzsekсенikinci Senesi	526
Hicretin üçyüzsekсенikinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	527
Muhammed b. Abbas	527
Ebu Ahmed el-Askerî	527
Hicretin Üçyüzsekсенüçüncü Senesi	528
Hicretin üçyüzsekсенüçüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	529
Ahmed b. İbrahim	529
Hicretin Üçyüzseksendördüncü Senesi	529

Hicretin üçyüzseksendördüncü senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	530
İbrahim b. Hilal	530
Abdullah b. Muhammed	530
Ali b. İsa b. Ubeydullah	531
Muhammed b. Abbas b. Ahmed b. Kazzaz	531
Muhammed b. İmran b. Musa b. Ubeydullah	531
Hicretin Üçyüzseksenbeşinci Senesi	532
Hicretin üçyüzseksenbeşinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	532
Sahib b. Abbad	532
Hasan b. Hamid	535
Vaiz İbn Şahin	536
Hafız Darekutnî	536
Abbad b. Abbas b. Abbad	537
Ukayl b. Muhammed b. Abdülvahid	538
Muhammed b. Abdullah b. Sekre	539
Yusuf b. Ömer b. Mesrur	539
Yusuf b. Ebi Said	539
Hicretin Üçyüzseksenaltıncı Senesi	540
Hicretin üçyüzseksenaltıncı senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	540
Ahmed b. İbrahim	540
Ebu Talib el-Mekki	540
Mısır hükümdarı Aziz	541
Hicretin Üçyüzseksenyedinci Senesi	542
Hicretin üçyüzseksenyedinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	542
Hasan b. Ubeydullah	542
Abdullah b. Muhammed b. Abdullah	543
İbn Zevlak	543
İbn Batte Ubeydullah b. Muhammed	544
Ali b. Abdülaziz b. Müdrîk	545
Fahrü'd-Deyle b. Büveyh	545
Vaiz İbn Semun	546
Samanilerin son hükümdarı Nuh b. Mansur	547
Ebü't-Tib Sehl b. Muhammed	547
Hicretin Üçyüzseksensekizinci Senesi	548
Hicretin üçyüzseksensekizinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	548
Hattabî	548
Hüseyin Ahmed b. Abdullah	549
Samsametü'd-Devle	549
Abdülaziz b. Yusuf el-Hattan	550
Hicretin Üçyüzseksendokuzuncu Senesi	550
Hicretin üçyüzseksendokuzuncu senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	551
Zahid b. Abdullah	551
Abdullah b. Muhammed b. İshak	551

HİCRETİN İKİYÜZKIRKÜÇÜNCÜ SENESİ

Bu senenin zilkade ayında, halife Mutevekkil Alallah, ikamet etmek üzere Irak'tan Şam'a gitti. Şam'da iken kurban bayramı vakti oldu. Iraklılar, halifenin kendi aralarından çıkıp gitmesine çok üzüldüler.

Bununla ilgili olarak Yezid b. Muhammed el-Mühellebî, şöyle bir şiir söylemiştir:

"Öyle sanıyorum ki Şam şehri Irak'a karşı yürek soğutup sevindi, halifenin Irak'tan ayrılıp Şam'a gelişi nedeniyle.

Eğer halife Irak'ı ve sakinlerini terkederse, işte o zaman güzel ve zarif Irak, boşanmış kadın gibi olur, belaya uğrar."

Bu senede daha önceki senenin hac emiri ve aynı zamanda Mekte valisi olan zat insanlara haccettirdi.

İbn Cerir'in de dediği gibi bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında İbrahim b. Abbas da vardır.

İBRAHİM B. ABBAS

Bu zat, köy divanlarının mütevellisi idi.

Asıl adı şöyledir: İbrahim b. Abbas b. Muhammed b. Sol es-Solî. Şair ve katipti. Muhammed b. Yahya es-Solî'nin amcasıydı. Dedesi Sol Bekir, Cürcan meliki idi. Aslen oralıdır. Sonradan Mecusi olmuştu. Daha sonra da Yezid b. Mühelleb b. Ebi Süfra vasıtasıyla Müslüman oldu.

İbrahim b. Abbas'ın bir şiir divanı vardır. İbn Hallikan bunu söylemiş ve bu divanından bazı şiirleri güzel bulup seçmiştir:

"Nice musibetler var ki, yiğit adam o musibetler karşısında sıkıntıya düşer. Oysa Allah katında o sıkıntılar için kurtuluş vardır.

Sıkıldıkça sıkılır, halkaları daraldıkça da genişler. Ben o sıkıntıların genişliğe açılacağını hiç sanmazdım."

"Sen benim gözlerimin siyahı idin, bakan kişi sana ağladı.

Senden sonra dileyen ölsün, ama ben senin için tedbirli davranıp herşeyden sakınıyordum."

İbrahim'in güzel şiirlerinden biri de vezir Mutasım Muhammed b. Abdülmelik b. Zeyyad'a yazdığı şu şiiridir:

"Sen benim bu zamana göre kardeşim oldun. Zaman benden yüz çevirince sen de bana karşı düşman oldun, savaşmaya başladın.

Daha önce zamanı sana karşı yeriordum. Ama şimdi seni zamanla karşı yeriyorum.

Daha önce seni musibetler zamanında sığınılacak biri olarak görüyordum.

İşte şimdi senden aman dilemeye başladım."

"Yaşantının huzur içinde ve dingin olması, aileye ve vatana nefsi-ni meylettirmekten seni alıkoymasın.

İndiğin zaman her beldede ailene bedel başka bir aile, vatanına bedel başka bir vatan bulursun."

İbrahim b. Abbas, bu senenin şaban ayının ortasında Samarra'da vefat etti. Hassan b. Muhalled b. Cerrah, Halife İbrahim b. Şaban ve Haşım b. Feycur da bu senenin zilhicce ayında vefat ettiler.

Ben derim ki: Ahmed b. Said er-Ribatî, sofilerin liderlerinden Haris b. Esed el-Muhasibî, İmam Şafî'nin arkadaşlarından Harmele b. Yahya et-Tecibî, Abdullah b. Muaviye el-Cumahî, Muhammed b. Ömer el-Adenî, Harun b. Abdullah el-Hammanî ve Hennad b. Sırrî de bu senede vefat ettiler.

HİCRETİN İKİYÜZKIRKDÖRDÜNCÜ SENESİ

Halife Mütevekkil bu senenin safer ayında halifelik debdebesi ile Dımaşk şehrine girdi. Bu, görülecek bir gündü. Dımaşk'ta ikamete niyetlenmişti. Hükümdarlık divanlarının oraya taşınmasını, orada saraylar yapılmasını emretti. Kendisi için Dariya yolunda bir saray yapıldı. Orada bir müddet ikamet etti. Fakat daha sonra soğuk ve rutubetli olduğu için bu ülkenin havasını beğenmedi. Suyunun Irak suyunu, havasının Irak havasına nisbetle ağır olduğunu hissetti. Yazın zevelden sonra rüzgarların çıktığını, sonra gittikçe şiddetlenip havanın tozlandığını ve gecenin üçte birine kadar bunun devam ettiğini gördü. Orada pirelerin de çok olduğunu farketti. Kış mevsiminde çok miktarda yağmur ve şaşırtıcı derecede kar yağdığını gördü. Maiyetinin kalabalık oluşu sebebiyle fiyatlar yükseldi; yağmur ve karın çoklu-

ğundan ötürü üreticiler ürünlerini pazara getiremez oldular. Bu durumlardan dolayı halife çok sıkıldı. Sonra Büyük Boğa'yı Bizans'a gazaya gönderdi. Dımyşk'ta iki ay on gün müddetle ikamet edişinin ardından, sene sonunda Samarra'ya döndü. Bağdatlılar buna çok sevindiler.

Bu senede, Rasûlullah (s.a.v.)'ın önünde taşınmakta olan mızrak getirilip halife Mütevekkil'e sunuldu. O da buna çok sevindi. Bu mızrak, bayramlarda ve önemli günlerde Rasûlullah (s.a.v.)'ın önünde tutulup götürülürdü. Daha önce bu mızrak, Necaşi'nin idi. O, bunu Zübeyr b. Avvam'a hediye etmişti. Zübeyr de Rasûlullah (s.a.v.)'a hibe etmişti. Halife Mütevekkil, muhafız kuvvetleri komutanına emir vererek bu mızrağın, Rasûlullah (s.a.v.)'ın önü sıra dikilip götürülüşü gibi kendisinin de önünde götürülmesini istedi.

Bu senede halife Mütevekkil, tabip Bahtiyaşu'a gazablandı. Onu sürgün etti, malını müsadere etti.

Bu senede kendisinden daha önce bahsedilen Abdüssamed, insanlara haccettirdi.

Bu senede Müslümanların kurban bayramıyla Hristiyanların paskalyası ve Yahudilerin de fitir bayramı aynı güne rastladı. Bu da çok hayret verici bir durumdu.

Bu senede Ahmed b. Meni', İshak b. Musa el-Hutemî, Hamid b. Mes'ade, Abdülhamid b. Sinan, Ali b. Hicr, vezir Muhammed b. Abdülmelik ez-Zeyyad, "İslahu'l-Mantık" adlı eserin sahibi Yakup b. es-Sekkit gibi meşhur şahsiyetler vefat ettiler.

HİCRETİN İKİYÜZKIRKBEŞİNCİ SENESİ

Bu senede halife Mütevekkil, Mahuze şehrinin inşasını ve nehri-
nin kazılmasını emretti. Anlatıldığına göre, bu şehir ile orada Lü'lüe
adıyla yapılan hilafet sarayının inşasına 2.000.000 dinar sarfetmiştir.

Bu senede ülkenin çeşitli yerlerinde çok miktarda deprem görüldü. Mesela, Antakya'da meydana gelen depremden ötürü 1.500 ev yıkıldı. Antakya surlarındaki burçlardan doksan küsuru da yıkıldı. Çeşitli mıntıkalarından ürkütücü sesler duyuldu. İnsanlar hemen evlerinden çıkıp kaçtılar. Antakya yakınında Akra adıyla bilinen dağ parçalanıp denize gömüldü. Deniz suları kabardı. Pis kokulu ve siyah bir duman göklere yükseldi. Antakya'ya bir fersahlık mesafedeki nehrin suları kurudu. Nereye gittiği bilinemedi.

Ebu Cafer b. Cerir'in anlattığına göre, bu senede Tenis halkı da gürültülü sesler duymuşlar ve birçok insan ölmüştü.

Ayrıca bu senede Urfa, Rakka, Harran, Re'sü'l-Ayn, Humus, Dımyşk, Tarsus, Masisa, Adana ve Şam sahillerinde de depremler mey-

dana gelmişti. Lazkiye şehri de sarsılmış, oradaki evlerin tümü sakinlerinin üzerine çökmüştü. Orada çok az sayıda insan kalmıştı. Cebel mıntıkası da ahalisiyle birlikte yere göçmüştü.

Bu senede Mekke'deki Mişaş pınarının suyu kurumuş; öyle ki, Mekke'de bir kırba suyun fiyatı seksen dirheme kadar yükselmişti. Sonra halife Mütevekkil oraya bol miktarda para göndererek pınarı kazdırmış ve su çıkarmıştı.

Bu senede İshak b. Ebi İsrail, kadı Süvvar b. Abdullah ve Hilal er-Razî gibi meşhur şahsiyetler vefat ettiler.

Bu senede Necah b. Seleme vefat etti. Bu zat, tevki divanının reisliğini yapmaktaydı. Bu divan, vali ve diğer görevlilerin hesaplarına bakardı. Necah, Mütevekkil'in yanında yükselip itibar sahibi olmuştu. Fakat sonradan bir işe bulaştı ve bu nedenle Mütevekkil onun mallarını, mülklerini müsadere etti. İbn Cerir, bunun hikayesini uzun uzadıya anlatmaktadır.

Bu senede Ahmed b. Abde ed-Dabbî, Mekke kurrası Ebü'l-Hays el-Kavvas, Ahmed b. Nasr el-Nisaburî, İshak b. Ebi İsrail, İsmail b. Musa b. bintü's-Süddî, Zünnun el-Mısırî, Abdurrahman b. İbrahim Duhaym, Muhammed b. Rafî', Hişam b. Ammar ve Ebu Türeb en-Nahşebî gibi meşhur şahsiyetler de vefat ettiler.

İBN RAVENDÎ

Zındık bir kimseydi. Asıl adı, Ahmed b. Yahya b. İshak Ebü'l-Hüseyn b. Ravendî idi. Ravend, Kaşan beldesine bağlı bir köyün adıdır. İbn Ravendî, daha sonra Bağdat'a geldi ve orada yetiştii. Bağdat'ta zındıklığa dair kitaplar tasnif ederdi. Fazilet ve üstünlüğü vardı, ama bu faziletini kendisine dünya ve ahirette fayda vermeyecek, bilakis zarar verecek yollarda kullandı.

Hicretin 298. senesi olaylarından bahsederken İbn Cevzî'nin anlattığına bakarak bu kişinin biyografisini uzun uzadıya anlattık. Ama burada da bundan söz ettik. Çünkü İbn Hallikan, bunun bu senede vefat ettiğini söylemiştir. O, bu kişinin hakkındaki bilgileri karıştırmış, bunu bir tenkide tabi tutmamış, bilakis övüp şöyle demiştir:

«Bu, Ebü'l-Hasan Ahmed b. İshak er-Ravendî'dir. Meşhur âlimdir. İlmi kelama dair makalesi vardır. Kendi çağındaki faziletli insanlardan biriydi. 114 kadar eseri vardır. Bunlardan biri Mutezîlîleri yeren "Fadihatu'l-Mutezile"dir. "Kitabü't-Taç, Kitabü'z-Zümrüde, Kitabü'l-Kaseb" ve diğer eserleri de vardır. Kelam âlimlerinden bir topluluğa yaptığı konuşmalar ve güzel sözleri vardır. Kelamcıların kendisinden naklettiklerine göre, kendi şahsına münhasır bir kelam mezebi vardır.

İbn Ravendî, hicretin 245. senesinde Malik b. Tavk el-Tağlibî'nin evinde vefat etti. Bağdat'ta öldüğü de söylenir.»

Ben bu sözleri harfî harfine İbn Hallikan'dan naklettım; ki, bunlar yanlıştır. İbn Cevzî, bunun hicretin 298. senesinde vefat ettiğini söylemiştir. Nitekim bunun uzun bir biyografisini ileride anlatacağız.

ZÜNNUN EL-MISRÎ

Asıl adı, Sevban b. İbrahim'dir. Sevban b. Feyz b. İbrahim olduğu da söylenir. Künyesi Ebü'l-Feyz'dir. Mısırlıdır. Meşhur meşayih'tendir. İbn Hallikan, onun biyografisini "el-Vefeyat" adlı eserinde anlatmıştır. Onun faziletlerine ve bazı durumlarına dair açıklamalarda bulunmuş, bu senede vefat ettiğini bildirmiştir. Bundan bir sene sonra vefat ettiğine dair bir rivayet de vardır. Hicretin 248. senesinde vefat etmiş olduğuna dair zayıf bir rivayet daha vardır. Doğrusunu Allah bilir.

Kendisi, İmam Malik'ten "Muvatta"ı rivayet edenler arasında sayılmaktadır. İbn Yunus, "Tarihu Mısır" adlı eserinde bundan bahsetmiştir. Babası Nobeli idi. Ahmim halkından olduğu da söylenir. Hikmet sahibi, fesahatli bir kişiydi.

Anlatıldığına göre tevbe edişinin sebebi kendisine sorulduğunda şöyle demiştir: "Bir gün; kör bir toygar kuşunun yuvasından yere indiğini, yerin yarılarak biri altın, diğeri gümüş iki kabın ortaya çıktığını, bu kaplardan birinde susam diğeri de su bulunduğunu ve o kuşun susamı yeyip suyu içtiğini gördüm. Bu nedenle tevbe ettim."

Bir defasında onu halife Mütevekkil'e şikayet etmişlerdi. Mütevekkil de onu Mısır'dan Irak'a çağırdı. Huzuruna getirtti. Yanına girdiğinde Mütevekkil'e vaaz verdi. O kadar tesirli sözler söyledi ki, Mütevekkil'i ağlattı. Bunun üzerine halife Mütevekkil de ona ikramda bulunarak memleketine geri gönderdi.

HİCRETİN İKİYÜZKIRKALTINCI SENESİ

Bu senenin aşura gününde halife Mütevekkil, Mahuza şehrine girdi. Oradaki hilafet köşküne yerleşti. Önce kurraları çağırdı, sonra ses sanatçıları çağırarak, bunlara bağışlarda bulundu, sonra kendilerini gönderdi. Bu, görülecek bir gündü.

Bu senenin safer ayında Müslüman esirlerle Bizanslı esirler için fidyeler ödendi. Esirler serbest bırakıldı. 4.000 kadar Müslüman esir, fidyeleri verilerek kurtarıldı.

Bu senenin şaban ayında Bağdat'ta yirmibir gün süren şiddetli yağmurlar görüldü. Belh diyarına, içinde taze kan görülen yağmurlar

yağdı. Bu senede Muhammed b. Süleyman ez-Zenibî insanlara hac-cettirdi. Yine bu senede Muhammed b. Abdullah b. Tahir, ayanla bir-likte haccetti ve hac işlerini yürüttü.

Bu senede Ahmed b. İbrahim ed-Devrakî, Hüseyin b. Ebi Hasan el-Mervezî, meşhur kurralardan Ebu Amr ed-Durî ve Muhammed b. Musaffa el-Humusî gibi meşhur şahsiyetler vefat ettiler.

DABÜL B. ALİ

Dabül b. Ali b. Rezin b. Süleyman el-Huzaî. Huzaalılarının azathısı idi. Ciddiyetsiz ifadeler içeren, ama belagatli ve mübalağah methiye-ler yazan, hicivde daha çok sert ifadeler kullanan bir şairdi.

Bir gün, cimri bir kişi olarak tanınan katip Sehl b. Harun'un ya-nına gitmişti. Sehl, adamlarına öğle yemeğinin getirilmesini emretti. Bir tabakta bir horoz getirdiler. Fakat horoz çok sertti. Çok şiddetli bastırıldığı takdirde ancak bıçak onu kesebiliyordu. Ete dış geçmiyor-du. Önüne koyduklarında horozun başı yoktu.

Sehl, aşçıya kızarak şöyle dedi:

— Sen ne yaptın, bunun başı nerede?

— Yemeyeceğini sandığım için attım.

— Yazıklar olsun sana! Ben bunun ayaklarını atanlara kızıyo-rum, başını atana nasıl kızmayacağım! Başında dört duyu organı var-dır. Başındaki dili ile öter. Gözlerinin güzelliğine bak hele! Onlarla il-gili darbimeseller vardır. İbiği ile uğur elde edilir. Onun kemiği diğer kemiklerden daha hoştur. Eğer sen yememişsen getir buraya.

— Nerede olduğunu bilmiyorum.

— Ben biliyorum, horozun başı senin karnındadır. Allah seni kahretsin!

Bu manzarayı gören Dabül, katip Sehl b. Harun'u birkaç beyitle hicvetmiş ve bu hicviyesinde onun cîmriliğini anlatmıştır.

AHMED B. EBİ'L-HAVARÎ

Ahmed b. Ebi'l-Havarî, Abdullah b. Meymun b. Ayyaş b. Haris Ebü'l-Hasan et-Tağlibi el-Gatafanî. Meşhur zahid âlimlerden, namlı âbidlerden ve iyiliği şükranla karşılanan salih halli kimselerdendi. Açıkça görülen kerametleri vardı.

Aslen Kûfeliydi. Şam'a gelip yerleşti. Ebu Süleyman ed-Dara-nî'den ders alarak icazet aldı. Hadisleri, Süfyan b. Uyeyne, Vekî' ve Ebu Üsâme ile diğer bazı kimselerden rivayet etti. Ebu Davud, İbn Mace, Ebu Hatim, Ebu Zür'a ed-Dımsşkî, Ebu Zür'a er-Razî ve diğer birçok kimseler de kendisinden rivayetlerde bulundular.

Ebu Hatim, ondan bahsetmiş ve onu övmüştür. Yahya b. Maîn onun hakkında şöyle demiştir: "Öyle sanıyorum ki, Cenâb-ı Allah, onun yüzü suyu hürmetine Şamlılara yağmur yağdırıyor."

Cüneyd b. Muhammed de onun için şöyle demiştir: "O, Şamlıların fesleğeni idi."

İbn Asakir'in rivayetine göre Ahmed b. Ebi'l-Havarî, Ebu Süleyman ed-Daranî'ye söz vererek ona asla muhalefet etmeyeceğini ve onu kızdırmayacağını söylemişti. Bir gün geldiğinde Ebu Süleyman'ın insanlara hadis okuduğunu görmüş ve ona: "Ey efendim, işte tandırı yaktılar, ne emredersin?" diye sormuş, Ebu Süleyman insanlarla meşgul olduğu için ona cevap vermemiş, Ahmed bu sorusunu ikinci kez tekrarlamış; cevap alamayınca üçüncü kez tekrarladığında Ebu Süleyman ona: "Git tandırda otur!" demiş, sonra Ebu Süleyman hadis okumaya devam ederek insanlarla meşgul olmuştu. Bir süre sonra ne dediğinin farkına varmış ve yanında bulunanlara şöyle demişti: "Ben demin Ahmed'e "git ve tandırda otur." dedim. Korkarım ki, gidip öyle yapmıştır. Haydi oraya gidelim." Böyle dedikten sonra kalkıp yanındaki adamlarla birlikte tandırın yanına gitmiş. Ahmed'in tandırda oturmakta olduğunu ve vücudunun bir tek kılının dahi yanmadığını görmüşler.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre, Ahmed b. Ebi'l-Havarî'nin bir gün bir çocuğu doğmuş, ama çocuğa yedirecek ve giydirecek bir şeyi yoktu. Hizmetçisine: "Git de bizim için biraz un ödünç al ve getir." demiş. O esnada adamın biri 200 dirhem para getirerek Ahmed'in önüne bırakmış. Tam bu sırada bir başkası gelip: "Ey Ahmed, bu gece benim bir çocuğum dünyaya geldi, ama hiç param yok." demişti. Ahmed gözlerini semaya dikip: "Ey Rabbim, ey Mevlam, bu kadar da acele olur mu?" demiş ve o adama: "Şu dirhemleri al da git." demiş ve dirhemlerin hepsini o adama vermiş, kendisine bir dirhem dahi bırakmamıştı. Ailesi için unu ödünç almıştı.

Hizmetçisinin rivayetine göre Ahmed b. Ebi'l-Havarî, cihad için serhadde gitmiş, onun gidişinden sonra günün erken saatinden zeval vaktine kadar hediyeler peşpeşe evine gelmişti. Sonra o gelen hediyeleri gurup vaktine kadar insanlara dağıtmış, sonra da şöyle demişti: "İşte böyle ol. Allah'ın gönderdiklerini reddetme, ama kendine de bir şey saklama!"

Me'mun'un zamanında Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylemeleri için Şam'da insanlar imtihana tabi tutulduklarında Ahmed b. Ebi'l-Havarî, Hişam b. Ammar, Süleyman b. Abdurrahman ve Abdullah b. Zekvan da, ifadeleri alınmak üzere vilayete çağırılmışlardı. Ahmed b. Ebi'l-Havarî dışındaki herkes Kur'ân'ın mahluk olduğunu kabul etmişti. Ahmed kabul etmediği için taş ocağına hapsedilmiş, sonra

ölümle tehdit edilmişti. O da tevriye sanatını kullanarak onları aldatıp cevap vermişti. Bundan sonra serbest bırakılmıştı. Allah ona rahmet etsin.

Bir gece, sınırda nöbet tutarken, "Allah'ım! Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz." mealindeki ayeti sabaha dek tekrarlamıştı. Kitaplarının tümünü denize atmış ve şöyle demişti:

"Ey kitaplarım, sizler Allah'ı ve ona giden yolu bulmam için bana güzel birer delil idiniz. Ama aranılanı (medlulü) bulduktan sonra delil ile meşgul olmak o zaman aranılanı ulaşmayı engeller."

Ahmed'in şu güzel sözleri de vardır:

«Allah'ı bulmak için Allah'tan başka delil yoktur.

İlim, hizmet âdâbını öğrenmek için tahsil edilir.

Dünyayı tanıyan kişi dünyada zahid olur. Ahireti tanıyan kişi de ahirete rağbet eder. Allah'ı tanıyan kişi de onun hoşnutluk ve rızasını tercih eder.

Dünyaya irade ve sevgi ile bakan kimsenin kalbindeki zühd ve yakın nurunu Cenâb-ı Allah çıkarıp atar.»

Ahmed b. Ebi'l-Havari diyor ki: «Bu yola erişmemin ilk zamanında Ebu Süleyman ed-Darani'ye dedim ki:

— Bana bazı tavsiyelerde bulun.

— Sen mi tavsiye istiyorsun?

— Evet, inşaallah.

— Bütün istekleri hususunda nefesine muhalefet et. Çünkü nefis, kötülükleri emredicidir. Müslüman kardeşlerini horlamaktan uzak dur. Allah'ın taatını kendin için bir örtü yap. Ondan korkmayı da kendine prensip edin. Ona karşı ihlaslı olmayı azim edin. Doğruluk, güzel birşeydir. Benden şu tek cümleyi al, sakın bu cümleden ayrılma ve gafil kalma: "Bütün vakitlerinde, hallerinde ve fiillerinde Allah'tan utanan kimseyi, Allah, kendi veli kullarının makamına yükseltir."

Ben bu kelimeleri bütün vakitlerde hatırlar, tekrarlar ve gereğini yapmasını da nefsimden talep ederdim.»

Sahih rivayete göre Ahmed b. Ebi'l-Havari bu senede vefat etmiştir. Hicretin 230. senesinde vefat ettiğine dair bir rivayet bulunduğu gibi, başka bir senede vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet daha vardır. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN İKİYÜZKIRKYEDİNCİ SENESİ

Bu senenin şevval ayında halife Mütevekkil Alallah, oğlu ve veliahdı olan Abdullah el-Mutez'e, cuma günü halka hutbe irad etmesini emretti. O da tesirli ve muazzam bir hutbe irad etti. Muntasır, bundan olumsuz yönde etkilendi, babasına ve kardeşine öfkелendi. Bunu

duyan babası da onu huzura alıp hakaret etti. Başına ve yüzüne darbeler vurulmasını emretti. Kardeşi Mutez'den sonraki dönem için olan veliahdlıktan da onu azlettiğini açıkça ilan etti. Bunun üzerine Muntasır'ın öfkesi öncekine nispetle daha da şiddetlendi.

Ramazan bayramı günü gelince Mütevekkil Alallah, insanlara hutbe irad etti. Hastalığından ötürü vücudunda zafiyet vardı. Sonra saraydan dört mil ötede kendisi için hazırlanan çadırına gitti ve oraya yerleşti. Bayramın üçüncü gününde gece sohbeti ve içki meclisi için âdeti üzere nedimlerini huzuruna davet etti. Bundan sonra oğlu Muntasır ile bir grup komutan ona suikast yaptılar. Şevval ayının dördünde çarşamba gecesi çadırına girdiğinde oğlu Muntasır, babasını öldürdü. Bir rivayete göre ise, onu bu senenin şaban ayında öldürmüşlerdir. Deri postu üstünde iken hep birden üzerine saldırarak kılıç darbeleriyle onu öldürmüşler, sonra da yerine oğlu Muntasır'ı halifelîge nasbetmişlerdi.

MÜTEVEKKİL ALALLAH'IN BİYOGRAFİSİ

Mütevekkil Alallah'ın asıl adı, Cafer b. Mutasım b. Reşid b. Muhammed el-Mehdi b. Mansur el-Abbasi'dir. Mütevekkil'in annesi, Şüca adındaki bir cariyeye olup akıl ve izan bakımından kadınların en yüksek derecelisi idi.

Mütevekkil Alallah, hicretin 207. senesinde Femüssulh'ta doğdu. Kardeşi Vasık'tan sonra hicretin 232. senesinin zilhicce ayının bitimine altı gün kala çarşamba günü halifeliğine bey'at edildi.

Hatib Bağdadî, onun tariki ile Abdullah'tan rivayet etti ki; Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Merhametten yoksun olan hayırdan da yoksun olur."

Sonra Mütevekkil şu şiiri de okudu:

"Yumuşak huyluluk ve merhamet uğurdur. Ağırbaşlılık mutluluktur. Sen yumuşak huylulukta ve merhamette devam et, başarıya ulaşırısın.

Rivayetsiz akılda da hayır yoktur. Şüphe, gevşekliktir. Eğer serbestlik ve rahatı istiyorsan bu böyledir."

İbn Asakir, "Tarih"inde dedi ki: "Mütevekkil Alallah, babası Mutasım'dan ve Kadı Yahya b. Eksem'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Şair Ali b. Cehm ve Hişam b. Ammar ed-Dımişkî hadis rivayet etmişlerdir. Halifeliği zamanında Mütevekkil Şam'a gelmiş ve Dariya'da bir saray inşa ettirmiştir.

Günün birinde Mütevekkil, adamın birine şöyle demişti:

"Kendisine itaat etmeleri için halifeler halka gazaplanırlar. Ben ise, beni sevmeleri ve bana itaat etmeleri için halka yumuşak davranıyorum."

Ahmed b. Mervan el-Malikî, Ahmed b. Ali el-Basrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Mütevekkil, Ahmed b. Mazil ile diğer âlimlere haber göndererek onları yanına davet etti, onları kendi sarayında topladı. Sonra hususi odasından çıkıp yanlarına gelince hepsi ayağa kalktılar. Ahmed b. Mazil ise kalkmadı. Bunun üzerine halife, yanında bulunan Ubeydullah'a: "Herhalde bu bize bey'at etmeyi uygun görmüyor, öyle değil mi?" diye sordu. Ubeydullah da: "Ey mü'minlerin emiri, öyle ama gözünde biraz zayıflık var. Belki de seni göremedi." deyince Ahmed b. Mazil şu cevabı verdi:

— Ey mü'minlerin emiri, benim gözümde zayıflık yoktur. Ben seni Allah'ın azabından kurtarmak istedim. Zira, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

"Adamların kendisine saygı için kıyam etmelerini isteyen kimse Cehennem'deki yerini hazırlasın!"

Ahmed'in bu cevabı üzerine Mütevekkil, gelip yanında oturdu.»

Hatib Bağdadî'nin rivayetine göre şair Ali b. Cehm, halife Mütevekkil'in huzuruna geldiğinde Mütevekkil'in elinde iki tane inci vardı, bunları evirip çeviriyordu. Şair Ali de şu kasidesini okudu:

"Urve'nin kuyusuna uğradığında onun suyundan çekip iç."

Mütevekkil de 100 dinar değerinde olan sağ elindeki inciye ona verdi. Sonra şair Ali, şu şiirini okudu:

"Samarra'da bir emir var;
Denizler onun denizinden su alırlar.
Her olayda onun gazabından korkulur ve onun yardımı umulur.
Sanki o Cennet ve Cehennem'dir.
Hükümdarlık onda ve onun oğullarında olacaktır,
Geceler ve gündüzler devam ettiği sürece.
Her iki eli cömertlikte birbirinin kuması gibidir.
Cömertlik hususunda ellerinden biri diğerini kıskanır;
Sağ eli ne verirse,
Sol eli de onu verir."

Bunun üzerine Mütevekkil, sol elindeki inciye de ona verdi.

İbn Asakir, Ali b. el-Cehm'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Mütevekkil'in gözdelelerinden Fethiye, yanağına misk kokusuyla

Mütevekkil'in asıl adı olan "Cafer" adını yazıp huzuruna girmişti. Bunu gören Mütevekkil, biraz düşündükten sonra şu şiiri okumuştı:

"Yanağının üzerine misk kokusuyla Cafer adını yazan,
Misk kokusunu kalbime en tesirli şekilde yerleştirdi.
Sen misk kokusu ile yanağının üzerine bir satır yazdın;
Ben de kalbimin üzerine birkaç satır yazdım.
Ey gizlilikte ümidi ve arzusu Cafer olan;
Allah, dişlerinin arasından sana Cafer suyunu içirsin.
Ey hükümdarın mülkiyetinde bulunan;
Sen ona gizli aşikâr her zaman itaat edensin."

Sonra Mütevekkil, yanındaki araba emir verdi o da bu şiiri besteleyip kendisine okudu.»

Fetih b. Hakan dedi ki: «Bir gün Mütevekkil'in yanına gittim. Başını önüne eğmiş, düşünüyordu. Kendisine şöyle dedim:

— Ey mü'minlerin emiri, neyin var, niçin düşüncelisin? Allah'a yemin ederim ki, dünyada senden daha rahat yaşayan senden daha sakın kafalı olan biri yoktur.

— Nasıl yokmuş! Geniş bir evi, salih bir zevcesi ve hazırda geçimliği bulunan, bizi tanımayan, kendisine eziyet vermediğimiz, bize ihtiyacı olmayan, kendisini horlamadığımız bir kişi benden daha rahat bir yaşantı içindedir.»

Mütevekkil, halkı tarafından sevilen, sünnet âlimlerinin yardımına koşan bir kimseydi. Bazıları mürtedler tarafından öldürüldüğü için onu Ebu Bekir es-Sıddık (r.a.)'a benzetmişlerdi. Çünkü o, hakka yardım eder ve dine dönünceye kadar insanları zorlardı. Emevilerin haksızlıklarını telafi edip hak sahiplerine haklarını iade ettiği için de bazıları onu Ömer b. Abdülaziz'e benzetmişlerdi. O; sünneti ortaya koymuş, bid'atı yok etmeye çalışmıştı. Bid'atçıların ateşlerini söndürmüştü. Bid'atlar yayılıp meşhur olduktan sonra onun zamanında geçersiz kılınmış ve yok edilmeye çalışılmıştı. Allah ona rahmet etsin.

Vefatından sonra adamın biri onu rüyasında görmüştü. Nur içinde oturuyordu. Adam diyor ki:

«Kendisine şöyle sordum:

— Sen Mütevekkil misin?

— Evet Mütevekkil'im.

— Rabbin sana nasıl muamele etti?

— Beni bağışladı.

— Ne sebeple bağışladı?

— Azıcık ihya ettiğim sünnet nedeniyle beni bağışladı.»

İmam Ahmed b. Hanbel'in oğlu Salih'ten rivayet olduğuna göre

o, Mütevekkil'in vefat ettiği gecede adamın birinin semaya yüksele-
rek şöyle dediğini nakletmiş:

"Bir hükümdar, adil hükümdar olan Allah'ın yanına sevk edildi.

O hükümdar faziletli olup atfederek insanlara lutufta bulundu,
zulm etmedi."

Amr b. Şeyban el-Halebî dedi ki: Mütevekkil'in öldüğü gecede bi-
rinin şöyle dediğini işittim:

"Ey cesetler diyarında gözleri uyuyan;

Gözyaşlarını dök ey Amr b. Şeyban.

Şu pislikler grubunu görüyor musun ki onlar,

Haşimi sülalesinden gelen Feth b. Hakan'a neler yaptılar, görü-
yor musun?

Mazlum olarak Allah'ın huzuruna vardı, bütün sema halkı onun
için üzüldü.

Ondan sonra üzerimize fitneler gelecek.

Bekleyin o fitneleri ki, görün nasıl fitnelerdir!

Cafer'e ağlayın, halifenize ağlayın.

Bütün insanlar ile cinler de onun için ağladılar."

Sabah olunca gördüğüm bu rüyayı halka anlattım. Nitekim Mü-
tevekkil'in ölüm haberi bize ulaştı. O gecede öldüğü söylendi. Ondan
bir ay sonra kendisini rüyada gördüm. Aziz ve Celil olan Allah'ın hu-
zurunda duruyordu.

Kendisine sordum:

— Rabbin sana nasıl muamele etti?

— Beni bağışladı.

— Neden ötürü bağışladı?

— Azıcık ihya ettiğim sünnetten ötürü bağışladı.

— Şimdi burada ne yapıyorsun?

— Oğlum Muhammed'in buraya gelmesini bekliyorum ki, yumu-
şak huylu, ulu ve yüce Allah'ın huzurunda onunla davalasayım!"

Önceki sayfalarda Mütevekkil'in nasıl öldürüldüğünü, ayrıca
onun bu senenin, yani hicri 247. senenin şevval ayının dördünde çar-
şamba gecesi Mütevekkiliye'de (Mahuza'da) öldürüldüğünü anlatmış-
tık. Cenaze namazı çarşamba günü kılındı. Caferiye'ye defnedildi. Öl-
dürüldüğünde kırk yaşındaydı. Ondört sene on ay üç gün süreyle ha-
lifelik yaptı. Esmer tenli, güzel gözlü, nahif bedenli, hafif şakaklı, bo-
yu kısaya yakın bir kimseydi. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzehten
olan yüce Allah daha iyi bilir.

MUHAMMED EL-MUNTASIR B. MÜTEVEKKİL'İN HALİFELİĞİ

Önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi Muhammed el-Muntasır ve bir grub ümera, halife Mütevekkil'e suikast tertib ettiler. Babası Mütevekkil öldürülünce geceleyin Muhammed el-Muntasır'ın halifeliğine bey'at edildi. Çarşamba sabahı yani şevval ayının dördüncü gününde de halktan kendisinin halifeliği için bey'at alındı.

Muhammed el-Muntasır, kardeşi Mutez'e haber gönderip huzuruna getirtti. Mutez de ona bey'at etti. Mutez, babasından sonraki dönemin veliahdı idi. Ama Muhammed el-Muntasır onu sıkıştırdı ve korkuttu. Bunun üzerine el-Mutez de ona halifelik selamı verip bey'at etti. Muhammed el-Muntasır ondan bey'at alınca, ona ilk söylediği şey, babasının öldürülmesi işinde Feth b. Hakan'ı suçlaması oldu. Feth'i de öldürdü. Sonra memleketin her tarafına, kendisine bey'at edilmesi için emir gönderdi.

Halifelığının ikinci gününde Ebu Amre Ahmed b. Said'i, haksızlıkların halledileceği mahkemenin (mezalim mahkemesinin) reisliğine atadı. Şairin biri, bu konuda şöyle dedi:

"Ey İslâm ülkesi, siz zayi oldunuz. Halkın mezalim mahkemesinin başına Ebu Amre tayin edildiğinde;
O bu ümmetin emin kişisi oldu.
Oysa ona, bir deve kığı bile emanet edilemez!"

Muhammed el-Muntasır'a Mütevekkiliye'de bey'at edildi. Orada on gün kaldı. Sonra bütün komutanları ve maiyetiyle birlikte Samarra'ya döndü.

Bu senenin zilhicce ayında Muhammed el-Muntasır, amcası Ali b. Mutasım'ı vali tayin ederek Samarra'dan Bağdat'a gönderdi.

Bu senede Muhammed b. Süleyman ez-Zeynebî, insanlara haccettirdi.

Bu senede İbrahim b. Said el-Cevherî, Süfyan b. Veki' b. Cerrah ve Seleme b. Şebib gibi meşhur şahsiyetler vefat ettiler.

NAHİVCİ EBU OSMAN EL-MAZİNÎ

Asıl adı, Bekr b. Muhammed b. Osman el-Basrî idi. Zamanındaki nahivcilerin üstadı idi. Bu ilmi Ebu Ubeyde, Asmaî, Ebu Zeyd el-Ensârî ve diğer âlimlerden öğrendi. Ebü'l-Abbas el-Müberred de bu ilmi ondan öğrendi ve kendisinden birçok rivayetlerde bulundu. Nahivle ilgili olarak Mazinî'nin pek çok eserleri vardır.

Takva, zühd, mutemedlik ve güvenilir olmak bakımından fıkıhçılara benzerdi.

Müberred'in rivayetine göre zimmilerden biri, Ebu Osman'a yüz dinar verip bu para karşılığında Sibeveyhî'nin kitabını kendisine okumasını istemişti. Ama Ebu Osman bunu kabul etmemişti. Bazıları bu parayı kabul etmeyişinden ötürü onu kınamışlardı. Ama o şöyle cevap vermişti: "Kitapta Allah'ın bazı ayetleri bulunduğundan ötürü onu okuma karşılığında ücret almayı kabul etmedim."

Bundan bir süre sonra cariyenin biri Vasık'ın huzurunda şu şiiri okumuştı:

"Ey zulümkar, sizin zulmünüze uğrayan bir adamdır.
Selama merhaba ile karşılık vermek zulümdür."

Vasık'ın huzurunda bulunan nahivciler, bu beytin i'rabında çeşitli fikirler ileri sürdüler. Şiirde geçen "recül" kelimesinin merfu veya mansub olacağını hususunda ihtilaf ettiler. Mansub ise hangi amille mansub edildiğini sordular. Bunun isim mi yoksa başka bir şey mi olduğunu belirleyemediler. Şiiri okuyan cariyeye ise, Mazin'in şiiri kendisine bu şekilde ezberlettiğinde ısrar etti. Bunun üzerine halife Vasık, Ebu Osman el-Mazinî'ye haber gönderip yanına çağırttı.

Huzuruna vardığında Vasık ona şöyle sordu:

— Sen Mazinli misin?

— Evet.

— Temimlilerin Mazin'inden mi, Rebialıların Mazin'inden mi, yoksa Kayslıların Mazin'inden misin?

— Rebialıların Mazin'indenim."

Ebu Osman diyor ki: «Sonra halife Vasık, kendi lügatımla benimle konuşmaya başladı. Bana: "Besmüke? (Senin adın ne?)" diye sordu. Rebialı Mazinliler, "be" harfini "mim"e, "mim" harfini de "be"ye çevirerek konuşurlardı. Adım Bekir olduğuna göre bu isimdeki "be" harfini "mim"e çevirerek adımın "Mekr" olduğunu söylemekten hoşlanmadım. Ona: "Adım Bekir'dir" diye cevap verdim. "Bekir" kelimesindeki "be" harfini "mim"e çevirmeden düzgün olarak telaffuz ettiğime şaşıtı, ama ne demek istediğimi anlamıştı. Bana şöyle sordu:

— Yukarıdaki şiirde geçen "recül" kelimesi hangi amil ile nasb edilmiştir?

— "Recül" kelimesi, masdar olan "musab" kelimesinin mamülüdür. Bu nedenle mansub olmuştur.»

Orada bulunan Yezidî, Ebu Osman el-Mazinî'ye sataştı, ama Mazinî onu mağlup etti. Deliller ileri sürerek onu susturdu. Bunun üzerine halife Vasık ona 1.000 dinar verdi ve onu saygı ve hürmetle aile-

sine gönderdi. Yüce Allah, Sibeveyhî'nin Kur'ân ayetleri içeren kitabını 100 dinar karşılığında zimmiye okumadığından ötürü, 100 dinar yerine ona 1.000 dinar verdi. Bire on kazanmış oldu.

Müberred, Ebu Osman'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Bir adama Sibeveyhî'nin kitabını başından sonuna kadar okuttum. Kitabın sonuna geldiğimizde adam bana şöyle dedi: "Ey üstad, Allah sana hayır ve mükafat versin. Bana gelince; vallahi ben bu ki-taptan bir harf dahi anlamadım!"»

Ebu Osman, bu senede vefat etti. Fakat 248. senede vefat ettiğine dair bir rivayet de vardır.

HİCRETİN İKİYÜZKIRKSEKİZİNCİ SENESİ

Muntasır, Vasıf et-Türki'yi Bizanslılarla savaşmak üzere Anado-lu'ya gönderdi. Bunun sebebi şuydu: Bizans imparatoru Şam'a yönel-mişti. Bunun için Muntasır, Vasıfı hazırlamış; ona bol miktarda as-ker, techizat ve para vermişti. Ayrıca Bizanslılarla savaşı sona erdir-dikten sonra sınırda dört yıl müddetle ikamet etmesini emretmişti. Irak valisi Muhammed b. Abdullah, büyük bir kitap yazarak ona gön-dermişti ki, bu kitabında insanları savaşa teşvik edip ragbetlendiren birçok ayetler vardı.

Bu senenin safer ayının bitimine yedi gün kala cumartesi gecesi Muntasır, Abdullah el-Mutez ile Müeyyed İbrahim'i veliahtlıktan az-letti. Kendilerini bu muameleye şahit tuttu. Halifelik yapmaktan aciz olduklarına dair ikrarlarını aldı. Müslümanların kendilerine yapmış oldukları veliahdlık bey'atından sorumlu olmadıklarına dair ifade verdiler. Ama bundan önce Muntasır, kendilerini tehdit edip ölümle korkutmuştu. Onlar çaresiz kaldıkları için bu ikrarda bulunmuşlardı.

Muntasır'ın amacı, bazı Türk komutanların tavsiyesi üzerine oğ-lu Abdülvehhab'ı veliahdlığa geçirmekti. Halkın, ayanın, kadıların, komutanların ve kabile reislerinin huzurunda oğlunu veliahd tayin ettiğine dair bir nutuk irad etti. Oğlu Abdülvehhab'ı veliahtlığa tayin ettiğini bildiren mektuplarını, halk öğrensin diye memleketin her ta-rafına gönderdi. Bu olayın minberler üzerinden halka duyurulmasını, ilan yerlerine yazılmasını emretti. Allah, işini başa çıkarır.

Halife Muntasır, veliahdlığı kardeşlerinin elinden alıp kendi oğ-luna vermek istemişti ama, kader ona muhalefet etti ve onu yalanla-dı. Çünkü babasının öldürülmesinden sonra kendisi ancak altı ay ya-sayabildi. Bu senenin safer ayının sonlarına doğru bir hastalığa ya-kalandı ve sonunda öldü.

Muntasır, rüyasında bir merdivene çıktığını, merdivenin yirmibe-sinci basamağına vardığını görmüştü. Bu rüyasını bir yorumcuya an-

latmış, o da kendisine: "Yirmibeş sene müddetle halifelik yapacaksın." demişti, ama ömrü bu senede sona erdi.

Adamın biri dedi ki: «Bir gün Muntasır'ın huzuruna vardığımızda onun şiddetle ağlayıp inlediğini gördüm. Arkadaşlarından biri niçin ağladığını sorunca şöyle dedi: "Rüyada babam Mütevekkil'i gördüm. Bana şöyle diyordu: "Yazıklar olsun sana ey Muhammed! Beni öldürdün. Bana zulmettin, hakkımı gasbettin. Halifeliği zorla elimden aldın. Allah'a yemin ederim ki, benden sonra çok az günler yaşayacak, sonra Cehennem'e gideceksin!" İşte bu rüyayı gördükten sonra göz yaşlarımı tutamıyorum, rahat olamıyorum."

İnsanları kandırıp onları fitneye düşüren arkadaşlarından biri bu rüya sebebiyle ona dedi ki: "Bu bir rüyadır. Doğru da olabilir, yalan da olabilir. Kalk, içki sofrasına oturalım ki, hüznün ve kederin gitsin."

Muntasır da içki sofrası kurulmasını emretti. Sofra kuruldu, nedimler geldi, içki içmeye başladılar. Ama onun artık gücü ve şevki kırılmıştı. Ölünceye kadar donuk ve şevksiz oldu, kendini bir türlü toparlayamamıştı.»

Ölümüne neden olan hastalığın ne olduğunu kesin olarak söyleyemediler. Kimi başında bir hastalık پیدا olduğunu, kulağına yağ damlatıldığını, bu yağın dimağına ulaşması nedeniyle ölümünün çabuklaştığını söyledi. Kimi de midesinin şiştiğini, şişkinliğin kalbine de sirayet ettiğini, bu nedenle vefat ettiğini söyledi. Kimi boğazında bir yara meydana geldiğini, on gün süren bu hastalıktan sonra öldüğünü söylemiştir. Kimi ise, hacamatçının zehirli bir neşterle kanını aldığını ve bu nedenle aynı günde vefat ettiğini söylemiştir.

İbn Cerir dedi ki: «Arkadaşlarımızdan birinin anlattığına göre o hacamatçı evine döndüğünde vücudunda ateş meydana gelmiş, talebelerinden birini yanına çağırarak vücudundan kan almasını emretmiş. Talebesi de üstadının makasını alarak onunla vücudundan kan almıştı. Üstadı işin farkında değildi. Allah hacamatçıya bu durumu unutturmuştu, hatırlayamadı. Sonra Muntasır'dan kan alırken kullandığı zehirli neşterle kendisinden kan alındığını gördü. Ama artık iş işten geçmiş; zehir, vücuduna sirayet etmişti. Ölürken bu suçunu itiraf etmişti, zaten kendisi de aynı gün ölmüştü.»

İbn Cerir'in anlattığına göre halife Muntasır'ın annesi ölüm hastalığında yatmakta olan oğlunun yanına gitmiş ve: "Durumun nasıl?" diye sormuş, oğlu da: "Dünyam da ahiretim de gitti." demişti.

Anlatıldığına göre Muntasır, hayattan ümidini kesip çevresinde ziyaretçilerin kendisini kuşattıklarını görünce şu şiiri okumuştur:

"Elde ettiğim dünyalığa nefsim sevinmedi;
Ama ben yüce Rabbin huzuruna gider oldum."

Halife Muntasır, hicretin 248. senesinin rebiyülahir ayının bitimine beş gün kala pazar günü ikinci vakti yirmibeş yaşında vefat etti. Yirmialtıncı seneden altı ay yaşadığı da söylenir. Ama sadece altı ay halifelik yaptığı hususunda ihtilaf yoktur.

İbn Cerir'in kendi arkadaşlarından birinden naklettiğine göre halife Muntasır hilafete geçtiğinde halk: "O, halifelikte altı aydan fazla kalmayacak." diyormuş. Bu süre, babasını halifelik için öldüren kişinin halifelik süresi idi. Nitekim Şireveyh b. Kısra da hükümdar olmak için babasını öldürdükten sonra ancak altı ay hükümdarlık yapmış ve sonra da ölmüştü.

Muntasır, iri gözlü, burun kemeri yüksek, kısa boylu, heybetli ve güzel bedenli idi. Annesi Habeşiye er-Rumiye'nin tavsiyesi üzerine o, Abbasilerden mezarı belli olan ilk halife oldu.

Onun güzel sözlerinden biri şudur:

"Allah'a yemin ederim ki, batıl yolda olan kişi asla yücelmez. Ay onun alınından doğsa bile yükselmez. Haklı kişi de bütün dünya ona karşı birleşip cephe kursa bile asla alçalmaz ve zelil olmaz."

MÜSTAIN BİLLAH'IN HALİFELİĞİ

Ebü'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Mutasım. Muntasır'ın vefat ettiği günde kendisinin halifelğine bey'at edildi. Bütün halk kendisine bey'atını sunduktan sonra Türklerden az sayıda kimselerden oluşan bir grup çıkıp: "Ya Mutez, ya Mansur!" demeye başladılar. Bunların etrafında bir grup halk toplandı. Ordunun büyük bir kısmı Müstain'den yana olup olaya müdahale etti. İki taraf birkaç gün süreyle şiddetlice savaştılar. Sonra da her iki gruptan adamlar öldürüldü. Bağdat'ın birçok yerleri yağmalandı cidden çok ve yaygın fitneler cereyan etti. Sonra Müstain düzeni sağlayıp otoritesini kurdu. Bazı görevlileri azledip yerlerine yeni görevliler tayin etti. Bazı kimselerle münasebetlerine son verip bazı kimselerle de yeni münasebetler kurdu. Emirler ve yasaklar verdi. Fakat bu hal birkaç gün sürdü. Uzun müddet devam etmedi.

Bu senenin cemaziyelahir ayında Büyük Boğa öldü. Müstain Billah, onun yerine oğlu Musa b. Boğa'yı tayin etti. Büyük Boğa'nın çok yararlı faaliyetleri, kıymetli eserleri, yüksek himmeti görülmüştü. Doğuda ve batıda peşpeşe gazalar yapmıştı. Kıymeti 10.000 dinarı bulan eşyaları ve emtiası miras kalmıştı. Kıymeti 3.000 dinarı bulan on tane mücevher de bırakmıştı. Ayrıca halis altın ve gümüşle süslenmiş üç cübbesi vardı.

Bu senede Humuslular, valilerine karşı ayaklandılar ve saldırıya geçtiler. Onu Humus'tan sürdüler. Halife Müstain de Humusluların

önde gelenlerinden yüz kişiyi yakaladı, sonra da şehrin surlarının yıkılmasını emretti.

Bu senede Muhammed b. Süleyman ez-Zeynebî, insanlara haccettirdi.

Bu senede Ahmed b. Salih, Hüseyin b. Ali el-Kerabisî, Abdülcebbar b. Alâ, Abdülmelik b. Şuayb, İsa b. Hammad, Muhammed b. Hu-meyd er-Razî, Ebu Küreyb, Muhammed b. Yezid Ebu Hişam er-Rifaî gibi meşhur şahsiyetler vefat ettiler.

Muhammed b. Yezid'in dedesi Ebu Hişam'ın asıl adı Ebu Hatim Sehl b. Muhammed b. Osman b. Yezid el-Cüşemî'dir. Bu zat, nahivci ve lügatçı olup çok sayıda eseri vardı. Lügat ilminde parlak bir sima idi. Ebu Ubeyd ile Asmaî, onunla ilgilendiler. Fakat o, daha ziyade Ebu Zeyd el-Ensârî'den rivayetlerde bulunmuştur. Müberred, İbn Dü-reyd ve diğerleri de kendisinden ilim tahsil ettiler. Salih bir kimse olup çok sadaka verirdi. Kur'ân-ı Kerim'i çok okurdu. Her gün bir dinar sadaka verir, her hafta bir hatim indirirdi. Çok şiirleri vardı. Şiirlerinden biri şudur:

"Onun güzel yüzünü açığa çıkardılar. Ona meftun olanları ayıpla-yıp kınadılar.

Eğer beni korumak isteselerdi onun güzel yüzünü örterlerdi."

Bu zat, bu senenin muharrem ayında vefat etmiştir. Receb ayın-da vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet de vardır.

HİCRETİN İKİYÜZKIRKDOKUZUNCU SENESİ

Bu senenin receb ayının ortasında cuma günü Müslümanlarla Rumlar Malatya yakınında karşı karşıya geldiler. Şiddetli bir savaşa tutuştular. Bu savaşta her iki taraftan da çok sayıda insan öldürüldü. Müslümanların komutanı Ömer b. Abdullah b. Akta, beraberinde 1.000 kadar Müslüman savaşıyla birlikte öldürüldü. Aynı şekilde İslâm ordusundaki komutanlardan biri olan Ali b. Yahya el-Ermenî de öldürülmüştü. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz.)

Bu iki komutan İslâm'a yardımcı olanlarının en büyüklerinden idiler.

Bu senenin safer ayının ilk gününde, Bağdat'ta büyük bir fitne koptu. Şöyle ki: Halk, hilafet işine el koyan ve Mütevekkil'i öldüren; Muntasır'ı, ondan sonra da Müstain'i pençelerine alan bir grup komutan-dan rahatsız olmuş, onlara karşı ayaklanmıştı. Hapishaneye hü-cum ederek oradaki mahkumları çıkarmışlar, iki köprüden birine gi-

dip birini yıkmışlar, diğerini de ateşe vermişlerdi. Halkın tümünün ayaklanması için çağrıda bulunmuşlar, bu çağrı neticesinde etraflarında büyük bir kalabalık toplanmış ve gidip birçok yerleri yağmalamışlardı. Bu olaylar Bağdat'ın doğu tarafında cereyan etmişti. Sonra varlıklı kimseler, Bağdatlılardan çok miktarda mal ve para toplayarak Müslümanları öldüren düşmanlara karşı savaşmaları için sınıra gidecek askerlerin ihtiyaçlarını karşılama işine koyuldular. Cibal, Ahvas, Fars ve diğer yerlerden insanlar, Rumlarla savaşmak üzere gidip toplandılar. Çünkü halife ve askerleri Bizans'la savaşmaya, İslâm düşmanlarını öldürmeye asla teşebbüs etmemişlerdi. Hilafet tarafı zayıflamış, halife ve askerleri şarkıcı cariyeleri dinlemek ve eğlenceye dalmakla meşgul olmuşlardı. İşte halk buna öfkelenmiş ve yukarıda anlattığımız isyan hareketini başlatmıştı.

Bu senenin rebiyülevvel ayının bitimine dokuz gün kala Samarra halkı zindana hücum ederek oradaki hükümlüleri çıkarıp serbest bırakmışlardı. Onlar da Bağdatlılar gibi isyana girişmişlerdi. Kendilerine "Zürafa" denilen bir grup asker isyancıları bastırmak üzere hücumla geçince halk onları bozguna uğratmıştı. İşte o esnada Vasıf, Küçük Boğa ve bütün Türk komutanlar isyancıların üzerine hücumla geçmiş ve halktan çok sayıda insan öldürmüşlerdi. Uzun süren fitneler cereyan etmiş, neticede fitne alevleri sönmüş, kargaşa dinmişti.

Bu senenin rebiyülahir ayının ortalarında Türkler arasında da bir fitne koptu. Şöyle ki: Halife Müstain, hilafet işlerinin idaresini ve beytülmalın paralarının harcanmasını üç kişinin eline bırakmıştı. Bunlar da şu kişilerdi: Türk Atamış, bu halifenin en has adamlarından olup vezir makamındaydı. Halife Müstain'in oğlu Abbas da bunun yanında eğitim görüyor ve Farsça öğreniyordu. İkincisi de Şahek adındaki hadimdi. Üçüncüsü ise halifenin annesiydi. Halife, annesinin her istediğini veriyordu. Annesinin Seleme b. Said adında Hristiyan bir katibi vardı.

Atamış, israfa başladı. Beytülmaldaki paraların çoğunu harcadı. Neticede beytülmalda hiçbir şey kalmadı. Türkler buna kızdılar. Onu kıskandılar. Müstain'in yanındayken onu hilafet sarayında çembere alıp hücumla geçtiler. Müstain, Atamış'ı onlara karşı koruyamadı. Türkler de onu horlayıp küçülterek yakaladılar, öldürdüler. Mallarını, eşyalarını ve evlerini yağmaladılar. Halife Müstain de Atamış'tan sonra yerine Ebu Salih Abdullah b. Muhammed b. Yezdad'ı vezirliğe tayin etti. Küçük Boğa'yı Filistin'e, hadim Vasıf'ı ise Ahvaz'a vali tayin etti. Çok kargaşalar ve fitneler cereyan etti. Halifenin gücü azaldı, zayıfladı.

Bu senenin cemaziyelahir ayının üçünde perşembe günü, Samarra'daki Mağribliler harekete geçtiler. Toplanıp bir araya geldiler,

ama sonra dağıldılar.

Bu senenin cemaziyelevvel ayının bitimine beş gün kala cuma günü (6 Temmuz) Samarra'da şiddetli sağanak yağmurlar yağdı. Şimşekler çaktı, peşpeşe yıldırımlar düştü, etrafı kara bulutlar kapladı. Yağmurlar sabahtan, akşam güneşin sararmasına kadar aralıksız yağdı.

Bu senenin zilhicce ayında Rey şehrinde şiddetli bir deprem meydana geldi. Bu depremin ardı sıra meydana gelen korkunç sarsıntı nedeniyle evler yıkıldı. Çok sayıda insan öldü. Reyliğin hayatta kalanları da çöle çıktılar.

Bu senede Mekke valisi Abdüssamed b. Musa b. Muhammed b. İmam İbrahim insanlara haccettirdi.

Bu senede Eyyüb b. Muhammed el-Vezzan, "Sünen" kitabının sahibi Hasan b. Sabbah el-Bazzar, Hafız Reca b. Merca, "Tefsir-i Kebir"ın sahibi Abd b. Humeyd ve Amr b. Ali el-Fellas gibi meşhur şahsiyetler vefat ettiler.

ALİ B. EL-CEHM

Ali b. el-Cehm b. Bedr b. Mesud b. Esed el-Kuraşi es-Samî. Same b. Lüey el-Horasanî evladındandır. Same b. Lüey, aslen Horasanlıdır, ama sonraları gelip Bağdat'a yerleşmiştir.

Ali b. el-Cehm meşhur şairlerden, muteber diyanet ehli kimselerdendir. Çok güzel şiirler ihtiva eden bir şiir divanı vardır. Ancak bu şiirlerinde Hz. Ali'ye haksız hücumlarda bulunmuştur. Mütevekkil'in has adamlarındandı, ama Mütevekkil daha sonra ona gazablanarak Horasan'a sürgün etti ve Horasan valisine de onu soyduktan sonra kırbaçlamasını emretti. Vali de bu emri yerine getirdi.

Ali b. Cehm'in güzel şiirlerine şu örneği verebiliriz:

"Öyle bir belâ ki hiçbir belâ ona denk olamaz.

Öyle bir düşmanlık ki, asaletli ve dindar kimseler bu düşmanlığı gösteremez.

Koruyamadığı ırzını sana mübah kılar.

Ve seni korunmuş bir ırzın bahçesinde de otlatır."

Kendisini yerdiği zaman Mervan b. Hafsa onun yergisi ile ilgili olarak şöyle demişti:

"Senin ömrüne yemin ederim ki Cehm b. Bedr şair değildir.

O, şiirden uzak olduğu halde şairlik iddiasında bulunuyor.

Ama benim babam onun annesinin komşusu idi.

Bu, şairlik iddiasında bulununca ben onun hakkında şüpheye kapıldım."

Ali b. Cehm önceleri Şam'a gelmiş, sonra Irak'a gitmişti. Haleb'i geçtiğinde Beni Kelb kabilesinden bazı kimseler ona saldırmışlar, o da onlarla boğuşmuş ve ağır yaralanmıştı ki, bu yaralanma neticesinde ölmüştü. Cebinde şu şiirin yazılı olduğu bir kağıt görmüşlerdi:

"Uzak diyardaki garibe acıyın. O kendi nefesine ne yapabildi ki?

Dostlarından ayrıldı. Ondan sonra dostları hayattan yararlanıp fayda göremediler."

Ali b. Cehm, bu senede kendisine yapılan saldırı nedeniyle vefat etmişti.

HİCRETİN İKİYÜZELLİNCİ SENESİ

Bu senede Ebü'l-Hüseyn Yahya b. Ömer b. Yahya b. Hüseyn b. Zeyd b. Ali b. Hüseyn b. Ali b. Ebi Talib isyan etti. Ebü'l-Hüseyn Yahya'nın annesi, Ümmü Hüseyn Fatıma binti Hüseyn b. Abdullah b. İsmail b. Abdullah b. Cafer b. Ebi Talib idi. Bu isyan hareketinin nedeni şuydu:

Ebü'l-Hüseyn Yahya, şiddetli bir yoksulluğa maruz kalmıştı. Fakr-u zaruret içindeydi. Samarra'ya giderek Vasıf'tan kendisine erzak vermesini istedi. Ne var ki Vasıf ona çok ağır sözler söyledi. O da Kûfe'ye döndü.

Burada bedevilerden bir grup etrafına toplandı. Kûfelilerden de bir grup insan gelip onun yanında yer aldı. Feluce'ye gidip konakladı. Etrafındaki insanların sayısı orada daha da çoğaldı.

Bunun üzerine Irak valisi Muhammed b. Abdullah b. Tahir, Kûfe'deki naibi Ebu Eyyüb b. Hasan b. Musa b. Cafer b. Süleyman'a mektup yazarak Ebü'l-Hüseyn Yahya ile savaşmasını emretti. Fakat bundan önce Ebü'l-Hüseyn Yahya b. Ömer, adamlarından bir grupla birlikte Kûfe'ye girdi. Beytülmalı teslim aldı. Fakat orada 2.000 dinar ve 70.000 dirhemden başka para bulamadı. Bu paraları aldı. Kûfe'de durumu gittikçe kuvvetlendi. Oradaki iki zindanı açıp mahkumları serbest bıraktı. Halifenin naiblerini de Kûfe'den kovdu. Mallarını ellerinden aldı.

Ebü'l-Hüseyn Yahya'nın durumu, Kûfe'de cidden güçlendi. Etrafında Zeydilerden ve diğerlerinden bir grup teşekkül etti. Sonra şehirden çıkıp Kûfe sevadına gitti. Daha sonra tekrar Kûfe'ye döndü. Vechülfüls lakabıyla bilinen Abdurrahman b. Hattab onunla karşılaştı. Şiddetli bir şekilde savaşa tutuştu. Neticede Vechülfüls hezimete uğradı. Ebü'l-Hüseyn Yahya b. Ömer, Kûfe'ye girdi ve halkı, âl-i Muhammed'den Rıza'ya bey'at etmeye çağırdı. Durumu cidden kuvvetlendi. Kûfelilerden çok sayıda insan gelip etrafında toplandı. Ayrıca Bağdat halkından ve diğerlerinden olan Şiiler de onu lider kabul ettiler. Ehl-i Beyt'ten olup ortaya çıkan ve daha önce isyan edenlerden daha fazla sevdiler onu.

O da silah, savaş aleti ve savaşçı toplamaya başladı. Kûfe naibi şehirden kaçıp gitti. Fakat dışarıda bir yerde bekledi. Bu esnada hali-

fe tarafından, Muhammed b. Abdullah b. Tahir komutasında büyük bir askeri birlik takviye olarak geldi. Bunlar dinlendiler, atlarını topladılar.

Receb ayının 12. gününde, bazı görüşü kıt kimseler, Ebü'l-Hüse-yin Yahya b. Ömer'e, askerleriyle birlikte çıkıp Hüseyin b. İsmail'le savaşmasını ve askerlerini bozguna uğratmasını tavsiye ettiler. O da kalabalık bir askeri birliğin başında yola koyuldu. Ordusunda çok sayıda süvari ve piyade vardı. Kûfelilerden bazı silahsız kimseleri de ordusuna katmıştı. Yahya b. Ömer, Hüseyin b. İsmail'in üzerine gitti. İki taraf gecenin sonunda, zifiri karanlıkta şiddetli bir şekilde savaşa tutuştular. Şafak doğduğu sırada Ebü'l-Hüseyin Yahya b. Ömer'in adamları bozguna uğramışlardı. Atı kendisini sırtından yere attı, sonra sırtına birkaç çifte vurdu. Yere düştü. Yakalayıp başını keserek emire gönderdiler. Emir İbn Tahir de ertesi sabah onun kesik başını Abdurrahman b. Hattab'ın kardeşi Ömer b. Hattab ile halifeye gönderdi. Kesik başı gündüzün bir saatinde Samarra'da bir yere dikildi. Sonra Bağdat'a gönderildi. Orada da köprü yanında bir direğe geçirildi. Ama kalabalık çok olduğundan ötürü kesik başı ortalarda bırakılmayıp sütunun üzerinden alınıp silah ambarına konuldu.

Ebü'l-Hüseyin Yahya b. Ömer'in kesik başı Muhammed b. Abdullah b. Tahir'in yanına götürüldüğünde halk fetih ve zaferinden ötürü onu tebriğe gitmeye başladı. O esnada Ebu Haşim Davud b. Heysem el-Caferî de Muhammed b. Abdullah b. Tahir'e gidip şöyle dedi:

— Ey Emir! Sen öyle bir adamın öldürülmesi nedeniyle tebrik ediliyorsun ki, şayet Rasûlullah (s.a.v.) hayatta olsaydı, bu adamın öldürülmesi nedeniyle insanlar ona başsağlığı dileyceklerdi!

Muhammed b. Abdullah b. Tahir, bu sözleri karşısında Ebu Haşim Davud'a cevap vermedi. Sonra Ebu Haşim Davud el-Caferî, şu şiiri okuyarak huzurdan çıkıp gitti:

"Ey Beni Tahir, Ebü'l-Hüseyin Yahya'nın cesedinin etini yeyin ama onun eti hastalıktır.

Peygamber (s.a.v.)'in evladının eti, afiyetle yenilecek bir et değildir.

Öyle bir intikam ki talibi Allah ola;

O intikam mutlaka tam bir şekilde alınacaktır, alınması da layıktır."

Halife, Kûfe naibi Hüseyin b. İsmail'e bir komutanını gönderdi. Ebü'l-Hüseyin Yahya b. Ömer öldürüldükten sonra bunlar Kûfe'ye girdiler. Komutan, Kûfelilerin boyunlarını kılıçla vurmak istedi, ama Hüseyin b. İsmail ona engel oldu. Siyah, beyaz, herkes ölümünden kur-

tulup güvene kavuştu ve Cenâb-ı Allah bu fitne ateşini söndürdü.

Bu senenin ramazan ayında Hasan b. Zeyd b. Muhammed b. İsmail b. Hüseyin b. Zeyd b. Hasan b. Ali b. Ebi Talib, Taberistan taraflarında isyan etti.

İsyân sebebi şuydu: Yahya b. Ömer öldürülünce Halife Müstain, Taberistan'ın bir mıntıkasını Muhammed b. Abdullah b. Tahir'e ikta' olarak vermişti. Muhammed b. Abdullah b. Tahir de Cabir b. Harun adındaki Hristiyan bir katibini o ikta' arazileri kendisi adına teslim almak üzere Taberistan'a göndermişti. Cabir b. Harun Taberistan'a varınca, halk buna cidden üzüldü ve Hasan b. Zeyd'e haber salarak duruma el koymak üzere gelmesini istediler. Hasan b. Zeyd, Taberistan'a gelince kendisine bey'at ettiler. Etrafında Deylemlilerden bir cemaat ve o mıntıkaların komutanlarından bir grup toplandı. Daha sonra Hasan b. Zeyd, maiyetini ardına katarak Taberistan'ın Amil şehrine gitti, orayı zorla ele geçirdi. Haracını topladı. Durumu cidden kuvvetlendi.

Bir zaman sonra oradan çıkarak bölgenin emiri Süleyman b. Abdullah'la savaşılmaya gitti. İki karşı karşıya geldiler. Aralarında birçok çarpışma cereyan etti. Neticede Süleyman, misli görülmemiş bir şekilde bozguna uğradı. Ailesini ve malını terkedip gitti. Cürcan'a dönmedi. Hasan b. Zeyd, Sariye şehrine girdi. Oradaki malları ve eşyaları ganimet edindi. Süleyman'ın çoluk çocuğunu ve aile efradını da bineklere bindirerek izzet ve ikram ile yola koydu. Böylece Hasan b. Zeyd, Taberistan'ın tümüne hakim oldu. Sonra Rey'e asker gönderdi. Orayı da ele geçirdi. Oradaki Tahirileri şehirden kovdu. Sonra Hemedan askerine de haber saldı. Halife Müstain bu durumdan haberdar olunca -ki o zaman onun hilafet işlerini Vasıf et-Türkî yürütüyordu- çok kederlenip üzüldü. Hasan b. Zeyd ile savaşmak üzere ordu hazırlanması için çalışmalarını başlattı.

Bu senenin arefe gününde Rey şehrinde Ahmed b. İsa b. Hüseyin es-Sağır b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib ve İdris b. Musa b. Abdullah b. Musa b. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebi Talib isyan ettiler.

Bayram gününde Ahmed b. İsa insanlara bayram namazını kıldırdı ve halkı âl-i Muhammed'den Rıza'ya bey'ata davet etti. Muhammed b. Ali b. Tahir onunla savaştı. Ahmed b. İsa onu mağlub etti ve durumu cidden kuvvetlendi.

Bu senede Humuslular, valileri Fadl b. Karin'e karşı hücumla geçtiler ve receb ayında onu öldürdüler. Halife Müstain de Humuslular üzerine Büyük Boğa'nın oğlu Musa'yı sevketti. Musa, Resten mıntıkasında onlarla savaştı. Humusluları bozguna uğrattı ve halkın bir kısmını öldürdü. Birçok yerleri yakta. Önde gelenleri esir aldı.

Bu senede Fars diyarında Şakiriler ve askerler ayaklandılar. Ab-

dullah b. İshak b. İbrahim'e karşı hücumla geçtiler. Abdullah, onlardan kaçıp gitti. Kendisi kaçınca evi yağmalandı. Ayaklananlar, Muhammed b. Hasan b. Karin'i de öldürdüler.

Bu senede Halife Müstain, Cafer b. Abdülvahid'e gazablanarak onu Basra'ya sürgün etti.

Bu senede hilafet merkezindeki Emevilerden bir kısmının rütbe-leri düştü.

Bu senede Mekke emiri Cafer b. Fadl insanlara haccettirdi.

Bu senede Ebu Tahir Ahmed b. Amr b. Serh, meşhur kurralardan Bezzi, Haris b. Miskin, Ebu Hatim es-Sicistanî, İyad b. Yakub er-Revacî, "Kelam" adlı eserin ve diğer bazı eserlerin sahibi Amr b. Bahr el-Cahiz, Kesir b. Ubeyd el-Humusî ve Nasr b. Ali el-Cehdemî gibi meşhur şahsiyetler vefat ettiler.

HİCRETİN İKİYÜZELLİBİRİNCİ SENESİ

Bu senede Müstain ile Küçük Boğa ve Vasıf, Bağir et-Türkî'yi öldürmeye karar verdiler. Bağir et-Türkî, Mütevekkil'i bizzat öldüren büyük komutanlardandı. Mütevekkil'i öldürdüğünden ötürü ikta arazileri çoğaltılmış, yetkileri artırılmıştı. Bağir et-Türkî öldürülmüş, katibi Hristiyan Delil b. Yakub'un evi yağmalanmış, kendisinin de mallarına ve mahsüllerine el konulmuştu. Halife Müstain bir gemiye binerek Samarra'dan Bağdat'a hareket etti. Onun oradan ayrılması nedeniyle işler bozuldu, düzen alt üst oldu. Bu hadise bu senenin muharrem ayında vuku bulmuştu. Halife gidip Muhammed b. Abdullah b. Tahir'in evine konuk oldu.

Bu senede Bağdat askerleriyle Samarra askerleri arasında çok çirkin hadiseler ve fitneler cereyan etti. Samarra halkı Mutez'e bey'ata davet edildi. Bağdatlılar, Müstain'in yönetimi altında düzen kurdular. İşler yoluna girdi.

Mutez ile kardeşi Müeyyed, zindanlardaki hükümlüleri serbest bıraktılar. Samarra halkı Mutez'e bey'at etti. O da Samarra'daki beytülmalda bulunan 500.000 dinarı aldı. Müstain'in annesinin hazine-sindeki 1.000.000 dinara da el koydu. Abbas b. Müstain'in 600.000 dinarını ele geçirdi. Mutez'in Samarra'da durumu cidden kuvvetlendi.

Müstain, Muhammed b. Abdullah b. Tahir'e, Bağdat'ı istihkam etmesini, iki surda ve hendekte tedbirler almasını emretti. Bu işler için 330.000 dinar harcadı. Her kapıya bir muhafız koydu. Surların üzerine beş adet mancınık diktirdi. Bunlardan biri "Gadban" adındaki mancınıktı ki, cidden çok büyüktü. Ayrıca altı arrade de koydurdu. (Arradeler mancınıkları andıran savaş aletleriydi.) Birçok silah ve techizat hazırlandı. Düşman askerleri Bağdat'a giremesinler diye her

tarafındaki köprüler atıldı.

Mutez, Muhammed b. Abdullah b. Tahir'e mektup yazarak onu kendisi yanında yer almaya davet etti. Babası Mütevekkil'in ondan aldığı kesin söz ve teminatları ve babasından sonra kendisinin veli-ahtlığına dair bey'atı hatırlattı, ama Muhammed b. Abdullah ona iltifat etmedi, teklifini geri çevirdi. Anlatımı burada uzun sürecek bir çok delil ileri sürdü.

Müstain ile Mutez'den her biri ayrı ayrı Büyük Boğa'nın oğlu Musa'ya mektuplar göndererek onu kendi taraflarına davet ettiler. Musa o zaman, Humuslularla savaşmak için Şam taraflarında bulunuyordu. Müstain ile Mutez'in her biri onu, kendi seçkin adamlarına mahsus sancaklarla onurlandırdılar. Müstain ona mektup yazarak hemen yerine bir vekil bırakarak Bağdat'a yanına gelmesini istedi. O da hemen bineğine binerek Samarra'ya gitti ve Müstain'e karşı Mutez'in cephesinde yer aldı. Aynı şekilde Küçük Boğa'nın oğlu Abdullah da babasının yanından, Bağdat'tan kalkıp Mutez'in yanına gitti. Diğer komutanlar ve Türkler de aynı yolu izlediler.

Mutez, kardeşi Ebu Ahmed b. Mütevekkil'i Müstain'le savaşma işinde görevlendirdi. Bu iş için ona büyük bir askeri birlik verdi. O da 5.000 kişiden oluşan Türkler ve diğerleri ile Bağdat tarafına gitti. Cuma günü Akbera'da namazı kıldı, kardeşi Mutez'in başarısı için dua etti. Sonra bu senenin safer ayının 7'sinde pazar gecesi Bağdat'a ulaştı. Askerler orada toplandılar. Ebu Ahmed'in ordusunda bulunan Bazincana adındaki biri bu durumla ilgili olarak şöyle bir şiir söylemişti:

"Ey Tahir'in oğulları! Allah'ın askerleridir bunlar;
Ölüm bunlar arasında yaygındır.
Önlerindeki askerlere gelince liderleri Ebu Ahmed'dir.
O ne güzel Mevlâ ve ne güzel yardımcıdır!"

Sonra aralarında çok uzun süren savaşlar ve cidden korkunç fitneler cereyan etti. İbn Cerir bunları uzun uzadıya anlatmıştır. Bundan sonra Mutez, Musa b. Arşinas'la birlikte 3.000 askeri, kardeşi Ebu Ahmed'e takviye olarak gönderdi. Bu takviye birlik, rebiyülevvel ayının bitimine bir gece kala Ebu Ahmed'e ulaştı. Bunlar Bağdat'ın batı tarafında Katrubel yanında durdular. Ebu Ahmed ile adamları ise Babü's-Şemmasiye yanında durmaktaydılar. Savaş alevleri sönmeksizin yanyanıyor, çarpışmalar cidden zorlu bir şekilde devam ediyordu. İki taraftan da adamlar ölüyordu.

İbn Cerir dedi ki: Anlatıldığına göre Mutez, kardeşi Ebu Ahmed'e bir mektup yazarak Bağdatlılarla yapmakta olduğu savaşta pasif

davrandığından ötürü onu şöyle kınamıştı:

"Ölüm işi için üzerimizde yol vardır.

Zamanda da bizim için bazen genişlik, bazen darlık vardır.

Günlerimiz halk için ibrettir.

Bu günlerden bazısında sabahleyin, bazısında geceleyin baskın yaparız.

Bu günlerden bazıları bizler için musibettir. Bu musibet nedeniyle küçük çocuklar dahi ihtiyarlarlar.

Bu zorlu günlerde dost dostu bırakıp gider.

Geniş bir sur ki, onun zirvesi vardır. Gözler ona bakamazlar.

Engin bir deniz ki, yine gözler onu tam göremezler.

Helâk edici bir savaş ve öldürmeye hazır bir kılıç,

Şiddetli bir korku ve müstahkem bir kale.

Sabahleyin uzun uzadıya bir ünleyici "Silah başına, silah başına.." diye ünler, ama kimse uykudan uyanamaz.

Neticede biri yere düşer, biri yaralanır, biri yanar, biri de boğulur.

Biri ölür, biri cansız yere düşer, diğerini de mancınıklar tırmalarlar.

İşte burada gasplar var, burada yağmalar;

Burada daha önce mamur olan evler harap hale gelir.

Bizi bir yola sevkettiklerinde,

O yolun bize karşı kapatıldığını görürüz.

Allah'a yemin ederim ki, ey kardeşim, umduğum amaca ulaşacağız.

Allah'a yemin ederim ki, onun sayesinde bizler gücümüzün üstündeki işleri de başaracağız."

İbn Cerir dedi ki: "Bu şiir, hal' edilen Emin ve Memun fitnessi ile ilgili olarak Ali b. Ümeyye tarafından söylenmiştir diye bir rivayet vardır." Bağdat'ta Mutez'in kardeşi Ebu Ahmed ile Müstain'in vekili Muhammed b. Abdullah b. Tahir arasında fitne ve savaş devam etti. Bu senenin geride kalan ayları boyunca Bağdat şiddetli bir sıkıntı ve aman vermez bir kuşatma altında kalmıştı. İki taraftan da müteaddit çarpışmalarda ve uğursuz günlerde çok sayıda adam ölmüştü. Bazan Ebu Ahmed'in tarafı galib geliyor, şehrin bazı kapılarını ele geçiriyorlar; bunlara karşı Tahiriler yani Muhammed b. Abdullah b. Tahir'in askerleri hücumu geçiyor ve onları kapıların yanından uzaklaştırıyorlardı. Onlardan bazı askerleri öldürdükten sonra mevzilerine dönüyor, onlara karşı büyük bir sabırla savunma savaşı veriyorlardı.

Ama azıklarının azalması ve şehir dahiline kervanların seyrek

olarak gelmesi nedeniyle Bağdatlılar zayıflamaya başladılar. Güçleri gittikçe azaldı.

Ayrıca bu sıralarda halk arasında, bu senenin sonunda, Muhammed b. Abdullah b. Tahir'in Müstain'i halifelikten hal' edip Mutez'e bey'at etmek istediğine dair bir şayia yayıldı. Ama Muhammed b. Abdullah b. Tahir, kendisinin asla böyle bir niyeti olmadığını söyleyerek Halife Müstain'den ve halktan özür diledi. Bu işle alakası olmadığına çok ağır yeminler etti. Halk onun suçsuz olduğuna bir türlü inanamadı. Ayak takımından bazı kimseler İbn Tahir'in evinin etrafında toplandılar. Halife de orada bulunuyordu. Halifeden kendilerine görünmesini istediler ve ona İbn Tahir'den razı olup olmadığını soracaklarını söylediler. Gürültüler çok yükseldi. Nihayet halife, kalabalığın bulunduğu yerin üst tarafındaki bir pencereden peygamber hırkasını giyinmiş ve kırbacı da eline almış olarak karşılarına çıktı ve onlara şöyle hitab etti:

"Üzerimdeki şu hırkanın ve elimdeki şu kırbacın sahibinin hakkı için evlerinize geri dönmenizi ve İbn Tahir'den memnun olmanızı yemin ederek sizden istiyorum. Çünkü o benim nazarımda suçsuzdur!"

Halifenin bu konuşması üzerine gürültü dindi. Halk dönüp evlerine gittiler. Sonra halife, İbn Tahir'in evinden hadim Rızk'ın evine geçti. Bu hadise zilhicce ayının başlarında vuku bulmuştu. Kurban bayramı gününde halife, İbn Tahir'in evinin karşısındaki Cezire'de halka bayram namazı kıldırdı. Halife o gün insanların huzuruna çıktı. Önünde mızraklı muhafızlar üzerinde Peygamber hırkası, elinde de kırbacı vardı. Bağdat'ta yaşanan o gün, görülmesi gereken bir gündü. Halk cidden çok sıkıntıya düşmüştü. Kuşatma altında kalmış, fiyatlar yükselmiş, kıtlık başgöstermişti. Halk hem korku, hem de açlık tehlikesinin baskısı altındaydı. Cenâb-ı Allah'tan dünya ve ahirette afiyet diliyoruz.

İşler gittikçe tehlikeli boyutlar aldı, durum şiddetlendi. Çoluk çocuk aç kalıp erkekler güçlerini yitirdi. Artık başka çare kalmadığını anlayınca İbn Tahir, halife Müstain'i hal' etme niyetini açığa vurdu. Her ne kadar ona bu niyetini sarahaten söylemiyorsa da imalı konuşmaya başladı. Bundan sonra da açıkça yüzüne karşı bu niyetini dile getirdi. Onunla tartışmaya başladı ve şöyle dedi:

"Peşin olarak alacağın bir miktar mal ve para karşılığında ayrıca her sene ihtiyacın ve benimsediğin miktarda sana haraç verilmesi mukabilinde halifelikten feragat etmen maslahat gereğidir."

Nihayet zirvede bu tartışmalar devam etti. Neticede Müstain, Muhammed b. Abdullah b. Tahir'in önerisine olumlu cevap verdi. O da kendisini halifelikten hal' ettiğine dair fermanı yazdı. Zilhicce ayının bitimine on gün kala cumartesi günü Muhammed b. Abdullah b.

Tahir, Rusafe'ye gitti. Kadıları, fıkıhçıları topladı. Müstain'in, Muhammed b. Abdullah b. Tahir'e vekâlet verdiğiine şahid olsunlar diye onları gruplar halinde Müstain'in huzuruna soktu. Hacıpler ve hizmetçiler de huzura girip şahid oldular. Sonra Muhammed b. Abdullah b. Tahir, Müstain'den hilafet cevherini teslim aldı. Gecenin bir kısmına kadar onun yanında kaldı. Sabah olunca insanlar çeşit çeşit fitnekârlıklar ve fesat içeren sözler söylemeye başladılar. İbn Tahir'e gelince o da Müstain'in yazmış olduğu mektubu bir ümera topluluğuyla Samarra'da bulunan Mutez'e gönderdi. Bu cemaat, Mutez'in yanına vardığında Mutez kendilerine ikramda bulunup hil'atler giydirdi, kıymetli armağanlar verdi.

Bu senenin rebiyülevvel ayında Kazvin ve Zencan diyarında Ehl-i Beyt'ten Hüseyin b. Ahmed b. İsmail b. Muhammed b. İsmail el-Erkat b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib (Kevkebî diye tanınırdı) isyan etti.

Bu senede Musa b. Ubeydullah el-Hasenî'nin ablasının oğlu İsmail b. Yusuf el-Alevî de isyan etti. Bu isyancılarla ilgili açıklamalar ileride gelecektir.

Bu senede yine Talibilerden Hüseyin b. Muhammed b. Hamza b. Abdullah b. Hüseyin b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib de Kûfe'de isyan etti. Halife Müstain bunun üzerine Müzahim b. Hakan'ı sevketti. Yapılan savaş neticesinde Talibilerden olan Alevi Hüseyin bozguna uğradı ve adamlarından çoğu öldürüldü.

Müzahim, Kûfe'ye girdiğinde orada 1.000 kadar evi yaktı. İsyancıların mallarını yağmaladı. İsyancı Hüseyin b. Muhammed'in bazı cariyelerini sattı. Bunlar azad olmuşlardı.

Bu senede İsmail b. Yusuf b. İbrahim b. Abdullah b. Hasan b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib Mekke'de isyan etti. Mekke valisi Cafer b. Fadl b. İsa b. Musa, şehir dışına kaçtı. Evi yağmalandı. Arkadaşlarının evleri de talan edildi. Askerlerden ve diğer Mekkelilerden bir grup öldürüldü.

İsmail b. Yusuf, Ka'be'deki altın, gümüş, esans ve örtüleri aldı. Halktan da 200.000 dinar aldıktan sonra Medinetü'n-Nebeviyye'ye gitti. Medine valisi Ali b. Hüseyin b. Ali b. İsmail, onun önünden kaçıp gitti. Daha sonra İsmail b. Yusuf bu senenin receb ayında Mekke'ye döndü. Halkı muhasara altına aldı. Öyle ki halk, açlıktan ve susuzluktan ötürü helâk oldu. Üç okka ekmek bir dirheme, bir rıtl (460 gr.) et dört dirheme, bir içim su üç dirheme satılmaya başladı. Mekkeliler onun yüzünden çok belalara maruz kaldılar.

İsmail b. Yusuf, Mekke'de elli yedi gün ikamet ettikten sonra Cidde'ye geçti. Oradaki tüccarların mallarını yağmaladı ve bineklere el koydu. Mekkelilere gönderilen azıkları kesti. Sonra Mekke'ye döndü.

Müslümanlara bu yaptığı zulüm nedeniyle Allah ona hayır mükâfat vermesin.

Arefe günü olunca insanlar ne gece ne de gündüz vakti arefede vakfe yapma imkânını bulamadılar. İsmail b. Yusuf hacılardan 1.100 kişiyi öldürdü, mallarını yağmaladı. O sene arefede ondan ve beraberindeki haramilerden başkası vakfe yapamadı. Allah onların yaptığı farz ve nafil ibadetlerden hiçbirini kabul buyurmasın. Bu senede hilafet otoritesi cidden zayıfladı.

Bu senede İshak b. Mansur el-Gönenç, Hamid b. Zenceveyh, Amr b. Osman b. Kesir b. Dinar el-Humusî ve Ebü'l-Beka Hişam b. Abdül-melik el-Yezenî gibi meşhur şahsiyetler vefat ettiler.

HİCRETİN İKİYÜZELLİKİNCİ SENESİ

MÜSTAIN'DEN SONRA MÜTEVEKKİL ALALLAH'IN OĞLU MUTEZ BİLLAH'IN HİLAFETE GEÇMESİ

Bu senenin başında halifelik Ebu Abdullah Muhammed el-Mutez b. Cafer el-Mütevekkil b. Muhammed el-Mutasım b. Harun er-Reşid'in eline geçti. Mutez'in asıl adının Ahmed olduğu söylenir. Zübeyr olduğuna dair bir rivayet de vardır.

Müstain kendini hilafetten hal' edip Mutez'in hilafetine bey'at edince, bu senenin muharrem ayının 4'ünde cuma günü hatipler Bağdat camilerinde minberler üzerinde halkı Mutez Billah'ın halifeliğine bey'ata davet ettiler. Müstain de Rusafe'den kalkıp aile efradı ve carieleriyle birlikte Hasan b. Sehl'in köşküne taşındı. Bu esnada Said b. Reca, maiyetindeki bir grup insanla yanına giderek Müstain'den peygamber hırkasını ve kırıbaçı alıp Mutez'e gönderdi. Sonra Mutez, Müstain'e haber göndererek yanında bulunan kıymetli mücevherden imal edilmiş iki yüzüğü istedi. Bu yüzüklerden birine "Burç" diğeri de "Cebel" deniliyordu. Müstain bunları Mutez'e gönderdi. Sonra Müstain, Mekke'ye gitmek istedi, ama buna imkân bulamadı. Basra'ya gitmek istedi. Kendisine: "Basra mıntıkası vebalıdır." denildi. O da, "Halifeliği bırakmak daha şiddetli bir vebadır." diye cevap verdi. Sonra Vasıt'a gitmesine izin verildi. 400 kadar muhafız refakatinde Vasıt'a gitti.

Halife Mutez, Ahmed b. Ebi İsrail'i vezirliğe tayin etti. Ona kafftan giydirdi, başına da taç koydu.

Bağdat'ta düzen sağlanıp halife Mutez'e tamamen bey'at edilip halk itaat altına alınınca her taraftan oraya azık gelmeye başladı. Halkın erzak ve yiyeceği bollaşdı. Ebu Ahmed de muharrem ayının 12'sinde cumartesi günü oradan ayrılıp Samarra'ya gitti. Yola çıkar-

ken Muhammed b. Abdullah b. Tahir, büyük komutan ve emirlerle onu uğurladı. Ebu Ahmed de ona beş hil'at ve bir kılıç armağan edip Bağdat'a geri gönderdi.

İbn Cerir, şairlerin Mutez için yazdıkları övgüleri ve hal' edilmesinden sonra Müstain'e yazdıkları hicviyeleri nakletmiştir. Meselâ Muhammed b. Mervan b. Ebi'l-Cenub b. Mervan, şairlerin âdeti olduğu üzere şu şiirinde Mutez'i övmüş, Müstain'i de yermiştir:

"Yönetim Mutez'in eline geçti, Müstain de eski haline döndü.

O da hakimiyetin kendisine ait olmadığını ve kendi kendini aldatıldığını biliyordu.

Mülkün sahibi olan Allah ona hükümdarlığı verdi, sonra da elinden aldı.

Ey Müstain! Allah sana bir mülk verdi, ama bu mülkü yine senin elinden aldı.

Halifelik Müstain'e uygun değildi.

O evli olup da bir başka kadınla müt'a nikâhlı yapan birine benziyordu.

İnsanlar nazarında ona yapılan bey'at ne çirkin bir bey'attı.

Onun hal' edildiğini söyleyen insanların sözü en güzel sözdü.

Keşke gemiler onun gövdesini taşırlarken denize atsalardı onu.

Onu denize atan kaptana canım feda olsun.

Senden önce nice hükümdarlar insanları yönettiler.

Onlar ne kadar eğri yola gittilerse de senin kadar gitmediler.

Senin yüzünden insanlar sıkıntıya düştüler, ama senden sonra genişliğe kavuştular.

Cenâb-ı Allah, darlıktan sonra genişlik yaratır.

Senden sonra üzerimizdeki kötülükleri giden hükümdarın,

Üzerindeki kötülükleri Allah gidersin ve onu korusun."

Halife Mutez, Samarra'dan Bağdat valisi Muhammed b. Abdullah b. Tahir'e bir mektup göndererek Vasıf ile Boğa'nın ve onların maiyetinde yer alan kimselerin adlarının divandan düşürülmesini emretti ve bu ikisini öldürmeye karar verdi. Sonra onlar gelip Mutez'in görününü aldılar. O da onları affetti ve onlardan hoşnud oldu.

Bu senenin receb ayında Mutez, Müeyyed lakabıyla tanınan kardeşi İbrahim'i veliahdılıktan hal' edip kendisine kırk kırbaç vurdurduktan sonra hapse attı. Kardeşi Ebu Ahmed'i de hapse attı. Cuma günü olunca da Müeyyed'i hal' ettiğini hutbede insanlara duyurdu. Ona, kendini veliahtlıktan hal' ettiğine dair bir yazı yazmasını emretti. Müeyyed bundan onbeş gün sonra da vefat etmişti. Bir rivayette anlatıldığına göre Müeyyed bir samur kürküne konularak kürkün iki

tarafı bağlanmış ve Müeyyed sıkıntıdan ölmüştü.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Müeyyed başına vurulan kar topaklarından ötürü donup ölmüştü. Zindandan çıkarılarak kendisine böyle bir işkence türü tatbik edilmişti. Üzerinde kar topaklarının darbe izi görülmemiş, kadılar ve ayan tabakasından bazı kimşeler getirilerek vücudunda darbe izi bulunmadığına şahit tutulmuş, sebepsiz ve darbesiz öldüğüne dair imzaları alınmış, sonra kefenine sarılıp bir merkebe bindirilerek annesine gönderilmiş, annesi de onu defnetmişti.

MÜSTAIN'İN ÖLDÜRÜLMESİ

Bu senenin şevval ayında Mutez, valisi Muhammed b. Abdullah b. Tahir'e mektup göndererek Müstain'in üzerine gönderilmek üzere bir askeri birlik hazırlamasını emretmişti. Vali de Ahmed b. Tolon et-Türkî'yi bu işle görevlendirmiş ve Müstain'e göndermişti. Ahmed b. Tolon, ramazanın bitimine altı gün kala yola koyulup Müstain'in yanına gitmiş ve şevvalin 3'ünde onu alıp Katol'a götürmüş, sonra da öldürmüştü. Başka bir rivayette anlatıldığına göre, ölünceye kadar dövülmüş ve dayak altında can vermişti. Dicle ırmağına atılarak boğulmak suretiyle öldüğü veya boynuna vurularak öldüğü yolunda çeşitli rivayetler vardır.

İbn Cerir'in anlattığına göre Müstain, kendisini öldürmek istediği zaman Said b. Salih et-Türkî'den iki rekat namaz kılmak için izin istemiş, o da kendisine bu izni vermişti. Namazın son secdesinde iken onu secde halinde öldürmüş ve cesedini namaz kıldığı yere defnetmişti. Mezarının yeri gizlenmiş, kimseye söylenmemiş, kesik başı Mutez'e gönderilmişti. Mutez, satranç oynamaktayken Müstain'in kesik başı huzuruna götürülmüş ve kendisine: "Bu hal' edilenin kesik başıdır." denilmiş, o da: "Bir kenara bırakın, oyunumu tamamladıktan sonra bakacağım." demişti. Oyununu tamamladıktan sonra kesik başa bakmış ve defnedilmesini emretmişti. Sonra da onu öldüren Said b. Salih'e 50.000 dirhem verilmesini emretmiş ve Salih'i Basra yardım işleri müdürlüğüne tayin etmişti.

Bu senede Mekke'de isyan hareketi başlatan, Harem'de dinsizlik faaliyetleri icra etmiş olan Alevi İsmail b. Yusuf ölmüştü. Allah onu bu senede acil olarak helâk etmiş ve ona asla mühlet vermemişti.

Önceki kısımlarda da anlatıldığı gibi bu senede Ahmed b. Muhammed el-Mutasım (yani Müstain) öldü.

Bu senede İshak b. Behlül, Ziyad b. Eyyüb, Muhammed b. Beşar, Gunder, Musa b. Müsennâ ez-Zemin, bir de Yakub b. İbrahim ed-Devrakî gibi meşhur şahsiyetler vefat ettiler.

HİCRETİN İKİYÜZELLİÜÇÜNCÜ SENESİ

Bu senenin receb ayında Mutez, Hemedan taraflarında bulunan Abdülaziz b. Ebi Dülefle savaşmak üzere yola koyulması için Büyük Boğa'nın oğlu Musa'yı 4.000 kişilik bir askeri birliğin başında yola çıkardı. Abdülaziz b. Ebi Dülef isyan etmiş ve halifeye başkaldırmıştı. Etrafında Hemedanlılardan 20.000 kadar adam vardı. Neticede Musa ve ordusu, bu senenin sonunda Abdülaziz b. Ebi Dülef'i feci bir şekilde bozguna uğrattılar. Bu senenin ramazan ayında Kereç mıntıkasında aralarında ikinci bir savaş cereyan etti. Abdülaziz b. Ebi Dülef yine bozguna uğradı. Adamlarından çoğu öldürüldü ve kadınlarından, çocuklarından çoğu esir alındı.

Müslümanlar, Abdülaziz b. Ebi Dülef'in annesini de esir alarak Mutez'e yetmiş yük kesik baş ve çok sayıda bayrak gönderdiler. Abdülaziz b. Ebi Düleften, istila etmiş olduğu birçok beldeleri geri aldılar.

Bu senenin ramazan ayında halife Mutez, Boğa eş-Şerabî'ye kattan giydirdi. Başına taç koydu ve iki nişan taktı.

Bu senenin ramazan bayramında Bevazie denen yerde büyük bir savaş vuku buldu. Şöyle ki: Müsavir b. Abdülhamid, Bevazic'de hakimiyetini ilan etti. Etrafında 70 kadar Harici toplandı. Bendar et-Taberî adında bir adam da 300 kadar askeriyle ona karşı hücumla geçti. İki taraf şiddetle savaşmışlar, elli kadar Harici öldürüldü. Bendar'ın da 200 adamı öldürüldü. 50 adamı öldürüldüğü yolunda zayıf bir rivayet de vardır. Bendar da ölümler arasındaydı. Allah ona rahmet etsin. Sonra Müsavir, Hülvan'a yöneldi. Gidip Hülvanlılarla savaştı. Horasanlı hacılar da Hülvanlılara yardım ettiler. Müsavir onlardan 400 kadar kişiyi öldürdü. Allah ona lanet etsin ve onu kahretsin. Kendisinin de birçok adamı öldürüldü.

Bu senenin şevval ayının bitimine üç gün kala Vasıf et-Türkî öldürüldü. Halk onun Samarra'daki evini ve çocuklarının evlerini yağmalamak istedi, ama bunlara imkân verilmedi. Halife ona ait şeyleri Boğa eş-Şerabî'ye verdi.

Bu senenin zilkade ayının 14. gecesinde ay tutulması görüldü. Öyle ki ayın çoğu görünmez oldu. Işığı söndü. Ay tutulması sona erince Bağdat'ta bulunan Irak valisi Muhammed b. Abdullah b. Tahir öldü. Ölüm sebebi, başında ve boğazında çıkan çıbanlardı. Bu yüzden ölmüştü.

Cenaze namazı kılınmak üzere cesedi getirildiğinde oğlu Tahir ile kardeşi Ubeydullah ihtilafa düştüler. Namazı kimin kıldıracağı hususunda anlaşamadılar. Nihayet kılıçlar çekildi, halk birbirini taşlamaya başladı. Gürültüler yükseldi. "Ya Tahir, ya Mansur!" diye bağırıp

çağırmaya başladılar. Ubeydullah, etrafında önde gelenler ve halkın ekâbiri bulunduğu halde doğru tarafına yöneldi, evine gitti. Cenaze namazını Muhammed b. Abdullah b. Tahir'in oğlu Tahir kıldırdı. Zaten cenaze namazını kıldırmasını babası ona vasiyet etmişti. Mutez, olup bitenlerden haberdar olunca hil'atleri ve valilik yetkisini Ubeydullah b. Abdullah b. Tahir'e gönderdi. Ubeydullah kendisini hil'atleri getiren adama 50.000 dirhem armağan verdi.

Bu senede Halife Mutez, kârdeşi Ebu Ahmed'i Rey şehrinden önce Vasıt'a, sonra Basra'ya sürgün etti. Sonra da Bağdat'a getirtti.

Bu senenin zilkade ayının sonunda pazartesi günü Büyük Boğa'nın oğlu Musa ile hicretin 251. senesinde ortaya çıkıp o zamandan beri isyan hareketini sürdürmekte olan Hüseyin b. Ahmed el-Kevkebi et-Talibî, Kazvin'de karşılaştılar. Şiddetli bir savaşa tutuştular. Sonra Kevkebi bozguna uğradı. Musa, Kazvin şehrini geri aldı. Kevkebi de Deylem şehrine kaçtı.

İbn Cerir'in bu svaşa katılan bir şahıstan naklederek anlattığına göre Kevkebi, Musa ordusuyla karşı karşıya geldiğinde adamlarına tahtası olmayan deri kalkanları kendilerine siper etmelerini emretmişti. Mızraklar bu deri kalkanlara tesir etmiyordu. Büyük Boğa'nın oğlu Musa da kendi adamlarına, yanlarında bulunan nefti yere döküp savaşa devam etmelerini, bir süre sonra karşı tarafa, bozguna uğramış izlenimi vermelerini emretti. Onlar da bu emri aldılar. Bir süre savaştıktan sonra bozguna uğramış gibi geriye doğru kaçmaya başladılar. Kevkebi'nin adamları da bunları kovalamak üzere peşlerine düştüler. Neftin dökülmüş olduğu yerin ortalarına geldiklerinde Musa kendi adamlarına nefte ateş verip tutuşturmalarını emretti. Onlar da ateşi tutuşturdular. Kevkebi'nin adamları kısa bir süre sonra yanmaya ve hızla geriye doğru kaçmaya başladılar. Musa ve askerleri onların üzerine hücumla geçtiler. Onlardan çok sayıda adam öldürdüler. Kevkebi'nin kendisi de Deylem'e kaçtı. Musa, Kazvin şehrini teslim aldı.

Bu senede Abdullah b. Muhammed b. Süleyman ez-Zeynebî insanlara haccettirdi.

Bu senede Ebü'l-Eş'as ve Ahmed b. Said ed-Darimî gibi meşhur şahsiyetler vefat ettiler.

SİRRİ ES-SAKATÎ

Büyük mutasavvıflardandır. Maruf el-Kerhî'nin talebesidir. Haşim, Ebu Bekir b. Ayyaş, Ali b. Arab, Yahya b. Yeman, Yezid b. Harun'dan ve diğerlerinden hadis nakletti. Ablasının oğlu Cüneyd b. Muhammed, Ebü'l-Hasan en-Nevrî, Muhammed b. Fadl b. Cabir es-

Sakatî ve bir grup kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır.

Ticaret yaptığı bir dükkânı vardı. Bir cariyeye oraya uğradı. O cariyeye, efendilerine bir şey satın alıp içine koymak üzere yanında getirmiş olduğu bir kabı kırmıştı. Ağhyordu. Sırrî ona kırdığı kabın yerine başka bir kab alması için bir miktar para verdi. Üstadı Maruf, onun bu cariyeye yaptığı iyiliği gördü ve kendisine: "Allah dünyayı sana seimsiz kıldı." dedi ve Sırrî o günden itibaren zahid oldu.

Sırrî dedi ki: «Bir bayram günü, üstadım Maruf'la karşılaştım. Yanında üstü başı perişan, küçük bir çocuk vardı. Yoksul olduğu her halinden belliydi. Üstadıma sordum:

— Üstadım; bu kimdir, neyin nesidir?

— Bu çocuk, ceviz oynamakta olan bir grup çocuğun yanında duruyordu. Kendi kendine bir köşeye çekilip düşüncelere dalmıştı. Ona dedim ki: Ey çocuk! Niçin sen de bunlar gibi oynamıyorsun? Bana: "Ben yetimim. Oynamak için ceviz satın alacak param yok." diye cevap verdi. Ben de onu yanıma alıp getirdim ki, ceviz satın alacak kadar bir şeyler kendisine toplayayım ve böylece sevin sin.

Ben, üstadım Maruf'a dedim ki:

— Kendisine bir şeyler giydireyim ve ceviz satın alacak kadar biraz da para vereyim; olmaz mı?

— Sen bunu yapar mısın?

— Evet.

— Öyleyse al, çocuk sende kalsın. Allah kalbini zengin kılsın.»

Sırrî dedi ki: Dünya benim gözümde o kadar küçülmüştür ki, o, benim gözümde en küçük şeydir."

Bir defasında Sırrî'nin dükkânında bir miktar badem vardı. Adamın biri gelip pazarlık yaptı ve bademin ölçөгünü 63 dinara satın aldı. Sonra adam bademi alıp gitti. Fakat başka yerlerde bademin ölçөгünün 90 dinara satıldığını gördü. Gelip Sırrî'ye: "Ben bademi senden 90 dinara satın alacağım." dedi. Sırrî ise ona şu karşılığı verdi:

— Ben ölçөгünü 63 dinara satmak için seninle pazarlık yaptım ve anlaştık. Şimdi daha fazlasına satamam.

— Ben senden 90 dinara satın almak istiyorum.

— Hayır 63 dinardan fazlasına satamam.

— Akıllılığın ve dürüstlüğün gereğ i olarak ben bu bademin ölçөгünü 90 dinara senden satın almalıyım."

Sırrî, 63 dinardan fazla bir fiyatla satmamakta kararlı görülünce, adam bademi satın almadan gitti.

Günün birinde bir kadın Sırrî'nin yanına gelip şöyle dedi:

"Muhafızlar oğlumu alıp götürdüler. Senden ricam şudur ki; muhafız kuvvetleri komutanına haber salsan da oğlumu dövmemesi için ricada bulunsan."

Kadının bu ricası üzerine Sırrı kalkıp namaza durdu. Namazı uzattı, fakat kadının içi yanıyordu. Sırrı, namazını tamamladıktan sonra kadın ona: "Allah rızası için oğluma yardımcı ol." dedi. Sırrı de ona: "Zaten ben de senin işinle ilgileniyordum." diye cevap verdi. Henüz namaz kıldığı yerden kalkmamıştı ki, başka bir kadın, oğlu tutuklanan kadının yanına geldi ve ona: "Müjdeler olsun sana! Oğlun serbest bırakıldı. Şimdi evde seni bekliyor." dedi. Kadın da oradan ayrılıp gitti.

Sırrı dedi ki: "Allah'a karşı günah işlemeyeceğim ve hiç kimsenin de bana minnetinin olmayacağı bir yiyecek yemek istiyorum. Ama böyle bir yiyecek de bulamıyorum."

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Sırrı şöyle demiştir: "Otuz seneden beri canım bakla yemek istiyor, ama bulamıyorum."

Sırrı dedi ki: «Dükkânımın bulunduğu çarşıda bir yangın çıktı. Dükkânımın bulunduğu tarafa koşmaya başladım. Yoldayken adamın biri bana rastladı ve: "Müjdeler olsun sana! Dükkânına ateş düşmemiş, dükkânın hasar görmemiş." dedi. Ben de: "Elhamdülillah" dedim. Fakat daha sonra o hamdimi düşünmeye başladım. Çünkü ben dünyalığımı kurtardığım için Allah'a hamdetmişim. O esnada bulundukları sıkıntılı halde dükkânı yanan kimselere yardımcı olmamıştım. İşte otuz seneden beri bu günahım için Allah'tan mağfiret diliyorum.»

Sırrı dedi ki: «Bir gece virdimi okuyup namazımı kıldım. Sonra mihrapta ayaklarımı uzattım. Bu sırada bana: "Ey Sırrı! Hükümdarların karşısında da böyle oturabiliyor musun?!" diye seslenildi. Ben de ayaklarımı toplayıp: "Senin ululuğuna ve üstünlüğüne yemin ederim ki ey Rabbim, bundan sonra artık ayaklarımı ebediyen uzatmayacağım!" dedim.»

Cüneyd-i Bağdadî şöyle demişti: «Sırrı es-Sakatî'den daha âbid birini göremedim. Doksansekiz yaşına kadar uzanıp uyuduğunu görmedim. Ancak ölüm hastalığında iken ayaklarını uzatmıştı. Hastalığı esnasında ziyaretine gittim, "Kendini nasıl hissediyorsun?" diye sordum. Bana şu cevabı verdi:

"Hastalığımı tabibime nasıl şikâyet ederim?
Bana gelen, tabibimden gelmiştir!"

Kendisini rüzgârlandırmak için yelpazeyi elime aldım ve sallamaya başladım. Bana şöyle dedi: "İçim yanmaktayken bu yelpazenin serinliğini nasıl hissederim?!" Böyle dedikten sonra şu şiiri okumaya başladı:

"Kalbim yanıyor, gözyaşlarım akıyor.

Sıkıntı zerimde toplanıyor, ama sabrım dağılıp gidiyor.

Kararı olmayan kimsenin istikrarı nasıl olur?

Hevesim bana karşı cinayet işledi. Şevkim bende ıstırap meydana getirdi.

Ya Rab! Eğer beni genişliğe kavuşturup rahatlatacak bir şey varsa,

Ruhum bedenimde bulundukça bana bu lutfunu bahşet."

Kendisine: "Bana tavsiye de bulun." dedim. O da şu tavsiyelerde bulundu: "Şerli kimselerle arkadaşlık etme. İyi ve hayırlı kimselerin meclislerine katılmakla da sakın ola ki Allah'ı zikirden uzak durma."

Hatib Bağdadî'nin anlattığına göre Sırrî es-Sakatî, hicretin 253. senesinin ramazan ayının 6'sında salı günü sabah ezanından sonra vefat etmiş ve aynı günün ikindi namazından sonra vefat etmiş ve aynı günün ikindi namazından sonra Şüveyzezi mezarlığına defnedilmiştir. Mezarı herkesçe bilinen ve tanınan bir yerdedir. Cüneyd-i Bağdadî'nin mezarı da onunkinin yanbaşındadır.

Ebu Ubeyde b. Haryobe'den rivayet olunduğuna göre o şöyle demiştir:

"Rüyada Sırrî'yi gördüm. Kendisine dedim ki:

— Allah sana nasıl muamele etti?

— Beni ve cenazeme katılan herkesi bağışladı.

— Ben de senin cenazene katılan ve namazını kılan kimselerden dim.

Cebinden bir liste çıkardı, baktı ama, orada adamı göremedi. Ben de kendisine dedim ki:

— Hayır, ben senin cenazene katıldım, iyi bak.

Listenin alt tarafına baktı, adımı haşîye kısmında gördü."

İbn Hallikan'ın naklettiği bir kavle göre Sırrî es-Sakatî, hicretin 251. senesinde vefat etmiştir. Hicretin 256. senesinde vefat ettiğine dair zayıf bir rivayette vardır. Doğrusunu Allah bilir.

İbn Hallikan dedi ki: Sırrî es-Sakatî, çok şiir söylerdi:

"Sevdiğimi iddia ettim. O zaman sevgi bana dedi ki: Sen beni yalanladın. Bakıyorum ki vücudunun bütün organları et dokudur.

Deri, bağırsaklara ve iç organlara yapışmadıkça sevgi iddiasında bulunulamaz.

Vücut zayıflayıp çağırının çağrısına icabet edecek gücü bulmadıkça,

Aşık olduğunu kimse söyleyemez."

HİCRETİN İKİYÜZELLİDÖRDÜNCÜ SENESİ

Bu senede halife Mutez, Boğa eş-Şerabî'nin öldürülmesini emretti. Başını önce Samarra'da, sonra da Bağdat'ta sütun üzerine dikip teşhir etti, cesedini yaktı. Mallarına ve ürünlerine el koydu.

Bu senede halife Mutez, Ahmed b. Tolon'u Mısır valiliğine tayin etti. Ahmed, Mısır'daki meşhur caminin banisidir.

Bu senede Ali b. Hüseyin b. İsmail b. Abbas b. Muhammed insanlara haccettirdi.

Bu senede Ziyad b. Eyyüb el-Hisyanî ve Ali b. Muhammed b. Musa er-Rıza gibi meşhur şahsiyetler vefat ettiler. Ali b. Muhammed b. Musa er-Rıza, cemaziyelahir ayının bitimine dört gün kala pazartesi günü Bağdat'ta vefat etti. Ebu Ahmed el-Mütevekkil onun cenaze namazını kendi adıyla bilinen Ebu Ahmed caddesinde kıldırdı ve Ali, Bağdat'taki evine defnedildi.

Bu senede veat eden meşhur şahsiyetler arasında Muhammed b. Abdullah el-Mahremî ve Mevhil b. İhab da bulunmaktadır.

EBÜ'L-HASAN ALİ EL-HADİ

Ebü'l-Hasan Ali el-Hadi b. Muhammed el-Cevad b. Ali er-Rıza b. Musa el-Kazım b. Cafer es-Sadık b. Muhammed el-Bakır b. Ali Zeynelabidin b. Hüseyin eş-Şehid b. Ali b. Ebi Talib. Oniki imamdan biridir. Hasan b. Ali el-Askerî'nin babasıdır. Cahil, yalancı, günahkâr ve sapık fırka tarafından ortaya çıkması beklenmektedir.

Abid ve zahid bir kimseydi. Mütevekkil onu Samarra'ya nakletti. Orada yirmi sene ve birkaç ay müddetle ikamet etti ve bu sene orada vefat etti.

Bir zaman Mütevekkil'e, Ebü'l-Hasan Ali'nin evinde silahlar ve birçok kimselerden gelen çok sayıda mektuplar bulunduğu ihbar edildi. Bunun üzerine Mütevekkil oraya bir grup asker gönderdi. Ansızın evine baskın yapan askerler onun yün bir hırka giyinmiş olarak kuru toprak üzerinde oturmuş ve kibleye yönelmiş olduğunu gördüler. Onu bu halde alıp Mütevekkil'in huzuruna götürdüler. Mütevekkil içki sofrasında idi. Ebü'l-Hasan Ali, huzurunda durdurulunca Mütevekkil ona saygı göstermiş, ikramda bulunmuş, yanbaşında oturtmuş, elindeki içki bardağını ona sunmuştu. Ebü'l-Hasan Ali ise, şu karşılığı vermişti: "Ey mü'minlerin emiri! Bu içki denen şey karnıma girmemiş, etime ve kanıma karışmamıştır. Beni bundan affet." Mütevekkil de onu içki içmekten muaf tutmuş, sonra ona: "Bana bir şiir oku." demiş. O da şu şiiri okumuştur:

"Dağların tepelerinde gecelediler, güçlü adamlar onları korudular. Fakat dağların zirveleri onlara yarar sağlamadı. Onları belalardan kurtaramadı.

Onur ve şereften sonra onlar bulundukları saraylarından yere indirildiler. Bir çukura konuldular. Konuldukları yer, ne kötü bir yerdir.

Mezara defnedilmelerinden sonra bir ünleyici onlara şöyle seslendi:

Nerede taşlar, nerede zinetler, nerede has adamlar!...

Nerede üzerlerine perde çekilen, başlarına taç konulan o parlak yüzler.

İçlerine konuldukları zamanda mezarlar o parlak yüzlerin üzerine kurtları saldılar. Kurtlar onları yeyip tüketmek için birbirleriyle savaştılar.

Onlar dünyada iken uzun bir süre yedikten sonra mezara konuldular ve bu uzun hayattan sonra yenilmeye başladılar."

Ebü'l-Hasan'ın bu şiirinden sonra Mütevekkil toprağı ıslatacak derecede ağladı. Çevresinde bulunanlar da ağladılar. İçki sofrasının kaldırılmasını emretti. Ebü'l-Hasan'a 4.000 dinar verilmesini görevlilere emretti. Ondandır helallik diledi ve onu saygı, ikram ve izzet içinde evine gönderdi. Allah Ebü'l-Hasan'a rahmet etsin.

HİCRETİN İKİYÜZELLİBEŞİNCİ SENESİ

Bu senede Müflih ile Hasan b. Zeyd et-Talibî arasında bir savaş cereyan etti. Müflih, Hasan'ı bozguna uğratıp Taberistan'ın Amül şehrine girdi. Hasan b. Zeyd'in evlerini yaktı. Sonra peşisıra Deylem'e gitti.

Bu senede Yakub b. Leys ile Ali b. Hüseyin b. Kureyş b. Şebel arasında da şiddetli bir savaş vuku buldu. Ali b. Hüseyin, kendi tarafından Tavk b. Mugalles adında birini Hüseyin b. Kureyş'in üzerine gönderdi. Tavk, bir aydan fazla süreyle onu sıkıştırdı. Fakat daha sonra Yakub, Tavk'ı mağlup edip esir aldı. Adamlarının önde gelenlerini de esir aldı. Sonra Ali b. Hüseyin'in yanına gitti ve onu esir aldı. Beldesi olan Kirman şehrini de hükmü altına alarak elinde bulunan Horasan'a bağlı Sicistan beldesine kattı.

Sonra Yakub b. Leys, Mutez'e kıymetli hediyeler gönderdi. Binek hayvanları, şahinler ve kıymetli elbiseleri hediye olarak ona sundu.

Bu senenin rebiyülevvel ayında halife, Süleyman b. Abdullah b. Tahir'i Bağdat ve Sevad valiliklerine atadı.

Bu senede Salih b. Vasıf, Mutez'in katibi Ahmed b. İsrail'i, Mu-

tez'in annesi Kabiha'nın katibi Hasan b. Muhalled'i ve Ebu Nuh İsa b. İbrahim'i yakaladı. Bunlar beytülmalın paralarını yemek hususunda anlaşmışlardı. Bunlar divanda çalışan kimseler idiler. Salih b. Vassıf bunları yakaladı ve kendisine bol para ödemekle yükümlü olduklarına dair yazılarını ve imzalarını aldı. Bu da Mutez'in rızası dışında oluyordu. Salih bunların mallarını, mahsüllerini ve çiftliklerini ihtiyatı tedbir altına aldı. Onlara hain katipler denildi. Halife Mutez de istemeyerek bunların yerlerine başkalarını tayin etti.

Bu senenin receb ayında İsa b. Cafer ile Ali b. Zeyd el-Haseniyan Kûfe'de ayaklandılar. Orada Abdullah b. Muhammed b. Davud b. İsa'yı öldürdüler. Kûfe'de durumları cidden kuvvetlendi.

HALİFE MUTEZ'İN ÖLÜMÜ

Bu senenin receb ayının bitimine üç gün kala halife Mutez Billah hal' edildi. Şaban ayının ikinci gecesinde de öldüğü açıklandı. Hal' sebebi suydı: Askerler toplanarak kendisinden erzaklarını talep ettiler, ama onlara verecek bir şeyi yoktu. Askerlere vermek üzere başkalarından ödünç para istedi, ama kimse vermedi. O da yanında para bulunmadığını askerlere açıkladı. Türkler onu hal' etme hususunda ittifak ettiler. Huzurlarına çıkması için kendisine haber gönderdiler. Mutez, ilaç içtiğini ve huzurlarına çıkamayacağını, vücudunda zafiyet bulunduğunu söyleyerek özür beyan etti. Kendisini görmek isteyenlerin yanına gelmelerini istedi. Bazı ümera, huzuruna gittiler. Gürzlerle ona vurmaya başladılar. Ayaklarından tutarak onu sürüyüp dışarı çıkardılar. Üzerinde kana bulanmış yırtık bir gömlek vardı. Mutez'i, bu şiddetli sıcaklarda hilafet sarayının ortasında durdurdular. Öyle ki, şiddetli sıcaktan dolayı altına etmeye başladı. Pisliği ayaklarının arasında görüldü. Bazıları onu tokatlıyor, o da ağlıyordu. Kendisini döven adam ise: "Hilafetten feragat et!" diyordu. Halk toplanmıştı.

Daha sonra onu çok dar bir hücreye soktular. Çeşitli işkenceler tatbik ettiler. Nihayet o da hilafetten feragat etti. Kendisinden sonra Mühtedi Billah hilafete geçti. Nitekim bu husus ileride de anlatılacaktır. Sonra onu, kendisine çeşitli işkenceler tatbik edecek cellatlara teslim ettiler. Üç gün süreyle aç ve susuz bıraktılar. Sonra kuyu suyundan bir içimlik istedi, ama kendisine su verilmedi. Daha sonra onu kireç içinde bulunan bir bodruma soktular. Kireç batağına bastırıldılar. Böylece can verip öldü, ama cesedinde darbe izi bulunmaksızın onu kireçten çıkardılar. Ayân ve eşraftan bir grup adamı, vücudunda darbe izi bulunmaksızın öldüğüne şahid tuttular. Bu hadise bu senenin şaban ayının ikisinde cumartesi günü vuku bulmuştu.

Cenaze namazını Mühtedi Billah kıldırdı. Kardeşi Muntasır'la

birlikte Kasrû's-Savami' yanına defnedildi. Vefatında yirmidört yaşındaydı. Dört sene altı ay yirmiüç gün süreyle halifelik yaptı. Uzun boylu, iri yarı, ölçülü endamlı, burun kemeri kalkık, yuvarlak yüzlü, yakışıklı, güleç simalı, beyaz tenli, siyah ve kıvrıkcık saçlı, gür sakallı, güzel gözlü, dar kaşlı, pembe yüzlü biri idi.

İmam Ahmed b. Hanbel, onun yüksek zekâlı, iyi anlayışlı biri olduğunu söyleyerek övmüştür. Babasının sağlığında iken yanına geldiğinde ona ders verip eğitmişti. Nitekim bu hususu İmam Ahmed b. Hanbel'in biyografisini anlatırken açıklamıştı.

Hatib Bağdadî, Ali b. Harb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Mutez'in huzuruna girdim. Ondan daha güzel yüzlü bir halife görmedim. Onu gördüğümde secdeye kapandım. Bana: "Ey ihtiyar! Sen Allah'tan başkasına mı secde ediyorsun?!" diye sordu. Ben de ona şu cevabı verdim: Ebu Asım Dahhâk b. Muhalled en-Nebil, Ebu Bekre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Rasûlullah (s.a.v.), kendisini sevindiren bir şey gördüğü veya hoşuna gidecek bir müjde aldığı zaman Aziz ve Celil olan Allah'a şükür için secde ederdi."»

Zübeyr b. Bekkâr dedi ki: "Mutez'in yanına gittim. O zaman halife idi. Gittiğimi duyunca acelece çıkarak geldi ve beni karşıladı. Ayağı sürçtü. Bunun üzerine şöyle bir şiir okudu:

"Yiğit adam dilinin sürçmesi nedeniyle ölür, ama kişi, ayağının sürçmesi nedeniyle ölmez.

Ağzından çıkan bir sürçme, başına isabet eder.

Ama ayağındaki sürçme kısa bir süre sonra iyileşir."

İbn Asakir'in anlattığına göre halife Mutez, babası Mütevekkil'in sağlığında Kur'ân-ı Kerim okumayı iyice öğrenince babası, emirler, ileri gelenler ve reisler gizlice bir toplantı yaptılar. Çocuk yaştayken minbere oturup babasına hilafet selamı verip hutbe irâd edince hilafet sarayında havas ve avam tabakalarına altın, gümüş ve mücevherler saçıldı. O zaman etrafa savrulan mücevherlerin kıymeti 100.000 dinardı. Bir o kadar da altın saçılmıştı. Ayrıca 1.000.000 dirhem saçılmıştı. Sonra çeşitli kaftanlar, sergiler ve kumaşlar hediye olarak dağıtılmıştı ki, bunların sayısını bilmek imkânsızdır. O, görülmeye değer bir vakitti. Hilafet sarayında ondan daha güzel ve göz alıcı bir eğlence tertiplenmemiştir. Halife, oğlu Mutez'in annesi Kabiha'ya kıymetli kaftanlar giydirmiş, ona bol miktarda armağanlar ve bahşişler vermişti. Ayrıca oğlunun eğitimci Muhammed b. İmran'a da cidden çok miktarda mücevher, altın, gümüş ve kumaş vermişti. Doğrusunu, noksanlıklardan münezze olan yüce Allah daha iyi bilir.

MÜHTEDİ BİLLAH'IN HİLAFETİ

Mühtedi Billah Ebu Muhammed Abdullah Muhammed b. Vasık b. Mutasım b. Harun. Mutez'in, kendisinin huzurunda hilafetten feragat etmesinden ve hilafet görevini yürütmekten aciz olduğuna dair ikrarda bulunmasından sonra bu senenin receb ayının bitimine bir gece kala ~~çarşamba~~ günü halifeliğine bey'at edildi. Kendisi halifelik yükünü omuzlamaya arzulu olduğunu açıkladı. Asıl adı Muhammed b. Vasık Billah'tır. Sonra elini uzattı, bütün halk onun halifeliğine bey'at etti. Bundan sonra havas tabakası da onun halifeliğine bey'at etti. Havastan sonra avam tabakası da minber üzerinde ona bey'atlarını sundular. Mutez bir yazı yazarak, hilafetten feragat ettiğine, bu işi yürütmekten aciz olduğuna ve Mühtedi'ye bey'atını sunduğuna şahadet ettiğine dair beyanda bulundu.

Bu senenin receb ayının sonunda Bağdat'ta korkunç bir fitne meydana geldi. Halk, Bağdat valisi Süleyman b. Abdullah b. Tahir'e hücum etti. Samarra'da Mühtedi'nin hilafetine bey'at edildiğinden haberleri olmadığı için de Mutez'in kardeşi Ahmed b. Mütevekkil'in hilafetine bey'at etmeleri için herkese çağrıda bulundular. Bu fitne nedeniyle Bağdatlılardan çok sayıda adam öldürüldü, çoğu da suda boğuldu. Daha sonra Mühtedi'nin hilafetine bey'at edildiğine dair haber kendilerine ulaşınca sakinleştiler. Ancak bu haber şaban ayının 7'sinde kendilerine ulaşmıştı. Bundan sonra düzen sağlandı ve Mühtedi'nin hilafet işi yerine oturdu.

Bu senenin ramazan ayında Mutez'in annesi Kabiha'nın yanında bol miktarda para ve kıymetli mücevher bulunduğu görüldü. Bunların miktarı 1.000.000 dinar civarındaydı. Ayrıca yanında misli görülmemiş, bir su tası iriliğinde zümrüt ile ölçekler dolusu emsalsiz kıyıl yakut görülmüştü.

Komutanlar, Mutez'den maaşlarının ödenmesi ve erzaklarının temin edilmesi için 50.000 dinar istemişler ve Salih b. Vasıfı öldürmeyi kendisine garantilemişlerdi. Fakat Mutez'in yanında onlara verecek para yoktu. Annesi Kabiha'dan -ki Allah onu kahretsin- ödünç para istemiş, fakat annesi ona ödünç para vermemiş, yoksul olduğunu söyleyip cimrilik yapmıştı. Fakat daha sonra oğlu Mutez öldürülüp çeşitli nahoş hareketler cereyan ettiğinde, yukarıda bahsettiğimiz mallar yanında ortaya çıktı. Çok miktarda altın, gümüş ve kapları vardı. Yıllık geliri 10.000 dinar civarındaydı. Önceleri oğlunun düşmanı Salih b. Vasıf'ın yanında gizleniyordu. Daha sonra bu adamla evlendi. Salih'e şöyle beddua ediyordu:

"Allah'ım! Salih b. Vasıfı rezil rüsvay eyle. O benim sırlarımı açığa vurdu. Irzımı payimal etti, oğlumu öldürdü, düzenimi altüst etti,

malımı aldı. Beni memleketimden uzaklara gurbete düşürdü. Bana çok kötülükler yaptı."

Sonra Mühtedi Billah'ın halifeliği yerleşti. Allah'a hamdolsun ki bu, düzgün bir hilafetti.

Mühtedi, bir gün komutanlara ve ümeraya şöyle dedi:

"Yıllık geliri 10.000 dinarı bulan bir annem yoktur. Onu anne olarak kabul etmiyorum. Ben sadece bana yetecek kadar azık istiyorum. Daha fazlasını istemiyorum. İstedğim, kardeşlerim içindir. Çünkü onlar gerçekten fakr-ü zaruret içindedirler."

Bu senenin ramazan ayının bitimine üç gün kala perşembe günü Salih b. Vasıf, vezir Ahmed b. İsrail'in ve daha önce Hristiyan olup Müslüman olduğunu söyleyen ve Kabiha'nın katibi olan Ebu Nuh İsa b. İbrahim'in dövülmesini emretti. Malları elinden alındıktan sonra bunlardan her birine beşyüzer kırbaç vuruldu. Sonra da katıra ters bindirilerek şehirde dolaştırıldılar. Bu halde iken öldüler. Bu icraat, Mühtedi'nin rızası dışındaydı. Ama o, işin başında bulunan Salih b. Vasıfa karşı koyamıyor ve zayıf olduğu için işe el atamıyordu.

Bu senenin ramazan ayında yine Bağdat'ta Muhammed b. Evs'in taraftarları olan Şakiriler ve diğer askerlerle halk arasında bir fitne meydana geldi. Halktan 100.000 kadar kişi toplandı. İki taraf arasında kırbaçlamalar, mızraklaşmalar ve ok atışmaları cereyan etti. Çok sayıda adam öldürüldü. Sonra Muhammed b. Evs ile adamları bozguna uğradılar. Halk, onlardan ele geçirdikleri ve 2.000.000 frank civarında bir değer ifade eden mallarını yağmaladı. Sonra Muhammed b. Evs, Bağdat'tan dilediği bir yere gitmek üzere çıkarıldı. Korku içinde Bağdat'tan kovulmuş olarak çıkıp gitti. Çünkü halk onun gidişatından memnun değildi. Zorba ve inatçı bir kimseydi. Zorluk çıkaran bir şeytan olup habıs bir kimseydi, fasık ve despot idi.

Halife; şarkıcıların ve çalgıcıların Samarra'dan sürgün edilmesini, sultanın sarayındaki aslanların, kaplanların, yırtıcı hayvanların, av için beslenen köpeklerin öldürülmesini, eğlence toplantılarının iptal edilmesini, haksızlığa uğrayanların haklarının iade edilmesini, iyiliğin emredilip kötülüğün yasaklanmasını emretti ve halkın huzurunda meclis düzenledi. Hükümranlılığı Şam'ın ve diğer beldelerin her tarafında cari oldu.

Sonra halife, yanında bulunan Türk görevli ve askerlere karşı güç kazanmak amacıyla Büyük Boğa'nın oğlu Musa'yı yanına çağırdı. Böylece hilafetin sağlamlaşmasını düşünüyordu. Ancak Musa, bulunduğu yerlerde cihadla meşgul olduğundan ötürü bu çağrıya icabet edemeyeceğini söyleyerek mazeret beyan etti.

EHİ-İ BEYT'TEN OLDUĞUNU İDDİA EDEN BAŞKA BİR HARİCİNİN BASRA'DA İSYAN ETMESİ

Bu senenin şevval ayının ortasında Basra dışında Ali b. Muhammed b. Ahmed b. İsa b. Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib olduğunu iddia eden ama aslında doğru söylemeyen, Abdülkays kabilesinin ücretli bir işçisi olan ve gerçek adı Ali b. Muhammed b. Abdurrahim, annesi de Kurra binti Ali b. Rahib b. Muhammed b. Hakim el-Esedî olan, Hüzeyme kabilesine mensup olup Rey şehrinin köylerinden olan bir kişi Basra'da ortaya çıkıp isyan etti. İbn Cerir böyle demiştir.

Yine aynı zat şöyle demiştir: «Bu adam, hicretin 249. senesinde de Necdeyn'de ortaya çıkmış ve kendisinin Ali b. Muhammed b. Fadl b. Hüseyin b. Abdullah b. Abbas b. Ali b. Ebi Talib olduğunu iddia etmişti. Hecer mıntıkasında halkı kendisine itaata davet etmiş ve Hecerlilerden bir cemaat kendisine tabi olmuştu. Bu sebeple çok savaşlar ve büyük fitneler vuku bulmuştu.

Bu ikinci isyanında etrafına Basra dışında çorak ve kurak arazilerde ikamet eden bir grup zenci toplandı. Onları alıp Dicle'den karşı kıyıya geçirerek Dinari'de konakladı. Beraberindekilerden bazılarını kendisinin Kûfe taraflarında öldürülen Hüseyin'in babası Yahya b. Ömer olduğunu söylüyordu. Kur'ân'dan İsra, Kehf, Sâd ve Nebe' sûrelerini bir saatte ezberlediğini, başkalarının bu sûreleri uzun bir sürede dahi ezberleyemediklerini iddia etmişti.

Bir gün, çölde nereye gideceğini düşünmekte iken, bulutlardan kendisine seslenilerek Basra'ya gitmesi gerektiğinin söylendiğini, kendisinin de bu sese kulak vererek Basra'ya yöneldiğini söylemişti. Basra'ya yaklaştığında, halkın Sadiye ve Bilaliye olarak iki gruba ayrıldıklarını görmüş, bir tarafı diğerine karşı kullanabilmek için, bunlardan bir tarafa yamanmaya niyetlenmişti, ama bunu yapamamıştı. Daha sonra Bağdat'a göçmüş ve orada bir sene ikamet etmiş, Muhammed b. Ahmed b. İsa b. Zeyd'e mensub olmuştu.

O, adamlarının kalplerindeki düşünceleri ve niyetleri bildiğini, bunu Cenâb-ı Allah'ın kendisine bildirdiğini iddia ediyordu. Bazı basit, cahil ve ayak takımı kimseler ona tabi olmuşlardı.

Sonra ramazan ayında Basra'ya dönmüş, etrafında çok sayıda adam toplanmıştı, ama bu adamları arasında savaşacak kabiliyette kimseler yoktu. Basra taraflarından kendilerine asker geldi. Hep birlikte toplanarak savaştilar. Bu Haricinin ordusunda sadece üç kılıç vardı, karşılarındaki orduda ise çok sayıda techizat, asker ve aletler vardı. Bununla birlikte bu Haricinin adamları o askerleri mağlub ettiler. Karşı taraftaki askerler 4.000 savaşçı idiler.

Bundan sonra Harici ve adamları Basra'ya gittiler. Ciba halkından bir adam ona bir at hediye etti, ama atın üzerine koyacak bir eğer ve ağzına takacak bir gem bulamadı. Atın boynuna bir ip takarak sırtına bindi, ağzını lifle bağladı. Sonra bir adamı ölümle tehdit ederek ondan 150 dinar ve 1.000 dirhem aldı. Bu onun bu belde yaptığı ilk yağma idi. Sonra diğer bir adamdan üç beygir aldı. Başka bir yere giderek oradan da silah ve eşya gasbetti. Sonra az sayıda silaha ve ata sahip ordusuyla yola koyuldu. Bunun ardısıra kendisiyle Basra valisi arasında müteaddit savaşlar cereyan etti. Basra valisini ve askerlerini bozguna uğrattı. Böylece gücü arttı, adamları çoğaldı. Otoritesi yayıldı, askerleri fazlalaştı. Bununla beraber halkın malına taarruz etmiyor, kimseye eziyet vermiyordu. O sadece sultanın malını almak istiyordu.

Savaşlarından birinde adamları müthiş bir hezimete uğradılar, sonra gelip etrafında toplandılar. Toparlandıktan sonra da Basralılara yeniden hücum ettiler. Onları bozguna uğrattılar. Bir kısmını öldürüp bir kısmını esir aldılar. Yanına getirilen her esiri mutlaka öldürüyordu.

Zamanla durumu kuvvetlendi. Basralılar ondan korkmaya başladılar. Halife, bu zencilerin lideri Harici ile savaşmaları için Basra'ya takviye kuvvetleri gönderdi. Sonra adamlarından biri, beraberindeki askerlerle birlikte Basra'ya hücum etmesini, zor kullanarak şehire girmesini kendisine tavsiye edince o, adamlarının görüşlerini zayıf bulup şöyle dedi: "Şehirin yakınında duralım. Onlar bizim şehire girmemizi taleb etsinler ve bizi çağırsınlar."»

Bununla Basralılar arasında cereyan eden hadiseleri ve savaşları inşaallah önümüzdeki sene olaylarından bahsederken anlatacağız.

Bu senede Ali b. Hüseyin b. İsmail b. Muhammed b. Abdullah b. Abbas insanlara haccettirdi.

HİCRETİN İKİYÜZELLİBEŞİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

MUTEZİLE'DEN KELAMCI CAHİZ

Gözleri pırtlak olduğu için, pırtlak gözlüler anlamına gelen Cahiziye fırkası kendisine nispet edilir. Kendisine Hadekî de denilirdi. Çirkin görünümü, itikadî bozuk bir kimse olup ona birtakım bid'atlar ve dalâletler nispet edilirdi. İnancı çok zayıftı. Hatta onun adına bazı darb-ı meseller söylenmiştir. Parlak zekası ve üstün yönleri vardı. Birçok ilimleri iyice öğrenmiş, derli toplu bilgiler içeren, zihninin kuvvetine, tasarrufunun sağlamlığına delâlet eden birçok kitaplar

yazmıştı. En kıymetli kitaplarının başında "Kitabü'l-Hayevan, Kitabü'l-Beyan ve't-Tebyîn" gibi eserleri gelmektedir.

İbn Hallikan dedi ki: "Bu iki eser, onun en güzel eserleridir." Böyle dedikten sonra İbn Hallikan onun biyografisini, kendisinden naklettiği hikâyelerle uzun uzadıya anlatmıştır. Ahir ömründe felç olduğunu ve kendisinin şöyle dediğini nakletmiştir: "Sol tarafım felç olmuştur. Sol tarafımı makaslarla kesecek olsalar dahi duymam. Sağ tarafım ise artık çürümek üzeredir. Üzerine bir sinek konsa dahi bana acı verir. İçimde taşlar var. Üzerimden doksanalı sene geçti. Bu çok şiddetli bir hastalıktır." Böyle dedikten sonra da şu şiiri okudu:

"Yaşlı iken sen gençlik günlerindeki gibi zinde olmayı mı umuyorsun?!

Nefsin seni yalanladı. Eskimiş ve çürümüş bir elbise, yeni elbise gibi değildir."

Bu senede Abdullah b. Abdurrahman Ebu Muhammed ed-Darimî, Abdullah b. Haşim et-Tusî, halife Ebu Abdillâh Mutez b. Mütevekkil, Saika lakabıyla tanınan Muhammed b. Abdürrahim gibi meşhur şahsiyetler vefat ettiler.

MUHAMMED B. KERRAM

Kerramiye fırkası kendisine nisbet edilir. Peygamber (s.a.v.) ile ashabı ve diğerleri adına hadis uydurmayı caiz saydığı söylenir. Asıl adı Muhammed b. Kerram b. Arraf b. Hüzame b. Berra, Ebu Abdillâh es-Sicistanî el-Abid'dir. Beni Tûrab kabilesinden olduğu söylenir. Adının Muhammed b. Kirram olduğu da söylenir. Ölünceye kadar Beyt-i Makdis'te ikamet etmiştir. Başka birisi ise bunun Nisaburlu bir şeyh olduğunu söylemiştir. Ama Ebu Abdillâh el-Hakim ile İbn Asakir'in sözlerinden anlaşıldığına göre, doğrusu bu ikisi de aynı kimsedir.

İbn Kerram; Ali b. Hacred ve Ali b. İshak el-Hanzali es-Semerkanî'den rivayetlerde bulunmuştur. Muhammed b. Mervan, İbrahim b. Yusuf el-Makinanî, Melek b. Süleyman el-Herevî, Ahmed b. Harb, Atik b. Muhammed el-Cisrî, Ahmed b. Ezher en-Nisaburî, Ahmed b. Abdullâh el-Hasarî, Muhammed b. Temim el-Karyanî kendisinden tefsir dinlemişlerdi. Ahmed b. Abdullâh el-Hasarî ile Muhammed b. Temim el-Karyanî, yalancı ve hadis uydurmacısıdır.

Muhammed b. İsmail b. İshak, Ebu İshak b. Süfyan, Abdullâh b. Muhammed el-Kıratî, İbrahim b. Haccac en-Nisaburî de kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır.

Hakim'in anlattığına göre Muhammed b. Karram, Tahir b. Ab-

dullah'ın zindanında hapsedilmişti. Kendisini serbest bıraktıklarında Şam'ın sınır bölgesine gitmiş, sonra Nisabur'a dönmüştü. Muhammed b. Tahir b. Abdullah, kendisini hapse atmış ve uzun süre hapiste tutmuştu. Cuma namazına gitmeye hazırlanır, gardiyana gidip: "Bırak da cumaya gideyim." der, ancak gardiyan ona izin vermeyip şöyle derdi: "Biliyorsun ki seni burada alıkoymak, başkasının emridir."

Başkasının anlattığına göre Muhammed b. Kerram, Beyt-i Makdis'te dört sene müddetle ikamet etmiştir. İsa peygamberin meşhedi yanındaki direğin bitişiğinde vaaz vermek üzere oturur, etrafında çok sayıda cemaat toplanır, sonra onlara şöyle derdi: "İman, amelsiz bir kavildir." Böyle demesi üzerine cemaat onu terketti. Beyt-i Makdis valisi de onu Zağr mıntıkasına sürgün etti, orada öldü. Cesedi Beyt-i Makdis'e nakledildi. Bu senenin safer ayında ölmüştü. Hakim'in ifadesine göre İbn Kerram, Beyt-i Makdis'te geceleyin ölmüş ve peygamberlerin mezarı yanında Eriha kapısında defnedilmişti. Beyt-i Makdis'te 20.000 kadar arkadaşı vardı. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN İKİYÜZELLİALTINCI SENESİ

Bu senenin muharrem ayının 12'sinde pazartesi günü sabahleyin Büyük Boğa'nın oğlu Musa, Samarra'ya geldi. Muazzam bir ordu ile şehre girdi. Ordusunu merkez, sağ ve sol cenah şeklinde tabiye etmişti. Bunlar, Mühtedi'nin haksızlıkları giderip hak sahiplerine haklarını vermek için kurduğu meclisin bulunduğu hilafet sarayına geldiler, halifenin huzuruna girmek için izin istediler. İznin gelmesi bir saat kadar gecikti. Bunlar da halife Mühtedi'nin kendilerine bir tuzak kurmak ve Salih b. Vasıfı üzerlerine musallat kılmak amacıyla kendilerini Samarra'ya çağırdığını sandılar. Hücum ederek içeri girdiler ve yabancı dille (Türkçe) hitap etmeye başladılar. Sonra daha da ileri giderek halife Mühtedi'yi alıp horlayarak başka bir saraya götürdüler, mallarını yağmaladılar. Bu esnada Mühtedi, Büyük Boğa'nın oğlu Musa'ya: "Neyin var? Yazıklar olsun sana! Ben seninle güçlenip Salih b. Vasıf'a karşı koruyabilmek için buraya gelmeni istemiştim." dedi. Musa da ona: "Sana bir zarar gelmeyecek. Yalnız bu tutumunun aksine kötü bir niyetin olmadığını yemin ederek bana söyle." dedi. Halife Mühtedi de ona yemin etti. Herkes rahatladı. İkinci kez şifahi olarak ona bey'atlarını sundular. Salih'le işbirliği yaparak kendilerine bir kötülük yapmayacağına dair ondan kesin söz aldılar ve böylece anlaştılar.

Sonra Mutez'in durumunu ve Salih b. Vasıf'ın öldürdüğü kâtiplerle diğer adamların durumlarını görüşmek, bu konuda tartışmak amacıyla gelmesi için Salih b. Vasıf'a haber gönderdiler. O da yanla-

rına geleceğine dair söz verdi. Sonra adamlarından bir grup emir ile toplantı yaptı. Halife Mühtedi'ye ve Musa'ya karşı asker toplama hazırlığına başladı ve o gece gizlendi. O anda nereye gittiği bilinemedi. Memleketin her tarafında münadiler ona seslendiler. Onu gizleyenleri tehdit ettiler. Ama o, ileride de anlatacağımız gibi safer ayının sonuna kadar gizlenmeye devam etti.

Bu senede Süleyman b. Abdullah b. Tahir, Bağdat naibliğine iade edildi. Vezir Abdullah b. Muhammed b. Yezdad, Hasan b. Muhalled'e teslim edildi. Salih b. Vasıf onu bu iki adamla birlikte öldürmek istemişti. O, vezirliğe dönünceye kadar zindanda kaldı.

Büyük Boğa'nın oğlu Musa'ya ve adamlarına, Salih b. Vasıf'ın nerede bulunduğu hususundaki haberin gelmesi gecikince birbirlerine: "Şu adamı (yani halifeyi) hal' edelim." dediler. Ama aralarından bazıları: "Siz oruç tutan, namaz kılan, içki içmeyen, fuhuş işlemeyen bir adamı mı öldüreceksiniz?! Vallahi bu diğer halifeler gibi değildir. Buna yapacağınız kötülük hususunda halk size uymayacaktır." dediler. Aralarında bu tür konuşmalar geçtiğini duyan halife Mühtedi halkın huzuruna çıktı. Kılıcını kuşanmıştı, tahta oturdu. Büyük Boğa'nın oğlu Musa'yı ve adamlarını huzuruna çağırıp onlara şöyle dedi:

«Bana karşı suikast yapmak hususunda ittifak ettiğinizi duydum. Allah'a yemin ederim ki karşınıza, ölümlere sürülen hanut kokusunu sürünerek, ölüme hazırlanarak çıkıp geldim. Oğluma iyi bakmasını kardeşime vasiyet ettim. İşte kılıcım! Vallahi kabzasını elimle tuttuğum sürece karşıma çıkanı vuracağım. Yemin ederim ki vücudumdan bir tüy koparılacak olursa onun karşılığında sizden biri ölecektir! Ya da çoğunuz öldürülecektir.

Dininiz yok mu sizin? Utanmıyor musunuz? Hayatınız da mı yok? Halifelere karşı bu hücum, Aziz ve Celil olan Allah'a karşı bu cür'et daha ne zamana kadar devam edecek? Basiretiniz yok mu sizin? Doğru dürüst bir şekilde hükmünü yürütmek isteyen ve size güzel bir gidişat sergileyen bir kimse ile batmanlarca şarap içip, aranızda sarhoş olan kimse sizin nazarınızda aynıdır ve siz içkilere karşı tavır koymuyorsunuz. Böyleleri sizden ve zayıflardan mallarınızı alıyorlar. İşte evim! Gidin bakın. Benim kardeşlerimin ve benimle akrabaları olan kimselerin evinde hilafet aletlerinden, sergilerinden, hahırlarından herhangi bir şey görebilecek misiniz acaba?! Bizim evlerimizde, halktan herhangi birinin evinde bulunabilecek şeylerden başka bir şey bulamazsınız. Siz benim Salih b. Vasıf'tan haberim olduğunu iddia ediyorsunuz. O da sizlerden biri idi. Gidin araştırın, öğrenin, hakkından gelin. Bana gelince ben onun hakkında bilgi sahibi değilim. Nerede olduğunu bilmiyorum.»

Asiler: "Öyleyse bu hususta bize yemin et." deyince halife Mühte-

di onlara şu karşılığı verdi: "Tamam, size yemin edeceğim. Ama Haşimilerin, kadıların, adalet sahibi kimselerin, rütbelilerin huzurunda yarın cuma namazı kılınırken size yemin edeceğim."

Asiler onun bu konuşmasına biraz memnun olup yumuşar gibi oldular. Bu senenin safer ayının bitimine sekiz gün kala pazar günü Salih b. Vasıfı yakalayıp öldürdüler ve kesik başını Mühtedi Billah'a getirdiler. O da akşam namazını henüz kılmıştı. Sadece, "Onu defnedin." demekle yetindi. Sonra tesbihine ve zikrine devam etti.

Pazartesi sabahı Salih b. Vasıfın kesik başı bir mızrağa geçirildi ve şehrin her tarafında dolaştırılarak yüksek sesle: "Bu, efendisini öldürenin cezasıdır." denildi. İşler gittikçe bozuldu, fitne büyüdü. Nihayet halife Mühtedi hal' edilip öldürüldü. Allah ona rahmet etsin.

MÜHTEDE BİLLAH'IN HAL' EDİLMESİ VE MUTEMİD AHMED B. MÜTEVEKKİL'İN HİLAFETE GEÇİŞİ

Büyük Boğa'nın oğlu Musa, Müsavir eş-Şari'nin o taraflarda fesat çıkardığını duyunca yanına Müflih ile Türk Bayık Bey'i alarak büyük bir ordu ile yola koyuldu. Harici Müsavir'le savaştı. Ancak onu ele geçiremediler. Müsavir onlara yakalanmadan kaçıp gitmişti. Onlar gelmeden önce orada çok çirkin işler yapmıştı. Geldiklerinde ise onu yakalayamamışlardı.

Halife, Türkleri birbirine düşürmek istedi. Bayık Bey'e mektup yazarak ordunun komutasını Büyük Boğa'nın oğlu Musa'dan devralıp kendisinin komuta etmesini ve orduyu Samarra'ya getirmesini emretti. Halifenin mektubu kendisine ulaştığında Bayık Bey bu mektubu Büyük Boğa'nın oğlu Musa'ya okumuş; Musa, halife Mühtedi'ye şiddetli bir öfke duymaya başlamıştı.

Bayık Bey'le Musa, görevlerini bırakıp halifeye karşı bir ittifak kurdular ve Samarra'da bulunan halifenin yanına gitmek üzere yola çıktılar. Halife Mühtedi, onların gelmekte olduklarını duyunca Mağriblilerden, Ferganalılardan, Egrasyelilerden, Erzekşiyelilerden ve Türklerden bir ordu teşkil etti. Ordunun başına geçerek onlara karşı yola koyuldu. Halifenin gelmekte olduğunu duyunca Büyük Boğa'nın oğlu Musa, Horasan yoluna saptı. Bayık Bey de halifeye itaat edip emrini dinleyeceğini izhar etti. Receb ayının 12'sinde halifenin huzuruna girip emrini dinleyeceğini, ona itaat edeceğini söyledi.

Huzura çıktığında, halifenin çevresinde komutanlar ve Haşimilerin önde gelenleri bulunuyordu. Bayık Bey'i öldürmek hususundaki fikirlerini sordu. Salih b. Ali b. Yakub b. Ebi Cafer el-Mansur, halifeye şöyle dedi: "Ey mü'minlerin emiri, halifelere hiçbirisi senin şecaat derecene ulaşamadı. Ebu Müslim el-Horasanî, bu adamdan daha şerli

ve askerleri de bununkinden daha çok biri idi. Mansur onu öldürdüğünde fitne dinmiş, taraftarlarının sesi de kısılmıştı."

Salih'in bu konuşmasından sonra Mühtedi, Bayık Bey'in boynunun vurulmasını emretti. Sonra başını kestirip Türklerin üzerine attı. Türkler bu durumu görünce bunu büyük bir hakaret ve zulüm saydılar. Ertesi gün Bayık Bey'in kardeşi Tagotyan'ın etrafında toplandılar. Halife de beraberindeki askerleriyle onların üzerine yürüdü. Karşı karşıya geldiklerinde halifenin etrafında bulunan Türkler, karşı taraftaki ırkdaşlarının ve arkadaşlarının saflarına katılarak halifeye karşı birleşik bir cephe oluşturdular. Halife Mühtedi onlara saldırdı ve 4.000 kadar kimseyi öldürdü. Sonra onlar halifeye saldırarak onu ve beraberindeki askerleri bozguna uğrattılar. Halife, yenilmek üzere bulunduğu sırada, elinde yalınkılıcı olarak şöyle sesleniyordu: "Ey insanlar! Halifenize bakın!"

Mühtedi, yardım işlerinden sorumlu Ahmed b. Cemil'in evine gitti ve silahını orada bıraktı. Beyazlar giyindikten sonra gidip gizlenmek istedi. Ama Ahmed b. Hakan daha atik davranarak onu yakaladı ve kaçmasına fırsat vermedi. Mızrakladı, böğrüne bir kargı vurdu. Sonra onu bir bineğe bindirdi. Yanında bir güdücü vardı. Üzerinde gömlek ve şalvarı vardı. Onu bu halde iken Ahmed b. Hakan'ın evine soktular. Orada bulunanlar, suratını tokatlayıp yüzüne tükürmeye başladılar. Üzerindeki 600.000 dinarı alıp onu bir adama teslim ettiler. Adam da testislerine basıp ezmeye başladı. Nihayet orada can verdi. Allah rahmet etsin. Halife Mühtedi, bu senenin receb ayının bitimine oniki gün kala, perşembe günü öldürülmüştü.

Bir seneden beş gün eksik müddetle halifelik yaptı. Hicretin 219. senesinde doğmuştu. Hicretin 215. senesinde doğduğuna dair başka bir rivayet de vardır.

Halife Mühtedi, esmer tenli, nahif bedenli, biraz kamburumsu, güzel sakallı bir kimseydi. Künyesi, Ebu Abdillâh idi. Öldürüldükten sonra cenaze namazını Cafer b. Abdülvahid kıldırdı ve cesedi, Muntasır b. Mütevekkil mezarlığına defnedildi.

Hatib Bağdadî dedi ki: Mühtedi, halifeler arasında gidişatı en güzel olan, en sağlam yolda bulunan, en takvalı, en âbid, en zahid bir kimseydi. Bir tek hadis rivayet etmiştir ki, o da İbn Abbas'tan nakledilmiştir. Şöyle ki: «Abbas (r.a.) dedi ki:

— Ya Rasûlallah, şu işte (İslâmiyet'te) bizim için ne vardır?

— Benim için peygamberlik, sizin için de halifelik vardır, bu iş sizinle açıldı, sizinle kapanacaktır.»

Rasûlullah (s.a.v.), Abbas (r.a.)'a ayrıca şöyle demişti: "Seni seven şefaata nail olur, sana buğz eden şefaata nail olmasın!"

Hatib Bağdadî'nin rivayetine göre adamın biri kendi hasmına

karşı yardımını istemek üzere halife Mühtedi'ye başvurmuş; o da iki hasım arasında adaletle hükmedince, yardım için başvuran adam şu şiiri okumaya başlamıştı:

"Onu, aranızda hükmetsin diye hakem kaldınız,
O ayın ondördü gibi güler yüzlü ve parlaktır.
Hükmünde asla rüşvet kabul etmez.
Cezalandırılacak kimsenin de gözyaşına bakmaz."

Mühtedi, o adama şöyle dedi: «Ey adam! Allah senin sözünü güzelleştirdi. Güzel söz söyledin ama senin söylediklerine aldanacak değilim. Ben bir hüküm vermek üzere meclisime oturmadan önce mutlaka şu ayet-i kerimeyi okurum: "Kıyamet günü doğru teraziler kurarız. Hiçbir kimse hiçbir haksızlığa uğratılmaz. Hardal tanesi kadar olsa bile yapılanı ortaya koyarız. Hesap gören olarak biz yeteriz." (el-Enbiyâ, 47.).»

Bu konuşmasından sonra çevresinde bulunan insanlar ağlamaya başladılar. O günkü kadar çok sayıda adamın ağladığı hiç görülmemişti.

Ravinin biri dedi ki: "Halife Mühtedi, hilafete geçtiğinden öldürüldüğü güne kadar visal orucu tutardı. Allah ona rahmet etsin."

Mühtedi, Emevi halifelerinden Ömer b. Abdülaziz'in hilafeti döneminde izlediği takvalı yolu izlemeyi çok severdi. Onun gibi dünyadan el etek çekmekten, kendini çokça ibadete vermekten, aşırı bir ihtiyat yolunu takib etmekten hoşlanırdı. Şayet yaşasaydı ve kendisine yardımcıları bulsaydı, o da mümkün olduğu kadarıyla Ömer b. Abdülaziz gibi halifelik yapacaktı. Halifeleri tahkir edip zelil kılan Türkleri yok etmek niyetini taşıyordu. Çünkü onlar hilafet makamının saygınlığını yok etmişlerdi.

Ahmed b. Said el-Ümevî dedi ki: «Biz Mekke'de bir mecliste oturmaktaydık. Yanımda bir cemaat vardı. Nahiv ilminden ve Arapların şiirlerinden bahsediyorduk. O esnada deli olduğunu sandığımız bir adam gelip bize şu şiiri okudu:

"Ey nahiv ilminin kaynağı olan sizler! Hiç utanmıyor musunuz?!
Siz bu işle meşgul oluyorsunuz ama halk daha büyük bir işle meşgul oluyor.

İmamanız (halifeniz) öldürüldü, cesedi yerde yatıyor.

İslâm'ın düzeni alt üst oldu.

Sizlerse şiir ve nahiv üzerine eğilmektesiniz.

En güzel yolda yüksek sesle çığırtkanlık yapıyorsunuz!"

Deli sandığımız adamın gelip bize bu şiiri okuduğu günün tarihini bir tarafa kaydettik. Sonradan öğrendiğimize göre halife Mühtedi o günde öldürülmüştü. O gün, hicri 256. senenin receb ayının bitimine ondört gün kala pazartesi günüydü.»

MUTEMİD ALALLAH'IN HALİFELİĞİ

Asıl adı, Ahmed b. Mütevekkil Alallah'tır. İbn Fütvan diye de tanınır. Bu senenin receb ayının 13'ünde salı günü Emir Yarçuh'un evinde Mühtedi'nin hal'inden birkaç gün önce kendisinin halifeliğine bey'at edildi. Sonra recebin 8'inde pazartesi günü umumi bir bey'at yapıldı. Recebin bitimine yirmi gün kala Büyük Boğa'nın oğlu Musa ile Müflih, Samarra'ya gelip ona bey'at ettiler. Sonra Musa gidip kendi evine yerleşti. Böylece oradaki fitne ateşi söndü.

Alevi olduğunu iddia eden zenci lidere gelince, o, Basra'da kuşatma altına alınmıştı. Halifenin askerleri onu çember altında tutuyorlardı. O her gün Basralılara eziyet ediyor, mallarını ganimet olarak alıyor, kendilerine gemilerle gelen yiyeceklere ve gıda maddelerine el koyuyordu. Bundan sonra Übülle, Abadan ve diğer beldeleri istila etti. Basralılar ondan çok korktular. Kuvveti gittikçe fazlaştı. Bu gücünü ve durumunu sene sonuna kadar devam ettirdi.

Bu senede Ali b. Zeyd et-Talibî adında bir adam Kûfe'de isyan etti. Halifenin askerleri üzerine geldiler. Ali b. Zeyd onları bozguna uğrattı. Kûfe'de durumu kuvvetlendi, fitne büyüdü.

Bu senede Muhammed b. Vasıl et-Temimî, Ahvaz valisi Haris b. Sima eş-Şerabî'ye saldırdı. Onu öldürdü ve Ahvaz şehrini istilâ etti.

Bu senenin ramazan ayında Hasan b. Zeyd et-Talibî, Rey şehrine ve bağlı kasabalara hakim oldu. Büyük Boğa'nın oğlu Musa, şevval ayında bunun üzerine gitti. Yola çıkan Musa'yı halife de uğurladı.

Bu senede Dımişk kapısında vali Amacur ile İbn İsa b. eş-Şeyh arasında büyük bir savaş cereyan etti. Dımişk valisi Amacur'un yanında ancak 400 kadar süvari vardı. İbn İsa'nın ise 20.000'e yakın askeri vardı. Amacur bunu mağlub etti. Halife, Şam mıntokasını terket sin diye onu Ermeniye taraflarına vali tayin etti. Halifenin bu görevlendirmesini kabul edip Şam'dan ayrıldı ve gitti.

Bu senede Muhammed b. Ahmed b. İsa b. Mansur insanlara hac cettirdi. Hacılar arasında Ebu Ahmed b. Mütevekkil de vardı. Yalnız bu biraz acele edip Samarra'ya döndü. Zilhicce ayının bitimine üç gün kala çarşamba gecesi şehre girdi.

Bu senede halife Mühtedi vefat etti. Allah ona rahmet etsin.

Diğer vefat eden meşhur şahsiyetler de şunlardır:

ZÜBEYR B. BEKKAR

Zübeyr b. Bekkar b. Abdullah b. Mus'ab b. Sabit b. Abdullah b. Zübeyr b. Avvam el-Kureşi ez-Zübeyrî.

Mekke kadısıydı. Bağdat'a geldi, orada hadis rivayet etti. Kureys ensabı hakkında bir kitabı vardır. Neseb ilmini iyi bilirdi. Bu ilimle ilgili çok hacimli eserleri vardır. İbn Mace ile başkaları ondan hadis rivayet etmişlerdir. Darekutnî ve Hatib Bağdadî, onun sika bir ravi olduğunu söylemişlerdir. Hatib, onu ve kitabını övmüştür. Zübeyr, bu senenin zilkade ayında Mekke'de seksendört yaşında vefat etti.

İMAM BUHARÎ

İmam Muhammed b. İsmail el-Buharî, "Sahih-i Buharî" diye bilinen eserin sahibidir. Biyografisini, onun Sahih'ini şerhederken baş taraflarda teferruatlı bir şekilde anlatmıştık. Burada biyografisinden bir nebze bahsedeceğiz. Şöyle ki: Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğire b. Bezdehbeh el-Cûfî, Cûfilerin mevlasıdır. Künyesi, Ebu Abdillâh'tır. Buharalıdır. Hadis hafızıdır. Kendi zamanındaki hadisçilerin imamıdır. O zamanda bu ilimde kendisine uyulan bir kimseydi. Benzerlerinden ve akranlarından önde idi. "Sahih-i Buharî" adlı eserini okumakla bulutlardan, yağmur yağdırmaları dilenilir. Âlimler onun eserindeki hadislerin sahihliği ve makbul oluşu hususunda icma etmişlerdir. Bütün Müslümanlar da bu doğrultuda fikir beyan etmişlerdir.

İmam Buharî, hicri 194. senenin şevval ayının 13'ünde cuma gecesini doğmuştur. Kendisi küçük yaşta iken babası vefat etmiştir. Annesi tarafından yetiştirilmiştir. Mahalle mektebinde iken annesi ona hadis ezberleme fikrini aşılamıştı. Onaltı yaşında iken meşhur kitapları okudu. Hatta denilir ki; o henüz çocuk yaşta iken 1.000 hadis ezberlemiş ve bunları peşpeşe duraksamadan okumuş.

Onsekiz yaşındayken hacca gitmiş, Mekke'de ikamet ederek hadis toplamaya başlamıştı. Bundan sonra gidebildiği memleketlere seyahat ederek oradaki hadis âlimleriyle görüşmüş ve binden fazla hadis âliminden hadis rivayet etmiştir. Birçok kimseler de kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır.

Hatib Bağdadî, Ferberî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Benimle birlikte Sahih'i İmam Buharî'den 70.000 kadar kişi dinlemişti, ama onlardan geriye sadece ben hayatta kaldım."

Buharî, Ferberî tariki ile hadis rivayet etmiştir. Nitekim, bugünkü insanlar da onun tariki ile Hammad b. Şakir, İbrahim b. Ma'kil ve Tahir b. Muhalled'den rivayetlerde bulunmuşlardır.

İmam Buharî'den hadis rivayet eden bir başka âlim de Ebu Talha Mansur b. Muhammed b. Ali el-Berdi en-Neseî'dir. Neseî, hicretin 329. senesinde vefat etmiştir. Emir Ebu Nasr b. Makula, onun sika bir ravi olduğunu söylemiştir. "Sahih-i Müslim" adlı eseri dışında Müslim de Buharî'den hadis rivayet edenler arasındadır. Müslim, onun öğrencisi olduğunu söyler ve ona saygı gösterirdi. Tirmizî de "Cami" adlı eserinde ondan hadis rivayet etmiştir. Bazılarının ifadesine göre "Sünen" adlı eserinde Neseî de ondan rivayette bulunmuştur.

İmam Buharî, Bağdat'a sekiz defa gelmişti. Her defasında İmam Ahmed b. Hanbel'le görüşür, İmam Ahmed onu Bağdat'ta kalmaya teşvik eder, Horasan'da ikamet edişinden ötürü onu kınardı.

Buharî, geceleyin uykudan uyanır, kandili yakar ve aklına gelen faydalı bir şeyi yazıp kayda geçirir, sonra kandilini söndürüp tekrar uykuya dalardı. Bir daha uyanıp kalkar, bir daha uyanıp kalkardı. Öyle ki bir gecede yirmi kez kadar uyandığı ve aklına gelen şeyi yazıp tekrar uyuduğu vakidir. Küçük yaşta iken gözlerine bir hastalık isabet etmişti. Annesi rüyada İbrahim Peygamberi (a.s.)'i görmüş, İbrahim peygamber (a.s.) ona şöyle demişti: "Ey kadın! Kendisi için çok dua ettiğinden (veya çok ağladığından) ötürü Cenâb-ı Allah, oğluna gözlerini geri verdi!" Annesi sabahleyin uyandığında oğlunun gözlerinin açılmış olduğunu gördü.

İmam Buharî dedi ki: "Dün düşünmeye başlamıştım; baktım ki, 200.000 senetli hadis yazmışım."

İmam Buharî, eserlerinde geçen bu hadislerin tümünü ezbere bilirdi. Bir defasında Semerkand'a gitmiş, orada 400 kadar hadis âlimiyle görüşmüştü. Onlar, hadislerin senetlerini birbirine karıştırmışlar, Şamlıların senetlerini Iraklıların senetleri ile karıştırmışlar, senetlerde adı geçen adamları birbirine karıştırmışlar, hadislerin metinlerini başka senetlere yamamışlardı. Sonra bu karışık senetli hadisleri Buharî'ye okumuşlar, Buharî de o hadislerin senetlerini seçip ayırmış ve o karışık senetli hadisleri düzeltmişti. Semerkand hadisçileri de ona itiraz etmemişler ve senet veya metin hususunda bir yanlışını bulamamışlardı. Sonra aynı şeyi Bağdat hadisçilerine karşı da yapmıştı. Anlatıldığına göre İmam Buharî, bir kitaba bir defa bakınca onu hemen ezberlemiş. Bu konuda birçok haberler varid olmuştur. Zamanının âlimleri, şeyhleri ve akranları onu övmüşlerdir.

İmam Ahmed b. Hanbel, "Horasan onun gibisini çıkarmadı." demiştir.

Ali b. el-Medinî: "Buharî, kendi gibi birini görmemiştir." demiştir.

İshak b. Raheveyh: "Eğer Buharî, Hasan-ı Basrî'nin zamanında yaşasaydı; insanlar hadiste, marifetinde ve fıkında ona muhtaç olur-

lardı." demiştir.

Ebu Bekir b. Ebu Şeybe ve Muhammed b. Abdullah b. Nümejr: "Onun mislini görmedik." demişlerdir.

Ali b. Hacer: "Onun misli bulunduğunu bilmiyorum." demiştir.

Mahmud b. en-Nazr b. Sehl eş-Şafî şöyle demiştir:

"Basra'ya, Şam'a, Hicaz'a ve Kûfe'ye gittim. Buraların âlimlerini gördüm. Muhammed b. İsmail el-Buharî'den bahsedildiğinde bu âlimler onu kendilerinden üstün görürlerdi."

Ebü'l-Abbas ed-Daulî, şöyle demiştir: «Bağdatlılar, İmam Buharî'ye şöyle bir şiir yazıp gönderdiler:

"Kendileri için yaşadığın müddetçe Müslümanlar hayır içindedirler.

Sen yok olduktan sonra artık hayır yoktur."»

Fellas: "Buharî'nin bilmediği hadis, hadis değildir." demiştir.

Ebu Nuaym Ahmed b. Hammad: "O, bu ümmetin fakihî idi." demiştir. Yakub b. İbrahim ed-Devrekî de böyle demiştir.

Bazıları onu fıkıh ve hadiste İmam Ahmed b. Hanbel ile İshak b. Raheveyh'ten üstün görmüşlerdir.

Kuteybe b. Said: "Yeryüzünün doğusundan ve batısından birçok kimseler yanıma geldi. Ama Muhammed b. İsmail el-Buharî gibisi yanıma gelmedi." demiştir.

Mürecca b. Reca ise şöyle demiştir: "Buharî'nin âlimlere üstünlüğü, erkeklerin kadınlara olan üstünlüğü gibidir. Yani o kendi zamanındaki âlimlere nisbetle bu kadar üstündü. Kendisinden önceki sahâbi ve tabîî âlimlerine gelince, tabii ki onlardan üstün değildi. O, Cenâb-ı Allah'ın yeryüzünde yürüyen ayetlerinden (mucizelerinden) biri idi."

Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Darimî: "Muhammed b. İsmail el-Buharî; bizden daha fakih, bizden daha âlim idi. İlme bizden daha çok dalmıştı. Bizden daha çok ilim tahsil etmişti." demiştir.

İshak b. Raheveyh: "O, benden daha ileri görüşlü ve basiretli idi." demiştir.

Ebu Hatim er-Razî: "Muhammed b. İsmail, Irak'a girenlerin en âlimi idi." demiştir.

Abdullah el-İclî dedi ki: "Ebu Hatim ile Ebu Zür'a'nın onun yanına gidip oturduklarını ve onun söylediklerini dinlediklerini gördüm. Müslim, onun mertebesine ulaşmamıştı. O, Muhammed b. Yahya ez-Zühelî'den şu kadar ve şu kadar daha fazla bilgili idi. Utangaç ve faziletli idi, herşeyi güzel bilirdi."

Başkası dedi ki: "Muhammed b. Yahya ez-Zühelî'nin, bazı isimleri, künyeleri ve illetleri İmam Buharî'ye sorduğunu gördüm. O bu hu-

suslarda ok gibi delici bir bilgiye sahipti. Sanki İhlas-ı Şerif'i okur gibi bu soruları kolayca cevaplıyordu."

Ahmed b. Hamdun el-Kassar dedi ki: «Müslim b. Haccac'ın Buharî'nin yanına gelip gözlerini öptüğünü ve şöyle dediğini gördüm: "Bırak, ayaklarını da öpeyim ey üstatların üstadı, mühaddislerin seyyidi ve hadislerin seyyidi ve hadis illetlerinin tabibi."

Böyle dedikten sonra keffaret-i meclisle ilgili hadisteki illeti ona sordu. Buharî de bu hadisteki illeti ona anlattı. Sözünü tamamladıktan sonra Müslim ona: "Seni ancak hasetçi kimse sevmez, dünyada senin gibi başka büyük bir âlim bulunmadığına tanıklık ederim."»

Tirmizî şöyle demiştir: «Irak'ta ve Horasan'da hadislerdeki illetin manasını, tarihini, senet bilgisini Buharî'den daha iyi bilen birini görmedim. Bir gün Abdullah b. Münir'in yanındaydık. Buharî'ye: "Allah seni bu ümmetin süsü kıldı." dedi. Bu fikrini orada bulunanlar da kabul ettiler.»

İbn Hüzeyme dedi ki: "Gök kubbenin altında Rasûlullah (s.a.v.)'ın hadisini, Muhammed b. İsmail el-Buharî'den daha iyi bilip daha iyi muhafaza eden başka birini görmedim."

Hafızasının sağlamlığı, âlimliği, fakihliği, takvası, zahidliği, abidliği hususunda âlimlerin İmam Buharî'ye yaptıkları övgüleri burada tümüyle anlatmaya çalışırsak konu uzayacaktır. Biz kronolojik hadiseleri bir an evvel anlatmak ihtiyacında olduğumuzdan ötürü bunu kısa kestik. Yardımına başvuru olan zât, noksanlıklardan münezze olan yüce Allah'tır.

İmam Buharî, son derece utangaç, şecaatli, cömert, takvalı, fani bir diyar olan dünyadan el etek çeken, ama baki bir diyar olan ahirete yönelip rağbet eden zahid bir kimseydi.

İmam Buharî dedi ki: "Allah'ın huzuruna çıkarken gıybetini yaptığımı iddia eden ve bu hususta benden hakkını isteyen bir kimse bulunmayacağını ümid ediyorum."

"Tarih" adlı eserden ve onda anlattığı cerh, ta'dil ve diğer şeylerden sorulduğunda kendisi şöyle cevap vermişti: «Bunun diğeri ile ilgisi yoktur. Peygamber (s.a.v.) efendimiz, sahabelerden birinin, yanına gelmek için izin istemesi anında şöyle demişti: "Ona izin verin. O ne kötü bir aşiret kardeşidir." Biz bunları rivayet olarak naklettik. Kendi kafamızdan nakletmiş değiliz.»

Allah rahmet etsin, İmam Buharî her gece onüç rekat namaz kıları. Ramazan ayında her gece bir hatim indirirdi. Gayretli bir kimse olup helal malı vardı. Bu malını gizli, aşikâr infak ederdi. Gece gündüz çok sadaka verirdi. Duası müstecaptı. Doğru yoldaydı. Onurlu bir kişiliği vardı.

Sultanlardan biri, çocuklarına ders vermesi için onu kendi sarayı-

na çağırılmıştı, ama saraya gitmemiş ve sultana şu haberi göndermişti: "İlim de, hilim de bulunduğu yerde kalır. Taliplisi oraya gelir." Yani siz ilim öğrenmek istiyorsanız yanıma gelin.

Sultan Halid b. Ahmed ez-Zühelî, Buhara'da Zahirîlerin naibi idi. İmam Buharî'nin bu sözüne alınmıştı. Ayrıca bu sırada Muhammed b. Yahya ez-Zühelî, sultana bir mektup göndererek güya Buharî'nin Kur'ân-ı Kerim'in mahluk olduğunu iddia ettiğini söylemişti. Daha önce Muhammed b. Yahya ez-Zühelî ile İmam Buharî arasında bu konuda tartışma cereyan etmişti. İmam Buharî bununla ilgili olarak "Kitabü Efali'l-İbad" adlı eserini tasnif etmişti. İşte Muhammed b. Yahya ez-Zühelî'nin gönderdiği mektubu da bahane eden sultan, halkı İmam Buharî'yi dinlemekten menetti. Ama halk ona çok saygı gösteriyordu. İmam Buharî, kendi ailesinin yanına gelmek üzere Buhara'ya girdiği günde halk onu karşılamaya çıkmış, üzerine altın ve gümüş saçmışlardı. Hadis imla etmek ve okumak için özel bir meclisi vardı. Burada hadis dersleri verirdi. Onu dinlemekten menedilen halk, sultanın bu yasağına uymadı. Bunun üzerine sultan onu Buhara'dan sürgün etme emrini verdi. İmam Buharî de memleketini terk edip gitti. Sultan Halid b. Ahmed'e beddua etti. Bir ay geçmeden İbn Tahir, sultan Halid b. Ahmed'in katır üzerinde Bağdat'a getirilmesini görevlilere emretti. Böylece sultan Halid'in hükümranlığı sona erdi. Bağdat'ta zindana atıldı. Ölünceye kadar orada kaldı ve bu hususta sultandan yana olan herkes mutlaka şiddetli bir belâyâ maruz kalmıştı.

İmam Buharî, kendi beldesinden uzaklaşıp gitmiş, Semerkand'a iki fersah mesafede Horteng beldesine yerleşmişti. Orada bir yakını vardı, onun yanında kaldı. Dinde fitneleri gördüğü zaman Cenâb-ı Allah'tan canını almasını diliyordu. Zira bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: "Bir kavme fitne düşürmek istediğin zaman ey Rabbim, bizleri fitneye bulaşmadan vefat ettir."

Horteng'e yerleştikten sonra hastalandı ve ramazan bayramı gecesinde -cumartesi gecesi- yatsı vaktinde vefat etti. Bayram günü öğle namazından sonra cenaze namazı kılındı. Yani hicretin 256. senesinde vefat etti. Gömleksiz, sarıksız, üç beyaz beze sarılarak kefenlendi. Bu şekilde kefenlenmesi için vasiyeti vardı. Defnedildiği zaman mezarından misk kokusundan daha güzel bir koku saçıldı ve bu günlerce böyle devam etti. Sonra da mezarının hizasında beyaz haleler görülmeye başlandı. Vefatında altmışiki yaşındaydı. Allah rahmet etsin.

Kendisinden sonra bütün Müslümanlar için faydalı bir ilim bıraktı. Bıraktığı ilim kesintiye uğramadan zamanımıza kadar ulaşmıştır. Bu da onun hayatta iken yaptığı iyi işlerden ve salih ameller-

den ötürüydü. Zira Rasûlullah (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

"Ademoğlu öldüğünde ameli kesilir ancak şu üç şey hariç: Bunlardan biri, kendisinden yararlanılan ilimdir..."

Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir.

Fasih şairlerden biri onun hakkında ne güzel söylemiş:

"Sahih-i Buharî var ya;

Eğer hakkını verecek olurlarsa mutlaka altın suyu ile yazılması gerekir.

O, hidayetle körlüğü birbirinden ayırır.

O, yok olmaya ve helâk olmaya karşı bir seddir.

Ondaki senetler gökteki yıldızlar gibidir.

Senetleri hadis metni önünde yıldız koru gibidir.

O eser sayesinde Rasûlullah'ın dininin terazisi doğruldu.

Araplardan sonra Acemler ona uydular.

Şüphesiz o ateşe karşı bir perdedir.

Rıza ile gazabı birbirinden ayırdeder.

Mustafa'ya bir ince perdedir.

Şüpheleri açığa çıkaran vazih bir nastır.

Ey âlim! Bilesin ki bütün âlimler,

Onun eserinin rütbesini, diğer bütün rütbelerden üstün kılmakta ittifak etmişlerdir.

Ey Buharî! Topladığın hadislerle bütün hadis âlimlerini geride bıraktın;

Ve yarışı sen kazandın.

Ravilerden zayıf olanları reddettin, yalancılıkla itham edilenlerin rivayetlerini kabul etmedin.

Hadisleri sıralamada çok güzel bir yol takip ettin; bablara ayırmakta da hayret verici bir sanat gösterdin.

Arzu ettiğin şeyi Mevlân sana verdi.

Bağışında senin payını yüksek tuttu."

HİCRETİN İKİYÜZELLİYEDİNCİ SENESİ

Halife Mutemid bu senede Yakub b. Leys'i; Belh, Toharistan, buraya bağlı Kirman, Sicistan ve Sind gibi yerlere vali olarak tayin etti.

Bu senenin safer ayında halife Mutemid, kardeşi Ebu Ahmed'i Kûfe, Mekke, Medine, Yemen, oraya bağlı mıntıkaların ve Mekke yolunun kontrolünden sorumlu kıldı ve buralara vali tayin etme yetkisini verdi. Bu senenin ramazan ayında Bağdat, Irak sevadı, Vasıt, Dicle mıntıkası, Basra, Ahvaz ve Fars'a vali atama yetkisini kendisi-

ne devretti.

Bu senede hacib Said ile zencilerin başına geçen Alevi, Basra diyarında karşılaştılar. Hacib Said, onun hezimete uğrattı. Elindeki esirleri kurtardı ve bol miktarda mal ve parayı ondan geri aldı. Etrafında toplanan zencileri de son derece tahkir etti. Sonra zenciler geceleyin Said'e baskın yaptılar. Askerlerinden çoğunu öldürdüler. Bir rivayette anlatıldığına göre Said b. Salih'in kendisi de bu vak'ada öldürülmüştür. Sonra bu zenciler, Mansur b. Cafer el-Hayyat ve maiyetindeki büyük bir ordu ile savaştılar. Liderleri olan ve Talibi olduğunu iddia eden ama aslında yalan söyleyen kişi Mansur'un ordusunu mağlub etti.

İbn Cerir dedi ki: Bu senede Bağdat'ta Bereketü'z-Zelzel denen mahallede çok miktarda kadını boğarak öldüren bir adam yakalandı. Bu önce kadınlarla ilişki kuruyor, sonra onları boğuyor, üzerlerindeki zinet eşyalarını ve paralarını yağmalyordu. Yakalanıp Mutemid'in huzuruna götürüldü. Orada kendisine 2.400 kırbaç vuruldu. Cellatlar testislerine, kendilerine özgü bir değnekle vurmada canını vermedi. Sert ağaçtan yapılmış değnekle testislerine vurduklarında ölmüştü. Sonra Bağdat'a götürülerek orada asılmış, bir müddet asılı durduktan sonra cesedi indirilip yakılmıştı.

Bu senenin şevval ayının 14. gecesinde ay tutuldu. Ayın çoğu görünmez oldu. O günün sabahında, habis zencinin adamları zorla Basra'ya girdiler, ahalinin çoğunu öldürdüler. Basra valisi Buğrak ve beraberindekiler kaçıp gittiler. Zenci, Basra camiini ve birçok evleri yaktı. Askerleri, oradaki mal ve eşyaları yağmaladılar. Bundan sonra zenci ve Haricinin adamlarından İbrahim b. Mühellebî: "Eman isteyen kimse buraya gelsin!" diye yüksek sesle bir duyuru yaptı. Etrafında Basralılardan çok kimseler toplandılar. Bunu bir fırsat bildi. Hiyanet etti ve onların öldürülmesini emretti. Tek tük adamlar kurtulabildiler, ama çokları öldürüldü. Zenci, Basralılardan bir grubu çembere almıştı. Bu sırada birbirlerine, şunu öldürelim diye işarette bulunuyorlar ve kılıçlarına el atıyorlardı. Ama zenci, öldürülmekte olan kimselerin kelime-i şahadetlerine ve zenci adamlarının da gülüşüp bağışmalarına baktığı için bunların yaptıklarını görmüyordu. "Doğrusu bizler Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz."

Asiler, birkaç gün müddetle Basra'nın her tarafında bu kötü icratlarını sergilediler. Bu günler çok uğursuz günlerdi. Halk onların önünden sağa sola kaçışır oldu. Her biri bir tarafa gitti. Zorbalar dağlar arasına doldurdukları ekinleri ve diğer otları ateşe verdiler. Hayvan, insan ve diğer her ne varsa Basralılara ait bütün eşyalar bu ateşte yanıp kül oldu. Büyük Camii de yakmışlardı. Ayandan, ediplerden, fazıl kimselerden, hadisçi ve âlimlerden çok sayıda insan öl-

dürmüşlerdi. İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn.

Bu murdar adam Fars halkına da büyük belâlar götürdü. Sonra Basralılara bol miktarda erzak geldiğini duydu. Basralılar önceleri erzak sıkıntısı çekmekte iken artık rahatlığa kavuşmuşlardı. Kendilerine erzak geldiğini duyunca onları kıskandı.

İbn Cerir'in rivayetine göre kendisini duyan bir adam, o Harici zencinin şöyle dediğini nakletmiştir: «Basralılara beddua ettim. Bana gelen, ama sahibi görünmeyen bir ses şöyle demişti: "Basralılar senin için kenarından koparıp yiyeceğin bir ekmek gibidirler. Eğer ekmeğin yarısı kırılırsa Basra harab olur." İşte ben bu sesi duyduktan sonra ekmeğin ay, kırılmasının da tutulma olduğunu tevil ettim.» Onun bu sözleri adamlarının dilinde dolaşıyordu. Nihayet onun dediği gibi gerçekten ay tutuldu. Şüphesiz onun bir cini vardı. Kendisine bu tür şeyleri haber veriyordu. Nitekim Müseylemetü'l-Kezzab'ın da böyle bir cini vardı.

Zencilerin, Basralılara hücumu esnasında bu murdar Harici, maiyetindeki adamlarına şöyle demişti: "Bu sabah Cenâb-ı Allah'a yaftarak Basralılara beddua ettim. Basra şehri gök ile yer arasında orta bir yere yükseltilerek bana gösterildi. Ben de Basralıların savaştıklarını ve meleklerin benim adamlarımın yanında onlara karşı yer aldıklarını, benim Basralılara karşı muzaffer olduğumu, meleklerin benimle birlikte savaştıklarını, askerlerimin sebat edip savaşlarımda beni desteklediklerini gördüm!"

Basra'daki Aleviler yanına geldiklerinde, kendisini o zaman Yahya b. Zeyd'e nisbet etti. Ama Yahya b. Zeyd'in nesebinden geldiğine dair sözleri kesinlikle yalandır. Zira Yahya b. Zeyd'in kendisinden sonra, süt emmekte olan küçük bir kızdan başka bir kimsesi hayatta kalmamıştı. Cenâb-ı Allah, bu lanetli Hariciyi kahretsin. Bu ne kadar da yalancı, facir ve haindir!

Bu senenin zilkade ayının başında halife, Müvelled adıyla bilinen Emir Muhammed komutasında büyük bir askeri birliği zencilerin lideri Harici ile savaşmak üzere harekete geçirdi. Emir Muhammed yolda giderken Betaih diyarına korku salan, oraları hükmü altına alan, yolları korkulu hale getiren Sa'd b. Ahmed el-Bahilî'yi yakaladı.

Bu senede Muhammed b. Vasıl, Fars diyarında halifeye muhalefet ederek oraları istilâ etti.

Bu senede Besil el-Saklabi denen bir Rum, Bizans imparatoru Mihail b. Tofil'e suikast yaptı. Onu öldürdü ve Bizans'ı istilâ etti. Mihail, Bizans'ta yirmidört yıl müddetle imparatorluk yapmıştı.

Bu senede Fadl b. İshak el-Abbâsî insanlara haccettirdi.

HİCRETİN İKİYÜZELLİYEDİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

HASAN B. AREFE B. YEZİD

Bu, rivayet edilen meşhur cüz'ün sahibidir. Vefat ederken 110 yaşındaydı. 107 yaşında vefat ettiğine dair başka bir rivayet de vardır. On oğlu vardı ki, onları Aşere-i Mübeşşere'nin adlarıyla adlandırmıştı. Yahya b. Main ile diğerleri onun sika bir ravi olduğunu söylemişlerdir. Hicretin 150. senesinde İmam Ahmed b. Hanbel'in ders meclisine devam etti. Bu senede 107 yaşında iken vefat etti.

Zenciler, Ebu Said el-Eşecc ile Yezid b. Ahrem et-Taî ve Revasî'yi, Basralılarla birlikte öldürmüşlerdi.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetlerden biri de Müslim'in üstadlarından biri olan Ali b. Haşrem'dir. Müslim, bu zattan çok hadis rivayet etmiştir.

Nahiv ve lügat âlimi Abbas b. Ferec Ebü'l-Fadl er-Riyaşî de bu senede vefat eden meşhur şahsiyetlerdendir. Bu zat Arapların tarihini, savaşlarını ve siyeri bilirdi. Birçok ilimlere vakıf olup sika ve âlim bir kimseydi. Asmaî'den, Ebu Ubeyde ve diğerlerinden rivayetlerde bulundu. İbrahim el-Harbî, Ebu Bekir b. Ebi'd-Dünya ve diğerleri de kendisinden rivayetlerde bulundular. Bu senede zenciler tarafından Basra'da öldürüldü. İbn Hallikan, "el-Vefeyât" adlı eserinde bu zattan bahsetmiştir.

Asmaî'nin rivayetine göre Abbas b. Ferec şöyle demiştir:

«Bir a'rabi yanımıza uğradı, kaybolan oğlunu arıyordu. Kendisine: "Oğlunun evsafını bize anlat." dedik, o da: "Yüzü altın gibi parlak bir çocuktü." dedi. Biz de: "Onu görmedik." diye cevap verdik. Az sonra omuzuna bir çocuk almış olarak yanımıza geldi. Çocuk kazan dibi gibi simsiyahtı. Adama: "Eğer bize bunu sormuş olsaydın sana yerini gösterirdik. Çünkü bu çocuk sabahtan beri şuracıkta çocuklarla oynuyordu." dedik. Sonra Asmaî şöyle bir şiir okudu:

"Seher vakti gece soğuyunca ve de sapasağlam kişi soğuktan titreyince o zaman delikanlının yatağı ne güzel olur.

Cenâb-ı Allah, babanın gözüne çocuğunu hoş gösterdiği gibi öyle bir yatağı gönüle hoş gösterir."*

HİCRETİN İKİYÜZELLİSEKİZİNCİ SENESİ

Bu senenin rebiyülevvel ayının bitimine on gün kala pazartesi günü halife, kardeşi Ebu Ahmed'i, Mısır, Kinnesrin ve Avasım bölge-

sine tayin etti. Rebiyülahir ayının başında perşembe günü cülüs yaptı. Kardeşine ve Müflih'e kaftan giydirdi. Bu ikisini büyük bir ordu ile Basra'ya sevketti. Ordunun askerleri fazla ve teçhizatı da yeterince idi. Bu iki komutan zencilerle şiddetlice savaştılar. Cemaziyelevvel ayının ortasında Müflih öldürüldü. Başlıksız bir ok göğsüne isabet etmiş ve cansız düşmüştü. Cenazesi Samarra'ya götürülüp oraya defnedilmişti.

Bu senede Yahya b. Muhammed el-Bahrani adındaki bir komutan, zencilerin büyük liderini esir alıp Samarra'ya götürdü. Burada halife Mutemid'in huzurunda dayaha yatırıldı ve kendisine 200 kırbaç vuruldu. Sonra da elleri ve ayakları çaprazlama kesildi, kılıç darbeleri ile boğazlandı, sonra da yakıldı. Zencilerle yapılan korkunç bir savaşta Ebu Ahmed'in askerleri onu esir almışlardı. Allah onları kahretsin.

Zencilerin lideri, onun durumundan haberdar olunca çok üzüldü ve sonra şöyle dedi: «Onunla ilgili olarak bana şöyle hitab edilmişti: "Onun öldürülmesi senin için daha hayırlıdır." Çünkü o şımarık bir kimseydi. Ganimet mallarının seçkinlerini kendisine ayırıp saklıyordu.»

Zencilerin lideri, kendi adamlarına şöyle diyordu: "Bana peygamberlik teklif edildi. Ancak bu görevi hakkıyla ifa edememekten korktum ve bu nedenle kabul etmedim."

Bu senenin rebiyülahir ayında Said b. Ahmed el-Bahili, halifenin huzuruna vardı. Orada kendisine yediyüz kırbaç vuruldu. Kırbaç altında can verdi. Sonra darağacına asıldı.

Bu senede zenci liderin adamlarından yirmidört kişi ve bir kadı, Samarra'da Babü'l-Amme yanında öldürüldü.

Bu senede Muhammed b. Vasıl, sultana itaate döndü. Fars diyarının haracını getirip ödedi. Böylece işler yoluna girdi.

Bu senenin receb ayı sonlarında Ebu Ahmed ile zenciler arasında büyük bir savaş cerayan etti, bu savaşta iki taraftan da çok kimseler öldürüldü.

Sonra Ebu Ahmed, bulunduğu yerin havasını beğenmedi. Vasıt'a gidip şaban ayının başlarında oraya yerleşti. Bu sırada orada şiddetli bir deprem meydana geldi. Birçok evler yıkıldı. 20.000'den fazla adam öldü.

Bu senede Bağdat, Samarra, Vasıt ve diğer şehirlerde halk arasında büyük bir veba salgını ve ölüm görüldü. Bağdat'ta kifa' denilen bir hastalık belirdi.

Bu senenin ramazan ayının 7'sinde perşembe günü Samarra'da Babü'l-Amme yanında selefe söven bir adam yakalandı. Kendisine 1.000 kırbaç vuruldu ve kırbaç altında can verdi.

Bu senenin ramazan ayının 8' inde Emir Yarçuh vefat etti. Cenade namazını halifenin kardeşi Ebu İsa kıldırdı. Cafer b. Mutemid Alallah da onun cenazesinde hazır bulundu.

Bu senede Horasan'da, Büyük Boğa'nın oğlu Musa ile Hüseyin b. Zeyd'in adamları arasında korkunç bir savaş cereyan etti. Musa, onlara feci bir mağlubiyeti tattırdı.

Bu senede Mesrur el-Belhî ile Harici Müsavir arasında bir savaş meydana geldi. Mesrur, Müsavir'i bozguna uğrattı. Adamlarından çoğunu esir aldı.

Bu senede önceki senelerdeki gibi, Fadl b. İshak insanlara haccettirdi.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Ahmed b. Büdeyl, Ahmed b. Hafs, Ahmed b. Sinan el-Kattan, Muhammed b. Yahya ez-Zühelî ve Yahya b. Muaz er-Razî vefat ettiler.

HİCRETİN İKİYÜZELLİDOKUZUNCU SENESİ

Bu senenin rebiyülahir ayının bitimine dört gün kala cuma günü Ebu Ahmed b. Mütevekkil, Vasıt şehrinden Samarra'ya döndü. Zencilerle savaşı sürdürmesi için Müvelled lakabıyla tanınan Muhammed'i yerine halef bıraktı. Muhammed, şecaat ve şehamet sahibi bir kimseydi.

Bu senede halife, Kûfe naibine bir grup asker gönderdi. Bunlar gidip onu boğazladılar ve mallarına el koydular. 40.000 dinar parasını aldılar.

Bu senede Şerkebül'l-Cemal denilen bir adam, Merv şehrini istila etti, orayı yağmaladı, durumu kuvvetlendi, oradaki tabileri de güçlendiler.

Bu senenin zilkade ayının bitimine onüç gün kala Büyük Boğa'nın oğlu Musa, zencilerle savaşa girişti. Mutemid onu uğurlamaya çıktı ve kendisine kaftan giydirdi.

Abdurrahman b. Müflih, vali olarak Ahvaz şehrine gitti. Ayrıca Büyük Boğa'nın oğlu Musa'ya, pis zenci lideri ile yapılacak savaşta yardımcı olmakla da görevlendirildi. Abdurrahman b. Müflih, zenci lideri habisi bozguna uğrattı. Birçok zenciyi öldürdü. Onlardan çoğunu da esir aldı. İçlerine öyle büyük bir korku saldı ki, bir daha onun karşısına çıkma cesareti gösteremediler. Habis, adamlarını olanca gücüyle savaşa teşvik ettiyse de bu teşvikin bir yararı olmadı. Sonra Abdurrahman b. Müflih, zenci lideri habisin öncü birliklerinin komutanı Ali b. Eban el-Mühellebî ile karşılaştı. İkisi arasında anlatımı uzun sürecek savaşlar cereyan etti. Sonunda zenciler bozguna uğradılar. Allah'a hamdolsun.

Ali b. Eban, lideri habisin yanına, mağlup ve ezilmiş olarak geri döndü. Abdurrahman da esirleri Samarra'ya gönderdi. Halk, bunları halifeye ulaşmalarından önce yakalayıp öldürdü. Mallarını yağmaladı.

Bu senede Bizans imparatoru, Sumaysat şehrine, oradan da Malatya'ya gitti. Buraların halkı onunla savaştılar ve onu bozguna uğrattılar. Büyük komutanlarından birini de öldürdüler. İmparator, hüsrân içinde memleketine döndü.

Bu senede Yakub b. Leys, Nisabur'a girdi. Herat'ta halifelik iddiasında bulunan ve bu iddiasını otuz seneden beri sürdüren Hâriciyi mağlub edip yakaladı, öldürdü. Kesik başını bir mızrağa geçirip ülkenin her tarafında dolaştırdı. Kesik başının yanında bir de durumunu anlatan bir yazı vardı.

Bu senede İbrahim b. Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Yakub b. Süleyman b. İshak b. Ali b. Abdullah b. Abbas, insanlara haccettirdi.

Bu senede, aralarında İbrahim b. Yakub b. İshak Ebu İshak el-Cürcanî'nin de bulunduğu bazı meşhur şahsiyetler vefat ettiler. Bu zat, Dımışk'ın hatibi ve imamı ve büyük âlimi idi. Faydalı ve meşhur eserleri vardı. Eserlerinden biri "el-Mütercem"dir ki, bunda çok derin ilimler ve faydalı bilgiler vardır.

HİCRETİN İKİYÜZALTMİŞİNCİ SENESİ

Bu senede İslâm ülkelerinde şiddetli bir kıtlık görüldü. Öyle ki birçok şehirlerin ahalisi başka yerlere göçtüler. Mekke'de mücavirlerden hiçbiri kalmadı. Hepsi Medine'ye ve diğer şehirlere göçtüler. Mekke valisi de şehri terkedip gitti. Bağdat'ta bir ölçek buğdayın fiyatı 120 dinara kadar yükseldi ve bu durum aylarca devam etti.

Bu senede zencilerin lideri, Kûfe valisi Ali b. Zeyd'i öldürdü.

Bu senede Rumlar, Müslümanların elinden Lü'lüe kalesini aldılar.

Bu senede İbrahim b. Muhammed b. İsmail insanlara haccettirdi.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Hasan b. Muhammed ez-Zafarani, Abdurrahman b. Şeref, kendisine nispet edilen Rahbe adlı arazinin sahibi Malik b. Talk, Öklides'in kitabını Arapçaya tercüme edip Sabit b. Kurra'dan sonra onu düzeltten Huneyn b. İshak el-Abbadî vefat ettiler. Huneyn, ayrıca "el-Macestî" kitabını ve diğer bazı tıbbi eserleri Yunancadan Arapçaya tercüme etmişti. Me'mun, bu işe çok önem veriyordu. Memun'dan önce Cafer el-Bermekî de bu işe titizlikle eğilmişti. Huneyn'in tıpla ilgili birçok eserleri vardı. "Mesail-i Huneyn" adlı eser kendisine nispet edilir. Kendi branşında cidden parlak bir şahsiyetti. Bu senenin safer ayının 6'sında salı günü vefat etti. İbn Hallikan böyle demiştir.

HİCRETİN İKİYÜZALTMİŞBİRİNCİ SENESİ

Bu senede Hasan b. Zeyd, Deylem'den Taberistan'a yöneldi. Yakub b. Leys'le işbirliği yaparak kendisine karşı cephe aldıklarından ötürü Şalos şehrini yaktı.

Bu senede Harici Musavir, Horasan yolunun emniyetini sağlamakla görevli Yahya b. Hafs'ı Horasan'da cemaziyelahir ayında öldürdü. Mesrur el-Belhî bunun üzerine gitti. Sonra ardından Ebu Ahmed b. Mütevekkil gidince Musavir kaçtı ve yakalanamadı.

Bu senede Fars diyarını istila eden İbn Vasil ile Abdurrahman b. Müflih arasında bir çarpışma meydana geldi. İbn Vasil, Abdurrahman'ı mağlup edip yakaladı. Taşdemir de onun maiyetindeki askerleri öldürdü. Sadece birkaç asker hayatını kurtarabildi. Sonra İbn Va-

sıl, Büyük Boğa'nın oğlu Musa ile savaşmak üzere Vasıt'a gitti. Musa, halifenin oradaki valisine müracaat ederek fitneler nedeniyle kendisini doğu eyaletinin valiliğinden affetmesini istediğini halifeye iletmesini söyledi. Halife de onu bu görevden azletti. Yerine kardeşi Ebu Ahmed'i tayin etti.

Bu senede Ebü's-Sâc, zencilerle savaşmak üzere harekete geçti. İki taraf şiddetlice savaştilar. Zenciler Ebü's-Sâc'ı ve beraberindeki askerleri mağlub ettiler. Ahvaz şehrine girdiler. Ahalinin bir kısmını öldürdüler, birçok evleri yaktılar. Sonra Ebü's-Sâc, Ahvaz valiliğinden azledildi. Zenciler orayı tahrib ettiler. Halife de İbrahim b. Sima'ı, Ahvaz valiliğine tayin etti.

Bu senede Mesrur el-Belhî, zencilerle savaşmak üzere görevlendirildi.

Bu senede halife, Nasr b. Ahmed b. Esed el-Lübanî'yi Maverâünnehr, Belh taraflarına tayin etti ve ramazan ayında bu husustaki fermanını yazıp gönderdi.

Bu senenin şevval ayında Yakub b. Leys, İbn Vasıl ile savaşmak üzere harekete geçti. İki taraf zilkade ayında savaşa tutuştular. Yakub, İbn Vasıl'ı hezimete uğrattı. Askerlerini yakaladı. Adamlarını ve hareminden bazı kadınları esir aldı. 40.000.000 dirhem değerinde mallarını aldı. Ayrıca o beldelerin ahalisinden olup kendisine yardımcı olan ve kendisiyle işbirliği yapanları da öldürdü. Cenâb-ı Allah böylece onun vasıtasıyla o mıntıkalarındaki fitneyi sona erdirdi ve durumunu düzeltirdi.

Bu senenin şevval ayının 12'sinde Mutemid Alallah, oğlu Cafer'i kendisinden sonraki dönem için veliaht tayin etti ve ona Mufavviz İllallah adını verdi. Onu Mağrib diyarına tayin etti. Musa b. Boğa'yı da ona yardımcı olarak görevlendirdi. İfrikiyye, Mısır, Şam, Cezire, Musul, Ermeniye valiliklerine ve Horasan yolunun emniyetine adamlar tayin etme işini ona bıraktı.

Halife, oğlu Cafer Mufavviz İllallah'dan sonraki dönem için Ebu Ahmed el-Mütevekkil'i tayin etti ve ona Muvaffak Billah lakabını taktı. Doğu eyaletinin yönetimini ona bıraktı. Mesrur el-Belhî'yi ona yardımcı olarak görevlendirdi. Bağdat, Sevad, Kûfe, Mekke, Medine, Yemen, Kesker, Dicle, Ahvaz, Fars, İsfahan, Kerh, Dinever, Rey, Zencan, Sind valiliklerine ve Mekke yolunun emniyetine görevliler tayin etme yetkisini kendisine verdi. Bu husustaki fermanını yazdırıp ülkenin her tarafında okuttu. Fermanın bir nüshası da Ka'be'ye asıldı.

Bu senede Fadl b. İshak insanlara haccettirdi.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Ahmed b. Süleyman er-Ruhavî, Ahmed b. Abdullah el-İclî, Hasan b. Ebi's-Şevarib (bu Mekke'de vefat etmişti), Davud b. Süleyman el-Caferî, Şuayb b. Eyyüb, Mühtedi Bil-

lah'ın kardeşi Abdullah b. Vasık, Ebu Şuayb es-Susî, büyük mutasavvıflardan Ebu Yezid el-Bestamî, Ali b. İşkâb, kardeşi Ebu Muhammed, "Sahih-i Müslim" adlı eserin sahibi Müslim b. Haccac vefat ettiler.

İMAM MÜSLİM'İN BİYOGRAFİSİ

Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburî. Büyük hadis imamlarından ve hafızlarındandır. Birçok âlimlere göre "Sahih-i Buharî"den sonra gelen en büyük hadis kitabı olan "Sahih-i Müslim" adlı eserin sahibidir. Mağriblilere ve doğu eyaletinden Ebu Ali en-Nisaburî'ye göre Sahih-i Müslim, Sahih-i Buharî'den daha üstündür. Eğer -azı müstesna olmak üzere- Sahih-i Müslim'de taliklerin bulunmadığını ve Müslim'in aynı konudaki hadislerin tümünü serdettiğini, Buharî'deki gibi hadisleri çeşitli bablara bölmediğini söyleyerek Sahih-i Müslim'in Sahih-i Buharî'den üstün olduğunu ifade etmek istemişlerse bu kadarı da Buharî'nin senetlerinin kuvvetliliğine ve onun kendi Cami'inde ravilerin kendi şeyhine muasır olup ondan hadis dinlediklerini şart koşarak naklettikleri sahih hadisleri seçmiş olmasına denk bir özellik olamaz. Çünkü Müslim, kitabında bu ikinci şarta riayet etmemiştir. Oysa bu ikinci şart, hadis ilimlerinde uyulması gereken bir şart olarak yer almıştır. Ben bunu Buharî'nin şerhinin ilk kısımlarında detaylı olarak anlatmıştım.

Özetle diyecek olursak Müslim; Irak, Hicaz, Şam ve Mısır'a gitti. birçok topluluklardan hadis dinledi. Kimlerden hadis dinlediğini şeyhimiz Hafız el-Mizzî, "et-Tehzib" adlı eserinde mu'cem harflerine göreiki mertebe halinde sıralamıştır.

Birçok topluluklar Müslim'den hadis rivayet etmişlerdir. Tirmizî, kendi "Cami" adlı eserinde ondan bir hadis rivayet etmiştir ki, o hadis de Muhammed b. Amr, Ebu Seleme, Ebu Hüreyre tarikiyle Rasûlullah (s.a.v.)'tan rivayet edilen şu hadis-i şeriftir: "Ramazan ayı için şaban hilalini gün sayarak belirleyin."

Ayrıca Salih b. Muhammed, Abdurrahman b. Ebi Hatim, İbn Huzeyme, İbn Said ve Ebu Avane el-İsferayinî de ondan hadis nakletmişlerdir.

Hatib Bağdadî dedi ki: İbn Yakub'un bana naklettiğine göre Müslim b. Haccac, "Sahih" adlı eseriyle ilgili olarak şöyle demiştir:

"Ben bu sahih müsnedimi, başkaları tarafından da dinlenmiş 300.000 hadisten meydana getirip tasnif ettim."

Hatib Bağdadî'nin rivayetine göre Ebu Ali Hüseyin b. Ali en-Nisaburî şöyle demiştir: "Gök kubbenin altında hadis ilmi konusunda Müslim b. Haccac'ın kitabından daha sahih bir eser yoktur."

Müslim'den İshak b. Raheveyh'in yanında bahsedilmiş, o da Müslim'i överek şöyle demişti: "Bu nasıl bir adammış böyle!"

İshak b. Mansur, Müslim'e şöyle demişti: "Allah seni Müslümanlar için hayatta bıraktığı müddetçe hayırdan yoksun kalmayacağız."

Hadisçilerden ve diğerlerinden bir grup ulema cemaati Müslim'i övmüşlerdir.

Ebu Abdillâh Muhammed b. Yakub el-Ahrem şöyle demiştir: "Hastise sabit olan şeylerden Buhârî ile Müslim'in farkına varmadıkları çok nadir olmuştur."

Hatib Bağdadî, Ebu Amr Muhammed b. Hamdan el-Hirî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Said b. Ukde el-Hafız'a, Buhârî ve Müslim'den hangisinin daha âlim olduğunu sordum. Bana şu cevabı verdi: "Buhârî de âlimdi, Müslim de âlimdi." Bu soruyu defalarca ona sordum, o da bana aynı cevabı verdi. Sonra şöyle dedi: "Ey Ebu Amr! Şamlılarla ilgili olarak Buhârî bazan yanlışmıştır. Şöyle ki: O, Şamlıların kitaplarını alıp bakmış, bazan onlardan birini künyesi ile zikretmiş, sonra başka bir yerde aynı adamı asıl adıyla zikretmiş, böylece aynı adamın iki kişi olduğu zannı meydana gelmişti. Müslim'e gelince, onun bu tür yanlışlıkları yaptığı çok nadirdir, çünkü o maktulaları da mürselleri de yazmıştır."»

Hatib Bağdadî dedi ki: "Müslim ancak Buhârî'nin yolunda durmuş, onun ilmine bakmış ve onun hizasına gelmiştir."

Buhârî, son zamanlarında Nisabur'a geldiğinde Müslim ona arkadaşlık etmiş, sık sık yanına gidip gelmişti.

Abdullah b. Ahmed b. Osman es-Sayrafi bana dedi ki: «Ebu Hasan ed-Darekutnî'nin şöyle dediğini işittim: "Eğer Buhârî olmasaydı Müslim ne giderdi ne de gelirdi (yani onun adından söz edilmezdi).»

Hatib Bağdadî, Ebu Hamid Ahmed b. Hamdan el-Kassar'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Duydum ki Müslim b. Haccac, Muhammed b. İsmail el-Buhârî'nin yanına gelmiş, iki gözünün arasını öpüp şöyle demiş: "Bırak, ayaklarını da öpeyim ey üstadların üstadı ve hadisçilerin efendisi ve de illetleri hususunda hadisin tabibi! Muhammed b. Selam, Ebu Hüreyre tariki ile Peygamber (s.a.v.)'den meclisin keffaretine dair bir hadis rivayet etmiştir. Bu hadisin illeti nedir?"

Buhârî, Müslim'e cevaben şöyle demişti: "Bu, güzel bir hadistir. Ancak dünyada bu konuda bundan başka bir hadis bilmiyorum. Yalnız bu illetlidir."»

Ben derim ki: Ben bu hadisi olduğu gibi rivayet ettim. Bunun rivayet tariklerini, lafızlarını, metinlerini ve illetlerini de zikrettim.

Hatib Bağdadî dedi ki: «Müslim, İmam Buhârî'yi savunurdu. Son-

ra Buharî ile Muhammed b. Yahya ez-Zühelî arasında Kur'ân'ın lafzının da kadim olup olmadığı hususunda ihtilaf meydana geldi. Buharî aleyhinde Nisabur'da bu konuda ileri geri konuşuldu. Bir gün Zühelî, meclisinde Müslim b. Haccac'ın da bulunduğu bir esnada etrafındaki arkadaşlarına şöyle dedi: "Kurân'ın lafzı konusunda Buharî'nin sözlerine uyan kimse varsa meclisimizden ayrılp gitsin." O esnada Müslim hemen kalkıp meclisi terketti. Sonra Zühelî'den dinlediği hadisleri topladı ve ona iade etti. Zühelî'den asla rivayette bulunmadı. Ne Sahih'inde ne de diğer eserlerinde Zühelî'den hadis rivayet etmiş değildir. Aralarındaki soğukluk kuvvetlendi. Şunu da belirtelim ki, Buharî'nin kendisi Muhammed b. Yahya ez-Zühelî'yi terketmemiş, aksine hem Sahih'inde hem de diğer eserlerinde ondan hadis rivayet etmiş, onu mazur görmüştür. Allah ona rahmet etsin.»

Hatib Bağdadî, Müslim'in ölüm sebebini şöyle anlatır:

«Hadis müzakeresi için bir oturum düzenlendi. Bir gün o mecliste kendisine bir hadis soruldu. Hadisi bilemedi ve cevap veremedi. Kalkıp evine döndü. Kandili yaktı ve aile etradına: "Bu gece yanıma hiç kimse gelmesin." dedi. Kendisine bir sepet hurma hediye edilmişti. Hurmalar yanındaydı. Bir hurmayı alıp yiyor, bir hadisi keşfediyordu. Sonra bir hurma daha alıp yiyor, bir hadis daha keşfediyordu. Sabaha kadar böylece hurmaları yemeye ve hadislerin manasını çözmeğe çalıştı. Sabah olduğunda, farkında olmaksızın hurmaların tümünü yemişti. Bu sebeple vücudunda biraz ağırlık ve hastalık meydana geldi. Pazar akşamı vefat etti. Hicretin 261. senesinin receb ayının bitimine beş gün kala, pazartesi günü Nisabur'da defnedildi. İmam Şafiî'nin vefat ettiği senede, hicretin 204. senesinde doğmuştu. Vefatında elliye yedi yaşındaydı. Allah ona rahmet etsin.»

BAYEZİD-İ BESTAMÎ

Asıl adı Tayfur b. İsa b. Ali'dir. Sofiye meşayihindendir. Dedesi Mecusiydi, Müslüman oldu. Bayezid'in salih ve âbid kardeşleri vardı ki, kendisi onların en üstünü idi. Kendisine; "Marifete neyle ulaştın?" diye sorulduğunda: "Aç karın ve çıplak bedenle ulaştım." diye cevap vermişti.

Bayezid şöyle derdi: "Nefsimi Allah'a itaata davet ettim, ama o benim davetime icabet etmedi. Onu bir sene susuz bıraktım."

Bayezid bir defasında şöyle demişti: "Bir adamın havada uçacak kadar keramet sahibi olduğunu görseniz bile, iyiliği emredip kötülüğü yasaklamak, şer'i hadleri korumak ve şer'i ölçülere uymak hususunda nasıl olduğunu görmeden ona aldanmayın."

İbn Hallikan dedi ki: "Bayezid-i Bestamî'nin meşhur makamâtı,

mücahedeleri ve zahir kerametleri vardı. Hicretin 261. senesinde vefat etti."

Ben derim ki: Kendisinden, asli manasından uzaklaştırılmış, nakıs birtakım sözler nakledilmiştir. Fıkıhçıların ve sofilerin çoğu bu sözlerini yorumlamışlar ve onu çok uzak manalara hamletmişlerdir. Bazıları da onun bu sözleri cezbe ya da sekerat halinde söylediğini ifade etmişlerdir. Bazı âlimlerse onu bid'atçı ve hatalı olarak görmüşlerdir. Onun en büyük bid'atları ortaya attığını ve bunun da kendisinin fasid bir itikada sahib olduğunu gösterdiğini söylemişlerdir. Güya onun kalbinde gizli olan fasid bir inanç varmış, bu da bazı vakitlerde ortaya çıkarmış. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN İKİYÜZALTMİŞİKİNCİ SENESİ

Bu senede Yakub b. Leys, büyük bir askeri birlikle geldi. Zor kullanarak Vasıt şehrine girdi. Halife Mutemid de bizzat onunla savaşmak için Samarra'dan yola çıktı. Bağdat ile Vasıt arasında orta bir yerde iken kardeşi Ebu Ahmed el-Muvaffak onun imdadına yetişti. Ebu Ahmed'in komutasında büyük bir ordu vardı. Bu ordunun sağ cenah komutanı Büyük Boğa'nın oğlu Musa, sol cenah komutanı da Mesrur el-Belhî idi. İki taraf, bu senenin receb ayında günlerce savaştılar. Aralarında büyük bir savaş cereyan etti. Sonra Yakub ile adamları mağlub oldular. Bu mağlubiyet Hristiyanların Şaaneyn bayramında olmuştu. Bu savaşta çok sayıda adam öldürüldü. Ebu Ahmed, Yakub b. Leys'in mallarından bol miktarda altın, gümüş, misk ve binek hayvanını ganimet olarak aldı. Anlatıldığına göre halife ve ordusu, Yakub b. Leys'in ordusunda, üzerinde iki haç bulunan bayraklar görmüşlerdi.

Bundan sonra Mutemid, Medain'e döndü. Muhammed b. Tahir'i Bağdat valiliğine iade etti ve ona 500.000 dirhem verilmesini emretti.

Bu senede Yakub b. Leys, Fars diyarını istila etti, orada vali olarak bulunan İbn Vasıl kaçıp gitti.

Bu senede zencilerin lideri ile halife ordusu arasında çok sayıda savaşlar cereyan etti.

Bu senede Ali b. Muhammed b. Ebi's-Şevarih kadılığa atandı.

Bağdat'ın iki yakasının kadılığı Kadı İsmail b. İshak'a verildi.

Bu senede Fadl b. İshak el-Abbasi insanlara haccettirdi.

İbn Cerir dedi ki: Bu senede Mekke'de terzilerle boncukçular arasında kavga meydana geldi. İki taraf, terviye gününde veya ondan bir gün önce kavgaya tutuştular ve onyediy kadar kişi öldü. Halk bu kavgaya nedeniyle hacedememekten korktu. Sonra iki taraf, hac sonrası devam ettirmek üzere kavgaya ara verdiler.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Salih b. Ali b. Yakub b. Mansur (rebiyülahir ayında), Ömer b. Şebbe en-Nümeirî, Muhammed b. Asım, meşhur hadislerle dolu "Müsned" in sahibi Yakub b. Şeybe vefat ettiler. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN İKİYÜZALTMİŞÜÇÜNCÜ SENESİ

Bu senede çeşitli beldelerde birçok savaşlar cereyan etti. Bu savaşlardan biri de zencilerle yapılmıştı. Allah onlara lanet etsin. Halifenin komutanlarından bazıları bunları çeşitli yerlerde kuşatma altına aldılar. Geride kalan zencileri de baştan sona öldürdüler.

Bu senede Sakalibe (Slavlar), Lü'lüe kalesini Bizans azgınına teslim ettiler.

Bu senede Şerkebü'l-Cemal'in kardeşi, Nisabur'u istila etti ve oradaki vali Hüseyin b. Tahir'i kovdu. Halktan mallarının üçte birini zorla aldı. Allah onu kahretsin.

Bu senede Fadl b. İshak el-Abbasi insanlara haccettirdi.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Müsavir b. Abdülhamid eş-Şarî adındaki Harici öldü. Meşhur yiğitlerden ve bahadırlardan. Bedevilerden ve diğerlerinden çok kimseler gelip etrafında toplanmışlardı. Uzun süre hükmünü icra etti. Nihayet Allah onun canını aldı.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden hilafet veziri olan Ubeydullah b. Yahya b. Hakan da vefat etti. Kendisini (Samarra şehrinin) Meydan (mahallesinde) Reşik adında bir hizmetçi vurmuş, bineğinden tepe üstü yere düşmüş, beyni kulaklarından ve burnundan fırlamış, üç saat sonra da vefat etmişti. Cenaze namazını Mütevekkil'in oğlu Ebu Ahmed el-Muvaffak kıldırmış ve mezarlığa kadar yaya gitmişti. Bu hadise bu senenin zilkade ayının 10'unda cuma günü vukubulmuştu. Ertesi gün vezirliğe Hasan b. Muhalled geçmek istemiş, ama Büyük Boğa'nın oğlu Musa, Samarra'dan gelerek onu azletmiş, yerine Süleyman b. Vehb'i atamıştı. Müteveffa vezir Ubeydullah b. Yahya b. Hakan'ın evini de Kayıglı adıyla bilinen komutana teslim etmişti.

Bu senede Ahmed b. Ezher, Hasan b. Ebi'r-Rebi ve Muaviye b. Salih el-Eş'arî gibi meşhur şahsiyetler de vefat ettiler.

HİCRETİN İKİYÜZALTMİŞDÖRDÜNCÜ SENESİ

Bu senenin muharrem ayında Ebu Ahmed ile Büyük Boğa'nın oğlu Musa, Samarra'da askeri birliklerini techiz ettiler ve safer ayının ikisinde geceleyin yola çıktılar. Halife Mutemid de onları uğurlamak üzere şehir dışına kadar çıktı. Bunlar Bağdat yoluna koyuldular. Bağdat'a ulaştıkları sırada Büyük Boğa'nın oğlu Musa vefat etti. Ce-

nazesini oradan Samarra'ya getirilip defnedildi.

Bu senede Muhammed b. Müvelled, Süleyman b. Cami ile savaşmak üzere Vasıt mıntıkasına atandı. Süleyman, Vasıt şehrine zencilerin lideri tarafından vali olarak atanmıştı. İbn Müvelled uzun süren savaşlardan sonra onu hezimete uğrattı.

Bu senede İbn ed-Deyranî, Dinever şehrine gitti. Dülef b. Abdülaziz b. Ebi Dülef ile İbn İyaz ona karşı birleştiler ve kendisini hezimete uğrattılar. Mallarını yağmaladılar. O da zincirlere vurulmuş olarak yerine geri döndü.

Büyük Boğa'nın oğlu Musa vefat edince halife, onun tarafından atanan vezir Süleyman b. Harb'i (Vehb'i) görevden azletti. Prangaya vurdurarak hapse attı. Kendisinin ve yakınlarının evlerinin yağmalanmasını emretti. Hasan b. Muhalled'i de vezirliğe iade etti. Bağdat'ta bulunan Ebu Ahmed bu durumdan haberdar olunca beraberindeki askerlerle Samarra'ya geldi. Orada bulunan kardeşi Mutemid, şehrin batı yakasında istihkam tedbirleri aldı. Terviye gününde Ebu Ahmed'in askerleri, Mutemid'in bulunduğu tarafa geçtiler. Ancak iki taraf arasında çarpışma meydana gelmedi. Süleyman b. Vehb'in vezirliğe iade edilmesi şartıyla anlaştılar. Hasan b. Muhalled, Samarra'dan kaçtı. Malları yağmalandı. Mütevekkil'in oğlu Ebu İsa önce gizlendi, sonra ortaya çıktı. Ebu Ahmed'den korktukları için bazı emirler de Samarra dışına kaçtılar.

Bu senede Harun b. Muhammed b. İshak b. Musa b. İsa el-Haşimi el-Kufi insanlara haccettirdi.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Ahmed b. Abdurrahman b. Vehb ve Şafîi'den hadis rivayet eden Mısırlı İsmail b. Yahya el-Müzenî vefat ettiler. Bu zatın biyografisini "Tabakatü's-Şafiiyyin" adlı eserinde anlatmışlardır.

EBU ZÜR'A

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında bulunan Ebu Zür'a'nın asıl adı Ubeydullah b. Abdülkerim er-Razî'dir. Meşhur hadis hafızlarındandır. Anlatıldığına göre o, 700.000 hadis ezberlemiştir. Fakih ve takvalı bir kimseydi. Zühd, tevazu ve huşû ehli insanlardandı. Kendi zamanının insanları, onun dindarlık ve muhafazakarlığını söyleyerek onu övmüşler ve akranlarından önde olduğuna şahadet etmişlerdi. Gençliğinde, İmam Ahmed b. Hanbel'le buluştuğunda, İmam Ahmed b. Hanbel onunla müzakere yapmakla yetindiğinden ötürü sadece farz namazları kılar, mendupları kılmazdı.

Ebu Zür'a, bu senenin zilhicce ayının sonunda pazartesi günü vefat etti. Hicretin 200. senesinde doğmuştu. 190. senede doğduğuna

dair zayıf bir rivayet de vardır. Bu zatın biyografisini "et-Tekmil" adlı eserimizde teferruatlı olarak anlatmışızdır.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Dımışk kadısı İsmail b. Aliyye, İmam Şafî'den rivayette bulunanlardan Mısırlı Yunus b. Abdülalâ es-Sadafî de vefat ettiler. Bu zatın biyografisini "et-Tekmil" adlı eserimizde ve "Tabakat" adlı eserimizde anlatmışızdır.

Bu senede Mütevekkil Alallah'ın gözdelerinden Ümmü Mutez Ka-biha da vefat etti. Başka gözdelerde görülmemiş derecede çok ve kıymetli mücevherler, inciler, altınlar ve takılar toplamıştı. Sonra oğlu Mutez öldürülmüş ve bu mücevherlerinin tümü elinden alınıp yağmalanmış ve asker nafakası olarak dağıtılmıştı. Oğlu Mutez kendisinden 50.000 dinar istemiş, ancak o cimrilik yaparak bu parayı vermemişti. Ama sonra da bütün malları yağmalanmıştı. Ümmü Mutez Ka-biha, bu senenin rebiyülevvel ayında vefat etti.

HİCRETİN İKİYÜZALTMİŞBEŞİNCİ SENESİ

Bu senede Ebu Ahmed tarafından atanmış İbn Leyseveyh ile Süleyman b. Cami arasında bir savaş cereyan etti. İbn Leyseveyh, zenci lideri tarafından atanan İbn Cami'i mağlub etti. Adamlarından bir kısmını öldürdü, 47 adamını da esir aldı. Birçok gemilerini yaktı. Bol miktarda mallarını da ganimet edindi.

Bu senenin muharrem ayında Mısır diyarının valisi Ahmed b. Tolon, Antakya şehrini kuşatma altına aldı. Antakya'da Sima et-Tavil adında bir vali vardı. Ahmed b. Tolon şehri bu validen zorla aldı. Kendisine Bizans imparatorundan hediyeler geldi. Gelen hediyeler arasında bazı Müslüman esirler de vardı. Her bir esirin yanında bir mushaf vardı. Bunlar arasında, daha önce sınır boylarının valisi olan Abdullah b. Reşid b. Kâvus da vardı. Böylece bütün Şam mıntıkasının hakimiyeti Mısır diyarıyla birlikte Ahmed b. Tolon'un eline geçti. Zira Dımışk valisi İmahor vefat edince Ahmed b. Tolon Mısır'dan oraya doğru yola koyuldu. İmahor'un oğlu, Remle'ye kadar gelerek onu karşıladı. Ahmed b. Tolon da onu Dımışk'ta bıraktı. Sonra Dımışk'a gitti. Şehirde bir müddet kaldıktan sonra Humus'a geçti. Orayı da teslim aldıktan sonra Haleb'e gitti, orayı da eline geçirdi. Halep'ten sonra Antakya'ya gitti ve şehri Sima et-Tavil'in elinden aldı.

Mısır'da, yerine oğlu Abbas'ı vekil bırakmıştı. Abbas, babasının Şam'dan Mısır'a doğru gelmekte olduğunu duyunca beytûlmaldaki bütün paraları aldı. Bu hususta birkaç kişi de kendisine yardımcı oldu. Sonra Abbas babasının itaatından çıkarak Rakka'ya gitti. Adamlarını da yanına aldı. Babası onu, horlanmış ve tahkir edilmiş olarak yakalayacak bazı kimseleri peşine gönderdi. Görevliler onu yakalayıp

Mısır'a getirdiler. Babası onu hapsedti, arkadaşlarından bir kısmını da öldürdü.

Bu senede Kasım b. Mahat adında biri, Dülef b. Abdülaziz b. Ebi Dülef el-İclî'nin üzerine gitti. Onu öldürerek İsfahan'ı istilâ etti. Fakat daha sonra Dülef'in adamları kuvvetlenerek hücumla geçtiler ve Kasım'ı öldürüp başlarına Ahmed b. Abdülaziz'i geçirdiler.

Bu senede Muhammed el-Müvelled, muharrem ayında Yakub b. Leys'in üzerine gitti. Onu yakaladı. Halife de Yakub'un mallarının, ürünlerinin ve emlakının yağmalanmasını emretti.

Bu senede zenciler Numaniye'ye girdiler; insanları öldürdüler, her tarafı yakdılar. Sonra Cercera'ya gittiler. Halk onlardan rahatsız oldu. Sevad halkı Bağdat'a girdi.

Bu senede Ebu Ahmed Amr b. Leys, Horasan, Fars, İsfahan, Sistan, Kirman ve Sind şehirlerinin valiliğine atandı. Buna dair فرمان ve kaftan ile armağanlar kendisine gönderildi.

Bu senede zenciler Tüster şehrini kuşattılar. Neredeyse şehiri ele geçireceklerdi. O esnada Tekin el-Buharî üzerlerine yürüdü. Henüz sefer elbiselerini üzerinden çıkarmamıştı. Zencilerle savaştı. Onlardan bir kısmını öldürdü. Onlara eşi görülmemiş bir hezimetini tattırdı. Zencilerin komutanı Ali b. Eban el-Mühellebî, yenik düşerek kaçtı.

İbn Cerir dedi ki: "Bu savaş, meşhur Gevdek Kapısı savaşıdır."

Sonra Ali b. Eban el-Mühellebî, Tekin el-Buharî ile mektuplaşmaya başladı. Kendisine ve zencilerin liderine meyilli olduğunu bildirdi. Tekin de onun çağrısına icabet etti. Haberi Mesrur el-Belhî'ye ulaşınca, o da ona doğru yürüdü. Kendisine eman verdiğini açıkladı. Nihayet onu yakalayıp zincire vurdu. Etrafındaki askerleri dağıldı. Bir kısmı zencilerin tarafına, bir kısmı da Muhammed b. Ubeydullah el-Kürdî tarafına gitti. Bir başka grup da kendilerine eman vermesinden sonra Mesrur el-Belhî'nin askerleri arasına katıldı. Onun yerine valiliğe, Ağartmış adında bir adam atandı.

Bu senede Harun b. Muhammed b. İshak b. Musa el-Abbasi insanlara haccettirdi.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Ahmed b. Mansur er-Remadi vefat etti. Abdürrezzak'ın ravisi idi. İmam Ahmed b. Hanbel'le arkadaşlık etmişti. Abdallardan sayılırdı. Altmışüç yaşında vefat etti.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Sâdân b. Nasr, Abdullah b. Muhammed el-Mahzumî, Ali b. Harb et-Tâi el-Musilî, Ebu Hafs en-Nisaburî, Ali b. Muvaffak ez-Zahid ve Muhammed b. Sahnun da bulunmaktadır.

"el-Kâmil fi't-Tarih" adlı eserinde İbnü'l-Esir dedi ki:

«Bu senede Ebu Ubeyde'nin arkadaşı Ebü'l-Fâdl Abbas b. Ferec er-Riyaşî ile Asmaî, Basra'da zenciler tarafından öldürüldüler.»

YAKUB B. LEYS ES-SAFFAR

Akıllı bahadırlardan ve hükümdarlardan biriydi. Birçok beldeler fethetti. Zencilerin liderinin bulunduğu Recah şehrini de fethetmişti. Zenci lider, oniki kişinin taşıdığı altın bir taht üzerinde oturarak taşıyordu. "Mekke" diye adlandırdığı yüksek bir dağın tepesinde bir evi vardı. Nihayet Yakub onu yakalayıp öldürdü, şehrini ele geçirdi. Böylece şehir halkı da teslim oldu. Ama sonraları Yakub, halifenin itaati dışına çıkınca Ebu Ahmed el-Muvaffak onunla savaştı.

Yakub vefat edince, kardeşi Amr b. Leys'i, Bağdat ve Samarra muhafız kuvvetlerinin komutanlığı ile birlikte onun görevine tayin ettiler. Nitekim bu husus ileride de anlatılacaktır.

HİCRETİN İKİYÜZALTMİŞALTINCI SENESİ

Bu senenin safer ayında İsa Tekin, Rey şehrini ele geçirdi. Şehrin valisini sınır dışı etti. Sonra Kazvin'e geçti. Kazvinliler onunla barış anlaşması yaptılar. O da şehire girdi ve onlardan bol miktarda mal aldı. Sonra Rey'e döndü. Rey halkı onu şehire girmekten menettilerse de o, halka karşı zor kullanarak şehire girdi.

Bu senede Bizans'ın bir askeri birliği, Rebia diyarının bir tarafına hücum ederek bazı insanları öldürdüler. Bir kısmını esir alıp onlara işkence yaptılar. 250 kadar kişiyi esir aldılar. Çinliler ve Musullular harekete geçerek üzerlerine yürüyünce Bizanslılar onlardan kaçıp kendi ülkelerine döndüler.

Bu senede Amr b. Leys, Ubeydullah b. Tahir'in yönetiminde bulunan Bağdat ve Samarra şehirlerinin muhafız kuvvetleri komutanlığına atandı. Ebu Ahmed, ona kaftan gönderdi. Amr b. Leys de ona kaftan gönderdi. Ayrıca iki altın sütun hediye etti. Kendisi, müteveffa kardeşi Yakub'un yetkili olduğu yerlerde görev yapacaktı.

Bu senede Ağartmış, Tüster'de bulunan Ali b. Eban el-Mühellebî ile savaşmak üzere harekete geçti. Ali b. Eban el-Mühellebî'nin tarafı olup zindanda bulunan komutanları yakalatıp öldürttü. Sonra Ali b. Eban'ın üzerine gitti. İki taraf defalarca ve şiddetlice savaştılar. Neticede Ali b. Eban el-Mühellebî galip geldi ve Ağartmış'ın adamlarından birçoğunu öldürdü, bazılarını esir aldı, onları da öldürdü. Kesik başlarını zenci liderine gönderdi. Bu kesik başlar, zenci liderinin şehrinde mızraklara geçirildi. Allah, zenci liderini de, Ali b. Eban'ı da kahretsin.

Bu senede Humuslular, valileri İsa el-Kerhî'ye saldırarak şevval ayında onu öldürdüler.

Bu senede Hasan b. Muhammed b. Cafer b. Abdullah b. Hüseyin

el-Asgar el-Ukaylî, Taberistan halkını kendisine bey'ata çağırды. Onlara Hüseyin b. Zeyd'in esir alındığını söyleyerek, artık kendisinden başka bu hilafet işini yürütecek bir kimsenin kalmadığını bildirdi. Halk da ona bey'at etti. Hüseyin b. Zeyd bu durumdan haberdar olunca üzerine yürüdü ve onunla savaştı. Neticede onu öldürüp hem kendisinin hem de taraftarlarının mallarını yağmaladı, evlerini yaktı.

Bu senede Medine ve çevresinde Caferilerle Aleviler arasında fitne koptu. Şehire Ehl-i Bey'ten ve Taberistan'ı istila eden Hasan b. Zeyd'in sülalesinden bir adam hakim oldu. Caferilerle Alevilerin savaşması nedeniyle Medine'de çok kötülükler cereyan etti ki, bunların anlatımı burada çok uzun sürer.

Bu senede bedevilerden bir grup, Ka'be'nin örtüsüne saldırıp yağmaladılar. Bazıları zenci liderine gittiler. Hacılar bunlardan çok bela ve sıkıntılar, nahoş hareketler gördüler.

Bu senede Bizanslılar, Rebia diyarına yine hücum ettiler.

Bu senede zenci lideri, Râmehürmüz şehrine girdi. Zenciler uzun süren savaştan sonra orayı fethettiler.

Bu senede İbn Ebi's-Sâc, Mekke'ye girdi. Mahzumî onunla savaştı. Ancak İbn Ebi's-Sâc onu mağlub etti, evini yaktı, mallarını yağmaladı. Bu hadise, bu senenin terviyе gününde cereyan etmişti. Sonra Haremeyn'in yönetimi halife tarafından İbn Ebi's-Sâc'a tevcih edildi.

Bu senede Harun b. Muhammed insanlara haccettirdi.

Bu senede Endülüs ve Mağrib ülkesinin halifesi olan Muhammed b. Abdurrahman, askerleri Atlas Okyanusu'na açılırlar ve çevredeki bazı ülkelere gidip savaşırlar diye Kurtuba nehrinde gemiler yapılmasını emretmişti. Ancak yapılan gemiler Atlas Okyanusu'na açıldıklarında kırılıp parçalandı. Gemideki askerlerden çok azı kurtulabildi, çoğu boğuldu.

Bu senede Müslümanların ve Bizanslıların donanmaları, Sicilya adası yakınlarında karşılaştılar ve savaşa tutuştular, Müslümanlardan çoğu bu savaşta öldürüldü. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn.

Bu senede İbn Tolon'un kölesi Lü'lü', Musa b. Atamış'la savaştı. Lü'lü' onu mağlub edip esir aldı ve efendisi Ahmed b. Tolon'a gönderdi. O zamanlar Ahmed b. Tolon, Şam, Mısır ve İfrikiye valisi idi. Halife onu bu bölgelere vali olarak atamıştı. Sonra sözü edilen Lü'lü' ile bir grup Bizanslı savaştılar. Lü'lü', Bizanslılardan çoğunu öldürdü.

İbn Esir dedi ki: «Bu senede fitnelerin ve savaşların çokluğu, hilafet makamının zayıflaması sebebiyle komutanların ve askerlerin birçok beldeleri istila etmeleri, halifenin kardeşi Ebu Ahmed'in de zencilerle yapılan savaşla meşgul olması sebebiyle halk çok büyük sıkıntılara düştü.»

Bu senede teşrinisani (kasım) ayında cidden şiddetli bir sıcaklık

görüldü. Sonra da şiddetli bir soğuk meydana geldi. Öyle ki, bütün sular dondu.

Bu senede İbrahim b. Rume, İsfahan kadısı Salih b. Ahmed b. Hanbel, Cehmiye mezhebinin abidlerinden Muhammed b. Şücâ' el-Belhî ve Muhammed b. Abdülmelik ed-Dakikî gibi meşhur şahsiyetler vefat ettiler.

HİCRETİN İKİYÜZALTMİŞYEDİNCİ SENESİ

Bu senede Ebü'l-Ahmed el-Muvaffak, oğlu Ebü'l-Abbâs'ı 10.000 kadar süvari ve piyadeden oluşan, giysileri ve üniformaları çok güzel ve mükemmel olan bir askeri birliğin başında zencilerle savaşa gönderdi. İki taraf arasında çeşitli zamanlarda ve gerçekten şöhretli olan savaşlar cereyan etti ki, bu savaşların anlatımı burada uzun sürecektir. İbn Cerir, bu savaşları kendi tarihinde uzun uzadıya anlatmıştır.

Özetle diyecek olursak, neticede Ebü'l-Abbâs b. Muvaffak, galib geldi ve zencilerin istila ettiği Vasıt şehri ile Dicle arazilerini geri aldı. Kendisi genç yaştaydı. Henüz savaş tecrübesi yoktu, ama Cenâb-ı Allah onu korudu, ona ganimet ihsan etti, muzaffer kıldı. Kelimesini yüceltti. Attığını hedefine ulaştırdı, duasına icabet etti. Onun eliyle fethi gerçekleştirdi. Nimetini üzerine tam yağdırdı. İşte bu genç, ileride halifelîğe geçecekti. Amcası Mutemid'den sonra hilafet makamına oturacaktı. Nitekim bu husus ileride anlatılacaktır.

Sonra Allah'ın dininin yardımcısı Ebu Ahmed el-Muvaffak, bu senenin safer ayında büyük bir orduyla Bağdat'tan çıkıp yola koyuldu. Rebiyülevvel ayında Vasıt şehrine girdi. Oğlu onu karşıladı ve beraberindeki askerlerin durumunu anlattı. Askerlerin kendisine samimi davrandıklarını, cihad yükünü yüklendiklerini söyledi. O da askerlerin ve komutanlarının tümüne kıymetli kaftanlar giydirdi. Sonra bütün askerlerle birlikte, kendisinin inşa edip Menia adını verdiği şehirde bulunan zenci liderinin üzerine yürüdü. Zenciler liderlerini savunmak için şiddetlice savaştılar, ama Ebu Ahmed onları mağlub etti. Şehirlerine zorla girdi. Onlar da kaçıp gittiler. Peşlerine adamlar taktı. Onları Bataih'a kadar kovalayıp yakaladılar. Kimini öldürdüler, kimini de esir aldılar.

Ebu Ahmed, Menia şehrinde çok ganimetler ele geçirdi. Esir alınmış 5.000 kadar Müslüman kadını kurtardı. Bu kadınların Vasıt'taki akrabalarına gönderilmelerini emretti. Şehrin surlarının yıkılmasını, hendeğinin doldurulmasını da emretti. Daha önceleri bir şer odağı olan bu yerleri bir çöl haline getirdi.

Sonra Muvaffak, zenci liderine ait Mansura şehrine yürüdü. Orada Süleyman b. Cami vardı. Muvaffak ve askerleri orayı kuşattılar.

Şehir halkı savunma savaşı verdi, iki taraftan çok adam öldürüldü. Ebü'l-Abbas b. Muvaffak, Ahmed b. Hindî'nin mızrağını zenci liderinin komutanlarından birine fırlattı. Beyninden vurup onu öldürdü. Öldürülen komutan, zenci liderinin en büyük komutanlarındandı. Bu durum zencilerin çok ağırla gitti.

Muvaffak'ın askerleri, bu senenin rebiyülahir ayının bitimine üç gün kala cumartesi günü sabahleyin zenci liderinin şehrini kuşattılar. Askerleri çok güzel şekilde tabiye edilmişti. Muvaffak, askerlerin önüne çıktı. Dört rekat namaz kıldı. Cenâb-ı Allah'a yalvarıp yakardı. Sonra kuşatmayı şiddetlendirdi. Cenâb-ı Allah, zencileri hezimete uğrattı ve Muvaffak hendeğe ulaştı. Oranın çok müstahkem şekilde muhafaza altına alınmış olduğunu gördü. Şehrin çevresine beş hendek kazmış, beş sur yapmışlardı. Her bir suru aştığında diğer surun üzerinde bulunan zenciler surları savunmaya başladılar. Muvaffak ve askerleri onları mağlub edip diğer sura geçiyordu. Böylece şehre ulaşırlar. Zencilerden çoğunu öldürdüler, kalanları kaçıp gittiler. Süleyman b. Cami ve akrabalarının zenci kadınlarını ve çocuklarını esir aldılar. Ellerinde bulunan Müslüman kadın ve çocuk esirleri kurtardılar. Bu esirler, Basra ve Kûfe halkından olup 10.000 kadar idiler. Bunları kurtarıp ailelerine gönderdi. Allah ona hayır mükâfat versin.

Sonra şehrin hanlarının, surlarının yıkılmasını, hendeklerinin ve nehir yataklarının doldurulup tıkanmasını emretti. Orada onyedî gün kaldı. Kaçan askerlerin peşini takip için kendi askerlerini gönderdi. Yakalanıp getirilen zenciler mutlaka yumuşak bir lisanla hakka davet ediliyordu. Bu davete icabet eden askerler Müslüman komutanlardan birinin emrine veriliyordu. Maksat, bunları dine ve hakka döndürmektî. Davete icabet etmeyen, hapsedilip öldürülüyordu.

Daha sonra Muvaffak, Ahvaz'a gitti. Halkı şehirden uzaklaştırdı, eşraftan çoğunu öldürdü. Bunlar arasında Ebu İsa Muhammed b. İbrahim el-Basrî de vardı. Bu, halkın kendisine itaat ettiğı bir reisti. Muvaffak bunların mallarının çoğunu ganimet olarak aldı. Lanetli zenci liderine mektup göndererek, onu yaptığı kötülüklerden, işlediğı zulümlerden, peygamberlik ve risalet iddiasından, şehir tahrib etme cürmünden, haram tenasül organlarını helal sayma şirretinden vazgeçip tevbye davet etti. Hakka dönmesi durumunda ona eman vereceğini bildirdi. Ama zenci lideri onun bu çağrısına cevap vermedi.

EBU AHMED EL-MUVAFFAK'IN ZENCİ LİDERİNİN ŞEHRİNİ İSTİLA ETMESİ

Ebu Ahmed el-Muvaffak, zenci liderine mektup yazıp onu hakka davet ettiğı halde onun Ebu Ahmed'i küçümseyip davetine icabet et-

memesi üzerine Ebu Ahmed hemen büyük bir askeri birlikle yola koyuldu. Askeri birliği 50.000 savaşçı kadardı. Zenci liderinin bulunduğu Muhtare şehrine yöneldi. Şehrin son derece muhkem olduğunu gördü. Etrafı çok miktarda kuşatma aletleriyle çevriliydi. Zenci liderinin etrafında 300.000 kadar kılıçlı, mızraklı, sapanlı savaşçı toplanmıştı.

Muvaffak, oğlu Abbas'ı öne geçirdi. Ebü'l-Abbas ilerledi, nihayet hükümdar köşkünün alt tarafına gidip durdu. Orayı şiddetli bir kuşatma altına aldı. Zenciler onun cesareti karşısında şaşkına döndüler. Sonra zenciler her taraftan gelip onun üzerine çullanarak hücum ettiler. Ama Ebü'l-Abbas onları hezimete uğrattı. Zenci liderinin büyük komutanlarından Behbuz'u mızrak ve taş atarak yerinde durdurdu, ileri atılamaz hale getirdi. Bundan sonra zenci liderinin komutanlarından bir grup Muvaffak'ın tarafına geçti. Muvaffak onlara ikramda bulundu, kıymetli kaftanlar verdi.

Sonra Muvaffak, eman vereceğini bildirerek zencilerden çoklarını kendi tarafına geçmeye teşvik etti. Zencilerin lideri buna meyletmedi, fakat askerlerinden çoğu Muvaffak'ın tarafına geçti. Muvaffak da zenci liderinin şehrinin karşısında bir şehir kurdu ve Muvaffakiye adını verdi. Eşyaların, tüccarların oraya taşınmasını emretti. Muvaffakiye şehrine çeşitli eşyalar yığıldı, öyle ki daha önce hiçbir şehirde bu kadar mal ve eşya bir araya gelmemişti. Şehrin şanı yüceldi. Orada çeşitli erzak, ticaret, meslek ve diğer maişet aletleri doldu. Muvaffak bu şehri zenci lideriyle yapacağı savaşta kendisine faydası olsun diye inşa etti. Sonra iki taraf arasında büyük savaşlar cereyan etti. Savaş ateşleri yanmaya devam etti. Nihayet bu sene sona erdiği halde Muvaffak ve askerleri murdar zenci liderini ve şehrinin kuşatma altında tutmaya devam ettiler. Daha önce beraberinde bulundukları halde zenci liderinin çok sayıda adamları kendisine karşı cephe aldılar. Komutan, asker ve hassa kullarından 50.000 kadarı Muvaffak'ın tarafına geçtiler. Muvaffak ve adamları gittikçe kuvvetlenip artıyor, zafere yaklaşıyorlardı. Nihayet muzaffer oldular.

Bu senede Harun b. Muhammed el-Haşimî, insanlara haccettirdi.

Bu senede İsmail b. Sibeveyh, İshak b. İbrahim b. Şazan, Yahya b. Nasr el-Holanî, Abbas et-Tarkafî, Halef b. Hişam el-Bezzar'ın arkadaşı Muhammed b. Hammad b. Bekr b. Hammad Ebu Bekr el-Makarî (rebiyülevvel ayında Bağdat'ta vefat etti), Muhammed b. Aziz el-Eylî, Yahya b. Muhammed b. Yahya ez-Zühelî Hankân, Yunus b. Habib gibi meşhur şahsiyetler vefat ettiler. Adı geçen Yunus, Ebu Davud et-Teyalisi'nin "Müsned"ini kendisinden rivayet etmiştir.

HİCRETİN İKİYÜZALTMİŞŞEKİZİNCİ SENESİ

Bu senenin muharrem ayında, Seccan lakabıyla tanınan ve zenci liderinin büyük komutanlarından olup zenciler tarafından mutemed biri olarak kabul edilen Cafer b. İbrahim eman diledi. Muvaffak da ona eman verdi. Kendisine sığınmış olmasına sevindi, ona kaftan giydirdi. Sonra da emir vererek harekete geçirdi. Cafer, gemiye binerek zenci liderinin köşkünün karşısına geçip durdu. Halka yüksek sesle seslenerek zenci liderinin yalancı ve facir olduğunu, onun boş bir gurura kapıldığını, maiyetindekileri aldattığını bildirdi. Bu sebeple zencilerden çoğu gelip eman dilediler. Böylece zenci savaşının ateşi sönmeye yüz tuttu, rebiyülahir ayında bu savaş harareti söndü.

Bu esnada Muvaffak, adamlarına, surları kuşatmalarını ve surları geçtikten sonra kendisinden emir almadan şehre girmemelerini emretti. Surları deldiler, gedik açtılar. Ama emri beklemeden acele şehre girdiler. Zenciler de onlarla savaşmaya başladılar. Müslümanlar onları bozguna uğratıp şehrin ortasına kadar ilerlediler, ama o esnada pusularda gizlenmiş olan ve Müslümanların kendilerinden habersiz olduğu bazı savaşçılar her taraftan ortaya çıkıp geldiler. Müslümanlardan çoğunu öldürdüler. Üzerlerindeki eşyaları yağmaladılar. Geri kalan Müslümanlar firar ettiler. Muvaffak da emrini dinlemeyip acelece şehre girmiş olmalarından ötürü askerleri kınadı. Öldürülen askerlerin çoluk çocuklarına erzak dağıttı. Bu da halkın çok hoşuna gitti. Ebü'l-Abbas b. Muvaffak, zencilere erzak getiren bir grup bedeviyi yakaladı ve öldürdü. Ayrıca Behbuz b. Abdullah b. Abdülvehhab'ı da yakalayıp öldürdü. Behbuz, büyük komutanlardan biri olduğu için Müslümanlar onun öldürülmesini çok büyük bir fetih alameti saydılar. Zenciler için de bu büyük bir musibet oldu.

Amr b. Leys, Ebu Ahmed el-Muvaffak'a 300.000 dinar para, 50 ölçek misk, 50 ölçek anber, 200 ölçek öd ağacı, 1.000 dinar kıymetinde gümüş, çeşitli elbiseler ve çok sayıda köleler gönderdi.

Bu senede İbn Saklebiye adıyla bilinen Bizans imparatoru Malatya şehrini kuşattı. Bu esnada Maraşlılar Malatyalılara yardım ettiler. Bunun üzerine murdar imparator ziyan ve hüsrana içinde kaçıp gitti.

İbn Tolon'un valisi, Anadolu sınırlarına hücum etti ve Rumlardan 17.000 kişiyi öldürdü.

Bu senede Harun insanlara haccettirdi.

Yine bu senede Ahmed b. Abdullah el-Hacistanî öldürüldü.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Ahmed b. Seyyar, Ahmed b. Şeyban, Ahmed b. Yunus ed-Dabbî, İsa b. Ahmed el-Belhî, Malikî fikhçısı Mısırlı Muhammed b. Abdullah b. Abdülhakem vefat etti. Bu

zât, İmam Şafî ile arkadaşlık etmiş ve ondan rivayetlerde bulunmuştur.

HİCRETİN İKİYÜZALTMİŞDOKUZUNCU SENESİ

Bu senede Muvaffak Billah, zenci liderinin şehrini tahrib etmeye çok çaba harcadı. Şehrin pek çok yerlerini tahrib etti. Askerleri şehre geçme imkânını buldular. Ancak bu esnada, Kartas adındaki bir Rumun eliyle atılan bir ok Muvaffak'ın göğsüne isabet etti. Bu ok onu neredeyse öldürecekti. Durum sarsıldı, ama kendisi yine dayanıp sebat etti, askerlerini savaşa teşvik etti. Sonra kendi yaptırdığı Muvaffakiye şehrinde günlerce kalıp tedavi gördü. Bu arada durum alt üst oldu. Halk, zenci liderinden korkmaya başladı. Muvaffak'a, Bağdat'a dönmesini tavsiye ettiler, ama o bunu kabul etmedi. Hastalığı şiddetlendi. Sonra Cenâb-ı Allah, şaban ayında ona afiyet ihsan etti ve şifa buldu. Müslümanlar bu duruma çok sevindiler.

Muvaffak, iyileşir iyileşmez hemen koşup kuşatmaya devam etti. Murdar zenci liderinin, Müslümanlarca tahrib edilen surları onardığını gördüler. Muvaffak bu surların ve çevresinin yeniden tahrib edilip yıkılmasını emretti. Kuşatmaya devam etti. Nihayet şehrin batı tarafı ele geçirildi. Zenci liderinin köşkleri ve komutanlarının evleri tahrib edildi. Mallarından çok miktarda eşya ganimet edildi ki, bunun evsafı anlatılamaz. Zencilerin kadınları esir alındı. Ellerindeki esir Müslüman kadın ve çocuklardan çoğu kurtarıldı. Muvaffak bunların izzet ve ikram içinde ailelerine gönderilmesini emretti. Zenci lideri, şehrin batı yakası Müslümanların eline geçtikten sonra şehrin doğu tarafına geçti. Gemilerin kendi tarafına ulaşmalarına engel olması için köprüler yaptırdı. Muvaffak, bu köprülerin tahrib edilmesini emretti.

Bu senenin sonuna kadar kuşatma devam etti. Nihayet şehrin doğu kısmı da teslim alındı, malları ve eşyaları ele geçirildi. Murdar zenci lideri, arkasına bakmadan kaçıp gitti. Çocuklarını, kadınlarını ve eşyalarını bıraktı. Muvaffak da orayı ele geçirdi. Bunun anlatımı cidden uzun sürecektir. İbn Cerir, bu olayları teferruatlı olarak anlatmış, İbn Esir ise özetlemiştir. İbn Kesir de bunu kısaca anlatmıştır. Doğrusunu Allah bilir ve insanı doğruya muvaffak kılan Allah'tır. Dönüş O'nadır.

Halife Mutemid, kardeşi Ebu Ahmed'in hilafet işlerine el koyduğunu, hüküm verip emir ve yasaklar vaz'ettiğini, heyetlerin ona gittiklerini, malların ve haracın ona gönderildiğini, valileri onun tayin edip azlettiğini görünce Ahmed b. Tolon'a mektup yazarak bu durumdan şikâyetçi oldu. Ahmed b. Tolon da halife Mutemid'e mektup yaza-

rak kalkıp Mısır'a yanına gelmesini söyledi. Mısır'a gelmesi durumunda ona yardımcı olacağını, onunla birlikte hareket edeceğini söyledi. Mutemid de kardeşi Muvaffak'ın yokluğunu fırsat bilerek cema-zielevvel ayında bir grup komutanla birlikte yola koyuldu.

İbn Tolon, halifeyi karşılamak için Rakka'ya bir grup asker göndermişti. Halife, Musul ve Cezire mıntakasının valisi İshak b. Kündac'ın sınırlarına girince Kündac, onu İbn Tolon'a gitmekten menedip yanında hapsedti. Beraberindeki komutanlara oyun oynadı. Halife de bu yaptığından ötürü onu şiddetle kınadı. Fakat neticede Kündac onu ve beraberindeki komutanları Samarra'ya dönmek mecburiyetinde bıraktı. Onlar da horlanmış ve alçalmış bir halde oraya geri döndüler.

Muvaffak, bu durumdan haberdar olunca İshak b. Kündac'a teşekkür etti ve onu Ahmed b. Tolon'un yetkili olduğu yerlerle birlikte İfrikiye'nin uç kısmına kadar yetkili vali olarak tayin etti. Kardeşine de mektup yazarak halka umumi hutbe irad ettiği esnada İbn Tolon'u lanetlemesini istedi. Mutemid onun bu isteğine gönülsüz de olsa uy-mak mecburiyetinde kaldı. Çünkü İbn Tolon hutbelerde Muvaffak'ın adının anılmasını yasaklamış ve onun adını hutbelerden çıkarmıştı.

Bu senenin zilkade ayında Mekke'de Muvaffak'ın adamlarıyla İbn Tolon'un adamları arasında çarpışma meydana geldi. İbn Tolon'un 200 adamı öldürüldü, diğerleri kaçtılar. Muvaffak'ın adamları onların eşyalarından çoğunu yağmaladılar.

Bu senede bedeviler hacıların yolunu kestiler. Onlardan yükleriyle birlikte 5.000 deveyi gasbettiler.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden İbrahim b. Munkiz el-Kinanî, Mutasım'ın azathısı olup Cafer b. Maşer el-Mutezili'den ders alan ve Mutezile mezhebinin propagandacılarından olan Ahmed b. Hallad, Bişr el-Merisi'nin arkadaşı Süleyman b. Hafs el-Mutezili, Ebü'l-Hüzeyl el-Allaf, Ermeniyeli ve Diyarbekir valisi İsa b. Şeyh b. Selil eş-Şeybanî, zayıf ravilerden biri olan Ebu Ferve Yezid b. Muhammed er-Ruhavî vefat ettiler.

HİCRETİN İKİYÜZYETMİŞİNCİ SENESİ

Bu senede zenci lideri öldürüldü. Allah onu kahretsin. Öldürülmesi şöyle olmuştu:

Muvaffak, zenci liderinin şehri Muhtare'yi fethedip oradaki malları ganimet edindikten, erkeklerini öldürdükten, kadınlarını ve çocuklarını esir aldıktan sonra zenci lideri, savaşın ve kavganın ortasından kaçıp gitti. Kaçak, kovulmuş ve kötü bir halde bir memlekete gitti. Muvaffak da zafer ve galibiyet havası içinde Muvaffakiye şehrine döndü.

Ahmed b. Tolon'un kölesi Lü'lüe, efendisini terkedip itaat beyan ederek Muvaffak'ın yanına geldi. Bu senenin muharrem ayının üçünde huzuruna vardığında Muvaffak ona ikramda bulundu ve saygı gösterdi. Bağışta bulundu. Kaftan giydirdi ve ihsan bulunarak onu kendisinden önce zenci lideri ile savaşmak üzere harekete geçirdi. Muvaffak'ın kendisi de büyük bir orduyla peşi sıra yola koyuldu. Murdar zenci liderinin üzerine gittiler. O, başka bir yerde kendini gizlemiş ve bulunduğu yerde istihkam tedbirleri almıştı. Ama Muvaffak, onu kuşatma altına aldı. Nihayet horlanmış olarak bulunduğu yerden kovdu, orasını istila etti. Mal ve ganimetleri ele geçirdi. Sonra müfrezelelerini ve askerlerini zenci liderinin peşine taktı. Askerleri, zenci liderinin maiyetindeki hassaları, cemaatleri ve çok sayıda askerleri esir aldılar. Esir alınanlar arasında Süleyman b. Cami de vardı. Bunun esir alınmasına insanlar çok sevinip Allah'a hamd-ü senâda bulundular, tekbir getirdiler. Zafer ve fetih sebebiyle Allah'ın şânını yücelttiler.

Muvaffak, beraberindeki askerleriyle birlikte murdar zenci liderine büyük bir saldırı gerçekleştirdi. Adamlarının çoğunu öldürdü. Savaş henüz sona ermeden müjdecî, savaş anında zenci liderinin öldürüldüğü haberini getirdi. Ayrıca İbn Tolon'un kölesi Lü'lüe ile birlikte zenci liderinin kesik başını da getirdi. Bu kesik başın, maiyetindeki komutanların şahadetiyle zenci liderine ait olduğu kesinlik kazanınca Muvaffak, Cenâb-ı Allah'a şükür secdesine kapandı. Sonra dönüp Muvaffakiye şehrine gitti. Murdar zenci liderinin kesik başı da beraberinde idi. Süleyman b. Cami de yanında esir idi. Bu halde şehre girdi ki bu, görülmesi gereken güzel bir gündü. İslâm ülkelerinin doğusunda ve batısındaki Müslümanlar bu zafere sevindiler.

Sonra zenci liderin oğlu Anklayi ile bu savaş ateşini tutuşturan Eban b. Ali el-Mühellebî esir alınmış olarak Muvaffak'ın huzuruna getirildiler. Beraberlerinde 5.000'e yakın esir de vardı. Müslümanların sevinci doruğa çıktı. Muvaffak'ın göğsüne bir mızrak fırlatan Kartas da Râmehürmüz şehrine kaçmıştı. Orada yakalanarak Muvaffak'ın yanına gönderildi. Muvaffak'ın oğlu Ebü'l-Abbas Ahmed de onu öldürdü. Zenci liderinin hayatta kalan adamlarının tevbe etmeleri istenildi. Tevbe ettiklerinde Muvaffak onlara eman verdi ve güvende oldukları insanlara duyuruldu. Zenciler nedeniyle memleketini terkeden kimselerin memleketlerine dönmeleri ilan edildi. Sonra Muvaffak Bağdat'a gitti. Oğlu Ebü'l-Abbas, insanlar görsünler diye murdar zenci liderinin kesik başını ondan önce Bağdat'a götürmüştü. Muvaffak bu senenin cemaziyelevvel ayının bitimine oniki gece kala Bağdat'a girdi. Bu, görülmesi gereken güzel bir gündü. Böylece yalancı zenci liderinin iktidarı sona ermiş oldu. Allah onu kahretsin.

Murdar zenci lideri, hicretin 255. senesi ramazan ayının bitimine dört gün kala çarşamba günü ortaya çıkmıştı. Hicretin 270. senesinin safer ayının ikisinde, cumartesi günü öldürüldü. Ondört sene dört ay altı gün süreyle hüküm sürmüştü. Hamd ve minnet Allah'adır.

Zenci hakimiyetinin sona ermesi ve onlara karşı kazanılan zaferlerle ilgili olarak çok şiirler söylenmişti. Bunlardan biri de Yahya b. Muhammed el-Eslemî'nin şu şiiridir:

"Ben derim ki, müjdecî öyle bir savaşın zafer haberini getirdi ki bu haberde anlatılan zafer, İslâm'ın çöken kuvvetini yükseltti.

Müslümanların memleketi istila edildikten sonra oraları düşmanelinden kurtaran komutana Allah en hayırlı mükafatları versin.

O esnada Allah'ın dinine kimse yardım etmezken o komutan yalnız başına yardım etti, dinin çürüyen kısımlarını yeniledi.

Gevşeyen hilafeti güçlendirdi. Hilafet ki, izzetten sonra çökmüştü. İşte o komutan düşmanları helak eden bir öcü aldı.

Tahrib edilip ortadan kaldırılan memleketleri tekrar şenlendirdi.

Daha önce kesintiye uğrayan ganimetleri tekrar elde etti.

Yağmalanan ve yakılan şehirler, defalarca tahrib edilen beldeler geri geldi. Kuvveti tekrar eski haline döndü.

Bu zaferle Müslümanların gönlündeki intikam hissi yatıştırıldı.

Böylece ağlayan gözler dinip aydınlandı.

Bu vesileyle Allah'ın kitabı bütün mescitlerde okunmaya başladı. Talibilerin duası ise müstecap olmadı.

O, kendi dostlarından ve nimetlerinden yüz çevirdi. Dünya lezzetlerine boş verdi ve gazi oldu."

Bu senede Rumlar, 100.000 savaşçıyla harekete geçtiler. Tarsus yakınlarına gelip ordugah kurdular. Müslümanlar onlara karşı çıkarak geceleyin üzerlerine baskın yaptılar ve bir gecede sabaha kadar 70.000 kadar Rumu öldürdüler. Allah'a hamdolsun. Rumların başındaki başkomutan öldürüldü. Geride kalanların çoğu yaralandı. Müslümanlar onlardan altın ve gümüş haçlar elde ettiler. En büyük haçları som altındandı. Mücevherlerle taçlanmıştı. Ganimetler arasında dört altın koltuk, ikiyüz gümüş kürsü ve çok sayıda kaplar vardı. Ayrıca onbinlerce ibrişim sancak vardı. Müslümanlar bol miktarda ipek ve para elde ettiler. 15.000 binek, eğer, silah, kılıç da ganimetler arasındaydı. Kılıçlar altın ve gümüşle süslüydüler. Hamd Allah'adır.

Bu senede vefat eden mehur şahsiyetlerden bazıları şunlardır:

AHMED B. TOLON

Künyesi, Ebü'l-Abbas'tır. Mısır diyarının emiriydi. Orada kendi adıyla bilinen Tolon Camii'nin banisidir. Bu camii Ahmed b. Tolon'un kendisi yaptırmıştı. Dımışk, Avasım ve sınır boylarında uzun süre hüküm sürdü. Babası Tolon, Buhara valisi Esed es-Samanî'nin hicri 200. senede halife Me'mun'a hediye ettiği Türklerdendi. Başka bir rivayette anlatıldığına göre babası, hicretin 190. senesinde Harun Reşid'e hediye edilmişti.

Ahmed, hicretin 214. senesinde doğdu. Babası Tolon, hicretin 230. senesinde vefat etti. Hicretin 240. senesinde vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet de vardır. İbn Hallikan'ın anlattığına göre Ahmed, Tolon'un oğlu değildir. Ancak Tolon onu evlatlık edinmişti. Doğrusunu Allah bilir.

İbn Asakir'in anlattığına göre Ahmed, Haşim adındaki Türk bir cariyeden doğmadır. Kendisi iffet, riyaset, Kur'ân dersleri almak, kötülüklerden korunmak havası içinde yetiştirildi. Sesi güzeldi. Haramı ve münkeratı irtikab ettiklerinden ötürü Türk çocuklarını ayıplardı. Annesi Haşim adında bir cariyeye idi.

Yine İbn Asakir'in naklettiğine göre bazı Mısırlı âlimler, Tolon'un, Ahmed'in babası olmadığını söylemişlerdir. Tolon, onu evlatlık edinmişti. Çünkü Ahmed son derece dindar ve güzel sesle Kur'ân okuyan bir kimse idi. Asaleti ve kötülüklerden uzak duruşu, küçüklüğünde belli idi.

Bir defasında Tolon, Ahmed'i hükümet konağına bir iş için göndermişti. Ahmed hükümet konağına vardığında, orada bulunan Tolon'un cariyelerinden birinin bir hizmetçiyle fuhuş halinde olduğunu gördü. İşini görür görmez hemen Tolon'un yanına döndü ve konakta gördüğü fuhuş halinden bahsetmedi. Ancak konakta fuhuş işleyen ca-

riye, Ahmed'in, gördüğü durumu Tolon'a anlatacağından şüphelenip korktu ve Tolon'a gidip şöyle dedi: "Az önce falan mekanda iken Ahmed bana geldi, beni baştan çıkarmak istedi. Ben de ondan kaçıp köş-küme gittim!"

Tolon, cariyenin doğru söylediğine inandı. Ahmed'i çağırdı ve bir mektup yazıp mühürledi. Mektubu komutanlardan birine götürmesini emretti. Yüzüne karşı bir şey söylemedi. Cariyenin anlattıklarından da ona bahsetmedi. Mektupta şöyle yazılıydı: "Hamili mektup sana gelir gelmez boynunu vur, kesik başını bana hemen gönder!"

Ahmed mektubu alır almaz Tolon'un yanından çıkıp gitti. Mektupta neler yazılı olduğunu bilmiyordu. Yolda gitmekte iken fuhuş yapan o cariyeye kendisini yanına çağırdı. Ahmed, görevi ile meşgul olduğunu söyledi. Mektubu bir komutana götüreceğini ifade ettiyse de cariyeye: "Hele yanıma gel, seninle görülecek bir işim var." dedi. Tolon'a anlattığı şeylerin nasıl karşılandığını kesin olarak anlamak istiyordu. Tolon'a bir mektup yazsın diye Ahmed'i yanında alıyordu. Sonra Ahmed'den, yanındaki mektubu gideceği yere göndermek üzere istedi. Ahmed de mektubu verdi. Cariye o mektubu kendisiyle fuhuş yapan hizmetçiye teslim ederek bahsedilen komutana götürmesini söyledi. Cariye mektupta, bir ödül verilmesi emri bulunduğunu sanmıştı ve kendisiyle fuhuş yapan o hizmetçinin bu ödülü almasını istiyordu. Hizmetçi mektubu alıp o komutana götürdü. Komutan mektubu okur okumaz hizmetçinin boynunun vurulmasını görevlilere emretti ve kesik başını Tolon'a gönderdi. Tolon bu duruma şaşıtı ve: "Ahmed nerede?" diye sordu. Onu arattı. Ahmed huzuruna varınca Tolon kendisine şöyle sordu: "Vay sana! Az önce yanımdan çıkıp gittikten sonra neler yaptın, mektubu ne yaptın?" Ahmed de karşılaştığı olayı olduğu gibi anlattı.

Fuhuş yapan cariyeye, kendisiyle fuhuş yapan hizmetçinin kesik başının Tolon'a gönderildiğini duyunca korkuya kapıldı ve Tolon'un durumu anladığından korktu. Hemen gidip özür diledi, bağışlanmasını istedi. Hizmetçi ile işlediği fuhuştan ötürü kendisini affetmesini talep etti. Gerçeği itiraf etti. Ahmed'e isnad ettiği suçun asılsız olduğunu anlattı. Böylece Ahmed, Tolon'un nazarında itibar kazandı.

Tolon, kendisinden sonra Ahmed'in makamına geçmesini vasiyet etti. Sonra Mısır diyarının naibliği Mutez'e verildi. Mutez, hicri 254. senenin ramazan ayının bitimine yedi gün kala çarşamba günü Mısır'a girdi. Halka ihsanda bulundu. Beytülmalın ve zekat paralarından onlara harcadı. Bazı senelerde Mısır diyarından 4.000 dinar gelir elde edildi.

Mısır'daki Büyük Cami, Mutez tarafından inşa edildi. Mutez, o caminin inşaatına 120.000 dinar sarfetti. İnşaat, hicri 257. senede ta-

mamlandı. Hicri 256. senede tamamlandığına dair zayıf bir rivayet de vardır.

Ahmed b. Tolon'un, havas ve avam tabakasının katıldığı ve her gün kurulan bir sofrası vardı. Kendi öz malından her ay 1.000 dinarı sadaka verirdi. Vekili bir gün ona şöyle demişti: "Yanıma, üzerinde çarşafı, güzel elbiseleri ve güzel görünümü olan bir kadın gelip dileniyor, ben de ona veriyorum. Sen buna ne dersin?" Ahmed ona: "Elini sana açan herkese ver." diye cevap vermişti.

Ahmed, sağlam Kur'an hafızlarındandı. Güzel sesi vardı.

İbn Hallikan'ın anlattığına göre o, 18.000'den fazla adamı huzurunda eli kolu bağlı olarak öldürtmüştür. Doğrusunu Allah bilir.

60.000 dinar harcayarak bir tımarhane yaptırmıştı. Meydan için de 150.000 dinar sarfetmişti. Cidden bol miktarda sadaka verirdi. Fazlasıyla ihsanda bulunurdu. Emir Mahor'dan sonra hicretin 264. senesinde Şam'a hâkim oldu. Şamlılara çok isanda bulundu.

Kendisi Şam'da iken, Meryem Kilisesi yanında bir yangın meydana gelmiş, bizzat oraya gitmişti. Beraberinde Ebu Zür'a Abdurrahman b. Amr el-Hafız ed-Dımişkî, kâtibi Ebu Abdillah Ahmed b. Muhammed el-Vasıtî de vardı. Kâtibine kendi öz parasından 70.000 dinarı, evi ve eşyası yanan kimselere sarfetmesini emretti. Kâtip de onlara para yardımında bulundu. Geride 14.000 dinar kaldı. Bu paranın da hisseleri oranında felaketzedelere dağıtılmasını emretti. Sonra bütün Şam ve Şam'a bağlı mıntikalardaki yoksullara bol miktarda para yardımı yapılmasını emretti. Bir fakirin payına en azından bir dinar düşmüştü. Allah ona rahmet etsin.

Sonra Antakya'ya gitti. Orayı kuşatma altına aldı. Antakya valisi Sima'yı öldürdü ve şehri -önceki sayfalarda anlattığımız gibi- ele geçirdi.

Bu senenin zilkade ayı başında Mısır'da vefat etti. Manda yoğurdu yediğinden ötürü vücudunda bir hastalık meydana gelmişti. Mahda yoğurdunu çok severdi. Bu sebeple boğazında bir ur meydana geldi. Hekimler uru dağladılar ve bu yoğurdu yememesini tavsiye ettiler. Ama bu tavsiyeyi dinlemedi, gizlice manda yoğurdu yemeye devam etti. Bu yüzden vefat etti. Allah ona rahmet etsin.

Geride cidden çok miktarda mal, eşya ve binek bıraktı. 10.000 dinar ve bol miktarda gümüş bırakmıştı. Otuz çocuğu vardı. Bunlardan onyedisi erkekti. Kendisinden sonra yerine oğlu Humaraveyh geçti. Nitekim onun yönetimiyle ilgili açıklamalar ileride verilecektir. Ahmed b. Tolon'un 7.000 kölesi vardı. Katır, at, deve gibi 7.000 hayvanı vardı. Daha fazla miktarda olduğu da söylenir.

İbn Hallikan dedi ki: "Muvaffak b. Mütevekkil, zenci lideriyle yaptığı savaşla meşgul olduğundan ötürü Ahmed b. Tolon ülkeye ha-

kim oldu. Muvaffak, kardeşi halife Mutemid'in naibi idi."

Bu senede meşhur şahsiyetlerden "Kitabü'l-Harac" adlı eserin sahibi Ahmed b. Abdülkerim b. Sehl, Ahmed b. Abdullah b. el-Berkî, Üseyd b. Asım el-Cemal (zilhicce ayında), Bekkâr b. Kuteybe el-Mısırî vefat ettiler.

HASAN B. ZEYD EL-ALEVÎ

Taberistan valisi idi. Bu senenin receb ayında vefat etti. Ondokuz sene, sekiz ay, altı gün müddetle valilik yaptı. Kendisinden sonra yönetimin başına kardeşi Muhammed b. Zeyd geçti.

Hasan b. Zeyd; cömert, eli açık, fıkıh ve Arapçayı iyi bilen bir kimseydi. Bir defasında şairin biri ona yazdığı bir methiyede şu cümleyi kullanmıştı:

"Allah bir, İbn Zeyd de bir'dir."

Hasan b. Zeyd ona şu cevabı vermişti: "Sus, Allah senin ağzını kapatsın. Öyle diyeceğine şöyle demeliydin:

"Allah birdir, İbn Zeyd de kuldur."

Böyle dedikten sonra tahtından indi. Allah'ın huzurunda secdeye kapandı. Yüzünü toprağa sürdü ve o şaire armağan vermedi.

Şairlerden biri onu övmüş ve kasidesinin başında şöyle demişti:

"Bir müjde deme, lakin iki müjde vardır. Biri davetçinin parlak alını, diğeri de mihrican günüdür."

Hasan b. Zeyd, ona öyle demişti:

— Birincisiyle değil de ikinci mısra ile şiirine başlamış olsaydın daha güzel olacaktı ve şiirine "lâ" harfiyle başlaman senin için uygun değildir.

— Dünyada lâ ilâhe illallah sözünden kıymetli bir söz yoktur ve o söz de "lâ" harfiyle başlamaktadır.

— Doğru söyledin.

Böyle dedikten sonra o şaire kıymetli bir armağan verilmesini emretti.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Hasan b. Ali b. Affan el-Amirî de vardır.

DAVUD B. ALÎ

Aslen İsfahanlıdır. Sonra Bağdat'a yerleşmiştir. Zahirî fıkıçısıdır. Zahirîlerin imamıdır. Ebu Sevr, İbrahim b. Halid, İshak b. Raheveyh, Süleyman b. Harb, Abdullah b. Seleme el-Ka'nebi, Müsedded b. Müserhed ve daha başka birçok âlimlerden rivayetlerde bulunmuştur. Oğlu fakih Ebu Bekir ve Zekeriya b. Yahya es-Sâcî de kendisinden ri-

vayetlerde bulunmuşlardır.

Hatib Bağdadî dedi ki: "Davud b. Ali, fıkıhçı ve zahid bir kimseydi. Kitaplarında çok hadis vardır. Bu da onun ilmini gösterir. Bu senede Bağdat'ta vefat etti. Hicretin 200. senesinde doğmuştu."

Ebu İshak es-Seyranî, "Tabakat" adlı eserinde der ki: «Davud b. Ali, İsfahan asıllıdır, ama Kûfe'de doğmuş, Bağdat'ta yetişmiştir. Bağdat'ta ilmi reislik payesi kendisine verildi. Meclisine 400 yeşil sarıklı âlim katılırdı. İmam Şafî'ye aşırı tutkundu. Onun menkıbelerini tasnif etti.»

Başkası dedi ki: "Davud b. Ali, çok güzel namaz kılardı. Namazında son derece huşulu ve tevazulu idi."

Ezdi dedi ki: "Onun rivayet ettiği hadisler metruktur." Ama bu sözünde Ezdi'ye uyulmamıştır.

Ama rivayete göre İmam Ahmed b. Hanbel, onun Kur'ân hakkındaki sözleri ve Kur'ân'ın mahluk olduğuna dair sarfettiği ifadeleri nedeniyle onu eleştirmiştir ve bunu da İmam Buharî'ye nisbet etmiştir. Allah ikisine de rahmet etsin.

Ben derim ki: Davud b. Ali, meşhur fıkıhçılardan, ama sahih kıyası reddettiğinden ötürü kendini dar bir çerçeveye soktu. Sıkıntıya düştü. Fıkıhın birçok konularında çıkış yolu bulamadı. Kesin sözler söylemek ve nassın manasını anlamaksızın mücerred ifadeler kullanmak mecburiyetinde kaldı. Çünkü zahire uyuyordu. Kıyasçı fıkıhçılar ondan sonra kendisine muhalefet hususunda çeşitli görüşler ileri sürdüler. Onun muhalif olduğu bir konuda icmanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini tartıştılar. Bu hususta çeşitli kaviller ileri sürdüler. O kavilleri burada anlatmaya gerek yoktur.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden İmam Şafî'nin arkadaşı Süleyman el-Muradî'nin oğlu Rebi vefat etti. Onun biyografisini Tabakattü's-Şafiiye'de anlatmıştık.

Mısır'da hicretin 246. senesinden bu seneye kadar hakimlik yapan Bekkâr b. Kuteybe de vefat etti. Ahmed b. Tolon'un zindanında iken bu senede vefat etmişti. Bu zat, Muvaffak'ın hal'ini kabul etmediğinden ötürü Ahmed b. Tolon tarafından hapse atılmıştı. Âlim, âbid ve zahid bir kimseydi. Çok Kur'ân okur, nefsinin sorgulardı. Vefatından sonra Mısır'da kadılık makamı üç yıl süreyle boş kaldı.

İBN KUTEYBE ED-DİNEVERÎ

Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî. Dinever kadısı idi. Nahivci ve lügatçıydı. Eşi olmayan eserlerin sahibiydi. Faydalı ve birçok ilimleri içeren eserleri vardı. Bağdat'ta çalıştı. Orada İshak b. Raheveyh ile onun tabakasındaki âlimlerden hadis dinledi. Ebu Hatim

es-Sicistanî ile arkadaşlarından lügat ilmini öğrendi. Eserler yazdı, te'lifatta bulundu. Eserleri arasında "Kitabü'l-Maarif", Ebu Muhammed b. Seyyid el-Batalyevsî'nin şerhettiği "Edebü'l-Kâtib", "Müşkilü'l-Kur'ân ve'l-Hadis", "Garibü'l-Kur'ân ve'l-Hadis", "Uyûnü'l-Ahbar", "İslahu'l-Galat", "Kitabü'l-Hayl", "Kitabü'l-Envar", "Kitabü'l-Müselsel ve'l-Cevabat", "Kitabü'l-Meysir ve'l-Kidah" gösterilebilir. Bu senede vefat etti. Bundan bir sene önce vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet de vardır. Hicretin 213. senesinde doğdu. Altmış yaşını geçmeden vefat etti. Oğlu Ahmed onun bütün eserlerini nakletmiştir. Hicretin 321. senesinde oğlu Ahmed Mısır kadılığına atanmıştı ve bir sene sonra da orada vefat etmişti. Allah ikisine de rahmet etsin.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Muhammed b. İshak b. Cafer es-Seffar, Muhammed b. Eslem b. Vare, Cüneyd'in arkadaşlarından Mus'ab b. Ahmed Ebu Ahmed es-Sofi vefat ettiler. Bu senede lanetli ve İbn Saklebiye diye bilinen Bizans imparatoru öldü.

Bu senede İsmail b. Musa, Endülüs'ün Laride şehrini inşa etti.

HİCRETİN İKİYÜZYETMİŞBİRİNCİ SENESİ

Bu senede halife, Amr b. Leys'i Horasan valiliğinden azletti ve minberlerden lanetlenmesini emretti. Horasan valiliğini Muhammed b. Tahir'e verdi. Ayrıca Amr b. Leys'in üzerine bir askeri birlik gönderdi. Fakat Amr, bu birliği hezimete uğrattı.

Bu senede Ebü'l-Abbas Mutedid b. Muvaffak Ebu Ahmed ile Ahmed b. Tolon'un oğlu Humaraveyh arasında bir savaş cereyan etti. Şöyle ki: Humaraveyh, babası Ahmed'in vefatından sonra Mısır ve Şam yönetimi ele alınca, halife tarafından üzerine, Cezire valisi İshak b. Kündac ile İbn Ebi's-Sâc komutasında bir askeri birlik gönderildi. İki taraf savaştı. Fakat Humaraveyh, Şam şehrini onlara teslim etmedi. Onlar da Ebü'l-Abbas b. Muvaffak'tan yardım istediler. Ebü'l-Abbas yardıma geldi, Humaraveyh'i mağlup etti. Dımışk şehrini teslim aldı. Sonra Remle'de bulunan Humaraveyh'in peşine gitti. Onu Tavahin suyu yakınında yakaladı ve savaştılar. Bu nedenle bu savaşa Tavahin Savaşı denilmiştir. İlk başta zafer Ebü'l-Abbas'tan tarafta göründü. Humaraveyh yenilmeye yüz tuttu. Savaş maydanından kaçtı, ardına bakmadan gitti. Mısır diyarına girdi. Ebü'l-Abbas ile adamları, onun ordugahında bıraktığı malları yağmalamakla meşgul iken, Humaraveyh'in pusuda yatmakta olan bir askeri müfrezesi gelip saldırdı. Mısırlı askerler kılıçla üzerlerine saldırarak onlardan çoğunu öldürdüler. Ebü'l-Abbas'ın birliği hezimete uğradı. Ebü'l-Abbas el-Mutedid de kaçtı, Şam'a gitti. Şamlılar ona şehrin kapısını açmadılar. O da dönüp Tarsus'a gitti. Mısır ve Irak orduları komutansız

olarak birbirleriyle savaşa devam ettiler. Sonra Mısırlılar muzaffer oldular. Çünkü onlar Humaraveyh'in kardeşi Ebü'l-Aşair'i başlarına komutan yapmışlardı. Dımışk'a ve Şam'ın diğer bölgelerine hakim oldular. Bu da en tuhaf savaşlardan biri idi.

Bu senede Mağrib ülkelerinden Endülüs'te çok savaşlar cereyan etti.

Bu senede Hüseyin b. Cafer b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib'in oğulları Muhammed ile Ali, Medine'ye girdiler, Medinelilerden bir kısmını öldürdüler. Çok miktarda malı ganimet olarak ele geçirdiler. Peygamber Mescidi'nde dört hafta cuma namazı kılınamadı. İnsanlar cemaata gelemeler. Doğrusu bizler Allah'a aidiz ve ona dönücüleriz.

Mekke'de bir başka fitne meydana geldi. İnsanlar Mescid-i Haram'ın kapısı önünde birbirleriyle savaştılar.

Bu senede Harun b. Musa insanlara haccettirdi.

Bu senede İbn Main'in ve diğer cerh ve ta'dil imamlarının talebesi Abbas b. Muhammed ed-Dineverî, Abdurrahman b. Muhammed b. Mansur el-Basrî, Muhammed b. Hammad et-Tahrânî, Muhammed b. Sinan el-Avfî ve Yusuf b. Müslim gibi meşhur şahsiyetler vefat ettiler. Vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Me'mun'un zevcesi Boran da vardı:

BORAN

Me'mun'un zevcesi idi. Asıl adının Hatice olduğu, Boran'ın ise ona bir lakab olarak takıldığı söylenir. Ama sahih kavle göre asıl adı Boran'dır.

Me'mun, hicretin 206. senesinde Femüssulh şehrinde kendisiyle gerdeğe girdi. Bu sırada Boran on yaşındaydı. Babası, Boran'ın ve düğüne katılan kimselerin üzerine bir kağıt üzerine koymuş olduğu misk küreleri saçtı. Her küre üzerinde bir köyün veya bir cariyenin veya bir kölenin veya bir atın adı yazılıydı. Her kim bu kürelerden hangisini ele geçirirse o kürenin üzerinde yazılı olan şey kendisine verildi. Bunlar, düğüne katılan herkesin üzerine saçıldı. Ayrıca dinarlar ve misk şişeleri de dağıtıldı. Misk ve anber kokuları her tarafa saçıldı. Me'mun'a ve askerlerine Femüssulh'ta ikamet ettikleri müddet zarfında 5.000.000 dirhem sarfedildi.

Me'mun, buradan ayrılıp gideceği esnada Boran'ın babası kendisine, 10.000 dirhem para ve ayrıca Femüssulh'u ikta' olarak verdi. Gerdeğe girdiklerinde Boran on yaşındaydı. Me'mun tahta oturduğunda onun için altın bir hasır serdiler. Ayaklarının üzerine 1.000 mücevher tanesi döktüler. Orada bir içecek kabı vardı. Altından olan

bu kaptı kırk ölçek ağırlığına anber kokusu vardı. Me'mun: "Bu israftır." dedi. Fakat mücevher tanelerinin ışıdıklarını görünce şöyle dedi: "Allah, Ebu Nüvas'ı kahretsin. Çünkü o şarabı vasfederken şöyle demiş:

"Şarabın üzerindeki irili ufaklı kabarcıklar;
Sanki yer üzerindeki altından çakıl taneleri gibidirler."

Böyle dedikten sonra Me'mun, gelin Boran'ın kucağına inci konulmasını emretti ve: "Bu benim sana hediyemdir, şimdi dileğini söyle." dedi. Boran'ın ninesi de gelin Boran'a: "Efendine dileğini söyle. O, konuşmanı istiyor." deyince Boran dedi ki: "Mü'minlerin emirinden, amcası İbrahim b. Mehdi'yi affetmesini istiyorum." Me'mun da amcası İbrahim'i affetti. Sonra Me'mun onunla cinsel ilişkide bulunmak isteyince Boran'ın âdet halinde olduğu görüldü.

Bu hadise ramazan ayında meydana gelmişti. Boran, hicretin 271. senesinde seksen yaşında vefat etti.

HİCRETİN İKİYÜZYETMİŞİKİNCİ SENESİ

Bu senenin cemaziyelevvel ayında Kazvin valisi Ezgütekin, 4.000 savaşçının başında Taberistan valisi Muhammed b. Zeyd el-Alevî'nin üzerine yürüdü. Daha önce kardeşi Hasan b. Zeyd ile de savaşmıştı. Muhammed b. Zeyd, Rey şehrinde bulunuyordu. Etrafında Deylemlilerden ve diğer kabilelerden çok sayıda asker vardı. İki taraf şiddetli bir savaşa tutuştular. Ezgütekin, Muhammed b. Zeyd'i mağlub etti. Ordugahındaki eşyaları ganimet edindi. 6.000 askerini öldürdü. Rey şehrine girdi. Şehri ele geçirdi. Halkın 100.000 dinarına el koydu. Şehrin çeşitli muntıkalarına naiblerini tayin etti.

Bu senede Ebü'l-Abbâs b. Muvaffak ile Tarsus sınır şehrinin valisi hadim Yazman arasında bir savaş meydana geldi. Tarsuslular Ebü'l-Abbâs'a saldırarak onu şehirden uzaklaştırdılar. O da Bağdat'a döndü.

Bu senede Hamdan b. Hamdun ile Harun eş-Şarî, Musul şehrine girdiler. Harun eş-Şarî, Musul'un Büyük Camii'nde onlara namaz kıldırdı.

Bu senede zencilerin geride kalanları Basra şehrinde harekete geçerek: "Ey Anklayi, ey Masur!" diye yüksek sesle çağırmaya başladılar. Anklayi, zenci liderinin oğluydu. Zencilerin önde gelenlerinden Süleyman b. Cami, Eban b. Ali el-Mühellebî ve bir grup asker Muvaffak'ın ordusunda bulunmaktaydılar. Muvaffak bunları Basra'daki asi zencilerin üzerine sevketti. Bunlar gidip onları öldürdüler. Kesik baş-

larını alıp Bağdat'a götürdüler. Bedenleri de asıldı. Böylece şerleri sona erdi, fitneleri dindi.

Bu senede Medine'de düzen sağlandı. Halk tekrar şehre döndü.

Bu senede Endülüs'te çok savaşlar cereyan etti. Rumlar, Endülüs'teki Müslümanların ellerinden iki büyük şehri aldılar. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn.

Bu senede yazar Said b. Mahled, Fars diyarından Vasıt şehrine geldi. Muvaffak, komutanlara onu karşılamalarını emretti. Said, büyük bir gösterişle şehre girdi. Ama kendisinde şaşkınlık ve aşırı bir hayret hali görüldü. Muvaffak, kısa bir süre sonra onun, ailesinin ve yakınlarının yakalanmasını, mallarına el konulmasını emretti. Yerine kâtib olarak Ebü's-Sakar İsmail b. Bülbül'ü tayin etti.

Bu senede Harun b. Muhammed b. İshak, insanlara haccettirdi. Bu zat, uzun süreden beri hac emirliğini sürdürüyordu.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden İbrahim b. Velid b. Hashas, "Siret"i Yunus b. Bükeyr tarikiyle İbn İshak b. Yesar'dan ve diğerlerinden nakleden Ahmed b. Abdülcabbar b. Muhammed b. Utarid el-Utaridi et-Temimî, Ebu Anbe el-Hicazî, Süleyman b. Seyf, Muvaffak'ın zindanında bulunan veziri Süleyman b. Vehb, İbn Asım en-Nebîl'den rivayette bulunan Şube b. Bekkâr, Mekhale lakabıyla bilinen ve Yahya b. Main'in talebelerinden olan Muhammed b. Salih b. Abdurrahman el-Emmatî, Muhammed b. Abdülvehhab el-Ferrâ, Muhammed b. Ubeyd el-Münadî ve Muhammed b. Avf el-Humusî vefat ettiler. Bu sene vefat edenler arasında, Ebu Ma'ser adındaki münecim de vardı:

MÜNECCİM EBU MA'ŞER

Asıl adı, Cafer b. Muhammed el-Belhî'dir. Astroloji sanatında çağının ustası idi. Astroloji ile ilgili meşhur eserleri vardır. "Medhal", "Zeyc", "Ülûf" ve diğer bazı meşhur eserler onundur. Teysir ve ahkâmla ilgili açıklamaları da vardır.

İbn Hailikan dedi ki: Onun hayret verici derecede isabetli bazı sözleri vardır. Onun isabetli remillerinden biri şöyle idi: Hükümdarlardan biri bir adamı yakalamak için aratmaya başlamıştı, adamı öldürmek istiyordu. Adam korkusundan kaçıp gizlendi. Yalnız, Ebu Ma'ser'in remil atarak yerini tesbit etmesinden korkuyordu. Bir leğene kan doldurdu. Leğenin ortasına altundan bir havan yerleştirdi. Havanın üzerine de kendisi oturdu. Hükümdar, Ebu Ma'ser'i huzuruna çağırdı. Saklanan bu adamın yerini bulmasını ona emretti. Ebu Ma'ser remil atıp araştırdıktan sonra: "Bu gerçekten şaşılacak bir durum. Bu adam, altundan bir dağ üzerine oturmuş. Dağ da bir kan de-

nizinin tam ortasındadır. Dünyada da böyle bir yer yok." dedi. Sonra tekrar remil attı, aynı durumu gördü. Hükümdar da bu duruma şaşı. Memlekette duyuru yaptırarak kaçak adamın güvende olacağını, kendisine eman verildiğini bildirdi. Adam hükümdarın huzuruna girdince hükümdar ona: "Nerede saklandın?" diye sordu. Adam da yaptığı oyunu anlattı. Herkes hayret içinde kaldı.

Şu da var ki; recez ilmine, söz san'atına ve azaların ihtilacına dair yazılan ve Cafer b. Muhammed es-Sadık'a nisbet edilen eserler, aslında sözünü ettiğimiz Cafer b. Ebi Ma'şer'e aittir. Cafer-i Sadık'a ait olduğunu söyleyenler yanılmaktadırlar. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN İKİYÜZYETMİŞÜÇÜNCÜ SENESİ

Bu senede, daha önce müttefik olan Musul valisi İshak b. Kündac ile Kinnesrin ve havalisinin valisi İbn Ebi's-Sâc arasında ihtilaf meydana geldi. İbn Ebi's-Sâc, Mısır valisi Humaraveyh'le mektuplaştı. Ülkesinde onun adına hutbe irad ettirdi. Humareveyh de Şam'a geldi. İbn Ebi's-Sâc onunla buluştu. Sonra İshak b. Kündac üzerine yürüdü. İki taraf karşı karşıya gelince savaşılmaya başladılar. İshak b. Kündac hezimete uğrayınca Mardin kalesine kaçtı. Karşı taraf onu kovaladı ve gelip Mardin'de onu kuşatma altına aldı. Sonra İbn Ebi's-Sâc galip oldu. Musul, Cezire ve çevresini istila etti. Humaraveyh adına burarlarda hutbe okuttu. Durumu cidden kuvvetlendi.

Bu senede Muvaffak, Ahmed b. Tolon'un kölesi Lü'lü'ü yakaladı. Onu 400.000 dinar para cezasına çarptırdı ve parayı tahsil etti. Sonra onu zindana attı. Lü'lü: "Benim zenginlikten başka suçum yok." dedi. Daha sonra horlanmış ve yoksul olarak zindandan çıkarıldı. Harun b. Humaraveyh'in zamanında Mısır'a döndü. Beraberinde sadece bir köle vardı. Beygire binmiş olarak Mısır'a girdi. İşte bu, efendisinin nimetine nankörlük eden kimsenin cezasıdır.

Bu senede Bizans imparatorunun çocukları, babalarına suikast yaparak öldürdüler. Yerine oğullarından birini imparatorluk makamına geçirdiler.

HİCRETİN İKİYÜZYETMİŞÜÇÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

MUHAMMED B. ABDURRAHMAN B. HAKEM EL-ÜMEVÎ

Endülüs'ün sahibiydi. Altmışbeş yaşında vefat etti. Otuzdört sene, onbir ay müddetle hükümdarlık yaptı. Beyaz tenli, pembemsi yüze sahip, orta boylu, kısa boyunlu, kına ve mersin yaprağına benze-

yen keten bitkisini karıştırıp saçını boyayan, akıllı, benzer şeyleri birbirinden ayırdedebilen bir kimseydi. Otuzüç erkek evlad bıraktı. Kendisinden sonra oğlu Münzir tahta geçti. Münzir, halka iyi davrandı, halk da onu sevdi.

HALEF B. AHMED B. HALİD

Mutemid'in zamanında Horasan emiriydi. İmam Muhammed b. İsmail el-Buharî'yi Buhara'dan kovup süren işte buydu. İmam Buharî, kendisine beddua etmiş, bu da asla iflah olmamıştı. Valilikte bir aydan daha az bir süre kalmış, sonra kendisi, malı ve eşyası abluka-ya alınarak bir merkebe bindirilmiş, memleketinde dolatırılarak teşhir edilmiş, sonra da zindana atılmıştı. Uzun süre zindanda kalmış; nihayet bu senede ölmüştü. Hadis ve sünnet ehli kimselere sataşanın cezası budur.

Bu senede ayrıca İshak b. Yesar, İmam Ahmed b. Hanbel'in amcası olan Hanbel b. İshak gibi meşhur şahsiyetler de vefat ettiler. Kendisi, İmam Ahmed b. Hanbel'den rivayette bulunan meşhur ravi-lerdendir. Ancak bu zat, bazı nakil ve rivayetleri hususunda itham edilmiştir. Tarsuslu Ebu Ümeyye, sofîye meşayihinden Ebü'l-Feth b. Şahref de bu senede vefat ettiler. Ebü'l-Feth; faydalı sözlerin, harika hallerin ve kerametlerin sahibiydi.

İbnü'l-Esir, "el-Kâmil" adlı eserinde: "Sünen sahibi Ebu Davud da bu senede vefat etti." derken yanılmıştır. Çünkü Ebu Davud, ileride de anlatılacağı gibi hicretin 275. senesinde vefat etmiştir. Bu senede ayrıca İbn Mace de vefat etmişti:

KAZVİNLİ İBN MACE

Bu zat "Sünen" adlı hadis kitabının sahibidir. Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid b. Mace adıyla bilinir.

Meşhur "Sünen" adlı hadis kitabının sahibidir. Bu kitabı onun ilmine, ameline, hadis ilminde ileri derecede olduğuna, keşiflerinin çokluğuna, usûl ve fûruda sünnete uyduğuna delâlet etmektedir.

Eseri, otuz iki kitap (bölüm) ve 1.500 babdır. 4.000 kadar hadis ihtiva eden kitabındaki hadislerin hemen hemen tümü sağlam senetlidir. Rivayet olunduğuna göre Ebu Zûr'a er-Razî, onun eserinde sadece on küsur hadisi tenkid etmiştir. Bunların mevzu veya münker olduğu da söylenebilir. İbn Mace'nin ilimle yüklü bir tefsiri ve sahabeler döneminden kendi çağına kadarki olayları anlatan bir tarihi de vardır.

Kazvinli Ebu Ya'lâ Halil b. Abdullah dedi ki: "Ebu Abdillâh Mu-

hammed b. Yezid b. Mace, Rebia kabilesinin müttefikidir. Hadiste âlimdi. Çeşitli eserleri vardı. Tarih ve Sünen gibi meşhur eserleri bilinmektedir. İrakeyn'e, Mısır ve Şam'a hadis ilmi için seyahatlerde bulundu." Böyle dedikten sonra Ebu Ya'lâ, İbn Mace'nin hocalarından da bazılarının adlarını anmıştır ki, onların biyografilerini "et-Tekmil" adlı eserimizde anlatmışızdır. Hamd ve minnet Allah'adır.

İbn Sibeveyh, Muhammed b. İsa es-Seffar, İshak b. Muhammed, Ali b. İbrahim b. Seleme el-Kattan, dedem Ahmed b. İbrahim, Süleyman b. Yezid gibi büyük mütekaddimin uleması, İbn Mace'den rivayetlerde bulunmuşlardır.

Başkaları dediler ki: "İbn Mace, hicretin 273. senesinin ramazan ayının bitimine sekiz gün kala pazartesi günü altmışdört yaşında vefat etti. Salı günü de defnedildi. Cenaze namazını kardeşi Ebu Bekir kıldırdı ve diğer kardeşi Ebu Abdillâh, oğlu Abdullah b. Muhammed b. Yezid'le birlikte defin işini üstlendi. Allah ona rahmet etsin.

HİCRETİN İKİYÜZYETMİŞDÖRDÜNCÜ SENESİ

Bu senede Fars diyarında Ebu Ahmed el-Muvaffak ile Amr b. Leys arasında savaş ilanı yapıldı. Ebu Ahmed onun üzerine yürüdü, ancak Amr, onun önünden şehir şehir, belde belde kaçtı. Ebu Ahmed onu kovaladı. Ancak karşı karşıya gelemedikleri için aralarında herhangi bir savaş meydana gelmedi. Amr b. Leys'in öncü birlikleri komutanı Ebu Talha Şerkebül-Cemal, Ebu Ahmed el-Muvaffak'ın safları arasına girdi. Sonra geri dönmek istedi. Fakat Ebu Ahmed onu tutukladı. Mallarını oğlu Ebül-Abbâs el-Mutedid'e mübah kılıp verdi. Bu hadise, Şirâz'a yakın bir yerde cereyan etti.

Bu senede Tarsus valisi hadim Yazman, Bizans topraklarına girip gaza yaptı. Bizans'ın derinliklerine doğru ilerledi. Çoklarını öldürdü. Bol miktarda ganimet elde ederek salimen geri döndü.

Bu senede Ferganalı Sıddık, Samarra şehrine girdi, oradaki tüccarların evlerini yağmaladı ve geri döndü. Bu adam daha önce yolların emniyetini sağlamakla görevliyken tam tersine yol kesicilik yapmaya başladı. Samarra'daki askerler ona karşı direnemediler.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden İbrahim b. Ahmed b. Yahya Ebu İshak vefat etti. "el-Muntazam" adlı eserinde İbnü'l-Cevzî ondan bahsederek şöyle demiştir: "İbrahim b. Ahmed, hafız ve fazıl bir kimseydi. Harmele'den ve diğerlerinden rivayetlerde bulundu. Bu senenin cemaziyelahir ayında vefat etti."

Bu senede meşhur şahsiyetlerden İshak b. İbrahim b. Ziyad Ebu Yakub el-Mukrî (rebiyülevvel ayında); Adem b. İyas'tan, İbn Said'den ve İbn Semmak'tan rivayetlerde bulunup sika bir ravi olan Eyyüb b.

Süleyman (ramazan ayında); Affan'dan, Ebü'n-Nadr'dan, Yezid b. Harun'dan ve diğerlerinden rivayetlerde bulunup Mehamilî, İbn Mahled ve Buharî'nin de kendisinden rivayetlerde bulundukları sika bir ravi olan Hasan b. Mükrim b. Hassan b. Ali el-Bezzar yetmişüç yaşında ramazan ayında; Yezid b. Harun ile diğerlerinden rivayetlerde bulunup Mehamilî ile İbn Mahled'in de kendisinden rivayetlerde bulundukları Halef b. Muhammed b. İsa Ebü'l-Hüseyn el-Vasitî vefat ettiler. Bu zat, Kerdus'ta vefat etmişti. İbn Ebi Hatim, bu zatın doğru sözlü; Darekutnî de sika bir ravi olduğunu söylemişlerdir. Bu senenin zilhicce ayında seksen küsur yaşında vefat etti.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Şebabe, Yezid b. Harun gibi kişilerden rivayetlerde bulunup Mehamilî, İbn Semmâk ve Ebu Bekir eş-Şafî'nin de kendisinden rivayetlerde bulundukları sika ravilerden Abdullah b. Ruh b. Ubeydullah b. Ebu Muhammed el-Medainî, cemaziyelahir ayında vefat etti. Bu zat, Ayderus lakabıyla tanınıyordu.

Abdullah b. Ebu Said Ebu Muhammed el-Verrak da bu senede vefat etti. Bu zat aslen Belh şehrinden olup Bağdat'a yerleşmişti. Şüreyh b. Yunus, Affan, Ali b. Ca'd ve diğer hadisçilerden rivayetlerde bulundu. İbn Ebi'd-Dünya, Bağavî ve Mehamilî de kendisinden rivayetlerde bulunmuştur. Sika bir ravi olup ahbara dair bilgisi olan, edip ve güzel hususiyetleri bulunan bir zat idi. Bu senenin cemaziyelahir ayında Vasit'ta, yetmişyedi yaşında vefat etti.

Muhammed b. İsmail b. Ziyad Ebu Abdillâh da bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasındadır. Künyesinin Ebu Bekir ed-Dolabî olduğu da söylenir. Ebü'n-Nadr, Ebü'l-Yeman ve Ebu Mesher'den dersler aldı, rivayetlerde bulundu. Hüseyn el-Münadî, Muhammed b. Mahled ve İbn Semmak da kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır. Sika bir ravi idi.

HİCRETİN İKİYÜZYETMİŞBEŞİNCİ SENESİ

Bu senenin muharrem ayında İbn Ebi's-Sâc ile Humaraveyh arasında Dımışk'ın doğusunda Seniyyetü'l-Ukab yanında şiddetli bir savaş cereyan etti. Humaraveyh, İbn Ebi's-Sâc'ı mağlub edip hezimete uğrattı. İbn Ebi's-Sâc'ın Humus'ta malları ve eşyaları vardı. Humaraveyh ondan önce bazı adamlarını Humus'a gönderdi. Orada İbn Ebi's-Sâc'a ait malları ele geçirdi ve İbn Ebi's-Sâc'ın Humus'a girmesini engelledi. Bunun üzerine İbn Ebi's-Sâc, Haleb'e gitti. Fakat Humaraveyh onu Haleb'e girmekten de engelleyince bu defa Rakka'ya gitti. Humaraveyh onu izledi. Sonra Musul'a gitti. Orada Humaraveyh'in korkusundan ötürü gizlenmeye başladı. Fakat Humaraveyh peşisıra

Musul'a da geldi. İbn Ebi's-Sâc orada ayakları çok uzun bir taht yaptırdı. O tahtı Fırat nehrine yerleştirip üzerinde oturdu.

Bu sırada İbn Kündac, kendisini yakalamaya ümitlendi. Yakalayıp mallarını ganimet edinmek için peşine düştü. Fakat bunu yapamadı. Bazı günler karşı karşıya geldiler. İbn Ebi's-Sâc, ona karşı muazzam bir dayanıklılık gösterip sabretti. Sonra İbn Kündac dönüp Bağdat'a, Muvaffak'ın yanına gitti. Muvaffak ona ikramda bulundu ve kaftan giydirdi. Birlikte Cebel'e gidip sohbet ettiler. Bundan sonra İshak b. Kündac, Cezire'den Diyarbekir'e döndü.

Bu senenin şevval ayında Ebu Ahmed el-Muvaffak, oğlu Ebü'l-Abbas el-Mutedid'i hükümet konağına hapsedti. Bunun sebebi de şuydu: Ebu Ahmed onu bir yerlere göndermek istemiş. O ise amcası Mutedid tarafından atandığı Şam'dan başka bir yere gitmeye razı olmamıştı. Oğlu Mutedid gitmeyince, Ebu Ahmed onun zindana atılmasını emretti. Ebü'l-Abbas'ın zindana atılması üzerine bazı komutanlar ayaklandılar. Bağdat'ta düzen bozuldu. Muvaffak da Bağdat'a gidecek halka şöyle dedi: "Siz oğluma, benden daha şefkatli olduğunuzu mu sanıyorsunuz?" Onun böyle demesi üzerine halk sakinleşti, sonra kalabalık dağılıp gitti.

Bu senede Rafi, Muhammed b. Zeyd el-Alevî'nin üzerine gitti. Cürcan şehrini elinden aldı. Muhammed b. Zeyd el-Alevî de Estera-bad'a kaçtı. Rafi gidip onu orada senelerce kuşatma altına aldı. Orada kıtlık başgösterdi. Fiyatlar yükseldi. Öyle ki, bir dirhem ağırlığındaki tuz iki dirhem paraya satılır oldu. Muhammed b. Zeyd, Estera-bad'dan geceleyin Sariye'ye kaçtı. Rafi, uzun süren savaşılarından sonra birçok şehirleri onun elinden aldı.

Bu senenin muharrem ya da safer ayında Endülüs emiri Münzir b. Muhammed b. Abdurrahman el-Ümevî, altmışdört yaşında iken vefat etti. Bir yıl, onbir ay müddetle Endülüs'te hüküm sürmüştü. Esmer tenli, uzun boylu bir kimse olup yüzünde çiçek hastalığının izleri vardı. Cömert, övgüye layık, şairleri seven, onlara bol para armağanı veren bir kimseydi. Ölümünden sonra yerine kardeşi Muhammed geçti. Muhammed'in zamanında Endülüs ülkesi fitne ve şerre boğuldu. Nihayet ileride de anlatılacağı üzere helâk oldu.

HİCRETİN İKİYÜZYETMİŞBEŞİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

EBU BEKİR AHMED B. MUHAMMED EL-HACCAC

Mervez şehrindeydi. İmam Ahmed b. Hanbel'in arkadaşıydı. Zeki kimselerdendi. İmam Ahmed onu diğer arkadaşlarının tümünden ön-

de tutardı. Bir işi olunca onu gönderir ve: "Dilediğin gibi konuşabilirsin." derdi. İmam Ahmed vefat ettiğinde gözlerini kapayan kişi bu zat olmuştu. Ayrıca İmam Ahmed'i yıkayanlar arasında da bulunmuştu. İmam Ahmed'den birçok meseleler nakletti. Samarra'ya çağrıldığında İmam Ahmed'le birlikte onun için büyük bir şeref hasıl olmuştu. Kendisine 50.000 dinar verilmiş, fakat o bu parayı kabul etmemişti.

AHMED B. MUHAMMED B. GALİB

Gulam-i Halil diye tanınan Ahmed b. Muhammed b. Galib b. Huld b. Mirdas Ebu Abdillah el-Bahilî. Basralıdır ama Bağdat'a gidip yerleşmişti. Süleyman b. Davud eş-Şazkonî, Şeyban b. Ferruh, Kurra b. Habib'ten ve diğerlerinden rivayetlerde bulundu. İbn Semmak, İbn Mahled ve başkaları da kendisinden rivayetlerde bulundular. Belirsiz şeyhlerden münker hadisler rivayet ettiğinden ötürü Ebu Hatim ve başkaları onu münker saymışlardır.

Ebu Hatim: "O, hadis uyduranlardan değildi. Salih bir adamdı." demiştir. Ebu Davud ile birden fazla hadisçi onu yalancı saymışlardır. İbn Adiy'in rivayetine göre, Ebu Bekir Ahmed b. Haccac, insanların kalplerini yufkalaştırmak amacıyla hadis uydurduğunu itiraf ettiğini söylemiştir. Ebu Bekir b. Muhammed; âbid ve zahid bir kimseydi. Sırf bakla yiyerek geçinirdi, Vefat ettiği zaman Bağdat çarşısındaki dükkanların tümü kapatılmış ve halk onun namazını kılmaya ve cenazesini defnetmeye gitmişti. Sonra bir kayığa bindirilerek Basra'ya uğurlanmış ve bu senenin receb ayında Basra'da defnedilmişti.

AHMED B. MÜLAİB

Yahya b. Main'den ve diğerlerinden hadis rivayet etti. Sika bir ravi olup dindar, âlim ve faziletli bir kimseydi. Onun sayesinde çok hadis yayıldı.

EBU SAİD HASAN B. HÜSEYİN

Ebu Said Hasan b. Hüseyin b. Abdullah b. es-Sükkerî. Nahivci ve lügatçıydı. Çeşitli eserleri vardır.

İSHAK B. İBRAHİM B. HAMİ

Künyesi Ebu Yakub'dur. Nisaburludur. İmam Ahmed b. Hanbel'in en yakın arkadaşlarından. Mihnet zamanında İmam Ahmed b. Hanbel onun yanında gizlenmişti.

ABDULLAH B. YAKUB B. İSHAK ET-TEMİMÎ

Musulluydu. Aktarlık yapardı. İbnü'l-Esir dedi ki: "Abdullah b. Yakub, çok hadis rivayet eden ve Hakim'e göre adaletli bir ravi idi."

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Yahya b. Ebi Talib de bulunmaktadır.

EBU DAVUD ES-SİCİSTANÎ

"Sünen" adlı hadis kitabının sahibidir. Asıl adı Süleyman b. Eş'as b. İshak b. Beşir b. Şeddad b. Yahya b. İmran Ebu Davud es-Sicista-nî'dir.

Hadis ilmini öğrenmek ve hadis toplamak amacıyla çeşitli memleketlere seyahat eden hadis imamlarından biridir. Hadis topladı, tasnif etti. Sahih senetlerle nakletti, telif etti. Şam'da, Mısır'da, Cezi-re'de, Irak'ta, Horasan'da ve daha başka birçok şehirlerde hadis âlimlerinden dersler aldı. Hadis dinledi. Ulema arasında elden ele dolaşan meşhur "Sünen"i vardır. Ebu Hamid el-Gazalî, onun Sünen'iyile ilgili olarak: "Bir müçtehid bu eseri tanımakla yeteri kadar Peygamber hadisini öğrenmiş ve elde etmiş olur." demiştir. Aralarında Ebu Bekir Abdullullah, Ebu Abdirrahman en-Neseî ve Ahmed b. Süleyman en-Neccar gibi kimselerin bulunduğu bir cemaat ondan hadis rivayet etmiştir. Ahmed b. Süleyman en-Neccar dünyada ondan en son rivayette bulunan kimsedir.

Ebu Davud Basra'da yaşadı. Bağdat'a defalarca geldi. Orada Sünen adlı kitabını yazdı. Başka bir rivayette anlatıldığına göre bu kitabını Bağdat'ta tasnif etmiş, İmam Ahmed b. Hanbel'e arz etmiş, o da kitabını beğenmiş ve makbul bir eser saymıştır.

Hatib Bağdadî, Ebu Davud'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.)'ın 500.000 hadisini yazdım. Bunlardan Sünen adlı kitabıma yerleştirdiklerimi seçtim. Bu kitabımda 4.800 hadisi bir araya getirdim. Hadislerin sahih olanlarını, sahiha benzer ve yakın olanlarını kitabıma aldım. Kişinin dini için bunlardan şu dört hadis yeterlidir:

"Ammeller ancak niyetlere göredir."

"Kişinin kendisini ilgilendirmeyen şeyleri bırakması iyi Müslüman olduğunu gösterir."

"Kişi kendi nefsi için istediğini kardeşi için de istemedikçe mümin olamaz."

"Helal da açıktır haramda açıktır. Bu ikisi arasında bazı karışık ve şüpheli şeyler vardır."»

Ebu Bekir el-Hallal dedi ki: "Ebu Davud Süleyman b. Eş'as es-

Sicistanî, kendi zamanında önce gelen bir imamdı. İlimleri kaynaklarından çıkarmak ve görmek yerli yerine koymak hususunda, kimseler onu geçememişlerdi. Takvalı bir kimse idi. İmam Ahmed b. Hanbel ondan bir hadis dinledi. Ebu Davud o hadisi hatırlıyordu. Ebu Bekir el-İsfahanî ile Ebu Bekir b. Saduka, onun şanının yüce olduğunu söylerler ve kendi zamanında hiç kimse için söylemedikleri güzel hususiyetleri onun için söylerlerdi."

Ben derim ki: İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebu Davud'dan dinlediği hadis, Hammad b. Seleme tarihi ile Ebu Ma'ser ed-Darimî'nin babasından rivayet edilen şu hadistir:

"Rasûlullah (s.a.v.)'a, atire kurbanını hükmünü sordular, o da bunu güzel ve müstahsen saydı."

İbrahim el-Harbî ile diğerleri dediler ki: "Demir nasıl Davud peygambere yumuşatıldı ise, hadis de Ebu Davud'a öylece yumuşatıldı."

Başkası dedi ki: "Ebu Davud, İslâmiyet'in hadis hafızlarından biridir. Hadisin illetlerini ve senetlerini iyi bilen kimselerdendir. İbadetin, iffetin, salihliğin, takvânın en yüksek derecesinde bulunuyordu. Hadisin önde gelen büyük âlimlerindendi."

Başkası dedi ki: "İbn Mesud hazretleri, davranışı ve hareketleri hususunda Peygamber (s.a.v.)'e benzerdi. Alkame de bu hususta İbn Mesud'a benzerdi. İbrahim de Alkame'ye benzerdi, Mansur da İbrahim'e benzerdi. Süfyan da Mansur'a benzerdi. Veki' de Süfyan'a benzerdi. Ahmed de Veki'e benzerdi. Ebu Davud da Ahmed (b. Hanbel)'e benzerdi."

Muhammed b. Bekr b. Abdürrezzak dedi ki: «Ebu Davud'un elbisesinin bir yeni geniş, bir yeni dardı. Kendisine: "Bu nedir, Allah sana rahmet etsin?" diye sorduklarında: "Şu geniş yenim kitaplar içindir, diğer yenimin geniş olmasına ihtiyaç yoktur." cevabını verirdi.»

Ebu Davud, hicretin 202. senesinde doğdu. Hicretin 275. senesinin şevval ayının bitimine ondört gün kala cuma günü Basra'da yetmişüç yaşında vefat etti. Süfyan-ı Sevrî'nin mezarının yanına defnedildi. Biyografisini, "et-Tekmil" adlı eserimizde anlatmış ve âlimlerin onu övdüklerini nakletmişizdir.

Bu senede şair Muhammed b. İshak b. İbrahim b. Anbes ed-Damirî vefat etti. Bu zat, çok güzel hususiyetleri bulunan dindar bir kimseydi. Hicivciydi. Güzel şiirlerinden biri şudur:

"Nice ümitsiz hasta vardır ki onu tedavi eden tabibin ve ziyaretçilerinin vefatından sonra bir müddet daha yaşar.

Kuşa tuzak kurulur ama çabucak kaçıp kurtulur. Belâ, avcının başına çöker!"

HİCRETİN İKİYÜZYETMİŞALTINCI SENESİ

Bu senenin muharrem ayında Amr b. Leys, Bağdat muhafız kuvvetleri komutanlığına iade edildi. İsmi halıların, kürsülerin, perdelelerin, yatakların üzerine yazıldı. Daha sonra silindi ve görevinden alındı. Yerine Ubeydullah b. Tahir atandı.

Bu senede Muvaffak, İbn Ebi's-Sâc'ı, Azerbaycan valiliğine atadı.

Bu senede Harun eş-Şarî adındaki Harici, Musul şehrine yöneldi. Şehrin doğusuna ordugah kurdu. Musul'u kuşatma altına aldı. Halk yanına gidip eman diledi. O da Musul'u bırakıp geri döndü.

Bu senede Haremeyn ve Taif valisi Harun b. Muhammed el-Abbasî insanlara haccettirdi. Yemen hacıları dönüş esnasında bir yerde mola vermekte iken farkında olmadıkları anda bir sel gelip onları boğdu. İçlerinden kurtulan olmadı. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz).

İbnü'l-Esir'in "el-Kâmil"; İbnü'l-Cevzî'nin de "el-Muntazam" adlı eserlerinde anlattıklarına göre; bu senede Basra'da Beni Şakik tepesi diye bilinen bir tepenin üzerinden bir kaya parçası koparak nehre yuvarlanmış ve düştüğü yerde havuz misali yedi mezarı ortaya çıkarmıştı. Bu mezarlarda yedi sağlam ceset görülmüş. Kefenleri miski andıran bir koku saçmıştı. Cesetlerden biri gençti ve omuzlarına kadar uzanan saçları sapasağlam duruyordu. Az önce su içmiş gibi dudağının üzerinde ıslaklık vardı. Gözleri sürmelenmiş gibiydi. Böğründe bir darbe izi vardı. Seyircilerden biri onun saçından biraz almak istemişti. Fakat saç sanki diri insanınki gibi sağlamdı. O cesetleri oldukları gibi yerlerinde bırakmışlar ve üzerlerini kapatmışlar.

Bu senede vefat etmiş olan meşhur şahsiyetler arasında tanınmış "Müsned" in sahibi Hafız Ahmed b. Hazim b. Ebi Üzre de vardır. Bu zat, çok hadis nakletmiştir. Rivayeti yüksektir.

Bakî b. Mahled de bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasındaydı:

BAKÎ B. MAHLED

Künyesi, Ebu Abdirrahman'dır. Endülüslüdür. Büyük hadis hafızıdır. Fıkha göre bablanmış bir hadis Müsned'i vardır. Bu eserinde 1.600 sahabelen rivayette bulunmuştur. İbn Hazm, onun Müsned'ini İmam Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inden üstün görmüştür. Bence bu, üzerinde tartışılacak bir husustur. Kuvvetli görüşe göre İmam Ahmed'in kitabı onunkinden daha sağlam senetli ve daha derli topludur.

Bakî b. Mahled, Irak'a göçtü, İmam Ahmed'den ve Irak'taki diğer hadis imamlarından hadis dinledi. Başka yerlerdeki imamlardan da

hadis dersleri aldı. 234'ü aşkın üstadı vardır. Başka eserleri de bulunmaktadır. Salih, âbid, zahid ve duası müstecab bir kimseydi.

Kadının biri ona gelip şöyle demişti:

— Franklar oğlum esir aldılar. Ona olan özlemimden ötürü geceleri uyuyamıyorum. Onu esaretten kurtarmak için, birkaç evim var onları satmak istiyorum. İstersen bu evlerimi satmak için bazı kimselele görüş ki, evimi satayım, elde ettiğim parayı oğlumun esaret fidyesi olarak ödeyeyim de oğlumu kurtarayım. Çünkü ne gecem kaldı ne gündüzüm. Ne uyuyabiliyorum ne sabredebiliyorum. Ne rahatım kaldı, ne de kararım.

— Olur, hele git, inşaallah senin işinle ilgileneneğim.

Kadın gitti. Bakî, başını önüne eğip dudaklarını hareket ettirerek kadının Frankların elinde tutsak bulunan oğlu kurtulsun diye Aziz ve Celil olan Allah'a dua etti.

Kadın gittikten pek az sonra oğluyla birlikte Bakî b. Mahled'in yanına döndü ve şöyle dedi: "Allah sana rahmet etsin, oğlumun haberini kendisinden dinle."

Bakî, kadının oğluna: "Senin durumun nasıldı?" diye sordu, o da şöyle anlattı:

«Ben, hükümdara hizmet eden kişiler arasındaydım. Zincire vurulmuştum. Bir ara yürümekte iken ayaklarımdaki zincirler kopup düşüverdi. Görevli gardiyan üzerime yürüdü, bana sövdü ve: "Ayağındaki zincirleri niye çıkardın?" diye sordu. Ben de: "Vallahi farkında değilim, ama zincir ayağımdan düştü. Ben de hiç duymadım." diye cevap verdim. Demirciyi getirdiler. Zinciri tekrar sağlamlaştırdılar, çivisini pekiştirdiler ve eski haline getirdiler. Kalkıp yürümeye başladım. Zincir ayağımdan yine düştü, yine onarıp eski haline getirdiler, sağlamlaştırdılar. Yürümeye başladığımda yine ayağımdan düştü. Bu durumu rahiplerine sordular ve rahip: "Onun annesi var mı?" diye sordu. Ben de: "Evet" dedim. Rahip: "Annen sana dua etmiş, duası kabul edilmiş." dedi ve görevlilere beni serbest bırakmalarını söyledi. Onlar da beni serbest bıraktılar. İslâm ülkesine gelinceye kadar da beni bir muhafızla gönderdiler.»

Bakî b. Mahled, kadının oğluna, ayağındaki zincirlerin ne zaman çözülüp düştüğünü sordu. Çocuğun anlattığına göre, Bakî onun için dua ettiği esnada ayağındaki zincirler çözülüp düşmüştü.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Said b. Mahled adındaki bir kâtip de vardır. Bu zat çok sadaka verir, çok namaz kılardı. Ebü'l-Ferec b. Cevzî onu övmüştür. İbnü'l-Esir, "el-Kâmil" adlı tarihinde onun aleyhinde konuşmuş, onun bunak ve ahmak olduğunu söylemiştir. Bir kimsenin hem bunak olup hem de çok namaz kılıp çok sadaka vermesi mümkündür.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî de vardır. Bu zat, daha sonra Bağdat'a yerleşmişti. Âlim, edip, hafız ve zeki kimselerdendi. Biyografisini önceki kısımlarda anlatmışızdır. Sika bir ravi olup asaletli bir kimseydi. İlim ehli kimseler, evinde İbn Kuteybe'nin eserlerinden biri bulunmayan kimsenin ilimden nasibi olmadığını söylemişlerdir.

İbn Kuteybe'nin ölüm sebebi şuydu: Sıcak bir lokma helva yemiş, helvanın çok sıcak olduğunu görünce şiddetli bir çığlık atmış, sonra bayılıp yere düşmüş, öğle vaktine kadar baygın kalmış, sonra ayılmış ve habire kelime-i şahadet getirmeye başlamış. Sonra da bu senenin receb ayının ilk gecesinde seher vakti vefat etmişti. Son nefesini verinceye kadar kelime-i şahadet getirmişti. Başka bir rivayette anlatıldığına göre İbn Kuteybe, hicretin 270. senesinde vefat etmiştir, ama sahih rivayete göre bu senede vefat etmiştir.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında, hadis hafızlarından Abdülmelik b. Muhammed b. Abdullah Ebu Kalabe er-Riyaşî de vardır. Ebu Muhammed künyesi ile çağırılırdı, ama Ebu Kalabe lakabı daha çok kullanılıyordu. Yezid b. Harun'dan, Ruh b. Ubade'den, Ebu Davud et-Teyalisi'den ve diğerlerinden hadis dinledi. İbn Said, Mehamilî, Buharî, Ebu Bekir eş-Şafî ve daha başkaları da kendisinden hadis dinlediler. Doğru sözlü, âbid bir kimseydi. Her gün 400 rekât namaz kılardı. 60.000 hadisi ezbere rivayet etmişti. Bazılarında kasıt olmayan yanlışlıklar vardı. Bu senenin şevval ayında, seksenaltı yaşında vefat etti.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Muhammed b. Ahmed b. Ebi'l-Avvam, Muhammed b. İsmail es-Sayığ, Yezid b. Abdüssamed, müezzin Ebû'r-Redad Abdullah b. Abdüsselam b. Ubeyd de vardır. Bu, Mısır'da vefat etti. Ölçek sahibi idi. Kendisine ve zürriyetine teslim edilen bu ölçek günümüze kadar mevcudiyetini devam ettirmiştir. İbn Hallikan böyle demiştir. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN İKİYÜZYETMİŞYEDİNCİ SENESİ

Bu senede Tarsus valisi Yazman, Humaraveyh adına hutbe okuttu. Ona bol miktarda altın ve muazzam armağanlar hediye ettiğini bildirdi.

Bu senede Humaraveyh'in adamlarından bir heyet Bağdat'a geldi.

Bu senede Bağdat mezalim mahkemesinin başına Yusuf b. Yakub atandı ve halka duyuru yapılarak, hasmı, emir Nasır Lidinillah el-Muvaffak da olsa veya herhangi bir kimse de olsa haksızlığa uğrayan kim varsa bu mahkemeye gelmesi istenildi. Yusuf b. Yakub, insanla-

ra güzel muamelede bulundu. Misli görülmemiş derecede kesin bir kararlılık gösterdi.

Bu senede ismi önceki senelerde de anılan hac emiri insanlara haccettirdi.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden İbrahim b. Sara İshak b. Ebi'l-Ayneyn, İbn Semmaa'dan sonra Bağdat kadılığına geçen Ebu İshak el-Kûfi vefat ettiler. Bu zat, Mualla b. Ubeyd ile diğerlerinden hadis dinlemişti. İbn Ebi'd-Dünya ile başkaları da kendisinden hadis dinlemişlerdi. Vefatı sırasında doksanüç yaşındaydı. Sika bir ravi olup faziletli, dindar ve salih bir kimseydi.

AHMED B. İSA

Künyesi Ebu Said el-Harraz'dı. İbadeti, mücahadesi vera' ve mukabesi ile meşhur sofilerden biriydi. Bu konuda eserleri vardı. Sıkıntılı hallere dayanıklılığı, harika halleri ve kerametleri vardı. İbrahim b. Edhem'in arkadaşı İbrahim b. Beşşar'dan ve diğerlerinden rivayetlerde bulundu. Ali b. Muhammed el-Mısri ve bir cemaat da ondan rivayetlerde bulunmuşlardır. Onun bazı güzel sözlerini nakletmek istiyorum, şöyle ki:

"Allah'tan korkan kimselerin gözleri yaşardığında onlar, gözyaşları ile Allah'la yazışmış olurlar."

"Afiyet halinde iyi ve kötü kimse belli olmaz, ama bela inince o zaman kimin iyi kimin kötü olduğu belli olur."

"Dış durumla muhalif olan her iç durum, batıldır."

"Geçmiş vakitle meşgul olmak, içinde bulunulan vakti zayi etmek demektir."

"İyi kimselerin sevap getirecek iyi işleri, Allah'a çok yakın olan mukarreb kimseler için günah sayılır."

"Kazadan öne rıza, tefviz yani kişinin işini Allah'a havale etmesi demektir. Ama kaza vukuu anında rıza göstermek teslimiyettir."

Beyhakî'nin rivayetine göre, Peygamber'imizin (s.a.v.): "Kalpler kendisine ihsanda bulunan kimseyi sevmek doğrultusunda yaratılmışlardır." hadisini kendisine sorduklarında Ahmed b. İsa şöyle demişti: "Hayret ediyorum o kimseye ki Allah'tan başka kendisine ihsan edici bir zatı görmediği halde nasıl olur da ona tamamiyle meyletmez?"

Ben derim ki: Bu hadis, sahih değildir, ama ifade ettiği manalar, en güzel manalardır.

Ahmed b. İsa'nın oğlu Said dedi ki: Babamdan bir danik (dirhem altıda biri) gümüş istedim. Babam bana dedi ki: "Ey oğulcuğum, sabret. Eğer baban, hükümdarların kendisinin kapısına gelmelerini

isteseydi hükümdarlar buna karşı çıkmaz, mutlaka babanın kapısına gelirlerdi. Ama baban bunu istemedi (dünyalığa meyletmedi)."

İbn Asakir'in rivayetine göre Ahmed b. İsa şöyle demiştir:

«Bir defasında şiddetli derecede acıktım. Allah'tan yemek isteye-yim, dedim. Ama sonra kendi kendime: "Bu, tevekküle aykırıdır." de-dim. Allah'tan sabır istemeye azmettim, ama o esnada görünmezler-den bir ses bana şöyle dedi:

"O, bize yakın olduğunu, kendisine gidenleri zayi etmeyeceğini söylüyor.

Sıkıntı halinde sabır gösterip bizden konukluk istiyor.

O bizi görmediği gibi sanki biz de kendisini görmüyormuşuz!"

Kalkıp yürümeye başladım ve azıksız olarak fersahlarca yol ka-tettim.»

"Seven kimse, sevgilisinin herşeyi ile yetinip teselli bulur, ama onu takib eder. Haberlerini sormamazlık etmez. Ondan haberdar ol-madan teselli bulmaz."

Böyle dedikten sonra da şu şiiri okudu:

"Size onu soruyorum, haber veren var mı?

Sevgilim Numan'ın Mekke'den sonra nereye gittiğini bilmiyorum.

Ailesinin nerede çadır kurduğunu, Allah'ın hangi beldesine yöne-lip göçtüklerini bilseydim;

O zaman rüzgarın peşine takılarak bulunduğu yere giderdim.

Yıldızların yanında da olsa peşine düşmekten vazgeçmezdim."

Ahmed b. İsa, bu senede vefat etti. Hicretin 274. senesinde, 286. senesinde vefat ettiğine dair muhtelif rivayetler de vardır. Ama sahih olan birinci rivayettir.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Hafız İsa b. Abdullah b. Sinan b. Zekveyh b. Musa et-Teyalisi vefat etti. Bu zat, Ruab lakabıyla tanı-nırdı. Affan'dan ve Ebu Nuaym'dan hadis dinledi. Ebu Bekir eş-Şafiî ile diğerleri de kendisinden hadis dinlediler. Darekutnî, onun sika bir ravi olduğunu söylemiştir. Bu senenin şevval ayında, seksendört ya-sında vefat etti.

EBU HATİM ER-RAZÎ

Muhammed b. İdris b. Münzir b. Davud b. Mehran Ebu Hatim el-Hanzeli er-Razî: Hadisin illetlerini, cerh ve ta'dili bilen, sebatkâr ha-dis imamlarından ve hafızlarındandır. Ebu Zür'a'nın çağdaşı ve akra-

ındır. Allah ikisine de rahmet etsin. Birçok kimselerden hadis dinledi. Ülkeleri ve şehirleri dolaştı. Büyük hadis âlimlerinden rivayetlerde bulundu. Aralarında Rebi b. Süleyman ile Yunus b. Abdülalâ'nın da bulunduğu bir grup ondan hadis rivayet ettiler. Bağdat'a geldi. Orada hadis neşretti. Bağdathlılardan İbrahim el-Harbî, İbn Ebi'd-Dünya, Mehamilî ve diğerleri kendisinden rivayetlerde bulundular.

Ebu Hatim, oğlu Abdurrahman'a şöyle demişti: "Ey oğulcuğum, ben hadis taleb etmek için yaya olarak 1.000 fersahtan fazla yol yürüdüm."

Anlatıldığına göre bazı zamanlarda o harcayacak para bulamazmış. Bir zaman üç gün aç kalmış, yiyecek bir şey bulamamış, nihayet arkadaşlarından birinden yarım dinar ödünç almıştı.

Âlim ve fıkıhçılardan birçoğu onu övmüşlerdir. Meclisine katılan hadis hafızlarına ve diğerlerine meydan okur ve şöyle derdi:

"Bilmediğim sahih bir hadisi bana nakleden kimseye bir dirhem vereceğim. Benim amacım, bilmediğim bir hadisi dinlemektir." Bu şekilde meydan okuduğu halde bilmediği bir hadisi kendisine söyleyen kimse çıkmazdı. Meclisinde hazır bulunanlardan biri de Ebu Zür'a er-Razî idi.

İbn Ebi Hatim, bu senenin şaban ayında vefat etti.

MUHAMMED B. HASAN B. MUSA

Muhammed b. Hasan b. Musa b. Hasen Ebu Cafer el-Kûfî el-Harraz. Cündî lakabıyla tanınırdı. Büyük bir "Müsned"i vardır. Ubeydullah b. Musa, Ka'nebî, Ebu Nuaym ve diğer bazı hadis âlimlerinden rivayetlerde bulunmuştur. İbn Said, Mehamilî ve İbn Semmak da kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır. Sika bir ravi olup doğru sözlü bir kimseydi.

MUHAMMED B. SA'DÂN

Muhammed b. Sa'dân Ebu Cafer er-Razî. 500'den fazla hadis âliminden hadis dinledi, ama kendisi az sayıda hadis nakletti. Bu senenin şaban ayında vefat etti.

İbnü'l-Cevzî'nin ifade ettiğine göre; iki Muhammed b. Sa'dân vardır. Bunlardan biri Muhammed b. Sa'dân el-Bezzar'dır ki, meşhur değildir. Diğeri ise nahivci Muhammed b. Sa'dân'dır ve bu zat meşhurdur. Hicretin 201. senesinde vefat etmişti.

"el-Kâmil" adlı eserinde İbnü'l-Esir dedi ki:

«Şiilerden İmam Fesevî diye bilinen Yakub b. Süfyan b. Harran, Ümevîlerin azatlısı Yakub b. Yusuf b. Ma'kil, bu senede vefat ettiler.

Bu zat, Ebü'l-Abbas Ahmed b. el-Asamm'ın babasıdır. Bu senede ayrıca Me'mun'un meclisinde şarkı okuyan Arib de vefat etti. Bir rivayette anlatıldığına göre sözü edilen Arib, Cafer b. Yahya el-Bermekî'nin kızıdır.»

YAKUB B. SÜFYAN B. HARRAN

Yakub b. Süfyan b. Harran Ebu Yusuf b. Ebi Muaviye el-Farisi el-Fesevî. Çok hadis dinledi. 1.000'den fazla sika hadis şeyhinden rivayetlerde bulundu. Kendilerinden hadis rivayet ettiği üstadları arasında Hişam b. Ammar, Duhaym, Ebü'l-Mücahir, Süleyman b. Abdurrahman (Bu son iki zât Dımışkıldır), Said b. Mansur, Ebu Asım, Mekki b. İbrahim, Süleyman b. Harb, Muhammed b. Kesir, Ubeydullah b. Musa ve Ka'nebî vardır.

"Sünen" adlı eserinde Neseî, Ebu Bekir b. Ebu Davud, Hasan b. Süfyan, İbn Harraş, İbn Hüzeyme, Ebu Avane el-İsferayinî ve diğerleri de kendisinden hadis rivayet ettiler.

Yakub, "Tarih ve Marifet" kitabını ve diğer faydalı kitapları tasnif etmiştir. Hadis talebi uğruna çok uzak beldelere seyahat etmiştir. Bu uğurda otuz yıl müddetle kendi vatanından uzakta gurbet hayatı yaşamıştır.

İbn Asakir, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Gurbete düştüğüm zamanlarda idi, bir gece kandil ışığında hadis yazmaktayken gözüme bir şey değdi. Artık kandilin ışığında dahi önümü göremez oldum. Gözümü kaybettiğime, bu nedenle artık hadis yazamayacağıma, gurbetteki sıkıntılara ağladım. Sonra uyku bastırdı, uyudum. Rüyada Rasûlullah (s.a.v.)'ı gördüm. "Sana ne olmuş?" diye sordu. Ben de gurbetteki halimi, artık hadis yazamayacağımı söyleyerek kendisine şikâyetimi arzettim. Bana: "Yanıma yaklaş." dedi, ben de yaklaştım. Elini gözlerimin üzerine koydu ve sanki Kur'-ân'dan bir ayet okumaya başladı. Sonra uyandığımda görmeye başladım. Oturup Cenâb-ı Allah'ı tesbih ettim.»

Ebu Zür'a ed-Dımışkî, Hakim Abdullah en-Nisaburî onu övmüşler ve: "O, Fars diyarında hadis ehlinin imamıdır." demişlerdir.

Yakub b. Süfyan, Nisabur'a geldi. Üstadlarımız ondan hadis dinlediler. Bazıları onun Şii olduğunu söylediler.

İbn Asakir'in anlattığına göre Fars valisi Yakub b. Leys, Yakub b. Süfyan'ın Osman b. Affan aleyhinde konuştuğunu duymuş ve onun huzuruna getirilmesini emretmişti. Huzuruna getirildiğinde veziri ona şöyle demişti:

"Ey emir! Bu adam bizim şeyhimiz Osman b. Affan es-Secezî aleyhinde değil, sahabe Osman b. Affan aleyhinde konuşuyor " Vezirin bu

açıklaması üzerine vali: "Öyleyse bırakın bunu, benim sahabelerle ne işim var. Sahabeden bana ne. Ben şeyhimiz Osman b. Affan es-Secezi aleyhinde konuştuğunu sanmıştım da bu sebeple onu buraya getirtmiştim." dedi.

Ben derim ki: Yakub b. Süfyan'ın Hz. Osman aleyhinde konuştuğuna dair bu iddianın sahih olduğunu sanmıyorum. Çünkü Yakub b. Süfyan, kadri yüce bir muhaddis ve imamdı. Ebu Hatim'den bir ay önce, receb ayında Basra'da vefat etti. Allah ona rahmet etsin.

Adamın biri vefatından sonra onu rüyasında görmüş ve: "Rabbin sana nasıl muamelede bulundu?" diye sormuş, Yakub da şu cevabı vermiş: "Beni bağışladı ve yeryüzünde yazdığım gibi semada da hadis yazmamı emretti. Ben de dördüncü sema katında oturdum. Araların da Cebraile (a.s.)'in de bulunduğu bir melek cemaatı etrafımda otururlar, benim okuduğum hadisleri altın kalemlerle yazıyorlar."

ARİB EL-ME'MUNİYE

İbn Asakir, "Tarih"inde bunun biyografisini anlatmıştır. Bazılarından naklen anlatıldığına göre Arib, Cafer el-Bermekî'nin kızıdır. Bermekî iktidarının yıkılması esnasında kendisi küçük yaşta olduğundan ötürü çalınıp götürülmüş, sonraları Me'mun b. Reşid'e satılmıştı.

Hammad b. İshak'ın rivayetine göre Arib'in babası şöyle demiştir: "Ondan daha güzel yüzlü, ondan daha edepli, daha güzel sesli, daha güzel şiir okuyan, daha güzel satranç oynayan, daha iyi tavlâ bilen bir kadın görmedim. Bir kadında görmek istediğin parlak ve zarif hususiyeti onda mutlaka görürsün."

Arib, muktedir bir şairdi. Belağat ve fesahat sahibiydi. Me'mun ona aşıktı. Me'mun'dan sonra Mutasım da ona tutuldu. Fakat kendisi, Muhammed b. Hammad adında bir adama aşıktı. Bazan onu hilâfet sarayına gizlice sokar ve onunla buluşurdu. Allah onu lanetlesin.

İbn Asakir, onun bazı çirkin hallerini anlatmıştır. Arib daha sonra Salih el-Münzir'e aşık olmuş, onunla gizlice evlenmişti. Salih hakkında şiirler söylerdi. Bir defasında halife Mütevekkil'in huzurunda şiirlerinde Salih'ten bahsetmişti, ama Mütevekkil onun kim olduğunu bilmiyordu. Cariyeleri ona gülüyorlardı. Mütevekkil de onları kınayarak şöyle diyordu: "Ey birbirleriyle flört yapan cariyeler, bunun yaptığı sizinkinden daha iyidir."

İbn Asakir, Arib'in birçok şiirlerini nakletmiştir. Şiirlerinden biri, hummaya yakalanan Mütevekkil'i ziyaretine gittiğinde okuduğu şu şiiridir:

"Yanıma geldiler, halifenin hasta olduğunu söylediler. Ben de; "Aşk ateşi göğsümde tutuşuyor" dedim.

Keşke halife Cafer'in (Mütevekkil'in) humması bende olsaydı.

Ben hummaya yakalansaydım, bu hastalıktan ötürü kazanacağım sevap da halifeye verilseydi.

Halifenin hummaya yakalandığının söylenmesi benim için hüznün olarak yeter. Ben hüzünden ölmedim, ama bundan sonra sabredeceğim.

Halife Cafer'e feda olayım.

Bu da halifeye sunduğum azıcık bir şükrandır."

Halife Mütevekkil şifa bulunca, Arib tekrar ziyaretine gitti ve ona şu şiiri okudu:

"Hastalıktan kurtarıp sana şifa ihsan eden Allah'ın nimetlerine şükürler olsun. Artık şifa buluşun devamlı olsun.

Senin şifa bulmanla günler tekrar eski güzelliğine kavuştular.

Cömertlik ve kerem bahçesinin bitkileri canlandılar.

Bugüne kadar senden daha sağlıklı ve halkın hukukuna daha fazla riayet eden başka bir halife görülmemiştir İslâm tarihinde.

Cenâb-ı Allah, Cafer'i aramızda uzun süre yaşatsın.

Onun yanağının aydınlığıyla gece karanlığı giderilir. Bu da bizim için ışık olarak yeter."

Halife Mütevekkil'in şifa bulmasıyla ilgili olarak Arib şu şiiri de söylemişti:

"Sapıklık ve küfür üstadlarına rağmen halife Cafer'e (Mütevekkil'e) şifâ ihsan eden Allah'a hamdettik.

O, dolunay gibidir, bir süre tutuldu sonra kurtulup açığa çıktı.

Onun selamete kavuşması, dinimiz için izzet ve kuvvettir.

Onun hastalanması ise dinimiz için bel kırıcı bir felakettir.

Sen hastalanınca bütün halk hastalandı.

Şiddetli panikten ötürü şehirler kapkaranlık oldu.

Halk senin ayılıp kendine geldiğini görünce;

Onlar da ayılıp kendilerine geldiler. Sanki ateş koru üzerinde uyumaktaydılar.

Cafer selamette olunca dünyamız da selamette olur.

Zamanın sonuna kadar Cafer selamette ve afiyette olsun.

O öyle bir devlet başkanıdır ki, halka lütuf ve ihsanda bulundu, cömertlik yaptı.

Takvâya yakın, yalandan ve gûnahtan da uzaktır."

Arib'in çok parlak şiirleri vardır. Hicretin 181. senesinde doğmuş-
tu. Hicretin 277. senesinde doksanaltı yaşında Samarra'da vefat etti.

HİCRETİN İKİYÜZYETMİŞSEKİZİNCİ SENESİ

İbn Cevzî dedi ki: Bu senenin muharrem ayında kuyruklu yıldız
görüldü.

Bu senede Nil nehrinin suyu çekildi. Bu daha önce hiç görülme-
mişti. Geçmiş zamanların haberleri arasında da böyle bir şeye rastla-
madık. Bu nedenle fiyatlar cidden çok yükseldi.

Bu senede Abdullah b. Süleyman'a, vezirlik kaftanı giydirildi.

Bu senenin muharrem ayında Muvaffak, gazadan döndü. Halk
onu karşılamak için Nahrevan'a kadar gitti. Fakat Muvaffak, nikris
hastalığına yakalanmış olarak Bağdat'a geldi. Safer ayının ilk günle-
rinde evinde kaldı. Birkaç gün sonra da vefat etti.

Bu senede Karmatîler harekete geçtiler. Bunlar dinsiz, Fars fel-
sefecilerinin tabileri olup Zerdüşt ile Mazdek'in peygamberliğine ina-
nan zındık bir fırka idi. Zerdüşt ile Mazdek, bazı haram şeyleri mü-
bah sayıyorlardı. Bundan sonra her fitne çığırtkanının peşine adam-
ları takılıp batıl yola gittiler.

Bunlar, daha çok Rafizilere musallat oluyor, onları ifsad ediyor ve
kendi taraflarına, batıl yola çekiyorlardı. Çünkü Rafiziler insanların
en kıt akıllıları idiler. Kendilerine İsmailîler deniliyordu. Çünkü on-
lar Cafer es-Sadık'ın oğlu İsmail el-A'rec'e mensub idiler. Kendilerine
Karmatîler de deniliyordu. Karmat b. Eş'as el-Bakkâr'a nisbeten bu
adı alıyorlardı.

Anlatıldığına göre reisleri, davetinin başlangıcı sırasında kendisi-
ne uyan kimselere, kurmakta olduğu hile ve tuzaklardan haberdar
olamasınlar diye günde elli vakit namaz kılmalarını emrediyordu.
Bundan sonra reisleri on iki nakip seçti. Tabileri için uyacakları bir
metod ve davet tarzı belirledi. Halkı Ehl-i Beyt'in imamına bey'ata
davet etti.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre, katıksız küfrü kalplerinde
gizleyip Rafiziliklerini izhar ettikleri için kendilerine Batınî denilmiş-
tir. Ayrıca, Babek el-Hürremî'ye mensubiyetleri nedeniyle Hürremî
ve Babekî de deniliyordu. Babek, Mutasım'ın hilafeti zamanında orta-
ya çıkmış ve öldürülmüştü. Abbasilere benzemek ve bir bakıma da
onlara muhalefet etmek için kendi alametleri olan kırmızı renkli elbi-
seler giydiklerinden ötürü kendilerine Muhammire de denilmişti. Ab-
basilere renk bakımından muhalefet etmişlerdi. Çünkü Abbasiler si-
yah elbiseler giyerlerdi.

Bunlara, İmam el-Masum'dan bazı şeyleri öğrendikleri sebebiyle,

Talimiye de denilir. Bunlar re'yi terketmiş, aklın icablarını bir tarafa bırakmışlardı. Yedi gezegenin bu âlemin idaresini yürüttüğünü söylediklerinden ötürü kendilerine (yediciler anlamına gelen) Seb'iye de denilmektedir. Bu yedi gezegen şunlardır: Birinci gök tabakasında Ay, ikinci gök tabakasındaki Utarit, üçüncü gök tabakasındaki Zühre, dördüncü gök tabakasındaki Güneş, beşinci gök tabakasındaki Merih, altıncı gök tabakasındaki Müşteri ve yedinci gök tabakasındaki Zuhâl.

İbn Cevzî dedi ki: «Babekîlerden bir topluluk var ki, anlatıldığına göre bunlar her sene bir gece, kadınlı erkekli bir araya gelip toplanırlar. Sonra ışığı söndürür ve kadınları kapmaya başlarlar. Bir erkek hangi kadını yakalarsa o kadın kendisine helal olur ve: "Bu, Cenâb-ı Allah'ın bize mübah kıldığı bir avdır." derlerdi. Allah onlara lanet etsin.»

İbn Cevzî, bunların sözlerini ve fikirlerini detaylı olarak açıklamıştır. Ondandır önce, meşhur kelimacı Ebu Bekir el-Bakillânî, Batınîlere reddiye olarak "Hetkü'l-Esrar ve Keşfü'l-Esrar" adlı kitabını yazmış ve onların Mısır'da Fatımîler zamanındaki kadılarından birinin yazdığı, "el-Belağü'l-A'zam ve Namusü'l-Ekber" adını verdiği kitabı tenkid etmiştir. Adı geçen kitap, onaltı dereceye ayrılmıştır. Birinci dereceye göre Batınî kişi, kendisiyle görüşen kişinin Ehl-i Sünnet olması durumunda, önce Hz. Ali'nin Hz. Osman'dan üstün ve faziletli olduğunu söylemelidir. Eğer kendisiyle görüşen Ehl-i Sünnet kişi bu görüşe muvafakat ederse sonra Hz. Ali'nin Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'den de üstün olduğunu söylemelidir. Eğer Ehl-i Sünnetten olan adam bunu da kabul ederse bu defa Hz. Ali'ye ve Ehl-i Beyt'e haksızlık ettiklerinden ötürü Hz. Ebu Bekir'le Hz. Ömer'e sövmelidir. Bundan sonraki aşamada da bütün İslâm ümmetini bu fikre muvafakat ettiklerinden ötürü cahil ve hatalı saymalıdır. Artık bundan sonra da açıktan açığa İslâm dinine tenkid oklarını yöneltmeli ve İslâmiyet'i eleştirmelidir.

Bahsedilen kadı, kitabında Batınî kimsenin görüştüğü Ehl-i Sünnet kimselere konuşma esnasında bazı şüphe ve dalâletleri ileri sürmesini söylemektedir ki, bu tür şüphe ve dalâletleri ancak çok cahil, geri zekalı, bahtsız kimseler makbul sayarlar. Nitekim yüce Allah, bununla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

"İçinde yörüngeler bulunan göğe andolsun ki, ey inkarcılar; siz, şüphesiz aykırı görüştesiniz. Bundan dönebilecek kimseler döndürülür." (ez-Zâriyat, 7-9.) Yani ancak sapık olan kimseler, sizin ileri süreceğiniz bu şüphe ve dalâletlerle sapıklığa sürüklenirler.

"Sizler ve taptığınız şeyler, Cehennem'e girecek kimseden başkasını Allah'a karşı azdırıcı değilsiniz." (es-Saffât, 161-163.)

"Aldatmak için birbirlerine cazip sözler fısıldayan cin ve insan şeytanlarını her peygambere düşman yaptık. Bu şeytanlar, ahirete inanmayanların kalplerinin o sözlere yönelmesi, ondan hoşnud olması ve kendilerinin işledikleri suçları işlemeleri için böyle yaparlar. Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Sen onları iftiraları ile başbaşa bırak." (el-En'âm, 112-113.)

Bunlarda ve bunlara benzer diğer bazı ayetlerde anlatıldığına göre batıla, cehalete, sapıklığa, masiyetlere ancak insanların şerhileri uyarlar. Nitekim şairin biri şöyle demiş:

"O hiç kimseye hükmedip istilâ edemez.
Ancak zayıf ve mecnun kimselere hükmedebilir."

Bundan sonra onların küfür, zındıklık, zayıflık gibi bazı makamları vardır. Akı kıt, dini yönü zayıf olan kimselerin bu gibi şeyleri düşünülmesi halinden kendi nefsinin uzak tutması gerekir. Çünkü bu, İblisin onlara karşı açtığı küfür ve cehalet türleridir. İblis onlardan bazılarını daha önce bilmediği bazı şeyleri ifade etmiştir. Nitekim şairin biri şöyle demiştir:

"Ben kısa bir zaman İblisin askeri oldum. Sonra İblis benim askerlerim arasına katıldı."

Kısaca diyeceğimiz şudur ki, bu grup, bu senede harekete geçti. Sonra durumları kuvvetlendi. Onların yüzünden işler gittikçe bozuldu. Neticede Mescid-i Haram'a girdiler. Hacıların kanlarını Mescid-i Haram'ın ortasında Ka'be'nin çevresinde akıttılar. Hacer-i Esved'i kırıp yerinden söktüler ve hicretin 317. senesinde kendi memleketlerine götürdüler. Hicretin 339. senesine kadar yanlarında kaldı. Bu mübarek taş, yirmiiki sene müddetle Ka'be'deki yerinden uzakta kaldı. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu bizler Allah'a aidiz ve ona dönücüleriz).

Bütün bunlar halifenin gevşekliğinden, Türklerin hilafet makamını oyuncak haline getirmelerinden, İslâm ülkesini istila etmelerinden ve işlerin alt üst olmasından ötürüydü.

Bu senede iki mühim olay meydana geldi. Bunlardan biri Karmatîlerin harekete geçmesi; diğeri de İslâm pehlivanı, Allah dinin yardımcısı Ebu Ahmed el-Muvaffak'ın vefatıydı. Allah ona rahmet etsin. Kendisinden sonra Cenâb-ı Allah, oğlu Ebü'l-Abbas Ahmed'i Müslümanlar için hayatta bıraktı. Ebü'l-Abbas'ın lakabı Mutedid idi. Şehadetli ve şecaatli bir kimse idi.

EBU AHMED EL-MUVAFFAK'IN BİYOGRAFİSİ

Kendisine "Allah'ın dininin yardımcısı" anlamına gelen, emir Nasır Lidinillah deniliyordu. Ayrıca Muvaffak lakabı da vardı. Talha b. Mütevekkil Alallah Cafer b. Muhammed el-Mutasım b. Harun er-Reşid de deniliyordu. Hicretin 229. senesinin rebiyülevvel ayının ikisinde çarşamba günü doğdu. Kardeşi Mutemid halife olunca, kardeşi Cafer'den sonra onu veliahd tayin etti ve ona Muvaffak Billah lakabını verdi. Bu zat, zenci liderini öldürüp askerlerini dağıttıktan sonra, "Allah'ın dininin yardımcısı" anlamına gelen, Nasır Dinillah lakabını aldı. Kendisine akd ve hall heyetinin başkanlığı, vali atama ve azletme yetkisi verildi. Haraçlar toplanıp kendisine teslim edilirdi. "Allahım, emir Nasır Lidinillâh Ebu Ahmed el-Muvaffak Billah'ı ıslah et ki; o, Müslümanlığın veliahdı ve mü'minlerin emirinin kardeşidir."

Fakat kardeşi Mutemid'den altı ay önce vefat etti. Derin bir akıl sahibi ve iyi bir idareciydi. Kadıların yanında oturtur ve halkın şikâyetlerini dinlerdi. Mazlumun hakkını zalimden alırdı. Edebiyatı, neşeb ilmini, fıkıhı, devlet yönetimini ve diğer ilimleri bilirdi. Cidden çok büyük eserleri ve güzellikleri vardı.

Ölüm sebebi, sefer esnasında nikris hastalığına yakalanmasıydı. Bağdat'a hasta halde geldi. Safer ayının başlarında evinde kaldı. Hastalığı arttı, ayakları şişti. Ayakları aşırı derecede büyüdü. Üzerine kar ve benzeri soğutucu şeyler konuluyordu. Hareket edemediği için başkaları onu tahtının üzerine oturtuyorlardı. Nöbetleşe kırk kişi onun vücudunu kaldırıp indirmekle meşgul oluyordu. Bir gün onlara şöyle dedi: "Muhakkak benden usandığınızı biliyorum. Keşke ben de sizlerden biri gibi yeyip içsem, rahatça uyuyabilseydim. Benim divanımda 100.000 rızık bekleyen vardır. Bunlar benim verdiğim paralarla geçimlerini sağlıyorlar. Ama bunların arasında benden daha perişan halde biri yoktur!"

Sonra bu senenin safer ayının bitimine sekiz gün kala perşembe gecesi Hüseyin Kasrı'nda vefat etti. İbn Cevzî'nin ifadesine göre vefat ederken yaşı, kırkyedi seneden bir ay ve birkaç gün noksandı.

Ebu Ahmed el-Muvaffak vefat edince, komutanlar ondan sonraki dönem için oğlu Ebü'l-Abbas Ahmed'e bey'at için bir araya gelip toplandılar. Mutemid, babasından sonraki dönemin veliahdı olduğundan ötürü bey'at aldı. Minberler üzerinde onun adına hutbe okundu. Babasının sahip olduğu vali atama ve azletme, işleri halledip çözme yetkisi kendisine verildi ve Mutedid Billah lakabını aldı.

Bu senede İdris b. Süleym el-Fak'asi el-Musilî vefat etti. İbnü'l-Esir'in ifadesine göre bu zat, çok hadis rivayet eden salih bir kimse-dir.

Bu senede Cezire valisi İshak b. Kündac da vefat etti. Bu, görüş sahibi bir kimseydi. Vefat edince oğlu Muhammed onun makamına atandı.

Bu senede Tarsus naibi Yazman, Bizans'ta kuşatma altında tuttuğu bir beldeden kendisine mancınıkla atılan bir taşla yaralanarak receb ayında vefat etti. Tarsus'a defnedildi. Kendisinden sonra yerine, sınır boyu valiliğine Humaraveyh b. Ahmed b. Tolon'un emri üzerine Ahmed el-Cuaytî atandı. Humaraveyh, kısa bir süre sonra onu bu görevden azlederek yerine amcası oğlu Musa b. Tolon'u atadı.

Bu senede Abduh b. Abdurrahim öldü. Allah onu kahretsin. İbn Cevzî'nin ifadesine göre bu adam, şaki biri olup Bizans illerinde çok gaza yapmıştı. Gazanın birinde Müslümanlar Bizans ülkesinin bir beldesini kuşatma altında tutmakta iken bu şaki, Rum kadınlarından birine gözü takılmış, kaledeki bu kadına tutulmuş, onunla haberleşerek kendisine nasıl kavuşabileceğini sormuş, kadın da: "Eğer Hristiyan olup yanıma gelirsen senin olurum." demiş, o da kadının bu isteğini yerine getirmişti. Müslümanlar bir de ne baksınlar, bu şaki Abduh'un Rum kadınının yanında olduğunu görmüşler. Bu sebeple çok kederlenip üzülmüşler ve aşırı derecede eseflenmişlerdi. Bir süre sonra kalede o kadınla birlikte iken Müslümanlar yanına uğramışlar ve ona şöyle sormuşlar: "Ey adam! Kur'ân'ın ne oldu, ilmin ne oldu, orucun ne oldu, cihadın ne oldu, namazın ne oldu?!" O da şöyle cevap vermiş: «Bilesiniz ki, Kur'ân'ın şu ayeti dışında tümünü unuttum:

"İnkâr edenler, keşke Müslüman olsaydık temennisinde bulunacaklardır. Bırak onları yesinler, zevk alsınlar; ümid onları avundursun; ileride öğrenecekler." (el-Hicr, 2-3.) Artık, benim Rumlar arasında malım ve çocuklarım vardır.»

HİCRETİN İKİYÜZYETMİŞDOKUZUNCU SENESİ

Bu senenin muharrem ayının sonlarında Cafer el-Müfevviz veliahdlıktan hal' edildi. Mutemid'den sonraki dönem için Ebül-Abbas Mutedid b. Muvaffak müstakıl veliahd tayin edildi. Şahitlerin huzurunda onun adına hutbe okundu. Mutedid'i tebrik eden Yahya b. Ali, bu konuda şöyle bir şiir söyledi:

"Tercih edildiğin yeni akidle seni tekrik ediyorum.
Seni faziletini daha iyi bilen Rabb sevmiştir.
Sen bu gün veliahd olduysan;
Yarın bizim büyük önderimizsin.
Seni veliahd yapana minnet duyarız.
Sana düşmanlık eden kırılır ve burnu yere sürtülür.

Dinin direğinde biraz eğrilik vardı.
 Bu göreve atanmanla bu eğrilik düzeltildi.
 Ülkenin yüzü güldü ve sevindi.
 Karanlıklar bu görevle aydınlandı.
 Sahib olduğu göreve sımsıkı sarıl.
 Çünkü sen insanlar için bu görevde sağlam birisin."

Bu senede Bağdat'ta duyuru yapılarak kıssacıların, tarikatçıların, astrologların ve benzerlerinin mescitlerde, yollarda oturmalarına izin verilmeyeceği bildirildi. Kelam, felsefe ve cedel ilmiyle ilgili kitapların halk arasında satılmasının yasaklandığı ilan edildi. Bu da İslâm sultanı Ebü'l-Abbas Mutedid'in himmet ve gayretiyle oldu.

Bu senede Harun eş-Şarî ile Beni Şeyban arasında Musul'da bir savaş cereyan etti. İbnü'l-Esir bu savaşı "el-Kâmil" adlı eserinde teferruatlı olarak anlatmıştır.

Bu senenin receb ayının 19'unda pazartesi gecesi Mutemid Alallah vefat etti.

MUTEMİD ALALLAH'IN BİYOGRAFİSİ

Mü'minlerin emiri Mutemid b. Mütevekkil b. Mutasım b. Reşid. Mutemid'in asıl adı Ahmed'dir. Babası Mütevekkil'in adı da Cafer'dir. Dedesi Mutasım'ın adı ise Muhammed'dir. Mutemid Alallah, yirmiüç sene altı gün müddetle halifelik yaptı. Vefatında elli yaşını birkaç ay geçmişti. Kardeşi Muvaffak'tan altı ay büyüktü. Kardeşinin ölümünden sonra bir senelik bir zamanı doldurmadan vefat etti.

Kendisi ve kardeşinin, halife oldukları halde yönetimde pek etkileri yoktu. Öyle ki, bir gün Mutemid 300 dinar istemişti, ama bu para kendisine verilmemişti. Şairin biri bu konuda şöyle demişti:

"Hayret ki hayret! Halifeliğe bak. Az bir şeyi dahi halifeye vermiyorlar.

Oysa onun adıyla dünyalar alınıyor. Fakat elinde bundan hiçbir şey yoktur.

Bütün mallar kendisine getirilir ama,
 Kendisine getirilen şeylerin az bir kısmı dahi eline geçmiyor!"

Mutemid, Samarra'dan Bağdat'a taşınan ilk halifedir. Artık ondan sonra halifelerden hiçbirisi Samarra'ya dönmediler, Bağdat'ta ikamet ettiler.

İbnü'l-Esir'in anlattığına göre Mutemid'in ölüm sebebi, vefat ettiği gecede çok şarap içmiş ve aşırı derecede yemek yemiş olmasıydı.

Bağdat'ın Hüseyinî Kasrı'nda vefat etmişti. Vefatı sırasında Mutedid, kadıları, ayan ve eşrafı saraya çağırarak, kardeşi Mutemid'in normal bir ölümle vefat ettiğine onları şahid tutmuş, sonra yıkayıp kefenlemiş ve cenaze namazını kıldırarak, Namazı kıldırıldıktan sonra Samarra'ya götürülüp defnedilmişti. Ertesi sabah da Mutedid'e bey'at edildi.

Bu senede tarihçi Belazurî de vefat etti:

TARİHÇİ BELAZURÎ

Asıl adı Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud Ebü'l-Hasan'dır. Künyesinin Ebu Cafer, Ebu Bekir el-Bağdadi el-Belazurî olduğuna dair çeşitli rivayetler vardır. Kendisine nisbet edilen tarih kitabının yazarıdır. Hişam b. Ammar, Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam, Ebu Rebi ez-Zehranî ve bir cemaattan ders almıştır. Yahya b. Nedim, Ahmed b. Ammar, Ebu Yusuf Yakub b. Nuaym b. Karkara el-Ezdî de kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır.

İbn Asakir dedi ki: "Belazurî, edip bir kimseydi. Güzel eserler meydana getirdi. Me'mun'a birçok methiyeler yazdı. Mütevekkil'in meclislerinde hazır bulundu. Mutemid'in zamanında vefat etti. Ömrünün son zamanlarında hevesleri ve vesveseleri meydana geldi."

İbn Asakir'in rivayetine göre Belazurî şöyle demiştir:

«Mahmud el-Verrak bana dedi ki: "Öyle bir şiir oku ki, senin adını devam ettirsin ve günahı da senden kalkıp gitsin."

Onun bu teklifi üzerine ben şu şiiri okudum:

"Ey nefis, ölüme hazırlan, kurtuluşa koş. Akıllı kişi hazırlıklı olandır.

Sen ancak iğreti bir malsın ve kısa bir süre sonra sahibine iade edileceksin.

Çünkü iğreti mallar sahiplerine iade edilirler.

Sen gaflete dahyorsun; oysa hadiseler gaflete dalmazlar.

Sen eğlenceye dahyorsun, oysa ölümler hazırlanıyor.

Payı mezar olan kişinin yeryüzünde ne şansı, ne payı, ne hükmü vardır?

Ölüm kaynağında ebediyeti umma.

Sana ölümü mutlaka getirecek olan bir diyarda daimi kalmayı ümid etme.

Nefeslerin sayılı olduğu günlerde, kişi nasıl olur da lezzet bulabilir?!"»

MUTEDİD'İN HALİFELİĞİ

Mü'minlerin emiri Ebü'l-Abbas Ahmed b. Ahmed el-Muvaffak b. Cafer el-Mütevekkil. Abbasilerin seçkin halifelerinden ve büyük devlet adamlarındandı. Receb ayının bitimine on gün kala Mutemid'in öldüğü gecenin sabahında kendisinin halifeliliğine bey'at edildi. Halifelik makamı sarsılmış ve çürümeye yüz tutmuştu. Ama Cenâb-ı Allah onun vasıtasıyla, onun adaleti, şehameti ve cür'eti sayesinde halifeliliğe canlılık verdi.

Mutedid, Ubeydullah b. Süleyman b. Vehb'i vezirliğe atadı. Azatlısı Bedri de Bağdat muhafız kuvvetleri komutanlığına getirdi. Bu sırada Amr b. Leys'in hediyeleri geldi. Amr, kendisini Horasan valiliğine atamasını istedi. O da bu isteği yerine getirdi. Ona kaftan, sancak ve benzeri valilik nişanlarını gönderdi. Amr bunları üç gün müddetle evine dikti, çok sevinmişti.

Mutedid, Rafi b. Herseme'yi Horasan valiliğinden azletti. Sonra Amr b. Leys oraya gitti. Rafi'i şehir şehir takip etmeye ve kovalamaya başladı. Nihayet ileride de anlatılacağı gibi onu hicretin 283. senesinde öldürdü ve kesik başını Mutedid'e gönderdi. Böylece Horasan valiliği müstakil olarak Amr'ın eline geçmiş oldu.

Bu senede Cessas lakabıyla tanınan Hüseyin b. Abdullah, Mısır'dan Mutedid'e Humaraveyh'in gönderdiği muazzam hediyeleri getirdi. Mutedid de Humaraveyh'in kızıyla evlendi. Babası, bu kıza misli duyulmamış bir çeyiz hazırladı. Hatta denildiğine göre çeyizinde 100 altın havan vardı. Bütün bunlar Mısır'dan Bağdat'taki hilafet sarayına gelinle birlikte getirildi. Bu, gerçekten görülmesi gereken bir gündü.

Bu senede Ahmed b. İsa b. Şeyh, Mardin kalesini ele geçirdi. Burası daha önce İshak b. Kündac'ın hakimiyeti altındaydı.

Bu senede Harun b. Muhammed el-Abbasi insanlara haccettirdi. Bu hac, onun insanlara yaptırdığı en son hac olmuştu. Bu zat hicretin 264. senesinden beri hac emirliği yapmaktaydı.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden emirü'l-mü'minin Ahmed el-Mutemid, Ebu Bekir b. Ebu Hayseme, "Tarih" ve diğer eserlerin sahibi Ahmed b. Züheyr b. Hayseme vefat ettiler. Bu zat, Ebu Nuaym'dan ve Affan'dan ders almıştı. Hadis ilmini Ahmed b. Hanbel ve Yahya b. Main'den öğrenmişti. Neseb ilmini Mus'ab ez-Zübeyrî'den, tarihi Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Medainî'den, edebiyatı Muhammed b. Selam el-Cumahî'den öğrenmişti. Sika, hafız, zaptı sağlam, meşhur bir kimseydi. "Tarih"inde çok faydalar ve eşsiz bilgiler vardır. Begavî, İbn Said, İbn Ebi Davud, İbn Münadî gibi şahıslar kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır. Ahmed b. Züheyr, hicretin 279. senesinin

cemaziyelevvel ayında doksandört yaşında vefat etti.

Bu senede Ebu Abdillâh es-Sofî de vefat etmişti. Bu zatın birçok harika halleri ve kerametleri vardı.

TİRMİZÎ

Asıl adı, Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. Dahhâk'tır. Asıl adının, Muhammed b. İsa b. Yezid b. Sevre b. es-Seken veya Muhammed b. İsa b. Sevre b. Şeddâd b. İsa es-Sülemi et-Tirmizî olduğu da söylenir. Âmâ idi. Bir rivayette anlatıldığına göre âmâ olarak doğmuştur. Kendi zamanında hadis ilminin imamlarından idi. Meşhur olmuş birçok eseri vardır. "el-Camî", "eş-Şemâil", "Esmâü's-Sahabe" ve benzeri eserler onundur. Birçok ülkelerde âlimlerin müracaat kaynağı olan ve Kütüb-ü Sitte'den biri kabul edilen "el-Camî" adlı hadis kitabı da ona aittir.

İbn Hazm'ın, Ebu İsa et-Tirmizî'yi tanımaması, Tirmizî'ye zarar vermez. Zira İbn Hazm, "Muhalla" adlı eserinde "Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî de kimmiş?!" demiştir. Onun Tirmizî'yi tanımaması, Tirmizî'nin kadrini düşürmez. İlim ehli onu büyük bir âlim olarak bilirler. Aksine bu ifadeyi kullanması, İbn Hazm'ın hadis hafızları nazarındaki mertebesini düşürmüştür.

"Gündüzü ispatlamak için delile ihtiyaç duyulursa, o zaman zihinlerde birşey nasıl sahih olur?"

"et-Tekmil" adlı eserimizde Tirmizî'nin üstadlarını anlatmıştık. Aralarında Muhammed b. İsmail el-Buhârî, "Müsned" adlı eserin sahibi Heysem b. Küleyb eş-Şâfi, Muhammed b. Mahbub el-Mahbubî, Muhammed b. Münzir b. Şükr gibi şahsiyetlerin de bulunduğu birçok âlim kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır.

"Ulumü'l-Hadis" adlı kitabında Ebu Ya'lâ Halil b. Abdullah el-Halîlî el-Kazvinî dedi ki:

"Hafız Muhammed b. İsa b. Sevre b. Şeddâd. Kendisinin hadis hafızı olduğu hususunda ulema ittifak etmiştir. Onun "Sünen"i ve "Cerh ve Ta'dil" kitabı vardır. Ebu Mahbub ile birçok değerli âlim kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır. Emaneti, imameti ve âlimliğiyle meşhurdur. Hicretin 280. senesinden sonra vefat etmiştir."

Hafız Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Süleyman el-Guncar, "Buhara Tarihi" adlı eserinde dedi ki:

«Hafız Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. Dahhâk es-Sülemi et-Tirmizî. Buhara'ya geldi, orada hadis ilmi öğrendi. "Camî" ve "Tarih" adlı eserlerin sahibidir. Hicretin 279. senesinin receb ayının 13'ünde pazartesi gecesi Tirmizî'de vefat etti.»

Hafız Ebu Hatim b. Hayyan, Tirmizî'yi sika raviler arasında say-

mış ve: "O, hadis toplayan, tasnif eden, hıfzeden ve iyi hatırlayan bir kimseydi." demiştir.

Tirmizî dedi ki: «Buharî, Atiye'nin Ebu Said kanalıyla rivayet ettiği şu hadisi benden dinleyip yazdı: Rasûlullah (s.a.v), Hz. Ali'ye şöyle demiştir: "Benden ve senden başkasına bu mescitte cünüp olarak durmak helâl olmaz."»

İbn Yakaza, "Takyid" adlı eserinde Tirmizî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Ben bu müsnedimi sahih hadislerden tasnif ettim. Hicaz âlimlerine sundum; beğendiler. Irak âlimlerine sundum; beğendiler. Horasan âlimlerine sundum; onlar da beğendiler. Bir kimsenin evinde bu kitap varsa sanki evinde konuşan bir peygamber vardır."

Dediler ki: «Tirmizî'nin "Cami" adlı eseri 151 bölümden (kitaptan) ibarettir. "İlel" adlı kitabını Semerkand'da tasnif etti. Bu kitabını hicretin 270. senesinin kurban bayramında tamamladı.»

İbn Atiyye şöyle demiştir «Muhammed b. Tahir el-Makdisî bana dedi ki:

«Ebu İsmail Abdullah b. Muhammed el-Ensârî'nin; "Tirmizî'nin kitabı bence Buharî'nin ve Müslim'in kitaplarından daha nurludur ve aydınlık saçıcıdır." dediğini duydum. Kendisine, niçin böyle dediğini sorduğumda şu cevabı verdi: "Çünkü Buharî'nin ve Müslim'in kitaplarından tam olarak yararlanabilmek için kişinin hadis ilmini tam olarak bilmesi gerekir. Tirmizî'nin kitabına gelince o, kitabındaki hadisleri şerhedip açıklamıştır. Bu nedenle fıkıhçı olsun hadisçi olsun başkası olsun herkes bu kitaptan yararlanabilir."»

Ben derim ki: Tirmizî'nin durumundan öyle anlaşıyor ki o, hadis ilmini öğrenmek, hadis toplamak için seyahatlar yapıp hadis dinledikten, yazdıktan, müzakere yapıp tartışmalarda bulunduktan ve tasnifat yaptıktan sonra gözlerini kaybetmiştir. Sahih ve meşhur rivayete göre o bu senenin receb ayında, kendi şehri olan Tirmiz'de vefat etmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN İKİYÜZSEKSENİNCİ SENESİ

Bu senenin muharrem ayında Mutedid, kendisine sığınıp eman almış zenci komutanlarından birini öldürdü. Bunun adı Seleme olarak biliniyordu. Anlatıldığına göre Seleme, kendisinin dahi tanımadığı bir adam için halkı bey'ata davet etmiş, toplumu fesada sürüklemişti. Hilafet makamına çağırılmış ve suçunu ikrar etmesi, kendisi için bey'at aldığı adamın adını vermesi istenilmiş. Fakat suçunu ikrar etmemiş ve adını söylemesini istedikleri adamı tanıtmamış, sonra da: "Eğer o adam şimdi ayaklarımın altında gizli olsa bile yine de adını size açıklamam." demişti. Bunun üzerine Mutedid emir vermiş, bir direğe bağlanmış, sonra ateşte vücudu kızartılmış, nihayet derisi dökmüştü. Bundan sonra boynunun vurulmasını ve ağaca asılmasını ferman buyurmuştu. Bu hadise, muharrem ayının 7'sinde cereyan etmişti.

Safer ayının başında Mutedid, Bağdat'tan harekete geçerek Musul'da bulunan Beni Şeyban kabilesinin üzerine gitti. Nobaz dağı yanında onları şiddetli bir tazyik altına aldı. Onları kırıp geçirdi. Mutedid'in yanında, şarkı söyleyerek develeri neşeyle yürüten bir adam vardı ki, bu sefer esnasında gecenin birinde Mutedid'e şöyle bir şarkı okumuştı:

"Nobaz dağı yanındaki savaşı gördüğümde ağlamak istedim.

Beni gördüğü zaman Rahman'a tekbir ve tehlil getirdim.

Dedim ki: Senin gölgede, güven ve rahatlık içinde kendilerine ahitte bulunduğun kimseler nerede?

Dedi ki: Gittiler, beni yerlerinde bıraktılar.

Gece ve gündüzün akıp gitmesine karşı kim ebedi kalabilir?!"

Bu senede Mutedid, Hulvan geçidinin genişletilip kolay geçit verir bir hale getirilmesini emretti. Bu iş için 20.000 dinar harcadı. İnsanlar o geçitten geçerken çok sıkıntı çekiyor ve zorlanıyorlardı.

Bu senede Mutedid, Mansur Camii'nin Mansur Köşkü'yle birleştirilerek genişletilmesini emretti. Bu iş için de 20.000 dinar harcadı. Mansur Köşkü, daha önce bu Mansur Camii'nin kible tarafında bulunuyordu. Bu iki bina arasında onyeddi kapı açtı. Camiin kiblesinde bu-

lunsun diye minber ve mihrabı mescide yöneltti.

Hatib Bağdadî dedi ki: «Mutedid'in azatlısı Bedir, Bedriye diye bilinen Mansur Köşkü'nün gölgeliklerini genişletti.»

BU SENEDE BAĞDAT'TA HİLAFET SARAYININ YAPILMASI

Bağdat'ta bu senede hilafet sarayını ilk olarak inşa ettiren Mutedid oldu. Abbasi hilafetinin sonuna kadar bu köşkte ilk ikamet eden de kendisi oldu. Bu köşk daha önce Hasan b. Sehl'e aitti ve Haseni Kasrı adıyla biliniyordu. Daha sonra Hasan'ın kızı Boran'ın mülkiyetine geçti. Bu hatun, Me'mun'un eşiydi. Boran burayı tamir ettirdi. Mutedid, bu köşkten ayrılmasını kendisine söyledi. O da bu isteği yerine getirdi. Boran, bu köşkün dağılıp pörsüyen ve çatlayan kısımlarını onardı. Çeşitli sergiler tefriş etti. Kendisine uygun cariyeler ve hizmetçileri yerleştirdi. Orada zamana göre depolanması uygun görülen iştah çekici yiyecekleri hazırlattı. Sonra köşkün anahtarlarını Mutedid'e gönderdi.

Mutedid köşke girdiğinde, gördüğü bu ihtişam karşısında dehşete kapıldı. Sonra kendisi de köşkü genişletti. İlaveler yaptı. Çevresine sur çekti. Köşkün alanı, Şiraz şehrinin yüzölçümü kadardı. Mutedid meydanı yaptırdı. Sonra Dicle kıyısında bir köşk inşa ettirdi. Bilahare Muktefi de o köşkün giriş kapısı üzerine muhteşem bir taç figürü yaptırdı. Muktedir hilafete geçince bu köşke çok büyük ilaveler yaptırdı. Ama bütün bunlardan sonra köşk yıkılıp harabeye döndü. Sanki orada kimseler yaşamamıştı. Köşkün kalıntıları meydanı ve Bağdat'ı tahrib eden Tatarların zamanına kadar kaldı. Tatarlar, Bağdat'taki hür kadınları ve erkekleri esir aldılar. Bu husus hicretin 656. senesi olaylarından bahsedilirken anlatılacaktır.

Hatib Bağdadî dedi ki: «Öyle anlaşılıyor ki Boran, bu köşkünü Mutedid'e değil de Mutemid'e hibe etmiştir. Çünkü Boran, Mutedid'in zamanına kadar yaşamamıştır. Ne zaman vefat ettiği önceki sayfalarda anlatılmıştı.»

Bu senede Erdebil'de altı kez deprem meydana geldi. Şehrin evleri yıkıldı. Yüz ev bile ayakta kalmadı. Yıkıntılar altında 150.000 kişi can verdi. İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu bizler Allah'a aidiz ve O'na dönücuteriz).

Bu senede Rey ve Taberistan şehirlerinin kaynak suları kurudu. Öyle ki, üç ölçek su bir dirheme satılır oldu. Fiyatlar cidden yükseldi.

Bu senede İsmail b. Ahmed es-Samanî, Türk illerine gaza yaptı. Türklerin hükümdarının bulunduğu şehri fethetti. Aralarında karısı ve babasının da bulunduğu 10.000 kadar kişiyi esir aldı. Çok miktarda binek, eşya ve malları ganimet edindi. Her süvarinin payına 1.000

dirhem ganimet düştü.

Bu senede Ebu Bekr Muhammed b. Harun b. İshak el-Abbâsî insanlara haccettirdi.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Şafî fıkahçısı ve ibadeti, zahidliği ile tanınmış Ahmed b. Seyyar b. Eyyüb, Bağdatlı Ahmed b. Ebi İmran, Musa b. İsa Ebu Cafer vefat ettiler. Ahmed b. İmran, Hanefîlerin büyük âlimlerindendi. Ebu Cafer et-Tahavî'nin hocası Muhammed b. Semmaa'dan fıkıh öğrendi. Âmâ idi. Ali b. Ca'd'dan ve diğerlerinden hadis dinledi. Mısır'a geldi. Ezberlediği hadisleri orada okudu. Bu senenin Muharrem ayında Mısır'da vefat etti. "Tarih-i Mısır" adlı eserde İbn Yunus, onun sika bir ravi olduğunu söylemiştir.

AHMED B. MUHAMMED B. İSA B. EZHER

Vasıt kadısı idi. "Müsned" adlı eserin sahibidir. Müslim b. İbrahim, Ebu Seleme et-Tebuzekî, Ebu Naim ve Ebu Velid'den ve başka birçok kimselerden rivayetlerde bulunmuştur. Sebatkâr, sika bir ravi idi. Muhammed b. Hasan'ın arkadaşı Ebu Süleyman el-Cüzcanî'den fıkıh öğrendi. Mutez'in hilafeti zamanında Bağdat'ın doğu yakasında kadılık yaptı.

Muvaffak hilafete geçince, ondan ve Kadı İsmail'den, ellerinde vakıf olarak bulunan yetim mallarını kendisine vermelerini istedi. Kadı İsmail bu emri hemen yerine getirdi, fakat Ahmed b. Muhammed b. İsa emri hemen yerine getirmede. Yanında bulunan malları, reşid olduğu kanaatine vardığı yetimlere teslim etti. Sonra bu mallar kendisinden yine istenilince: "Benim yanımda yetim malı yoktur. Bütün malları sahiplerine teslim ettim." dedi. Bunun üzerine kadılıktan azledildi. O da evine kapandı. Bu senenin zilhicce ayında vefat edinceye kadar evinde ibadetle meşgul oldu. Vefatından sonra adamın biri kendisini rüyasında görmüştü. Şöyle ki: O, Rasûlullah (s.a.v.)'ın huzuruna girmiş, Rasûlullah (s.a.v.) kalkıp onunla musafaha yapmış ve gözlerinin arasını öpmüş ve: "Sünnetim ve eserimle amel eden kimseye merhaba!" demişti.

Bu senede babasının gece meclisinde bulunan Cafer b. Mutedid, Muvaffak'ın azathısı Raşid (Dinever şehrinde vefat etti, cenazesi Bağdat'a getirildi.), Bişr el-Merisi'nin Cehmiye mezhebine ait te'villeri ve bid'atlarına reddiye olarak bir eser yazan ve "Tabakatü's-Şafiiyye" adlı kitapta kendisinden bahsettiğimiz Osman b. Said el-Darimî, büyük komutanlardan hadim Mesrur, yine bu senenin ramazan ayında Muhammed b. İsmail et-Tirmizî (Güzel eserlerin sahibiydi.), şeyhimiz Zehebî, meşhur hadisçi Hilal b. Mualla vefat ettiler. Hilal'in rivayet ettiği hadislerden bazıları bize ulaşmıştır.

NAHİVCİLERİN ÜSTADI SİBEVEYHİ

Bir rivayette anlatıldığına göre o, hicretin 277. senesinde vefat etmiştir. Hicretin 288., 261. ve 274. senesinde vefat ettiğine dair muhtelif rivayetler vardır. Doğrusunu Allah bilir.

Sibeveyhî'nin asıl adı, Ebu Bîr Ömer b. Osman b. Kanber'dir. Beni Haris b. Ka'b kabilesinin müttefikidir. Rebi b. Ziyad el-Harisi el-Basri'nin müttefiki olduğu da söylenir. Yakışıklılığı, yanaklarının pembeliği nedeniyle kendisine Sibeveyhî adı verilmişti. Yanakları elmayı andırıyordu. "Sibeveyh" kelimesi de Farsçada "elma kokusu" demektir. Sibeveyh, meşhur ve büyük âlimlerdendir. Kendi zamanından günümüze kadar nahivcilerin üstadıdır. Bütün insanlar onun nahiv ilmine dair yazdığı meşhur kitabından yararlanırlar. Bu kitabı birçok kimse tarafından şerhedilmiştir, ama onu bütün incelikleriyle anlayanlar çok azdır.

Sibeveyhî, bu ilmi Halil b. Ahmed'den öğrendi. Onun derslerine devam etti. O derse gelirken, Halil: "Bıkmayan ziyaretçiye merhaba." derdi. Sibeveyhî ayrıca İsa b. Ömer, Yunus b. Habib, Ebu Zeyd el-Ensârî, Ebü'l-Hattab el-Ahfeş el-Kebir'den ve daha başkalarından da dersler aldı.

Kisafî'nin, Harun Resid'in oğlu Emin'e hocalık yaptığı zamanda Basra'dan Bağdat'a geldi. Halife onları bir araya getirdi. Nahiv meselelerinden bazıları üzerinde tartıştılar. Neticede Kisafî şöyle demişti: «Arapların şöyle bir sözü vardır: "Ben zenburun bal arısından daha şiddetli ısırıldığını zannederdim ama, sonunda anladım ki zenbur ile bal arısı aynı şeylermiş."»

Sibeveyhî dedi ki: "Benimle bedeviler arasında öyle münasebetler ve benzerlikler meydana geldi ki, Arap olmayıp da Araplar arasına katılan kimselerden hiçbirisi için bu gerçekleşemez."

Emin, üstadı Kisafî'ye yardımcı olmak istedi. Bu hususu bedevilerden birine sordu. O da Sibeveyhî'nin dediklerini doğruladı. Emin bu durumdan hoşlanmadı ve Sibeveyhî'ye dedi ki: "Kisafî, senin aksini söylüyor." Sibeveyhî de: "Dilim, onun dediklerini söylemek hususunda bana itaat etmiyor." dedi. Emin dedi ki: "Gelip Kisafî'nin sözünü doğrulamanı istiyorum." Sibeveyhî ona itaat etti. Oturum, Kisafî'nin doğru söylediğine dair bedevinin şahitlik etmesiyle son buldu.

Sibeveyhî, hatayı kendinde buldu ve onların kendisine karşı cephe aldıklarını anladı. Bağdat'tan göçtü, Şiraz'a bağlı Beyda köyünde vefat etti. Zayıf bir rivayette anlatıldığına göre o bu köyde doğmuş ve bu senede Sare şehrinde vefat etmiştir. Hicretin 277. senesinde, 288. senesinde, 291. senesinde, 294. senesinde vefat ettiğine dair muhtelif rivayetler de vardır. Doğrusunu Allah bilir. Vefatı sırasında kırk kü-

sur yaşındaydı. Otuziki sene yaşadığına dair zayıf bir rivayet daha vardır. Doğrusunu Allah bilir.

Mezarının üzerinde şu beyitlerin yazılı olduğu rivayet edilmiştir:

"Uzun süren ziyaretlerden sonra dostlar gittiler, ziyaretgah uzakta kaldı. Seni mezara teslim ettiler ve dağılıp gittiler.

Seni en ıssız çölde yalnız başına bıraktılar.

Seninle dostluk ve arkadaşlık yapmadılar, sıkıntını gidermediler.

Allah'ın hükmü yerine geldi; sen de mezara gömüldün.

Dostların senden yüz çevirip gittiler."

HİCRETİN İKİYÜZSEKSENBİRİNCİ SENESİ

Bu senede Müslümanlar, Bizans'a girdiler. Ganimetler elde ederek salimen geri döndüler.

Bu senede Rey ve Taberistan'daki suların çekilmesi son safhaya geldi. Buralarda fiyatlar cidden yükseldi. İnsanlar kıtlığa düştüler. Öyle ki birbirlerini yemeye başladılar. Kişi kendi oğlunu ve kızını yemek mecburiyetinde kalıyordu. İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu bizler Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz.).

Bu senede Mutedid, Hamdan b. Hamdun'un elinde bulunan Mardin kalesini kuşatıp zorla fethetti. Oradaki eşyaları ganimet edindi. Sonra tahrib edilmesini emretti ve yıktardı.

Bu senede Mısır diyarının sultanı Humaraveyh'in kızı Katrünne-dâ, büyük bir alayla ve beraberinde getirmiş olduğu çok miktardaki çeyizle Bağdat'a geldi. Anlatıldığına göre çeyizinde gümüşten, kumaştan ve diğer sayılamayacak şeylerden ayrı olarak 100 altın havan vardı. Bütün bunlardan başka babası, Mısır'da bulunmayıp Irak'ta bulunan ve ihtiyaç duyduğu şeyleri satın alması için 1.500.000 dinar göndermişti.

Bu senede Mutedid, Cebel ülkesine gitti. Oğlu Ali el-Müktefi'yi Rey, Kazvin, Azerbaycan, Hemedan ve Dinever valiliklerine atadı. Kâtipliğine de Ahmed b. Asbağ'ı verdi. Ömer b. Abdülaziz b. Ebi Dûlefi de İsfahan, Nihavend ve Kerh valiliğine atadı. Sonra Bağdat'a döndü.

Bu senede Muhammed b. Harun b. İshak, insanlara haccettirdi.

Ecfer muntıkasında hacılar şiddetli bir yağmura yakalandılar ve çokları boğuldu. Öyle ki bir kişi, kumlar içinde boğuluyor, hiç kimse onu kurtaramıyordu.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden İbrahim b. Hasan b. Düzeyl vefat etti. Hadis hafızı ve çeşitli kitapların müellifi idi. Bu kitaplarından biri, Siffin Savaşını anlatan hacimli bir kitaptır. Ahmed b. Mu-

hammed et-Tâî de cemaziyelevvel ayında Kûfe şehrinde vefat etti.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında İshak b. İbrahim de vardı:

İSHAK B. İBRAHİM

İbn Cîlî adıyla tanınır. Hadis dersleri aldı. İnsanlara hadisle fetva verirdi. Zekâ ve hafıza sağlamlığıyla nitelenirdi.

Bu senede Ebu Bekir b. Ebi'd-Dünya da vefat etmişti.

EBU BEKİR ABDULLAH B. EBİ'D-DÜNYA EL-KUREŞÎ

Beni Ümeyye'nin azatlısıdır. Asıl adı, Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd b. Süfyan b. Kays Ebu Bekir b. Ebi'd-Dünya'dır.

Hadis hafızıdır. Her ilimde eseri vardır. Faydalı, yaygın ve meşhur birçok eserleri bulunmaktadır. Eserlerinin sayısı 100'ü geçmektedir. Hatta 300'e yakın eser verdiği söylenmiştir. Daha fazla sayıda ve ya daha az sayıda eseri olduğuna dair çeşitli rivayetler vardır. İbrahim b. Münzir el-Hizamî, Halid b. Harraş, Ali b. el-Ca'd'dan ve diğer bazı kimselerden ders aldı. Mutedid'in eğitmeni idi. Mutedid'in oğlu ve Müktefi Billah lakabını alan Ali'nin de eğitmeni idi. Günlük onbeş dinar ücret alırdı. Doğru sözlü, mürüvvet sahibi, hafızası sağlam bir hadis hafızı idi. Lâkin Salih b. Muhammed Hazre, onu şu sözleriyle eleştirmiştir: "O, Muhammed b. İshak el-Belhî denen adamdan rivayetlerde bulunmuştur. Oysa Muhammed b. İshak yalancıdır. Meşhur şahsiyetlere isnadda bulunur, sözler uydurur ve münker hadisler rivayet eder."

İbn Ebi'd-Dünya şiir de yazardı. Bir gün arkadaşları, yanlarına gelmesi için onu beklemekteydiler. Fakat yağmur yağdı, gidişine engel oldu. O da onlara şu satırları yazıp gönderdi:

"Ey dostlarım; gözüme ve kulağıma yemin ederim ki sizi görmeyi arzuluyorum.

Sizi nasıl unutabilirim. Kalbim sizin yanınızdadır ama şu yağmur aramıza bir engel olarak girdi."

Ebu Bekir Abdullah b. Ebi'd-Dünya, bu senenin cemaziyelevvel ayında yetmiş yaşında vefat etti. Kadı Yusuf b. Yakub, cenaze namazını kıldırdı. Şaniziye'de defnedildi. Allah ona rahmet etsin

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Abdurrahman b. Amr ile Ebu Zür'a el-Basri ed-Dımişkî de bulunmaktadır. Ebu Zür'a, büyük bir hadis hafızıydı. İbnü'l-Mevaz adıyla meşhur olmuş-

tu. Malikî fıkıhçısıydı. Malikî mezhebine dair ihtiyaratı vardır. Bunların biri, namaz kılarken Rasûlullah (s.a.v.)'a salat-ü selam getirmenin vacip olduğuna dair görüşüdür.

HİCRETİN İKİYÜZSEKSENİKİNCİ SENESİ

Bu senenin rebiyülevvel ayının 5'inde, salı günü Mutedid, zevcesi Humaraveyh'in kızı Katrünnedâ ile gerdeğe girdi. Katrünnedâ, Bağdat'a amcası ve İbnü'l-Cessas ile birlikte gelmişti. Halife Mutedid o zaman Bağdat'ta değildi. Daha sonra gelip onunla gerdeğe girdi. Bu gün, görülmeye değer bir gündü. Kalabalığın çokluğundan ötürü insanlar sokaklardan geçmekten menedilmişlerdi.

Bu senede Mutedid, daha önce nevruz günlerinde ateş yakmalarına, su dökmelerine gibi Mecusilerin davranışlarına benzer davranışlarda bulunmalarına müsaade edilen halkı bu tür davranışlarda bulunmaktan menetti. Çiftçilerin hediyelerinin bu gün çalışmayan kimselere verilmesini menetti ve bu işi haziranın 11'ine erteledi. Haziranın 11'ine bu nedenle "Mutedid'in nevruzu" denildi. Bu karar bütün beldelere mektupla bildirildi.

Bu senenin zilhicce ayında İbrahim b. Ahmed el-Mazeraî, Dı-mışk'tan Bağdat'a geldi. Halifeye, Humaraveyh'in, hizmetçileri tarafından yatağında boğazlandığını ve yerine oğlu Haneş'i geçirildiğini, sonra onu da öldürüp evini yağmaladıklarını bildirdi. Haneş'ten sonra da Humaraveyh'in diğer oğlu Harun'u geçirdiklerini, Harun'un her sene halifeye 1.500.000 dinar vermeyi taahhüd ettiğini söyledi. Mutedid de bunu tasdik etti.

Müktefi hilafete geçince, Harun'u azletti. Yerine Muhammed b. Süleyman el Vasıkî'yi atadı. Tolonilerin mallarını tasfiye etti. Bu da onların son dönemi oldu.

Bu senede Ahmed b. Tolon'un kölesi Lü'lü' hapisten salıverildi. Bir zaman insanların en zengini, en şerefliisi, en itibarlısı iken çok açılmış ve zelil olmuş bir halde Mısır'a döndü.

Bu senede insanlara önceki senelerin hac emiri haccettirdi.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Ahmed b. Davud Ebu Hanife ed-Dineverî vefat etti. Lügat âlimiydi. "Kitabü'n-Nebat" adlı eserin sahibidir.

Bu senede İsmail b. İshak da vefat etti.

İSMAİL B. İSHAK

İsmail b. İshak b. İsmail b. Hammad b. Zeyd Ebu İshak el-Ezdi.

Kadı idi. Basrah idi, ama Bağdat'ta büyüdü. Müslim b. İbrahim,

Muhammed b. Abdullah el-Ensârî, Ka'nebî ayrıca Ali b. el-Medinî'den dersler aldı. Hafız, fakih bir kimse olup Malikî mezhebine mensuptu. Eserler derleyip tasnif etti. Tefsir, hadis, fıkıh ve diğer ilimlerle ilgili birçok eserleri de şerhetti.

Mütevekkil'in hilafeti zamanında Süvar b. Abdullah'tan sonra kadılığa tayin edildi. Sonra azledildi. Bir süre sonra tekrar kadılığa iade edildi ve kadıların lideri oldu. Bu senenin zilhicce ayının bitimine sekiz gün kala, çarşamba gecesi ani bir ölümle vefat etti. Seksen yaşını aşmıştı. Allah ona rahmet etsin.

Bu senede vefat eden tanınmış şahsiyetler arasında meşhur "Müsned" in sahibi Haris b. Muhammed b. Ebi Üsame ve Humaraveyh b. Ahmed b. Tolon da vardı.

HUMARAVEYH B. AHMED B. TOLON

Babası Ahmed'den sonra hicretin 271. senesinde Mısır diyarının yönetimine geçti. Muvaffak'ın zamanında Mutedid onunla Remle'de savaşmıştı. Said muntıkasında savaşmış olduğu da söylenir. Bu husus önceki kısımlarda anlatılmıştı. Daha sonra Mutedid halifelige geçince Humaraveyh'in kızıyla evlendi ve ikisi dost oldular. Bu senenin zilhicce ayında hadım hizmetçilerden biri Humaraveyh'e suikast yaptı. Onu yatağında boğazladı. Çünkü Humaraveyh onu kendi cariyelerinden biriyle fuhuş yapmakla itham etmişti. Böylece Humaraveyh otuziki yaşında vefat etti. Kendisinden sonra yerine oğlu Harun b. Humaraveyh geçti. Tolonî sülalesinin sonuncu hükümdarı oldu.

İbnü'l-Esir'in anlattığına göre Osman b. Said b. Halid Ebu Said ed-Darimî, bu senede vefat etmiştir. Bu zat Şafî mezhebine mensuptu. İmam Şafî'nin arkadaşı Buvaytî'den fıkıh öğrendi. Doğrusunu Allah bilir.

Yemen hükümdarı Fadl b. Yahya b. Muhammed b. Müseyyeb b. Musa b. Züheyr b. Yezid b. Keysan b. Badam'ın bu senede vefat ettiğini önceki sayfalarda anlatmışızdır. Badam, Peygamber (s.a.v.)'in sağlığında Müslüman olmuştu.

Bu senede Ebu Muhammed eş-Şa'ranî de vefat etti:

EBU MUHAMMED EŞ-ŞA'RANÎ

Edebiyatçıydı, fakihdi, âbid ve hafız bir kimseydi. Hadis ilmini öğrenmek için çeşitli yerlere seyahatlar yaptı. Yahya b. Main'in öğrencisiydi. Cerh ve ta'dil ile diğer konularda kendisinden faydalı bilgiler nakletti. Ahmed b. Hanbel, Ali b. el-Medinî, Halef b. Hişam el-Bezzar'dan da ilim tahsil etti. Lügat ilmini İbn Arabî'den öğrendi. Si-

ka bir ravi idi. Güvenilir büyük bir şahsiyeti.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Muhammed b. Kasım da bulunmaktadır:

MUHAMMED B. KASIM B. HALLAD

Muhammed b. Kasım b. Hallad Ebü'l-Aynâ el-Basrî. Âmâ idi. Şair, edip, belagatlı bir âlim kişiydi. Lügatçıydı. Asmaf'nin talebesiydi. Künyesi, Ebu Abdillâh idi. Kendisine Ebü'l-Aynâ denilmesinin sebebi şuydu: "Ayna" kelimesinin ismi tasğiri sorulduğunda: "Bunun ismi tasğiri, Uyeyna'dır." demişti. Edebiyat, hikâyeler ve güzel vecizelerle ilgili tam bir bilgisi vardı. Hadise gelince, bu hususta az bir bilgiye sahipti.

HİCRETİN İKİYÜZSEKSENÜÇÜNCÜ SENESİ

Bu senenin muharrem ayında Mutedid, Harici Harun eş-Şarî ile savaşmak üzere Bağdat'tan çıkıp Musul'a gitti. Yapılan savaşta Harun'u ele geçirdi ve adamlarını bozguna uğrattı. Bu durumu Bağdat'a bir mektupla bildirdi. Halife Mutedid Bağdat'a döndüğünde Harun eş-Şarî'nin idam edilmesini emretti. O, Sufrilerdendi. İdam edilirken Harun şöyle demişti: "Müşrikler hoşlanmasalar da hüküm ancak Allah'ındır."

Hasan b. Hamdan, bu savaşta halifenin safları arasında Haricilere karşı savaştı. Halife de babası Hamdan b. Hamdun'u -Mardin kallesini zaptedişinden bu yana zindanda tuttuğu halde- zindandan salıverdi ve ona kaftan giydirdi, ihsanda bulundu.

Bu senede halife Mutedid, memleketin her bir yanına ferman gönderdi, Kadı Ebu Hazim'in fetvasına dayanarak miras taksimatında farz sahiplerinden arta kalan malın, ölünün asabesi olmaması durumunda zevilerhama verilmesini bildirdi. Ebu Hazim, fetvasında şöyle demişti: "Bu hüküm, Zeyd b. Sabit dışında bütün sahabelerin ittifakı ile verilen bir hükümdür. Ancak Zeyd b. Sabit, bu durumda arta kalan mirasın beytûlmala verilmesi gerektiği görüşüne kail olmuştur."

Bu fetvasında Kadı Ebu Hazim'e, Ali b. Muhammed b. Ebi's-Şevarib de muvafakat etmişti. Kadı Yusuf b. Yakub ise her ikisine muhalefet etmiş ve Zeyd b. Sabit'in görüşünü benimsemişti. Fakat halife Mutedid, Kadı Yusuf b. Yakub'a iltifat etmedi ve bu sözünü nazarı itibara almayıp Ebu Hazim'in fetvasını geçerli kıldı. Ama bununla beraber, Yusuf b. Yakub'u Bağdat'ın doğu yakası kadılığına atadı. Ona kıymetli kaftanlar giydirdi. İbn Ebi's-Şevarib'e muvafakat ettiğinden

ötürü Ebu Hazim'i birçok yerlerin kadılıklarına tayin etti ve kıymetli kaftanlar giydirdi.

Bu senede Müslümanlarla Bizanslılar arasında esir değişimi yapıldı. Böylece Bizanslıların elinde bulunan 2.504 esir kurtarıldı.

Bu senede Slavlar, Rumları Konstantiniye'de kuşatma altına aldılar. Bizans imparatoru, elinde bulunan Müslüman esirlerden yardım istedi. Onlara çok miktarda silah verdi. Müslüman esirler onlarla birlikte Slavlara karşı savaşa çıktılar ve Slavları hezimete uğrattılar. Sonra Bizans imparatoru elinde bulunan bu Müslüman esirlerin suikastından korktu. Onları çeşitli memleketlere gönderip dağıttı.

Bu senede Amr b. Leys, bazı işleri için Nisabur'dan çıktı. Yerine Rafi' b. Herseme'yi vekil bıraktı. Rafi' de Nisabur camilerinin minberlerinde halkı, Muhammed b. Zeyd el-Muttalibî'ye, ondan sonraki dönem için de oğlunun veliahtlığına bey'ata davet etti. Amr, geri döndü ve onu Nisabur'da kuşatma altına aldı. Kuşatmayı sürdürdü. Nihayet onu Nisabur'dan çıkardı ve şehir kapısında öldürdü.

Bu senede halife Mutedid, Ömer b. Abdülaziz b. Ebi Dülefle savaşması için veziri Ubeydullah b. Süleyman'ı harekete geçirdi. Vezir, Ömer b. Abdülaziz'e ulaşınca Ömer kendisinden eman diledi. Vezir aman verdi ve onu yakalayıp beraberinde halifeye götürdü. Komutanlar kendisini karşıladılar, halife de kaftan giydiren ihşanda bulundu.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden İbrahim b. Mehran Ebu İshak es-Sakafi es-Sirac en-Nisaburî vefat etti. İmam Ahmed b. Hanbel, bu zatın evine gidip gelirdi. Kendisi Bağdat'ın batı yakasında Katiatür-rebi muntıkasında ikamet ederdi. İmam Ahmed b. Hanbel'e halı serer, yanında iftar ettirirdi. Güvenilir, âbid, âlim ve sika şahsiyetlerdendi. Bu senenin safer ayında vefat etti.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında İshak b. İbrahim b. Muhammed b. Hazim Ebü'l-Kasım el-Cîlî de bulunmaktadır. Bu, daha önceki senelerde adı geçen İshak b. İbrahim'den başka bir şahıstır. Davud b. Amr'dan, Ali b. Ca'd'dan ve birçok kimselerden ders adı. Darekutnî, onu gevşek buldu ve: "Bu, kuvvetli biri değildir." dedi. Bu senede seksen yaşına ayak basmak üzereyken vefat etti.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Ebu Muhammed Sehl b. Abdullah b. Yunus et-Tüsterî de bulunmaktadır. Bu zat, mutasavvıf imamlardandı. Zünnun el-Mısırî ile görüştü. Bunun güzel sözlerinden biri şudur:

"Dün öldü, bugün can çekiyor, yarın ise henüz doğmamıştır."
Şairlerden biri de buna benzer şöyle bir söz söylemiştir:

"Geçen geçmiştir artık, beklenen ise henüz gelmemiştir.
Sadece içinde bulunduğun şu an, senin için önemlidir."

Sehl, Muhammed b. Suvar'dan ders aldı. Anlatıldığına göre Sehl, hicretin 273. senesinde vefat etmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında hadis ilmini öğrenmek için çeşitli yerlere seyahatlerde bulunan Abdurrahman b. Yusuf b. Said b. Harraş Ebu Muhammed Hafız el-Mervezî de bulunmaktadır. Bu zat hadis hafızlarından, cerh ve ta'dilde söz sahibi olanlardandı. Kendisinde biraz Şiîlik bulunduğu söylenir. Doğrusunu Allah bilir.

Hatib Bağdadî, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İlim tahsili için yaptığım seyahatların bazısında çok susadığımdan ötürü beş kez idrarımı içmek zorunda kaldım."

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Ali b. Muhammed b. Ebi's-Şevarib ile Samarra kadısı Basralı Abdülmelik el-Ümevî de bulunmaktadır. Abdülmelik, bir süre kadi'l-kudatlık görevini de yürütmüştü. Ebü'l-Velid'den, Ebu Amr'dan ve Havsî'den dersler aldı. Neccad, İbn Said ve İbn Kani' de kendisinden ders alıp hadis dinlediler. İnsanlar ondan çok bilgiler naklettiler.

ŞAİR İBN ER-RUMÎ

Bir şiir divanı vardır. Asıl adı, Ali b. Abbas b. Cüreyc Ebü'l-Hasan'dır. Fakat İbn er-Rumî mahlasıyla tanınmıştır. Abdullah b. Cafer'in azatlısıdır. Meşhur şairlerdendir. Şiirinden bazı örnekler sunalım:

"Cimrileri övdüğün zaman sen başkalarında bulunan fazileti onlara hatırlatmış oluyorsun.

Böylece onlara uzun bir keder ve hasreti hediye etmiş oluyorsun.
Bu durumda sana azık vermeseler yeridir."

"Zaman sana sağlık şalvarını giydirirse,
Lezzetli ve tatlı gıdalardan da mahrum kalmazsan,
Artık lüks içinde yaşayanlara imrenme.

Çünkü zaman onlara ne kadar giydiriyorsa bir o kadarını da çekip alıyor onlardan."

"Senin ne kadar dostun varsa o kadar da düşmanın vardır. Şu halde çok fazla dost edinme.

Hastalığın ve dertlerin çoğu,
Yemekten veya içmekten olur.
Yarın dostun apaçık bir düşmana dönüşürse,
Bunu yadırgama, çünkü işler devamlı değişir.

Eğer çok şey senin hoşuna gidiyorsa,
 Çoklarıyla dostluk yapmak, doğruluktandır.
 Ama senin çok gördüğün şey nadirdir.
 Mutlaka elbise giymiş kurtlarla karşılaşırısın.
 Şu halde çoklarından uzak dur.
 Nice çoklar var ki insanı tiksindirir.
 Nice az da var ki insanın hoşuna gider.
 Büyük su gölleri ayıplanacak bir şey değildir.
 Ama az ve tatlı su ile de insan susuzluğunu giderebilir."

"Atadan gelme asaletin bir faydası yoktur. Kişi ancak kazandığı
 şeyle asalet sahibi olur.

Beni ancak yaptığım işlerden ötürü cezalandır.
 Ama şerefin soy gibi atadan oğula geldiğini de sanma.
 Kişi ancak yaptığı iyi şeylerle lider ve efendi olabilir.
 Aksi takdirde birçok şerefli ve asil babalarını, dedelerini saysa da
 o asil olamaz.

Dal, her ne kadar meyve veren bir kökten gelmekteyse de meyve-
 si yoksa,

İnsanlar onu odun sayarlar.
 Şerefli kimseler, yüksek şahsiyetleri ile şeref elde edebilirler.
 Yoksa annelerini ve babalarını söyleyerek şerefli olamazlar."

"Kalbim hasta tarafından, şikâyetçi ve hastadır.

Kendisine şikâyetle bulunduğum zat merhametli ise kalbimin
 hastalığını söylüyorum ona.

Onun yüzünde ebedi bir parlak gündüz vardır.
 Onun saçlarında da kapkaranlık bir gece vardır.
 O yönelip geldiğinde sanki dolunay parlıyor.
 Yürürken de sanki dal sağa sola salınıyor.
 Seslenince de geyik gibi seslenir.

Gözlerim onunla mutlu oldu ve tatlılığı uzadı.
 Nice azap ve işkence var ki onu mutlu kimseler işlerler.
 Baktın, gönüle yöneldin, okunu gönüle vurdun.

Sonra o ok benim tarafıma yöneldi, nerdeyse can verecektim.

Vay halime, bir bakarsa eğer yüzünü çevirip gittiğinde oklar isa-
 bet ederler. Onların darbeleri çok acı verir.

Ey kanımı mübah sayan ve bana acımayı yasaklayan;
 Senin mübah kılışın ve yasaklayışın adilane değildir."

"Görüşleriniz, yüzleriniz, kılıçlarınız,
 Olaylarda söz sahibidirler; yıldızlar menettikleri zaman.

Bunların hidayet yolu için bir nevi işaret oldukları biliniyor.

Bunlar kandildir, karanlığı aydınlatırlar. Diğerleri ise şeytanlara atılan taşlardır."

Anlatıldığına göre İbnü'r-Rumî, hicretin 221. senesinde doğmuş ve bu senede vefat etmiştir. Bundan bir sene sonra veya, hicretin 276. senesinde vefat ettiğine dair muhtelif rivayetler vardır.

Ölüm sebebinin şu olduğu anlatılır; Mutedid'in veziri Kasım b. Abdullah, bunun hicvinden ve dilinden korkuyordu. Adamın birine tenbihleyerek huzurunda ona zehirli bir şey yedirmesini istedi. İbnü'r-Rumî, zehirli nesneyi yayınca zehirlendiğini anladı, meclisi terketmek üzere kalktı. Vezir Kasım: "Nereye gidiyorsun?" diye sorunca: "Beni gönderdiğin yere gidiyorum." cevabını verdi. Vezir Kasım: "Babama selam söyle." deyince İbnü'r-Rumî: "Ben, Cehennem'e gitmiyorum; orada ışım yok." diye karşılık verdi.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Muhammed b. Süleyman b. Harb Ebu Bekir el-Bağendi el-Vasıtî de vardır. Bu zat, hadis hafızlarındandı. Ebu Davud kendisine hadis sorardı. Buna rağmen onu eleştirmişler, zayıf bir hadisçi olduğunu söylemişlerdir.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetlerden biri de Muhammed b. Galib b. Harb Ebu Cafer ed-Dabbî'dir. Bu zat, Tenham lakabıyla tanınırdı. Süfyan'dan, Kebisa'dan ve Ka'nebi'den hadis dinledi. Sika ravilerdendir. Darekutnî, onun bazan hata yaptığını söylemiştir. Bu senenin ramazan ayında, doksan yaşında vefat etti.

ŞAİR BUHTÜRÎ

Meşhur divanın sahibidir. Asıl adı, Velid b. Ubade'dir ya da İbn Ubeyd b. Yahya Ebu Abbad et-Tâî olduğu söylenir. Aslı Menbic'tendir. Bağdat'a geldi. Halife Mütevekkil'i ve reisleri övdü. Medhiyelerinin mersiyelerinden daha iyi olduğu söylenir. Bunun sebebi kendisine sorulduğunda şöyle cevap vermişti: "Medhiye, bir şeyler ümit etmek üzere yazılır. Mersiye ise vefa borcunu ödemek üzere yazılır ki ikisi arasında çok fark vardır."

Şiirlerini Müberred, İbn Dürüstveyh ve İbn Merzüban rivayet etmişlerdir. Kendisine: "Ebu Temam'ın senden daha yüksek bir şair olduğunu söylüyorlar." dediklerinde: "Ebu Temmam olmasaydı ben etmek yiyemezdim. Ebu Temmam bizim üstadımızdır." demişti.

Buhtürî; güçlü, fasih ve belagât sahibi bir şairdi. Asıl memleketi olan Menbic'e döndü ve bu senede orada vefat etti. Bundan sonraki senede vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet de vardır. Vefatında seksen yaşındaydı.

HİCRETİN İKİYÜZSEKSENDÖRDÜNCÜ SENESİ

Bu senenin muharrem ayında Rafi b. Herseme'nin kesik başı Bağdat'a getirildi. Halife, bu kesik başın Bağdat'ın doğu yakasında öğleye kadar, batı yakasında da geceye kadar bir sütuna dikilmesini emretti.

Bu senenin rebiyülevvel ayında halife, Muhammed b. Yusuf b. Yakub'a kaftan giydirdi ve İbn Ebi's-Şevarib'in ölümünden beş ay ve birkaç gün sonra onun yerine kadı olarak tayin etti. Bu beş aylık süre zarfında Ebu Cafer el-Mansur şehrinin kadılığı boş kalmıştı.

Bu senenin rebiyülahir ayında Mısır'da şiddetli bir karanlık oldu, ufukta da bir kızarıklık görüldü. Öyle ki, kişi, arkadaşının yüzüne bakıyor, yüzünün aşırı derecede kırmızı renge büründüğünü görüyordu. Duvarlar da aynı şekilde kırmızı renge bürünmüşlerdi. O gün ikindiden geceye kadar o halde beklediler. Sonra çöle çıkarak Allah'a yalvarıp yakarmaya başladılar. Nihayet Cenâb-ı Allah bu karanlığı ve kızarıkhğı üzerlerinden giderdi.

Bu senede halife Mutedid, Ebu Süfyan oğlu Muaviye'nin minberlerde lanetlenmesine karar verdi. Veziri Abdullah b. Vehb onu bundan sakındırdı ve şöyle dedi: "Halk ona rahmet dilerken ve sokaklarında, pazarlarında camilerinde ondan memnuniyetlerini dile getirirken böyle yapacak olursan kalben bunu protesto ederler."

Mutedid onun bu uyarısına iltifat etmedi ve bu emri verdi. Fermanın altını imzalayıp Muaviye'yi lanetlemeleri için hatiplere gönderdi. Bu fermanında Muaviye'nin ve oğlu Yezid'in kötülüklerini anlattı. Emevilerden bir grubu da yerdı. Bu hususta bazı uydurma hadisler nakletti. Bu fermanı Bağdat'ın iki tarafında da okundu. Halk, Muaviye'ye rahmet okumaktan ve ondan memnuniyetlerini dile getirmekten menedildi.

Fakat vezir Abdullah b. Vehb, Mutedid'i bu yaptığından sakındırmaya yine devam etti ve söz arasında ona şöyle dedi: "Ey mü'minlerin emiri, senin bu yaptığını önceki halifelerden hiçbiri yapmamıştır." Vezir, halkı Talibilere rağbet ettirenlerdendi. Onlar için davetin kabul edilmesini isteyenlerdendi. Halife Mutedid, tahtına zarar gelmesinden korktuğu için kızarak da olsa bu işten vazgeçti. Cenâb-ı Allah, bu vezirin Hz. Ali'yi kafir sayan Nasibîlerden biri olmasını mukadder kılmıştı. Bu da Mutedid'in hatalarından biri olmuştu.

Halkın, kıssacıların, münecimlerin, cedelcilerin etrafında toplanmamalarına dair bir emir yayınladı ve bu hususta halka duyuru yapıldı. Nevruz kutlamalarına dair hazırlıklara girişmemeleri emredildi. Ama daha sonra bu kutlamalar serbest bırakıldı. Halk, gelip geçenlerin üzerine su dökmeye başladı. Bu işi daha da ilerletip aşırılık-

lara yeltendiler. Öyle ki, askerlerin ve muhafızların bile üzerlerine su dökmeye başladılar. Bu da Mutedid'in hatalarından biri olmuştu.

İbn Cevzî dedi ki: Bu senede müneccimler kış mevsiminde yağacak olan çok miktardaki yağmurlardan, akacak sellerden ve nehirlerin kabarmasından ötürü ülkenin birçok yerlerinin sular altında kalacağını söyleyerek halkı korkuttular. Halk da bundan korktuğu için dağ başlarında kendilerine birer mağara edindiler. Ama Cenâb-ı Allah müneccimleri yalancı çıkardı ve bu sene çok az yağmur yağdı. Bu sene kadar az yağmur yağmış başka bir sene yoktu. Su kaynaklarındaki sular dibe çekildi, kurumaya yüz tuttu. Her tarafta insanlar kıtlığa maruz kaldılar. Öyle ki, Bağdat'ta ve diğer beldelerdeki insanlar defalarca yağmur duasına çıktılar.

Bu senede hilafet sarayında yalınlık bir adam geceleyin ortaya çıktı. Onu yakalamak istediklerinde kaçarak sarayın bazı yerlerine, ekinlerin, ağaçların ve burgaçların arasına sapıp gitti. Yakalanamadığı için durumu anlaşılamadı. Mutedid bundan çok rahatsız oldu ve hilafet sarayının surlarının yenilenmesini, surlara bekçiler konulmasını istedi. Muhafızların her tarafta dikkatli olmalarını emretti. Ama bunun bir yararı olmadı. Sonra büyücüleri, büyü ilmiyle uğraşanları, astrologları huzuruna çağırdı. Kaçan adamın yerini tesbit etmelerini istedi. Bunlar her ne kadar uğraşılsa da bir yarar sağlayamadılar. Adamı bulamadılar.

Fakat aradan bir süre geçtikten sonra onu ele geçirdiler. Bu kişinin, Mutedid'in gözdelelerinden bir cariyeye aşık olan buruk testisli bir hizmetçi olduğunu gördüler. Gözde cariyeye o kadar güzeldi ki, ona ulaşamazdı. Uzaktan dahi ona bakılamazdı. Meğer, çeşitli renklerden takma sakallar yapan bu hizmetçi, her gece bir sakal takıp ürkütücü giysiler giyinerek korku verici bir şekilde ortaya çıkıyor, cariyeleri paniğe uğratiyormuş. Hizmetçiler de korktukları için hep birlikte onun üzerine saldırmışlar, yakalanmak üzere iken daracık burgaçlardan birine sapıp kaçmıştı. Herkes eline, yenine veya bu iş için hazırladığı yerlerde sakladığı şeyleri alıp üzerine atıyordu. Böylece onun, bu işi ortaya çıkarmak için görevlendirilen hizmetçilerden biri olduğu anlaşıldı. Arkadaşlarına, şuna buna: "Ne haber?" diye soruyor, elinde kılıcı ile güya o kaçağı yakalamak ister gibi yapıyor ve paniğe kapılmışçasına davranıyordu. Gözdeleler bir araya gelip toplandıklarında maşukasına bakıyor, ona kaş göz işareti yapıyor; maşukası da ona karşı işaretler veriyordu. Bu durumu halife Muktedir'in zamanına kadar devam ettirdi. Muktedir onu bir müfreze ile Tarsus'a gönderdiğinde maşukası olan cariyeye kendisini jurnalleyince durumu ortaya çıktı. Allah onu helak etsin.

Bu senede Mısır ordusu, Harun b. Humaraveyh'e karşı ayaklandı

ihtilal yaptı. Harun, durumu düzeltmesi için babasının komutanlarından biri olan Ebu Cafer b. Eban'ı işin başına geçirdi. Daha önceleri babasının zamanında da dokuz ay müddetle bey'at etmeyip isyan eden Dımışk şehri üzerine Bedir el-Hammamî ve Hasan b. Ahmed el-Mazeraî komutasında büyük bir ordu gönderdi. Bunlar Dımışk'ı düzene soktular. Valiliğe Tafh b. Hıfî tayin edip Mısır'a döndüler. İşler cidden karışmıştı.

HİCRETİN İKİYÜZSEKSENDÖRDÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. MÜBAREK EBU AMR EL-MÜSTEMLİ

Nisaburlu idi. Zahiddi. Hakemveyh el-Abid lakabıyla tanınırdı. Kuteybe'den, Ahmed'den, İshak'dan ve diğerlerinden ders aldı. Ellialtı üstaddan hadis dinleyip yazdı.

Yoksul birisiydi. Eski püskü elbiseler giyerdi. Fakat zahiddi. Bir gün müzakere meclisinde bulunan Ebu Osman Said b. İsmail'in yanına gitti. Ebu Osman onu görünce ağladı ve meclisinde bulunanlara şöyle dedi: "İlim ehlinden büyük bir adamın elbiselerinin eski püskülüğü beni ağlattı. Sözünü ettiğim zat o kadar büyüktür ki, ben burada onun adını anamayacağım."

Ebu Osman'ın bu konuşması üzerine meclisinde bulunanlar yüzüklerini, dirhemlerini, elbiselerini ortaya atıp yığdılar. Öyle ki, Ebu Osman'ın önünde çok miktarda mal, eşya ve para toplandı. O esnada Ebu Amr el-Müstemlî ayağa kalkıp meclistekilere şöyle dedi: "Ey insanlar! Şeyh Ebu Osman'ın kasdettiği adam benim. Eğer ben günahla itham edilmekten korkmasaydım onun gizlediği adı (kendimi) ben de gizlerdim."

Şeyh Ebu Osman, onun bu ihlası karşısında hayrete düştü. Sonra Ebu Amr, toplanan mal, para ve eşyaları aldı. Mescidin kapısından henüz dışarı çıkmamıştı ki, o mal ve paraların tümünü yoksullara ve muhtaçlara sadaka olarak dağıttı.

Bu senenin cemaziyelahir ayında vefat etti.

İSHAK B. HASAN

İshak b. Hasan b. Meymun b. Sa'd Ebu Yakub el-Harbî. Affan'dan, Ebu Nuaym'dan ve daha başkalarından ders aldı. İbrahim el-Harbî'den üç yaş büyüktü. İshak vefat edince vefat haberi şehirde duyuruldu. Halk, cenaze namazını kılmak için evine yöneldi. Halktan bazı kimseler vefat edenin İbrahim el-Harbî olduğunu sandılar ve İb-

rahim'in evine yöneldiler. İbrahim ise: "Burası sizin gitmek istediğiniz yer değildir, ama kısa bir süre sonra buraya da geleceksiniz." dedi. Gerçekten de İbrahim ondan sonra bir sene kadar dahi yaşamadan vefat etti.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında sika ve salih bir zat olan İshak b. Muhammed b. Yakub ez-Zührî de vardı. Doksan yaşında vefat etmişti.

İshak b. Musa b. İmran el-Fakih Ebu Yakub el-İsfarayinî eş-Şafî ile Abdullah b. Ali b. Hasan b. İsmail Ebü'l-Abbas el-Haşimî de bu senede vefat eden meşhur şahsiyetlerdendir. Abdullah b. Ali, Bağdat muhtesipliği ve Rusafe Camii imamlığı gibi görevleri de yürütüyordu.

Basralı Attab b. Üseyd'in evladından Abdülaziz b. Muaviye el-Attabî de bu senede vefat etmişti. Bu zat, Bağdat'a gelmiş ve Ezher es-Sümman ile Ebu Asım en-Nebîl'den hadis dersi almıştı.

"Bad" lakabıyla tanınan Yezid b. Heysem b. Tahman Ebu Halid ed-Dahhak da bu senede vefat etti. İbnü'l-Cevzî dedi ki: «Buna "Bad" değil de "Bâdî" demek daha uygun olur. Çünkü bu, kardeşiyle ikiz doğmuş ama kardeşinden önce dünyaya gelmişti. Bu sebeple kendisine "Bâdî" demek gerekir.» Bad, Yahya b. Main ile diğerlerinden rivayetlerde bulundu. Sika bir ravi olup salih bir insandı.

HİCRETİN İKİYÜZSEKSENBEŞİNCİ SENESİ

Bu senede Salih b. Müdrik et-Tâî, Ecfer mıntıkasında hacılara saldırdı. Mallarını ve kadınlarını ellerinden aldı. Anlatıldığına göre hacılardan 1.000.000 dinar değerinde eşya gaspetmişti.

Bu senenin rebiyülevvel ayının bitimine on gün kala pazar günü Kûfe taraflarında, gökte şiddetli bir karanlık belirdi. Sonra yıldırımlar ve şimşeklerle birlikte eşi görülmemiş bir yağmur yağdı. Bazı köylere yağmurla birlikte siyah ve beyaz taşlar da düştü. Tanelerinin ağırlığı 150 dirhem olan dolular yağmaya başladı. Rüzgârlar, Dicle çevresindeki hurma ağaçlarıyla diğer ağaçları söktü. Dicle'nin suyu aşırı derecede kabardı, öyle ki, Bağdat'ın bile sular altında kalmasından korkuldu.

Bu senede Muvaffak'ın azatlısı hadim Ragıb, Bizans'a gaza yaptı. Birçok kaleler fethetti; kadın, çocuk birçok kimseleri esir aldı. Esir aldığı erkeklerden de 3.000'ini öldürdü. Sonra muzaffer ve mansur olarak salimen geri döndü.

Bu senede Muhammed b. Abdullah b. Davud el-Haşimî, insanlara haccettirdi.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Amid valisi Ahmed b. İsa b. Şeyh vefat etti. Kendisinden sonra yerine Muhammed geçti. Mutedid,

oğlu Muhammed el-Müktefi Billah ile birlikte Amid'e, Muhammed'in üzerine yürüdü ve onu kuşatma altına aldı. Muhammed de emir dinleyip itaat ederek onun huzuruna vardı. Mutedid, kendisinden şehri teslim aldı. Ona kaftan giydirip aile efradına ikramda bulundu. Sonra oğlunu Amid'de vekil bırakarak Kinnesrin'e ve Avasım'a yürüdü. Harun b. Humaraveyh'in kendisine gönderdiği mektuba dayanarak şehirleri teslim aldı. Harun, ona bu hususta izin vermiş ve anlaşma yapmıştı.

Bu senede İbnü'l-İhsid, Tarsus halkı ile birlikte Bizanslılara karşı gazaya girdi. Cenâb-ı Allah, onun vasıtasıyla birçok kalelerin fetihini Müslümanlara müyesser kıldı. Allah'a hamdolsun.

HİCRETİN İKİYÜZSEKSENBEŞİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

İBRAHİM B. İŞHAK

İbrahim b. İshak b. Beşir b. Abdullah b. Rüstem, Ebu İshak el-Harbî. Fıkıh, hadis ve diğer ilimlerde önde gelen imamlardan biri idi. Zahid ve âbid bir kişiydi. İmam Ahmed b. Hanbel'den ders aldı ve ondan birçok rivayetlerde bulundu.

Darekutnî dedi ki: «İbrahim b. İshak el-Harbî, her ilim dalında eser vermiş, her ilimde parlak bir şahsiyet haline gelmişti. Doğru sözlüydü. Zühdü, takvası ve ilmi hususunda Ahmed b. Hanbel'le mukayese edilirdi.»

İbrahim b. İshak'ın güzel sözlerinden bazı örnekler verelim:

"Her ümmetin akıllıları şu görüşte karar kıldılar: Kaderle birlikte gitmeyen kişi yaşantısından memnun olmaz."

"Kişi odur ki, kederini kalbinde gizler ve çoluk çocuğuna açıklamaz. Bende kırk seneden beri başağrısı var ama bunu hiç kimseye söylemedim. Yirmi seneden beri tek gözümle görebiliyorum ama bunu da hiç kimseye bildirmedim."

Rivayet edildiğine göre İbrahim b. İshak el-Harbî, yetmiş küsur sene yaşamış, bu müddet zarfında aile efradından ne sabah ne de akşam yemeği istememişti. Aksine kendisine birşey getirilirse yer, yoksa ertesi geceye kadar aç kalırdı. Anlatıldığına göre, bazı ramazanlarda kendi nefsine ve çoluk çocuğuna sadece bir dirhem ve dört buçuk danik (dirhemin altıda biri) harcardı. Onun nefis yiyeceklerden pek haberi yoktu. Sadece ateşte pişirilmiş pathcan veya turp ezmesi ve benzeri şeyler yedi. Mü'minlerin emiri Mutedid ona bazan 10.000 dirhem para gönderir, ama o bu parayı kabul etmeyip geri çevirirdi. Elçi parayı tekrar kendisine getirip: "Halife diyor ki: Bu parayı tanı-

dığı yoksul komşularına dağıtsın." deyince İbrahim şu cevabı verirdi: "Biz bu parayı toplamadık. Bunun toplanmasının hesabı da bize sorulmayacaktır. Böyle olunca dağıtımından da sorumlu olmayacağız. Mü'minlerin emirine de ki: Ya bizi kendi halimize bıraksın, ya da biz onun memleketinden göç ederiz."

Can çektiği sırada arkadaşlarından bazıları onu ziyarete geldiler. Kızı kalkıp içinde bulundukları sıkıntı ve yoksulluğu şikâyet etti. Evde yiyecek olarak sadece kuru ekmekle tuz bulunduğunu söyledi. Bazan tuzu bile bulamadıklarını ifade etti. Bunun üzerine İbrahim, kızına şöyle dedi: "Ey kızcağızım! Sen yoksulluktan mı korkuyorsun? Şu köşeye bak, şurada yazmış olduğum 12.000 cüz vardır. Her gün bunlardan birini bir dirheme satabilirsin. 12.000 dirhemi bulunan kimse yoksul değildir."

İbrahim b. İshak el-Harbî, bu senenin zilhicce ayının bitimine yedi gün kala vefat etti. Cenaze namazını Kadı Yusuf b. Yakub, Enbar kapısında kıldırdı. Cemaatı cidden çoktu.

NAHİVCİ MÜBERRED

Muhammed b. Yezid b. Abdülekber Ebü'l-Abbas el-Ezdî es-Sümalî. Nahivci Müberred diye de tanınır. Basralıdır. Lügatta ve Arap edebiyatında büyük bir âlimdi. Bu ilmi, Mazinî'den ve Ebu Hatim es-Sicistani'den öğrendi. Sebatkâr ve sika bir ravi idi. Sa'leb'e düşmandı. Edebiyatla ilgili "el-Kâmil fi'l-Edeb" adlı bir eseri vardı. Validen kaçıp Ebu Hatim'in yanında çöpler içerisinde gizlendiği için kendisine Müberred adı verilmişti.

Müberred demiştir ki:

«Bir gün, Rakka'da arkadaşlarımla birlikte akıl hastalarının ziyaretine gittik. Aralarında yeni yetme bir genç vardı. Üzerinde kıymetli giyecekler vardı. Bizi görünce: "Allah sizi yaşatsın, siz kimlerdensiniz?" diye sordu. Biz Iraklı olduğumuzu söyleyince: "Babam Irak'a ve Iraklılara feda olsun. Ya siz bana bir şiir okuyun, ya da ben size okuyayım." dedi. Kendisine: "Sen bize oku." deyince akıl hastası genç bize şu şiiri okumaya başladı:

"Allah biliyor ki ben üzüntülüyüm.

Üzüntümü dağıtacak bir vesile bulamıyorum.

Benim iki ruhum vardır; biri bir şehirde, diğeri başka bir şehirde.

İkametin ruhuma fayda verdiğini sanmıyorum.

Sabır buna fayda vermiyor, dayanıklılık da buna güç vermiyor.

Uzakta olan ruhumun buradaki ruhum gibi olduğunu sanıyorum.

O ruhum da, buradaki ruhumun hissettiklerini hissediyor."

Kendisine: "Vallahi, bu şiirin güzeldir. Bize biraz daha şiir oku." dedim. Genç şu şiiri okumaya başladı:

"Sabaha yakın kervanlarını çöktürdüklerinde;

Kervanlarına yük yüklediklerinde, deve benim hevesimi ve aşkı-
mı harekete geçirdi.

Perde gerisinden ona bakmaya başladım.

O da bakışlarını üzerimde tuttu. Bakarken gözlerinden yaşlar ba-
şanıyordu.

Kızıl dudaklı anem ağacının dallarını andıran parmakları ile be-
nimle vedalaştı.

Ben de kendisine şöyle seslendim: Ey deve, ayakların sevgiliyi ta-
şıyıp götürmesin.

Vay gurbeteki halime! Bana ve onlara nasıl bir felaket geldi.

Bu gurbet diyarında uzaklık aramıza girdi, onlar göçüp gittiler.

Ey deveye binen sevgili! Çabuk ol ki, onlarla vedalaşayım.

Ey deveye binen göçücü, senin şu göçüşünde ecel vardır.

Ben ahdimе sadıkım, dostluklarımı bozmadım.

Ah, keşke şu uzun ahid olmasaydı ve onlar gurbete gitmeselerdi."

Benimle birlikte olan öfkeli adamlardan biri o gence: "Onlar öldü-
ler." deyince genç: "Öyleyse, ben de ölürüm." dedi. Arkadaşım: "Sen
bilirsin." deyince genç gerindi, oradaki sütunlardan birine yaslandı ve
vefat etti. Biz kendisini defnetmeden oradan ayrılmadık. Allah ona
rahmet etsin.»

Müberra'da, yetmiş yaşını aşmış iken vefat etti.

HİCRETİN İKİYÜZSEKSENALTINCI SENESİ

Bu senenin rebiyülahir ayında Amid şehri İbnü's-Şeyh'in elinden
teslim alındı. Amid'de ordugah kurmuş olan Mutedid'e Harun b. Ah-
med b. Tolon'un Mısır'dan gönderdiği mektup ulaştı. Mektupta kendi-
sinin Mısır diyarının emirliğinde bırakılması karşılığında Kinnesrin
ve Avasım şehirlerinin de Mutedid'e teslim edileceği bildiriliyordu.
Mutedid bunu kabul etti. Sonra Irak'a gitmek üzere Amid'den ayrıldı
ve Amid surlarının yıkılmasını emretti. Bazı kısımlar yıkıldı, ama ta-
mamı yıkılamadı.

İbn Mutez, Amid'i fethedişi nedeniyle Mutedid'i tebrik edip şöyle
bir şiir okumuştı:

"Selamette ol ey mü'minlerin emiri. Hep kıskanılacak ve imreni-
lecek halde ol. Zaferin kutlu olsun.

Nice hadiseler için ayağa kalktın, ilerledin, zaman geride kaldı.

Sen öyle bir aslansın ki, avların da aslandır. Senin pençen hep onların vücuduna takıldığı için tırnakların kana bulanmıştır, muzaffersin."

Halife Mutedid, Bağdat'a döndüğü sırada kendisine Nisabur'dan Amr b. Leys'in hediyeleri geldi. Halife, bu senenin cemaziyelahir ayının bitimine sekiz gün kala perşembe günü Bağdat'a ulaşmıştı. Nisabur'dan gelen bu hediyeler 4.000.000 dirhem kıymetindeydi. Ayrıca binekler, eğerler, silahlar ve diğer eşyalar da vardı.

Bu senede İsmail b. Ahmed es-Samanî ile Amr b. Leys savaştılar. Savaşın nedeni şuydu: Amr b. Leys, Rafi b. Herseme'yi öldürüp kesik başını halifeye gönderdiğinde halifeden elinde bulunan Horasan valiliğine ek olarak Maverâünnehir valiliğini de kendisine vermesini istedi. Halife de bu isteğini yerine getirdi. İşte Maverâünnehir valisi İsmail b. Ahmed es-Samanî buna kızdı ve rahatsız oldu. Durumu bir mektupla halifeye bildirdi: "Sen geniş bir dünyaya hükümdar oldun, elimde bulunan şu Maverâünnehir vilayetini bana bırak."

Halife, onun bu dileğini kabul etmeyince, İsmail b. Ahmed büyük bir ordu ile halifenin üzerine yürüdü. İki taraf Belh şehri yanında karşı karşıya geldiler. Aralarındaki savaşta Amr'ın adamları hezimetle uğradılar, kendisi de esir düştü. İsmail b. Ahmed'in huzuruna getirildiğinde İsmail ayağa kalktı, gözlerini öptü. Başını yıkatıp kaftan giydirdi. Kendisine eman verdi ve bu durumu bir mektupla halifeye bildirerek, ne yapması gerektiğini sordu. Halife, gönderdiği cevabi mektupta, Amr b. Leys'in eşyalarını ve mallarını teslim almasını ve bunların kendisine bırakılacağını söyledi. Daha önceleri Amr'ın sadece mutfak takımı 600 deve ile taşınırken sonunda kendisi zincirlere vurulup zindana atıldı. Daha da tuhafı, Amr'ın beraberinde 50.000 savaşçı vardı. Bu savaşçılardan hiçbiri yaralanmadı ve esir düşmedi, sadece kendisi esir düştü. İşte bu da tamahkarlığına mağlub olan kimsenin cezasıdır. Hırsı onu ileriye sevketmiş, nihayet yoksulluğun zilletine düşürmüştü. Bu, Cenâb-ı Allah'ın her tamahkar kişiye uyguladığı yasasıdır. Hakkı olmayan şeye tamahlanan kimse bu yasaya tabi olur. Dünyalığın daha fazlasını isteyen kimsenin akibeti budur.

KARMATİLERİN BAŞI EBU SAİD EL-CENABÎ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI

Karmatiler, zencilerden daha murdar ve daha fesatçı idiler. Ebu Said el-Cenabî bu senenin cemaziyelahir ayında Basra taraflarında ortaya çıktı. Etrafında bedevilerden ve başka kimselerden çok sayıda

insan toplandı. Kuvveti ve şevketi cidden arttı. Çevresindeki köy ve kasaba insanların öldürdü. Sonra Basra'ya yakın Katife vararak şehre girmeye niyetlendi. Halife Mutedid de Katif naibine mektup yazarak şehrin surlarını sağlamlaştırmasını emretti. Onlar da surları onarıp burçları yenilediler ve sağlamlaştırdılar. Bu iş için 4.000 dinar kadar para sarfettiler. Katif ve Basra, böylece Karmatîlere karşı korunmuş oldu.

Ebu Said el-Cenabî ve beraberindeki Karmatîler, Hecer ve çevresindeki mıntıkalara galib olup oraları istila ettiler. O mıntikalarda çok bozgunculuk yaptılar.

Ebu Said el-Cenabî, aslen gıda maddesi simsarı idi. Gıda maddesi satar ve halkın paralarını hesaplardı. Hicretin 281. senesinde kendisine, Yahya b. el-Mehdi adında bir adam geldi ve Katif halkını Mehdi'ye bey'ata davet etti. Ali b. Alâ b. Hamdan ez-Ziyadî adında bir adam onun bu davetine icabet etti. Halkın Mehdi'ye bey'at etmesi için yaptığı davet hususunda ona yardımcı oldu ve destek verdi. Katif'teki Şiîleri toplantıya çağırdı. Onlar da bu çağrıya icabet edip toplandılar. Çağrıya icabet edenler arasında mel'un Ebu Said el-Cenabî de vardı. Daha sonra güçlendiler. Bunların aralarından da Karmatîler ortaya çıktılar. Onun çağrısına icabet edip etrafında kenetlendiler. O da başlarına emir oldu. Bu işte danışılan bir lider haline geldi. Aslı, bu bölgede bulunan Cenaba beldesindendir. İleride kendisinin ve adamlarının durumu hakkında bilgi verilecektir.

"el-Muntazam" adlı eserin sahibi (İbnü'l-Cevzî) der ki:

«Bu senede meydana gelen acaip olaylardan biri şudur ki; kadının biri Rey şehri kadısına gelip kocasında 500 dinar mehir alacağı bulunduğunu idda etti. Kocasını ise böyle bir borcunun bulunmadığını söyledi. Kadın kendisini doğrulayan beyyineyi ortaya koyunca, kadı: "Yüzünü aç ki, senin bu adamın zevcesi olup olmadığını anlayalım." dedi. Kadı bu talebinde ısrar edince, karısının yüzü açılıp başkaları tarafından bakılmasın diye koca: "Hayır, yüzünü açmayın; karım bu iddiasında haklıdır, doğru söylüyor." dedi ve karısının iddia ettiği gibi, 500 dinar mehir borcu bulunduğunu ikrar etti.

Kocasının bu sözleri üzerine kadın, sırf yüzüne yabancı erkekler tarafından bakılmasın diye bu borcu kabullendiğini anladı ve: "Kocam, dünyada ve ahirette benim borcumdan beraat etmiştir." dedi.»

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında şeyhimiz ez-Zehebî'nin de anlattığına göre Ahmed b. İsa Ebu Said el-Harraz bulunmaktadır. İbnü'l-Cevzî, onun hicri 277. senede vefat ettiğini söylemiştir. Doğrusunu Allah bilir.

İSHAK B. MUHAMMED B. AHMED B. EBAN

Künyesi Ebu Yakub en-Nehai el-Ahmer'dir. Şia'nın İshakiye kolu kendisine nisbet edilir.

İbn Nobahtî, Hatib Bağdadî ve İbnü'l-Cevzî'nin anlattıklarına göre bu adam Hz. Ali'nin ilahlığına ve ilahlığın kendisinden sonra Hz. Hasan'a, ondan sonra da Hz. Hüseyin'e intikal ettiğine inanırmış. Onun inancına göre bu ilahlık, her vakitte ortaya çıkarmış. Bu kâfirane inancına kızılardan bazıları uymuşlardı. Allah, ona da tabilerini de lanet etsin.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre ona Ahmer (Kızıl) denmesinin sebebi şuymuş: Kendisi alacalı olduğundan ötürü bu alaca rengini değiştirecek ilaçları tenine sürermiş.

Nobahtî, onun küfre dair büyük sözlerini nakletmiştir. Allah, ona lanet etsin. Mazinî'den, onun ve tabakasının durumlarını anlatan bazı hikâyeler nakledilmiştir. Bu gibi hikâyeler, nakledilmeyecek kadar basit ve değersiz şeylerdir. Ancak, onu kınamak ve yermek için anlatılabilir.

BAKÎ B. MAHLED

Bakî b. Mahled b. Yezid Ebu Abdurrahman el-Endelüsî. Hadis hafızlarındandı. Garp ulemasındandır. Tefsir'i, Müsned'i ve Sünen'i vardır. İbn Hazm tarafından; İbn Cerir'in Tefsir'ine, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ine ve İbn Ebi Şeybe'nin Musannaf'ına tercih edilen bazı eserlerin sahibidir. Ancak İbn Hazm'ın bu görüşü, tartışılabilir bir görüştür.

Hafız İbn Asakir, "Tarih"inde, Bakî b. Mahled'den övgüyle bahsetmiş, iyiliklerini anlatmış, kendisini hafızasının sağlamlığı ve muhkemliği ile nitelemiştir. Duasının müstecab olduğunu söylemiştir. Allah ona rahmet etsin. Bu senede, yetmişbeş yaşında vefat ettiğini kaydetmiştir.

HASAN B. BEŞŞAR

Künyesi, Ebu Ali el-Hayyat idi. Ebu Bilal el-Eş'arî'den rivayetlerde bulundu. Ebu Bekir eş-Şafî de kendisinden rivayetlerde bulundu. Sika bir ravi idi. Bir zaman hasta olmuş idi. Rüyasında adamın birisinin kendisine şöyle dediğini gördü: «"Lâ"yı ye ve "Lâ"yı sürün.» Bu sözleri şu ayet-i kerime ile tefsir etmişti:

«Bu, ne yalnız doğuda ve de yalnız batıda bulunan bereketli zeytin ağacından...» (en-Nûr, 35.)

Bu tefsiri yaptıktan sonra hastalığına ilaç olsun diye zeytin yedi ve zeytinyağı içti ve bu hastalığından şifa bulup kurtuldu.

MUHAMMED B. İBRAHİM

Muhammed b. İbrahim Ebu Cafer el-Enmatî. Murabba diye tanınırdı. Yahya b. Main'in öğrencisiydi. Sika bir ravi idi. Hadis hafızı idi.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında; Abdürrahim er-Rakkî, musannif Muhammed b. Vaddah, "Müsned" adlı eserin sahibi Ali b. Abdülaziz el-Bağavî ve Muhammed b. Yunus da bulunmaktadır:

MUHAMMED B. YUNUS

Muhammed b. Yunus b. Musa b. Süleyman b. Ubeyd b. Rabia b. Kedim Ebü'l-Abbas el-Kuraşî el-Basrî el-Kedimî. Nuh b. Ubade'nin karısının oğluydu. Hicretin 183. senesinde doğdu. Abdullah b. Davud el-Harbî, Muhammed b. Abdullah el-Ensârî, Ebu Davud et-Teyalisi, Asmaî ve diğer bazı kimselerden ders aldı. İbn Semmak ile Neccad da kendisinden dars alıp rivayetlerde bulundular. Kendisinden en son hadis nakleden kişi, Ebu Bekir b. Malik el-Katifi'dir.

Çok garip hadis rivayet eden bir hadis hafızı idi. Rivayetlerinde garip hadisler bulunduğundan ötürü bazı kimseler onu eleştirdiler. Biyografisini "Tekmil" adlı eserimizde anlatmışızdır.

Bu senenin cemaziyelahir ayının ortasında, cuma günü, namazdan önce, 100 yaşını aşkın bir halde vefat etti. Cenaze namazını Kadı Yusuf b. Yakub kıldırdı.

YAKUB B. İSHAK

Yakub b. İshak b. Nahbe Ebu Yusuf el-Vasitî. Yezid b. Harun'dan hadis dinledi. Bağdat'a geldi. Orada dört hadis nakletti. Halka, ertesi gün hadis okuyacağını vaad etti ama o gece 112 yaşında vefat etti.

Zehebi'nin anlattığına göre Velid Ebu Ubade el-Buhtürî de bu senede vefat etmiş meşhur şahsiyetlerdendir. Bu zattan, hicri 283. senenin olaylarından bahsederken söz etmiştik. Nitekim İbnü'l-Cevzî de vefatını böyle demiştir. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN İKİYÜZSEKSEN YEDİNCİ SENESİ

Bu senenin rebiyülevvel ayında Ebu Said el-Cenabî komutasındaki Karmatîler'in durumu güçlendi. Adam öldürüp esir aldılar. Hecer

ülkesini alt üst edip fesat çıkardılar. Halife de üzerine Abbas b. Amr el-Ganevî komutasında büyük bir ordu gönderdi. Abbas'ı, sözünü ettiğimiz Ebu Said el-Cenabî ile savaşması için Yemame ve Bahreyn'e emir tayin etti. İki taraf burada karşılaştılar. Abbas'ın 10.000 savaşçısı vardı. Ebu Said, hepsini esir aldı. Bu ordudan sadece komutan Abbas kurtuldu. Diğer askerler ise tamamıyla onun huzurunda eli kolu bağlı olarak öldürüldüler. Allah onu kahretsin. Bu cidden hayret verici bir durumdu. Amr b. Leys ile yapılan savaştaki durumun tam tersi idi. Çünkü Amr b. Leys, sayıları 50.000 olan adamları arasında sadece kendisi esir alınmış, diğerleri ise kurtulmuşlardı.

Anlatıldığına göre Abbas, adamları Ebu Said tarafından öldürülürken kendisi seyirci olarak bakıyordu. Esir alınanlar arasında Ebu Said'in yanında günlerce tutuklu kaldı. Sonra Ebu Said onu serbest bıraktı, bineğe bindirdi ve: "Adamına (halifeye) git ve bu gördüklerini ona anlat." dedi.

Bu hadise, bu senenin şaban ayının sonlarında cereyan etmişti. Halk bu duruma gerçekten çok üzüldü, terdirgin oldu. Basralılar Ebu Said'in üzerine gitmeye kalkıştırlarsa da Basra valisi Ahmed el-Vasikî onları bundan alıkoydu.

Bu senede Bizanslılar, Tarsus'a hücum ettiler. Tarsus valisi İbnü'l-İhsid vefat etmiş, geçen sene sınırları muhafaza etmekle Ebu Sabit'i görevlendirmişti. Bizanslılar o tarafa hücum etmeye tamahlandılar ve askerlerini o tarafa yığdılar. Ebu Sabit onlara karşı çıktıysa da direnme gücü gösteremedi. Bizanslılar onun adamlarından bir kısmını öldürdüler. Kendisini de diğer esirlerle birlikte tutsak aldılar. Sınır boyundaki halk, İbnü'l-Arabî'ye giderek onu başlarına emir tayin ettiler. Bu hadise bu senenin rebiyülahir ayında vuku bulmuştu.

Bu senede Muhammed b. Zeyd el-Alevî de öldürülmüştü:

MUHAMMED B. ZEYD EL-ALEVÎ

Taberistan ve Deylem valisiydi. Öldürülme sebebi şuydu: İsmail es-Semanî, Amr b. Leys'i mağlup edip muzaffer olduğunda Muhammed b. Zeyd, İsmail'in kendi sınırını aşmayacağını, Horasan'ın kendisine kalacağını sanarak Horasan'a gitmek üzere vilayetini bırakıp yola koyuldu. İsmail, kendisinden önce Horasan'a gitti ve ona yazdığı mektupta; vilayetine sahip olmasını, başka yerlere tecavüz etmemesini bildirdi. Fakat Muhammed b. Zeyd, bu uyarıyı kabul etmedi ve İsmail'in üzerine Rafi b. Herseme'ye niyabet eden Muhammed b. Harun komutasında bir askeri birlik gönderdi. İki ordu karşı karşıya geldiklerinde Muhammed b. Harun, hile yaparak İsmail'den kaçtı. İsmail'in askerleri de onun peşine düşüp yakalamaya çalıştılar. Mu-

hammed b. Harun'un askerleri geri döndüler, hezimete uğradılar. İsmail, onların ordugâhında bulunan eşyaları yağmaladı. Muhammed b. Zeyd de ağır yaralar aldı. Bu sebeple birkaç gün sonra vefat etti. Oğlu Zeyd, esir alındı, İsmail b. Ahmed'e gönderildi. İsmail ona ikramda bulundu ve armağan verilmesini emretti.

Kendisinden söz ettiğimiz Muhammed b. Zeyd, faziletli, dindar bir kimse olup yönettiği ülkede güzel bir yönetim tarzı sergiliyordu. Fakat kendisinde Şiflik vardı.

Bir gün birinin adı Muaviye, diğerinki de Ali olan iki hasım huzuruna çıktılar. Muhammed b. Zeyd onlara: "Aranızda verilecek hüküm bellidir." dedi. Muaviye de ona şu karşılığı verdi: "Ey emir, bizim isimlerimize aldanma. Benim babam Şifilerin önde gelenlerinden ve büyüklerinden idi. Memleketimizdeki Ehl-i Sünnet ile geçinmek için bana Muaviye adını verdi. Şu hasmım da Hz. Ali'nin en büyük düşmanlarından birinin oğludur. Babası size karşı takiiye yapmak için kendisine Ali adını vermiştir."

Muhammed b. Zeyd, bu cevap karşısında gülümsedi, her ikisine de ihsanda bulundu.

"el-Kâmil" adlı eserinde İbnü'l-Esir dedi ki: «Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında İshak b. Yakub b. Ömer b. Hattab b. el-Adevî de vardır. Bu zat, Cezire'de Diyar-ı Rabia'nın emiri idi. Yerine oğlu Abdullah b. Heysem b. Abdullah b. Mutemir geçti.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetlerden biri de Ali b. Abdülaziz el-Bağavî'dir. Bu zat, Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam'ın arkadaşıydı.

Mehdi b. Ahmed b. Mehdi el-Ezdi el-Musilî de âyandan olup bu senede vefat etmişti.»

İbnü'l-Esir ile Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin anlattıklarına göre, Mutedid'in zevcesi Katrûnneda bintü Humaraveyh b. Ahmed b. Tolon da bu senede vefat etmiştir. İbnü'l-Cevzî'nin ifadesine göre Katrûnneda, bu senenin receb ayının yedisinde vefat etmiş ve Rusafe'de, sarayın içinde defnedilmiştir.

Yakub b. Yusuf b. Eyyüb b. Ebu Bekir el-Mutavvaî de bu senede vefat eden meşhur şahsiyetlerdendir. Bu zat, Ahmed b. Hanbel'den ve Ali b. el-Medinî'den hadis dinledi. Neccad ile Huldî de kendisinden hadis dinleyip rivayet ettiler. Her gün İhlâs sûresini otuzbin yahut kırkbin kere okumayı vird edinmişti.

Ben derim ki: Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında sünnetin ve çeşitli eserlerin sahibi Ebu Bekir b. Ebi Asım da bulunmaktadır. Bu zatın biyografisini şöylece anlatabiliriz:

AHMED B. AMR B. EBU ASIM ED-DAHHAQ

Dedesi Dahhak, Nebil'in oğludur. Ahmed b. Amr'ın künyesi Ebu Bekir'dir. Hadisle ilgili birçok eserleri vardır. Bunlardan biri, Selef metoduna göre yazılmış bulunan «Kitabü's-Sünne fi Ahadi's-Sıfat»tır. Kendisi hadis hafızı idi. Salih b. Ahmed'den sonra İsfahan kadılığına atandı. Daha önce hadis ilmini öğrenmek ve hadis toplamak için çeşitli memleketlere gidip dolaşmıştı. Ebu Türeb en-Nahşebî ile diğer sofîye meşayihine arkadaşlık etmişti. Bir defasında şöyle muazzam bir keramet göstermişti:

Kendisi ve iki büyük salih insan, bir yolculuğa çıkmışlardı. Beyaz bir kum yığınının yanına gelip mola vermişlerdi. Ebu Bekir Ahmed, bu beyaz kumları eliyle tutup öpmüş ve şöyle demişti: "Allah'ım, bize şu kumların beyazlığında bembeyaz bir helva nasib et." Kısa bir süre sonra bedevinin biri elinde o kumların beyazlığı renginde bir tabak dolusu helva getirmişti, Ebu Bekir Ahmed ve arkadaşları da o helvayı yemişlerdi.

Ebu Bekir Ahmed b. Amr, şöyle derdi:

«Meclisime bid'atçı, iddiacı, eleştirici, dil uzatıcı, lânetleyici, kötü sözler söyleyen, hayâsız, Şafî'den ve hadis ashabından sapan kimseler gelmesin.»

Ebu Bekir Ahmed b. Amr, bu senede İsfahan'da vefat etti. Vefatından sonra adamın birisi onu rüyasında, namaz kılarken görmüştü. Namazını tamamladıktan sonra adam ona: "Rabbim sana nasıl muamele etti?" diye sormuş, o da şu cevabı vermişti: "Aziz ve Celil olan Rabbim, benimle ünsiyet kurup arkadaşlık ediyor."

HİCRETİN İKİYÜZSEKSENSEKİZİNCİ SENESİ

Bu senede üst üste birçok âfet ve musibetler meydana geldi. Şöyle ki: Rumlar, kara ve deniz askerlerinden oluşan büyük bir ordu ile Rakka'ya hücumla geçtiler. Birçok kimseleri öldürdüler ve 15.000 kadar kadın ve çocukları esir aldılar.

Azerbaycan'da şiddetli bir veba salgını görüldü. Öyle ki, kimse kimseyi defnedemeyecek hale geldi. Ölüler defnedilmeksizin yollarda bırakıldılar.

Bu senede Erdebil'de, ikinci vaktinden sonra başlayıp gecenin ilk üçte birlik dilimine kadar devam eden şiddetli bir fırtına meydana geldi. Fırtınadan sonra da kuvvetli bir deprem oldu. Bu hal Erdebil'de günlerce devam etti. Evler ve binalar yıkıldı, kimi de yer altına göçtü. Yıkıntılar altında ölenlerin sayısı 150.000 kişiyi buldu. İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn.

Bu senede Karmatîler Basra'ya yaklaştılar. Halk, onlardan çok korktu. Basra'dan göç etmeye kalkıştılar. Ama vali, şehri terketmelerine izin vermedi.

HİCRETİN İKİYÜZSEKSENSEKİZİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

BİŞR B. MUSA B. SALİH

Esed kabilesindendir. Künyesi, Ebu Ali'dir. Hicretin 190. senesinde doğdu.

Ravh b. Ubade'den bir hadis diledi. Hevde b. Halife, Hasan b. Musa el-Eşyeb, Ebu Nuaym, Ali b. el-Ca'd, Asmaî ve diğerlerinden çok hadis dinledi. İbnü'l-Münadî, İbn Muhalled, İbn Said, Neccad, Ebu Amr ez-Zahid, Huldî, es-Sülemî, Ebu Bekir eş-Şafî, İbnü's-Savvaf ve daha başkaları da kendisinden hadis dinleyip rivayet ettiler.

Bişr; sika, güvenilir bir hadis hafızı ve ravisi idi. Gece yatağa yattarken bile aklında hep hadis vardı. İmam Ahmed b. Hanbel, ona ikramda bulunurdu.

Bişr'in şiirlerinden biri şudur:

"Zayıfladım, sekseni aşan kimse zayıflar.

Daha önce normal karşılanan filleri artık yadırganır.

Zincire vurulmuş esir gibi ağır ağır yürür.

Prangalara vurulmuş kimse gibi adımlarını ufak atar."

SABİT B. KURRA

Sabit b. Kurra b. Harun (ya da Zahrun) b. Sabit b. Kûdam b. İbrahim es-Sabî. Harranlı filozoftur.

Çeşitli eserleri vardır. Bunlardan biri de yazmış olduğu "Öklides" kitaplarıdır ki, Huneyn b. İshak el-Abbadî bunu Arapçaya tercüme etmiştir. Aslen sofî biri idi. Fakat daha sonra sofiliği bırakıp felsefe ile meşgul olmuş ve felsefede yüksek mevkilere ulaşmıştır. Bağdat'a gelmiş ve orada ün salmıştır. Münecimlerle birlikte halifenin huzuruna Sabîlik dinine bağlı olarak girerdi.

Torunu Sabit b. Sinan'ın da güzel yazılmış bir tarihi vardır. Kendisi belâğat sahibi, maharetli bir âlimdi.

Amcası İbrahim b. Sabit b. Kurra da parlak bir tabip idi. İrfan sahibi idi. Kadî İbn Hallikan, bunların tümünün biyografisini bu senede anlatmıştır.

HASAN B. AMR B. CEHM

Künyesi, Ebü'l-Hasan'dı. Şii idi. Rafizilerden değil de Mansur'un taraftarı olan Şîilerden idi. Ali b. el-Medinî, Bişr el-Hafî gibi zatlardan hadis dinleyip rivayet etti. Ebu Amr b. Semmak da kendisinden rivayetlerde bulunmuştur.

UBEYDULLAH B. SÜLEYMAN B. VEHB

Halife Mutedid'in veziri idi. Onun nazarında itibar sahibi idi. Ölümü, Mutedid'i çok sarstı. Yerine kimi tayin edeceğini derin derin düşünmeye başladı. Başlarına gelen olayın acısını hafifletmek ve teselli etmek için yerine oğlu Kasım b. Ubeydullah'ı tayin etti.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında büyük Şafîî ulemasından Enmatî lakabıyla tanınan Ebü'l-Kasım Osman b. Said b. Beşşar da vardı. Bu zatı, "Tabakatü's-Şafîyye"de anlatmışızdır.

Bu senede Harun b. Muhammed b. İshak b. Musa b. İsa Ebu Musa el-Haşimî de vefat etmişti. Bu zat, uzun seneler hac emirliği yapmıştı. Hadis dinledi, hadis rivayet etti. Bu senenin ramazan ayında Mısır'da vefat etti.

HİCRETİN İKİYÜZSEKSENDOKUZUNCU SENESİ

Bu senede Kûfe sevadında Karmatîler fesad çıkardılar. Bazı valiler, bunları mağlup edip reisleri Ebü'l-Fevaris'i yakalayarak Mutedid'e gönderdiler. Ebü'l-Fevaris, halife Mutedid'in huzurunda Abbas'a sövdü. Mutedid de dişlerinin sökülmesini, kollarının kesilmesini emretti. Sonra her iki kolu ayaklarıyla birlikte kesildi, böylece öldürüldükten sonra Bağdat'ta asıldı.

Bu senede Karmatîler büyük bir grup halinde Dımışk'a saldırdılar. Harun b. Humaraveyh tarafından atanmış olan Dımışk valisi Toğaç b. Cef bunlarla savaştı. Ancak bunlar onu defalarca bozguna uğrattılar. Fesatları gittikçe büyüdü. Bu, Karmatîler nezdinde kendisinin Muhammed b. Abdullah b. İsmail b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib olduğunu iddia eden Yahya b. Zikreveyh b. Behreveyh'in liderliğinde yapılan bir hareketti. Ancak o, bu iddiasında yalan söylüyordu. Bu işte kendisine 100.000 kişinin tabi olduğunu, devesinin manen güdüldüğünü, hangi tarafa yönelirse o taraftaki insanlara karşı muzaffer olacağını iddia etmişti. Bu iddiasını taraftarları doğru saymışlar ve ona "Şeyh" lakabını takmışlardı. Beni Asbağ kabilesinden, Fatimiler adını alan bir grup da kendisine tabi olmuşlardı. Halife bunların üzerine büyük bir ordu sevketti. Bunlar,

üzerlerine gönderilen orduyu bozguna uğrattılar. Sonra Rusafe'ye geçtiler. Rusafe Camii'ni yaktılar, geçtikleri her köyü ve kasabayı yağmaladılar. Bu halde Dımeşk'a kadar ulaştılar. Dımeşk valisi onlarla savaşırsa da valiye defalarca hezimete uğrattılar. Adamlarından çoğunu öldürdüler. Çok miktarda mallarını yağmaladılar. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûun (Doğrusu bizler Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz.).

İşte bu şiddetli ve sıkıntılı halde halife Mutedid bu senenin rebi-yülevvel ayında vefat etti.

HALİFE MUTEDİD BİLLAH

Ahmed b. el-Emir Ebu Ahmed el-Muvaffak. Nasır Lidinillah lakabını almıştı. Babası, Ebu Ahmed'in asıl adı Muhammed idi; Talha olduğu da söylenir. Talha, Mütevekkil Alallah lakabını alan Cafer'in oğluydu. Cafer Mutasım'ın, Mutasım da Harun Reşid'in oğluydu. Mutedid'in künyesi Ebü'l-Abbâs'tı. Hicretin 242. senesinde doğdu. 243. senede doğduğuna dair zayıf bir rivayet de vardır. Annesi bir cariye idi.

Mutedid, esmer tenli, nahif bedenli, endamı düzgün, kır saçlı, sakalının ön tarafı uzun, başında da beyaz ben bulunan bir kimseydi. Hicretin 279. senesinin receb ayının bitimine onbir gün kala, pazartesi sabahında halifelğine bey'at edildi. Bey'at edildikten sonra kendisi, Abdullah b. Uzheb b. Süleyman'ı vezirliğe, İsmail b. İshak'ı kadılığa tayin etti. Yusuf b. Yakub ile İbn Ebi's-Şevârib'i de kadılıklara tayin etmişti.

Amcası Mutemid'in zamanında, hilafet makamının gücü azalmıştı. Mutedid bu makama geçince halifelik makamını güçlendirdi. Nüfuzunu yüceltti. Aydınlik saçan fenerini yükseltti. Kureyş adamlarından, akıl, cesaret, atılganlık, tedbir, şecaat ve fazilet bakımından önde biri idi. Babası da öyleydi.

İbn Cevzi'nin rivayetine göre Mutedid, seferlerinden birinde içinde hıyar tarlası bulunan bir köyden geçmekte iken tarla sahibi halifeden imdat dileyerek yüksek sesle çığlık attı. Halife Mutedid, o kimseyi huzuruna çağırdı ve durumu sordu. Adam şöyle dedi:

- Askerlerden bazıları tarlamdan hıyar alıp götürdüler.
- Sen onları tanıyor musun?
- Evet.

Halife askerlerinin hepsini ona gösterdi. Askerlerden üçünü tanıdı. Halife de bu üç askerın zincire vurulup hapsedilmelerini emretti. Sabah olunca askerler, üç kişinin yol ortasında asılı olduklarını gördü. Ordudaki herkes bu durumu kınadı ve ayıpladı. Halifenin böyle

yapmaması gerektiğini söylediler. Hıyar aldıkları için şu üç kişi öldürülür mü? diye itirazda bulunmaya başladılar. Kısa bir süre sonra halife Mutedid, gece sohbetlerinde bulunan Havas'a, bu durumu emirlerin hazır bulundukları esnada nazik bir lisanla kınamasını emretti. Havas, bu emir üzerine gece vakti halifenin huzuruna girdi. Ümera, mecliste toplantı halindeydi. Halife, Havas'ın ne demek istediğini anlamıştı, ona şöyle dedi:

— Ey Havas, söylemek istediğin şeylerin ne olduğunu biliyorum.

— Ey mü'minlerin emiri, bana eman ver ki konuşayım.

— Sen emandasın.

— İnsanlar kan akıtma hususunda senin çok çabuk karar verdiğini söyleyerek seni kınıyorlar.

— Vallahi, ben halifelige geçtiğimden beri haksız yere asla kan akıtmadım.

— Senin hizmetçin olan ve hainliği asla görülmeyen Ahmed b. Tayyib'i niçin öldürdün?

— Yazıklar olsun sana! O beni, ikimiz başbaşa bulunduğumuz bir sırada dinsizliğe ve Allah'ı inkara davet etti. Bana bu daveti yaparken kendisine: "Ey adam, ben bu şeriatın sahibinin amcası oğluyum ve ben onun hilafet makamında bulunuyorum. Eğer kafir olursam onun kabilesinin dışına çıkarım!" dedim ve kafirliği, zındıklığı nedeniyle onu öldürdüm.

— Peki tarladan hıyar çaldıkları için o üç kişiyi ne diye öldürdün?

— Vallahi öldürdüğüm o üç kişi, hıyar hırsızlığı yapanlar değildi. Öldürdüğüm üç kişi hırsızdılar. Adam öldürmüşler, başkalarının mallarını gasbetmişlerdi. Ölümü hak etmişlerdi. Ben de bu yüzden zındancıya emir gönderdim, onları zindandan getirtip öldürdüm. Ama başkalarının tarlalarına zarar vermesinler, halka tecavüzde bulunmasınlar, eziyet vermekten sakınsınlar diye askerleri korkutmak için öldürdüğüm üç kişinin hıyar hırsızı oldukları izlenimini verdim.

Bu karşılıklı konuşmadan sonra halife Mutedid, hıyar hırsızlığı yapan o üç kişinin zindandan çıkarılmasını emretti. Tevbe ettirdikten, kendilerine kaftan giydirdikten, erzaklarını tekrar kendilerine verdikten sonra onları serbest bıraktı.

İbnü'l-Cevzi dedi ki: Mutedid bir gün sefere çıktı. Babü's-Şemmaniye'de ordugah kurdu. Askerlere, halkın bahçelerinden herhangi bir şey almamalarını sıkı sıkıya tenbihledi. O esnada siyahi bir adam bir salkım hurma çaldığı gerekçesiyle huzuruna getirildi. Mutedid uzun uzadıya düşündükten sonra siyahi adamın boynunun vurulmasını emretti. Sonra oradaki ümeraya dönüp şöyle dedi: «Halk benim bu yaptığımı kınıyor ve diyorlar ki: Rasûlullah (s.a.v), "Meyve ve hurma hırsızlığı yapma nedeniyle el kesme cezası yoktur." demiş. Evet,

Rasûlullah (s.a.v) bu hırsızlığı yapanların ellerini kesmekle yetinmemiş, aksine onları öldürmüştür. Ben bu adamı hırsızlık yaptığı nedeniyle öldürmedim. Aksine bu, zencilerden biri olup babamın sağlığında eman almış biri idi. Müslümanlardan biriyle ağız münakaşası yapmış, sonra vurup Müslümanın elini kesmiş ve o adam da bu yüzden ölmüştü. Ama babam, zencileri bizlere ısındırmak, gönülllerini kazanmak için, ölen o Müslümanın kanını talep etmemişti. İşte ben de eğer iktidara gelirsem bu adamı mutlaka öldürmeye yemin etmiştim. Bunu ancak şu anda ele geçirebildim ve ölen Müslümanın kanına bedel olarak bunu öldürdüm.»

Ebu Bekir el-Hatib, Kadı İsmail b. İshak'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Mutedid'in yanına gittim. Yanıbaşında parlak yüzlü Rum gençleri vardı. Onlara baktım. Mutedid onlara baktığımı gördü. Yanından kalkmak istediğimde oturmamı işaret etti. Bir süre daha oturdum. Etrafında kimse kalmayınca bana şöyle dedi: "Ey Kadı! Allah'a yemin ederim ki, uçkurumu asla harama açmadım."»

Beyhakî, Kadı İsmail b. İshak'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Bir gün Mutedid'in yanına gittim. Bana bir kitap verdi. Kitabı okuduğumda içinde bir adamın derlediği ruhsatların bulunduğunu gördüm. Bu ruhsatlar, âlimlerin hataen vermiş oldukları ruhsatlardı.

Kendisine dedim ki:

— Ey mü'minlerin emiri, bu derlemeyi ancak zındık bir kimse yapmıştır.

— Nasıl?

— Müt'a nikahını mübah kılan kişi, şarkı okumayı mübah kılma-
mıştır. Şarkı okumayı mübah kılan kişi de bu şarkının çalgı aletleri
eşliğinde okunmaması şartını koşmuştur. Âlimlerin hatalarını derle-
yip toparlayan sonra bunlara göre amel eden kimsenin dini gider.

Benim böyle demem üzerine halife Mutedid o kitabın yakılmasını emretti.

Hatib Bağdadî, hadim Safi el-Ceremî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Mutedid'le birlikte, ben önde, o arkada yürüyerek dağınık ve düzensiz bir eve gittik. O evde Mutedid'in oğlu Muktedir Cafer oturuyordu. Etrafında da on kadar cariye ve kendi yaşıtı olan arkadaşları vardı. Önünde de içinde bir salkım üzüm bulunan gümüş bir tabak vardı. Üzüm o zaman az bulunduğu için çok kıymetliydi. Salkımdan bir tane koparıp yiyor, sonra etrafındaki arkadaşlarına da birer tane verip yediriyordu. Mutedid, onu orada bıraktı. Evin bir tarafına çekilip kederli bir şekilde oturdu. Kendisine dedim ki:

— Neyin var ey mü'minlerin emiri?

— Allah'a yemin ederim ki, utanmak ve cehennem ateşi olmasaydı ben bu çocuğu öldürürdüm. Çünkü bunun öldürülmesinde ümmetin çıkarı vardır.

— Allah korusun ey mü'minlerin emiri, sakın böyle birşey yapmayasın.

— Yazıklar olsun sana ey Safi! Şu çocuk gördüğüm kadarıyla diğer çocuklara cömert davranıyor. Çocukların karakterinde cimrilik vardır, cömertliğe yanaşmazlar, oysa bu son derece cömert davranıyor. İnsanlar benden sonra başlarına benim çocuklarımı geçireceklerdir. Benden sonra hilafete oğlum Müktefi geçecek. Onun, hastalıklı olması sebebiyle hilafetteki günleri uzun sürmeyecektir. Onda domuz hastalığı vardır, kısa bir süre sonra ölecek, yerine işte şu oğlum Cafer geçecektir. Bu ise hilafete geçince, beytülmaldaki paraların tümünü, kendilerine tutkun olduğundan ötürü gözdelere ve yaşıtları olduğu için arkadaşlarına dağıtacak. Müslümanların işleri zayı olacak. Sınırlar muhafızsız kalacak. Fitne, anarşi, kötülük ve şerler; bir de Hariciler çoğalacaktır!»

Safi dedi ki: "Vallahi, ben Mutedid'in bu söylediklerini harfi harfine müşahade ettim."

İbnü'l-Cevzî, Mutedid'in hizmetçilerinden birinin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Mutedid bir gün öğle vakti uyumaktaydı, biz de tahtının çevresinde oturuyorduk. Aniden panik içinde uyandı, sonra bize seslendi. Hemen yanına gittik.

Bize dedi ki: "Yazıklar olsun size! Haydi, Dicle kıyısına gidin, orada bekleyin. Size doğru gelen ilk boş tekneyi durdurun, kaptanını alıp yanıma getirin ve tekneyi de koruma altında tutun."

Hemen Dicle kıyısına gittik, küçük bir teknenin bize doğru geldiğini ve boş olduğunu gördük. Kaptanını tutuklayıp halifenin huzuruna getirdik. Kaptan, halifeyi görünce neredeyse ölecek gibi oldu. Halife ona bağırınca canı çıkacak gibi oldu. Halife ona dedi ki:

"Yazıklar olsun sana ey mel'un! Bugün öldürdüğün kadınla aranda geçeni bana doğruca anlat. Yoksa boynunu vururum!"

Kaptan biraz tereddüt geçirdikten sonra şöyle dedi:

"Evet, ey mü'minlerin emiri, bugün seher vakti sıralarında, teknemde iken bir kadın yanıma geldi. Onun gibi güzel bir kadın görmemiştım. Üzerinde çok kıymetli elbiseler, bol miktarda mücevher ve zinetler vardı. Ona meylettim, üzerine çullandım, ağzını kapattım ve onu suda boğdum. Üzerindeki bütün zinetleri ve kumaşları aldım. Fakat yağmaladığım eşyaları evime götürmekten korktum. Zira götürdüğüm takdirde kadının durumunun açığa çıkacağını düşündüm. Eşyaları Vasıt'a götürmek istedim. İşte o esnada bu hizmetçin karşı-

ma çıktı. Arkadaşlarıyla birlikte beni yakaladı."

Mutedid: "Kadının zinetleri nerede?" diye sorunca kaptan: "Teknenin göğsündeki kamyı hasırın altında." dedi.

Halife bize, gidip zinetleri getirmemizi emretti. Zinetleri getirdik. Gerçekten büyük paralara tekabül eden bol miktarda zinetler vardı. Halife, kadını boğduğu yerde kaptanın boğulmasını emretti. Kadının ailesine de gelip mallarını teslim almaları için duyuru yaptırdı. Bağdat caddelerinde ve sokaklarında üç gün süreyle bu hususta duyuru yapıldı. Bu üç günden sonra kadının ailesi geldi. Kadının zinetleri ve paraları kendilerine eksiksiz olarak teslim edildi.

Sonra hizmetçileri, halife Mutedid'e: "Ey mü'minlerin emiri, sen bu durumu nasıl bildin?" diye sordular. O da şu cevabı verdi:

"Şurada uyumakta iken rüyamda beyaz saçlı, beyaz sakallı ve beyaz giysili yaşlı bir adamın şöyle seslendiğini duydum: "Ey Ahmed, ey Ahmed! Bu saatte Dicle kıyısında bu tarafa gelmekte olan ilk teknenin kaptanını yakala ve ona; bugün öldürdüğün ve üzerindeki eşyaları yağmaladığın kadının durumunu sor ve kendisine haddi tatbik et." İşte bu gördüğümüz hadise, bu rüya üzerine cereyan etti ve siz de olanları gördünüz."»

Mutedid'in hacibi Semerkandlı Cuayf dedi ki: "Bir av partisinde efendim Mutedid'le beraberdim. Askerlerden uzaklaşmıştı, yanında benden başka kimse yoktu. O esnada bir arslan karşımıza çıktı. Bizim tarafa yöneldi. Mutedid bana dedi ki:

- Ey Cuayf, bugün bir yararlılık gösterebilecek misin?
- Hayır, vallahi gösteremem.
- Öyleyse atımı tut da ineyim.
- Olur.

Ben böyle dedikten sonra atını tuttum. O da indi eteğinin ucunu kemerine soktu. Kılıcını çekti. Kınını aslanın tarafına fırlattı. Aslan, kının üzerine atıldı. Mutedid ona bir kılıç darbesi vurarak ön ayaklarından birini uçurdu. Aslan, ayağının acısıyla uğraşırken Mutedid onun kafasına ikinci bir kılıç darbesi vurdu. Kafasını yarı. Arslan yere düşüp öldü. Mutedid aslanın leşine yaklaştı, kılıcının kınını aslanın tüyleriyle sildi. Sonra bana doğru geldi. Kılıcını kınına soktu. Atına bindi. Birlikte askerlerin yanına döndük. Vefatına kadar beraberinde bulundum. Bu olayı hiçbir kimseye anlattığını duymadım. Onun hangi özelliğine hayran kalacağımı bilemiyorum. Şecaatına mı, yoksa bu yaptığı cesaretli işe aldırmaıısına mı ve bunu hiç kimseye anlatmaıısına mı, yoksa o gün kendisinin yerine aslana karşı çıkmaııp korkaklık gösterdiğime mi şaşayım? Ben o gün canımın kıymetini düşünerek korkaklık gösterdim ama, vallahi o bu yüzden beni hiçbir zaman kınamadı."

İbn Asakir'in riyasetine göre, Ebu Hüseyin en-Nevrî bir tekneye binmiş, teknede içki varmış. Kaptana: "Bu nedir ve kimindir?" diye sorunca kaptan: "Bu Mutedid'in içkisiidir." demiş. Ebü'l-Hüseyin kal-kıp içki küplerini elindeki değnekle kırmaya başlamış, hepsini kırmış, sadece bir küpü sağlam bırakmış. Kaptan, "İmdat!" diye feryad etmiş, askerler yardıma gelip Ebü'l-Hüseyin'i tutuklamışlar ve Mutedid'in huzuruna götürmüşler.

Mutedid ona şöyle sorar:

— Sen kimsin, necisin?

— Ben muhtesibim (emniyet müdürüyüm).

— Seni bu göreve kim atadı?

— Ey mü'minlerin emiri, seni halifelîğe atayan beni bu göreve atadı!

Halife Mutedid başını önüne eğerek, sonra kaldırıp şöyle der:

— Seni bu işi yapmaya sevkeden sebep neydi?

— Sana zarar gelmesini istemediğim ve sana acıdığım için böyle yaptım.

Mutedid başını önüne eğerek, sonra kaldırıp şöyle der:

— Peki bütün küpleri kırdın da ne diye birini kırmadın?

— Önceki küplerin hepsini yüce Allah'ın şanını yüceltmek ve emirlerine saygı göstermek için cesaret gösterip kırdım ve bu hususta hiç kimseye de aldırış etmedim. Sonuncu küpü kırmaya geldiğimde, içime bir kendimi beğenmişlik duygusu girdi. Senin gibi bir hükümdara karşı koyduğumu düşünerek böbürlenmeye başladım. İşte o yüzden sonuncu küpü kırmadım.

— Haydi git, seni serbest bıraktım. Bundan sonra dilediğin çirkinliği menetme hakkına ve yetkisine sahip kıldım seni.

— İşte şu andan itibaren kötülükleri değiştirme azmim gevşedi.

— Neden?

— Çünkü daha önce ben sırf Allah rızası için kötülükleri değiştirip engellemeye çalışıyordum. Şimdi ise artık bir nevi görevli kıldığım için kötülükleri değiştirmek ve engellemekle kendimi yükümlü görüyorum.

— İhtiyacını söyle.

— Beni buradan salimen çıkar ve gitmek istediğim yere gönder.

Halife Mutedid görevlilere emir verdi. Onu Basra'ya gönderdi. Fakat Basra'da, halkın, Mutedid'in nezdinde ihtiyaçları olduğu zaman kendisini ortaya koymalarından korktuğu için gizlendi. Mutedid vefat edince Bağdat'a döndü.

Kadı Ebü'l-Hasan Muhammed b. Abdülvahid el-Haşimî, yaşlı bir tüccarın şöyle dediğini nakletmişti:

«Emirlerden birinde alacağım vardı. Hakkımı ödemeyi geciktirdi.

Vermek istemedi. Her istediğimde de karşıma çıkmıyor, kölelerine emir veriyor, bana eziyet ettiriyordu. Kendisini vezire şikayet ettim. Onlar da hakkımı kendisinden alamadılar. Daha fazla inkar etti ve ödemekten kaçındı. Ben de kendisindeki alacağımdan ümidimi kes-tim. Bu yüzden üzüldüm. Onu kime şikayet edeceğimi şaşkın halde düşünmekte iken, adamın biri bana dedi ki: "Şu mescidin imamı olan falan terziye gitsen o senin hakkını tahsil eder." (Mescidin imamı, imamlığının yanısıra terzilik de yapıyormuş.) Kendisine dedim ki: "Şu terzi adam şu zalime karşı ne yapabilir! Devlet ricali bile ondan hakkını alamadıktan sonra şu terzi mi alacak?" Adam bana dedi ki: "O terzi, borçlunu kendilerine şikayet ettiğin bütün devlet ricalinden daha fazla onun nazarında korkulu ve kesin hüküm sahibi biridir. Haydi sen o terziye git. Belki o seni bu sıkıntıdan kurtarır."

Ben terziyi önemsemedim, ama yine de yanına gittim; durumumu, ihtiyacımı ve o zalim borçludan gördüğüm haksızlığı kendisine anlattım. Terzi benimle birlikte borçlunun yanına geldi. Borçlu emir onu görünce ayağa kalktı. Ona saygı gösterip ikramda bulundu ve alacağım parayı hemen gidip getirdi, eksiksizce ödedi. Terzi ona hiç baskı yapmamıştı. Yalnız ona şöyle demişti: "Bu adamın hakkını öde, yoksa ezan okurum!" Terzinin böyle demesi üzerine, borçlu emirin yüzünün rengi değişti ve hakkımı bana hemen ödedi.

Ben o terzinin eski püskü elbiseler giymiş olmasına, bünyesinin zayıflığına rağmen borçlu emirin kendisine nasıl itaat gösterdiğine şaşıtm. Alacağımı tahsil ettikten sonra kendisine bir miktar para ver-meyi teklif ettim, ama kabul etmedi ve şöyle dedi: "Eğer ben bunu isteseydim sayılamayacak kadar malım ve param olurdu." Kendisine durumunu sordum ve beğendiğimi söyledim. Durumunu anlatması için ısrar ettim, o da şöyle dedi:

"Benim bu kadar tesirli oluşumun sebebi şuydu: Bu çevrede kom-şumuz olan ve devletin yüksek makamlarından birinde görev yapan yakışıklı genç bir Türk emir vardı. Bir gün evinin önünden hamam-dan çıkmış, kıymetli ve güzel elbiseler giyinmiş güzel bir kadın geçti. Kalkıp kadını yakalamak istedi. Sarhoştı, kadının peşine düştü. Onunla muradına ermek için kadını zorla evine sokmak istedi, ama kadın onun isteğine olumlu cevap vermedi. Aksine olanca sesiyle ba-ğırıp şöyle dedi: "Ey Müslümanlar! Ben evli bir kadını, bu adam da beni zorla evine sokup benimle yatmak istiyor. Oysa kocam, kendisi-nin evinden başka bir evde geceyi geçirmem halinde beni boşamaya yemin etmiştir. Eğer ben burada geceleyecek olursam kocamdan bo-şanırim ve bu nedenle de günlerin, zamanın temizleyemeyeceği, göz-yaşlarının yıkayamayacağı bir utanç lekesi bana bulaşır!"

İşte ben de hemen gidip o Türk emirinin yanına vardım. Kadını

onun elinden kurtarmak istedim. Elindeki bir debbusla başıma vurdu ve kafamı kırdı, kadını eline geçirip zorla evine soktu. Ben de eve döndüm, başımdaki kanları yıkadım ve yaramı sardım. Cemaata yatışı namazını kıldırıldım, sonra onlara dedim ki: "Bu adam, bildiğiniz kötü işi işledi. Haydi benimle gelin de kendisini bu yaptığı kötülükten vazgeçirelim. Kadını da elinden kurtaralım."

Cemaat benimle birlikte kalkıp o Türk emirinin evine geldi. Evi-ne hücum ettik. Bir grup kölesi, ellerindeki değnek ve debbuslarla üzerimize hücum ettiler. Cemaatı dövmeye başladılar. Kendisi de kölelerinin arasından çıkıp üzerime geldi. Beni şiddetle dövdü, vücudumdan kanlar akıttı. Biz son derece horlanmış, ezilmiş olarak evinden çıktık.

Evime döndüm. Vücudumdaki ağrıların şiddetinden, akan kanların çokluğundan ötürü yolu bulamayacak hale gelmiştim. Nihayet eve girip yatağıma uzandım, ama bir türlü uyuyamadım. Kadıncağızı geceleyin onun elinden kurtarıp evine göndermek ve kocasının evinde geceyi geçirmesini sağlamak, boşanmasına engel olmak için ne yapabileceğimi düşündüm. Ama şaşkın haldeydim. O esnada emirin fecrin doğduğunu zannetmesi, böylece evinden çıkıp gitmesi, kadının da fırsattan istifade oradan ayrılıp kocasının evine gitmesini temin etmek için hemen kalkıp -vakti gelmediği halde- sabah ezanını okumayı düşündüm. Minareye çıktım. Hem Türk emirinin kapısına bakıyor, hem de ezan öncesi âdetime göre konuşuyordum. Kadının o evden çıkıp çıkmadığını görmek istiyordum. Sonra ezan okumaya başladım. Kadın dışarı çıkmadı. Sonra eğer kadın bu ezanı duyup da dışarı çıkmassa bile sabahın kesinlikle girdiği zannetmeleri için namaza durmaya karar verdim. O esnada etrafıma bakınmakta ve kadının çıkıp çıkmadığını gözlemekte iken caminin yanındaki yolun süvarilerle dolduğunu, piyade askerlerin geldiğini gördüm. Askerler: "Bu saatte ezan okuyan adam nerede?" diye soruyorlardı. Ben: "İşte, ben buradayım!" dedim. O zalim emire karşı bana yardımcı olmalarını istiyordum. Bana: "İn" dediler, ben de minareden indim. "Mü'minlerin emirinin huzuruna gel!" dediler. Beni yakalayıp halifenin huzuruna götürdüler. Kendimi savunamadım, nihayet alıp beni huzura soktular. Halifenin hilafet makamında oturduğunu görünce korkudan sarsıldım ve şiddetli bir paniğe kapıldım. Halife: "Yaklaş!" dedi, yaklaştım. Bana: "Korkuların dinsin, kalbin sakinleşsin." dedi. Çok lütfekar davrandı. Nihayet sakinleştim, korkularım gitti. Sonra şöyle sordu:

— Şu saatte ezan okuyan sen misin?

— Evet, ey mü'minlerin emiri.

— Şu saatte ezan okumaya seni sevkeden sebep neydi? Oysa gecenin daha yarından azı bile geçmemiş. Senin bu saatte ezan okuman-

dan ötürü oruçlular, misafirler, namaz kılanlar ve diğerleri vakti şaşırlar.

— Ey mü'minlerin emiri, eğer bana eman verecek olursan durumumu anlatırım.

— Sen güvendesin, sana eman verdim.

Ben de ona durumumu anlattım. Anlattıktan sonra halife şiddetlice gazaplandı ve o Türk emiri ile evinde alıkoyduğu kadının hemen her ne halde olurlarsa olsunlar huzura getirilmelerini emretti. İkisi çarçabuk huzura getirildiler. Kadını güvendiği kadınlarına ve muhafızlarına teslim ederek evine gönderdi ve kocasına, kadını affedip bağışlamasını, ona iyi davranmasını, kadının zorlanarak başkasının evinde alıkonulduğunun kendisine bildirilmesini emretti. Sonra o genç Türk emirine dönüp şöyle dedi:

— Senin ne kadar erzakın var, yanında ne kadar para var, ne kadar cariyelerin ve zevcelerin var?

Türk emiri de büyük rakamlar verdi. Sonra Mutedid ona şöyle sordu:

— Yazıklar olsun sana! Allah'ın sana bahşettiği nimetler sana yetmiyor muydu ki Allah'ın yasakladığı şeylere riayet etmedin? Hudedunu aştın. Sultana karşı cür'etkar davrandın. Yine bütün bunlar sana yetmiyor muydu ki, seni kötülükten meneden ve sana iyiliği tavsiye eden bir terziye kötü davrandın, onu dövdün, horladın, vücudundan kanlar akıttın?!

Türk emir, verecek cevap bulamadı. Halife, onun ayaklarının zincire vurulmasını, boynuna pranga takılmasını, sonra da çuvala konulmasını emretti ve huzurunda şiddetlice debbus darbeleri ile dövdürdü. Öyle ki onun öleceğinden korktum. Sonra onu bu halde Dicle nehrine atmalarını emretti. Bu artık onun hayatının sonu oldu.

Daha sonra halife, muhafız kuvvetleri komutanı Bedr'e, o Türk emirinin evindeki malların, paraların alınıp beytü'l-mala konulmasını emretti ve o terziye de şöyle dedi: "Bundan böyle büyük küçük her ne kötülük görürsen şu adam (Böyle derken muhafız kuvvetleri komutanını gösterdi.) işlese bile bütün kötülükleri bana bildireceksin, tabi eğer fırsat bulup benimle görüşme imkanın olursa bana bildirirsin, ama görüşme imkanını bulamazsan seninle aramızdaki işaret ezan olsun. Şu andaki gibi olsa bile, dilediğin anda ezan oku."

Terzi diyor ki: "İşte bu nedenledir ki, ben devlet ricalinden herhangi birine ne emir veririm mutlaka emrimi yerine getirirler, onlara neyi yasaklarsam mutlaka -Mutedid'in korkusundan ötürü- o yasağa uyarlar. Fakat o zamandan şu ana kadar öyle bir saatte ezan okumaya ihtiyaç duymadım."

Vezir Ubeydullah b. Süleyman b. Vehb dedi ki: "Bir gün Mute-

did'in yanındaydım, hizmetçilerden biri onun yanbaşımda durmuş, elindeki yelpaze ile onu serinletiyor, sinekleri kovuyordu. Fakat bir ara yelpaze, halifenin takkesine değdi, takke başından yere düştü. Ben bu durumdan cidden korktum, ama halife buna aldırış etmedi. Aksine takkesini alıp başına koydu. Sonra oradaki görevlilerden birine dedi ki: "Şu zavallıya deyin, gidip istirahat etsin. Çünkü uyuklamaya başlamış. Ayrıca, yelpaze ile beni serinletip sinekleri kovacak olan görevlilerin sayısını da arttırın."

Vezir, bu olay üzerine dedi ki: "Yumuşak huyluluğu nedeniyle halifeyi övdük ve kendisine şükranlarımızı sunduk, ama o şöyle dedi: 'Bu zavallı kasıtlı olarak yelpazeyi takkeme vırmadı ki, bu uyuklamıştı. Ancak kasıtlı davranan kimse kınanıp cezalandırılır, yanılan ve dalgınlığa düşen kimse kınanmaz ve cezalandırılmaz.'"

Semer kandlı hacib Cuayf dedi ki: "Halife Mutedid'e, veziri Ubeydullah b. Süleyman'ın ölüm haberi gelince secdeye kapandı ve uzun bir süre secde halinde kaldı. Kendisine: "Ey mü'minlerin emiri, vezirin Ubeydullah sana hizmet eder, samimi olarak sana yardımcı olurdu. Ölüm haberini duyunca neden secdeye kapandın?" diye sordular. O da şu cevabı verdi:

"Onu vezirlikten azletmediğim ve kendisine eziyette bulunmadığımdan ötürü şükür için Allah'a secde ettim."

Ubeydullah b. Süleyman; iyi görüşlü, kuvvetli bir zekaya sahip biri idi. Mutedid onun yerine Ahmed b. Muhammed b. Furat'ı vezir tayin etmek istedi. Ancak muhafız kuvvetleri komutanı Bedr onu bu kararından vazgeçirdi. Yerine oğlu Kasım b. Ubeydullah'ı tayin etmesini tavsiye etti. Bu tavsiyesinde ısrar edince, Mutedid, Kasım'ı vezirliğe tayin etti. Tayin haberini göndermekle birlikte babasının ölümü nedeniyle onu teselli etti. Başsağlığı diledi ve yeni görevi olan vezirliğini kutladı.

Kasım b. Ubeydullah, vezirlik makamına geçti. Aradan çok geçmeden Müktefi, babası Mutedid'den sonra halifelik makamına geçti. Bedr'i öldürdü. Mutedid, bu ikisi arasındaki düşmanlığı ince bir perde gerisinden seyrediyordu. Bu da onun kuvvetli bir feraseti ve büyük bir önsezisi idi.

Muhafız kuvvetleri komutanı Bedr, bir gün topluca masiyet işlemiş bir grubu halife Mutedid'in huzuruna getirdi. Mutedid bunlara nasıl bir ceza vereceği hususunda vezirine danıştı. Veziri de: "Bunların bir kısmının asılması, bir kısmının da yakılması gerekir." deyince Mutedid şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana, bunlara karşı katılgını görünce gazabım soğudu. Bilmez misin ki halk, Allah tarafından sultana verilen bir emanettir, Allah bunların hakkını sultandan soracaktır?" Sonra bu kimselere vereceği ceza hakkında vezirin tavsiyesine

uymadı.

Bu iyi niyetinden dolayıdır ki halife Mutedid, halifelige geçtiğinde beytü'lmalda bir kuruş para yoktu. Memleketin durumu bozulmuştu, Araplar her tarafta fesat çıkarıyorlardı. Ama o doğru görüşü ve iyi niyeti ile bu işleri düzene soktu. Beytü'l-mal para ile doldu, memleketin her tarafında düzen sağlandı.

Halife Mutedid, vefat eden bir cariyesine çok üzüldüğü için şöyle bir şiir söylemişti:

"Ey sevgili,

Sen öyle bir sevgiliydin ki, artık senden sonra sevgilim olmayacaktır.

Gözümden uzaktasın ama kalbime yakınsın.

Senden sonra artık eğlencelerden hiç payım olmayacaktır.

Her ne kadar uzakta olsan da kalbimin sana olan duygusunu denetlemek için yine kalbim görevlendirilmiştir.

Kaybolduğundan beri hayatım,

Tatsız hale gelmiştir.

Senden sonra görmelisin beni, nasıl feryad edip ağıt yakıyorum.

Gönlümün içinde alevlenen bir hüznün yangını vardır.

Hayattayken her ne kadar hoş hale getirmiş idiyse de şimdi nefsimin rahat ve hoş olduğunu göremiyorum.

Bana isyan edecek gözyaşım kalmadı.

Emrime uyacak sabrım da kalmadı."

Yine aynı cariye için şöyle bir şiir daha söylemişti:

"Saray için ağlamıyorum ama bir defa bu sarayda ikamet etmiş olan (sevgili) için ağlıyorum.

Onu kaybetmekle felek bana ihanet etti.

Daha önce ben ona inanmıştım.

Sabrımla vedalaştım.

Artık onunla beraber kalbim de göçüp gitti."

İbnü'l-Mutez, mezkûr cariyenin vefatı nedeniyle Mutedid'e bir teselli ve başsağlığı şiiri yazmıştı:

"Ey hidayet imamı, hayatın uzun olsun.

Sağlıklı bir ömür yaşa.

Sen nimetlere şükretmeyi, musibetler anında teslimiyet göstermeyi bize öğretmiştin.

Geçip gidenlerden ötürü teselli bul.

Daha önce sevinç kaynağı olan şey artık şimdi büyük bir sevaba dönüştü.

Kendimiz ölüp de senin yaşamana razıyız.

Ve bu hususta ben kendimi büyük bir şans sahibi görürüm.

Mevlasına itaat halinde iken ölen kimse,

Büyük bir kurtuluş elde etmiş ve şereflice ölmüştür."

Mutedid'in vefatı nedeniyle Ebü'l-Abbas Abdullah b. el-Mutez el-Abbasî şu güzel ağıdı yakmıştı:

"Ey felek yuh sana! Sen hiçbir dostu benim için hayatta bırakmadın.

Sen yavrusunu yiyen kötü bir annesin.

Allah'tan mağfired diliyorum, bütün bunlar kaderdir.

Hiçbir şeye muhtaç olmayan, herşeyin kendisine muhtaç olduğu bir ve tek Rab olan Allah'a razı oldum.

Ey karanlık toprakta, diyardan uzakta ve Zahirîye mezarlığında yalnız başına kalan!

Daha önce bir araya getirip sevkettiğin ordular nerede?

Sayılamayacak kadar çok olan hazineler nerede?

Heybetinle doldurduğun ve görenlerin sarsıntıya kapıldığı saltanat tahtı nerede?

Sağlamca inşa ettiğin ve som altın sütunların parladığı, ışık saçtığı saraylar nerede?

O askerlerin ki; seri ve büyük yanaklarından köpük saçılan erkek develeri koştura koştura yormuşlardı.

Kuvvetlerini kırdığın düşmanlar nerede?

Zayıflattığın, onları bir deri bir kemiğe dönüştürdüğün aslanlar nerede?

Kapında bekleyen heyetler nerede?

O heyetler ki, kuşlar gibi kapına gelip dolaşırlar ve kovulurlardı.

Rütbelerine göre kapında duran adamların nerede?

Onlardan kimi çekip gitti, devesine atlayıp göçtü ve mutlu oldu.

Ayaklarını kana buladığın rahvan atlar nerede?

O atlar ki, senin erkek aslanlarını sırtlarında taşırlardı seferlere.

Kendilerine beyin yedirdiğin kargı ve mızraklar nerede?

Sen öldükten beri o mızraklar ne bir kalbe ne de bir ciğere saplandılar.

Fırlatılan kılıçlar ve oklar nerede?

Onlar ki yakın veya uzak, dilediğin kimselere isabet ederlerdi.

Sapasağlam ve güzel surları yıkan, yerle bir eden sel misali mancınıklar nerede?

İcat ettiğin o işler nerede?

Affin asla fayda vermediğini kabul etmezdin sen.

Nerede o bahçelerin ki, arkalarında sular akar ve öten kuşlar o bahçelere gelirdi?

Ceylan gibi güzel kokular saçan o cariyeler nerede?

Yollarda akıp gider ve süslü püslü elbiselerle görünürlerdi.

Nerede eğlence meclisleri, nerede yakutu andıran gümüş işlemeli kaselerdeki içkiler?

Bozulduğunda Abbasoğullarının hükümranlığını düzeltmek üzere düşmanlara saldırmak nerede kaldı?

Düşmanları her defasında kahreder, zorba ve asileri ezip geçerdin.

Ama sonra yok olup gittin, artık geride izin dahi kalmadı. Kimse seni göremez oldu.

Sanki bu dünyada hiç yaşamamış gibi oldun.

Yapmış olduğun iyiliklerden başka hiçbir şey geride kalmadı.

İnsanoğlunun hakimiyeti devam etmez, ebedi kalmaz."

İbn Asakir'in tarihinde şöyle bir olay anlatılır:

«Bir gece Mutedid'in yanında nedimleri toplandılar. Eğlence sona erip Mutedid gözdelelerinin yanına gittikten ve eğlenceye katılanlar uykuya daldıktan sonra hizmetçinin biri onları uykularından uyandırıp şöyle dedi: Mü'minlerin emiri size diyor ki, kendisi eğlence meclisi sona erdikten sonra uyuyamaz olmuş. Bir beyit yazmış ama ikincisini yazamamış, zorlanmış. Kim bu ikinci beyiti yazar ve birinciye uydurursa ona armağan verecek. Birinci beyit şudur:

"Sirayet eden hayal için uyandığımızda gördük ki,
Orası çorak bir yerdir, mezar da uzaktadır."

Eğlence meclisine katılmış olup uykuya dalanlar kalkarak yataklarının üzerinde oturdular, ikinci beyiti ne şekilde yazacaklarını düşünmeye başladılar. Onlardan biri hemen ortaya atılıp şöyle dedi:

"Gözüme dedim ki, uykuya alış ve yat;
Belki geceleyin bir hayal sana dönüp gelir."

Hizmetçi bu beyiti alıp Mutedid'e götürdüğünde, bunun yerli yerinde yazılmış güzel bir beyit olduğunu gördü ve sahibine kıymetli armağan verilmesini emretti.»

Mutedid bir gün şairlerden birine, Basralı Hasan b. Münir el-Mazini'nin şu şiirinin muazzam olduğunu söyledi:

"Uykuyu kaçırıp beni uyuyamaz hale getirene yanıyorum.
 Kalbimin acılarına acı kattı.
 Güneş sanki onun yanlarından doğup ortaya güzelce çıktı.
 Ya da ay onun yenlerinden parlayıp çıktı.
 Yüzünde bir maske var ki, kötülüğünü ve çirkinliğini yok ediyor.
 Kalbler de itibar sahibi yapıyor onu, her nerede ortaya çıkarsa."

Bu senenin rebiyülevvel ayında Mutedid'in sancıları şiddetlendi. Hadim Yunus ve diğer büyük emirler, vezir Kasım b. Ubeydullah'ın yanında toplandılar. Halkın Mutedid Billah'ın oğlu Müktefi Billah'ın halifeliğine bey'atlerini yenilemeleri hususunda istişare yaptılar ve bunu kararlaştırdılar. Sonra Müktefi Billah'a yapılan bey'at te'kid edildi, kesinleştirildi ve bunda da çok hayırlar oldu.

Mutedid can çekişirken kendi kendine şu şiiri okumuştı:

"Dünyadan istifade et, çünkü çekip gideceksin.

Neşeli ve hoş olduğu sürece onun bu taraflarını al ve gerisini bırak.

Sakın zamana da güvenme, çünkü ben ona güvenmiştim.

Zaman bende bir güç bırakmadığı gibi her türlü hakkımı da alıp götürdü.

Ben erkeklerin ileri gelenlerini öldürdüm.

Hiçbir düşmanı affetmeyip hiç kimsenin de isyanına göz yummadım.

Saltanat sarayını her türlü isyancıdan temizledim.

Onların bir kısmını doğuya, bir kısmını da batıya gönderdim ve dağıttım.

Belirli bir süre sonra izzet ve şerefe kavuştum.

Böylece halk tümüyle bana boyun eğip itaat etti.

Topladığım bütün bu mal mülk bana hiç yarar vermedi.

Şu mülk sahipleri ve hayatta kalanlar için hiç de güzel bir akıbet görmüyorum.

Ölümünden sonra Rahman'ın nimetlerine mi kavuşacağım,

Yoksa O'nun ateşine mi atılacağım, işte bunu bilmiyorum."

Halife Mutedid, bu senenin rebiyülevvel ayının bitimine sekiz gün kala, pazartesi gecesi vefat etti. Henüz elli yaşına varmamıştı. Dokuz sene, dokuz ay, onüç gün süreyle halifelik yaptı. Ali el-Müktefi, Cafer el-Muktedir ve Harun adında üç erkek evlat ve onbir kız evlat bıraktı. Kızlarının sayısının onyedi olduğu da söylenir. Beytü'l-malda 17.000.000 dinar bırakmıştı. Lüzumsuz yere para sarfetmezdi. Bu nedenle bazıları onu cimri saymışlardı. Bazı kimselerse onu Cabir

b. Semüre'nin rivayet ettiği hadiste geçen raşid halifelerden saymışlardır. Doğrusunu Allah bilir.

MÜKTEFİ BİLLAH EBU MUHAMMED'İN HALİFELİĞİ

Müktefi Billah'ın asıl adı Ali'dir. Mü'minlerin emiri Mutedid Billah'ın oğluydu. Babası Mutedid'in bu senenin rebiyülevvel ayında ve-fatından sonra halifelğine bey'at edildi. Kendisinden ve Hz. Ali b. Ebi Talib'den başka Ali adında bir halife yoktur. Ebu Muhammed künyesini de sadece kendisi, Hz. Hasan ve Hadi ile el-Müstedî Billah almışlardı. Müktefi Billah halifelğe geçtiğinde, fitneler çoğaldı ve ülkenin her tarafına yayıldı.

Bu senenin receb ayında ülkede çok şiddetli bir deprem meydana geldi. Bu senenin ramazan ayında şehir vakti, gökten çok sayıda yıldızlar düştü. Gün doğuncaya kadar bu durum devam etti.

Halifelik kendisine geçtiğinde Müktefi Billah, Rakka'da bulunuyordu. Vezir ve ümeranın büyükleri, kendisine bu hususta bir yazı yazdılar. Bu yazıyı alır almaz Bağdat yoluna koyuldu ve halkın kendisini karşıladığı muazzam bir günde Bağdat'a girdi. Bu senenin cemaziyelevvel ayının sekizinci, pazartesi günüydü. Bugün Amr b. Leys es-Seffar'ın öldürülmesini emretti. Amr, onun babasının zindanında tutuklu bulunuyordu. Babasının hükümlüler için yaptırdığı zindanların yıkılmasını ve yerine bir cami yapılmasını ferman buyurdu. Aynı günde vezir Kasım b. Ubeydullah b. Süleyman'a altı hil'at giydirdi ve kılıç kuşandırdı. Halifelğe geçtiğinde yirmialtı yaşından birkaç ay almıştı.

Bu senede Karmatîler, ülkenin bazı taraflarına yayıldılar. Hacıların yollarını kestiler, bazıları kendilerine emirü'l-mü'minin ünvanını taktılar. Müktefi üzerlerine büyük bir ordu gönderdi ve onların itaat altına alınmaları için çok para harcadı. Cenâb-ı Allah, böylece onların şerlerinin bir kısmını söndürdü.

Bu senede Muhammed b. Harun, İsmail b. Ahmed es-Samanî'nin itaatından çıktı. Onun öldürülmesinden sonra Rey halkı Muhammed b. Zeyd et-Talibî ile yazışma yaptı. Muhammed onlara ısrar edince şehri ona teslim ettiler. O da gelip Rey şehrini istila etti. İsmail b. Ahmed es-Samanî de büyük bir orduyla Muhammed b. Zeyd'in üzerine yürüdü, onu mağlub etti. Kovulmuş ve yerilmiş olarak Rey şehrinden çıkardı.

"el-Muntazam" adlı eserde İbnü'l-Cevzî dedi ki: "Bu senenin zil-hicce ayının 9'unda halk ikindi namazını kılıyorlardı. Yaz mevsiminde idiler ve üzerlerinde yazlık giysiler vardı. O sırada cidden soğuk bir rüzgar esti. Öyle ki, insanlar ateşle ısınmak ihtiyacını duyular.

Kürkler ve kalın elbiseler giydiler. Tıpkı kış mevsiminde olduğu gibi sular dondu."

İbnü'l-Esir dedi ki: "Humus şehrinde de böyle bir durum meydana geldi. Basra'da fırtına esti. Çok hurma ağaçlarını kökünden söktü. Bir yerde çöküntü meydana geldi ve bu çöküntünün altında 7.000 kişi öldü."

İbnü'l-Cevzî ile İbnü'l-Esir dediler ki: «Bu senenin receb ayında Bağdat'ta peşpeşe depremler meydana geldi. Sonra şehir sakinleşti.»

Bu senede Fadl b. Abdülmelik insanlara haccettirdi.

Bu senede büyük mutasavvıflardan İbrahim b. Muhammed b. İbrahim vefat etti. İbnü'l-Esir'in ifadesine göre bu zat, Sırrı es-Sakatî'nin akranlarındanmış. Bir defasında şöyle demiş: "Keder ve üzüntünün bir zerresini Allah'a arzetmen, senin için güneşin üzerine doğduğu şeyden, yani bütün dünyadan daha hayırlıdır."

Bu senede fazlaca cinsel ilişkide bulunmasından ötürü vücudunda kuruluk ve mizac bozukluğu meydana gelen Ahmed b. Muhammed el-Mutedid Billah, vefat etti. Tabipler, bedenini nemlendirecek ve yumuşatacak bir reçeteyi kendisine tavsiye ettilerse de o bunun tam tersini yaptı ve kuvvetini kaybetti, neticede vefat etti.

Mutedid'in kölesi ve ordu komutanı Bedir.

BEDİR

Vezir Kasım, halifeliği Mutedid'in evlatlarından başkasına geçirmeye azmetmiş, bu niyetini Bedir'e de açmıştı. Ama Bedir buna yanaşmamıştı.

Mutedid'in oğlu Müktefi halifelğe geçince, vezir Kasım, Bedir'in başına bir gaile açmaya yemin etti ve Bedir'in öldürülmesi işini Müktefi'ye hoş gösterdi. Müktefi de bunu kabul etti ve görevlileri göndererek Bedir'in mallarına ve ürünlerine el koydurdu. Bedir, Vasıt'ta bulunuyordu. Vezir Kasım da ona eman gönderdi ve gelmesini istedi. Bedir bu emana inanarak geldiğinde vezir Kasım, bu senenin ramazan ayının altısında cuma günü, kendisini öldürecek cellatları üzerine gönderdi ve onu öldürttü. Sonra başını kestirdi, cesedi ise yerde kaldı.

Ailesi gelip cesedini aldılar ve bir tabuta koyarak Mekke'ye götürüp defnettiler. Çünkü o, kendisinin Mekke'ye defnedilmesini vasiyet etmişti. Vefatından önce, bütün kölelerini azat etmişti. Kendisini öldürmek istediklerinde iki rekat namaz kılmıştı. Allah ona rahmet etsin.

HİCRETİN İKİYÜZSEKSENDOKUZUNCU SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

HÜSEYİN B. MUHAMMED

Hüseyn b. Muhammed b. Abdurrahman b. Fehm b. Muhriz b. İbrahim el-Hafız el-Bağdadî. Halef b. Hişam'dan, Yahya b. Maîn'den, Muhammed b. Sa'd'dan ve diğerlerinden ders aldı, rivayetlerde bulundu. Hanetî ve Tomarî de kendisinden rivayetlerde bulundular. Beraberinde bulunmayan, derslerine devam etmeyen kimselere hadis nakletmezdi. Hadis nakletmede çok zorluk çıkarırdı. Haberler, nesep-ler, şiirler ve hadis ricalinin isimleri hususunda derin bilgisi vardı. Fıkıhta Iraklıların mezhebine meyilliydi. Darekutnî, onun kuvvetli bir ravi olmadığını söylemiştir.

AMMARE B. VESİME

Ammare b. Vesime b. Musa Ebu Rifaa el-Farisî. "et-Tarih Ale's-Sünen" adlı eserin sahibidir. Mısır'da doğdu, Leys'in kâtibi Ebu Salih'ten ve diğerlerinden hadis rivayet etti.

HARUN B. LEYS

Harun b. Leys es-Seffar. Büyük ümeradandı. Müktefî Billah'ın Bağdat'a ilk gelişi esnasında zindanda öldürüldü.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANINCI SENESİ

Bu senede "Şeyh" lakabıyla tanınan Yahya b. Zikreveyh b. Behreveyh Ebu Kasım el-Karmatî, büyük bir taraftar grubuyla Rakka'ya geldi. Oralarda bozgunculuk yaptı. Halife de 20.000 süvariden oluşan büyük bir askeri birliği onun üzerine sevketti.

Bu senede halife, Bağdat'tan ikamet amacıyla Samarra'ya gitmek üzere harekete geçti. Ancak vezir, onu bu görüşünden vazgeçirdi. O da Bağdat'a döndü.

Bu senede Mağriblilerden Zerka adında bir adam, ateşli bir ok fırlatarak Dıışık kapısında Yahya b. Zikreveyh'i öldürdü. Onun öldürülmesine halk sevindi. Ateşli ok vücuduna isabet edip onu yakarak öldürmüştü. Mağribli adam Mısır askerleri arasında idi.

Yahya b. Zikreveyh'in öldürülmesinden sonra, yerine kardeşi Hüseyin geçerek Karmatîlerin idaresini ele aldı. O kendine Ahmed adını, Ebü'l-Abbâs künyesini ve Emirü'l-Mü'minin lakabını takmış, Karmatîler de ona itaat etmişlerdi. Dıışık'ı kuşatma altına aldı. Belirli miktarda mal ve para vermek üzere Dıışıklılar onunla barış antlaşması yaptılar. Bundan sonra Humus'a gitti, orayı fethetti, Humus minberlerinde onun adına hutbe okundu. Bundan sonra Hama'ya ve Maarratü'n-Numan'a gitti. Oralardaki halkı mağlup etti. Mallarını ve kadınlarını ele geçirip kendine mübah saydı. Binekleri ve mekteplerdeki çocukları öldürüyor, beraberindeki askerlerin o yöredeki kadınlarla cinsel ilişkide bulunmasını mübah kılıyordu. Öyle ki bir kadınla birçok adamı zina yapıyordu. Kadın çocuk doğurunca da o zinakar erkeklerden her biri diğerini babalıkla kutluyordu.

Şam halkı, bu mel'undan çıktıkları eza ve cefayı bir mektupla halifeye bildirdi. Halife de bunların üzerine kalabalık bir askeri birliği sevketti. Bu askeri birliğe bol miktarda para harcadı. Kendisi de ramazan ayında yola koyuldu, Rakka'ya geldi. Askerleri, Karmatîlerle savaşmaları için her bir tarafa yaydı.

Karmatîlerin lideri, kendi adamlarına şöyle mektup yazıyordu:

"Abdullah el-Mehdi Ahmed b. Abdullah el-Mehdi el-Mansur en-Nasır Lidinillah el-Kaim Biemrillah el-Hakim Bihükmillah ed-Dai İla Kitabillah ez-Zab an Harimillah el-Muhtar min Veledi Rasûlillah. (Hidayete erdiren Allah kulu Mansur'un oğlu Allah'ın dininin yar-

dımcısı, Allah'ın emrini yerine getiren, Allah'ın hükmüyle hükmeden, Allah'ın kitabına davet eden, Allah'ın sınırını koruyan ve Rasûlullah'ın seçkin evladı, hidayete erdirici Allah kulu Ahmed'den....)."

Kendisinin Hz. Ali'nin ve Fatıma'nın zürriyetinden geldiğini iddia ediyordu, ama yalan söylüyordu. Allah onu kahretsin. Uydurukçuydu o. Önce Kureys'e, sonra da Haşimoğullarına en azılı bir düşmandı. Silmiye'ye girdi. Orada Haşimilerden hiçbirini hayatta bırakmadı. Onları ve çocuklarını öldürdü. Kadınlarını askerlerine peşkeş çekti.

Bu senede sınır boyu halkının şikayetleri üzerine Muzaffer b. Cenah, yerine Ebu Amir Ahmed b. Nasr, Tarsus sınırını muhafaza etmekle görevlendirildi.

Bu senede Fadl b. Muhammed el-Abbasi insanlara hacettirdi.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANINCI SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

İMAM AHMED B. HANBEL'İN OĞLU ABDULLAH

Künyesi, Ebu Abdirrahman eş-Şeybanî idi. İmam, hafız, zaptı sağlam, babasından ve diğer hadisçilerden çok hadis rivayet eden sıka bir ravi idi. İbn Münadi'nin ifadesine göre babası İmam Ahmed b. Hanbel'den onun kadar çok hadis rivayet eden başka biri yoktur. Babasının "Müsned" adlı eserinden 30.000, tefsirinden 120.000 hadis rivayet etmiştir. Bu hadislerden bazılarını sema, bazılarını icazet yoluyla nakletmiştir. Rivayetlerinin toplandığı eserlerden bazıları şunlardır: "en-Nâsih ve'l-Mensûh, el-Mukaddem ve'l-Muahhar fî Kitabilah ve't-Tarih, Hadisi Seb'a ve Karâmat-ı Kurrâ, el-Menâsikü'l-Kebir, el-Menasikü's-Sağir, Hadisü's-Şüyûh."

Büyük üstadlarımızın Abdullah b. İmam Ahmed b. Hanbel'in lehinde şahadette bulunduklarını hep görürdük. Onun hadis ricalini, hadis illetlerini, isim ve künyeleri iyi bildiğini söylerlerdi. Irak'ta ve diğer yerlerde hadis aramaya devam ettiğini, seleflerinin de bu hususta onun lehinde ikrarda bulunduğunu söylerlerdi. Hatta bazıları, onun babasından daha fazla hadis bildiğini ve hadisi daha çok işittiğini söyleyerek onu aşırı bir şekilde övmüşlerdir.

Abdullah hastalandığında kendisine: "Nereye defnedilmek istiyorsun?" diye sormuşlardı. O da şu cevabı vermişti: "Benim aklımda bulunan sahih bir hadise göre Katiye'de bir peygamber medfunmuş. Bir peygamberin civarına defnedilmek, benim için babamın civarına defnedilmekten daha hoştur."

Bu senenin cemaziyelahir ayında, yetmişyedi yaşında vefat etti.

Nitekim babası da aynı yaşta vefat etmişti. Cenazesine büyük bir halk kitlesi katılmıştı. Cenaze namazını kardeşi oğlu Züheyr kıldırmış ve Babü't-Tîn mezarlığına defnedilmişti. Yüce Allah ona rahmet etsin.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetlerden bazıları da şunlardır:

Abdullah b. Ahmed b. Said Ebu Bahr er-Ribati el-Mervezî. Ebu Tûrab en-Nahşebî ile arkadaşlık etti. Cüneyd-i Bağdadî onu överdi.

Ömer b. İbrahim Ebu Bekir el-Hafız. Ebü'l-Ezan adıyla tanınırdı. Sika, zaptı sağlam ve sebatkar bir ravi idi.

Muhammed b. Hüseyin b. Ferec Ebu Meysere el-Hemedanî. "Müsned" adlı eserin sahibidir. Meşhur sika ravilerden ve musanniflerden idi.

MUHAMMED B. ABDULLAH EBU BEKİR ED-DAKKAK

Büyük mutasavvıflardan ve sofi abidlerindendi.

Rivayete göre Cüneyd-i Bağdadî, onun hakkında şöyle demiştir:

«Rüyada iblisi gördüm, çıplak gibiydi. Kendisine: "İnsanlardan utanmıyor musun, ne diye çıplak dolaşıyorsun?" diye sordum, o da etrafındakileri insan kabul etmeyerek şöyle cevap verdi: "Eğer bunlar insan olsalardı çocukların topla oynadıkları gibi ben de bunlarla oynamazdım. İnsan dediklerin bunlardan başka bir topluluktur." Ben kendisine: "Peki, o dediğin insanlar nerede?" diye sorduğumda İblis şu cevabı verdi: "İşte gerçek insanlar, Şanizi Mescidi'nde bulunmaktadırlar. Onlar kalbimi hasta edip acıttılar. Bedenimi yordular, her saldırdığımda onlar Aziz ve Celil olan Allah'a yöneldiler. Ben de neredeyse yanacaktım!"

Ben uykudan uyanır uyanmaz elbiselerimi giyip Şanizi Mescidi'ne gittim. Orada üç kişinin oturmakta olduklarını ve başlarını yamalı cübbelerinin içine soktuklarını gördüm. Onlardan biri başını kaldırıp bana baktı ve şöyle dedi: "Ey Ebü'l-Kasım, o habis İblis'in sözlerine aldanma, sana her söylenen sözü kabul edecek misin sen?"

Baktım ki onlar şu zatlardı: Ebu Bekir ed-Dakkak, Ebü'l-Hüseyin en-Nurî ve Ebu Hamza Muhammed b. Ali b. Aleviye b. Abdullah el-Cürcanî.»

Bunların sonuncusu, Şafîî fıkıhçısı olup Müzenî'nin talebesi idi. İbnü'l-Esir böyle demiştir.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANBİRİNCİ SENESİ

Bu senede Karmatîlerle halife ordusu arasında büyük bir savaş cereyan etti. Halife ordusu Karmatîleri hezimete uğrattı, reisleri

Benli Hasan b. Zikreveyh'i esir aldılar. Adamlarının önde gelenlerinden büyük bir grupla birlikte halifeye gönderildi. Meşhur bir file bindirilerek Bağdat'a sokuldu. Halife de yüksek bir davul yapılmasını emretti. Bu davula oturtularak adamlarıyla birlikte halifenin huzuruna getirildi. Halifenin gözleri önünde boyunları vuruldu. Ağzına enli bir tahta konulmuş ve bu tahtanın iki ucu ensesine atılan bir iple sıkı sıkıya bağlanmıştı. Sonra oturmakta olduğu davuldan yere indirildi. Kendisine ikiyüz kırbaç vuruldu. Sonra da elleri ve ayakları kesilip dağıldı. Daha sonra yakıldı, başı koparılıp bir değneğin ucuna geçirilerek Bağdat'ın her tarafında dolaştırıldı. Bu hadise, bu senenin rebiyülevvel ayında vukubulmuştu.

Bu senede Türkler büyük bir orduyla Maveratünnehir beldelerine hücum ettiler. Müslümanlar geceleyin onlara baskın yaptılar. Çok adamlarını öldürdüler. Sayılamayacak derecede esirler aldılar.

"Allah inkar edenleri kinleri ile geri çevirdi, bir hayra ulaşamadılar." (el-Ahzâb, 25.)

Bu senede Bizans imparatoru, her birinin arkasında 10.000 asker bulunan on haçı İslâm ülkesinin üzerine sevketti. Bu ordu İslâm ülkesinin sınırlarına saldırdı. Çok sayıda Müslümanı öldürdüler. Kadınları, çoluk çocuğu esir aldılar.

Bu senede Tarsus valisi, Bizans ülkesine hücum etti. Antakya şehrini fethetti. Burası deniz kıyısında büyük bir şehir olup Rumlar nazarında İstanbul'a eşdeğerdi.

Tarsus valisi, Bizanslıların elinde esir bulunan 5.000 Müslümanı kurtardı. Bizanslıların altmış gemisini ele geçirdi. Bol miktarda ganimet elde etti. Gazilerden her birine 1.000'er dinar ganimet düştü.

Bu senede Fadl b. Abdülmelik el-Haşimî insanlara haccettirdi.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANBİRİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. YAHYA B. ZEYD B. SEYYAR

Künyesi Ebü'l-Abbas eş-Şeybanî idi. Şeyban kabilesinin müttefiki idi. Saleb lakabını almıştı. Nahiv ve lügatte Kûfelilerin imamı idi. Hicretin 200. senesinde doğdu. Muhammed b. Ziyad el-Arabî, Zübeyr b. Bekkar, Kavarirî ve diğer bazı şahsiyetlerden ders aldı. İbnü'l-Enbarî, İbn Arefe ve Ebu Amr ez-Zahid de kendisinden ders aldılar; rivayetlerde bulundular. Sika, hüccet, dindar, sahih, doğruluğu ve hafıza sağlamlığıyla meşhur bir kimse idi. Anlatıldığına göre o, Kavarirî'den 100.000 hadis dinlemiştir.

Bu senenin cemazielevvel ayının bitimine onüç gün kala cumar-

tesi günü, doksanbir yaşında vefat etti.

İbn Hallikan dedi ki: «Onun ölüm sebebi şuydu: Camiden çıkar-ken elinde bakmakta olduğu bir kitap vardı. Kendisinde şiddetli bir sağırılık vardı. Kitaba bakmaktayken bir at kendisine çarptı ve derin bir çukura düşürdü. Beyni sarsıldı ve ertesi gün vefat etti. Allah ona rahmet etsin.»

Ahmed b. Yahya, "el-Fasih" adlı kitabın müellifidir. Bu, hacimce küçük ama faydaca büyük bir eserdir. "el-Musavver" adlı kitap da onundur. "İhtilâfû'n-Nahviyyîn, Maâni'l-Kur'ân, Kitabü'l-Kıraat, Ma-âni's-Şi'r" ve diğer bazı eserler de ona aittir. Şu şiirin onun olduğu söylenir:

"Nefse yem olduktan sonra onu terk edersen,

Yemi olduğun ve kendisini terkettiğin nefis artık ne kadar yaşayabilir?

O, otun suda kaldığı bir süre kadar kalabilir, ya da suyun devamlı akışı yanında onun sesi ne kadar çıkabilirse o kadar yaşayabilir.

Benim kendimi zorlayarak sabretmiş olduğumu söyleyerek seni aldattı.

Nefiste, beni ve seni öldürecek şeyler vardır.

Eğer bendeki dertler kayalarda olsaydı, kayalar sarsılırdı.

Rüzgarlarda olsaydı rüzgarlar esmezdi, sıkıntılı yaşam uzardı.

Sabret, belki Allah bizi bir araya getirir.

O zaman ben senden gördüğüm kederlerin şikayetçisi olurum."

Bu senede vezir Kasım b. Ubeydullah b. Süleyman b. Vehb vefat etti. Bu, Mutedid'in hilafetinin son günlerinde babasının vefatından sonra vezirliğe geçmişti. Sonra da Mutedid'in vefatı nedeniyle oğlu Müktefi'ye vezirlik yapmıştı. Bu senenin ramazan ayında hastalanınca zindana emir gönderdi ve oradaki Muttalibileri serbest bıraktı. Kendisi de zilkade ayında vefat etti. Vefat ederken otuzüç yaşına yaklaşmıştı. Halifenin nazarında kıymetli ve itibarlı bir kimseydi. 700.000 dinar değerinde mal bırakmıştı.

Bu senede vefat eden diğer meşhur şahsiyetlerden bazıları şunlardır:

Muhammed b. Muhammed b. İsmail b. Şeddad Ebu Abdillah el-Basrî el-Kadî, Vasıt kadılığı yapmıştı. Cebruî lakabı ile tanınmıştı. Müsedded'ten, Ali b. el-Medinî'den, İbn Nümejr'den ve diğerlerinden hadis rivayet etti. Sika ravilerden, adil ve güvenilir kadılardan idi.

Muhammed b. İbrahim el-Boşencî, Muhammed b. Ali es-Sayığ, meşhur kurralardan ve büyük âlimlerden Kunbül de bu senede vefat ettiler.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANİKİNCİ SENESİ

Bu senede Harun b. Humaraveyh ile savaşmak üzere halife Müktefi tarafından gönderilen Muhammed b. Süleyman, 10.000 savaşçısı ile birlikte Mısır'a girdi. Harun, karşısına çıktı ve savaştilar. Muhammed b. Süleyman onu mağlub etti. Tolonoğulları ailesinden onyedî erkeği topladı ve onları öldürdü, mallarına ve mülklerine el koydu. Böylece Mısır diyarında Toloni devleti sona erdi. Muhammed b. Süleyman, fetih haberini Müktefi'ye bir mektupla bildirdi.

Bu senede geçmiş yıllardan beri hac emirliği görevini yürüten Fadl b. Abdülmelik el-Haşimî insanlara haccetirdi.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANİKİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

İBRAHİM B. ABDULLAH B. MÜSLİM EL-KECCÎ

Uzun bir ömür yaşayan meşayihîten biri idi. Meclisine gözlüklüler dışında mürekkep okkasını beraberinde getiren 50.000 kişi katılırdı. Onun okuduğu hadisleri yedi kişi yüksek sesle tekrarlayarak etrafındaki insanlara duyurur, böylece hadisleri yazdırırlardı. Bazı kimse-lerse oturmak için yer bulamadıklarından ötürü ayakta durarak hadis yazarlardı. Her 10.000 hadis okudukça bir sadaka verirdi. Hadisleri okuma işini tamamladıktan sonra 1.000 dinar masrafla gerçekleştirdiği sofrasını kurar ve şöyle derdi: "Bugün Rasûlullah (s.a.v.)'a şahitlik yaptım, sadece benim şahidliğim kabul edildi. Aziz ve Celil olan Allah'a şükür için bu sofrayı kurmam gerekmez mi?"

İbnü'l-Cevzî ile Hatib Bağdadî, Ebu Müslim el-Keccî'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:

«Bir gece evden çıktım. Bir hamama uğradım. Cünüp idim. İçeri girdim. Hamamcıya: "Henüz içeriye girmiş bir kimse var mı?" diye sordum. Hamamcı: "Hayır" diye cevap verince hamama girdim. Kapıyı açınca içeriden birinin: "Ey Ebu Müslim, Müslüman ol selamet bul." dediğini sonra da şu şiiri okuduğunu duydum:

"Ey Rabbim, bahşettiğin bir nimetten ya da defettiğin bir azaptan ve beladan ötürü sana hamdolsun.

Dilersin, dilediğini yaparsın ve kimsenin duymadığı yerlerde sen sesleri duyarsın."

Ben bunu duyar duymaz hemen geri döndüm ve hamamcıya: "Hani henüz içeri kimse girmediğini söylemiştin!" dedim. O da: "Evet, ne

var?" diye sorunca, ben: "İçeriden birinin şöyle ve şöyle dediğini işittim." dedim. Hamamcı: "Sen onu duydun mu?" diye sordu. Ben de: "Evet" diye cevap verdim. Bunun üzerine hamamcı şöyle dedi: "Efendim, sözünü ettiğin, cinlerden biridir. Bazan bize görünür, güzel sözler, öğüt içeren kelimeler söyler ve şiirler okur." Ben: "Onun ezberinde kalan bir şiiri var mı?" diye sordum, o da: "Evet" dedi. Sonra onun şiirlerinden birini okudu:

"Ey aşırı derecede günah işleyen kişi, yavaş ol bakalım.

Ne zamana kadar bilmeden günah işlemeye devam edeceksin?

Çirkin fiiller işleyerek ama aslında iyi yaptığını sanarak Aziz ve Celil olan Allah'ı daha ne kadar gazablandıracaksın?

Arş'ın üzerindeki Rabbin, kendisinden razı olup olmadığını bilmeyen kişinin gözleri nasıl rahatça kapanıp uykuya dalar?"

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında, Hanefi kadısı Abdülhamid b. Abdülaziz Ebu Hatim de bulunmaktadır. Seçkin kadılardan ve meşhur fıkıhçılardan. Önde gelen büyük âlimlerden biriydi. Takva sahibi, nezih, dindar, güvenilir ve kendini günahlardan çok koruyan bir müslümandı. İbnü'l-Cevzî'nin "el-Muntazam" adlı eserinde anlattığına göre, bu zatın güzel fiilleri ve güzel eserleri vardır. Allah ona rahmet etsin.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANÜÇÜNCÜ SENESİ

Bu senede Karmatiler, Fırat yolunda Benli Hüseyin el-Karmatî'nin kardeşinin etrafında toplandılar. Bilindiği üzere Hüseyin el-Karmatî, önceki senede öldürülmüştü. Bunlar memlekette bozgunculuk yaptılar. Fesat çıkardılar, sonra Taberiye'ye yöneldiler. Taberiye halkı bunların şehire girmelerine engel olmaya çalıştılsa da bunlar zor kullanarak şehire girdiler, oradaki erkeklerin çoğunu öldürdüler, çok miktarda malı gasp ettiler. Sonra çöllere döndüler. Bunlardan bir başka grup da Heyt şehrine girdiler, azı müstesna olmak üzere ahaliyi öldürdüler. 3.000 deveyle taşıdıkları bol miktarda malı gaspettiler. Halife Müktefi, bunların üzerine asker gönderdi, reislerini yakalattı ve boynunu vurdurdu.

Yemen'de Karmatiler'den Daiye adında biri ortaya çıktı. Şöhret kazandı. San'a şehrini kuşatma altına aldı, zor kullanarak şehre girdi. Ahalinin bir kısmını öldürdü. Sonra Yemen'in diğer şehirlerinin üzerine yürüdü, çokça fesat çıkardı. İnsanlardan bir kısmını öldürdü. San'ahlılar onunla savaştılar. Onu mağlub edip hezimete uğrattılar. Kendisi kaçıp Yemen'in diğer bazı şehirlerine saldırdı. Halife de ora-

ya naib olarak Muzaffer b. Haccac'ı gönderdi. Muzaffer oraya gitti, ama Daiye, ölünceye kadar orada kaldı.

Bu senenin kurban bayramında, Karmatîlerden bir grup Kûfe'ye girerek önceki sene Bağdat'ta idam edilen Hüseyin'i kastederek: "Hüseyin'in öcünü alacağız!" diye yüksek sesle bağıldılar. Parolaları da Hüseyin'le birlikte öldürülenlerin adları "Ya Ahmed, ya Muhammed" idi. Halk bunların peşisıra musalladan Kûfe'ye girdiler. Bunları taşlamaya başladılar. Bunlardan yirmi kadar kişiyi öldürdüler. Diğerleri de alçalmış olarak geri döndüler.

Bu senede Mısır'da Halicî adında bir adam ortaya çıktı. Halifeye isyan etti. Askerlerden bir kısmı da etrafında toplandılar. Halife, Dımışk valisi Ahmed b. Kayıglı'ya emir gönderdi. Bu işi halletmesini istedi. Ahmed de bunun üzerine gitti. İkisi Mısır dışında savaştılar. Halicî, Ahmed b. Kayıglı'ya eşî görülmemiş bir hezimete uğrattı. Bunun üzerine halife, Halicî'nin üzerine ikinci bir ordu gönderdi. Bu ordu, Halicî'yi bozguna uğrattı ve yakaladı ve halifenin yetkili kıldığı emire teslim etti. Böylece Halicî'nin çırası söndü. Askerler, Mısır diyarının idaresiyle meşgul olmaya başladılar.

Karmatîler, çocuklara muallimlik yapan Abdullah b. Said komutasında başka bir askeri birliği Basra'ya gönderdiler. Abdullah b. Said, Basra'ya, Ezriat'a ve Besni'ye yöneldi. Buraların ahalisiyle savaştı, sonra onlara eman verdi. Onlar kendisine güvindikten sonra, savaşçılarını öldürdü; çoluk çocuklarını, kadınlarını esir aldı. Dımışk'a girmeye niyetlenerek oraya yöneldi. Dımışk valisi Ahmed b. Kayıglı'nın vekili Salih b. Fadl, onunla savaştı. Fakat Karmatî, onu hezimete uğrattı ve Salih'i, diğer askerlerle birlikte öldürdü. Dımışk'ı kuşatma altına aldı, ama fethetme imkanı bulamadı.

Oradan Taberiye'ye döndü. Taberiye halkının çoğunu öldürdü. Bol miktarda malı gasbedip yağmaladı. Sonra Karmatîler Heyt şehrine doğru yürüdüler ve orada önceki sayfalarda anlattığımız işleri yaptılar. Heyt'ten sonra kurban bayramında Kûfe'ye gittiler.

Bütün bunları, kendi beldesinde Karmatîler kavmi arasında gizlenen Zikreveyh b. Mehreveyh'in tavsiyesi ve işareti üzerine yaptılar. Zikreveyh'i aramaya başladıklarında o gizlenmek için hazırlattığı bir kuyuya indi. Kuyunun kapısında bir tandır yaptırdı. Oraya bir kadını görevlendirdi. Kadın tandırı yakıp ekmek yapmaya başladı. Kimse onun orada olduğunu asla hissedemedi ve Zikreveyh'in nerede olduğunu hiç kimse bilemedi.

Halife, onun üzerine bir askeri birliği sevketti. Zikreveyh bunlarla bizzat savaştı. Kendisine itaat eden kimseler de onun yanında yer alarak halifenin askerleriyle savaştılar ve hezimete uğrattılar, çok mallarını ganimet edindiler. Böylece Zikreveyh'in durumu güçlendi

ve kuvveti arttı. Halife, üzerine başka bir askeri birlik gönderme çağrısında bulundu ve ileride anlatacağımız olaylar meydana geldi.

Bu senede Horasan ve Maverâünnehir valisi İsmail b. Ahmed es-Samanî, Türk illerinden bir çoğunu tahrib etti.

Bu senede Bizanslılar, Halep'in bazı kazalarına hücum ettiler. Oradaki ahalinin bir kısmını öldürdüler, mallarını yağmaladılar, bazı kimseleri de esir aldılar.

Bu senede Fadl b. Abdülmelik el-Haşimî insanlara haccettirdi.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANÜÇÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

ŞAİR EBÜ'L-ABBAS EN-NAŞİ

Asıl adı, Abdullah b. Muhammed'dir. Ebü'l-Abhaş, onun künyesidir. Mutezile mezhebine mensuptur. Aslen Enbarlıdır. Bir müddet Bağdat'ta ikamet etmiş, sonra Mısır'a göçmüş ve orada vefat etmiştir. Sağlam bir zihni vardı. Şairlere, mantıkçılara ve faraziyecilere karışık verirdi. Güçlü bir şairdi, yalnız heveskar biriydi. Rasûlullah (s.a.v.)'ın nesebine dair güzel bir kasidesi vardır ki, bunu "Siret"te anlatmıştık.

İbn Hallikan dedi ki: "Aralarında mantık ilmi de olmak üzere bir çok ilimde âlimdi. Çeşitli ilimlere dair bir kasidesi vardır ki, bu kaside 4.000 beyiti içermektedir. Çeşitli eserleri ve çok miktarda şiirleri vardır."

UBEYD B. MUHAMMED B. HALEF

Künyesi, Ebu Muhammed el-Bezzar'dır. Ebu Sevr'in arkadaşlarından olan bir fıkıhçıdır. Ebu Sevr'in fıkını iyi bilirdi. Güvenilir, sıka ve yüksek şahsiyetlendendi

NASR B. AHMED B. ABDÜLAZİZ

Künyesi, Ebu Muhammed el-Kindî'dir. Nasrek adıyla bilinen meşhur bir hadis hafızı idi. Buhara valisi emir Halid b. Ahmed ez-Züheli, onu yanına almıştı. Nasr da onun için "Müsned" adlı hadis eserini tasnif etmişti. Bu senede Buhara'da vefat etti.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANDÖRDÜNCÜ SENESİ

Zikreveyh, bu senenin muharrem ayında adamlarıyla birlikte yo-

la çıkararak Mekke'den dönmekte olan Horasanlı hacılara saldırdı. Onların hepsini öldürerek mallarını yağmaladılar. Kadınlarını da esir aldılar. Yağmaladığı malların kıymeti 2.000.000 dinardı. Öldürdüğü insanların sayısı da 20.000'i bulmuştu.

Bu sırada Karmatîlerin kadınları, ellerine su kapları alarak öldürülen hacıların cesetleri arasında dolaşıyorlar, güya hacılardan susuz ve yaralı olanlara su veriyorlardı. Kendileriyle konuşan bir yaralı olursa hemen öldürüp işini bitiriyorlardı. Allah onlara ve kocalarına lanet etsin.

LANETLİ ZİKREVEYH'İN ÖLDÜRÜLMESİ

Halife, hacıların başına gelen felaketi ve bu habis Zikreveyh'in onlara yaptığını duyunca, üzerine büyük bir ordu gönderdi. Halife ordusu ile Zikreveyh karşı karşıya geldiler. Cidden şiddetli bir şekilde savaştılar. Karmatîlerden çok adam öldürüldü. Geride az sayıda Karmatî kaldı. Bu hadise bu senenin rebiyülevvel ayında cereyan etti.

Bu savaş sırasında Zikreveyh'in başına bir kılıç darbesi isabet etti. Darbe dimağına kadar ulaştı. Esir alındıktan beş gün sonra öldü. Karnını yardılar, kokmaması için ilaçladılar ve onu taraftarlarının reislerinden bir grupla birlikte Bağdat'a gönderdiler. Halife askerleri de Karmatîlerin ellerinde bulunan mal ve ürünlere el koydular. Halife, Karmatîlerin öldürülmesini emretti. Reislerinin kesik başının da Horasan'ın diğer beldelerinde dolaştırılmasını emretti. Artık insanlar hacca gitmekten çekinmesinler denildi. Halife, Karmatîlerin ellerinde esir bulunan kadınları ve çocukları da serbest bıraktırdı.

Bu senede Dımyşk valisi Ahmed b. Kayıglı, Bizans illerine, Tarsus tarafından gidip gaza yaptı. Bizanslılardan 4.000 kadar kişiyi öldürdü. 50.000 kadar kadın ve çocuğu esir aldı. Bizans komutanlarından biri Müslüman oldu. Bu kişinin zindanında 200 kadar Müslüman esir bulunuyordu. Bizans hükümdarı bunu yakalatmak için askerler gönderdi. O da beraberindeki Müslümanlarla birlikte bu imparator askerlerinin üzerine hücum etti. Onların çoğunu öldürdü, onlardan çok miktarda malı ganimet olarak aldı. Halifenin huzuruna geldiğinde halife kendisine ikram ve ihsanda bulundu, arzuladığı şeyleri ona verdi.

Bu senede Şam'da bir adam ortaya çıktı. Kendisinin Süfyanî olduğunu iddia etti. Yakalanıp Bağdat'a gönderildi. Kendisinin vesveseli bir adam olduğunu söyleyince serbest bırakıldı.

Bu senede Fadl b. Abdülmelik el-Haşimî, insanlara haccettirdi.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANDÖRDÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

HÜSEYİN B. MUHAMMED B. HATİM

Hüseyin b. Muhammed b. Hatim b. Yezid b. Ali b. Mervan Ebu Ali. Ubeyd el-İclî adıyla tanınıyordu.

Çok hadis rivayet eden, itkan sahibi ve senedleri ezberinde tutma hususunda önde gelen hadis hafızlarındandı. Bu senenin safer ayında vefat etti.

SALİH B. MUHAMMED B. AMR

Salih b. Muhammed b. Amr b. Habib Ebu Ali el-Esedî. Huzeyme kabilesinin Esedi kolundandı. Harze lakabıyla meşhur olmuştu. Çünkü o, harze kelimesini noktalı "hı" harfi olarak telaffuz etmesi gerekirken noktasız "ha" harfi olarak telaffuz etmiş ve bu nedenle harze kelimesi onun için bir lakap olmuştu.

Cevval ve hadis toplamak için çeşitli yerlere seyahat eden, çok hadis rivayet eden bir hafızdı. Şam, Mısır ve Horasan gibi yerlerde dolaşmış, Bağdat'ta ikamet etmiş, sonra oradan Buhara'ya geçerek orayı mesken edinmişti. Sika, doğru sözlü, emin bir kişiydi. Yahya b. Maîn'den çok hadis rivayeti vardır. Çok miktarda sualleri de vardı. Rakka'da, hicretin 210. senesinde doğmuştu.

MUHAMMED B. İSA B. MUHAMMED

Muhammed b. İsa b. Muhammed b. Abdullah b. Ali b. Abdullah b. Abbas. Beyazî lakabıyla meşhur olmuştur. Çünkü beyaz elbiseler giyinerek halifenin meclisinde hazır bulunmuş, halife: "Şu beyazlı kim?" diye sormuştu. Böylece o "Beyazlı" anlamına gelen "Beyazî" lakabıyla meşhur olmuştu. Sika bir ravi idi. İbnü'l-Enbarî'den ve İbn Muksim'den rivayetlerde bulundu. Karmatîler, kendisini bu senede öldürdüler.

MUHAMMED B. İMAM B. İSHAK B. RAHEVEYH

Babasından, İmam Ahmed b. Hanbel'den ve diğerlerinden hadis dinledi. Fıkıh ve hadiste alimdi. Güzel yoldaydı, yaşantısı övgüye layıktı. Karmatîler, bu senede öldürdükleri hacılar arasında onu da öldürmüşlerdi.

MUHAMMED B. NASR EBU ABDİLLAH EL-MERVEZÎ

Bağdat'ta doğdu, Nisabur'da büyüdü, Semerkand'ı vatan edindi. Sahabe ve tabiilerin ihtilafları hususunda insanların en bilgilisi idi. Sahabe ve tabiilerden sonra İslâm imamlarından biri idi. Ahkamı iyi bilen biriydi. Çeşitli memleketlere seyahatlerde bulundu. Fayda verici çok meşayih'ten ders alıp hadis dinledi. Yüklü bilgilerle dolu, faydalı kitaplar tasnif etti. İnsanların en güzel namaz kılanı ve namazda en çok huşulu olanıydı. Namaza dair büyük bir kitap tasnif etmiştir.

Hatib Bağdadî, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Mekke'ye gitmek üzere Mısır'dan çıkıp yola koyuldum. Bir gemiye bindim. Yanımda bir cariye vardı. Gemi battı, eşyalarım zayı oldu. Zayı olan eşyalarım arasında 1.000 cüzüm vardı. Ama ben ve cariye kurtulduk. Bir adaya sığındık. Orada su aradık ama bulamadık. Başımı cariyenin dizi üzerine koyup uzandım, hayattan ümidimi kestim. Biz o halde iken, elinde su testisi bulunan bir adam bize doğru geldi ve: "Al, iç" dedi. Testiyi alıp içtim. Sonra cariyeye de içirdim. Testi sahibi adam sonra gitti. Ama nereden geldiğini ve nereye gittiğini anlamadım. Daha sonra yüce Allah bize yardım etti. Bizi o sıkıntılı hal-den kurtardı.»

Muhammed b. Nasr, insanların en âlicenâbı ve en cömerti idi. İsmail b. Ahmed, her sene ona 4.000, kardeşi İshak b. Ahmed 4.000, Semerkand halkı da 4.000 dinar para yardımında bulunurlardı, ama o bütün bu paraları Allah yolunda infak ederdi. Kendisine: "Şu paralardan birazını başına gelebilecek beklenmedik durumlar için saklasan olmaz mı?" dediklerinde şu cevabı vermişti: "Sübhanallah! Ben Mısır'da iken yıllık yirmi dirhem harcama yapardım, öyle zaman ol-duki bu parayı da bulamadım. Artık şimdi ne diye bunları infak et-meyeyim?"

Muhammed b. Nasr el-Mervezî, İsmail b. Ahmed es-Samanî'nin yanına gittiğinde, İsmail kalkıp ona ikramda bulunurdu. İsmail'in kardeşi İshak, onu bu aşırı saygısından ötürü ayıplayarak: "Sen Horasan hükümdarı olarak hüküm meclisinde oturmaktayken, şu adam için ayağa mı kalkıyorsun?" demişti.

İsmail b. Ahmed diyor ki: "O gece uyudum, ama kardeşimin bana söyledikleri kalbimi meşgul etmişti. Rüyada Rasûlullah (s.a.v.)'ı gördüm. Bana dedi ki: "Ey İsmail! Muhammed b. Nasr'a saygı gösterdiğinden ötürü senin ve evladının hükümdarlığı kalıcı ve sabit olacak, ama Muhammed b. Nasr'ı küçümsemediği için de kardeşinin hükümdarlığı yıkılacaktır."

Muhammed b. Nasr, Muhammed b. Cerir et-Taberî ve Muhammed b. Münzir, Mısır diyarında bir evde oturup hadis yazıyorlardı. O

gün yiyecek birşeyleri yoktu. Dışarı çıkıp kendilerine yiyecek getirecek olan birini tesbit etmek için aralarında kur'a çektiler. Kur'a, Muhammed b. Nasr'a çıktı. O da kalkıp namaza durdu. Aziz ve Celil olan Allah'a dua etti. Vakit, öğle istirahati vaktiydi. O esnada Mısır valisi Tolon'a (ya da Tolon'un oğlu Ahmed) rüyasında Rasûlullah (s.a.v.) şöyle demişti: "O muhaddislere yetiş! Çünkü onların yanında yiyecek birşeyleri yoktur!" Mısır valisi hemen uyanmış ve: "Buralarda hangi hadisçiler var?" diye sormuş, kendisine mezkûr üç hadisçinin adını vermişler. O da hemen onlara 1.000 dinar göndermişti. Görevli memur bu parayı hemen götürüp onlara teslim etmiş, böylece Cenâb-ı Allah sıkıntılarını gidermiş, işlerini kolaylaştırmıştı. Daha sonra Tolon, onların çalıştıkları evi satın alıp orada bir mescid inşa etmiş ve orayı hadisçilere tahsis etmiş, oraya bol gelir getiren bir vakıf kurmuştu.

Biyografisini nakletmekte olduğumuz Muhammed b. Nasr, yaşlanmıştı, ama çocuğu yoktu. Cenâb-ı Allah'tan kendisine bir evlat nasib etmesini dilemişti. Bir gün adamın biri kendisine gelerek bir oğlu olacağını müjdelemişti. O da ellerini kaldırıp Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şu ayet-i kerimeyi okumuştur:

«Kocamışken, bana İsmail'i veren Allah'a hamdolsun.» (İbrahim, 39.)

Yanında bulunan kimseler onun bu ayeti okuyuşundan şu faideleri elde etmişlerdi:

a- Yaşlanıp Aziz ve Celil olan Allah'a dua ettikten sonra onun için bir erkek evlat doğacaktı.

b- Tıpkı Rasûlullah (s.a.v.)'ın, oğlu İbrahim'e doğumunun yedinci gününü beklemeden doğduğu günde İbrahim adını taktığı gibi, kendisi de bu oğluna doğduğu günde İsmail adını vermişti.

c- İbrahim Halilullah'a uyarak, onu örnek alarak doğan ilk oğluna İsmail adını vermişti.

MUSA B. HARUN B. ABDİLLAH

Künyesi Ebu İmran'dır. Babası Hammal lakabıyla meşhur olmuştur. Hicretin 214. senesinde doğmuştur. İmam Ahmed b. Hanbel ile Yahya b. Maîn'den ve diğerlerinden hadis dinlemişti. Hadis hıfzı ve hadis ricalini tanıma hususunda asrının imamı idi. Son derece takvalı, heybetli, sika bir ravi olup sağlam senetle rivayette bulunurdu.

Mısırlı Hafız Abdülgani b. Said, onun hakkında şöyle demiştir:

"Hadis konusunda insanların en güzel ve en övgüye layık konuşanları Ali b. el-Medinî, sonra Musa b. Harun, sonra da Darekutnî'dir."

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANBEŞİNCİ SENESİ

Bu senede Müslümanlarla Rumlar arasında esir mübadelesi yapıldı. Kurtarılan Müslüman esirlerin sayısı, kadınlı ve erkekli olmak üzere 3.000'e yakındı.

Bu senenin safer ayının ortasında, Horasan ve Maverâünnehir valisi İsmail b. Ahmed es-Samanî vefat etti. Bu zat akıllı, adaletli, halkına iyi muamele eden, yumuşak huylu, âlicenâb bir şahsiyetti. Muhammed b. Nasr el-Mervezî'ye ihsanda bulunur, saygı gösterir, kendi hükümdarlık meclisinde oturmaktayken gelişi esnasında ona kıyamda bulunurdu. Vefat ettikten sonra yerine oğlu Ahmed geçti. Halife, ona bir tebrik gönderdi.

Bir gün İsmail b. Ahmed, halktan bazı kimselerle oturmakta iken neseplerle övünmekten bahsedildi. Kendisi ise şöyle dedi: «Övünmek ancak amellerle olur. Kişinin babası, dedesi ve memleketi ile değil de bizzat kendi şahsının yaptığı işlerle övünmesi gerekir. Nitekim şairin biri şöyle demiştir:

"Ben dedelerimle değil kendi gayretimle yükseldim."

Bir başka şair ise şöyle demiştir:

"Benim ahlakım ve edebim benim için bir övünç vesilesi olarak yeter. Ben ne Haşimilerdenim ne de Araplardanım.

Yiğit odur ki; "İşte ben buyum" der, yoksa "Babam şöyleydi, böyleydi" diyen yiğit değildir."»

Bu senenin zilkade ayında halife Müktefî Billah Ebu Muhammed b. Mutedid vefat etti.

HALİFE MÜKTEFÎ BİLLAH'IN BİYOGRAFİSİ VE VEFATI

Mü'minlerin emiri Müktefî Billah b. Mutedid b. Emir Ebi Ahmed el-Muvaffak b. Mütevekkil Alallah. Önceki sayfalarda da anlattığımız gibi halifeler arasında Hz. Ali (r.a.)'den ve bundan başka Ali adını taşıyan biri yoktur. Yine halifeler arasında Hz. Hasan'dan ve kendisinden başka Ebu Muhammed künyesini taşıyan da yoktur. Kendisi hicretin 264. senesinin receb ayında doğdu.

Hicretin 289. senesinin rebiyülahir ayının bitimine onbir gece kala, cuma günü, babasından sonra ve babasının sağlığında kendisinin halifelğine bey'at edildi. O zaman kendisi yirmibeş yaşındaydı.

Orta boylu, yakışıklı, ince yüzlü, güzel saçlı, uzun ve aynı zamanda geniş sakallı biri idi. Babası Mutedid vefat edip kendisi halifelğe geçince, şairlerden biri huzuruna giderek ona şu şiiri okumuştı:

"Musibetlerin en büyüğü bir halifenin ölmesidir.

Bağışların en yükseği de onun yerine bir halifenin geçmesidir.

Ölen halife kendi vücudu ile bulutları suladı.

Ona devamlı saygı ve selamlar olsun.

Onun yerine geçen halifenin varlığını Allah devam ettirsin. Sonsuz bağışlarını da arttırıp sürekli kılsın.

Yeni halife sayesinde emeller gerçekleşir ve ondan faydalar, sürekli ve kesintisiz olarak gelip tamamlanır.

Yeni halife Müktefi Billah'tır, ihtiyacı olan kişi kendisine yöneldiğinde ihtiyacımı karşılar."

Müktefi Billah, bu şiiri okuyan şaire kıymetli bir armağan verilmesini emretti. Kendisi de şiir söylerdi. Şiirlerinden biri şudur:

"Keşke yoluma çıkacak şeyleri bilsem, kim bendeki aşkı ve tutkunluğu bilebilir?

Aşık olduğum daha önce benim kölemdi, ama ona olan aşkım beni ona köle yaptı.

Azad etmek benim huyumdur ama,

Ona olan aşkımdan ötürü onu azad edemiyorum."

Müktefi Billah'ın yüzüğünün kaşında "Ali el-Mütevekkil Alâ Rab-bih (Rabbine tevekkül eden Ali)" diye yazılı idi. Oğulları şunlardı:

Muhammed, Cafer, Abdüssamed, Musa, Abdullah, Harun, Fadl, İsa, Abbas ve Abdülmelik.

Onun zamanında Antakya şehri fethedildi. Burada çok sayıda Müslüman esir vardı.

Müktefi Billah, hastalanıp ölüm döşegine yattığı zaman kardeşi Ebu Fadl Cafer b. Mutedid'i sordu. Duyduğuna göre kardeşi bülüğa ermişti. Bu nedenle, bu senenin zilkade ayının onbirinde cuma günü onu huzuruna getirtti. Kadıları da huzura aldı ve onları kendine şahit tutarak hilafet işini kendisinden sonra kardeşine devrettiğini beyan etti ve ona Muktedir Billah lakabını taktı. Kendisi de üç gün sonra veya başka bir rivayete göre cumartesi günü akşam namazından sonra vefat etti. Öğle ile ikindi arasında vefat ettiğine dair başka bir rivayet de vardır. Vefatı, bu senenin zilkade ayının onikisinde vukubulmuştu. Muhammed b. Abdullah b. Tahir'in evine defnedildi. Vefat ederken otuziki yada otuzüç yaşındaydı. Altı sene altı ay ondokuz gün süreyle halifelik yaptı. Kendi öz malından 600.000 dinarın sadaka olarak verilmesini vasiyet etti. Bu paraları küçük yaşta toplamıştı. Domuz hastalığına yakalanmış ve bu nedenle vefat etmişti. Allah ona rahmet etsin.

MUKTEDİR BİLLAH EBU FADL CAFER B. MUTEDİD'İN HALİFELİĞİ

Hicri 295. senenin zilkade ayının ondördünde seher vakti, kardeşinin vefatından sonra halifeliğine olan bey'at yenilendi. O zaman kendisi onüç yaşından bir ay, yirmi gün almıştı. Kendisinden önce halifeliğe kendisinden daha küçük yaşta biri geçmiş değildi. Hilafet makamına oturunca dört rekat namaz kıldı, sonra selam verdi ve yüksek sesle dua yapıp istiharede bulundu. Sonra halk ona umumi bey'atını sundu. Adı mühürlere ve diğer resmi yerlere "Muktedir Billah" diye yazıldı. Hususi beytül'-malda o zaman 15.000.000 dinar; umumi beytül'-malda ise 600.000 dinar vardı. Emevilerden ve Abbasilerden beri hazinelerde bulunan kıymetli mücevherleri gözdelelerine ve arkadaşlarına dağıtıp tüketti. Çocukların ve beyinsiz yöneticilerin yapacağı, işte budur!

Çok sayıda katibi vezirliğe tayin etti. Vezir olarak tayin ettiği kimseler arasında Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Furat da vardı. Onu önce vezirliğe tayin etti. Sonra azledip yerine başkasını atadı. Tekrar vezirliğe tayin etti. Yine azletti, sonra da öldürdü. İbnü'l-Cevzî, bu olayları bütün teferruatıyla anlatmıştır.

Muktedir Billah'ın cidden çok sayıda hizmetçileri, mabeyincileri ve hacibleri vardı. Cömertti. Bütün bunların yanında çok namaz kılar, çok oruç tutar, nafil ibadetler yapardı. Halifeliğe geçtiği senenin arefe gününde 30.000 kadar koyun ve sığır, 2.000 kadar da deve dağıttı. Erzak, rüsüm ve külfetleri Abbasilerin ilk zamanlarındaki sahiplerine geri verdi, salıverilmeleri caiz olan mahpusları salıverdi. Bu işi Kadı Ebu Ömer Muhammed b. Yusuf'a vermiş, onu görevlendirmişti. Kûfe'nin Rahbe mıntıkasında kendisi için bir saray yapılmıştı. Bu sarayın inşasına aylık 1.000 dinar sarfediliyordu. Sonra bu sarayın, -Müslümanların yolları genişlesin diye- yıkılmasını emretti.

Biyografisinden bahsederken kendisi zamanında yapılan işlerden bir kısmını anlatacağız.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANBEŞİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

EBU İSHAK EL-MÜZEKKÎ

İbrahim b. Muhammed b. Yahya b. Suhteveyh b. Abdillâh Ebu İshak el-Müzekkî. Hadis hafızı idi. Zahiddi. Nisabur'da kendi zamanının imamı idi. Hadis bilgisi, hadis ricâhı, hadis illetleri konusunda uzmandı.

Büyük hadis âlimlerinin bir kısmından hadis dinlemişti. İmam Ahmed b. Hanbel'in yanına gitmiş, onunla müzakerede bulunmuştu. Meclisinde heybet vardı. Anlatıldığına göre o, duası müstecab olan bir kimse imiş. Oturduğu evinden ve bir dükkanından başka mülkü yokmuş. Dükkanını da aylık onyedi dirheme kiraya verir, bu parayı kendi şahsına ve çoluk çocuğuna sarfedermiş. Hiç kimseden yardım ve bağış kabul etmezmiş. Bir deveyi kesip sirke ile pişirerek kış boyu bunu katık olarak yermiş.

Ebu Ali Hüseyin b. Ali el-Hafız: "Gözlerim onun gibi birini görmemiştir." demişti.

BÜYÜK MUTASAVVUFLARDAN EBU HÜSEYİN EN-NURİ

Asıl adı Ahmed b. Muhammed'di. Muhammed b. Muhammed olduğu da söylenir. Ama sahih olan birinci rivayettir. İbnü'l-Bağavî diye tanınırdı. Horasan asıllıdır. Sırrı es-Sakatî'den hadis rivayet etti. Sonra kendisi kavmin büyük imamlarından biri oldu.

Ebu Ahmed el-Mağazilî, onun hakkında şöyle demiştir: "Ebu Hüseyin en-Nurî'den daha çok ibadet eden birini hiç görmedim." Kendisine: "Cüneyd de mi onun kadar ibadet etmedi?" diye sorduklarında: "Ne Cüneyd, ne de bir başkası onun kadar ibadet etmiş değildir." diye cevap vermişti.

Bir başka ravi dedi ki: "Ebu Hüseyin en-Nurî, yirmi sene müddetle oruç tuttu, ama onun bu süre zarfında oruç tuttuğunu, ne ailesinden, ne de başkalarından hiç kimse bilemedi. Kendisi yüzü peçeli bir halde mescitte vefat etti. Vefat ettiğini ancak dört gün sonra öğrenebildiler."

İSMAİL B. AHMED B. SAMAN

Horasan hükümdarlarından biriydi. Haricî Amr b. Leys es-Sefar'ı öldürmüştü. Bu durumu halife Mutedid'e bir mektupla bildirdiği zaman Mutedid, onu Horasan'a vali tayin etti. Daha sonra da onu Rey, Maveraünnehir ve Türk illerine vali yaptı.

Türk illerine gazalar yaptı. Onlarla çok şiddetlice savaştı. Yollar-da, her birinde 1.000 süvarinin girip barınabileceği kervansaraylar yaptırdı. Bu kervansaraylara bol gelir getiren vakıflar kurdu.

Tahir b. Muhammed b. Amr b. Leys, ona bol miktarda hediyeler sundu. Bu hediyeler arasında her biri yedi ile on miskal ağırlığında onüç mücevher vardı. Kimi kırmızı kimi maviydi. Kıymeti 100.000 dinarı buluyordu. Bunları halife Mutedid'e gönderdi. Tahir'in affedilmesi için şefaathçi oldu. Halife de onun şefaatinin kabul etti.

İsmail b. Ahmed vefat edip vefat haberi halife Müktefi'ye ulaştırıldığında Müktefi, Ebu Nuvas'ın şu şiirini okudu:

"Zaman onun gibilerini asla hayatta bırakmıyor.
Heyhat, heyhat onun durumu gerçekten acıptı."

HAFİZ EL-MUAMMERÎ

"Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle" adlı eserin sahibidir. Asıl adı Hasan b. Ali b. Şebib Ebu Ali el-Muammerî'dir. Hadis hafızı idi. Hadis öğrenmek ve toplamak için çeşitli şehirlere seyahatlerde bulundu. Hadis üstadlarından ders alıp hadis dinledi. Aralarında Ali b. el-Medinî, Yahya b. Maîn gibi üstadların bulunduğu bir grup hadis hafızına yetti. İbn Saib, Neccad ve Cüledî gibi şahıslar da kendisinden hadis rivayet ettiler.

İlimde derya idi. Büyük hadis hafızlarındandı. Doğru sözlü, sebatkar bir kimseydi. Yaşı ilerlediğinden, sekseni aştığından ötürü dişlerini altın tellerle bağlatmıştı. Önceleri kendisine Ebü'l-Kasım künyesi ile hitab edilirdi. Ama daha sonra Ebu Ali künyesi ile hitab edilmeye başladı.

Berti tarafından Kasr şehrinin ve bağlı kazaların kadılığına tayin edildi. Annesi Ümmü Hasan binti Ebu Süfyan, Muammer b. Raşid'in zevcesi olduğundan ötürü kendisine Muammerî lakabı takıldı.

Muammerî, "Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle" adında güzel bir kitap tasnif etmiştir. Bu senenin muharrem ayının bitimine onbir gece kala, cuma gecesi vefat etti.

ABDULLAH B. HASAN

Abdullah b. Hasan b. Ahmed b. Ebi Şuayb (Ebu Şuayb'ın asıl adı Abdullah'dır.) b. Müslim el-Ümevi el-Harranî.

Abdullah b. Hasan, müeddep bir kişi olup hadisçiydi. Babası da hadisçiydi. Hicretin 286. senesinde doğdu. Babasından, dedesinden, Affan b. Müslim'den ve Ebu Hayseme'den hadis dinledi. Doğru sözlü, sika ve güvenilir bir ravi idi. Bu senenin zilhicce ayında vefat etti.

Önceki sayfalarda kendisinden bahsedilen Ali b. Ahmed el-Müktefi Billah da bu senede vefat etti.

EBU CAFER ET-TİRMİZÎ

Asıl adı Muhammed b. Muhammed b. Nasr Ebu Cafer et-Tirmizî'dir. Şafîî fıkıhçısıydı. İlim ve zühd erbabından idi. Darekutnî, onun

sika bir ravi olduğunu söylemiştir. İbadetine düşkün, güvenilir bir kimse idi. Kadı Ahmed b. Kamil, onun hakkında şöyle demişti: "Şafî ashabından Irak'ta ondan daha tesirli, daha takvalı biri yoktur."

Yoksul bir kimse olup, çok az yemek yerdı. Takvalıydı, sabırlıydı. Her ay dört dinar nafakası vardı. Kimseden birşey istemezdi. Ömrünün son deminde bunamıştı ve bu senenin muharrem ayında vefat etti.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANALTINCI SENESİ

Bu senenin rebiyülevvel ayında komutanlardan, askerlerden ve ümeradan bir grup toplanarak Muktedir'i halifelikten hal' edip yerine Abdullah b. el-Mutez'i hilafete geçirme kararı aldılar. Muktedir de, kendisi sebebiyle kan akıtılmasın düşüncesiyle onların bu kararına uydu. Muktedir, çelik çomak oynamakta olduğu bir sırada, Hasan b. Hamdan, suikast amacıyla onun üzerine yürüdü. Muktedir, çığlığı duyunca hilafet sarayına koşup kapıyı askerlerin yüzüne kapadı ve kilitledi. Ümera, ayan ve kadılar, Muharremî'nin evinde toplanıp Abdullah b. el-Mutez'e bey'at ettiler ve kendisine hilafet unvanıyla hitab edildi. Murtaza Billah lakabını aldı.

Solî dedi ki: "Ona, Murtaza Billah değil de Muntasıf Billah lakabını taktılar."

İbn Mutez, Ebu Ubeydullah Muhammed b. Davud'u vezirliğe tayin etti. Muktedir'e, hilafet sarayından çıkıp İbn Tahir'in evine taşınmasına dair emrini gönderdi. Muktedir de onun emrini dinleyip itaat etti. Hasan b. Hamdan, ertesi gün -teslim almak için- hilafet sarayına gitti ve sarayı Muktedir'den teslim almak istedi. Ama oradaki hizmetçiler ve maiyet erkânı onunla savaştılar, sarayı teslim etmediler. Sonunda Muktedir'i yenik düşürdüler. O da kendi ailesini, malını uzun çabalar neticesinde kurtarabildi. Ardından Musul'a göçtü.

Fakat, İbn Mutez'in ve grubunun düzeni bozuldu. İbn Mutez, yerleşmek amacıyla Samarra'ya taşınmak istedi. Ama ümeradan hiç biri bu kararında kendisine uymadı. O da İbn Cessas'ın evine girdi, ondan eman diledi. İbn Cessas, ona eman verdi. Şehirde yağmalamalar meydana geldi, insanlar düzen tanımaz oldular.

Muktedir, İbn Mutez'in adamlarına askerler göndererek onları tutuklattı. Çoklarını öldürdü. İbn Furat'ı vezirliğe iade etti. Muktedir'in halifeliğine yeniden bey'at edildi. Muktedir, İbn Cessas'ın evine görevlileri göndererek orayı teslim aldı. İbn Mutez ile İbn Cessas'ı huzuruna getirtti. İbn Cessas'tan çok miktarda parayı alıp müsadere etti. Müsadere ettiği paralar 16.000.000 dirhem civarındaydı. Sonra onu serbest bıraktı. İbn el-Mutez'i tutukladı. Rebiyülahir ayının ikin-

ci gecesinde İbn el-Mutez'in ölüm haberi halka duyuruldu. Cenazesi çıkarıldı, ailesine teslim edildi ve defnedildi. Muktedir, bu fitneyi çıkarmaya çalışan diğer şahısları, insanların niyetleri bozulmasın düşüncesiyle affetti.

İbnü'l-Cevzî dedi ki: "Emin ile Muktedir dışında, halifelikten hal' edildikten sonra tekrar halifelğe iade edilen başka bir halife bulunmamaktadır."

Bu senenin rebiyülevvel ayının bitimine dört gün kala, cumartesi günü Bağdat'a çok miktarda kar yağdı. Öyle ki, damların üzerinde dört parmak kadar kar yükseldi. Bu da Bağdat'ta cidden görülmemiş büyük bir olaydı. Bu sene nihayete ermeden halk, yağmurların normal zamanından sonraya ertelenip gecikmesi nedeniyle yağmur duasına çıktılar.

Bu senenin şaban ayında hadim Yunus'a hil'at giydirildi ve Rumlarla savaşması için Tarsus'a gitmesi emredildi.

Bu senede Muktedir, Yahudi ve Hristiyanlardan hiç kimsenin hükümet dairelerinde çalıştırılmamalarını, evlerine kapanmakla yükümlü kılınmalarını, bornozu andıran kendilerine mahsus kisveyi giymelerini, omuzları arasına tanınmalarını sağlayıcı yamaları koymalarını emretti. Her nerede görülürlerse zillet ve alçaklığa maruz bırakılmalarını da buyurdu.

Bu senede Fadl b. Abdülmelik el-Haşimî, insanlara haccettirdi. Hacı adaylarının çoğu, yollardaki su kıtlığından ötürü hacca gidemeden geri döndüler.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANALTINCI SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

HAFİZ AHMED B. MUHAMMED B. ZEKERİYYA

Hafız Ahmed b. Muhammed b. Zekeriya b. Ebi Attab Ebu Bekir el-Bağdadî. Ahu Meymun diye de bilinir. Nasr b. Ali el-Cehdem ile diğerlerinden rivayetlerde bulundu. Taberanî de kendisinden rivayetlerde bulunmuştur. Hadis nakletmekten imtina ederdi. Ancak müzakereler esnasında kendisinden hadis dinlenirdi. Bu senenin şevval ayında vefat etti.

EBU BEKİR EL-ESREM

Ahmed b. Muhammed b. Hani et-Taî el-Esrem. İmam Ahmed b. Hanbel'in talebesiydi. Affan'dan, Ebu Velid'den, Ka'nebî'den, Ebu Nuaym'dan ve birçok kimselerden ders alıp hadis dinledi. Hafız, doğru

sozlü, hafızası sağlam bir kimseydi. Hafızasının sağlamlığı ve çabuk kavrayışı nedeniyle İbn Maîn, onun ebeveyninden birinin cinlerden olduğunu söylemiştir.

Hadis illetleri, nasih ve mensuhla ilgili kitapları vardır. İlimde ferya şahsiyetlerden idi.

HALEF B. AMR B. ABDURRAHMAN B. İSA

Künyesi, Ebu Muhammed el-Ekberî idi. Hadis dinledi. Zerafet sahibi bir kimseydi. Otuz yüzüğü, otuz da bastonu vardı. Ayın her gününde ayrı bir yüzük takar ve ayrı bir bastonu kullanırdı. İkinci ayda da yine aynı şekilde sırayla bu nesneleri kullanırdı. Evinde asılı bir kırbacı vardı. Bunu niçin astığını kendisine sorduklarında: "Çoluk çocuğu korkutmak için." diye cevap verirdi.

HALİFE VE ŞAİR İBN MUTEZ

Abdullah b. Mutez Billah Muhammed b. Mütevekkil Alallah Cafer b. Mutasım Billah Muhammed b. Reşid. Künyesi Ebü'l-Abbas'tı. Haşimi ve Abbasi sülalesindendi. Güçlü bir şairdi. Fesahat ve belagat sahibi idi. İyiliği sağlama, şerri defetme hususunda insanların önderi idi. Müberred'den ve Sa'leb'den hadis dinledi. Hikmet, edebiyat konusunda kendisinden çok şeyler nakledilmiştir. Şu sözler ona aittir:

«Yılanın nefesleri günahlardır.

Dünya ehli kimseler, bir kervan gibidirler ki, uykuda oldukları halde kendileri yürütülüp sevk edilirler. Çoğu kez tamahkarlık yaparlar, ama birşey elde edemezler.

Su içen kişi bazan suya kanmadan boğazına takılır.

Kanaat sınırını aşan kimseye çok mal fayda vermez.

Fazla mal elde etmek için rekabete giren kimsenin zenginlik düzeyi yükseldikçe bela ve musibeti de artar.

Hırs, bir kimseyi mal toplamak tutkusuyla harekete geçirirse, bu uğraşması onu yorar ve hasta kılar.

Hırs; insanın kadrini eksiltir, payını da artırmaz.

İnsanların en bedbahtı, sultana en yakın olanıdır. Nitekim ateşe en yakın olan şey yanmaya en yakın olan şeydir.

Dünya izzeti hususunda sultana ortak olan kimse, ahiret zilletinde de ona ortak olur.

Hasetçinin senin sevindiğin zamanda kederlenmesi, intikam olarak sana yeter.

Fırsat çabucak elden kaçır, ama geri dönmesi çok uzak bir ihtimaldir.

Sırların bırakıldığı yerler çoğalınca zayı olma ihtimali de artar.

Azledilmek, yöneticilerin ne kadar şaşkın oldukları hususunda senin için bir öğüttür.

Sabırsızlanmak, sabretmekten daha yorucudur.

Affin yüzünü, affettiğin kimseyi kınayarak lekeleme.

Ölünün terekesi, varisleri için bir izzettir, ama kendisi için zillettir.»

Onun bu manaya uygun şiirlerinden bazıları da şunlardır:

"İster malının üzerine koş ve elinde topla, istersen saç.

Kişi dünyada kalıcı değildir.

Nice mal toplayıp keselerinin ağzını bağlayan kişi var ki,

O malları miras terazisine konulmuştur."

"Ey zenginlik ve kahredici iktidar sahibi, emri kesin geçerli devlet erkanı!

Ey Ademoğullarının şeytanları!

Ey günah yolunda kullanılan şehvetin köleleri!

Bekleyin, dünyayı görün; işte o, yüz çevirip gitmektedir.

Az bir süre sonra ahiret doğacaktır."

"Ey nefis ağla ve ölmeden önce tevbe et.

Felek bizi birbirimizden ayırmadan ve aramıza mesafe koymadan tevbeni yap.

Ben ölüp de ardım sıra ağıtçılarım matem tuttukları zaman bana ihanet etme.

Ahdime vefa gösteren kişi odur ki,

Ben öldükten sonra bana vefakarlık gösterendir."

Solî dedi ki: «İbn Mutez, babası halifenin sağlığında bir cariyeye baktı, onu çok beğendi ve ona olan aşkından ötürü hastalandı. Babası ziyaretine gelince ona: "Kendini nasıl hissediyorsun?" diye sordu. O da şu şiiri okumaya başladı:

"Ey kınayanlar, beni kınamayın.

Sevgilimin güzel yüzüne bakın, bana hak vereceksiniz.

Bakın bakalım hele; ondan daha güzel birini görebilecek misiniz?

Eğer onun bir benzerini görürseniz o zaman beni kınayın."

Halife, bu hikayenin aslını araştırdı. Cariyenin durumunu öğrendi, sonra efendisine haber saldı. Huzuruna getirtti, cariyeyi 7.000 dinara ondan satın alıp oğluna gönderdi.»

Önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi bu senenin rebiyülevvel ayında Muktedir'i hilafetten azledip yerine Abdullah b. el-Mutez'i halifelğe geçirmek amacıyla ümera ve kadılar toplandılar. Abdullah b. Mutez'e bey'at edip ona Murtaza ve Muntasıf Billah lakabını taktılar. O halifelikte, ancak bir gün ya da bir günden az bir süre kalabildi. Sonra Muktedir galip oldu ve kendisine karşı isyan edenlerin çoğunu öldürdü. İbn Mutez'i de yanında sarayda tutukladı ve başına hadim Yunus'u nöbetçi olarak dikti. İbn Mutez, bu senenin rebiyülahir ayının ikisinde öldürüldü. Anlatıldığına göre o ömrünün son gününde iken hasta halde şu şiiri inşad etmiştir:

"Ey nefis, sabret; belki akibetin hayrolur.

Dünyam, uzun süren bir güvenlikten sonra sana ihanet etti.

Seher vakti bir kuş yanımdan geçti, kendisine dedim ki:

Sana ne mutlu, keşke senin yerinde ben olaydım, sana ne mutlu.

Eğer doğuya doğru gidiyorsan, Serat kıyısına selam söyle, eğer oraya gidiyorsan.

Ölüm bağlarına bağlanmış ve kurtuluşuna imkan olmayan selamımı oraya ulaştır.

Kan ağlıyor bu eli kolu bağlı kimse.

Nice kimseler güvendedir, ama ölüm onlara gelir.

Nice kimseler bağlardan kurtulur ama yine tuzağa düşer.

Öyle sanıyorum ki, bugün ömrümün son günüdür.

Yakında ağıtçılar benim ölümüne ağlayacaklardır."

Öldürülmek için infaz yerine getirildiğinde şu şiiri okumaya başladı:

"Öldürülmemize sevinenlere de ki; yavaş olun.

Şizin de önünüzde musibet ve felaketler vardır.

Bu felektir, mutlaka sizin de ondan alacağınız felaket payı vardır."

İbn Mutez'in öldürüldüğü, bu senenin rebiyülahir ayının ikinci gecesinde ortaya çıktı.

İbn Hallikan, onun birçok eserleri bulunduğunu söylemiş ve "Tabakatü's-Şuara, Kitabü Eş'ari'l-Mülük, Kitabü'l-Âdab, Kitabü'l- Bedi', Kitab fi'l-Ginâ" gibi eserlerin ona ait olduğu bildirmiştir. Yine onun anlattığına göre, ümeradan bir grup Muktedir'i hal' edip İbn Mutez'in halifelğine bey'at etmişler ve İbn Mutez, bir gün bir gece halifelikte kalmış, sonra durumu sarsılmış, düzen bozulmuştu. Kendisi, İbn Cessas el-Cevherî'nin evinde gizlenmiş. Daha sonra ortaya çıkarılıp öldü-

rülmüş ve İbn Cessas, 2.000 dinar para cezasına çarptırılmıştı. Bundan sonra İbn Cessas'ın geride 600.000 dinarı kalmıştı.

İbn Mutez, esmer renkli, yuvarlak yüzlü bir kimse olup saçını siyaha boyardı. Elli sene yaşadı. Onun bazı hikmetli sözlerinin ve şiirlerinin mevcut olduğu söylenir. Allah ona rahmet etsin.

MUHAMMED B. HÜSEYİN B. HABİB

Künyesi Ebu Hüseyin el-Vadî'dir. Kadılık yapmış olup "Müsned" adlı hadis kitabının sahibidir. Kûfe halkındandır. Bağdat'a gelmiş, orada Ahmed b. Yerbûî, Yahya b. Abdülhamid, Cendel b. Valik gibi âlimlerden hadis dersi almıştır. İbn Saib, en-Neccad ve el-Mehamîlî de ondan hadis dinleyip rivayetlerde bulunmuşlardır. Darekutnî, onun sika bir ravi olduğunu ve Kûfe'de vefat ettiğini söylemiştir.

MUHAMMED B. DAVUD B. CERRAH

Künyesi Ebu Abdillâh'tır. Katiplik yapmıştır. Vezir Ali b. İsa'nın amcasıdır. Halifelerin yaşantısına ve tarihe dair bilgisi çoktu. Bu hususta insanların en bilgilisi idi. Bu konularda eserleri vardır. Ömer b. Şeybe'den ve diğerlerinden rivayetlerde bulunmuştur. Bu senenin rebiülevvel ayında elliüç yaşında vefat etmiştir.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANYEDİNCİ SENESİ

Bu senede Kasım b. Sima, yaz mevsiminde Anadolu tarafına gazaya gitti. Hadim Yunus, Bizanslıların elinde bulunan Müslüman esirlerin fidyelerini verip kurtardı.

İbn Cevzî'nin Sabit b. Sima'dan naklettiğine göre o, Muktedir'in halifeliği zamanında Bağdat'ta pazuları ve bilekleri olmayan, elleri omuzlarına bitişik olan bir kadın görmüştü. Bu kadın, omuzlarına bitişik olan elleriyle bir iş işleyemiyordu. Ancak diğer kadınların elleriyle işledikleri ip örme, saç tarama ve benzeri işleri ayaklarıyla yapıyordu.

Bu senede Bağdat'ta yağmurların yağması gecikti. Bu nedenle fiyatlar yükseldi. Gelen haberlere göre bu senede Mekke'de büyük bir sel baskını meydana gelmiş, evlerin duvarları sular altında kalmış, Zemzem kuyu taşmıştı. Böyle bir durum bundan önce hiç görülmemişti.

Bu senede Fadl el-Haşimî insanlara haccettirdi.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANYEDİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

MUHAMMED B. DAVUD B. ALİ

Künyesi, Ebu Bekir'dir. Fıkıhçıdır. Babası da fıkıhçıydı. Zahirî mezhebine mensuptu. Âlim, parlak zekalı, edip, şair ve maharetli bir fıkıhçıydı. "Kitabü'z-Zühre" adlı eser ona aittir. Babasının rahle-i tedrisinde okudu. Onun mezhebine ve yoluna tabi oldu. Onun gidişatını benimsedi. Babası da onu çok sever, yakınında tutardı.

Rüveym b. Muhammed dedi ki: «Bir gün Davud'un yanındaydık, sözünü ettiğimiz bu oğlu ağlayarak yanına geldi. Babası: "Neyin var?" diye sorunca oğlu Muhammed: "Çocuklar bana çalıkuşu adını takıyorlar!" dedi. Bunun üzerine babası güldü, ama Muhammed daha da öfkeleni ve babasına: "Sen bana bu adı takan çocuklardan daha zararlısın." dedi. Babası onu bağrına basıp şöyle dedi: "Lâ ilâhe illallah. Lakaplar ancak semadan gelir ey oğlum, sen ancak bir çalıkuşusun."»

Babası vefat edince onun yerinde oturdu ve ders vermeye başladı. Ama insanlar onu bu işi yapamayacak kadar küçük gördüler. Adamın biri bir gün, içki haddini sorunca şu cevabı verdi: "Kişi içki nedeniyle anlayışını kaybeder ve gizli sırrını açıklarsa işte o zaman sarhoş sayılır. İçki haddine tabi tutulur."

Meclisinde hazır bulunanlar onun bu cevabını güzel buldular ve bu nedenle o, halkın nazarında büyüdü.

"el-Muntazam" adlı eserinde İbnü'l-Cevzî dedi ki: «Muhammed b. Davud, Muhammed b. Cami ya da başka bir rivayete göre Muhammed b. Zuhuf adında bir çocuğu sevmekle mübtela oldu, ama bu sevgisinde ve aşkında iffeti ve dini elden bırakmadı. Fakat bu sevgisi ve aşkı böylece devam etti. Nihayet bu sebeple vefat etti.»

Ben derim ki: O, bu haliyle İbn Abbas'tan rivayet edilen şu hadisin kapsamına girmiştir:

"Bir kimse aşık olur da aşkını gizler, iffetli davranır ve bu halde ölürse şehid olarak ölmüş olur."

Anlatıldığına göre o, iffetli olmak şartıyla aşkı mübah sayarmış. Bizzat kendi ifadesiyle o, katipler sınıfına girdiğinden beri aşık olmuş ve küçük yaşta bu konuda "Kitabü'z-Zühre" adlı eseri tasnif etmiştir. Babasının bu hususta kendisinden şüphelenmesi üzerine o aşık olduğunu inkar etmişti.

O ve Ebü'l-Abbas b. Şüreyh, Kadı Ebu Ömer Muhammed b. Yusuf'un huzurunda çok tartışır ve münazara yaparlarmış. Halk bunların ikisinin tartışmalarını ve münazaralarını güzel bulurmuş. Bir

gün tartışma ve münazara esnasında İbn Şüreyh ona şöyle demiş:

— Sen Kitabü'z-Zühre'yi yazdın ama, ben bu hususta senden daha şöhretliyim.

— Sen Kitabü'z-Zühre'yi öne sürerek beni ayıplıyorsun, ama sen bırak onu güzelce okumayı, onun kokusunu bile alamıyorsun. Çünkü biz onu şaka olsun diye derledik. Ama sen ciddiyetle onun gibi bir kitabı derle de görelim seni.

Kadı Ebu Ömer dedi ki: «Bir gün, ben ve Ebu Bekir b. Davud, binnek üzerinde dolaşmakta iken cariyenin biri onun şiirlerinden birini okuyarak karşımıza çıktı. Şiir şöyle idi:

"Hasta kimsenin kendisini teselli eden dostuna ve sevgilisine yaptığı şikayet gibi, ben de senin telef ettiğin bir gönlü sana şikayet ediyorum.

Hastalığım günler ilerledikçe fazlalaşıyor.

Sense benim karşılaştığım büyük musibeti azımsıyorsun.

Allah bana acıyarak aşk yolunda öldürülmemi haram kıldı.

Ey benim katilim olan sen! Beni zulmen öldürmeyi helal sayıyorsun."

Ebu Bekir dedi ki: "Onu geri getirmenin yolu nedir?" Ben de: "Heyhat, artık kervanlar onu alıp götürdüler." dedim.»

Muhammed b. Davud, bu senenin ramazan ayında vefat etti. Allah ona rahmet etsin.

İbn Şüreyh, onun için sunulan başsağlığı dileklerini kabul etmek üzere meclis kurup oturdu ve şöyle dedi: "Merhum Muhammed b. Davud'un dilini yiyen topraktan başka hiçbir şeyi övmeyeceğim."

MUHAMMED B. OSMAN B. EBİ ŞEYBE

Künyesi Ebu Cafer'di. Yahya b. Maîn'den, Ali b. el-Medinî'den ve diğer bazı kimselerden hadis rivayet etti. İbn Said, Huldî, Bağendî ve diğerleri de kendisinden rivayetlerde bulundular. Tarihe ve diğer ilimlere dair çeşitli eserleri vardır.

Salih b. Muhammed Cezre ve başkaları, onun sika bir ravi olduğunu söylemişlerdir. İmam Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah ise onun yalancı olduğunu bildirmiş ve: "O, apaçık bir yalancıdır." demiş ve ondan rivayetlerde bulunan kimselerin nasıl bu rivayetleri yaptıklarına şaşıtığını belirtmiştir.

Muhammed b. Osman, bu senenin rebiyülevvel ayında vefat etti.

MUHAMMED B. TAHİR B. ABDULLAH

Muhammed b. Tahir b. Abdullah b. Hasan b. Mus'ab. Emirlik ve ihtişam hanedanındandı. Önce bir müddet Irak valiliğini yürüttü, sonra Horasan valiliğine atandı. Yakub b. Leys, hicretin 258. senesinde onunla savaştı ve kendisini mağlub edip esir aldı. Dört sene müddetle, gittiği her tarafa onu beraberinde götürüp dolaştırdı. Sonra savaşlardan birinde Muhammed b. Tahir ondan kurtuldu. Kaçıp gitti. Bu senede vefat edinceye kadar Bağdat'ta ikamet etti.

MUSA B. İSHAK

Musa b. İshak b. Musa b. Abdullah Ebu Bekir el-Ensârî el-Hutamî. Hicretin 210. senesinde doğdu. Babasından, İmam Ahmed b. Hanbel'den, Ali b. el-Ca'd'dan ve diğerlerinden hadis dinledi. Kendisi genç yaşta iken, bazı kimseler ondan hadis dinlediler ve huzurunda Kur'ân okudular. Şafî mezhebine mensuptu. Ahvaz kadılığına tayin edildi. Sika bir ravi olup faziletli, iffetli, fesahatlı ve çok hadis rivayet eden bir kimseydi. Bu senenin muharrem ayında vefat etti.

YUSUF B. YAKUB

Yusuf b. Yakub b. İsmail b. Hammad b. Zeyd. Hallac-ı Mansur'u öldüren Kadı Ebu Ömer'in babasıdır. Âlimlerin büyüklerinden ve önde gelenlerindendi. Hicretin 208. senesinde doğdu. Süleyman b. Harb, Amr b. Merzuk, Hedbe ve Müsedded'den ders aldı. Sika bir ravi idi. Basra, Vasıf ve Bağdat'ın doğu yakasının kadılığını yaptı. İffetli, nezih ve son derece hürmetkar bir kimseydi.

Günün birinde halife Mutedid'in hizmetçilerinden biri yanına geldi. Bir davası vardı, ama hasmının üst tarafında oturdu. Kadının mübaşiri ona, hasmı ile aynı seviyede bulunmasını söyleyince hizmetçi, halife nezdindeki itibarına güvenerek nazlandı. Ama kadı onu azarladı ve: "Bana üvendireyi getirin ki şu köleyi satayım, bedelini de halifeye göndereyim!" dedi. Kadının mübaşiri gelip elinden tuttu ve onu hasmıyla aynı yere oturttu. Muhakeme sona erince hizmetçi, halife Mutedid'in yanına döndü. Huzurunda ağladı. Mutedid ona: "Neyin var?" diye sordu. O da durumu anlattı. Kadının kendisini satmak istediğini söyledi. Halife Mutedid de şöyle dedi: "Vallahi, eğer seni satacak olsaydı satış muamelesini onaylardım ve seni asla geri istemezdim. Çünkü senin, benim nazarımda şeriatın mertebesini yok edecek bir özelliğin yok. Şeriat, saltanatın direği ve dinlerin de kıvamıdır."

Yusuf b. Yakub, bu senenin ramazan ayında vefat etti.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANSEKİZİNCİ SENESİ

Bu senede Kasım b. Sima, Rum illerinden gelip Bağdat'a girdi. Beraberinde esirler ve kafirler vardı. Getirdiği esirlerin ellerinde, altın haçlarla işlenmiş bayraklar vardı.

Bu senede Horasan naibi Ahmed b. İsmail b. Ahmed es-Samanî, hediyeleriyle birlikte Bağdat'a geldi. Getirdiği hediyeler arasında 120 köle vardı ki, kölelerin ellerinde mızrakları, silahları ve savaş için ihtiyaç duydukları teçhizatları, ayrıca elli şahin, elli de deve vardı ve bu develer kıymetli kumaşlarla yüklüydü. Getirilen hediyeler arasında elli batman misk ve diğer kokular vardı.

Bu senede Kadı Abdullah b. Ali b. Muhammed b. Abdülmelik b. Ebi's-Şevarih, felç oldu. Yerine, Bağdat'ın doğu yakası ve Kerh kadılığına oğlu Muhammed atandı.

Bu senenin şaban ayında biri Ebü'l-Kebire, diğeri de Sümerî diye bilinen iki kişi yakalandı ki, bunların rablık iddiasında bulunan Muhammed b. Bîşr'in adamları olduğu söyleniyordu.

Bu senede Rumların Lazkiye şehrine saldırdıklarına dair haberler geldi. Ayrıca Musul civarında, sarımtırak renkte şiddetli bir rüzgar estiğine ve bu rüzgarın sıcaklığı nedeniyle çok sayıda insanın öldüğüne dair haberler geldi.

Bu senede Fadl el-Haşimî insanlara haccettirdi.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANSEKİZİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

İBN RAVENDÎ

Meşhur zındıklardan biriydi. Babası Yahudiydi. Müslüman olduğunu izhar etti. Anlatıldığına göre babası, tıpkı oğlunun Kur'ân'a düşmanlık gösterip inkar ettiği gibi Tevrat'ı tahrif etmişti. Kur'ân'a reddiye olsun diye "Damiğ" adlı bir kitap tasnif etmişti. "Zümrüde" diye adlandırdığı, şeriata itiraz ve reddiye kitabını yazmıştı. Yine bu konuda, "et-Tac" adında bir kitap daha yazmıştı. "Kitabü'l-Ferid, Kitabü İmametü Maful el-Fadil" diye bilinen eserler de ona aittir.

Onun bu kitaplarına reddiye olarak bazı kimseler eserler yazdılar. Bunlar arasında kendi zamanında Mutezile mezhebinin şeyhi olan Ebu Ali Muhammed b. Abdülvehhab el-Cübbâî de bulunmaktadır. O bu hususta çok güzel ve faydalı bir eser yazmıştı. Oğlu Ebu Haşim Abdüsselam b. Ebi Ali de bu hususta reddiyeler yazmıştı.

Şeyh Ebu Ali dedi ki:

"Bu beynsiz, cahil, mülhid İbn Ravendî'nin kitabını okudum. Ki-

tabında beyinsizlikten, yalandan ve iftiradan başka birşey görmedim. Âlemin kadimliği, saniin reddedilişi, Dehriye mezhebinin doğruluğu, tevhid ehline reddiye, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in rasüllüğünün reddedilişine dair onyedi konuda kitaplar yazmıştı. Peygamber Efendimizin risaletinin asılsızlığını söylemiş, Kur'ân'a dil uzatmıştı. Yahudi ve Hristiyanlara dair bir kitap yazmış, onların dinlerini Müslümanlara ve İslâm'a daha üstün görmüştü. Bu eserlerinde Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinin iptali hususunda Yahudi ve Hristiyanları destekleyici deliller ileri sürmüştü. Ayrıca İslâm'dan çıktığına dair kesin ifadeler içeren kitaplar da telif etmişti. İbn Cevzî, ondan bu tür nakillerde bulunmuştur."

"el-Mıntazam" adlı eserinde İbnü'l-Cevzî, onun zındıklığına, ayetlere ve şeriat hükümlerine dil uzatışına dair bazı sözlerini aktarmış ve bu hususta ona reddiyeler yazmıştı. Ama onun eserleri o kadar basit ve değersizdir ki bakmaya bile değmez. Cahilliğine, sözlerinin saçmalıklarına, beyinsizliğine, hakkı batıl gösterişine bakmak ve bunlara karşı deliller ileri sürmek hiç de değecek şeyler değildir.

Küfrü, günahların büyüklerini işleyişi, hakkı hafife alması ve komik ifadeler kullandığına dair bazı hikayeler kendisine isnad edilir ki, bunların bir kısmı bizzat kendisine aittir, bir kısmı da kendisi gibi kimselerin ona isnad ettikleri şeylerdir. Onun yolunda ve mesleğinde bulunan, onun gibi kafir olan, kalpleri küfuk ve zındıklıkla dolu bazı kimselerin gülünç kalıplarla ifade ederek ona isnad ettikleri bazı şeyler de vardır. Ashında münafık olduğu halde Müslüman olduğunu iddia eden kimseler arasında böyleleri çoktur ki, bunlar, Rasûlullah'ı, onun dinini ve kitabını alaya alırlar. Yüce Allah bunlar hakkında şöyle buyurmuştur:

«Onlara soracak olursan, "Biz andolsun ki eğlenip oynuyorduk." diyecekler. De ki: "Allah'la, ayetleriyle, Peygamberiyle mi alay ediyordunuz? Özür beyan etmeyin, inandıktan sonra inkar ettiniz." (et-Tevbe, 65-66.)

Ebu İsa el-Verrak, İbn Ravendî'nin arkadaşıydı. Allah ikisine de lanet etsin. Halk bunların durumlarını öğrenince sultan, Ebu İsa'yı yakalattırdı ve onu zindana attırdı. Ölünceye kadar zindanda kaldı. İbn Ravendî'ye gelince o, kaçıp Yahudi İbn Lavi'ye sığındı. Yanında kaldığı müddet zarfında onun için "ed Damiğ li'l-Kur'an" adlı kitabını yazdı. Bu kitabı tamamladıktan sonra birkaç gün yaşadı. Sonra öldü. Allah ona lanet etsin. Bir rivayette anlatıldığına göre o yakalanıp idam edilmiştir.

Ebü'l-Vefa b. Akil dedi ki: "Güvenilir bir kitapta okuduğuma göre o, otuzaltı sene yaşamıştır. Bununla birlikte, bu kısa ömründe rezaletlere dalmış, çok çirkin işler irtikab etmiştir. Allah ona lanet etsin,

önu kahretsin, kemiklerine de rahmet etmesin."

"el-Vefayet" adlı eserinde İbn Hallikan ondan bahsetmiş, ama kötülüklerini söylememiş, bu hususa hiç temas etmemişti. Sanki onun bu şeylerden hiç haberi yoktu. İbn Hallikan'ın âdeti; şairlerin biyografilerini uzun uzadıya anlatmak, âlimlerin biyografilerini ise kısa tutmaktır. Zındıklara gelince, onların zındıklıklarından bahsetmez.

İbn Hallikan, İbn Ravendî'nin hicri 245. senede öldüğünü söylemiştir. Fakat bu fahiş bir hatadır. Sahih rivayete göre o bu senede ölmüştür. Nitekim İbn Cevzî ile diğerleri de böyle demişlerdir.

CÜNEYD B. MUHAMMED B. CÜNEYD (CÜNEYD-İ BAĞDADÎ)

Künyesi Ebu Kasım el-Hazzaz'dır. Kendisine el-Kavarirî denildiği de söylenir. Aslen Nihavendlidir. Bağdat'ta doğmuş, orada büyümüş olup Hüseyin b. Arefe'den hadis dinlemiş, Ebu Sevr İbrahim b. Halid el-Kelbî'den de fıkıh dersleri almıştır. Kendisi yirmi yaşında iken Ebu Sevr'in huzurunda fetva verirmiş.

Cüneyd'in biyografisini "Tabakatü's-Şafiye"de anlatmışızdır. Haris el-Muhasibî ile dayısı Sırrı es-Sakatî'nin arkadaşı olmakla meşhur olmuştur. Kendini ibadete vermişti. Bu sebeple Cenâb-ı Allah, ona birçok ilimlerin kapılarını açtı. Sofiye mesleğinden bahsetti. Her gün üçyüz rekat namaz kılmayı ve 30.000 tesbih getirmeyi kendine vird edindi. Kırk sene müddetle yatağa uzanmadı. Kendi zamanında başkalarına nasib olmayacak kadar derin ilme sahip oldu. Faydalı ilimler öğrendi. Salih ameller işledi.

Çeşitli ilimlerden haberdardı. Kendisine bir soru yöneltildiğinde asla duraklamaz ve verdiği cevapta da yanılmaz, hata etmezdi. Hatta bir meselede çeşitli vecihlerle cevap verirdi ki, bu cevaplar diğer âlimlerin aklından bile geçmezdi. Tasavvufta ve diğer fenlerde de aynı şekilde derin vukufu vardı.

Ölüm hastalığına yakalandığında bile namaz kılmaya, Kur'ân okumaya devam etti. Kendisine: "Bu halde bari kendine acı, kendini yorma." dediklerinde; "Şu anda bu işe benden daha muhtaç biri yoktur. Artık amel defterimin dürülmesi zamanı gelmiştir." diye cevap vermişti.

İbn Hallikan dedi ki: "Cüneyd, fıkıh ilmini Ebu Sevrî'den öğrendi." Anlatıldığına göre o, Süfyan-ı Sevrî'nin mezhebine salık olmuştur.

İbn Serih, ona arkadaşlık eder ve yanından ayrılmazdı. Hatta başkalarının aklından geçmeyecek fıkhi bilgileri ondan öğrendi. Anlatıldığına göre bir defasında ona bir soru sorulmuş, o da bu soruya çeşitli yönlerden birçok cevaplar vermişti.

İbn Serih ona: "Ey Ebü'l-Kasım, ben bu sorunun sadece üç cevabını anlayabildim, sen verdiğin diğer cevapları da yeniden bana tekrarla." demiş, o da verdiği cevapları başka cevaplar ekleyerek tekrarlamıştı. İbn Serih: "Vallahi, ben bugüne kadar bu cevapları duymamıştım. Sen yine tekrarla." deyince Cüneyd, yeniden başka cevaplar ekleyerek eskilerini tekrarlardı. Bu defa İbn Serih: "Ben böyle cevapları duymamışım, sen bunları bana tekrar oku ki, yazayım." deyince Cüneyd ona şöyle demişti: "Eğer tekrar sana söyleyebilecek olsam ben kendim yazarım." Yani, bunları kalbime ilham eden ve dilimle telaffuz ettiren Cenâb-ı Allah'tır. Yoksa ben bunları başkalarından ders alarak veya kitaplardan okuyarak öğrenmiş değilim. Bu, Aziz ve Celil olan Allah'ın bana bir lütfudur ki, bana ilham ediyor ve dilime getiriyor.

İbn Serih ona: "Sen bu ilmi nereden öğrendin?" diye sorunca Cüneyd şu cevabı vermişti: "Yüce Allah'ın huzurunda kırk sene müddetle oturduğumdan ötürü bu ilmi öğrendim."

Sahih rivayete göre Cüneyd, Süfyan-ı Sevrî'nin mezhebine salık olmuş, onun yolundan gitmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

Cüneyd'e, ârifin kim olduğunu sorduklarında şu cevabı vermişti: "Sustuğun halde senin sırrını söyleyebilen kimsedir."

Cüneyd şöyle demişti: "Bizim şu mezhebimiz kitap ve sünnetle mukayyettir. Bir kimse Kur'ân okumayıp hadis yazarsa bu mezhebimizde ve yolumuzda ona uyulmaz."

Adamın biri Cüneyd'in elinde sağa sola sallayıp oynattığı bir tesbih görmüş ve ona: "Bu kadar şerefli olduğun halde tesbihle mi oynuyorsun?" diye sormuş. Cüneyd de şu cevabı vermişti: "Ben bu tesbih ile Allah'a ulaştım, artık bu yoldan ayrılmam."

Dayısı Sırrı ona: "İnsanlara vaaz ver, onlarla konuş." demiş, ancak o kendini buna ehil görmemişti. Rüyada Rasûlullah (s.a.v.)'ın kendisine, "İnsanlara vaaz ver." dediğini duyunca, ertesi sabah dayısının yanına gitti, vaaz verebileceğini söyledi. Dayısı Sırrı ona: "Rasûlullah (s.a.v) sana emir vermeden bu hususta beni dinlememiştin." diye karşılık verdi. Cüneyd de artık o günden sonra halka vaaz vermeye başladı.

Bir gün Hristiyan bir genç Müslüman kılığına bürünerek yanına geldi ve ona: "Ey Ebü'l-Kasım; Rasûlullah (s.a.v.)'ın şu hadisinin manası nedir?" diye sordu. Hristiyan gencin manasını sorduğu hadis şuydu:

«Mü'minin ferasetinden sakının, çünkü o Allah'ın nuru ile bakar.»

Cüneyd başını önüne eğdi, sonra kaldırıp şöyle dedi: "Müslüman ol, artık Müslüman olmanın vakti gelmiştir!" Bunun üzerine o Hristiyan genç hemen Müslüman oldu.

Cüneyd dedi ki: «Bir odada oturmakta olan bir cariyeden duyduğum şu beyitlerden yararlandığım kadar başka hiçbir şeyden yararlanmış değilim. Cariyenin okuduğu beyitler şunlardı:

«"Ayrılık bana bela elbiselerini hediye etti" dediğimde sen diyorsun ki; "Eğer ayrılık olmasaydı aşk hoş olmazdı."

Ben; "Aşk ateşi bu gönlümü yaktı!" dediğimde sen bana diyorsun ki: "Aşk ateşi gönlün şerefidir."

Ben: "Ne günah işledim ki?" dediğimde sen bana cevaben diyorsun ki: "Senin hayatın günahdır, öyle bir günah ki başka günahlarla mukayese edilemez.»

Evet, cariyeden bu beyitleri dinleyince çığlık atıp yere düştüm ve bayıldım. Ev sahibi yanıma geldi, ayıldığımda bana: "Ey efendim, sana ne oldu?" diye sordu. Ben de: "Cariyeden dinlediğim beyitler beni bu hale getirdi." diye cevap verdim. Ev sahibi: "Cariye benden sana armağan olsun." deyince ben: "Armağanını kabul ettim. O, Allah rızası için hürdür." dedim. Sonra cariyeyi ahp bir erkekle evlendirdim. O erkeğe öyle salih bir evlat doğurdu ki, o oğlu, otuz kez yaya olarak Mekke'ye gidip haccetti.»

VAİZ SAİD B. İSMAIL B. SAİD B. MANSUR EBU OSMAN

Rey şehrinde doğdu, orada yetişti. Sonra Nisabur'a taşındı. Vefatına kadar orada kaldı. Bağdat'a da gitmişti. Anlatıldığına göre duası müstecab olan bir kimseymiş.

Hatib Bağdadî dedi ki: «Abdülkerim b. Hevazin'in bize naklettiğine göre Ebu Osman şöyle demiş: "Kırk seneden beri Cenâb-ı Allah hoşlanmadığım bir hale beni sokmadı ve kızacağım bir duruma da intikal ettirmedi."»

Ebu Osman şu şiiri okurmuş:

"Kötü yaptım, iyi yapmadım, günah işledim, sevap işledim, kaçıp sana geldim.

Kulun efendisinin elinden kaçıp gidebileceği bir yer var mı ki?

Kul bağışlanmayı ümid eder, eğer bu ümidi boşa çıkarsa,

Yeryüzünde ondan daha ziyana uğramış biri yoktur."

Hatib Bağdadî'nin rivayetine göre Said b. İsmail'e: "Sence sevap kazanman hususunda sana en fazla ümit veren amelin hangisidir?" diye sormuşlar. O da şu cevabı vermiş:

«Rey'de iken yetişip delikanlılık çağıma geldiğimde ailem beni ev-

lendirmek istedi, ama ben onların bu isteklerine icabet etmedim. O sıralarda bir kadın bana gelip şöyle dedi: "Ey Ebu Osman, sana o kadar aşık olmuşum ki, artık uykularım kaçtı, rahatım kalmadı. Kalpleri elinde tutan Allah rızası için benimle evlenmeni istiyorum."

Ben ona: "Senin baban var mı?" diye sordum, o da: "Evet" diye cevap verdi. Babasının yanına gittim, kızıyla evlenme talebinde bulundum. Şahitleri çağırdı, şahitler huzurunda kızıyla evlendim. Gerdeğe girdiğimde kadının tek gözlü, topal, çirkin ve biçimsiz bir yaratılışı olduğunu gördüm ve: "Allah'ım, bana takdir ettiğin bu eşten ötürü sana hamdolsun." dedim. Ailem, o kadınla evlendiğimden ötürü beni kınyordu. Ama ben, ona fazlasıyla ihsan ve ikramda bulunuyordum. Hatta eşim bazan beni yanında alıkoyuyor ve bazı meclislere gitme engel oluyordu. Dahası, bazan kendimi ateş közü üzerindeymişim gibi hissediyordum. Ama bu durumumu ona açıklamıyordum. Bu hal onbeş sene kadar devam etti. Onu kalbinde bana olan sevgisinden daha kıymetli tuttum, hukukuna riayet ettim. İşte bu yaptığım işten büyük sevap kazanacağımı ümid ediyorum.»

SEMNUN B. HAMZA

Babasının Abdullah olduğu da söylenir. Sofi meşayihindendi. Her gün ve gecede 500 rekat namaz kılmayı kendine vird edinmişti. Şu şirinden ötürü kendine yalancı Semnun adını takmıştı:

"Senden başkasında payım yoktur.

Nasıl dilerse dile, beni öylece imtihan et."

Küçük abdestini yapmakta zorlanıyordu. Okullara uğrar ve küçük çocuklara: "Amcanız Semnun'a yalancı diye bağırın!" derdi.

"Kelam Metin fi'l-Mahabbe" adlı eser ona aittir. Ahir ömründe vesveseye yakalandı. "Kelam fi'l-Mahabbe Müstakim" adlı eser de ona aittir.

SAFİ EL-HARBÎ

Abbasi devletinin büyük ümerasından biriydi. Hastalandığında kölesi Kasım'ın yanında birşeyi bulunmadığına dair vasiyette bulundu. Ama vefat edince kölesi Kasım, ona ait 100.000 dinar para ile altınla işlenmiş 720 kemeri götürüp vezire teslim etti. Bunu yaptığından dolayı, kölesi Kasım'ı emirlikte bıraktılar, eski itibarına sahip kıldılar.

İSHAK B. HUNEYN B. İSHAK

Künyesi Ebu Yakub'tur. Abbadi kabilesine mensuptur. Bu kabile, Cezire taraflarındaki kabilelerdendir. Hem kendisi hem de babası tabipti. Kendisine ve babasına ait tıbbi eserler vardır. Babası, Aristoteles'in ve diğer Yunan filozoflarının eserlerini Arapçaya tercüme ediyordu.

İshak, bu senede vefat etti.

HÜSEYİN B. AHMED B. MUHAMMED B. ZEKERİYA

Künyesi Ebu Abdullah'tır. Şiidir, Mehdi Abdullah b. Meymun için propaganda yapmıştı. Halkı ona bey'ata davet etmişti. Hüseyin, Fatimilerden olduğunu iddia ediyordu, ama tarihçilerin birçoğu onun Süleme'ye'de boyacı bir Yahudi olduğunu söylemişlerdir. Kısaca diyeceğimiz şudur ki; Hüseyin Ebu Abdillan eş-Şif, yoksul bir halde malsız, taraftarsız ve adamsız olarak İfrikeye'ye gitti. Tuzaklar kurmaya başladı. Nihayet hükümdarlığı Ebu Nasr Ziyadetullah'ın elinden aldı. Ebu Nasr, İfrikeye'de Ağlebi hanedanının son hükümdarı idi.

Hüseyin b. Abdullah hükümdarlığı ele geçirince, doğu illerinde bulunan hizmetçisi Mehdi'yi yanına çağırdı. Mehdi yanına gitti, ama çok uzun süren zahmetlerden sonra ona ulaşabildi. Yolda iken hapsedildi, ama bu Şii Hüseyin onu kurtardı. Kardeşi Ahmed onu bu yaptığından ötürü kınadı ve: "Sen ne yaptın? Bu adamı ortak etmeden hükümdarlığı yalnız başına eline geçirseydin daha iyi olmaz mıydı?" dedi. Onu bu yaptığına pişman edince, Hüseyin, Mehdi'ye tuzak kurmaya çalıştı. Mehdi bunun farkına varınca bu senede Kayrevan'a bağlı Rukade şehrinde ikisini öldürttü.

İbn Hallikan, bu hususta özetle böyle demiştir.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANDOKUZUNCU SENESİ

İbnü'l-Cevzi dedi ki: "Bu senede üç kuyruklu yıldız görüldü. Bunlardan biri ramazan ayında, ikisi de zilkade ayında görüldüler. Günlere gökte görüldükten sonra yok oldular."

Bu senede Fars diyarında veba salgını görüldü. Bu nedenle 7.000 kişi öldü.

Bu senede halife, vezir Ali b. Muhammed b. Furat'a gazaplandı; onu vezirlikten azletti, evinin yağmalanmasını buyurdu. İbn Furat'ın evi çok çirkin bir şekilde yağmalandı. Halife, Ebu Ali Muhammed b. Abdullah b. Yahya b. Hakan'ı vezirliğe tayin etti. Ebu Ali Muhammed, Mutedid'in bir cariyesine 100.000 dinar vaad etmişti. Cariye de

onun vezirliğe atanmasına çalıştı.

Bu senede halifeye, Mısır diyarından, Horasan'dan ve diğer şehirlerden çok miktarda hediyeler geldi. Hediyelerden bir kısmı şunlardı: Mısır'dan 500.000 dinar. Bu para, oradaki bir hazineden çıkarılıp getirilmişti. Buna herhangi bir mani çıkmamıştı, ama bazı cahil halk ve beyinsizler ortalığı karıştırmak, bu hususta tamahkarlık gösterenlerin ve basit kimselerin mallarını yemek için; bu paranın Mısır'dan hile ve tuzak kurularak alınıp zorla getirildiğini iddia etmişlerdi. Bu Mısır hazinesinde, dört karış uzunluğunda, bir karış genişliğinde bir insan kaburga kemiği de görülmüştü. Anlatıldığına göre bu kaburga kemiği, Âd kavmi insanlarına aitmiş. Doğrusunu Allah bilir. Mısır'dan getirilen hediyeler arasında, memesi süt veren bir keçi timsali de varmış. Ayrıca İbn Ebi's-Sac'ın gönderdiği bir halı varmış ki, uzunluğu yetmiş zira, genişliği altmış zira imiş. Bu halı on senede dokunmuştu. Çok kıymetliydi

Horasan'dan gönderilen hediyeleri ise Ahmed b. İsmail b. Ahmed es-Samanî göndermişti. Bunların da kıymeti ve miktarı cidden çoktu.

Bu senede uzun süreden beri hac emirliği yapmakta olan Fadl b. Abdülmelik el-Abbâsî insanlara haccettirdi.

HİCRETİN İKİYÜZDOKSANDOKUZUNCU SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. NASR B. İBRAHİM EBU AMR EL-HAFFAF

Hadis hafızı idi. 100.000 hadis müzakere ederdi. İshak b. Raheveyh ile onun sınıfındaki hadisçilerden ders aldı, hadis dinledi. Otuz küsur sene müddetle çok oruç tuttu. Çok sadaka verirdi. Dilencinin biri ondan para isteyince ona iki dirhem verir, dilenci Allah'a hamdedince bu defa beş dirhem verir, dilenci yine Allah'a hamdedince bu defa sadakayı on dirheme çıkarırdı. Dilenci Allah'a hamdettikçe o sadakanın miktarını yükseltir, nihayet yüz dirheme çıkarırdı. Dilenci ona: "Allah seni korusun ve uzun ömürlü kılsın." deyince, o da şu cevabı verirdi: "Allah'a yemin ederim ki, sen hamdine devam ettiğin sürece ben -10.000 dirhemi de bulsa- senin sadakanı artıracam!"

BEHLÜL B. İSHAK B. BEHLÜL

Behlül b. İshak b. Behlül b. Hassan b. Sinan Ebu Muhammed et-Tenuhî. İsmail b. Ebi Üveys'ten, Said b. Mansur'dan, Mus'ab ez-Zübeyrî'den ve diğerlerinden hadis dinledi, ders aldı. Sonuncuları Hafız Ebu Bekir el-İsmaili el-Cürcanî olmak üzere bir cemaat da ondan ri-

vayetlerde bulundular. Sika, zabtı sağlam, hitabelerinde belagat ve fesahat ile konuşan bir hadis hafızı idi. Bu senede doksanbeş yaşında vefat etti.

HÜSEYİN B. ABDULLAH

Hüseyin b. Abdullah b. Ahmed Ebu Ali el-Hirakî. Fıkıhta "el-Muhtasar" adlı eserin sahibidir. İmam Ahmed b. Hanbel'in mezhebi-ne mensuptur. Mervezî'nin halifesi idi. Bu senenin ramazan bayramı gününde vefat etti. İmam Ahmed b. Hanbel'in mezarının yanına def-nedildi.

MUHAMMED B. İSMAİL

Muhammed b. İsmail Ebu Abdillâh el-Mağribî. 97 kere yaya ola-rak hacca gitti. Karanlık gecede bile, tıpkı gündüz vakti yürüyen bir kimse gibi yalınayak yürürdü. Yola gidenler ona tabi olurlar, peşin-den giderlerdi. Onlara yolda kılavuzluk yapardı. Şöyle demişti: "Uzun senelerden beri asla bir karanlık görmedim." Çokça yaya yürümesine rağmen ayakları sanki bakımlı bir gelinin ayakları gibiydi. Faydalı, güzel sözleri vardı. Vefat ederken şeyhi Ali b. Rezî'nin yanına başına def-nedilmeyi vasiyet etti. İkiisi de Tur dağındadırlar.

Ebu Nuaym dedi ki: "Ebu Abdillâh el-Mağribî, uzun bir ömür ya-şayanlardandı. 120 yaşında vefat etti. Mezarı, üstadı Ali b. Rezî'nin mezarının bitişiğinde, Tur-i Sina dağındadır."

Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail dedi ki:

"Amellerin en faziletlisi, vakıfları yaşatmaktır."

"Fakir o kimsedir ki, kainatta hiçbir dayanağı olmayıp bir mesne-de başvurmaz. Ancak, kendisinden yardım istemesi ve kendisinin de ona yardım etmesi için onu fakir kılan Allah'a iltica etmesi bundan müstesnadır. Nitekim Allah onu kendisine muhtaç kılmakla azarla-mıştır."

"İnsanların en alçağı, zengine dalkavukluk eden ve ona mütevazi görünendir. İnsanların en üstünü de bir yoksula karşı tevazu göste-ren, ya da ona olan hürmetini muhafaza edendir."

MUHAMMED B. EBİ BEKR

Muhammed b. Ebi Bekr b. Ebi Hayseme Ebu Abdillâh. Kendisi de babası da hadis hafızı idiler. Tarih derleme hususunda babası ondan yardım görüyordu. Keskin bir anlayışa ve zekaya sahipti. Mütehassıs bir hadis hafızı idi. Bu senenin zilkade ayında vefat etti.

NAHİVCİ MUHAMMED B. AHMED B. KEYSAN

Çok rivayetlerde bulunan hadis hafızlarından biridir. Hem Kûfeli-
lilerin hem de Basralıların nahivdeki metodunu bilirdi. İbn Mücahid
onun hakkında şöyle demiştir: "İbn Keysan, nahiv üstadları Müber-
red ile Sa'leb'den daha iyi nahiv bilirdi."

MUHAMMED B. YAHYA

Künyesi Ebu Said idi. Dımışk'ta yaşadı. İbrahim b. Said el-Cev-
herî'den, Ahmed b. Meni'den, İbn Ebi Şeybe'den ve diğerlerinden ri-
vayetlerde bulundu. Ebu Bekr en-Nakkaş ile diğerleri de ondan riva-
yetlerde bulundular. Bu zat hakkında "kefenini taşıyan" denilirdi.

Bu husus, Hatib Bağdadî'nin şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

«Duyduğuma göre Muhammed b. Yahya vefat etti. Cenazesi yıka-
nıp kefenlendi. Namazı kılınıp defnedildi. Gece vakti olunca bir kefen
hırsız gelip mezarını açtı. Kefenin bağı çözünce Muhammed b.
Yahya kalkıp oturdu. Hırsız da korkarak kaçıp gitti. Muhammed b.
Yahya kalkıp kefenini aldı. Mezardan çıkıp kendi evine yöneldi. Ka-
pıya vardığında aile efradının ağlamakta olduklarını duydu. Kapıyı
çaldı. "Kim o?" diye sorduklarında, "Ben falanım." diye cevap verdi.
İçeridekiler: "Ey adam, bizi daha fazla üzmen doğru değil. Buna hak-
kın yok." dedilerse de o yine: "Kapıyı açın, vallahi ben Muhammed b.
Yahya'yım!" dedi. İçeridekiler sesini tanıdılar. Kapıyı açıp onu gör-
düklerinde büyük bir sevince kapıldılar. Allah, üzüntülerini sevince
dönüştürdü. Sonra Muhammed b. Yahya, başından geçenleri ve kefen
hırsızının gelip mezarı açtığını kendilerine anlattı. Demek ki, ona bir
kalp sektesi isabet etmiş, hakikaten ölmemişti. Cenâb-ı Allah, kendi
güç ve kuvveti ile, o kefen hırsızını ona göndermiş; hırsız, mezarını
açmış; bu da onun hayata dönmesine sebep olmuştu. Bu olaydan son-
ra birkaç sene daha yaşamış ve bu senede vefat etmişti.»

FATİMA EL-KAHRAMANE

Halife Muktedir, bir defasında ona gazablanmış ve malına, mül-
küne el koymuştu. Ondan 200.000 dinar para almıştı.

Fatıma, bu senede, kendisine ait bir tekneden nehire düşerek bo-
ğulmuştu.

HİCRETİN ÜÇYÜZÜNCÜ SENESİ

Bu senede Dicle nehrinin suyu çoğaldı. Bağdat'a çok fazla yağmur düştü.

Cemaziyelahir ayının bitimine yedi gün kala, çarşamba gecesi çok sayıda yıldız sağa sola kaydı.

Bağdat'ta hastalıklar çoğaldı. Köpekler, hatta kurtlar çölde kurdurdular, kuduz oldular. Gündüz vakti insanlara saldırıyorlardı. Isırdıklarını da kuduz ediyorlardı.

Dinever'de, Tel diye bilinen bir dağ yana kaydı. Altından çok miktarda su çıktı. Birçok köy sular altında kaldı.

Lübnan dağının bir parçası kopup denize düştü.

Bu senede bir katır gebe kaldı ve bir yavru doğurdu.

Bu senede Hallac Hüseyin b. Mansur asıldı. Dört gün süreyle ipte canlı kaldı. Bağdat'ın doğu yakasında iki gün, batı yakasında da iki gün asılı kaldı.

Bu hadise bu senenin rebiyülevvel ayında vuku buldu.

Bu senede uzun senelerden beri hac emirliği yapmakta olan Fadl b. Abdülmelik el-Haşimi el-Abbasi insanlara haccettirdi. Allah sevabını versin ve haclarını kabul buyursun.

HİCRETİN ÜÇYÜZÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHVES B. FADL

Ahves b. Fadl b. Muaviye b. Halid b. Gassan Ebu Ümeyye el-Gilabi. Basra'da ve diğer yerlerde kadılık yaptı.

Babasından tarih rivayet etti. Bir defasında İbn Furat'ın yanında gizlendi. Vezirliğe iade edildiğinde İbn Furat onu Basra, Ahvaz ve Vasit kadılığına tayin etti. İffetli, nezih bir kimseydi.

İbn Furat iktidardan düşünce, Basra valisi onu yakalayıp zindana attırdı. Vefat edinceye kadar zindanda kaldı.

İbnü'l-Cevzi dedi ki: "Ahves b. Fadl'dan başka zindanda ölen bir kadı bulunduğunu bilmiyoruz."

UBEYDULLAH B. ABDULLAH B. TAHİR

Ubeydullah b. Abdullah b. Tahir b. Hüseyin b. Mus'ab Ebu Ahmed el-Huzaî. Bağdat valiliğine atandı. Zübeyir b. Bekkar'dan hadis rivayet etti. Solî ile Taberanî de ondan hadis rivayet ettiler. Edip ve fazıl bir kimseydi. Şiirlerinden biri şudur:

"Aşıklar arasındaki uzaklık ve gurbet hakkı için,
Mektuplaşmalar uzaklığın gözlerini ısıtır.
Yakınlıkta ömür tükenmez.
Karşılıklı ziyaretleşmeler kalpteki aşk ateşini söndürür."

Ubeydullah'ın gözde cariyelerinden biri hastalanmıştı. Canı kar yemek arzulamıştı. Fakat bütün aramalara rağmen sadece bir kişinin yanında kar bulmuşlardı. Ubeydullah'ın vekilharcı gidip o adamla pazarlık yaptı. Bir ölçeğini ancak 5.000 dirheme vereceğini söyledi. Çünkü onların kara ihtiyaçları olduğunu biliyordu. Vekilharç, fikrini sormak için Ubeydullah'ın yanına döndü. Adamın bir ölçek karı 5.000 dirhemden aşağıya vermediğini söyleyince Ubeydullah: "Yazıklar olsun sana! Ne kadar para istiyorsa ver ve karı satın alıp getir!" dedi. Vekilharç, kar sahibinin yanına döndü. Bu defa adam: "Hayır, bir ölçek karı ancak 10.000 dirheme satarım." dedi. Vekilharç bir ölçek karı 10.000 dirheme satın aldı. Getirip cariyeye yedirdiler. Sonra cariyeye bir miktar daha kar yemeyi arzuladı. Bu defa vekilharç dönüp 10.000 dirheme bir ölçek daha satın aldı. Daha sonra üçüncü kez gidip bir ölçek daha satın aldı. Kar sahibinin yanında ancak iki ölçek kar kalmıştı. Kendisi de, "10.000 dirheme bir ölçek kar yedim." demek için iki ölçekten birini yedi. Yanında sadece bir ölçek kaldı. Ubeydullah'ın vekilharcı tekrar geldi. Bu defa o bir ölçeklik karı ancak 30.000 dirheme satabileceğini söyledi. Vekilharç son ölçeği de ondan 30.000 dirheme satın alıp götürdü, cariyeye yedirdi. Cariye iyileşip şifa buldu ve bol miktarda parayı sadaka olarak dağıttı. Efendisi Ubeydullah da kendilerine kar satan adamı çağırdı ve bu sadakalardan ona bol miktarda para verdi. Bundan sonra o karcı adam zengin oldu. Ubeydullah da onu yanında çalıştırdı. Doğrusunu Allah bilir.

ŞAİR SİNAVBERİ

Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Furat Ebu Bekr ed-Dabbi es-Sinavberî el-Hanbelî. Hafız İbn Asakir, onun güzel şiir yazar bir şair olduğunu, Ali b. Süleyman el-Ahfeş'ten nakillerde bulunduğunu söylemiştir. Sonra onun güzel şiirlerine şu örneği vermiştir:

"Ne uyumayı ne de uyanık kalmayı istiyorum.
 Vücudumda can bulunan kimse bu iki şeyle bilinir.
 Uzun süre ağlayıp gözyaşı döktüğümünden dolayı,
 Artık gözyaşı dökemiyorum.
 Benim bir meleğim var ama sureti görünmüyor.
 Ancak gözlerim onun için tuzak kurup beklerse görebilir.
 Onun yanaklarındaki ateşli parıltıyı öpmeye niyetlendim.
 Ama kendisine yaklaşırsam yanmaktan korktum."

Şu şiir de ona aittir:

"Öyle bir güneş ki, kainatın güneşine benziyor.
 Yanagındaki parıltı güneşin ışığı gibidir.
 Güneş onun ağzında batıyor, ama o,
 Bundan sonra onun yanaklarında doğacaktır."

Hafız el-Beyhakî, şeyhi Hakim tarikiyle Ebü'l-Fadl Nasr b. Muhammed et-Tusî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
 «Şair Ebu Bekir es-Sinevberî, bize şu şiiri okudu:

"Gençliğin ve şarkıcı cariyelerin yaptıklarını, ihtiyarlık yıktı.
 Ağaran saçları boya ile örttü.

Abanoz, fildişine dönüştü, gözler ve kalpler de dönüşüm sergilediler.

Güzel olduğu halde şahine kızmak ve kargaya sevgi duymak, bozuk bir düşüncedir."»

İbn Asakir'in rivayetine göre şu şiir de Sinevberî'ye aittir. Sinevberî'nin küçük yaştaki bir çocuğu süttten kesilmiş ve çocuk annesinin memesine hasret kaldığından ötürü ağlamaya başlamış, Sinevberî de onun için şu şiiri dile getirmişti:

"Annesinden, babasından ve bütün insanlardan daha çok sevdiği şeyden onu yoksun bıraktılar.

Gıdasından onu mahrum ettiler. Oysa daha önce bu süt onun için mübahtı, elinin altında idi.

Hayret ki, yaşı küçük olduğu halde aşkı biliyor.
 Ayrılık ona yol gösterdi."

İBRAHİM B. AHMED

İbrahim b. Ahmed b. Muhammed b. Mevlid Ebu İshak es-Sofî.

Yüksek derecedeki vaizlerdendi. Hadis âlimlerindendi. Hadis rivayet etti. Dımeşkî Ebu Abdillâh b. Cela, Cüneyd ve diğer bazı hadisçilerle arkadaşlık etti. Temmam b. Muhammed, Ebu Abdirrahman es-Sülemî gibi şahsiyetler de ondan hadis rivayet ettiler.

İbn Asakir onun şu şiirlerini nakletmiştir:

"Aramızdaki mesafeler uzak da olsa benim sana vereceğim bir pay vardır.

Bu paya yakında olmasına rağmen başka bir sevgili kavuşamaz.

Gözlerim senden başkasına karşı perdelenmiştir.

Senden başkasına kalbim aşık olamaz, çünkü rakibi ve onu kontrol edeni vardır.

Senin aşkın gözlerime ve kalbime hoş gösterilmiştir.

Aşkta parlaklık ve hile karışımı vardır.

Tabibin yakında olması hastaya ne yarar verir.

Çünkü onu sen hasta ettin, tabib de sensin."

Şu şiir de ona aittir:

"Susmak insanı bütün belalardan korur.

Bir kimse susma nimetine kavuşursa ganimetlerin en üstününe kavuşmuş demektir.

Evet, kelimesini söylemek kadar kişilerin başına büyük bir bela gelmiş değildir.

Şu dil sürçmesi var ya, insanı mahveder.

Dil sürçmesi ayak sürçmesinden daha tehlikelidir.

Dilini tut ki telef olmayasın.

Nice sözler var ki yüksek şahsiyetleri alçaltır."

HİCRETİN ÜÇYÜZBİRİNCİ SENESİ

Bu senede Hüseyin b. Hamdan, Anadolu'ya gazaya gitti. Bizans'ın birçok beldelerini, kalelerini fethetti. Sayılamayacak kadar Rum öldürdü.

Bu senede Muktedir, Muhammed b. Abdullah'ı vezirlikten azletti. Yerine İsa b. Ali'yi atadı. İsa, seçkin vezirlerden, adalet ve ihsana meylli, doğru yoldaki insanlardan, hakka yönelen şahsiyetlerdendi.

Bu senede Bağdat'ta temmuz ve ağustos aylarında kan hastalıkları çoğaldı. Bu nedenle Bağdatlıların birçoğu vefat etti.

Umman valisinin hediyeleri Bağdat'a ulaştı. Gönderilen hediyeler arasında beyaz bir katır ve siyah bir ceylan vardı.

Şaban ayında, Muktedir ata binerek Şemmasiye kapısına kadar

gitti. Sonra Dicle kıyısındaki evine döndü. Bu, onun halkın gözü önünde ata ilk binışı oldu.

Bu senede vezir Ali b. İsa, Karmatîlerin reisi Ebu Said Hasan b. Behram el-Cenabî ile mektuplaşmak için halife Muktedir'den izin istedi. Halife de bu hususta ona izin verince vezir, Ebu Said'e uzun bir mektup yazdı. Mektubunda onu emir dinleyip itaat etmeye çağırdı. Namaz ve zekatı terketmesi, münker fiilleri irtikab etmesi; Allah'ı zikreden tesbih ve tahmidde bulunan kimseleri horlaması, dinle alay etmesi, hür kimseleri köle edinmesi nedeniyle onu kınadı. Bu yaptıklarından vazgeçmemesi durumunda onunla savaşaacağını bildirdi ve onu ölümle tehdit etti. Mektubu ona gönderdi.

Ancak bu mektup ona ulaşmadan önce hizmetçilerinden biri Ebu Said'i öldürdü. Kendisinden sonra yerine oğlu Said'in geçmesini vasiyet etti, ancak diğer oğlu Ebu Tahir Süleyman, kardeşi Said'i mağlub ederek zorla tahta geçti.

Ebu Tahir Süleyman, vezirin gönderdiği mektubu okuyunca şu cevabı verdi:

"Bize isnad ettiğiniz şeylerden hiçbirisi bizde mevcut değildir. Ancak bizi sevmeyenler bu hususta bize iftirada bulunmuşlardır. Eğer halife Allah'ı inkar ettiğimizi iddia ediyorsa, ne diye bizi emrini dinlemeye ve kendisine itaate davet ediyor?"

Bu senede Hallac Hüseyin b. Mansur, kendisi bir deveye, kölesi de başka bir deveye bindirilerek teşhir maksadıyla Bağdat'a getirildi. Yanında bulunan dinleyicilerden biri: "İşte bu Karmatîlerin dailerinden (propagandacılarından) biridir. Kendisini iyi tanıyın!" diye duyuru yapıyordu.

Sonra hapsedildi. Bir süre sonra vezirin meclisine getirildi. Vezir onunla tartıştı. Bir de ne görsünler, Hallac Kur'ân okumuyor, hadisi bilmiyor, fıkıhtan hiç anlamıyor, lügattan, haberlerden, tarihten, şiirden hiç bilgisi yok!

Ona yapılan isnadlardan biri şuydu: Yapılan aramalarda üzerinde yazılı bir kağıt görmüşler, bu kağıtları okuyarak çeşitli rumuzlarla insanları sapıklığa, cehalete davet ediyormuş. Mektuplaştığı kimselelerin çoğuna mektubunun başında: "Tebareke zünnur eş şa'saani" (Işığı her tarafa saçılan nurun sahibi mübarek ve kutludur.) diye yazıyordu. Vezir ona dedi ki: "Temizlenme ve taharet hükümlerini ve farzları öğrenmen, senin için, ne demek olduğu anlaşılmayan mektupları yazmandan daha uygun olur. Senin edebiyata ne ihtiyacın var?"

Bundan sonra vezir emir verdi. Onu diri diri sehpaye astılar. Bu asmaktaki maksat onu öldürmek değil, teşhir etmektir. Bir süre sonra sehpadan indirilip hilafet sarayına götürüldü. Orada oturtuldu. Hilafet makamına, kendisinin sünnete bağlı zahid bir kimse olduğu gö-

rüntüsünü verdi. Nihayet hizmetçiler ve diğer hilafet sarayında çalışan bazı cahiller ona aldandılar. Öyle ki, onun elbiselerine el ve yüz sürüp ondan uğur kapmaya çalışır oldular. Neticede fukaha ve mutasavvıfların çoğunun icma ile öldürülmesine hüküm verildi ve öldürüldü.

Senenin son günlerinde Bağdat'ta şiddetli bir veba salgını meydana geldi. Bu yüzden çok sayıda insan öldü. Özellikle Harbiye mıntıkasında bu hastalık daha şiddetli bir etki meydana getirdi. Herkes evinin kapısını kilitledi.

Bu senede önceki senelerin hac emiri insanlara haccettirdi.

HİCRETİN ÜÇYÜZBİRİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

İBRAHİM B. HALİD EŞ-ŞAFİİ

Ebu Bekir el-İsmailî'nin talebelerindendir. Zahid bir insandı, oldukça ilim sahibi biriydi.

CAFER B. MUHAMMED

Cafer b. Muhammed b. Hüseyin b. Mustafa Ebu Bekir el-Feryabî. Dinever kadısı idi. İlim tahsili için birçok yerleri dolaştı. Çok sayıda üstadlardan ders aldı. Kuteybe, Ebu Küreyb, Ali b. el-Medinî gibi âlimlerden ders aldı. Ebu Hüseyin b. Münada, Neccad, Ebu Bekr eş-Şafî ve diğer bazı kimseler de ondan ders alıp rivayetlerde bulundular.

Bağdat'ı vatan edindi. Sika, hüccet ve hafız idi. Meclisine katılanların sayısı 30.000 kadardı. Kendisinden hadis dinleyip yazanlar ise 300'den fazlaydı. Kendisinden hadis dinleyenler ve sohbetine katılanlar 10.000 kişi kadardı. Bu senenin muharrem ayında doksandört yaşında vefat etti.

Vefatından beş sene önce kendi şahsı için bir mezar kazmıştı. Ölmeden önce bu mezarının yanına gelip dururdu. Ama vefat ettikten sonra o mezara değil de başka bir yere defnedildi. Her nerede ise Allah ona rahmet etsin.

EBU SAİD EL-CENABİ EL-KARMATÎ

Asıl adı Hasan b. Behram'dır. Karmatîlerin reisidir. Allah onu kahretsin. Bahreyn ve bağlı mıntikalarda sözü geçerdi.

ALİ B. AHMED ER-RASİBÎ

Vasıt, Şehrizor ve diğer muntıkaları yönetiyordu. Vefat edince geride 1.000.000 dinar, 100.000 dinar değerinde altın ve gümüş kaplar, 1.000 sığır, 1.000 baş kadar at, katır ve deve bıraktı.

MUHAMMED B. ABDULLAH B. ALİ

Muhammed b. Abdullah b. Ali b. Muhammed b. Ebi's-Şevarib. Ahmed lakabıyla tanınırdı.

Kardeşi felç olunca, onun yerine vekalet ederek Mansur şehrinin kadılığını yürüttü. Bu senenin cemaziyelevvel ayında vefat etti. Babası da bu senenin receb ayında vefat etti. İkisinin vefatları arasında yetmişüç gün vardı ve aynı yere defnedildiler.

Ebu Bekir Muhammed b. Harun el-Berdai el-Hafız b. Naciye de bu senede vefat etti. Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZİKİNCİ SENESİ

Bu senede hadim Munis'in, Rumlara şiddetli bir darbe vurduğuna dair mektubu geldi. Rumlardan 150 komutanı esir almıştı. Müslümanlar buna çok sevindiler.

Bu senede halife Muktedir beş çocuğunu sünnet ettirdi. Bu sünnet düğününe 600.000 dinar harcadı. Onlardan önce ve onlarla beraber birçok öksüz çocuğu da sünnet ettirdi. Onlara para ve giysi verecek ihşanda bulundu. Bu da güzel ve hayırlı bir şeydi.

Halife Muktedir, Ebu Ali b. el-Cessas'a 16.000.000 dinar para cezası verdi. Ayrıca ondan kıymetli kaplar ve elbiseler de aldı.

Halife, çocuklarını mektebe gönderdi. Bu, cidden görülmesi gereken güzel bir gündü.

Bu senede vezir, Bağdat'ın Harbiye muntkasında bir akıl hastahanesi yaptırdı ve bu binanın inşaatına çok para sarfetti. Allah hayrını kabul etsin ve ona mükafatını versin.

Bu senede Fadl el-Haşimî insanlara haccettirdi.

Bedeviler ve Karmatîlerin bir grubu hacdan dönen hacıların yollarını kestiler. Onlardan çok miktarda para gasbettiler. Bir kısmını öldürdüler. 200'den fazla hür kadını esir aldılar. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu bizler Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz.).

HİCRETİN ÜÇYÜZİKİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

BİŞR B. NASR B. MANSUR

Künyesi Ebü'l-Kasım'dır. Şafî fıkıhçılarından. Mısırlı olup Arek'in kölesi diye bilinirdi. Arek, sultanın posta işlerine bakan hizmetçisinin adıdır. Bişr'i beraberinde Mısır'a getirmiş, orada vefat edinceye kadar ikamet ettirmişti.

CARİYE BED'A

Güzel şarkı söyleyen bir cariye idi. Kendisini satın almak için hanelerden biri onun hanımefendisine 120.000 dinar teklif etmişti. Ancak kendisi hanımefendisinden ayrılmak istememişti. Bu nedenle hanımefendisi vefat ederken kendisini azad etmişti. Kendisi de bu senede vefat etmişti. Vefat ettiğinde bir erkeğin sahip olamayacağı kadar çok mal ve mülk bırakmıştı.

KADI EBU ZÜR'A MUHAMMED B. OSMAN EŞ-ŞAFİİ

Önce Mısır'da, sonra Dımeşk'ta kadılık yaptı. Şam'da ilk olarak Şafî mezhebine göre hüküm veren kadı kendisidir. Bu mezhebi Şam'da yayan da odur. Çünkü Şamlılar, Evzaî'nin vefatından bu seneye kadar Evzaî mezhebine göre hareket ediyorlardı. Yine de Evzaî'nin mezhebinden ayrılmayan, onun mezhebinde sebat eden birçok Şamlı vardı.

Kadı Ebu Zür'a; sika, güvenilir, adaletli, önde gelen kadılardan. Aslen Yahudi idi, sonradan Müslüman olmuş ve bu mertebeye yükselmişti. Onun biyografisini "Tabakatü's-Şafiye"de de anlatmışızdır.

HİCRETİN ÜÇYÜZÜÇÜNCÜ SENESİ

Bu senede Muktedir Billah, Haremeyn-i Şerifeyn (Kabe-i Muazama ile Mescid-i Nebevi) için çok miktarda mal ve mülk vakfetti. Vakfettiğine şahid olsunlar diye huzuruna kadıları ve ayandan bazı kimseleri getirdi.

Bu senede hacılara yolda tecavüz etmiş, mallarını gasbetmiş olan bazı bedeviler esir alınarak Bağdat'a getirildiler. Halk, kendini tutamayıp bunlara saldırdı ve bunları öldürdü. Bir kısmı yakalanıp cezalandırıldı. Çünkü onlar sultana karşı bir nevi başkaldırmışlardı.

Bu senede Bağdat'taki marangozlar çarşısında büyük bir yangın

meydana geldi. Çarşının tümü yandı.

Bu senenin zilhicce ayında Muktedir, onüç gün süreyle hasta yat-tı. Uzun süren halifelîği boyunca, bundan başka bir hastalığa yakalanmamıştı.

Bu senede Fadl el-Haşimî insanlara haccettirdi.

Vezir, hacılara kötülüklerinin dokunmasından korktuğu için oyalamak amacıyla Karmatîlere bir mektup yazdı. Bazı katipler, Karmatîlerle yazıştığından ötürü veziri itham ettiler. Ama durum açıklığa kavuşunca ve amacı belli olunca, vezirin halk nazarında itibarı cidden yükseldi.

HİCRETİN ÜÇYÜZÜÇÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

NESEİ AHMED B. ALİ

Ahmed b. Ali b. Şuayb b. Ali b. Sinan b. Bahr b. Dinar Ebu Abdîr-rahman en-Neseî. "Sünen" adlı hadis kitabının sahibidir.

Kendi çağında imamdı. Emsallerinden önde gelirdi. Zamanının faziletli âlimlerinden ve şahsiyetlerinden daha üstündü. İlim tahsil etmek ve hadis toplamak için çeşitli şehirlere seyahat etti. Mütahas-sıs imamlarla görüştü. Onlardan hadis dinledi. Kendilerinden şifahi olarak rivayette bulunduğu üstadlarının ders halkalarına katıldı. Onun üstadlarını "Tekmil" adlı kitabımızda sıralamış ve onların da biyografilerini anlatmışızdır. Birçok kimseler de kendisinden rivayet-lerde bulunmuşur.

Çok sayıda hadis içeren "Sünen-i Kebir'i derlemiş ve hacimce on-dan defalarca daha küçük olan kitabını onun içinden seçip telif etmiş-ti ki, ben bu iki kitabı da dinlemişimdir. Bu Sünen'ini tasnif ederken, işi son derece itina ile yürütmüş; sadakattan, imandan, ilim ve irfan-dan asla ayrılmamıştır. Hafızası sağlam bir zattı.

Darekutnî'nin onun hakkında şöyle dediğini Hakim bize nakle-der: "Ebu Abdîrrahman en-Neseî, kendi çağdaşlarından, hadis ilmi ile meşhur olan kimselerden önde gelir. Kendi hadis kitabına "Sahih" adını verirdi."

Ebu Ali el-Hafız da Neseî için şöyle demiştir: "Hadis ricalini seç-me hususunda Neseî'nin, Müslim b. Haccac'inkinden daha zor şartla-rı vardı. O İslâm âleminin hadis imamlarındandı. O, tartışmasız bü-yük bir hadis imamıdır."

Ebu Hüseyin Muhammed b. Muhafız el-Hafız, Neseî hakkında şöyle demiştir: "Mısır'daki şeyhlerimizin Neseî'nin önceliği ve imamlı-ğı hususunda itirafta bulunduklarını işittim. Onu, gece gündüz iba-

det eden, hac ve cihada aralıksız devam eden bir kimse olarak niteliyorlardı."

Neseî hakkında başka biri şöyle demiştir: "Bir gün oruç tutar, bir gün iftar ederdi. Dört zevcesi ve iki cariyesi vardı, çokça cinsel ilişkide bulunurdu. Güzel yüzlü, parlak renkli idi."

Anlatıldığına göre Neseî, hür zevceleri için nasıl birer gece ayırmış ise cariyeleri için de birer gece ayırırdı.

Darekutnî dedi ki: «Ebu Bekir b. Haddad, çok hadis rivayet eden bir kimsedir, ancak Neseî'den başka birinden hadis rivayet etmemiştir ve Neseî hakkında: "Kendimle Aziz ve Celil olan Allah arasında ben onu hüccet olarak benimsedim." demiştir.»

İbn Yunus dedi ki: "Neseî, hadiste imamdı. Sika, güvenilir, hafızası sağlam, sebatkar bir kimseydi. Hicretin 302. senesinde Mısır'dan çıktı."

İbn Adiy dedi ki: «Fakih Mansur ile Ahmed b. Muhammed b. Selame et-Tahavî'nin şöyle dediklerini işittim: "Abdurrahman en-Neseî, Müslümanların imamlarından biridir."»

İmamların birçoğu da aynı şekilde Neseî'yi övmüşler, onun faziletli ve hadis ilminde önde gelen bir üstad olduğuna tanıklık etmişlerdir. Humus şehrinde hakimlik yaptı. Ben bunu, "Mu'cemu'l-Evsat" adlı eserinde Taberanî'nin rivayetine dayanarak şeyhimiz Mizzî'den duydum. Çünkü Taberanî, Mu'cemu'l-Evsat adlı eserinde Neseî'den bir rivayette bulunurken şöyle demiştir: "Humus hakimi Ahmed b. Şuayb (yani Neseî) bize rivayette bulundu ki..."

Anlatıldığına göre Neseî'nin dört karısı varmış. Kendisi son derece yakışıklıymış. Yüzü kandil gibi parlakmış. Her gün bir horoz yer, üzerine helal olan kuru üzümünden yapılan nakî (bir meşrubat) içermiş. Anlatıldığına göre o, biraz Şiiliğe meyilli imiş. Denilir ki: Neseî, Dı-mışk'a gitmiş. Ahali, kendilerine Muaviye'nin fazilet ve üstünlükleri konusunda birşeyler anlatmasını istemiş, ama o şöyle demiş: "Muaviye kendini kurtarsın: hele bakalım! Bir de onun hakkındaki fazilet ve üstünlüklerden mi bahsedeceğim?" Böyle demesi üzerine halk kalkıp onun testislerine vurmaya başlamış. Nihayet onu, büyük camiden çıkıp kaçmak mecburiyetinde bırakmışlar. Bunun üzerine Dı-mışk'tan ayrılıp Mekke'ye gitmiş ve bu senede vefat etmişti. Mezarı Mekke'dedir. Hakim, Muhammed b. İshak el-İsafahanî tariki ile onun üstadlarından böyle nakilde bulunmuştur.

Darekutnî, Neseî hakkında şöyle demiştir: "O, kendi çağında Mısır meşayihinin fıkhi en iyi bileniydi. Sahih hadisi sahih olmayandan en iyi seçen oydu. Hadis ricalini en iyi tanıyan da oydu. Bu mertebeye yükseldiğinde onu çekemediler. O da çıkıp Remle'ye gitti. Kendisine Muaviye'nin faziletleri sorulduğunda cevap vermedi. Bunun üzerine

halk onu büyük camide dövdü. Kendisi de, "Beni Mekke'ye götürün." dedi. Hasta halde onu Mekke'ye götürdüler ve orada maktul ve şehid olarak vefat etti. Ahir ömründe kendisine şehitlik fazileti ve üstünlüğü nasib olmuştu. Hicretin 303. senesinde Mekke'de vefat etti."

Hafız Ebu Bekir Muhammed b. Abdülğani b. Nokta'nın kendi el yazısı ile yazmış olduğu "Takyid" adlı eserinde ve Hafız Ebu Amir Muhammed b. Sadun el-Abderi'nin de kendi eliyle yazmış olduğu yazısında şöyle denilmektedir: "Ebu Abdirrahman en-Neseî, Filistin'in Remle şehrinde hicri 303. senenin safer ayının onüçünde, pazartesi günü vefat etti ve Beyt-i Makdis'e defnedildi."

İbn Hallikan'ın ifadesine göre Neseî, bu senenin şaban ayında vefat etmiştir. Hz. Ali'nin ve Ehl-i Beyt'in faziletlerine dair "el-Hasais" adlı kitabı tasnif etmiştir. Çünkü o Dımışk'a geldiğinde, halkın Hz. Ali (r.a.)'den nefret ettiğini görmüştü. Halk kendisine Muaviye'nin faziletlerini anlatmasını teklif edince o, ağzına geleni söylemiş; bu nedenle halk onun testislerine vurmuş, o da bu yüzden vefat etmişti."

İbn Yunus ile Ebu Cafer et-Tahavî de böyle diyerek onun bu senenin safer ayında Filistin'de vefat ettiğini bildirmişlerdir.

Neseî, yaklaşık hicri 214. ya da 215. senede doğmuştur. Seksen-sekiz sene yaşamıştı.

HASAN B. SÜFYAN

Hasan b. Süfyan b. Amir b. Abdülaziz b. Numan b. Ata Ebü'l-Abbas eş-Şeybani en-Nesevî. Horasan muhaddisi idi. Hadiste ve fıkıhta meşhur bir âlimdi. İlim tahsili uğruna çeşitli şehirlere seyahat etti. Ebu Sevr'den fıkıh öğrendi. Onun mezhebinde fetva vermeye başladı. Nadr b. Şümeyl'in arkadaşlarından edebiyatı öğrendi. Kendisi Horasan'da bulunduğu esnada başkaları onun yanına gelirler, ondan ders alırlardı.

Başından geçen garip hadiselerden biri şudur: Kendisi ve bazı arkadaşları, hadis toplamak için Mısır'a seyahat ederlerken sıkıntıya düşmüşler, yiyecekleri kalmamıştı. Öyle ki, üç gün aç kalmışlar, yiyecek birşey veya erzak satın almak için para bulamamışlardı. Dilenmek mecburiyetinde kalmışlardı, fakat iffetleri buna müsaade etmemişti. Ama erzak elde etmek için dilenmek mecburiyeti ile karşı karşıya gelmişlerdi. Bu işi hangisi üstlenecek diye kendi aralarında kur'a çekmişlerdi. Kur'a kendisine düşmüştü. Kalkmış, mescidin bir köşesine çekilmiş, uzun süren iki rekât namaz kılmış, sonra Aziz ve Celil olan Allah'a yalvarıp medet dilemiş, onun büyük isimlerini söyleyerek lutfunu dilemişti. Namazını tamamlar tamamlamaz mescide güzel görünümlü, parlak yüzlü bir genç girmiş ve: "Hasan b. Süfyan

nerede?" diye sormuş, o da: "Benim!" diye cevap verince genç şöyle demişti: "Emir Tolon size selam söylüyor. Sizi ihmal ettiği, kusurlu davrandığı için sizden özür dileyerek herbirinize şu yüzer dinarı gönderdi."

Hasan b. Süfyan diyor ki: Kendisine; "Emiri bize bu parayı göndermeye sevkeden sebep nedir?" diye sorduk, genç şu cevabı verdi: "Emir bugün halvete çekilmek istedi. Az önce kendisi uyumakta iken elinde mızrak bulunan bir süvari gökten inip evine girmiş ve mızrağın ucu ile boğruüne dürtüp: "Kalk! Hasan b. Süfyan ile arkadaşlarına koş. Kalk, onlara koş! Kalk, onlara koş! Onlar, üç günden beri falan mescitte aç durmaktadırlar!" Emir Tolon o süvariye: "Sen kimsin?" diye sorunca: "Ben, Cennet hazini Rıdvan'ım!" diye cevap vermiş. Emir Tolon da hemen uykudan uyanmış. Böğürleri şiddetlice ağrıyordu ve hemen bu parayı size benimle gönderdi."

Parayı gönderdikten sonra Emir Tolon da Hasan b. Süfyan ve arkadaşlarını ziyarete gelmiş, bulundukları mescidin çevresini satın alıp oraya gelecek hadis ehli kimseler için vakfetmişti. Allah hayrını kabul buyursun, mükafatını versin.

Hasan b. Süfyan hazretleri, hadis ilminde imamdı. Hafızdı. Aralarında İbn Cerir et-Taberî ile diğerlerinin de bulunduğu bazı hadis hafızları onun ders halkasına katılmışlardı. Huzurunda hadis okurlarken, onun hadis ilminin derecesini ölçmek için, senetleri ters çevirerek okuyorlardı. Ama onlar yanlış okudukça Hasan b. Süfyan, yanlışlarını düzeltiyor ve doğruyu gösteriyordu.

O zaman kendisi yetmiş yaşındaydı. Yetmiş yaşına vardığı halde hafızası sağlamdı. Hadislerinden hiçbirisi şaz değildir. Hadis ricalinden bahsederken Abesî'nin Kûfeli, Aysî'nin Basralı, Anesî'nin de Mısırlı olduğunu söylemişti.

RÜVEYM B. AHMED

İbn Muhammed b. Rüveyym b. Yezid olduğu da söylenir. Künyesi Ebü'l-Hasan'dı. Ebu Muhammed olduğu da söylenir. Tasavvuf imamlarından. Kur'ân'ı ve manalarını iyi bilen bir âlimdi. Davud b. Ali ez-Zahirî'nin mezhebine mensuptu.

Bazıları dediler ki: «Rüveyym, dünya sevgisini içinde kırk sene gizledi, yani o kırk sene müddetle kendini tasavvufa verdi, sonra İsmail b. İshak, Bağdat kadılığına tayin edilince onu kendi kapısına vekil tayin etti. Rüveyym de tasavvufu bırakıp kasab, dibeki ve benzeri cinsten ipekli elbiseler giydi. Ata bindi, güzel yiyecekler yedi, evler inşa etti.»

ZÜHEYR B. SALİH

Züheyr b. Salih b. İmam Ahmed b. Hanbel.

Babasından hadis rivayet etti. Ebu Bekir Ahmed b. Süleyman en-Neccad da kendisinden hadis rivayet etti. Sika bir ravi idi. Genç yaşta vefat etti. Darekutnî böyle demiştir.

EBU ALİ EL-CÜBBAÎ

Mutezililerin şeyhidir. Asıl adı, Muhammed b. Abdülvehhab Ebu Ali el-Cübbai'dir. Kendi zamanında Mutezile fırkasının şeyhi idi. Ebü'l-Hasan el-Eş'arî onun yanında ders gördü, ama sonra ondan ayrıldı. Cübbai'nin çok büyük ve hacimce geniş bir tefsiri vardır. Tefsirinde garip yorumları bulunmaktadır. İmam Eş'arî, bu hususta ona reddiye yazmış ve şöyle demiştir: "Kur'ân, sanki Cübbai'lerin diline göre mi nazil olmuş?"

Ebu Ali, hicri 235. senede doğdu ve hicri 303. senede vefat etti.

ŞAİR EBU HASAN B. BESSAMÎ

Asıl adı, Ali b. Ahmed b. Mansur b. Nasr b. Bessam el-Bessamî'dir. Hicivde büyük bir şairdi. Hicvetmediği kimse kalmamıştı. Öyle ki babasını, annesi Ümame binti Hamdun en-Nedim'i bile hicvetmişti.

İbn Hallikan, onun birçok şiirlerini nakletmiştir. Şiirlerinden biri, halife Mütevekkil'in Hz. Hüseyin'in mezarını tahrib etmesine ve mezar yerine ekin ekilmesine, mezarının izinin silinmesine dair emir verişine dairdir. Ebu Hasan, Hz. Ali (r.a.)'ye ve onun oğluna karşı gayretli bir savunucu idi. Hz. Hüseyin'in hicri 236. senede mezarının tahrib edilmesi vak'ası vuku bulunca şu şiiri söylemişti:

"Allah'a yemin ederim ki, Emeviler kendi peygamberlerinin kızının oğlunu haksız yere öldürmüşlerdir.

Ama Hz. Hüseyin'in babasının soyundan gelenler de aynı şeyi yaptılar. İşte Hüseyin'in kabri yıkılmıştır.

Abbassiler, Hz. Hüseyin'i öldürme işinde Emevilere ortak olamadıklarına üzülmüşler ve vücudu çürüdükten sonra dahi onu rahat bırakmamışlardır."

HİCRETİN ÜÇYÜZDÖRDÜNCÜ SENESİ

Bu senede halife Muktedir, veziri Ebu Hüseyin Ali b. İsa b. Cerah'ı azletti. Çünkü bu vezir ile Ümmü Musa el-Kahramane arasında

şiddetli bir nefret meydana gelmişti. Bunun üzerine vezir, görevden affını istedi. Muktedir de onu azletti. Ama malına, mülküne dokunulmadı. Ebü'l-Hasan b. Furat, vezirlik talebinde bulundu. Azledildikten beş sene sonra vezirliğe iade edildi. Halife Muktedir de bu senenin terviye gününde ona yedi hil'at giydirdi. 300.000 dirhem para, ayrıca on takım elbise, at, katır, deve gibi birçok binekler verdi. Harim mıntıkasındaki evi ona verdi. O da gidip oraya yerleşti. Vezirliğe atandığı gecede bir ziyafet verdi. Bu ziyafette 40.000 rıtl (bir rıtl 460 gr) kar, şerbetlere konularak sarfedildi.

Bu senenin ortalarında Bağdat'ta zerneb denilen bir hayvanın ortaya çıktığı, geceleyin şehri dolaşıp küçük çocukları yediği, uyumakta olan kimselere saldırıp bazı erkeklerin ellerini, kadınların memelerini kopardığına dair haberler yayıldı. İnsanlar da korkularından damlara çıkıp tunç havanları ve diğer bazı nesneleri birbirine vurarak o hayvanı ürkütmek istediler. Öyle ki, geceleyin Bağdat'ın doğusundan batısına kadar her tarafında gürültü patırtı sesleri gelmeye başladı. Halk, kendi çocukları için hurma ağacının dallarından mahfazalar yaptılar. Hırsızlar bu kargaşayı fırsat bildiler, duvarları delip evlere girerek mal ve para çaldılar. Halife, insanlar bunu görüp sakinleşsinler diye su sığırlarından birinin yakalanıp köprü üzerine asılmasını emretti, emir yerine getirildi. Halk bunu görünce sakinleşti. Artık evlerine döndüler ve bu kargaşadan kurtulup rahatlarını buldular.

Bu senede tabib Sabit b. Sinan, Bağdat'taki akıl hastahanelerinin idaresini yürütme görevine atandı. O zaman Bağdat'ta beş akıl hastahanesi vardı. Bu tabip, aynı zamanda tarihçiydi.

Bu senede Horasan'dan halifeye bir mektup geldi. Mektupta anlatıldığına göre Horasanlılar, hicri yetmişinci senede öldürülen şehitlerin mezarlarını bulduklarını söylüyorlardı. Bu şehitlerin adları, kullaklarına takılmış kağıt parçaları üzerine yazılıydı. Cesetleri de şehid edildikleri gündeki gibi hâlâ taptaze vaziyette idi. Allah onlardan razı olsun.

HİCRETİN ÜÇYÜZDÖRDÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

LEBİD B. MUHAMMED

Lebid b. Muhammed b. Ahmed b. Heysem b. Salih b. Abdullah b. Husayn b. Alkame b. Nuaym b. Utarid b. Hacib. Künyesi, Ebü'l-Hasan et-Temimî idi. Lakabı Ferruce idi, Bağdat'a geldi ve orada yetişti. Sika ve güvenilir bir hadis hafızı idi.

YUSUF B. HÜSEYİN B. ALİ

Künyesi Ebu Yakub er-Razî'dir. İmam Ahmed b. Hanbel'den hadis dinledi. Zünnun ile arkadaşlık etti. Bu zat, Zünnun'un İsm-i A'zam'ı ezberlemiş olduğunu duydu. Kendisine de öğretmesi için yanına gitti. Olayın bundan sonrasını kendisinden dinleyelim:

«Yanına gittiğimde Zünnun beni küçümsedi, sakalım çok uzundu. Yanımda uzunca bir su tulumu da vardı. Bir gün adamın biri Zünnun'un yanına geldi. Onunla tartıştı. Zünnun'u susturdu. Ben de o adama: "Şeyhi bırak, bana bak, benimle tartış." dedim. Adam bana yöneldi, onunla tartıştım ve onu susturdum. Bunun üzerine Zünnun gelip önümde oturdu. O yaşlı bir adam, bense genç biriydim. Benden özür diledi, bir sene müddetle kendisine hizmet ettim. Sonra bana İsm-i A'zam'ı öğretmesini istedim, benden kaçmadı ve bana öğreteceğine söz verdi. Bundan sonra yanında altı ay daha kaldım. Sonra üstü kapalı bir tabağı bana verdi, tabağın üzerinde ayrıca bir mendil vardı ve bana: "Şu tabağı falan arkadaşşıma götür." dedi. Yolda giderken, şu tabağın içinde ne var? diye düşünmeye başladım. Köprüye ulaştığımda kapağını açtım. Bir de ne göreyim, tabakta bir fare vardı. Kapak açılınca fare kaçıp gitti, çok öfkelen dim ve: "Zünnun benimle alay etti." dedim. Öfke ile yanına döndüm, o da bana şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana! Ben seni denemek istemiştim. Bir fareyi muhafaza etme hususunda güvenilir bir kimse olmadığına göre İsm-i A'zam'ı muhafaza hususunda asla güvenilir olamazsın. Haydi yanımdan git, artık seni görmeyeyim."»

Kendisinden bahsetmekte olduğumuz Yusuf b. Hüseyin er-Razî, vefat ettikten bir süre sonra bir arkadaşı tarafından rüyada görülmüş. Arkadaşı ona: "Allah sana nasıl muamele etti?" diye sorduğunda Yusuf şu cevabı vermiş: "Öleceğim esnada; Allah'ım ben insanlara nasihat verdim ama kendim o nasihatlara uymadım, dediğim için Allah beni bağışladı. Nefsim fiilen bana hainlik etmiş olsa da o hainliği başkalarına sözlü nasihat verdiğime bağışladı."

YEMUT B. MÜZRİ' B. YEMUT

Künyesi Ebu Bekir el-Abdî'dir. Abdülkays kabilesindendir. Sevrî mezhebine mensuptur. Cahiz'in kız kardeşinin oğludur. Bağdat'a geldi, orada Ebu Osman el-Mazini'den, Ebu Hatim es-Sicistani'den ve Ebu Fadl er-Riyazî'den hadis dinledi. Tarihten, edebiyattan ve hikmetli sözlerden haberdardı. Adını Muhammed olarak değiştirdi, ama ilk adı daha çok kullanıldı. Bir hastayı ziyarete gidip kapısını çaldığında içeridekiler, "Kim o?" diye sorduklarında, asıl adı olan Yemut

yani "ölüyor" kelimesinden uğursuzluk kapmasınlar diye adını söylemez, sadece "Müzri'nin oğluyum." derdi.

HİCRETİN ÜÇYÜZBEŞİNCİ SENESİ

Bu senede Bizans imparatorunun elçisi esir değişimi ve barış tabirinde bulunmak üzere Bağdat'a geldi. Elçi genç bir adamdı. Bera-berinde yaşlı biri de vardı. Yirmi köle onlara refakat etmekteydi. Bağdat'a geldiğinde cidden büyük bir olayla karşılaştı. Şöyle ki: Halife, düşmanlarını ne kadar korkuttuğunu elçiye göstermek amacıyla askerlerin ve halkın toplanmasını emretmişti. Askerlerden 160.000 kişi toplanmıştı. Bunların kimisi sîvari, kimisi piyade idi. Halifenin bunlardan başka, diğer şehirlerde komutanlarıyla birlikte bulunan askerleri de vardı. Bunlar silahlarını ve teçhizatlarını tam olarak kuşanıp ortaya çıkmışlardı. Halifenin 4.000'i beyaz tenli, 3.000'i de siyah tenli olmak üzere 7.000 kölesi vardı. Son derece kıymetli ve güzel elbiseler giyinmişler, zinetlerini takınmışlardı. O gün halifenin 700 hacibi vardı. Dicle nehrinde teyarat, zayarıb, zemriyat adıyla adlandırılan çok sayıda süslü kayıklar vardı.

Elçi, hilafet sarayına girdiğinde dehşetli ve göz alıcı bir manzara ile karşılaştı. Gözleri kamaştıran süsleri ve ihtişamı müşahade etti. Hacibin yanına vardığında onu halife zannetti, ama kendisine onun hacib olduğu söylendi. Vezirin yanına vardığında son derece heybetli olduğunu gördü, onu halife zannetti. Fakat onun da vezir olduğu kendisine söylendi. Hilafet sarayı, misli duyulmamış bir şekilde süslenmişti. Sarayda o gün 38.000 perde vardı, bunların 10.500 tane si altın yaldızlıydı. Sarayda 22.000 halı serilmişti ki, bunların misli görülmemişti. İnsanlara alışmış, evcilleşmiş vahşi hayvanlar vardı. Öyle ki, insanların ellerinden yiyecekleri alıp yiyorlardı. 100 tane yırtıcı canavar vardı.

Bundan sonra elçi, ağaç adasına girdi. Burası bir su gölü gibi olup suyun ortasında altın ve gümüşten imal edilmiş, onsekiz dalı bulunan bir ağaç vardı. Bu dalların çoğu altından yapılmıştı. Dallarda, budakları altın ve gümüş ile inci ve yakuttan yapılmış renkli yapraklar vardı. Bu yaprakların ve dalların üzerine su akıtıldığı için çeşitli sesler çıkıyordu. Ağaç tümüyle diğer canlı ağaçlar gibi acayip hareketlerle sağa sola eğiliyor ve göreni dehşete düşürüyordu.

Elçi, bundan sonra firdevs diye bilinen mekana götürüldü. Orada da çeşitli mefruşat ve hadsiz hesapsız aletler vardı ki, bunların güzelliklerini tasvir etmek imkansızdır. Sarayın dehlizlerinde 18.000 altın işlemeli zırh vardı. Elçi bunların yanından geçtikçe ve çeşitli mekanlara uğradıkça irkiliyor, gözleri kamaşıyordu.

Nihayet halife Muktedir Billah'ın bulunduğu mekana ulaştı.

Halife Muktedir, abanozdan yapılmış bir taht üzerinde oturmaktaydı. Ayaklarının altına, altın ipler üzerine işlenmiş bir sergi serilmişti. Tahtın sağ ve sol tarafına yedişer mücevherden ibaret salkımlar asılmıştı ve bunlar en kıymetli mücevherlerden yapılmıştı. Her mücevher tanesinin ışığı gündüz ışığı gibi etrafa saçılıyordu. Bunlardan bir tanesinin dahi kıymetini kimseler takdir edemez ve bedelini hiç kimse ödeyemezdi.

Elçi ve beraberindeki heyet, halifenin tahtına yüz zira mesafede durduruldu. Vezir Ali b. Muhammed b. Furat, halifenin önünde ayakta duruyordu. Tercüman ise vezirin biraz aşağısında durmaktaydı. Vezir, tercümana hitab ediyor, tercüman ise vezire ve halifeye hitab ediyordu. İşleri bittikten sonra halife, vezir ile tercümana, her birinin içinde 5.000 dirhem bulunan elli kese bahşış verdi ve onlara hil'at giydirdi.

Sonra elçiler halifenin huzurundan alınıp sarayın diğer yerlerinde gezdirildiler. Dicle kıyısında fil, zürafa, yırtıcı hayvan ve kaplan şeklinde yapılmış çeşitli kayıklar vardı. Dicle ırmağı hilafet sarayının ortasından geçiyordu. Bu da bu senede meydana gelen en garip olaylardan biridir.

Bu senede Fadl el-Haşimî insanlara haccettirdi.

HİCRETİN ÜÇYÜZBEŞİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

MUHAMMED B. AHMED EBU MUSA

Nahivciydi, Kûfeliydi. Cahiz adıyla bilinirdi. Sa'leb ile arkadaşlık etti. Bu arkadaşlık kırk sene sürdü. Sa'leb'in vefatından sonra onun ders halkasını devam ettirdi.

"Garibü'l-Hadis" adlı eseri tasnif etti. "Halku'l-İnsan", "Vuhuş", "Nebat" gibi eserler de ona aittir. Dindar ve salih bir kimseydi. Ebu Amr ez-Zahid ondan rivayetlerde bulunmuştur. Bu senenin zilhicce ayında Bağdat'ta vefat etti. Babü't-Tibn'e defnedildi.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Hafız Abdullah Bişreveyh, İmran b. Mücaşi, Ebu Halife Fadl b. Habbab, Kasım b. Zekeriya b. Yahya el-Mutarriz de bulunmaktadır. Bu, sika ve sebatkar ravilerden biri olup kurra idi. Ebu Küreyb'ten ve Süveyd b. Sa'id'den rivayetlerde bulundu. Huldî ve Ebü'l-Cuanî de kendisinden rivayetlerde bulundular. Bağdat'ta vefat etti.

HİCRETİN ÜÇYÜZALTINCI SENESİ

Bu senenin muharrem ayının ilk gününde Muktedir'in annesinin yaptırdığı akıl hastahanesinin açılışı yapıldı. Buraya yönetici olarak Sinan b. Ebet tayin edildi. Ayrıca buraya doktorlar, hizmetçi ve kayyumlar atandı. Bu hastahanesinin aylık masrafı 600 dinardı. Sinan, halifeye bir akıl hastahanesi yapılmasını tavsiye etmiş, o da bu tavsiyeye uyup hastahaneyi inşa etmiş ve "Muktedirî Akıl Hastahanesi" adını vermişti.

Bu senede Anadolu'ya gazaya gitmiş komutanların, Bizans'ta birçok kaleleri fethettiklerine dair haberler geldi.

Bu senede Muktedir'in öldüğü şayiası yayılarak halk paniğe kapıldı. O da bunu yalanlamak için büyük bir heyetle saraydan çıkıp bineğine bindi ve Süreyya mıntıkasına kadar gitti. Babü'l-Amme'den geri dönüp geldi. Halk kendisini görsün diye çok uzun bir süre oralar da durdu. Sonra tekrar Şemmasiye kapısına kadar gitti. Oradan da Dicle'deki hilafet sarayına döndü. Böylece fitne dindi.

Bu senede halife Muktedir, Hamid b. Abbas'ı vezirliğe tayin etti. Ona hil'at giydirdi. Hamid, kendi şahsına ait 400 kölesini arkasına katarak saraydan çıktı ve yerine gitti. Birkaç gün sonra onun vezirlik yapamayacağı anlaşıldı. Kendisine işleri yürütsün ve emirleri infaz edip gerekli yardımı sağlasın diye Ali b. İsa yardımcı olarak verildi. Ebu Ali b. Mukle de Hamid b. Abbas'ın yanında katiplik yapanlardan biri idi. Sonra bütün yetki Ali b. İsa'ya devredildi ve ertesi sene o müstakil bir vezir oldu.

Bu senede Muktedir'in annesi Seyyide, ev işlerinin idaresini yürüten Bitemli adındaki kadına, Rusafe'de yaptırmış olduğu türbede her cuma günü oturmasını ve kendisine aktarılan şikayetlerle ilgilenmesini, meclisine kadınların ve fıkıhçıların gelip hazır olmalarını emretti.

Bu senede yine Fadl el-Haşimî insanlara haccettirdi.

HİCRETİN ÜÇYÜZALTINCI SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

İBRAHİM B. AHMED B. HARİS

Künyesi Ebü'l-Kasım el-Kilabî'dir. Şafî mezhebine mensuptur. Haris b. Miskin'den ve diğerlerinden hadis dinledi. Salih bir adamdı. Şafî mezhebine intisab etti. Uzlete çekilmekten ve içine kapanık bir hayat yaşamaktan hoşlanırdı. Bu senenin şaban ayında vefat etti.

Uzun bir ömür süren ve çok hadis rivayet eden tasavvuf şeyhle-

rinden Ahmed b. Hasan da bu senede vefat eden meşhur şahsiyetlerdendir.

AHMED B. ÖMER B. SERİC

Künyesi Ebü'l-Abbas'tır. Şiraz kadılığı yaptı. 400 kadar eser tasnif etti. Şafî mezhebi imamlarından. Kendisine, Bazü'l-Eşheb (Bozdoğan) lakabı takılmıştı. Ebü'l-Kasım el-Enmatî'den, Müzenî ve diğer Şafîi ashabından fıkıh öğrendi. Onun vasıtasıyla Şafî mezhebi, İslâm ülkesinin birçok yerlerine yayıldı. Bu zatın biyografisini "Tabakatü's-Şafiiyye"de anlatmışızdır. Bu senenin cemaziyelevvel ayında elliye yedi yaşından altı ay almış olarak vefat etti.

İbn Halikan dedi ki: «Ahmed b. Ömer, rebiyülevvel ayının yirmi-beşinde pazartesi günü vefat etti. Vefat ederken elliye yedi yaşından üç ay almıştı. Mezarı, ziyaret edilen bir yerdir.»

AHMED B. YAHYA

Künyesi Ebu Abdillâh el-Cellad'dır. Bağdatlıdır. Ama Şam'a gidip yerleşti. Ebu Türeb en-Nahşebî, Zünnun el-Mısırî gibi zatlarla arkadaşlık etti. Ebu Nuaym'dan senetleriyle hadis rivayet etti.

Ahmed b. Yahya dedi ki: «Ben, genç yaşlarımda annemle babama dedim ki: "Beni Aziz ve Celil olan Allah'a hibe etmenizi istiyorum." Onlar da: "Seni Allah'a hibe ettik." dediler. Yanlarından ayrılp gittim, uzun bir süre onlardan uzak kaldım. Sonra aydınlık ve mehtaplı bir gecede, yatsı vakti evimize döndüm. Kapıya geldim. Kapıyı vurdum. Annemle babam içeriden: "Kim o?" diye seslendiler. Ben de: "Ben oğlunuz falanım!" dedim, ama onlar: "Bizim bir oğlumuz vardı. Onu Aziz ve Celil olan Allah'a hibe etmiştik. Biz Arabız, hibe ettiğimizi geri almayız." dediler ve bana kapıyı açmadılar.»

HASAN B. YUSUF B. İSMAIL

Hasan b. Yusuf b. İsmail b. Hammad b. Zeyd. Kadılık yapmıştır. Künyesi Ebu Ya'la idi. Kadı Ebu Ömer Muhammed b. Yusufun kardeşidir. Ürdün'de kadı tayin etme yetkisi de kendisine verilmişti.

ABDULLAH B. AHMED B. MUSA

Abdullah b. Ahmed b. Musa b. Ziyad. Künyesi, Ebu Muhammed el-Cevalikî'dir. Kadılık yapmıştır. Abdan lakabıyla tanınır. Ahvazlıdır. Hicretin 216. senesinde doğdu.

Hafızası sağlam, hadis hafızlarındandır. 100.000 hadis ezberlemiştir. "el-Meşayih ve'l-Ebva" adlı eseri derlemiştir. Hedbe'den, Kamil b. Talha'dan ve diğerlerinden rivayetlerde bulunmuştur. İbn Sa'id, Mehamilî ve başkaları da kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır.

MUHAMMED B. BABŞAZ

Künyesi, Ebu Ubeydullah'tır. Basralıdır, Bağdat'a gidip yerleşti. Orada Ubeydullah b. Muaz el-Anberî'den, Bısr b. Muaz el-İkdi'den ve diğerlerinden hadis dinledi. Rivayet ettiği hadisler arasında garip ve münker hadisler de vardır. Bu senenin şevval ayında vefat etti.

MUHAMMED B. HÜSEYİN B. ŞEHİRİYAR

Künyesi Ebu Bekir el-Kattan'dır. Aslen Belhlidir. Fellas'tan ve Bısr b. Muaz'dan rivayetlerde bulundu. Ebu Bekir eş-Şafî ve Muhammed b. Ömer b. el-Ciabî de kendisinden rivayetlerde bulundular. İbn Naciye, onun yalançı olduğunu söylemiştir. Darekutnî ise: "Onda sakıncalı bir durum yoktur." demiştir.

MUHAMMED B. HALEF B. HAYYAN

Muhammed b. Halef b. Hayyan b. Saduka b. Ziyad. Künyesi, Ebu Bekir ed-Dabbî idi. Kadılık yapmıştır. Veki' adıyla tanınır. Âlim, fazıl bir zat olup tarih bilgisi vardı. Nahivci, kurra ve fakih idi.

Çeşitli eserleri vardır. "Kitabu Adedi Âyil Kur'ân" (Kur'ân ayetlerinin sayısı) adlı eser ona aittir. Ahvaz kadılığı yaptı. Hasan b. Arefe'den, Zübeyir b. Bekkar'dan ve diğerlerinden hadis rivayet etti. Ahmed b. Kamil, Ebu Ali es-Savvaf ve diğerleri kendisinden rivayetlerde bulundular. Onun güzel şiirlerinden biri şudur:

"İlim talebesi günün birinde kitaplarda ebedi kalacak birşeyi ilimden isterse,

Ben onlar için paçaları sıvayıp gayretle çalışırım; okkam kulağım, defteri de kalbim olur."

MANSUR B. İSMAIL B. ÖMER

Künyesi, Ebü'l-Hasan el-Fakir idi. Şafîi imamlarındandı. Bu mezheple ilgili çeşitli eserleri vardır. Güzel şiir yazardı.

İbnü'l-Cevzî dedi ki: "Onun şiirlerinde Şiilik kokusu vardır." As-

kerlik yapardı. Fakat bir zaman sonra gözlerini kaybedince Remle'ye gidip yerleşti. Daha sonra Mısır'a geldi, orada vefat etti.

EBU NASR EL-MUHİB

Sofî şeyhlerindendi. Kerem sahibi, cömert ve mürüvvetli bir kimseydi. Bir dilencinin: "Rasûlullah'ın hatırına bana birşeyler verin." dediğini işitince, izarını ortadan yarı ve yarısını dilenciye verdi. İki adım attıktan sonra tekrar dilenciye döndü ve izarının ikinci yarısını da ona verdi ve: "Bu, çok birşey değildir." dedi.

HİCRETİN ÜÇYÜZYEDİNCİ SENESİ

Bu senenin safer ayında Kerh mıntkasında büyük bir yangın meydana geldi. Bu yangın nedeniyle çok sayıda insan öldü.

Bu senenin rebiyülahir ayında 150 kadar müslüman esir Bağdat'ın Kerh mıntkasına getirildi. Bunları emir Bedir el-Hamnanî kurtarmıştı.

Bu senenin zilkade ayında çok parlak ışıklar saçan büyük bir yıldız üç parçaya bölünerek düştü. Düşmesinden sonra havada bulut bulunmadığı halde şiddetli bir yıldırım sesi duyuldu. İbn Cevzî, böyle demiştir.

Bu senede Karmatîler Basra'ya girdiler, orada çok bozgunculuk yaptılar.

Bu senede Hamid b. Abbas vezirlikten azledildi. Yerine üçüncü kez Ebü'l-Hasan b. Furat vezirliğe iade edildi.

Bu senede halk zindanların kapılarını kırdı ve oradaki mahkumları çıkardı. Güvenlik kuvvetleri, mahkumları yakalayıp tekrar zindana attılar. Kurtulan mahkum olmadı.

Bu senede Ümmü Musa el-Kahramane'nin kardeşi Ahmed b. Abbas, insanlara haccettirdi.

HİCRETİN ÜÇYÜZYEDİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. ALİ B. MÜSENNA

Künyesi, Ebu Ya'lâ'dır. Musulludur. Meşhur "Müsned" in sahibidir. İmam Ahmed b. Hanbel'den ve onun tabakasındaki hadisçilerden hadis dinledi. Seçkin bir hadis hafızı idi. Güzel tasnif edilmiş eserleri vardır. Rivayetlerinde adildir, zaptı sağlamdır.

İSHAK B. ABDULLAH B. İBRAHİM

Adı, İshak b. Abdullah b. İbrahim b. Abdullah b. Seleme'dir. Künyesi, Ebu Yakub el-Bazzar'dır. Kûfelidir. Şam'a ve Mısır'a seyahatlerde bulundu. Çok sayıda kitap yazdı. "Müsned" adlı hadis kitabını tasnif etti. Bağdat'a yerleşti. Sika ravilerdendir. Hafız İbn Muzaffer ondan hadis rivayet etmiştir. Bağdat'a geldi. Taberanî, Ezdî ve diğer hadis hafızları kendisinden rivayetlerde bulundular. Kendisi de sika ve arif bir hadis hafızı idi. Hicretin 307. senesinde Halep'te vefat etti.

ZEKERİYA B. YAHYA ES-SACÎ

Fıkıhçıdır, muhaddistir. Sünnet ve hadiste Ebü'l-Hasan el-Eş'arî'nin şeyhidir.

ALÎ B. SEHL B. EZHER

Künyesi, Ebü'l-Hasan'dır. İsfahanlıdır. Daha önceleri lüks bir hayat yaşardı, ama sonraları abid ve zahid bir kimse oldu. Günlerce bir şey yemediği vakidir. Şöyle derdi:

"Allah aşkı beni yemekten ve içmekten alıkoydu."

"Ben başkalarının hastalık ve marazla ölmeleri gibi ölmem. Benim ölümüm, bir çağrıya icabet nedeniyle olacaktır. Çağrılacağım, ben de o çağrıya icabet edip gideceğim."

Gerçekten de ölümü kendisinin dediği gibi oldu. Bir ara bir cemaatle oturmakta iken, ansızın "lebbeyk!" (Buyur Allah'ım!) dedi ve cansız yere düştü.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında "Müsned" sahibi Muhammed b. Harun er-Ruyanî, İbn Düreyc el-Akberî ve Heysem b. Halef de bulunmaktadır.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKİZİNCİ SENESİ

Bu senede Bağdat'ta fiyatlar yükseldi, pahalılık meydana geldi. Halk huzursuz oldu. Ayaklanarak vezir Hamid b. Abbas'ın köşküne yürüdü. Çünkü halife, ovadaki verimli arazileri vezir Hamid'e iltizam olarak vermişti. Yani oraları işleterek gelirini vezirin kendisi elde edecekti. Fiyatlar işte bu nedenle yükselmiş, pahalılık meydana gelmişti. Halk, ayaklandığı cuma gününde hatibe saldırdı, onu hutbe okumaktan menetti. Minberler kırıldı, güvenlik görevlileri öldürüldü. Çok sayıda köprüler yakıldı. Bunun üzerine halife, ayaklanan halk ile savaşılmasını askerlere emretti. Sonra da Hamid b. Abbas'a yapı-

lan iltizam fermanını bozdu. Böylece fiyatlar düştü. Bir ölçek buğday beş dinardan eksiğe satılır oldu. Halkın gönlü rahatladı ve fitne din-di. Herkes sakinleşti.

Bu senenin temmuz ayında şiddetli bir dolu yağdı. Öyle ki, insanlar damların üzerinden inip evlerin içine kapandılar, yorganlara bürünerek ısınmaya çalıştılar. Bu senenin kış mevsiminde insanlarda aşırı şekilde balgam meydana geldi ve şiddetli soğuklar görüldü. Öyle ki, bazı hurmalıklar bundan zarar gördü.

Bu senede Kahramane'nin kardeşi Ahmed b. Abbas, insanlara haccettirdi.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKİZİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

İBRAHİM B. SÜFYAN

Bu zat, fıkıhçı idi. Haccac b. Müslim'den, "Sahih-i Müslim"i rivayet etmiştir.

AHMED B. ES-SALT

Ahmed b. es-Salt b. Mugallez Ebü'l-Abbas el-Hamanî. Hadis uyduranlardan biridir. Dayısı Cebbare b. Mugallez, Ebu Nuaym, Müslim b. İbrahim, Ebu Bekir b. Ebi Şeybe, Ebu Ubeyd Kasım b. Selam'dan ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Ancak kendisi, Ebu Hanife ve diğer zatlar hakkında hadisler uydurmuştur. Yahya b. Maîn, Ali b. el-Medinî, Bişr b. el-Haris'ten de tümü yalan olan haberler nakletmiştir. Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî dedi ki: «Muhammed b. Ebü'l-Fearis bana: "Ahmed b. es-Salt, hadis uydururdu." dedi.»

İshak b. Ahmed el-Huzafî, Mufaddal el-Cündî ve Abdullah b. Muhammed b. Vehb ed-Dineverî de bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasındadır.

ABDULLAH B. SABÎT B. YAKUB

Künyesi, Ebu Abdillâh'tır. Kurra ve nahivciydi. Tuz şehrindeydi. Ama sonraları Bağdat'a gelip yerleşmiştir. Amr b. Şebbe'den rivayetlerde bulunmuştur. Ebu Amr b. es-Semmak da kendisinden rivayetlerde bulunmuştur. Abdullah'ın güzel şiirlerinden biri şudur:

"Eğer hafızan sağlam değil, bilinçli biri de değilsen,
O zaman Beyt hakkındaki ilminin faydası olmaz.

Cehaletle, bilgisizce meclise gelip katılıyorsun.
Ama senin kitaplardaki ilmin emanettir, iğretidir.
Bir kimse kendi zamanında böyle olursa,
Onun zamanı geriye doğru gider."

HİCRETİN ÜÇYÜZDOKUZUNCU SENESİ

Bu senede Bağdat'ta bir zındığın öldürülmesi nedeniyle birçok mahallelerde yangınlar meydana geldi. Öldürülen zındığın taraftarları, çok yerleri ateşe verdiler. Bu nedenle halkın çoğu öldü.

Bu senenin cemaziyelevvel ayında halife Muktedir, hadim Munis'i Mısır ve Şam valiliklerine atadı. Ona Muzaffer lakabını taktı ve bu hususu ülkenin bütün şehirlerine mektuplarla duyurdu.

Bu senenin zilkade ayında Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Ta-berî, kendisine eleştiri alarak yönelttikleri bazı hususlarda Hanbelilerle tartışmak üzere, vezir İsa b. Ali'nin evine getirildi. Fakat Hanbeliler, münazara için oraya gelmediler.

Bu senede vezir Hamid b. Abbas, kıymeti 100.000 dinar olan ve Naura adını taktığı bir bahçeyi halifeye takdim etti. Oradaki meskenlere çok kıymetli halılar serdi.

Bu senede Hallac diye bilinen Hüseyin b. Mansur öldürüldü. Aşağıda onun biyografisini, yaşayışını ve ne şekilde öldürüldüğünü, haksızlık yapmadan, ilaveler yapmadan, kendi arzularımıza kapılmadan, insaf ve adaletle kısaca anlatacağız.

HALLAC'IN BİYOGRAFİSİ

Onun söylemediği sözleri ona isnad etmekten, sözleri ve fiillerinde ona iftira etmekten Allah'a sığınarak deriz ki:

Hallac'ın asıl adı, Hüseyin b. Mansur b. Muhamma el-Hallac'dır. Künyesi, Ebu Muğis'tir. Ebu Abdillah olduğu da söylenir. Dedesi, Fars'ın Beyda kentinden Muhamma adında Mecusi bir kimsedir. Vasiyet'te yetişti. Tüster'de yetiştiği de söylenir. Ama daha sonra Bağdat'a geldi. Mekke'ye gidip geldi, yazın ve kışın orada mescidin ortasında mücavir olarak yaşadı. Çeşitli senelerde bu halde yaşayışını sürdürdü. Nefsiyle mücadele edip zahmetlere katlanırdı. Mescid-i Haram'ın ortasında gök kubbenin altında otururdu. Tam bir sene boyunca iftar vakitlerinde bir parça ekmek yeyip azıcık su içerek gıdasını temin ederdi. Yazın şiddetli sıcaklarda Ebu Kubeys dağında bir kayanın üzerine otururdu. Cüneyd b. Muhammed, Amr b. Osman el-Mekkî ve Ebu Hüseyin en-Nurî gibi, sofilerin önde gelen simalarıyla arkadaşlık etti.

Hatib Bağdadî dedi ki: «Sofiler, onun hakkında farklı görüşler ileri sürerek ihtilafa düşmüşlerdir. Çokları Hallac'ın kendilerinden olduğunu kabul etmemişlerdir; ama önde gelenleri Ebü'l-Abbas b. Atâ el-Bağdadî, Muhammed b. Hafif eş-Şirazî ve İbrahim b. Muhammed en-Nasrabazî en-Nisaburî gibi bazı sofiler ise onu kendilerinden saymışlardır. Durumunu makbul görmüşler, sözlerini bir araya getirip derlemişlerdir. Hatta İbn Hafif demiş ki: "Hüseyin b. Mansur el-Hallac, Rabbani bir âlimdi."»

Asıl adı Muhammed b. Hüseyin olan Ebu Abdirrahman es-Sülemî ise şöyle demiştir: «Ruhla ilgili olarak Hallac'ın bir sözünü nakleden ve bu sözü nedeniyle onu kımayan bir adama, İbrahim b. Muhammed en-Nasrabazî'nin şöyle dediğini işittim: "Eğer peygamberlerden ve sıddıklardan sonra tevhid ehli bir kişi varsa o da Hallac'dır."»

Ebu Abdirrahman, Mansur b. Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Şiblî'nin şöyle dediğini duydum: "Ben ve Hüseyin b. Mansur aynı şeydik. Yalnız o açığa vurdu, bense gizledim." Başka bir rivayette anlatıldığına göre Hallac'ın idam edildiğini gören Şiblî, onun cesedine hitaben: "Ben seni âlemlerden nehyetmemiş miydim?" demiştir.»

Hatib Bağdadî dedi ki: "Onu kendilerinden saymayan sofiler, onu -yaptığı bazı işlerde- gözbağcılığına ve inancı hususunda da zındıklığa nisbet etmişlerdir. Onun şu ana kadar yaşayan bazı arkadaşları vardır ki, onu mübalağalı bir şekilde yüksek bir adam olarak göstermekte ve yapmadığı bazı işleri ona nisbet etmektedirler. Aslında Hallac, tatlı konuşan biri idi, tarikata meyilli şiirleri vardı."

Ben derim ki: Öldürülüşünden bu yana insanlar Hallac'ın durumu hakkında çeşitli fikirler ileri sürmüşlerdir. Fıkıhçıların birçoğu, âlimler ve imamların onu öldürmek gerektiği ve onun kafir olarak öldürüldüğü, yalancı, hakkı batıl gösteren, gözbağcılık yapan biri olduğu hususunda icma ettiklerini bildirmişlerdir. Sofilerin çoğu da bu görüştedirler. Ama yukarıda da anlatıldığı gibi sofilerin bir kısmı onun hakkında güzel sözler söylemişlerdir. Ne var ki, dış görünümünü onları aldatmıştır. Onun iç kısmına ve sözünün gerçek anlamına vakıf olamamışlardır. Hallac, ilk zamanlarda kendini ibadete veren Rabbani bir kimse idi. Ama ilimden nasibi yoktu, kendi durumunu ve yaşantısını Allah'ın rızasına ve takvaya dayandırmamıştı. Bu nedenledir ki, ıslah ettiğinden çok ifsad ettiği gerçektir.

Süfyan b. Uyeyne dedi ki: Bozulan âlimlerimizde Yahudilere benzerlik vardır. Bozulan âbidlerimizde de Hristiyanlara benzerlik vardır. Bu nedenledir ki Hallac'ın kafasına hulul (yani ilahın insanının içine girmesi) ve ilah ile insanın birleşmesi (vahdet-i vücud) inancı girmişti. Bu nedenle çözüntüye uğrayan sapık kimselerden biri oldu.

Başka yollardan gelen bir rivayette anlatıldığına göre Hallac'ın durumu altüst olmuş, çeşitli şehirlere seyahatlerde bulunmuş, bütün bu seyahatlerinde halka, kendisinin Aziz ve Celil olan Allah'a davet eden biri olduğunu göstermişti.

Sahih bir rivayette anlatıldığına göre o, Hindistan'a gitmiş ve orada büyüculüğü öğrenmiştir. "Ben, büyü ile insanları Allah'a davet ediyorum." demişti. Hindistanlılar ona mektup yazarlarken, Muğis diye hitap ediyorlardı. Muğis, insanın imdadına koşan zat demektir. Serkisanlılar ise ona mektup yazarlarken Mukit, adıyla hitap ediyorlardı. Mukit; her canlıya azığını veren zat demektir. Horasanlılar onunla mektuplaşıırken kendisine Mümeyyiz adıyla hitap ediyorlardı. Farşlılar onunla mektuplaşırlarken kendisine Abdullah ez-Zahid lakabıyla hitap ediyorlardı. Huzistanlılar onunla mektuplaşırlarken kendisine Ebu Abdillah ez-Zahid Hallacu'l-Esrar diye hitab ediyorlardı. Bazı Bağdatlılar, yanlarında bulunduğu esnada kendisine Mustalim (kesici) diyorlardı. Basralılar ise, ona Muhayyir diye hitab ediyorlardı. Muhayyir, insanı şaşkına çeviren demektir. Ahvazlıların ona Hallac adını takmalarının sebebi, onun kalblerindeki düşünceleri keşfetmesi idi ya da şu sebepten ötürü ona Hallac adını takmışlardı: Bir defasında o, pamuk diden bir halaca giderek şöyle demişti:

- Şu işimi görmek için falan yere gider misin?
- Gördüğün gibi ben burada pamuk ditmekle meşgulüm.
- Sen işimi görmeye git de, ben senin yerine pamukları diderim.

Adam Hallac'ın işini görmeye gitmişti, ama çabucak geri döndüğünde ambardaki bütün pamukların didilmiş olduğunu gördü!

Anlatıldığına göre Hallac, elindeki sopa ile pamuklara işaret etmiş ve pamuklar kozalarından ayıklanmıştı.

Bu hikayenin doğruluğu ve Hallac'a nisbeti hususunda şüphe vardır. Her ne kadar o böyle şeyleri yapmışsa da bu hikayenin ona ait olduğu şüphelidir. Çünkü şeytanlar kendi adamlarına yardım eder, onların hizmetlerini görürler. Başka bir rivayette anlatıldığına göre, babası da hallaçlık yapmış olduğundan ötürü Hallac Mansur, o pamukları kısa bir sürede ditmişti.

Onun, işin başlangıcında hulûl itikadına sahip olduğunu gösteren birçok deliller vardır. Bu delillerden bazıları onun şu şiirleridir:

"Yumuşak ve hoş misk kokusu ile anberin birleştirilerek yaratılışları gibi senin ruhun da benim ruhumla birleştirilerek yarattı.

Sana bir şey dokunursa bana da dokunur, ben de onu hissederim, sen ve ben diye ayıramayız."

"Senin ruhun, şarabın berrak suyla karıştırılışı gibi benim ru-

humla karıştırıldı.

Sana birşey dokunursa bana da dokunur, her halde ben ve sen aynıyız."

"Seni kendi içinde kendi sırrında tahkik ettim, lisanım sana hitab etti.

Bazı manalarda birleştik, bazı manalarda ayrıldık.
Saygınlığın seni gözlerin görmesinden perdelemişse de;
Sana olan aşkım seni iç organlarıma kadar yaklaştırmıştır."

Hallac'ın şu şiirini İbn Atâ'ya okumuşlardı:

"Ben seni istiyorum ama sevap için değil
Ben seni azap için istiyorum.
Ben bütün maksatlarıma kavuştum.
Sadece azaptan duyacağım lezzetli vecdi elde edemedim."

Bu şiiri dinledikten sonra İbn Atâ şöyle demişti: "İşte bununla aşkın acısı, külfetlerin ağırlığı, esefin yangını artar. Bu netleşip hakkın tatlı aşk şarabına ulaşınca işte o zaman gözden devamlı surette yaşlar akar."

Hallac'ın şu şiiri Ebu Abdillâh b. Hafife okunmuştu:

"Maddi âlemlerini izhar eden Allah, noksanlıklardan münezze ve yücedir.

Onun lahutî sırrı yükseldi ve parlak ışıklar saçıp âlemi deldi.

Sonra halkı ve yaratıkları içinde zahiren göründü, tıpkı yiyen ve içen insanlar suretinde göründü.

Öyle ki, yaratıkları onu gözleriyle gördüler, kaş göz arasında bir anda görüntür gibi oldu."

Bu şiiri dinledikten sonra Ebu Abdillâh b. Hafif dedi ki: "Böyle diyen kimseye Allah lanet etsin!" Kendisine bunun Hallac'a ait bir şiir olduğu söylenince o: "Hayır, bu ona nisbet edilmiş bir şiir olmalıdır." dedi.

Şu şiir de ona nisbet edilmiştir:

"Yakında benden hal hatır soracaksın, senden sonra karşılaştığım keder ve hüznüleri öğreneceksin.

Ben ne halde olduğumu biliyorsam eğer, yok olayım.
Nasıl olmadığımı da biliyorsam yine yok olayım."

İbn Hallikan dedi ki: "Bu şiirin Hallac'a değil de Semnun'a ait olduğu rivayet edilir."

Şu şiir de Hallac'a aittir:

"Gözlerim senden başkasının aşkına uykusuz kalır veya ağlarsa;
O zaman gözlerime umduğu ve ümid ettiği şeyler verilmesin.

Eğer kalbimde senden başkasının aşkı gizliyse nefsim temizlenmesin.

Arzu ve emellerin bahçesi senin yanaklarında parıldamakta ve görünmektedir."

Şu aşağıdaki şiir de Hallac'a aittir:

"Dünya beni aldatıyor, sanki onun halini bilmiyormuşum gibi.

Hükümdar kendi sınırlarına yaklaşılmasını yasakladı. Ben de onun helal kıldığı, serbest bıraktığı yerlere yaklaşmaz oldum.

Onun muhtac olduğunu gördüm, lezzetini ona bağışladım."

Hallac, çeşitli elbiseler giyerdi; bazen sofî elbisesi, bazan pejmürde elbiseler, bazan asker elbisesi giyerdi. Zenginlerin, hükümdarların ve askerlerin çocuklarıyla arkadaşlık ederdi. Arkadaşlarından biri onu bir defa eski püskü elbiseler içinde görmüştü. Elinde bir baston ve bir de su tulumu vardı. Seyahate çıkmaktaydı. Arkadaşı ona: "Ey Hallac, bu ne hal?!" diye sorunca, Hallac şu şiiri okumaya başlamıştı:

"Dün yoksulların elbisesini giyinerek akşamlamıştım, ama o elbiseler hür ve cömert bir kimsenin üzerinde çürüyüp gittiler.

Bir hali eski haline göre değişmiş olarak görürsen sakın aldanmayasın.

Benim helak olan ya da yükselen bir nefsim vardır, senin ömrüne yemin ederim ki, ben çok büyük bir işe doğru gitmekteyim."

Şimdi de Hallac'ın güzel sözlerinden bazı örnekler verelim:

Adamın birisi gelerek, Allah kendisine fayda versin diye ondan bir tavsiyede bulunmasını istemişti. Hallac da ona şu tavsiyede bulunmuştu:

"Nefsine dikkat et, eğer sen onu hak ile meşgul etmezsen o seni haktan alıkoyup oyalar."

Adamın biri de ona şöyle demişti:

"— Bana öğüt ver.

— Vacip kıldığının hükmü ile, hakla beraber ol."

Hatib Bağdadî'nin rivayetine göre Hallac şöyle demiştir:

"Öncekilerin ve sonrakilerin ilimleri şu dört cümleye dayanır:

- 1- Yüce Allah'ı sevmek,
- 2- Az şeyi sevmemek,
- 3- Allah katından indirilen Kur'ân'a tabi olmak,
- 4- İyi halden kötü hale döndürülmekten korkmak."

Ben derim ki: Hallac, bunlardan üçüncü ve dördüncü makamlarda sapmıştır. Çünkü o Kur'ân'a tabi olmamış ve istikamet üzerede olmamıştır. Aksine o, iyi halden sapıp eğriliğe, bid'ata ve sapıklığa yönelmiştir. Allah'tan afiyet diliyoruz.

Ebu Abdurrahman es-Sülemî, Amr b. Osman el-Mekkî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Mekke sokaklarından birinde Hallac'la beraber yürümekte ve Kur'ân okumaktaydım. O, benim okuyuşumu duyunca: "Ben de buna benzer sözler söyleyebilirim!" dedi. Bunu duyunca hemen kendisinden ayrılp gittim.»

Hatib Bağdadî, Ebu Zür'a et-Taberî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İnsanlar Hüseyin b. Mansur el-Hallac hakkında iki kısma ayrılmışlardır. Kimi onu kabul etmiş, kimi de reddetmiştir. Ama Muhammed b. Yahya er-Razî'nin şöyle dediğini işittim: "Ben, Amr b. Osman'ın Hallac'ı lanetlediğini ve: "Eğer gücüm yetseydi onu ellerimle öldürürdüm!" dediğini işittim. Kendisine: "Ey şeyh, sen Hallac'ın aleyhinde bir delile rastladın mı?" diye sorduğumda o şöyle cevap verdi: "Ben Allah'ın kitabından bir ayet okudum. Bunu duyan Hallac: "Ben de bunun gibi bir telifte bulunabilir ve bunun gibi sözler söyleyebilirim!" dedi.»

Ebu Zür'a et-Taberî, Ebu Yakub el-Akta'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Kızımı Hüseyin el-Hallac'la evlendirdim. Çünkü Hallac'ın iyi yolda olup kendini ibadete veren bir kimse olduğunu zannetmiştim. Ama biraz zaman geçtikten sonra onun hilekar, büyücü, murdar ve kafir biri olduğunu anladım!»

Ben derim ki: Ebu Yakub el-Akta, kızını Mekke'de Hallac ile evlendirmişti. Kızı Ümmü Hüseyin binti Ebi Yakub el-Akta'dır. Hallac'la evlenen kızı Ahmed adında bir çocuk dünyaya getirdi.

Ebü'l-Kasım el-Kuşeyrî, "er-Risale" isimli eserinde, "Meşayihin Kalplerinin Hıfzı" adlı babda şöyle demiştir:

«Amr b. Osman, Mekke'de iken Hallac'ın yanına gitmişti. Hallac elindeki bir kağıda bir şeyler yazmaktaydı. Amr kendisine: "Ne yazıyorsun?" diye sorduğunda Hallac: "İşte Kur'ân'a karşı bir şeyler yazıyorum." demiş, Amr da ona beddua etmişti. Hallac, ondan sonra iflah olmamıştı. Amr, kızını Hallac'la evlendirdiğinden ötürü Ebu Yakub el-Akta'ı kınamış ve protesto etmişti. Memleketin birçok yerlerine mektuplar yazarak Hallac'ı lanetlemiş ve insanları ondan sakınmaya

çağırmıştı. Hallac, İslâm ülkesinin çeşitli beldelerine başıboş bir halde gitmiş, serserice dolaşmış, sağ ve solu fesada vermişti. Kendisinin, insanları Allah'a davet eden bir kimse olduğu izlenimini vermiş ve çeşitli hilelere başvurmuştu. Bu yaramaz tavrını devam ettirmiş, nihayet Cenâb-ı Allah, suçlular topluluğunun üzerinden geri çevrilemeyen azabını onun tepesine indirmişti. Ancak bir zındıkan omuzları arasına inen şeriat kılıcı ile öldürülmüştü. Cenâb-ı Allah bu şeriat kılıcını sıddık bir kimseye musallat etmeyecek kadar adildir. Kaldı ki Hallac, Kur'an-ı Azim'e saldırmış, Beled-i Haram'da Cebraîl (a.s.)'in onu inzal ettiği yerde yani Mekke'de Kur'an'a muarazada bulunmak istemişti. Oysa Cenâb-ı Allah bir ayet-i kerimede şöyle buyurmuştur:

"Ve orada (Mescid-i Haram'da) zulm ile yanlış yola saptırmak isteyen, can yakıcı bir azaba uğratırız." (el-Hac, 25.)

Tabii ki onun yaptığından büyük bir saptırma düşünülemez.

Hallac, inatçılığı hususunda Kureyş kafirlerine benzetilmiştir. Nitekim yüce Allah, Kureyş kafirlerinden bahsederken şöyle buyurmuştur:

«Ayetlerimiz kendilerine okunduğu zaman onlar: "İşittik, işittik! İstesek biz de aynıni söyleyebiliriz; bu sadece eskilerin masallarıdır" derlerdi.» (el-Enfâl, 31.)»

HALLAC'IN HİLELERİNE ÖRNEKLER

Hatib Bağdadî, şöyle rivayet etmiştir:

«Hallac, kendi has adamlarından birini, Cebel beldesine gidip orada halka kendini âbid, salih ve zahid bir kimse olarak göstermesini emretti. Halk, onun âbid, salih ve zahid bir kimse olduğunu görüp kendisine yönelerek onu severek bağlandığında, onlara, aniden gözlerinin kör olduğunu söylemesini ve gözünü yummasını; aradan birkaç gün daha geçtikten sonrada kötürüm olduğunu söylemesini ve kesinlikle ayağa kalkmamasını, onu tedavi etmeye çabalamaları halinde ise onlara şöyle demesini emretti: "Ey iyiliksever cemaat! Bu yaptıklarınızın bana hiç faydası olmayacaktır." Böyle dedikten sonra aradan birkaç gün geçince onlara, Rasûlullah (s.a.v.)'ı rüyasında gördüğünü ve kendisine Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu söylemesini tembihledi: "Senin şifa bulman, ancak kutubun elleri ile mümkün olacaktır ve kutub, falan ayın falan gününde sana gelecektir, onun evsafı şöyle şöyledir."

Hallac, yola çıkardığı adamına, falan ayın falan gününde onun bulunduğu şehire geleceğini de bildirdi. Adam kendisine emredilen şehire gitti. Orada ikamete başladı. Kendini ibadete verdi. Salih bir kimse olduğunu halka gösterdi. Kur'an okumaya başladı. Bir müddet

bu halde ikamet ettikten sonra halk onun veli bir kişi olduğuna inanıp onu sevdi. Bir süre sonra onlara gözlerini kaybettiğini söyledi, gözlerini kapattı. Bir süre böylece kaldı. Aradan bir müddet geçtikten sonra da kötürüm olduğunu söyleyip yere çöktü ve hiç kalkmadı. Bütün imkanları seferber ederek onu tedavi etmeye çalıştılsa da bundan hiçbir fayda elde edilemedi. Adam onlara dedi ki: "Ey iyiliksever cemaat! Sizin bu yaptıklarınızın bana hiçbir faydası dokunmayacaktır ve bu hiçbir sonuç vermeyecektir. Çünkü ben rüyada Rasûlullah (s.a.v.)'ı gördüm. Bana: "Senin afiyete erip şifa bulman ancak kutub sayesinde mümkün olacaktır. O falan ayın falan gününde sana gelecektir." dedi.»

Önceleri elinden tutarak onu mescide götürüyorlardı, ama daha sonra kötürüm olunca onu sırtlarına alıp taşıyarak götürmeye başladılar. Kendisine ikram ettiler. Derken, söylediği vakit gelip çattı. Zaten o zamanı, Hallac'la aralarında kararlaştırmışlardı.

Hallac, gizlice bu şehre geldi. Üzerinde beyaz yün elbiseler vardı. Mescide girdi. Bir sütunun yanına çöküp kendini ibadete verdi. Hiç kimseye bakmıyordu. Halk, o hasta kişinin kendilerine anlattığı evsafa bakarak Hallac'ı tanıdılar. Hemen koşup selam verdiler, eteğine el, yüz sürdüler. Sonra o afiyet ve şifa beklemekte olan kötürüm adamın yanına gittiler, yabancı birinin mescide geldiğini bildirdiler. Hasta adam: "Evsafını bana söyleyin." deyince Hallac'ın evsafını anlattılar. Hasta adam şöyle dedi: "İşte, Rasûlullah (s.a.v.)'ın rüyamda bana anlattığı ve kendisinin elinden şifa bulacağımı söylediği adam odur! Beni hemen ona götürün."

Hasta adamı alıp mescide, Hallac'ın yanına götürdüler. Birbirlerini tanıdılar, konuştular. Hasta rolü yapan adam Hallac'a: "Ey Abdullah'ın babası! Ben rüyada Rasûlullah (s.a.v.)'ı gördüm..." dedi ve güya görmüş olduğu rüyayı ona anlattı. Hallac da ellerini semaya kaldırıp onun için dua etti, sonra kendi avucuna biraz tükürüp eliyle hasta adamın gözlerine sürdü. Gözleri hemen açıldı. Sanki daha önce gözleri hiç kör olmamış ve hastalanmamış gibi görmeye başladı. Sonra tükürüğünden birazını alıp kötürüm olan ayaklarına sürdü, adam hemen ayağa kalkıp yürümeye başladı. Sanki hiç kötürüm olmamış gibiydi. Herkes onu seyrediyordu. Şehrin ümera ve büyükleri de oradaydılar. Büyük bir kalabalık ve gürültü meydana geldi. Cemaat tek-bir getirip tesbihde bulundular. Hallac'a da, kendilerine gösterdiği yalan ve batıl kerametinden dolayı büyük bir saygı gösterdiler.

Hallac, bir müddet yanlarında kaldı. Ona ikram ve saygı gösterdiler. Kendi mallarından ne isterse ona vereceklerini söylediler ve kendilerinden mallarını istemesini de gönülden arzuladılar. Hallac o şehirden ayrılp gitmek istediğinde ona çok miktarda para toplayıp

vermek istedilerse de o; "Benim dünyaya ihtiyacım yoktur. Ben bu mertebeye dünyayı terketmekle ulaşabildim. Fakat, şu hasta adamınızın Tarsus sınırında cihadda olan abdal kardeş ile ashabı vardır, onlar hacca gitmek, sadaka vermek isteyebilirler. Bu parayı onlara gönderin. Belki bu paranızla güçlenip bazı hayırlı işler yaparlar. dedi. Kötürüm rolü yapan adamı da: "Şeyh efendi doğru söylüyor. Cenâb-ı Allah, gözlerimi bana geri verdi ve afiyet ihsan etti. Artık kalan ömrümü Allah yolunda cihad etmek ve abdal, salih kardeşlerimizle birlikte Allah'ın beytini haccetmek yolunda sarfedeceğim." dedi. Sonra da gönülllerinden koparak topladıkları o paraları Hallac'a vermeleri için onları teşvik etti. Fakat Hallac aralarından çıkıp gitti, o kötürüm rolü yapan adamı ise aralarında bir müddet daha kaldı. Nihayet binlerce altın ve gümüşten müteşekkıl çok miktarda mal ve parayı toplayıp ona verdiler. O da bu paraları alınca vedalaşarak şehri terketti ve Hallac'ın yanına gitti. İkisi bu mal ve paraları kendi aralarında paylaştılar.»

Adamın birinin şöyle dediği rivayet edilir:

«Hallac-ı Mansur'un, birçok harika hallerinin olduğunu duyuyordum. Kendisini bu hususta denemek istedim. Yanına gittim, selam verdim. Bana: "Şu anda canın birşey yemek istiyor mu?" diye sordu. Ben de: "Taze bir balık yemek istiyorum." dedim. Hemen evine girdi. Bir saat kadar kayboldu, sonra yanıma geldi. Elinde taze bir balık vardı. Balık canlıydı, elinde çırpınıyordu. Kendisinin ayakları ise çamurlanmıştı. Bana: "Allah'a dua ettim, bana şu balığı getirebilmem için derin vadilere gitmemi emretti. Ben de derin vadilere daldım, ayaklarımda gördüğün çamur işte ondan ötürüdür." dedi. Kendisine dedim ki: "Eğer sana kesin olarak inanmamı istiyorsan, izin ver de evinin iç kısımlarını kontrol edeyim. Eğer benim içeriye girmiş olduğum şu kapıdan başka dışarıya açılan bir kapı veya pencere gibi bir geçit yoksa, mesele yok, sana inanırım. Aksi takdirde inanmam."

Hallac, bana: "İçeri gir ve kontrol et." dedi. İçeriye girdim, kapıyı kilitledi ve beni gözetlemeye başladı. Evi dolaştım, başka bir yere veya dışarıya açılan herhangi bir geçit göremedim. Balığı nasıl getirdiğine şaşıtm. Sonra bir baktım ki, karşı tarafta bir perde var! Perdeyi oynattım, aralandı. Perdenin gerisinde bir geçit gördüm. İçeriye girdiğimde muazzam bir bostana vardım. Orada eski yeni, çeşitli meyveler ve mahsüller vardı. Ama bütün bu meyveleri ve ürünleri güzelce muhafaza etmesini bilmişti. Orada yenmeye hazır birçok şeyler gördüm. Ayrıca büyük bir su sarnıcı gördüm ki, içinde irili ufaklı çok miktarda balık vardı! Sarnıca girip bir balık çıkardım. Tıpkı Hallac'ın ayakları gibi benim de ayaklarım çamurlandı. Balığı aldım ve Hallac'ın yanına döndüm. Kendisine: "Kapıyı aç da yanına geleyim, çün-

kü artık sana inandım." dedim. Ama, kendisi gibi ayaklarım çamurlanmış ve elimde bir balıkla görünce, beni öldürmek üzere koşarak peşimden geldi. Elimdeki balığı yüzüne çarpıp kaçtım ve şöyle dedim: "Ey Allah'ın düşmanı! Sen beni bu hususta bugün çok yordun." Kendisinden kurtulup gittim.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra Hallac, yine benimle karşılaştı. Gülerek bana: "Sakin gördüklerini kimseye söylemeyesin, yoksa yatağında bile olsan, seni öldürecek birini sana gönderirim." dedi. Ben de sırrını ifşa ettiğim takdirde beni öldüreceğine inandım. Dolaşısıyla kendisi idam edilinceye kadar bu olayı kimselere anlatmadım.»

Günün birinde Hallac, bir adama şöyle dedi: "Bana iman et ki, sana bir serçe göndereyim. Öyle bir serçe ki, onun bir habbe ağırlığındaki tersini bir men (180-280 miskal arasındaki bir ölçek) bakır üzerine koyduğunda o bakır, altına dönüşür." Adam da ona şu cevabı verdi: "Sen bana iman et de sana bir fil göndereyim, o fil sırtüstü uzandığında ayakları semaya kadar uzansın, onu saklamak istediğinde de alıp gözlerinden birinin içine koyup saklayabilirsin!" Hallac, adamın bu cevabı karşısında şaştı, donup kaldı, bir cevap veremedi.

Hallac, Bağdat'a geldiğinde halkı kendisine inanmaya davet etti. Onlara şeytani halleri, gözbağcılığını ve bazı olağanüstü fiilleri gösterdi. Çoğunlukla ona Rafiziler inanıyorlardı. Çünkü onların akılları kıttı. Ayırım güçleri zayıftı, hak ile batılı birbirinden ayırd edemiyorlardı.

Günün birinde Rafizilerin reislerinden birini yanına çağırdı ve onu kendisine imana davet etti. Rafizi reis de ona şöyle dedi: "Ben kadınları seven bir adamım, ama başım keldir, kalan saçlarım da ağarmıştır. Eğer bendeki bu kusuru giderebilirsen sana iman ederim ve senin masum imam olduğuna inanırım. Dilersen peygamber olduğunu, dilersen de Allah olduğunu bile söylerim!" Adamın bu cevabı karşısında Hallac şaşkına döndü ve cevap veremedi.

Şeyh Ebü'l-Ferec b. Cevzî dedi ki: "Hallac, kılıktan kılığa girerdi. Bazan ferace giyer, bazan kaftan giyer, bazan da bornoz giyerdi. Hangi topluluğun yanına giderse onlara göre elbise giyerdi. Gittiği kimseler Ehl-i Sünnet iseler onlara göre; Rafizi veya Mutezili iseler onlara göre; sofi iseler onlara göre, fasık kimseler iseler de onlara göre elbiseler giyerdi. Ahvaz'da ikamet ettiğinde kudret dirhemleri dediği bazı dirhemler sarfetmeye başladı. Bunu Şeyh Ebu Ali el-Cübbâf'ye sorduklarında o şu cevabı vermişti: "Bütün bunlar insanın hile ile elde edebileceği birtakım şeylerdir. Ama onu hiçbir yere geçit vermeyen kapalı bir eve koyun, sonra da ondan iki demet diken bulup getirmesini isteyin. Bakın bakalım bunu yapabiliyor mu?" Hallac bunu du-

yunca Ahvaz'dan ayrılmış gitti.»

Hatib Bağdadî, "Tarih"inde İsmail b. Ali el-Hatib'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hallac Hüseyin b. Mansur adında bir adamın adı duyulmaya başladı. O, aleyhinde yapılan bir jurnal nedeniyle sultanın hapsindeydi. Ali b. İsa'nın birinci vezirliği zamanında hapsedilmiş idi. Hallac'ın çeşitli zındıklıkları ve hilekarlıkları anlatılıyordu. İnsanları saptırdığı söyleniyordu. İnsanları büyücülük, göz bağcılığına benzer şeylerle aldatıyor, peygamber olduğunu iddia ediyordu.

Yakalandığı zaman vezir Ali b. İsa, onun durumunu belirledi. Onunla ilgili malumatı halife Muktedir Billah'a aktardı. Fakat Hallac kendisine yapılan isnatları kabullenmedi. Halife de onu Rahbetü'l-Cisr'de günlerce işkenceye maruz bıraktı. Her gün sabahleyin onu diri diri ağaca asıyor, sonra indiriyor ve hakkında söylenenleri halka duyuruyordu. Asıldığı ağaçtan indirildikten sonra tekrar zindana gönderiliyordu.

Uzun seneler zindanda kaldı. Ama bir zindandan diğer bir zindana naklediliyordu. Çünkü bir zindanda uzun süre kalması halinde, mahkumları saptırmasından korkuluyordu. Nihayet son olarak sultanın sarayında hapsedildi. Bu sırada sultanın kölelerinden bir grubu baştan çıkardı. Onlara kötü fikirler aşıladı, çeşitli hilelerle onları kendine meylettirdi. Neticede onlar da kendisini himaye edip savunmaya ve güzel yiyecekler getirerek onu beslemeye başladılar. Sonra katiplerden ve diğer görevlilerden bir gruba haber gönderdi, onlar da onun çağrısına icabet ettiler. Durumu güçlendi. Nihayet rablık iddiasında bulundu. Adamlarından bir grup sultana jurnallendi. Bunun üzerine yakalandılar. İçerinden birisinin yanında söylenenlerin doğruluğunu tasdik edici mahiyette mektuplar bulundu. Onlar da bunu dilleriyle itiraf ettiler.

Hallac'ın haberi her tarafa yayıldı. İnsanlar onun öldürülmesi gerektiğini söylediler. Halife, onun vezir Hamid b. Abbas'a teslim edilmesini; vezire de onu kadıların, âlimlerin huzuruna getirip durumunu açığa çıkarmasını, adamlarla yüzleştirilmesini emretti. Bu hususta uzun uzadıya karşılıklı konuşmalar cereyan etti. Sonra halife onun durumunu iyice anladı. Hakkında söylenenlerin doğruluğuna kanaat getirdi. Bu husus, kadıların huzurunda tesbit edildi. Âlimler onun öldürülmesi gerektiğine dair fetva verdiler. Halife, öldürülüp ateşte yakılmasını emretti. Hicretin 309. senesinin zilkade ayının bitimine dokuz gün kala, salı günü, Bağdat'ın batı yakasındaki emniyet dairesine getirildi. Orada kendisine 1.000 kırbaç vuruldu. Sonra elleri ve ayakları kesildi. Boynu vuruldu. Cesedi ateşte yakıldı. Kesik başı yeni köprünün surları üzerine dikildi. Elleri ve ayakları da asıldı.»

Ebu Abdurrahman b. Hasan es-Sülemî, Ebu Bekir b. Memşaz'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Dinever'de bir adam yanımıza geldi, yanında bir dağarcık vardı. Gece gündüz bu dağarcığını yanından ayırmıyordu. Arkadaşlarımız onun bu durumundan kuşkulandılar. Dağarcığını açıp baktılar, içinde Hallac'a ait bir mektup buldular. Mektubun baş kısmında şöyle yazılıydı: "Rahman ve rahimden falan oğlu falana."

Mektupta Hallac, onu dalalete ve kendisine iman etmeye davet ediyordu.

Bu mektup Bağdat'a gönderildi. Mektuptaki ifadeler Hallac'a soruldu. O da kendisinin yazmış olduğunu itiraf etti.

Kendisine şöyle dediler:

— Sen daha önce peygamberlik iddia ediyordun, şimdi de ilahlık ve rablik mi iddia ediyorsun?

— Hayır, ama bu ifadeler bizce vahdet-i vücudun ta kendisidir, yazan ancak Allah'tır. Ben ve elim ise onun birer aletiyiz!

— Senin bu görüşünü paylaşan birileri var mı?

— Evet, İbn Atâ, Ebu Muhammed el-Harirî ve Ebu Bekir eş-Şiblî de benim görüşümü paylaşmaktadırlar.

Bu durum Ebu Muhammed el-Harirî'ye sorulduğunda o: "Böyle diyen kafirdir." dedi. Ebu Bekir eş-Şiblî'ye sordular, o da: "Böyle diyen bir adam konuşmaktan men edilir." dedi. İbn Atâ'ya sorduklarında ise o şu karşılığı verdi: "Hallac'ın bu konuda söyledikleri doğrudur." Böyle demesi üzerine kendisine işkence edildi, nihayet bu yüzden öldü.»

Ebu Abdurrahman es-Sülemî, Muhammed b. Abdurrahman er-Razî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Vezir Hamid b. Abbas, Hallac'ı huzuruna getirdiğinde ona itikadını sordu, o da itikadını içeren ifadeleri yazılı olarak verdi. Vezir bunu Bağdat fıkıhçılarına sordu. Onlar bunu protesto ettiler. Bu inanca sahip olan bir kimsenin kafir olacağını söylediler. Vezir de şöyle dedi: "Ebû'l-Abbas b. Atâ da öyle diyor." deyince fıkıhçılar: "Öyle diyen bir kimse kafirdir." diye karşılık verdiler.

Sonra vezir, İbn Atâ'yı kendi makamına çağırdı, İbn Atâ gelip vezirin makamında baş köşede oturdu. Vezir ona Hallac'ın demin nakletmiş olduğumuz sözlerinin hükmünü sordu. O da şu cevabı verdi: "Böyle demeyen kimse itikadsızdır!" Vezir ona şu karşılığı verdi: "Yazıklar olsun sana! Sen böyle sözleri ve böyle bir inancı tasvip mi ediyorsun?" İbn Atâ, onun bu sorusunu şöyle cevapladı: "Sen bunlardan ne anlarsın, sen ancak insanların mallarını gasbedip onlara zulmeder ve onları öldürürsün. Sen nerede, bu efendilerin ve velilerin sözlerini anlamak nerede!"

Bunun üzerine vezir, İbn Atâ'nın yüzünün tokatlanmasını, ayak-kabıllarının çıkarılmasını ve kafasına vurulmasını emretti. Görevliler bu emri yerine getirdiler. Nihayet İbn Atâ'nın burun deliklerinden kan aktı. Vezir onun zindana atılmasını emretti. Kendisine: "Senin bu muameleni halk tasvib etmez, bundan rahatsız olurlar." demeleri üzerine İbn Atâ evine gönderildi. İbn Atâ da: "Allah'ım, veziri öldür, ellerini ve ayaklarını kestir!" diye beddua etti. Yedi gün sonra İbn Atâ öldü. Bir süre sonra da vezir çok feci bir şekilde öldürüldü. Elleri ve ayakları kesildi, evi yakıldı. Halk, vezirin öldürülmesinin kendi inançlarına göre İbn Atâ'nın bedduası nedeniyle olduğuna kanaat getirdi. Sevdikleri bir kimseye eziyet edilmesinin buna neden olacağını söylediler. Hatta bazı ilim cemaatleri de İbn Arabî'ye veya Hüseyin el-Hallac'a ve diğerlerine eziyet etmenin buna yol açtığını söylediler ki, bu da falan adamın günahı nedeniyle olmuştur diye beyanda bulundular. Bağdat âlimleri, Hallac'ın kafirliğine ve zındıklığına ve bu sebeple öldürölüp asılmasına ittifakla karar verdiler ki, o zamanın Bağdat âlimleri, dünyada sayılır kimselerdi.»

Ebu Bekir Muhammed b. Davud ez-Zahirî dedi ki: «Ebu Bekir'in öldürülmesinden önce, Hallac ilk defa yakalandığında kendisine Ebu Bekir'in durumunu sordular, o da şu cevabı verdi: "Eğer Allah'ın peygamberi (s.a.v.)'ne indirdiği Kur'ân ve onun getirdiği şariat hak ise, Hallac'ın söyledikleri batıldır." Ebu Bekir Muhammed, Hallac'a karşı şiddetli tavır takınanlardandı.»

Ebu Bekir es-Solî dedi ki: «Hallac'ı gördüm, onunla konuştum. Onun ukalalık yapan bir cahil, mübalaga yapan bir geri zekalı, iddia-cı bir habis, zahidlik görüntüsü sergileyen ama dünyaya rağbet eden, facir ama ibadet ediyormuş izlenimi veren biri olduğunu gördüm."

Hallac, ilk defasında asılıp dört gün müddetle sehpa da kaldığında ve durumu halka ilan edildiğinde bazıları onun bir sığra bindirilmiş olarak sehpanın yanına getirildiğini görmüşler ve onun: "Ben Hallac değilim. Ona benzetildiğim için ben yakalandım, ama o kaçıp gitti." dediğini söylemişlerdir.

Darağacının yanına getirildiğinde asılacağı esnada şöyle dediği rivayet edilir:

"Ey yardım edici Allah'ım. Aramızdaki dostluk nedeniyle bana yardım et. Aramızdaki dostluk nedniyle bana yardım et."

Asılı iken de şöyle dediğini bazıları naklederler: "İlahi, ben rağbetler diyarındayım. Şu tuhafıklara bak! İlahi, sana eziyet edenleri sevdiğine göre, senin yolunda eziyet görenleri kim bilir ne kadar seversin!"

HALLAC'IN ÖLDÜRÜLMESİ

Hatib Bağdadî ve diğerleri dediler ki: Hallac, Bağdat'a son gelişinde sofilerle arkadaşlık etti ve sofiliğe intisab etti. O zaman, Hamid b. Abbas vezir idi. Hallac'ın saray erkanından, haciblerden bazılarını dalalete sürüklediğini, hacib Nasr el-Kaşverî'nin bir kısım kölelerini de yoldan çıkardığını duydu. Güya Hallac onlara, ölüleri dirilttiğini, cinlerin kendisine hizmet ettiklerini, dilediği ve arzuladığı şeyleri kendisine getirdiklerini iddia etmiş ve birkaç ölü kuşu dirilttiğini söylemişti.

Muhammed b. Ali el-Kınâî adındaki bir katibin Hallac'a ibadet ettiğini ve insanları Hallac'ın itaatına davet ettiğini duyan vezir Hamid, o adamı arattırdı, yerini tesbit etti. Evini kuşatma altına alıp onu yakaladı. Adam, Hallac'ın müridlerinden olduğunu itiraf etti. Evinde yapılan aramalarda Hallac'ın kendi eliyle yazdığı yazıların ipek sayfalar üzerine altın yaldızla yazılmış ve çok kıymetli ciltle ciltlenmiş olduğunu gördüler. Bu evde ayrıca, içinde Hallac'ın tersi, sidiği, bazı eşyaları ve yediği ekmekten bir parçanın da bulunduğu bir kap gördüler. Vezir Hamid, Muktedir'den Hallac'la ilgili olarak konuşma müsaadesi istedi. Muktedir de ona bu izni verdi ve Hallac'ın işini halletmesini emretti.

Vezir Hamid, Hallac'ın taraftarlarından bir grubu makamına çağırarak onları korkutup tehdit etti. Onlar da kendi inançlarına göre Hallac'ın, Allah'la beraber bir ilah olup ölüleri dirilttiğini itiraf ettiler. Kendileri Hallac'la bu konuları tartıştıklarını, bunu onun yüzüne karşı anlattıklarını, ancak Hallac'ın bütün bunları inkar edip kendilerini yalanladığını ve şöyle dediğini de naklettiler: "Rablık veya peygamberlik iddiasında bulunmaktan Allah'a sığınırım. Ben ancak Allah'a ibadet eden, onun için çok oruç tutan, çok namaz kılan ve hayırlı işler yapan bir kimseyim. Bundan başka bir iş yaptığımı asla kabul etmiyorum."

Hallac'ın sırtında siyah bir zırh, ayaklarında da on üç zincir bağı vardı. Zırh ve zincir bağları, dizlerine kadar uzanmıştı. Bununla beraber her gün ve gecede 1.000 rekat namaz kılıyordu.

Vezir Hamid b. Abbas'ın yakalamasından önce Hallac, hacib Nasr el-Kaşverî'nin evinde bulunuyordu. İnsanların onunla görüşmesine engel çıkarılmıyordu. Kendine bazen Hüseyin b. Mansur, bazen de Muhammed b. Ahmed el-Farisî adını takıyordu. Hacib Nasr ona aldandmış ve onun salih bir kimse olduğunu sanmıştı. Bir defasında onu halife Muktedir Billah'ın yanına götürmüş ve Hallac, Muktedir'deki bir sancı için okuyup üflemiş, Muktedir de tesadüfen iyileşmişti. Aynı şekilde Muktedir'in annesi Seyyide hastalandığında Hallac, ona da

okuyup üflemiş ve Seyyide iyileşmişti. Böylece Hallac'ın işleri yoluna girmiş, artık sultanın sarayında itibar kazanmıştı. Aleyhindeki konuşmalar etrafa yayılınca Muktedir onu vezir Hamid b. Abbas'a teslim etti. O da ayaklarına zincirler vurarak onu hapsetti. Onun aleyhinde fetva vermeleri için fıkıhçıları toplantıya çağırdı. Onlar da Hallac'ın kafirliği, zındıklığı, sihirbazlığı, uydurukçu biri olduğu hususunda ittifak ettiler.

Hallac'a tabi olmuş ve ona inanmış iki salih adam bilahare ondan koptular. Bunlardan biri Ebu Ali Harun b. Abdülaziz el-Uracî, diğeri de ed-Debbas adıyla bilinen biri idi. Bunlar onun rezaletlerini ve insanları davet ettiği yalan, günah, büyü ve uyduruk birçok şeyleri anlattılar. Aynı şekilde Hallac'ın oğlu Süleyman'ın zevcesi de vezirin huzuruna çağırıldığında o da Hallac'ın birçok rüsvaylıklarını dile getirdi. Gelininin anlattığına göre, bir defasında kendisi uyumakta iken Hallac onun üzerine atılmıştı, gelin uyanır uyanmaz Hallac ona: "Haydi namaza kalk." demişti, ama aslında geliniyle cinsel ilişkide bulunmak istemişti.

Yine bir defasında kendi kızına, kendisine secde etmesini emretmiş, kızı da: "Hiç insan insana secde eder mi?" deyince Hallac: "Evet, gökte bir ilah bulunduğu gibi yerde de bir ilah vardır." demiş, sonra da ona oturmakta olduğu hasırın altından dilediği bir şeyi çıkarıp almasını söylemişti. Kızı hasırı kaldırıncı altında keseler dolusu dinarlar görmüştü.

Hallac, vezir Hamid b. Abbas'ın evinde tutuklu iken kendisine vermek için kölenin biri elinde bir tabak yemekle yanına gitmişti. Fakat Hallac'ın gövdesinin büyüyerek evin içini doldurduğunu ve tabandan tavana kadar uzadığını görmüş ve korkup şiddetli bir paniğe kapılmış, elindeki yemeği düşürmüş ve adeta sıtmaya yakalanmış gibi olup geri dönmüş, birkaç gün de hasta yatmıştı.

Hallac'ın hakkında karar vermek için yapılan duruşmaların sonuncusunda Kadı Ebu Ömer Muhammed b. Yusuf hazır bulunmuş, Hallac'ı huzuruna getirmiş ve adamlarından bazılarının evlerinde yapılan aramalarda ele geçirilen bir mektubu kendisine göstermişti. Mektupta Hallac şunları yazmıştı:

"Bir kimse hacca gitmek ister de buna imkan bulamazsa kendi evinin içinde bir beyt yaptırılsın. Ancak ona pislik değmesin ve başkalarının oraya girmesine imkan verilmesin. Hac mevsimi olduğunda o adam üç gün oruç tutsun ve o beyti tıpkı Allah'ın Beyti'ni tavaf eder gibi tavaf etsin. Sonra hacıların Mekke'de yaptıkları işleri kendi evinde yapsın. Bundan sonra otuz öksüz çocuğu çağırıp onlara yemek yedirsın, onlara bizzat hizmette bulunsun. Sonra her birine birer gömlek giydirsın. Her birine yedi (ya da üç) dirhem versin. Bunu yaptığı

takdirde tıpkı haccetmiş gibi olur."

"Yine bir kimse üç gün oruç tutar da sadece dördüncü günde hindağa yaprağı ile iftar ederse, ramazan ayının tümünü oruçlu geçirmiş gibi olur."

"Bir kimse gecenin başından sonuna kadarki süre içinde iki rekat namaz kılsa, gece boyunca namaz kılmış gibi olur."

"Bir kimse şehitlerin ve Kureyşlilerin mezarlarının yanında on gün kalıp namaz kılar, dua eder, oruç tutar, sonra da orucunu arpa ekmeği ve tuz ile açarsa, bundan sonra ömrü boyunca ibadet etmesine gerek kalmaz."

Kadı Ebu Ömer, bu mektubu gösterdikten sonra Hallac'a şöyle sordu:

— Sen bunları nereden çıkarıyorsun?

— Hasan-ı Basrî'nin "el-İhlas" adlı kitabından çıkardım.

— Yalan söylüyorsun ey öldürülmesi helal olan kişi! Seni öldürmek helaldir. Çünkü biz Hasan-ı Basrî'nin Mekke'de el-İhlas adlı kitabını duyduk, ama onun kitabında böyle birşeyler yoktur.

Bundan sonra vezir Hamid, Kadı Ebu Ömer'e dönüp şöyle dedi: "Sen bu adama: "Ey öldürülmesi helal olan! Seni öldürmek helaldir." dedin, bu ifadeni şu kağıda yaz." Böyle dedikten sonra ısrar etti. Ona kalem ve kağıt verdi. O da aynı ifadeleri kağıda geçirdi. Vezir Hamid, duruşmada hazır bulunan diğerlerinin de ifadelerini kağıda geçirdi ve bunları halife Muktedir'e onaylatmak için gönderdi.

Hallac, duruşmada hazır bulunanlara şöyle diyordu: "Benim sırtım, Allah'ın koruma altına aldığı bir candır, kanım haramdır. Kanımı mübah kılmak için çeşitli tevillerde bulunmaya hakkınız yoktur. Bu helal değildir, benim itikadım İslâm'dır, Ehl-i Sünnet mezhebin-denim. Ebu Bekir, Ömer'e; Ömer, Osman'a; Osman, Ali'ye; Ali, Talha'ya; Talha, Zübeyr'e; Zübeyr, Sa'd'a, Sa'd, Said'e; Said, Abdurrahman b. Avf'a; Abdurrahman b. Avf, Ebu Ubeyde b. Cerrah'a nisbetle daha üstündür. Kağıtlar üzerine yazı yazan kimseler nezdinde benim sünnetle ilgili kitaplarım vardır. Kanımı akıtmaktan Allah'tan korkun, Allah'tan!"

Fakat, onun bu söylediklerine hiç aldırış etmiyorlardı. O, sözlerini tekrarlıyor, ama onlar kendi yazılarını yazmakla meşgul oluyorlardı. Sonra Hallac, zindana geri gönderildi.

Muktedir'in onayı, üç gün gecikti. Nihayet vezir Hamid bu hususta kötü zanna kapıldı. Halifeye bir mektup yazarak: "Hallac'ın durumu her tarafa yayıldı. Herkes onun halkı fitneye sürüklediği hususunda ittifak etmiştir." dedi. Gelen cevapta Hallac'ı, güvenlik kuvvetleri komutanı Muhammed b. Abdüssamed'e teslim etmesi ve komutanın ona 1.000 kırbaç vurması emrediliyordu. Ölürse ne alâ. Ölmediği

takdirde de boynunun vurulması emir buyuruluyordu.

Vezir Hamid, buna sevindi. Güvenlik kuvvetleri komutanını çağırıp Hallac'ı ona teslim etti. Kendisini Bağdat'ın batı yakasında bulunan güvenlik kuvvetleri komutanlığı karargahına götürüp teslim etsinler ve bu arada ellerinden kaçıp kurtulamasın diye, refakatine bir grup köle verdi. Hallac'ı teslim etme işi bu senenin zilkade ayının bitimine altı gün kala, salı günü yatsıdan sonra olmuştu. Hallac, semerli bir katıra bindirilmiş, etrafına güvenlik görevlilerinden bir grup sıralanmıştı. Nihayet götürülüp aynı gecede güvenlik kuvvetleri komutanının karargahına teslim edildi. Anlatıldığına göre o geceyi namaz kılıp dua etmekle geçirmişti.

Ebu Abdirrahman es-Sülemî, Ebu Hadid el-Mısırî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hallac, öldürüleceği gece kalkıp namaza durdu ve Allah'ın dilediği miktarda namaz kıldı. Gecenin sonu olunca ayağa kalkıp abasına büründü. Ellerini kibleye doğru uzatarak, ezberlenmesi caiz olan bazı sözler söyledi ki, aklımda kaldığı kadarıyla söyledikleri şunlardı:

"Biz senin akisleriniz, şahitleriniz. Eğer izzetini bizim üzerimize sarkıtacak olsaydın dilediğin kadar senin şanın ve meşietin zuhur ederdi. Sen gökte de ilahsın, yerde de ilahsın. Dilediğine tecelli edersin. Meşietinde en güzel surette görünür ve tecelli edersin. Tecellindeki surette, konuşan bir ruh vardır. O ruh; ilim, beyan ve kudrette konuşur. Sonra senin şahidine doğru yolu buldum. Çünkü ben senin zatındaki aşkımdır. Sen nasılsın, onu bilirim. Zatın zatıma hulul ederek temessül ettiğinde seni bilirim. Kendi zatımla yine kendi zatıma insanları davet ettim, ilimlerimin ve mucizelerimin hakikatlerini izhar ettim. Miraçlarımda yaratıklarımın yüz çevirip ezeliyatımın arşlarına yükseldim. Ben şimdi mahkeme huzuruna getirildim, öldürüldüm, idam edildim, yakıldım, küllerim çöllere ve nehirlerle savruldu. Buhur ağacının bir dalı benim teceligahımın helak yeri olacaktır ki, orası dağlardan daha büyük olacaktır benim için."

Böyle dedikten sonra da şu şiiri okumaya başladı:

"Ölen bazı nefislerin ölüm haberlerini sana veriyorum ki, onların şahitleri, mekanın gerisindedir. Hatta ezeldedir.

Bazı kalplerin ölüm haberlerini veriyorum ki, uzun süre üzerlerine vahiy yağmurları yağdı ve hikmet denizlerine dönüştüler.

Senden gelen hakikatleri aktaran dilin ölümünü sana haber veriyorum.

Geçip gitti, ama hatırası vehimlerde tıpkı yok oluş gibi oldu.

Sana bir beyanın ölüm haberini veriyorum ki, bütün fesahat sahiplerinin sözleri onun karşısında hareket edemez ve sözleri anlaşıla-

maz oldu.

Sana akılların işaretlerinin ölüm haberini veriyorum ki, onlardan geride sadece çürümüş bilgiler kaldı.

Seni sevenin ve huyu güzel olanın ölüm haberini veriyordum sana.

Onun bineği öfkeyi yutmada idi.

Hepsi geçip gittiler. Geride ne kendileri ne de izleri kaldı.

Hepsi geçip gittiler. Yok oldular. İrem bahçelerine döndüler.

Geride giysilerini giyen bazı toplulukları bıraktılar.

Ama o topluluklar da hayvanlardan hatta davarlardan daha kördürler."»

Dediler ki: Hallac, geceyi geçirdiği evden çıkarılıp öldürülmeye götürülürken şu şiiri okudu:

"Her yerde ikametgah aradım,

Ama hiçbir yerde rahat bir ikametgah bulamadım.

Zamandan bazı şeyler tattım, zaman da benden bazı şeyler tattı.

Zamandan tattığım şeylerin kimi acı, kimi tatlıydı.

Tamahıma uydum, tamahkârlığım beni kendime köle yaptı.

Eğer kanaatkâr olsaydım hür yaşırdım."

Anlatıldığına göre Hallac bu şiiri, darağacına götürüldüğünde söylemiştir. Meşhur rivayete göre ise evden çıkarılırken söylemiştir.

Onu asmak için darağacına götürdüklerinde, ayaklarında onüç bukağı bulunduğu halde salınarak yürüdü. Sağa sola salınıp şu şiiri okumaya başladı:

"İçki sofrasındaki arkadaşım asla zulmetmiş değildir ve zulümle alakası yoktur.

O, misafirin ev sahibiyle içki içişi gibi içer.

İçki kasesi aralarında dolaştığında adam öldürmek için kullanılan deri پوستekiyi ve kılıcı hemen getirtir.

İşte ejderha ile yazın içki içen kişinin durumu böyledir."

Bu şiiri okuduktan sonra da şu ayet-i kerimeyi okudu:

"Ona inanmayanlar, acele olmasını beklerler; inananlar ise korku ile titrerler ve onun gerçek olduğunu bilirler." (eş-Şûrâ, 18.)

Bundan sona hiç konuşmadı ve kendisine yapılanlar yapıldı.

Dediler ki: Sonra huzura getirildi. Kendisine 1.000 kırbaç vurulduktan sonra elleri ve ayakları kesildi. Kendisine bütün bunlar yapılmakta iken bir tek kelime dahi konuşmadı. Yüzünün rengi bile değişmedi. Anlatıldığına göre kendisine her bir kırbaç vurulurken o, "Rir,

bir!" (Ahad, ahad!) diyormuş.

Ebu Abdirrahman, İsa el-Kassar'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Öldürülürken son olarak şu sözü söyledi: "Tek olana, tek olanı birlemek yeter." Onun bu sözünü duyan âlimler ona çok acıdılar ve bu sözünü güzel buldular.»

Sülemî, Hallac'ın arkadaşı Ebu Fatik el-Bağdadî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hallac'ın öldürülmesinden üç gün sonra rüyada kendimi Aziz ve Celil olan Allah'ın huzurunda duruyor gördüm. O esnada Rabbime: "Yâ Rab, Hüseyin b. Mansur el-Hallac'a ne oldu?" diye sordum. Rabbim de bana şu cevabı verdi: "Onu manen keşfettim, halkı kendisine davet etti. Ben de onu gördüğün şu mertebeye getirdim."»

Bazılarının anlattıklarına göre Hallac öldürülürken çok sızlanmış ve çok ağlamıştı. Doğrusunu Allah bilir.

Hatib Bağdadî, Ebu Ömer b. Hayeviye'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hüseyin b. Mansur el-Hallac, öldürülmek üzere bulunduğu yerden çıkarılıp götürüldüğü sırada ben de halkla birlikte peşine takıldım, araya sokuldum. Nihayet onu görebildim, yanına yaklaştım. O esnada kendi adamlarına: "Bu durumdan korkmayın. Çünkü ben otuz gün sonra size tekrar döneceğim." diyordu. Öldürüldü, ama geri dönmedi.»

Hatib Bağdadî'nin anlattığına göre, Hallac kırbaçlanmakta iken güvenlik kuvvetleri komutanı Muhammed b. Abdüssamed'e şöyle demişti: "Bırak da sana İstanbul'un fethi değerinde bir öğüt vereyim." Komutan ona şu cevabı vermişti: "Senin buna benzer başka sözler söylediğin bana anlatılmıştır ama seni dayaktan kurtarmamın hiç çaresi yoktur."

Böyle dedikten sonra elleri ve ayakları kesildi, başı koparıldı, cesedi yakıldı ve külü Dicle nehrine atıldı. Kesik başı Bağdat'ta, köprü üzerinde iki gün süreyle bir direğin üzerine geçirildi. Sonra alınıp Horasan'a götürüldü ve oralarda dolaştırılıp teşhir edildi. Adamları onun otuz gün sonra kendilerine döneceğini sanıyorlardı.

Bir iddiaya göre adamın biri, öldürüldüğü günün akşamında Hallac'ı Nahrevan yolunda bir merkebe binmiş giderken görmüş ve Hallac o adama şöyle demiş: "Şu adamlar benim kırbaçlanıp öldürüldüğümü sanıyorlar. Oysa ben ne kırbaçlandım, ne de öldürüldüm. Sadece bana benzer bir adamı yakaladılar ve kendisine gördüğünüz işkenceleri yaptılar."

Adamları, cahilliklerinden ötürü: "Hallac değil de onun düşmanlarından biri öldürüldü!" diyorlardı. Bu sözler, zamanın âlimlerinden

birine nakledildiğinde o şöyle demişti: "Hallac'ı Nahrevan yolunda merkebin üzerinde gördüğünü söyleyen adamın sözü doğru olsa bile ona görünen Hallac değildir, aksine insanları bu vesile ile saptırmaları için Hallac kılığında şeytan ona görünmüştür. Nitekim Hristiyanlar da İsa peygamberin benzeri birini çarmıha germiş oldukları halde İsa peygamberi çarmıha gerdiklerini sanarak sapıklığa sürüklenmişlerdi."

Hatib Bağdatî dedi ki: «Hallac'ın öldürülüp külünün Dicle'ye savurulduğu senede Dicle nehrinin suyu fazlasıyla yükseldi. Taraftarları: "Hallac'ın yakılan bedeninin külü sulara karıştığı için Dicle nehrinin suyu kabardı." dediler. Halk tabakası, öteden beri buna benzer saçmalıkları ifade ederler.

Bağdat'ta, öldürülmesinden sonra, "Hallac'ın kitapları alınıp satılmasın!" diye bir duyuru yapıldı.

Hallac, hicri 309. senenin zilkade ayının bitimine altı gün kala salı günü Bağdat'ta öldürüldü.»

İbn Hallikan, "el-Vefeyat" adlı eserinde Hallac'tan bahsetmiş, insanların onun hakkında ihtilafa düşüp farklı görüşler ileri sürdüğünü nakletmiştir. Gazalî'nin de "Mişkâtü'l-Envâr" adlı eserde ondan bahsettiğini, sözlerini tevil edip uygun manaya yorumladığını ifade etmiştir. Sonra da İmamü'l-Haremeyn'den nakiller yaparak onun Hallac'ı yediğini ve Hallac ile Cenabî ve İbn Mukaffa'nın, insanların inançlarını bozma hususunda ittifak ettiklerini, bu üçünün çeşitli yerlere dağılıp gittiklerini, Cenabî'nin Hecer ve Bahreyn'de ifsad faaliyetlerini sürdürdüğünü, İbn Mukaffa'nın Türk illerine gidip ifsad faaliyetlerini sürdürdüğünü, Hallac'ın ise Irak'a gittiğini söylediğini anlatmıştır. Iraklıların batıla aldanmayışlarından ötürü İbn Mukaffa ile Cenabî'nin Hallac aleyhinde ölüm hükmünü verdiklerini de İmamü'l-Haremeyn'in söylediğini İbn Hallikan rivayet etmiştir. Ancak İbn Hallikan, bunun doğru olmadığını, çünkü İbn Mukaffa'nın halife Seffah ile Mansur zamanlarında, Hallac'dan çok önceleri, yani hicri 245. senede veya daha önce öldüğünü söylemiştir.

Belki de İmamü'l-Haremeyn, asıl adı Atâ olduğu halde Ömer adını kullanan İbn Mukaffa el-Horasanî'nin Hallac'la ittifak ettiğini kasdetmiştir. Bu Horasanlı İbn Mukaffa, rablık iddiasında bulunmuş ve hicretin 163. senesinde kendini zehirleyerek ölmüştür ki, bunun da Hallac'la aynı zamanda yaşamış ve bir araya gelmiş olması mümkün değildir.

İmamü'l-Haremeyn'in sözünü tashih etmek istersek deriz ki: Aynı zamanda bir araya gelip insanların akidelerini bozmak ve onları dalâlete sürüklemek hususunda ittifak etmiş olan üç kişi; Hüseyin b. Mansur el-Hallac, Ebu Cafer Muhammed b. Ali (İbn Sem'anî) ve Hac-

cac tarafından öldürülen Ebu Tahir Süleyman b. Ebi Said el-Hasan b. Behram el-Cenabî el-Karmatî'dir. Bunların sonuncusu, Hacer-i Esved'i Ka'be'den almış, Zemzem kuyusunu köreltmış, Ka'be'nin örtülerini alıp yağmalamıştı. Bunların; daha önceleri de teferruatlı olarak anlattığımız ve İbn Hallikan'ın ise özetle anlattığı gibi aynı zamanda bir araya gelmiş olmaları mümkündür.

HİCRETİN ÜÇYÜZDOKUZUNCU SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

BÜYÜK MUTASSAVVIFLARDAN EBÜ'L-ABBAS B. ATÂ

Asıl adı, Ahmed b. Muhammed b. Atâ el-Edmî'dir. Yusuf b. Musa el-Kattan'dan, Mufaddal b. Ziyad'dan ve diğerlerinden rivayetlerde bulundu. Sapıklık hususunda bazı itikadlarında Hallac'a muvafıktı.

Sözünü ettiğimiz Ebü'l-Abbas, her gün bir hatim indirirdi. Ramazan ayı geldiğinde her gün ve gecede üç hatim indirirdi. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'i baştan sona doğru okuyarak ayetlerin manalarını düşünür ve araştırırdı. Ama Kur'ân'ı bu şekilde onyediy sene okuduğu halde sonuna ulaşp hatmini tamamlayamamış ve vefat etmişti.

Bu adam, bazı görüşlerinde Hallac'la benzerlik arzettiğinden, ona muvafakatını ızhar ettiğinden ötürü, vezir Hamid b. Abbas kendisini şiddetle dövmüş, yüzünü tokatlamış, ayakkabılarını çıkararak başına vurmuştu. Öyle ki, burun deliklerinden kan akmış ve yedi gün sonra da bu sebeple vefat etmişti. Vezir Hamid'e, elleri ve ayakları kesilip feci bir şekilde öldürölmesi için beddua etmişti. Bir süre sonra da vezir Hamid bu şekilde öldürölümüştü.

Bu senede Ebu İshak İbrahim b. Harun adındaki Harranlı tabip ve Ebu Muhammed Abdullah b. Hamdun en-Nedim gibi meşhur şahsiyetler de vefat ettiler.

HİCRETİN ÜÇYÜZONUNCU SENESİ

Bu senede Yusuf b. Ebi's-Sâc, tutuklu bulunduğu zindandan salıverildi. Malları kendisine geri verilip eski görevine iade edildi. Ayrıca başka bazı şehirler de onun yönetimine bırakıldı. Her sene beytül-mala 500.000 dinar ödemekle yükümlü kılındı.

Görevine iade edildikten sonra hadim Munis'e haber göndererek, Ebu Bekr b. Edmî adındaki kurranın yakalanıp kendisine gönderilmesini istedi. Bu zat, Yusufun zindana atıldığı hicri 261. senede gidip karşısında şu ayeti okumuştı:

"Allah, kasabaların zalim halkını yakalayınca, işte böyle yakalar." (Hâd, 102.)

Arandığını duyan Ebu Bekir, Yusuf b. Ebi's-Sâc'ın işkence yapmasından korktu. Hadim Munis'ten kendisini yakalamamasını ve ona göndermemesini rica etti. Hadim Munis, ona kormamasını söyleyerek: "Git, alacağın ödüle ben de ortak olacağım." dedi.

Ebu Bekir, Yusuf b. Ebi's-Sâc'ın huzuruna gittiğinde ona şu ayeti okudu:

«Hükümdar: "Onu bana getirin yanıma alayım." dedi.» (Yûsuf, 54.)

Bu ayeti okumasından sonra Yusuf b. Ebi's-Sâc ona şöyle dedi:

«Zindana atıldığın ve teşhir edildiğin zaman okumuş olduğun şu ayeti okumanı daha çok istiyorum: "Allah, kasabaların zalim halkını yakalayınca, böyle yakalar." (Hâd, 102.) Çünkü okumuş olduğun o ayet, benim tevbe etmeme ve Aziz ve Celil olan Allah'a yönelmeme sebep oldu. İşte karşında beni bu halimle görüyorsun.»

Böyle dedikten sonra Ebu Bekir'e bol miktarda para verilmesini emretti ve ona ihsanda bulundu.

Bu senede vezir Ali b. İsa hastalandı. Muktedir'in oğlu Harun onu ziyarete geldi. Babasının selamını tebliğ etti. Vezir de onun geleceği yola halı döşettirdi. Muktedir'in oğlu evine yaklaşıncı karşılamaya gitti. Harun da ona babasının selamını tebliğ etti. Hadim Munis de halifenin oğlu Harun'la birlikte gelmişti. Daha sonra gelen habere, halife Muktedir'in de bizzat onu ziyarete gelmek üzere olduğu bildirildi. Fakat vezir, hadim Munis'ten rica etti. Halifenin zahmet edip gelmemesini istedi. Daha sonra kendisi büyük meşakkatlara katlanarak yola çıktı ve gidip halifeye selam verdi.

Bu senede Musa'nın annesi Kahramane yakalandı. Taraftarları da tevkif edildiler. Kendisinden 1.000.000 dinar para alınıp beytül-mala konuldu.

Bu senenin rebiyülahir ayının bitimine on gün kala perşembe günü halife Muktedir, İbn Eşnanî lakabıyla tanınan hadis hafızlarından ve fıkıhçılardan Ebu Hüseyin Ömer b. Hüseyin b. Ali eş-Şeybanî'yi kadılığa atadı. Ama üç gün sonra da azletti. Bu zat daha önce Bağdat muhtesibi idi.

Bu senede Bağdat güvenlik kuvvetleri komutanı Muhammed b. Abdüssamed azledildi. Yerine Nazük atandı ve kendisine hil'at giydirdi.

Bu senenin cemaziyelahir ayında başak burcunda, kuyruğu iki zira uzunluğunda bir kuyruklu yıldız görüldü.

Bu senenin şaban ayında Mısır valisi Hüseyin b. el-Mardanî'nin hediyeleri Bağdat'a ulaştı. Bu gelen hediyeler arasında süt emen yavrusu bulunan bir dişi katar ve dili burnunun ucuna uzanan bir köle vardı.

Bu senede Müslümanların Bizans ülkesinde bazı yerleri fethettiklerine dair mektuplar minberlerde okundu.

Bu senede Vasıt şehrinin onyedî mıntıkasında yerin yarıldığı haberi geldi. Bu yarıkların en büyüğünün 1.000 zira, en küçüğünün ise 200 zira uzunluğunda olduğu ve büyük köylerden 1.300'ünün sular altında kaldığı gelen haberler arasındaydı.

Bu senede İshak b. Abdülmelik el-Haşimî insanlara haccettirdi.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Ebu Bişr ed-Dolabî de bulunmaktadır:

EBU BİŞR ED-DOLABÎ

Muhammed b. Ahmed b. Hammad Ebu Said Ebu Bişr ed-Dolabî. Ensâr'ın azatlısı idi. Verrak lakabıyla tanınırdı. Hadis hafızlarının önde gelenlerindendir. Tarihe ve diğer ilimlere dair güzel tasnifleri vardır. Birçok kimseden rivayetlerde bulunmuştur. İbn Yunus, onun cıglık atıp bayıldığını söylemiştir.

Ebu Bişr, hac için gittiği Mekke ile Medine arasında Arek mıntıkasında bu senenin zilkade ayında vefat etti.

TABERÎ

İmam Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir b. Galib Ebu Cafer et-Taberî. Hicretin 224. senesinde doğdu. Esmer tenli, iri gözlü, uzun boylu, fasih dilli bir zattı. Büyük bir topluluktan hadis rivayet etti.

Hadis öğrenmek ve toplamak amacıyla çeşitli şehirlere seyahatlerde bulundu. Önemli bilgilerle dolu "Tarih"ini tasnif etti. Benzeri bulunmayan mükemmel bir eser olan "Taberî Tefsiri" de ona aittir. Usul ve fûru ile ilgili başka birçok yararlı eserleri de vardır. Bunların en güzeli "Tehzîbü'l-Âsâr"dır ki, tamamlanmış olsaydı artık başka bir kitaba ihtiyaç duyulmayacaktı. Bu kitapta faydalı birçok bilgiler vardır, ama tamamlanmamıştır.

Rivayet olunduğuna göre kırk sene müddetle her gün kırk varak yazı yazdığını bizzat kendisi ifade etmiştir.

Hatib Bağdadî dedi ki: «İbn Cerir, Bağdat'ı yurt edindi ve ölünceye kadar orada kaldı. Önde gelen büyük âlimlerden biriydi. Sözü ile hüküm verilir; onun marifetine, bilgisine ve faziletine başvurulurdu. Çağdaşlarından hiçbirinin ortak olamayacağı kadar çok ilimleri toplamıştı. Allah'ın kitabını ezberlemiş olup bütün kıraatları bilirdi. Kur'an'ın derin manalarını görürdü. Ahkâmda fakih, sünende âlimdi. Sünnetin rivayet yollarını, hangisinin sahih, hangisinin illetli, hangisinin nasih, hangisinin mensuh olduğunu bilirdi. Sahabelerin, tabiilerin ve onlardan sonra gelen kuşakların kavillerinden, tarihten, insanların savaşlarından ve haberlerinden bilgisi vardı.

"Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk" adlı meşhur tarih kitabı, hiç kimse-nin benzerini tasnif edemediği tefsir ve konusunda ondan başka do-yurucu bir kitap göremediğim "Tehzîbü'l-Âsâr" ona aittir. Ancak Tehzîbü'l-Âsâr adlı eserini tamamlayamamıştır. Usulü fıkha ve fikhî teferruata dair çok kitapları ve benimsenecek kavilleri vardır. Kendi-sinden ezberlediğim bazı meseleleri var ki, ondan başkası bu konuda hüküm vermemiştir.»

Hatib Bağdadî, İsfereylinli fıkıhçı Şeyh Ebu Hamid Ahmed b. Ebi Tahir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Bir adam, İbn Cerir et-Taberî'nin tefsirini görmek için Çin'e git-se bile yeridir."

Hatib Bağdadî, imamlar imamı Ebu Bekir b. Huzeyme'nin, İbn Cerir et-Taberî'nin tefsirini birkaç sene içinde baştan sonra mütalaa ettikten sonra şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Yeryüzünde İbn Cerir'den daha âlim biri bulunduğunu bilmiyorum. Hanbeliler ona hak-sızlık etmişlerdir."

Hadis âlimlerinden hadis dinleyip defterine yazmak üzere Bağdat'a giden bir adam –ki Hanbelîler kimsenin kendisiyle görüşmesini istemedikleri için bu adamın İbn Cerir et-Taberî ile görüşme imkânı olmamıştı– şöyle demişti: "Eğer İbn Cerir'den hadis dinleyip yazar-san diğer âlimlerin tümünden hadis dinleyip yazmandan senin için daha hayırlı olur."

Ben derim ki: İbadette, zahidlikte, takvada ve hakkı yerine getir-

mede hiçbir kınayıcının kınamasına aldırış etmezdi. Güzel sesli olup Kur'ân-ı Kerim'i usulünce okurdu. Ayrıca kıraat ilminde mükemmel bilgisi vardı. Büyük ve salih kimselerdendi. İbn Tolon'un zamanında Mısır'da bir araya gelen Muhammed b. İshak b. Huzeyme, Muhammed b. Nasr el-Mervezî, Muhammed b. Harun er-Ruyanî gibi meşhur muhaddisler arasında İbn Cerir de bulunmaktadır. Bunların biyografilerini Muhammed b. Nasr el-Mervezî'den bahsederken anlatmıştık. Bunlar kalkıp namaza durmuşlardı. Allah kendilerine rızıklarını göndermişti.

Günün birinde halife Muktedir, üzerinde bütün âlimlerin ittifak edebileceği şartlarda bir vakfiye yazdırmak istemişti kendisine böyle bir vakfiyeyi ancak Muhammed b. Cerir et-Taberî'nin yazabileceğini söylemeleri üzerine o, Taberî'yi yanına çağırması ve bu vakfiyeyi yazmasını istemiş, o da yazmıştı. Bunun üzerine halife, kendisini yakınına oturtmuş ve ona kıymet verip şöyle demişti:

— Bir ihtiyacını bana söyle ki karşılayayım.

— Benim herhangi bir ihtiyacım yoktur.

— Bana mutlaka bir ihtiyacını söylemeli veya bir şey istemelisin.

— Mü'minlerin emirinden dileğim şudur ki; güvenlik kuvvetleri komutanına emir versin de cuma günü dilencilerin camideki maksureye girmeleri engellensin.

Halife onun isteği doğrultusunda güvenlik kuvvetlerine gerekli emri verdi.

İbn Cerir, babasının Taberistan'da kendisine miras olarak bıraktığı bir köyün geliri ile geçiniyordu. Onun güzel şiirlerinden biri şudur:

"Mali sıkıntıya düştüğümde bunu arkadaşım bile farkedemez .

Kendimi zengin gösteririm. Böylece dostum da kendini zengin gösterir.

Utanmam, yüz suyumu dökmeme manidir.

Alacağımı taleb etme hususunda da arkadaşşıma yumuşak davranırım.

Eğer yüz suyumu dökmekten çekinmeseydim,

Zenginliğe daha kolay yoldan ulaşabilirdim."

Şu şiir de ona aittir:

"İki huy var ki onları hiç beğenmiyorum: Biri zenginlinin şımarıklığı, diğeri de yoksulun alçalışdır.

Zengin olduğunda şımarma,

Yoksul düştüğünde de zamana hayret et."

İbn Cerir et-Taberî, hicri 310. senenin şevval ayının bitimine iki gün kala, pazar akşamı, seksenbeş ya da seksenaltı yaşında iken vefat etti. Başında ve sakalında çok miktarda siyah kıllar vardı. Kendi evine defnedildi. Çünkü bazı Hanbelî avamı ve ayak takımı, onun gündüz vakti defnedilmesini engellemişler ve onu Rafizilikle suçlamışlardı. Bazı cahillerse onu dinsizlikle itham etmişlerdi. Haşa, o bütün bu isnad ve ithamlardan uzaktır. Aksine o Allah'ın kitabı ve Rasûlullah'ın sünnetini bilmek ve amel etmek hususunda büyük İslâm imamlarından biridir. Ancak ayak takımından bazı Hanbelîler, Zahirî fıkıhçısı Ebu Bekir Muhammed b. Davud'un onu büyük günahlarla suçlayıp Rafizilikle itham etmesi doğrultusunda hareket etmişlerdir. Vefatı esnasında çeşitli beldelerden ve şehirlerden insanlar Bağdat'a gelmişler ve onu kendi evine defnetmişlerdi. İnsanlar, vefatından aylarca sonrasına kadar mezarını ziyarete gelip üzerine cenaze namazını kıldılar.

Gadir-i Hum mıntıkasında Rasûlullah (s.a.v.)'ın söylediği sözlerini iki büyük ciltte bir araya getirip derlemişti. Ayrıca Hadisü't-tayr derlemesi de ona aittir. Abdest alırken ayakları yıkamayıp da sadece meshetmenin caiz olduğuna dair kavli ona nisbet ederler. Ona göre güya ayakları yıkamak vacip değilmiş. Böyle bir kavil ondan meşhûr olarak nakledilmiştir. Bazı âlimlerse iki tane İbn Cerir bulunduğunu, bunlardan birinin Şii olup ayak meshine, dair mezkûr kavlin buna ait olduğunu, ama biyografisini anlatmakta olduğumuz İbn Cerir'in bu türlü niteliklerden münezzehe olduğunu iddia etmişlerdir. Bu iddiayı ileri süren âlimlere göre tefsirde sözü esas alınan ve biyografisini anlatmakta olduğumuz İbn Cerir et-Taberî, ayakların abdest esnasında yıkanmasının ve yıkanmakla birlikte ovalanmasının vacip olduğunu söylemiştir. Yalnız o, ovalamak kelimesi ile meshi kasdetmiştir. İnsanların çoğu onunu maksadını anlayamamışlardır. Maksadını anlayanlarsa onun ayakları yıkamakla birlikte meshi yani ovalamayı kasdettiğini bildirmişlerdir. Doğrusunu Allah bilir.

Vefatı nedeniyle İbn Cerir'in üzerine çok ağıt yakan âlimler olmuştur ki, bunlardan biri de İbn Arabî'dir. Bu zat, İbn Cerir için şöyle bir ağıt yakmıştı:

"Büyük bir olay, çok önemli bir hadise ki, çok sabredicilerin sabırlarını kırmıştır.

İlimlerin öldüğü duyuruldu. Muhammed b. Cerir'in ölüm haberi geldi.

Yıldızlar kaydı. Öyle yıldızlar ki, onlar parlaktılar. Şekilleri fani olup gittiler.

Işıkları parlak olup karanlık gecenin örtüsünü aralıyorlardı.

Parlak aydınlıkları ezilip yok oldu.

Sonra ovaları sarp ve geçit vermez yerler haline geldiler.

Ey Ebu Cafer (Taberî), sen övgüye layık bir halde bu dünyadan göçüp gittin.

Ciddiyet ve gayrette hiç gevşemedin, gevşeklik göstermedin.

Çalışıp çabalamanın ücretini bolca alacaksın.

Takva için çabaladın, çaban meşkûr olsun.

Bu çaban sayesinde Cennet-i Adn'da gıpta ve sevinç içinde ebedi kalmayı hak ettin."

İbn Cerir et-Taberî için Ebu Bekir b. Düreyd de uzun bir mersiye yazmış ve bu mersiye-yi Hatib Bağdadî tamamıyla nakletmiştir. Doğrusunu, noksanlıklardan münezze olan yüce Allah daha iyi bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZONBİRİNCİ SENESİ

Bu senede Karmatîlerin emiri Ebu Tahir Süleyman b. Ebi Said el-Cenabî, geceleyin 1.700 süvari ile Basra'ya girdi. Kıldan örülme merdivenleri şehrin surlarına atarak surlara tırmandı ve şehire zorla girip kapıları açtı. Karşılaştığı adamların tümünü öldürdü. İnsanların çoğu ondan kaçtılar. Kendilerini suya attılar. Çocukları suda boğuldu. Ebu Tahir, Basra'da onyedî gün kaldı. İnsanların bir kısmını öldürdü. Kadınları ve çocukları esir aldı. Beğendiği malları da gasbetti. Sonra kendi memleketi olan Hecer'e döndü. Halife, onun üzerine her asker gönderdiğinde Ebu Tahir kaçıyor ve bulunduğu şehri boş olarak terk ediyordu. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciun (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve O'na döntücüleriz.).

Halife Muktedir, bu senede Hamid b. Abbas ile Ali b. İsa'yı vezirlikten azledip Ebu Hasan b. Furat'ı üçüncü kez vezirliğe iade etti. Hamid ile Ali b. Abbas'ı da ona teslim etti. Hamid'e gelince; yeni vezirin yani Ebu Hasan b. Furat'ın oğlu Muhsin, Muktedir'e giderek 500.000.000 dinarı kendisinden tahsil etmeyi tekeffül edeceğini söyledi ve Hamid'i kendisine teslim etmesini istedi. Halife Muktedir de Hamid'i ona teslim etti. Muhsin, Hamid'e çeşitli işkenceler tatbik etti. Ondan sayılamıyacak derecede çok miktarda para ve mal aldı. Sonra onu, mallarına el koysunlar diye bazı görevlilerle birlikte Vassıt'a gönderdi. Yolda gitmekte iken ona zehir içirmelerini emretti. Görevliler de Hamid'in kendilerinden istediği rafadan bir yumurtayı zehirleyerek kendisine yedirdiler. O da bu yüzden bu senenin ramazan ayında öldü.

Ali b. İsa'ya gelince, ondan 300.000 dinar para cezası tahsil edildi. Ayrıca kendi katiplerinden bir kısmından da para cezası alındı.

Bunlardan ve Kahramane'den müsadere edilen altınların miktarı cidden çok olup milyonları geçti. Ayrıca bazı eşyalar, mülkler, binekler, altın ve gümüş kaplar da bunlardan zorla alındı.

Vezir İbn Furat, halife Muktedir Billah'a hadim Munis'i yanından uzaklaştırıp Şam'a göndermesini tavsiye etti. Hadim Munis, cihad için gittiği Bizans'tan yeni gelmişti. Oralarda birçok kaleleri ve şehirleri fethetmiş, cidden çok miktarda ganimetler getirmişti. Ne var ki halife, vezirin bu tavsiyesine uymuştu. Hadim Munis, halifeden, ramazan ayı çıkıncaya kadar kedisine Bağdat'ta kalma müsaadesini vermesini istemişti. Hadim Munis, halifeye, vezirin oğlunun insanlara işkence ettiğini, mallarına el koyduğunu bildirmişti. Fakat yine de halife, hadim Munis'e Bağdat'tan çıkıp Şam'a gitmesini emretti.

Bu senede çekirgeler çoğaldı ve birçok ekinleri bozdu.

Bu senenin ramazan ayında halife, miras taksimatında arta kalan kısmın zevi'l-erhama verilmesini emretti.

Bu senenin ramazan ayında Babü'l-Amme'de zındıkların 204 çuval dolusu kitapları yakıldı. Yakılan kitaplar arasında Hallac'ın ve diğerlerinin tasnif ettikleri eserler de vardı. Bu yakma sırasında, kitapların süslenmesinde ve tezhibinde kullanılmış çok miktarda altın zayi oldu.

Bu senede vezir Ebü'l-Hasan b. Furat, Derbil Fadl mıntıkasında bir akıl hastahanesi yaptırdı. Bu hastahaneye her ay kendi parasından 200 dinar harcıyordu.

HİCRETİN ÜÇYÜZONBİRİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

HALLAL AHMED B. MUHAMMED B. HAVİN

Bu zatın künyesi, Ebu Bekir el-Hallal'dır. "el-Kitabü'l-Cami li Ulûm-i İmam Ahmed" adlı kitabın yazarıdır. İmam Ahmed b. Hanbel'in mezhebiyle ilgili olarak bunun gibi başka bir kitap tasnif edilmemiştir. Hallal, Hasan b. Arefe'den, Sa'dan b. Nasr'dan ve diğerlerinden hadis dinlemiştir. Bu senenin ikinci gününde, cuma günü namazdan önce vefat etmiştir.

EBU MUHAMMED EL-CERİRÎ

Mutasavvıf imamlardan biridir. Asıl adı, Ahmed b. Muhammed b. Hüseyin Ebu Muhammed el-Cerirî'dir. Büyük sofilerdendir. Sırr-i es-Sakatî ile arkadaşlık etmiştir. Cüneyd-i Bağdadî de ona saygı göster-

rir ve ikramda bulunurdu. Cüneyd can çekişirken, Cerirî'nin gelip yanında oturmasını istedi. Cerirî, Hallac-ı Mansur'un durumu hakkında kesin birşey söyleyememiş, ancak onun hakkında iyi ifadeler kullanmıştır. Şu da var ki Cerirî, salihliği, dindarlığı ve güzel edebi ile yad edilen bir kimsedir.

MA'ÂNİ'L-KUR'ÂN ADLI ESERİN SAHİBİ ZECCAC

Asıl adı İbrahim b. Sirri b. Sehl Ebu İshak ez-Zeccac'dır. Faziletli, dindar ve güzel akide sahibi bir kimseydi. Güzel eserler vermiştir. "Ma'âni'l-Kur'ân" adlı kitap ve birçok faydalı eserler ona aittir. İlk zamanlarında camcılık yapardı. Sonra nahiv ilmine sempati duydu. Müberred'in yanına gitti. Üstadı Müberred'e her gün bir dirhem veriyordu. Sonra Zeccac zenginleşti, malı çoğaldı. Müberred'e verdiği günlük bir dirhemi vefat edinceye kadar kesmedi.

Zeccac, Kasım b. Ubeydullah'ı da eğitmiş ve yetiştirmişti. Kasım vezirliğe nasbedilince, insanlar Zeccac'ın yanına geliyorlar ve vezir Kasım'a sunması için ona bazı isteklerini içeren pusulalar veriyorlardı. Bu sebeple onun yanında 40.000 dinardan fazla para birikti. Hicri 311. senenin cemaziyelevvel ayında vefat etti.

Ebu Ali el-Farisî, kendisinden nahiv dersleri aldı. İbn Kasım b. Abdurrahman b. İshak ez-Zeccacî de kendisinden nahiv dersi aldığından ötürü Zeccacî adıyla anılmıştı. Bu zat "el-Cümel fi'n-Nahv" adlı kitabın sahibidir.

MUTEDİD'İN AZATLISI BEDR

Asıl adı, Bedr el-Hammamî'dir. Kendisine Büyük Bedir de denirdi. Son zamanlarında Fars valiliği yaptı. Kendisinden sonra oraya oğlu Muhammed vali olarak atandı.

HAMİD B. ABBAS

Vezirlik yapmıştı. Muktedir, hicretin 306. senesinde onu vezirliğe nasbetti. Çok malı ve köleleri vardı. Fazla masraf yapardı. Cömertti, eli açıktı, mürüvveti boldu. Fazla savurgan olup yoksullara bol armağanlar verdiğine dair hikayeler nakledilmektedir. Bununla beraber yine de çok büyük bir servet biriktirmişti. Kendisine ait bir bodrumda binlerce altın bulunmuştu. Oraya her gün girdiğinde 1.000 dinar bırakırdı. Bodrum dinarla dolunca üzerini kapattı. Kendisi gözden düşüp malına el konulduğunda, bodrumda para sakladığına dair ihbarlar yapıldı. Görevliler orayı açtıklarında, cidden çok miktarda di-

nar buldular ve çıkardılar.

Hakkında nakledilen menkıbelerin en önemlisi, onun, Hallac-ı Mansur'un öldürülmesi hususunda ihbarcılık yapanlardan biri olduğudur.

Vezir Hamid b. Abbas, bu senenin ramazan ayında zehirlenerek öldürüldü.

Bu senede "Sahih" adlı kitabın sahibi Ömer b. Muhammed Bah-ter el-Bahterî de vefat etti.

İBN HUZEYME

Asıl adı Muhammed b. İshak b. Huzeyme b. Muğire b. Salih b. Bekr es-Sülemî'dir. Muhsin b. Müzahim'in azadlısıdır. Künyesi, Ebu Bekir b. Huzeyme'dir. İmamlar imamı lakabını almıştır.

Çeşitli ilimlerde derya idi. Birçok şehri dolaştı, çeşitli memleketlere seyahatlerde bulunarak hadis toplamaya ve ilim tahsil etmeye gayret sarfetti. Çok kitaplar yazıp tasnif etti, derledi. "Sahih" adlı kitabı, kitapların en kıymetlilerinden ve en faydalılarından. İctihad sahibi müctehitlerden biridir. Şeyh Ebu İshak eş-Şirazî, "Tabakatü's-Şafiyye" adlı kitapta onun şöyle dediğini nakletmiştir: "Onaltı yaşımaya vardığımdan bu yana hiçbir kimseyi taklit etmedim."

Tabakatü's-Şafiyye adlı kitabımızda, İbn Huzeyme'nin biyografisini uzun uzadıya anlattık. O, Mısır'da aç kalan iki Muhammed'den biridir ki, Allah, kıldıkları namazın bereketine kendilerine rızık ih-san etmişti. Diğer Muhammed ise, Muhammed b. Nasr el-Mervezî idi. Bunların başından geçen bu hadiseye benzer başka bir hadiseyi de Hasan b. Süfyan'ın biyografisinden bahsederken anlatmıştık.

Bu senede tıpla ilgili "el-Musannefü'l-Kebir" adlı kitabın sahibi tabib Muhammed b. Zekeriya da vefat etti.

HİCRETİN ÜÇYÜZONİKİNCİ SENESİ

Bu senenin muharrem ayında Karmatîlerin reisi melun Ebu Tahir el-Hüseyin b. Ebi Said el-Cenabî, Allah'ın Beyt-i Haram'ını tavaf edip geri dönen hacılara saldırdı, yollarını kesti, onlar da savunmak için kendisiyle savaştılar. Mallarını, canlarını ve ırzlarını korumaya çalıştılar. Ama Karmatî Ebu Tahir, onlardan çoğunu öldürdü. Öldürdüğü adamların sayısını ancak Allah bilir. Kadınlarını ve çocuklarını da esir aldı. Dilediği mallarını da kendine ayırdı. Gasbettiği malların değeri 1.000.000 dinarı bulmaktaydı. Bir o kadar da ticaret eşya ve emtiası gasbetmişti. Hacıların bineklerini, azıklarını, mallarını, kadınlarını ve çocuklarını, bu uzak çölde ellerinden aldıktan sonra onla-

rı susuz, azıksız ve bineksiz olarak kendi hallerine bırakmıştı. Bunları, Kûfe valisi Ebü'l-Heyca Abdullah b. Hamdan müdafaa etmeye çalışmışsa da Karmatî Ebu Tahir, onu bozguna uğratıp esir almıştı. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciun: (Doğrusu bizler Allah'a aidiz ve ona dönücüleriz.). Karmatî Ebu Tahir'in maiyetinde 800 savaşçı vardı. O zaman kendisi onyediydi yaşındaydı. Allah onu kahretsin.

Bu hacıların soygun ve katliam haberleri Bağdat'a ulaştığında; kadınları, aileleri ve yakınları kalkıp feryad-ü figan etmeye, saçlarını başlarını yolmaya, yüzlerini tokatlamaya başladılar. Vezirin ve oğlunun zulmü neticesinde zillate maruz kalan kimselerin kadınları da bunlara katıldılar. O gün Bağdat'ta son derece feci bir gün yaşandı.

Halife bu durumu sorunca, kendisine, feryad-ü figan edenlerin; yolda soyguna uğrayıp öldürülen hacıların kadınları ile İbn Furat tarafından malları müsadere edilen kimselerin kadınları olduğu söylendi. Hacıb Nasr İbnü'l-Kaşverî, halifeye gelip vezirin aleyhinde konuşarak şöyle dedi: "Ey mü'minlerin emiri, sen muzaffer bir komutan olan hadim Munis'i yanından uzaklaştırdığından ötürü cesaretlenen bu Karmatî lider ayaklandı ve buraları ele geçirmeye tamahlandı. Hadim Munis'i buradan uzaklaştırmanı sana tavsiye eden de vezir İbn Furat'tır."

Bunun üzerine halife, İbn Furat'a şöyle haber gönderdi: "İnsanlar, bana samimi davrandığın halde senin aleyhinde konuşuyorlar." Böyle dedi ve gönlünü hoş etmek için yanına gelmesini söyledi. Oğluyla birlikte bineklerine binerek halifenin yanına gittiler ve huzura girdiler. Halife onlara ikramda bulundu, gönüllerini hoş tuttu. Halifenin yanından çıktılarında hacib Nasr onlara çok hakaretlerde bulundu. Diğer büyük komutanlar da aynı şekilde onlara harakette bulundular. Vezir, normal âdeti üzere kendi makamına gidip oturdu. Halkın idaresiyle uğraştı. Gerekli hükümleri verdi, ama o geceyi kendi durumunu düşünerek geçirdi. Sabahleyin de düşünceli halde güne başladı ve şu şiiri okudu:

"Açıkgöz ve basiretli de olsa,
Sabahlamış da olsa ne olacağını bilmez.

Hayır önünde mi çıkacak, yoksa arkasında mı olacak? İşte bunu bilemez."

Sonra aynı günde halife tarafından gönderilen iki komutan gelip evinin haremlik kısmına girdiler, onu başı açık, zelil, küçültülmüş ve utanılacak bir halde horlanmış olarak evden çıkararak bir kayığa bindirip Bağdat'ın öbür tarafına götürdüler. İnsanlar bu durumu anlayınca, vezir İbn Furat'ı tuğla parçalarıyla taşladılar. Camiler ka-

pandı. Mabedlerin çoğu tahrip edildi. İnsanlar cuma namazını kılma-
dılar. Vezir İbn Furat'tan 2.000.000 dinar, oğlundan da 3.000.000 di-
nar devlete borçlu olduklarına dair yazılı ifade alındı. İkiisi güvenlik
kuvvetleri komutanı Nazük'e teslim edildiler. Bu miktardaki paralar
kendilerinden alındıktan sonra tutuklandılar. Daha sonra halife, ha-
dim Munis'e haber gönderdi. Hadim Munis Bağdat'a geldiğinde vezir
İbn Furat ile oğlu ona teslim edildiler. O da ikisine son derece haka-
retlerde bulundu, dövdü. Onu ve asla iyilik yapmamış olan suçlu oğ-
lunu cezalandırdı. Bundan sonra ikisi de öldürüldü.

Daha sonra Abdullah b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed
b. Yahya b. Hakan Ebü'l-Kasım, bu senenin rebiyülevvel ayının doku-
zunda vezirliğe atandı.

Hadim Munis Bağdat'a girdiğinde, büyük bir alâyişle girmişti.
Yeni vezir İbn Hakan'a ricada bulunarak, kovulmuş halde San'a'ya
sürülen Ali b. İsa'nın geri getirilmesini istedi. Bundan sonra hadim
Munis, Mekke'ye döndü. Yeni vezir İbn Hakan, ona haber göndererek
Şam'ın ve Mısır'ın durumuna bakmasını istedi.

Bu arada halife, hadim Munis'e, Karmatîlerle savaşmak üzere
Kûfe'ye hareket etmesini emretti. Gitmesi ve gerekli masrafları yap-
ması için de ona 1.000.000 dinar gönderdi. Öte yandan Karmatî, esir
aldığı hacıları serbest bıraktı. Bunlar 2.000 erkek ve 500 kadındı.
Bunlarla birlikte Kûfe valisi Ebü'l-Heyca da esirlikten affedilerek
serbest bırakıldı. Halifeye mektup yazarak Basra ve Ahvaz yönetimi-
nin kendisine verilmesini istedi, ancak halife onun bu isteğini kabul
etmedi. Hadim Munis büyük bir askeri birlikle Kûfe tarafına gitti.
Orada durum sakinleşti. Kûfe'den kalkıp Vasıt'a gitti. Kûfe'de yerine
vekil olarak hadim Yakut'u bıraktı. Neticede işler yoluna girdi ve dü-
zen sağlandı.

Bu senede Kûfe ile Bağdat arasında bir adam ortaya çıkarak ken-
disinin Muhammed b. İsmail b. Muhammed b. Muhammed b. Hüse-
yin b. Ali b. Ebi Talib olduğunu iddia etti. Bedevilerden ve ayak takı-
mından bazı kimseler de onun bu iddiasını doğruladılar, etrafında
toplandılar. Böylece bu senenin şevval ayında durumu kuvvetlendi.
Vezir, onun üzerine bir askeri birlik sevketti. Bu askerler onunla yap-
tıkları savaşta kendisini bozguna uğrattılar, adamlarından bir kısmı-
nı öldürdüler. Geride kalanlar ise dağılıp gittiler. Sözü edilen bu iddi-
acı kişi, İsmailiye mezhebinin reislerinin ilki idi.

Bağdat güvenlik kuvvetleri komutanı Nazük, Hallac'ın arkadaş-
larından Haydere, Şa'ranî ve İbn Mansur adındaki üç kişiyi yakaladı.
Bunlardan, sahip oldukları görüş ve itikadlarından geri dönmelerini
taleb etti, ancak bunlar vazgeçmeyince, Nazük boyunlarını vurdu ve
onları Bağdat'ın doğru yakasında idam etti.

Bu senede halkın Karmatîlerden çok korkmaları nedeniyle Iraklılardan hiç kimse hacca gitmedi.

HİCRETİN ÜÇYÜZONİKİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

İBRAHİM B. HAMİS

Künyesi Ebu İshak'tır. Vaiz ve zahid bir kimseydi. İnsanlara öğüt verirdi. Onun güzel sözlerinden biri şudur: "Sakınmaya karşı Allah'ın kazası güler. Emele karşı ecel güler. Tedbire karşı takdir güler. Uğraşım yorulmaya karşı da kısmet güler."

ALİ B. MUHAMMED B. FURAT

Halife Muktedir onu vezirliğe tayin etti. Sonra azletti, yine tayin etti, yine azletti, yine tayin etti, yine azletti, yine tayin etti. Sonra onu bu senede öldürdü. Oğlunu da öldürdü. Çok büyük bir servete sahipti. 10.000.000 dinarı vardı. Çiftliklerinden her sene 1.000.000 dinar kazanırdı. 5.000 kadar âbid ve âlim kişiye, her ay kendilerine yetecek miktarda nafaka verirdi.

Vezirlikten ve hesap ilminden iyi anlardı. Anlatıldığına göre o bir günde 1.000 mektuba gözetmiş 1.000 evrak imzalamıştı. Bunu görenler hayrete düşmüşlerdi. Son derece mürüvvet sahibi ve cömert bir kimseydi. Maiyetinde çalışanlara güzel muamelede bulunurdu. Ancak bunun yanı sıra bazı kimselere haksızlık eder ve mallarını zorla alırdı. Allah da, zalim olan kasaba halklarını aziz ve muktedir bir kimsenin yakalayışı gibi onu yakaladı.

Eli açık bir kimseydi. Bol ihsanlarda bulunur, muhtaçlara harçlık verirdi. Bir gece muhaddisler, sofiler, edebiyatçılar, onun yanında müzakerede bulunmuşlardı. Bu gruplardan her birine 20.000 dinar vermişti.

Adamın biri onun adına bir mektup yazarak Mısır valisine götürmeye hazırlanmıştı. Mektupta Mısır valisine, hamil-i mektuba iyilik ve ihsanda bulunması emrediliyordu. Ancak bu mektup adamın üzerinde yakalandı. Vezir onun sahte mektup yazdığını bildiği için, meclisinde hazır bulunan kimselere, kendisi adına mektup yazan bu adama nasıl bir muamele yapılması gerektiğini sordu. Bazıları elinin kesilmesini, bazıları baş parmağının kesilmesini, bazıları çok şiddetlice dövülmesini tavsiye ettiler. Vezirin kendisi ise: "Bütün bu tekliflerinizden daha iyi bir yol yok mudur?" dedi. Sonra mektubu alıp üzerine: "Evet, bu yazı bana aittir. Hamil-i mektup da en has arkadaşla-

rımdandır. Yapabileceğin bütün iyilikleri mutlaka kendisine yap." diye yazdı. Mektup Mısır valisine ulaştıca, vali, mektubu getirene büyük ihsanlarda bulundu ve 20.000 dinar kadar para verdi.

Vezir İbn Furat, bir gün katiplerinden birini huzuruna çağırarak şöyle dedi:

"Yazıklar olsun sana. Ben senin hakkında çok kötü düşünüyorum. Her vakit seni yakalamak ve malına el koymak istiyorum, ama rüyada bir parça ekmekle karşıma çıkıp beni bu icraatımdan vazgeçirdiğini görüyorum. Birkaç geceden beri rüyamda seni yakalamak istediğim halde bu ekmeği bana göstererek kendini koruduğunu görüyorum. Askerlere seni öldürmeleri için emir veriyordum, sana her mızrak atışlarında veya bir darbe vurduklarında elindeki ekmek parçasını kalkan olarak onlara karşı kullandığını ve darbelerden etkilenmediğini görüyorum. Bu ekmeğin hikayesini bana anlat hele."

Katip dedi ki: "Ey vezir, küçüklüğümden beri annem her gece yastığının altına bir parça ekmek koyardı, sabah olunca o ekmeği başımın sadakası olarak bir yoksula verirdim. Annem vefat edinceye kadar bu hal böyle devam etti. O vefat etikten sonra bu defa ben kendim her gece yatarken yastığının altına bir ekmek parçası koyuyor, sabah olunca da o ekmeği alıp bir yoksula sadaka olarak veriyordum." Vezir, onun bu durumunu beğenip takdir etti ve şöyle dedi: "Vallahi, bugünden sonra asla sana kötülüğüm dokunmayacaktır. Artık senin hakkında iyi niyet sahibi oldum, seni sevmeye başladım."

İbn Hallikan, vezir Ali b. Muhammed b. Furat'ın biyografisini uzun uzadıya anlatmış ve bizim onun hakkında anlattığımız şeylerin bir kısmını da nakletmiştir.

MUHAMMED B. MUHAMMED B. SÜLEYMAN B. HARİS B. ABDİRRAHMAN

Künyesi, Ebu Bekir el-Ezdi'dir. Vasıt şehrinde'dir. Bağendî lakabıyla tanınırdı. Muhammed b. Abdullah b. Nümejr'den, İbn Ebi Şeybe'den, Şeyban b. Ferruh'tan, Ali b. el-Medinî'den, Şamlı, Mısırlı, Kûfeli, Basralı ve Bağdatlı birçok kimselerden hadis dinlemiştir. Hadis öğrenmek uğruna uzak memleketlere seyahatlerde bulunmuş ve kendini ilim tahsiline vakfetmiş, bu hususta çok çabalar sarfetmişti. Hatta anlatıldığına göre o, namazda ve uykuda, farkında olmaksızın bazı hadisleri senetleriyle okurmuş. Namazda böyle yaparken yanında bulunanlar "Sübhanallah" diyerek onu uyarmışlar ve o da namazda olduğunu anlarmış.

Şöyle dermiş: "Ben hadisten 300.000 meseleye cevap verdim ve başka meseleye de geçmedim."

Muhammed b. Muhammed b. Süleyman, Rasûlullah (s.a.v.)'ı rüyasında görmüş ve ona şöyle demişti:

"— Ya Rasûlallah! Hadislerde Mansur mu yoksa A'meş mi daha sebatlı bir ravidir?

— Mansur..."

Muhammed b. Muhammed b. Süleyman, hadislerde tedlis (hadislerin senetlerini birbirine karıştırma ve sabit olmayan asılsız senetleri nakletmek) ile ayıplanıyordu. Öyle ki Darekutnî: "O, çok tedlis yapan biri idi. Duymadığını rivayet ederdi. Hatta bazı hadisleri de çalmıştır." demiştir. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZONÜÇÜNCÜ SENESİ

İbn Cevzî dedi ki: «Bu senenin muharrem ayının bitimine bir gece kala Bağdat'ın güneyinden kuzeyine doğru güneşin batışından önce bir yıldız kaydı. Kainat aydınladı. Öyle ki, yıldırım sesini andıran bir gürültü meydana geldi.»

Bu senenin safer ayından halife, Rafizilerden bir cemaatin Berasi Mescidi'nde toplandıklarını, bunların sahabelere sövdüklerini, cumayı kılmadıklarını, Karmatîlerle yazıştıklarını, Kûfe ile Bağdat arasında bir yerde ortaya çıkan Muhammed b. İsmail'e bey'ata davet ettiklerini, onun Mehdi olduğunu söylediklerini, Muktedir'den ve ona tabi olanlardan uzak bulunduklarına dair ifadeler kullandıklarını haber aldı. Bunlar için gerekli tedbirlerin alınmasını emretti ve âlimlere mezkûr mescid hakkındaki fetvalarını sordu. Bunlar da orasının Mescid-i Dırar olduğuna dair fetva verdiler. Rafizilerden ele geçirilenler, şiddetle dövüldüler. Bunların durumları halka ilan edildi. Mezkûr Berasi Mescidi'nin yıkılması emredildi ve Nazûk tarafından yıkıldı. Vezir Hakanî de emir verdi. Yıkılan o mescidin yeri mezarlık haline getirildi. Orada mevaliden bir cemaat defnedildi.

İnsanlar bu senenin zilkade ayında hacca gitmek üzere yola koyulduklarında Karmatî lider Ebu Tahir Süleyman b. Ebi Said el-Cenabî yollarını kesti. Hacı adaylarının çoğu memleketlerine geri döndüler. Anlatıldığına göre bazıları ondan eman dilediler. O da hacca gitmeleri için onlara eman verdi.

Halifenin askerleri, onunla ne kadar savaşılsa da, çok güçlü olduğundan ve inatçı bir yapıya sahip olduğundan ötürü bu savaşların bir yararı olmadı. Bağdatlılar da bundan rahatsız oldular. Bağdat'ın batı yakasında yaşayanlar, bunlardan korktukları için doğu yakasına taşındılar. Karmatî, Kûfe şehrine girdi. Orada bir ay ikamet etti. Halkın hoşuna giden mal ve kadınlarını gasbetti.

İbn Cevzî dedi ki: Bu senede Bağdat'ta hurma ürünü çoğaldı. Öy-

le ki, sekiz rıtl (yaklaşık 4 kg.) hurma, bir habbe gümüşe satılır oldu. Hurmanın bir kısmı kurutuldu ve Basra'ya sevk edildi.

Bu senede halife Muktedir, veziri Hakanf'yi, bir sene altı ay iki gün görevde bıraktıktan sonra azletti. Yerine Ebu Kasım Ahmed b. Ubeydullah b. Ahmed b. Hatib el-Hasib'i atadı. Çünkü bu zat, Hasan b. Furat'ın zevcelerinden birinin malını dağıtıp harcamıştı. Bu mal 700.000 dinadı. Hasibî, Ali b. İsa'ya Mısır ve Şam mıntıkalarının yönetimini üstlenmesini emretti. O, Mekke'de ikamet etmekte idi. Bazan Mısır ve Şam taraflarına gidiyor ve gerekli düzenlemeleri yapıyor, sonra Mekke'ye dönüyordu. İşleri bu yolla idare ediyordu.

HİCRETİN ÜÇYÜZONÜÇÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

ALİ B. ABDÜLHAMİD B. ABDULLAH B. SÜLEYMAN

Künyesi Ebü'l-Hasan el-Gadairî'dir. Kavarirî'den ve Abbas el-Anberî'den hadis dinledi. Güvenilir ve sika abidlerdendi.

Şöyle demişti: «Bir gün Sırri es-Sakatî'ye gittim, kapısını vurdum. Kapıya çıktı. Ellerini kapının iki tarafına dayayarak şöyle dedi: "Allahım, beni senin ibadetinden alıkoyan kimseyi meşgul et." Onun bu duası sayesinde berekete nail oldum. Halep'ten Mekke'ye kırk kez yaya olarak gidip haccettim ve yine yaya olarak geri döndüm.»

HAFİZ EBÜ'L-ABBAS ES-SERRAC

Muhammed b. İshak b. İbrahim b. Mehran b. Abdullah es-Sakatî. Sakif kabilesinin azatlısıdır. Künyesi, Ebü'l-Abbas es-Serrac'tır.

Sika hadis imamlarından ve hafızlarındandır. Hicretin 218. senesinde doğdu. Kuteybe'den, İshak b. Raheveyh'den, çok sayıda Hıranlı, Bağdath, Kûfeli, Basralı ve Hicazlılardan hadis dinledi. Kendisinden daha önce doğmuş, daha önce vefat etmiş ve yaşça kendisinden daha büyük oldukları halde Buharî ile Müslim de kendisinden hadis rivayet etmişlerdir.

Cidden faydalı birçok eserleri vardır. Duası müstecap olan kimse-lerdendi. Rüyasında bir merdivene tırmandığını ve doksandokuz basamak çıktığını görmüştü. Bu rüyasını her kime tabir ettirmişse hepsi de kendisine, doksandokuz sene yaşayacağını söylemişlerdi. Gerçekten de o kadar yaşamıştı. Kendisi seksenüç yaşındayken oğlu Ebu Amr dünyaya gelmişti.

Hakim, oğlu Ebu Amr'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Mescide babamın yanına gittiğimde insanlar onun çevresinde

oturmaktaydılar, onlara şöyle diyordu: "Ben seksenüç yaşımıdayken bir gecede işte bu oğlumu kazandım."»

HİCRETİN ÜÇYÜZONDÖRDÜNCÜ SENESİ

Bu senede Bizans imparatoru Domestikos, sınırlarda yaşayan Müslüman halka mektuplar yazarak kendisine harac ödemelerini istedi. Müslümanlar onun bu isteğini kabul etmeyince bu senenin başında askerleriyle birlikte üzerlerine yürüdü ve ülkede bozgunculuk yaptı. Malatya şehrine girdi. Halkın bir kısmını öldürdü, bir kısmını esir aldı. Orada onaltı gün müddetle ikamet etti. Malatyalılar Bağdat'a gelerek halifeden Domestikos'a karşı yardım istediler.

Bağdat'ın iki mıntıkasında yangın meydana geldi. Bu yüzden iki yangın yerinde de çok sayıda insan öldü. Yangın yerlerinden birinde 1.000 ev ve dükkân yandı. Sonra İmparator Domestikos'un ölüm haberi geldi. Bu mektup minberler üzerinde okundu. Ayrıca Mekke'den de bir mektup geldi. Bu mektupta halkın, Karmatîlerin kendilerine yaklaşımları nedeniyle son derece huzursuz olduğu anlatılıyordu. Halk bu yüzden Mekke'yi bırakıp Taife ve çevredeki diğer yerleşim alanlarına göçmüştü.

Bu senede Nusaybin'de büyük bir fırtına esti. Bu yüzden çok sayıda ağaç kökünden söküldü ve evler yıkıldı.

İbnü'l-Cevzî dedi ki: Bu senenin şevval ayının sekizinde (kanun-i evvelin 7'sinde) pazar günü Bağdat'ta çok miktarda kar yağdı. Bu nedenle şiddetli bir soğuk meydana geldi. Öyle ki, hurma ağaçlarının ve diğer çeşitli ağaçların çoğu telef oldu. Yağlar, hatta içecekler dondu. Gülsuları, sirkeler, haliçlerdeki sular ve Dicle ırmağının suyu da dondu. Bazı hadis âlimleri, Dicle nehrinde donan sular üzerinde hadis okumak için oturum düzenlediler. Orada hadis okuyup yazdılar. Sonra yağan yağmurlar nedeniyle soğuğun şiddeti kırıldı ve bütün soğuklar, karlar, buzlar yokoldu Allah'a hamdolsun.

Bu senede hacılar Horasan'dan Bağdat'a geldiler. Hadim Munis, Karmatîlerin Mekke'ye hücum ettiklerini gerekçe olarak ileri sürüp mazeret beyat etti. Hacca gitmemelerini söyledi. Onlar da geri döndüler. Bu senede Irak tarafından hacca giden olmadı. Gitme imkanı bulunamadı.

Bu senenin zilkade ayında halife, veziri Ebü'l-Abbas el-Hasibî'yi bir yıl iki ay vezirlik yaptıktan sonra azletti. Yakalanıp hapse atılmasını emretti. Çünkü vezir Ebü'l-Abbas görevini ihmal etmiş, vezirlik işleriyle ilgilenmemiş, halkın yararına olan işlere bakmamıştı. Zira o, her gece içki içmekle meşgul oluyor, sabaha mahmur olarak başlıyor, iyi ile kötüyü birbirinden ayırd edemiyordu. Devlet işlerini vekilleri-

ne bırakmış, onlar da kendisine ihanet edip kendi çıkarları doğrultusunda çalışmışlardı. Halife onu azlettikten sonra vezirliğe atayacağı Ali b. İsa gelinceye kadar vekaleten Ebü'l-Kasım Ubeydullah b. Muhammed el-Kelvezanî'yi vezirliğe atadı. Sonra Dımeşk'ta bulunan Ali b. İsa'nın getirilmesini emretti. O da büyük bir gösterişle Bağdat'a geldi. Genel ve özel bütün faydalı işleri, maslahatları yürütmeye başladı, işleri yoluna koydu. Düzen sağlandı. Ali b. İsa, Hasibî'yi çağırıp onu tehdit etti, kınadı ve Aziz ve Celil olan Allah'a karşı gelip hususi hayatını kötü yaşamamasından, halkın idaresini kötüye sevkettiğinden ötürü onu kadıların ve ayandan olan zevatın huzurunda yerdi. Onunla münakaşa etti. Sonra onu zindana gönderdi.

Bu senede Said lakabıyla tanınan Nasr b. Ahmed es-Sam'anî, Rey mıntıkasını ele geçirdi. Orada hicretin 316. senesine kadar ikamet etti.

Said, bu senenin yaz mevsiminde Tarsus'tan Bizans'a doğru gaza ya gitti. Ganimetler elde edip askerleriyle birlikte salimen geri döndü.

Bu senede Iraklılar Karmatîlerin hücumu korkusundan ötürü hacca gitmediler.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Bağdat halife sarayının yakınındaki Babü'n-Nobî kapısının muhafızı Sa'd en-Nobî, safer ayında vefat etti. Onun yerine kardeşi aynı kapının muhafızlığına tayin edildi ve bunlardan sonra bu kapı onların adıyla anılır oldu.

Bu senede Muhammed b. Muhammed el-Bahilî, Muhammed b. Ömer b. Lübabe el-Karmatî, Hanefî mezhebine göre feraiz ilmini iyi bilen Nasr b. Kasım Ebü'l-Leys vefat ettiler. Nasr; Kavarirî'den hadis dinlemiş, ders almıştı. Sika bir ravi olup Ebu Hanife hazretlerinin mezhebine göre feraizi iyi bilirdi. Allah'a yakın, kadri yüce bir zattı.

HİCRETİN ÜÇYÜZONBEŞİNCİ SENESİ

Bu senenin safer ayında yeni vezir Ali b. İsa, Dımeşk'tan Bağdat'a geldi. Halk kendisini yolda karşıladı. Bir kısmı onu karşılamak için Enbar'a kadar gitti. Bir kısmı daha yakınlarda durdu. Halifenin huzuruna girdiğinde halife onunla güzelce konuştu. Sonra vezir kendi makamına döndü. Halife ardından, ona halılar, kumaşlar, çeşitli sergiler ve 20.000 dinar para gönderdi. Ertesi gün de saraya gelmesini emretti. Saraya vardığında halife ona hil'at giydirdi. Ali b. İsa, hil'ata giydikten sonra şu şiiri okudu:

"İnsanlar ancak dünya ile ve dünyanın sahibi ile beraber olurlar. Dünya bir kimseden yüz çevirince onlar da o kimseden yüz çevi-

rirler.

Dünyanın kardeşini (dünyalığı olanı) tazim edip sayarlar.

Ama bir gün dünya o kimseye hoşlanmadığı bir şekilde saldırırsa onlar da o kimseye saldırırlar."

Bu senede Bağdat'a, Bizanslıların Samsat'a girip oradaki bütün malları yağmaladıklarına ve oraya imparatorun otağını kurduklarına, büyük camide çan çaldıklarına dair bir mektup geldi. Halife de hadim Munis'e, askerleri hazırlayıp oraya sefere gitmesini emretti ve ona kıymetli hil'atler giydirdi. Bir süre sonra Müslümanların, Samsat'a saldıran Rumlara karşı hücumla geçip onların çoğunu öldürdüklerine dair mektup geldi. Hamd ve minnet Allah'adır.

Hadim Munis, harekete geçmek üzere hazırlandığında, hizmetçilerden biri yanına gelip halifenin -vedalaşmak üzere saraya gitmesi anında- onu yakalatmaya niyetlendiğini bildirdi. Sarayda, kendisinin içine düşmesi için bir çukur kazıldığı ve çukurun, üzerine bir halı serilerek gizlendiği anlatıldı. O da saraya gitmekten vazgeçti. Her taraftan komutanlar yanına geldiler ve halifeye karşı onunla birlik oldular. Halife de ona kendi el yazısı ile bir mektup göndererek duyduğu bu haberin doğru olmadığına dair yemin etti. Bunun üzerine hadim Munis'in gönlü hoş oldu ve köleleriyle birlikte saraya gitti.

Saraya girdiğinde, halife onunla güzelce konuştu, onu şanına yaraşır bir şekilde karşıladı. Kendisine karşı gönlünün hoş olduğuna, kalbinde ona karşı asla kötü bir niyet bulunmadığına, kendisine karşı bildiği eski safiyane düşünceleri muhafaza ettiğine yemin etti. Bundan sonra hadim Munis saygı ve ikram görmüş olarak saraydan çıktı. Halifenin oğlu Abbas, vezir, hacib Nasr hizmetçileriyle birlikte onu uğurlamaya çıktılar. Ümera ve komutanlar, maiyet erleri gibi onun önünde tekbirler getirdiler. Yola çıkış günü, cidden görülmeye değer muazzam bir gündü. Bizanslılarla savaşmak üzere sınır boyuna yöneldi.

Bu senenin cemaziyelevvel ayında, birçok kadınları boğarak öldüren bir adam yakalandı. Bu adam astrolog olduğunu, gaipten haber verdiğini ileri sürüyordu. Bu özelliği nedeniyle kadınlar ona yöneldiler. Bir kadınla yalnız başına tenhada buluşunca, onunla fuhuş yapıyor, sonra da elindeki bir kirişle onu boğuyordu. Bu işlerde karısı da kendisine yardımcı olmuştu. Boğup öldürdüğü kadınları kendi evinde kazdığı bir çukura defnediyordu. O çukur dolunca, başka bir eve taşınmış, orada da aynı işi yürütmeye devam etmişti. Son olarak ikamet etmekte olduğu evde yakalandığında, bu evde onyediyi kadını boğup defnettiği ortaya çıkarıldı. Daha önce ikamet etmiş olduğu evler de araştırılınca çok sayıda kadını öldürüp oralara defnettiği tesbit

edildi. Kendisine bu yüzden 1.000 kırbaç vuruldu, sonra da boğularak öldürüldü.

Bu senede Rey beldelerinde, Deylemliler ortaya çıktılar. Allah onları kahretsin. Bunların bir reisi vardı. İdarelerini ele almıştı. Kendisine Merdavic deniliyordu. Altından bir taht üzerine oturmuş, önünde de gümüşten bir taht vardı ve: "Ben, Davud oğlu Süleyman'ım." diyordu. Reyliilere, Kazvinlilere ve İsfahanlılara cidden çok kötü muamelelerde bulunmuştu. Kadınları ve beşikteki çocukları öldürüyor, halkın mallarını gasbediyordu. Son derece zorba olup yüce Allah'ın yasaklarına karşı da cür'etkar biriydi. Türkler onu öldürdüler. Allah Müslümanları onun şerrinden böylece korudu ve Müslümanları rahatla kavuşturdu.

Bu senede Yusuf b. Ebi's-Sâc ile Ebu Tahir el-Karmatî arasında Kûfe şehri yakınlarında bir savaş cereyan etmişti. Ebu Tahir, Yusuf'tan önce oraya gitmiş ve Yusuf ona: "Emir dinle ve itaat et. Yoksa şevval ayının 9'unda cumartesi günü savaşa hazır ol!" mealinde bir mektup yazdı. Ebu Tahir de: "Haydi gel öyleyse!" diye cevap yazdı. Yusuf onun üzerine doğru yürüdü.

İki ordu karşı karşıya geldiklerinde Yusuf, Karmatî ordusunu küçük gördü. Yusuf b. Ebi's-Sâc'ın maiyetinde 20.000 asker bulunuyordu. Karmatî'nin ise 1.000 süvari ve 500 piyade askeri vardı. Yusuf: "Şu köpeklerin değeri ne ki!" diyerek onları küçümsedi ve hemen katile, -savaş henüz başlamadan önce- fetih müjdesini bir mektupla halifeye bildirmesini emretti. Fakat iki taraf savaşa tutuşunca Karmatîler büyük bir sebat gösterdiler. Karmatî, bineğinden inip adamlarını savaşa teşvik etti. Yusuf'un maiyetindeki halife ordusunu hezimeye uğrattılar ve komutan Yusuf b. Ebi's-Sâc'ı esir aldılar. Halifenin ordusundaki askerlerin çoğunu öldürdüler. Kûfe'yi de istila ettiler.

Bu haberler Bağdat'a ulaştı. Halk arasında, Karmatîlerin Bağdat'ı ele geçirmek istediklerine dair haberler yayıldı. Bağdatlılar bundan son derece tedirgin oldular ve bunun gerçek olduğuna inanarak halifenin huzuruna varıp şöyle dediler:

"Ey mü'minlerin emiri! Mal, ancak Allah düşmanlarıyla savaşmak hususunda kullanılmak için biriktirilir ve saklanır. Böyle bir durum sahabelerin zamanından sonra asla meydana gelmemişti ve bundan daha feci bir halle karşılaşılmamıştır. Şu kafir Karmatî, hacıların yolunu kesmiş, insanların hacca gitmelerine engel olmuştur. Defalarca Müslümanları öldürmüştür. Beytül-malda da para yoktur. Ey mü'minlerin emiri, Allah'tan kork ve hanımefendiyle (annenle) görüş. Belki musibetler için biriktirdiği parası vardır. İşte şimdi o paraları kullanmanın tam zamanıdır."

Bundan sonra halife, annesinin yanına gitti. Annesi önce söze

başladı ve halife talepte bulunmadan önce kendisine 500.000 dinar verdi. Beytül-malda da bir o kadar vardı. Halife bunları Karmatîlerle savaşıcak ordunun techizinde kullanması için vezire teslim etti. Bundan sonra vezir, komutan Büleyk idaresinde 40.000 kişilik bir ordu techiz etti. Karmatîler bunu duyunca Bağdat'ın yollarını kestiler. Bağdat'a girmek istediler, ama bu imkanı bulamadılar. Nihayet Büleyk onlarla karşılaştı. Fakat kısa sürede Büleyk ve askerleri hezimete uğradılar. Innâ lillah ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu bizler Allah'a aidiz ve biz O'na dönücüleriz.)

Bu arada Yusuf b. Ebi's-Sâc da Karmatîlerin yanında zincire vurulmuş olarak çadırda tutuluyordu. Savaş alanını seyrediyordu. Karmatî lider Ebu Tahir çadıra döndüğünde Yusuf'a: "Sen kaçmak mı istedin?" dedi ve emir verip Yusuf'un boynunu vurdurdu.

Karmatîler, Bağdat tarafından Enbar'a döndüler. Sonra Heyt'e doğru gittiler. Bağdatlılar onlardan kurtuldukları için çokça sadaka verdiler. Halife, halifenin annesi ve vezir, Karmatîleri üzerlerinden saven Allah'a şükrettiler.

Fatimî olduğunu iddia eden Mehdi, Mağrib beldelerinde oğlu Ebül-Kasım'ı bir orduyla harekete geçirdi. Ama askerleri hezimete uğradı. Adamlarından çoğu öldürüldü.

Yukarıda adı geçen Mehdi, kendi şehri Mehdiye'yi bu senede kurdu.

Bu senede Abdurrahman b. ed-Dahil, Endülüs'ün Tuleytula şehrini kuşatma altına aldı. Bu şehrin halkı Müslümandı ama ahidlerini bozmuşlardı. Abdurrahman, orayı zor kullanarak fethetti ve ahalinin bir kısmını öldürdü.

HİCRETİN ÜÇYÜZONBEŞİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

İBN CESSAS EL-CEVHERÎ

Asıl adı, Hüseyin b. Abdullah b. Cessas el-Cevherî, Ebu Abdillah'tır. Bağdatlıdır. Büyük bir servete sahipti. Bu servetinin kaynağı Ahmed b. Tolon ailesinden gelmektedir. Ahmed onu mücevherci yapmıştı. Mısır'da eline geçen kıymetli mücevherleri satar ve pazarlardı. Böylece cidden büyük bir kazanç sağladı.

İbn Cessas dedi ki: "Bir gün İbn Tolon'un kapısında duruyordum. Kahramane dışarı çıktı. Eline, üzerinde 100 mücevher tanesi bulunan bir gerdanlık almıştı. Bu mücevherlerden her biri 2.000 dinar değerindeydi. Kahramane bana dedi ki: "Şu gerdanlığı almanı ve hacmini ufaltmanı istiyorum. Çünkü bu istenilenden daha büyük ve göze

hoş görünmüyor." Gerdanlığı elinden alıp evime götürdüm. Üzerindeki büyük mücevherleri onda bir kıymetine indirecek şekilde küçülttüm ve götürüp Kahramane'ye teslim ettim. Böylece ben de büyük bir kazanç sağladım. Aslında o bunları küçülttürürken mücevher kırıntılarını telef etmek istiyordu. Mücevherlerin değeri 200.000 dinar tutarındaydı."

Günün birinde halife Muktedir zamanında, İbn Cessas büyük bir para cezasına çarptırıldı. Kendisinden 16.000.000 dinar alındı, ama yine de geride büyük bir serveti kalmıştı. Tüccarlardan biri onun bu durumunu şöyle anlatıyor:

"Yanına gittim. Evin içinde deli gibi dolaştığını gördüm. Kendisine sordum:

— Sana ne olmuş, neyin var?

— Yazıklar olsun sana! Benden şu kadar ve şu kadar para aldılar, canımın çıktığını hissediyorum adeta.

Kendisini azarladım. Teselli etmeye başladım ve ona şöyle dedim:

— Geride kalan evlerin, bahçelerinn, çiftliklerin 700.000 dinar tutarındadır. Ayrıca yanında ne kadar mücevher ve eşya var; onu da bana doğru söyle bakalım.

Yapılan tesbit sonunda 300.000 dinar malı olduğunu gördüm. Ayrıca sikkeli altın ve gümüşleri de bundan hariçti.

Kendisine dedim ki:

— Bağdat'taki tüccarlardan hiçbiri senin kadar zengin değildir. Ayrıca devlet erkanı nazarında da, halk nazarında da büyük bir itibara sahipsin!

Bu sözlerim karşısında biraz teselli buldu ve rahatladı. Yemek yemeğe başladı. Çünkü üç günden beri hiçbir şey yememişti."

İbn Cessas, Muktedir'in annesi Seyyide'nin aracılığı sayesinde Muktedir'in kendisine verdiği para cezasından kurtuluşunu şöyle anlatır:

"Sarayda yüz çuvala baktım. Mısır'dan getirilmiş hurda, eski püs-kü eşyalar vardı bu çuvalların içinde. Bunlar sarayın ardiyesine bırakılmıştı. Bunların arasında bulunan bir çuvalda Mısır'dan getirilmiş 1.000 dinarım vardı ki, kimse bunun farkında değildi. Bunu Muktedir'in ammesinden istemiş, bana hibe etmesini arzetmişim. O da bu hususta oğlu Muktedir'le konuştu, Muktedir de bunu bana verdi. Teslim aldığımda içindeki altınlardan bir tanesinin dahi eksilmediğini gördüm."

Bununla birlikte İbn Cessas, sözlerinde ve fiillerinde son derece aptal biriydi. Aptallığını ispatlayan birçok sözleri ve hareketleri nakledilmiştir. Anlatıldığına göre o, kendisine aptal denilsin diye kasıtlı olarak böyle davranmış. Başka bir rivayette anlatıldığına göre o, şa-

ka olsun diye böyle davranırmış. Doğrusunu, noksanlıklardan münezze olan yüce Allah daha iyi bilir.

ABDULLAH B. MUHAMMED EL-KAZVİNÎ

Abdullah b. Muhammed el-Kazvinî bu senede vefat eden meşhur şahsiyetlerden biridir.

ALÎ B. SÜLEYMAN B. MUFADDAL

Künyesi, Ebü'l-Hasan el-Ahfeş'tir. Müberred'den, Sa'leb'den, Yezîdî'den ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Ruyanî, Muafâ ve diğerleri de kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır. Nakillerinde son derece güvenilir, sika bir ravi idi. Mali durumu zayıftı. Ebu Ali b. Mukle'nin aracılığına başvurdu. Ebu Ali gidip kendisine maaş bağlaması için vezir Ali b. İsa'dan ricada bulundu, ancak vezir onun bu talebini uygun bulmadı. Ali b. Süleyman, son derece mali sıkıntıya düştü. Öyle ki, çiğ lahana yemeye başladı. Bu senenin şaban ayında çokça çiğ lahana yediğinden ötürü ani bir ölümle öldü.

Kendisinden bahsettiğimiz bu zat, Küçük Ahfeş'tir. Ortanca Ahfeş'e gelince o, Sibeveyhî'nin öğrencisi Said b. Mes'ade'dir. Büyük Ahfeş ise, Ebü'l-Hattab Abdülhamid b. Abdülmecid'dir ki, o da Hecerlidir. Bu zat, Sibeveyhî'nin, Ebu Ubeyd'in ve diğerlerinin üstadıdır.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre "el-Usûl fi'n-Nahv" adlı kitabın sahibi nahivci Ebu Bekr Muhammed b. Sirri es-Sirac bu senede vefat etmiştir. İbnü'l-Esir böyle demiştir. Muhammed b. el-Müseyyeb el-Ergiyânî de bu senede vefat eden meşhur şahsiyetlerdendir.

HİCRETİN ÜÇYÜZONALTINCI SENESİ

Bu senede Karmatîlerin lideri Ebu Tahir Süleyman b. Ebi Said el-Cenabî, ülkede fesat çıkardı. Rahbe'yi kuşatıp oraya zorla girdi ve ahalinin bir kısmını öldürdü. Karkisyalılar ondan eman dilediler. Onlara eman verdi. Müfrezelerini çevredeki bedevilere gönderdi ve onlardan bir kısmını öldürdü. Öyle oldu ki, insanlar onun namını duymaz kaçıyorlardı. Bedevilere bir vergi tarhetti. Bu vergiyi her sene Hecer'e göndereceklerdi. Kişi başına iki dinar baş vergisi ödemekle yükümlü kıldılar.

Karmatî lideri, Musul çevresinde de fesat çıkardı. Sancar ve ahalisini fesada boğdu. Bu mıntıkaları tahrib etti, insanları öldürdü, mallarını yağmalayıp talan etti. Hadim Munis, onun üzerine yürüdü. Fakat ikisi karşı karşıya gelemediler.

Karmatî lider Ebu Tahir, kendi memleketi olan Hecer'e döndü ve orada Dar-ı Hicret adını verdiği bir saray yaptırdı. İnsanları, Mağrib ülkesinin Mehdiye şehrinde bulunan Mehdi adına bey'ata çağırdı. Durumu güçlendi. Taraftarları çoğaldı. Bunlar Irak sevadındaki köylere ve kasabalara baskın yapıyor, ahaliyi öldürüyor ve mallarını yağmalıyorlardı. Kûfe'ye girmeye niyetlendi. Orayı ele geçirmek istedi, ama bunu başaramadı. Vezir Ali b. İsa, bu Karmatî liderin İslâm ülkesinde yaptığı işleri görüp ona karşı koyacak gücü kendisinde bulamayınca vezirlikten istifa etti. Çünkü halife ve ordusunun bu adama karşı koyamayacak kadar zayıf olduğunu görüyordu. Bu nedenle vezirlikten istifa etti.

Bu sırada meşhur katip Ali b. Mukle, vezirliğe atanmak için çaba sarfetti. Nasr el-Hacib ile Abdullah el-Beridî'nin tavsiyesi üzerine vezirliğe tayin edildi. Sonra halife, hadim Munis komutasında büyük bir orduyu Karmatîlerin üzerine sevketti. Bu ordu, Karmatîlerle yaptığı savaşta çok sayıda adam öldürdü. Önde gelenlerinden birçok Karmatîyi de esir aldı. Hadim Munis, onları Bağdat'a getirdi. Bayrakları yere yatırılmış ve üzerlerine de şu ayet yazılmıştı:

"Biz, memlekette güçsüz sayılanlara iyilikte bulunmak istiyorduk." (el-Kasas, 5.)

Halk, Karmatîlerin öldürülüp bir kısmının esir alınmasına çok sevindi. Bağdathlılar bundan çok memnun oldular. Irak diyarında güçlenip etrafa yayılan Karmatîler, artık kırılmış ve bozguna uğramışlardı.

Bundan sonra Karmatîler, başlarına Hirris b. Mesud'u lider yaptılar. Fatımilerin atası olan ve Mağrib ülkesinde ortaya çıkan Mehdi'ye bey'atta bulunmaya insanları davet ettiler. Bunlar, yalancı davetçilerdi. Nitekim âlimlerden bir kısmı da böyle demişlerdir. Bununla ilgili detaylı açıklamalar yeri geldiğinde verilecektir.

Bu senede hadim Munis ile halife Muktedir arasında bir soğukluk meydana geldi. Çünkü güvenlik kuvvetleri komutanı Nazûk ile Muktedir'in dayısı oğlu Harun b. Arib arasında bir çatışma meydana gelmişti. Harun, Nazûk'ü mağlub etmiş ve halk arasında Harun'un emirü'l-ümera olacağına dair bir haber yayılmıştı. Hadim Munis, bunu duyunca, acele olarak Rakka'dan Bağdat'a döndü. Halife ile görüştü ve neticede anlaştılar. Sonra halife, Harun'u, hilafet sarayına nakletti. Böylece halife ile hadim Munis arasındaki soğukluk daha da arttı. Komutanların bir kısmı, bu yüzden hadim Munis'in tarafına geçtiler. Hadim Munis ile halife arasında elçiler gidip geldi. Bu senenin sonu, bu vaziyette geldi. Bütün bu olup bitenler, yönetimin zayıflığından, düzenin bozukluğundan, fitnenin artmış olup memleketin her tarafına yayılışından ötürü meydana gelmişti.

Bu senede Alevi davetçilerinden Rey valisi Hüseyin b. Kasım, Deylem valisi tarafından öldürüldü. Bunların sultanı da mücrim ve günahkar Merdavic idi. Allah onu kahretsin.

HİCRETİN ÜÇYÜZONALTINCI SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

BENAN B. MUHAMMED

Benan b. Muhammed b. Hamdan b. Said. Künyesi, Ebü'l-Hasan'dır. Zahid bir kimseydi. Hammal diye bilinirdi. Çok kerametleri vardır. Halk nazarında büyük bir mertebesi vardı. Sultanın verdiği hiçbir şeyi kabul etmezdi.

Bir gün, İbn Tolon'un kötülüklerini sayarak kınadı ve ona iyilikleri emretti. İbn Tolon da bu yüzden gazablanarak, görevlilere onu aslanın önüne atmalarını emretti. Fakat aslan gelip onu kokluyor ve geri çekiliyordu. Bundan sonra İbn Tolon, aslanın önünden kaldırılmasını görevlilere emretti. Bu yüzden halk ona saygı göstermeye başladı. Bazı kimseler, aslanın önüne atıldığı zamanki halini ona soruklarında şöyle anlatmıştı: "O sırada hiçbir sıkıntı olmadi. Yalnızca, yırtıcı hayvanların artıklarını, bu artıkların temiz mi yoksa necis mi olduğu hususunda âlimlerin ihtilaflarını düşündüm."

Anlatıldığına göre adamın biri yanına gelerek ona: "Bir adamdan 100 dinar alacağım vardır. Ancak ona bu parayı verdiğime ilişkin vesikayı kaybettim. Korkarım ki adam da bana olan borcunu inkar edecektir. Vesikamı bana geri göndermesi için Allah'a dua etmeni senden diliyorum." dedi. Benan da o adama şu cevabı verdi: "Ben yaşlanmış, kemikleri incelmış bir adamım. Helva seviyorum. Haydi git bana bir ölçek helva satın al ve getir ki senin için dua edeyim." Adam gidip bir ölçek helva satın aldı. Sonra Benan'a getirdi. Benan, içinde helvanın bulunduğu kağıdı açınca o adamın kaybettiği borç vesikası olduğu görüldü. Adama: "Vesikan bu mu?" diye sorunca adam: "Evet" diye cevap verdi. Benan da ona şöyle dedi: "Haydi, borç vesikamı al. Helvayı da götür. Çocuklarına yedir."

Vefat ettiği vakit bütün Mısırlılar ona olan saygılarından ve ikramlarından ötürü cenazesine katılmışlardı.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Muhammed b. Akil el-Belhî, Ebu Bekir b. Ebu Bekir es-Sicistanî (Bunun hem kendisi hem de babası hadis hafızı idiler.), Müslim üzerine müstahrec olarak "Sahih" adlı hadis kitabını yazan Ebu Avane Yakub b. İshak b. İbrahim el-İsferayinî bulunmaktadır. Bu zat, çok hadis rivayet eden hadis hafızlarından ve meşhur imamlardandı.

Hacib Nasr da bu senede vefat etmişti. Bu zat seçkin emirlerden biri olup akıllı ve dindar bir kimseydi. Karmatîlerle yapılan savaşta kendi malından 100.000 dinar harcamıştı. Sevabını Allah'tan umarak bizzat kendisi de bu savaşa katılmış ve bu senede yolda iken vefat etmişti. Halife Muktedir'in hacibi idi.

HİCRETİN ÜÇYÜZONYEDİNCİ SENESİ

Bu senede halife Muktedir hilafetten hal' edildi. Yerine Kahir Muhammed b. Mutedid Billah geçti.

Bu senenin muharrem ayında hadim Munis ile Muktedir Billah arasındaki soğukluk fazlaştı. İş büyüdü. Neticede Muktedir hilafetten hal' edildi. Yerine Kahir Muhammed b. Mutedid geçirildi. Kahir Muhammed'e halifelik bey'atı yapıldı, ona halife olarak selam verildi ve kendisine Kahir Billah lakabı takıldı. Bu hadise bu senenin muharrem ayının ortasında, cumartesi gecesı vukubuldu.

Hilafete geçen Kahir Billah, vezirliğe Ali b. Mukle'yi atadı. Muktedir'in evini yağmalattı ve oradan birçok şey gasbettirdi. Muktedir'in annesine ait olup türbesinde gömülmüş olan 500.000 dinarı da alarak beytü'l-mala götürdüler. Hilafet sarayı kuşatma altına alınıp Muktedir ile annesi, teyzesi, has adamları ve cariyeleri saraydan dışarı çıkarıldılar. Oradaki hacipler ve hizmetçiler kaçıp gittiler.

Nazük, güvenlik kuvvetleri komutanlığına ek olarak hacipliğe de atandı. Muktedir'i, halifelikten feragat ettiğine dair bir yazı yazmaya zorladı. Bu yazıyı yazdırırken Muktedir'e, ümera ve ayandan bir cemaatı şahid tuttu. Yazılan feragat yazısı Kadı Ebu Ömer Muhammed b. Yusuf'a teslim edildi. Kadı, aldığı bu yazıyı oğlu Hüseyin'e verip: "Bu yazıyı muhafaza et ve Allah'ın yaratıklarından hiç kimseye gösterme." dedi.

Muktedir, iki gün sonra halifeliğe dönmünce kadı bu yazıyı ona iade etti. Muktedir de bu yararlılığından ötürü ona teşekkür etti ve onu kadı'l- kudatlığa tayin etti.

Muharrem ayının 16'sında pazar günü, Kahir Billah halifelik makamına oturdu. Vezir Ebu Ali b. Mukle, gelip önünde oturdu. Ülkenin vilayetlerindeki valilere, Muktedir'in yerine Kahir'in hilafete geçtiğine dair mektuplar yazdı. Ali b. İsa'yı zindandan salıverdi. Kendisine yardım eden ümera topluluğunun ikta' arazilerini fazlaştırdı. Bunlar arasında Ebü'l-Heyca b. Hamdan da vardı.

Pazartesi günü olunca askerler gelip erzaklarını istediler, kargaşa çıkardılar. Gidip Nazük'ü yakalayıp öldürdüler. Nazük bu esnada sarhoşluktan henüz ayılmamıştı. Öldürüp sonra da ağaca astılar. Vezir İbn Mukle, kaçıp gitti. Hacipler de "Ya Muktedir! Ya Mansur!" di-

ye ünleyerek kaçıp gittiler. O gün Munis burada değildi. Askerler, Munis'in kapısına gelerek ondan Muktedir'i kendisine teslim etmesini istediler. O da kapıyı kilitledi ve hizmetçileri ile birlikte askerlere karşı onu korumaya çalıştılar. Munis, Muktedir'i onlara teslim etmenin artık kaçınılmaz olduğunu görünce; Muktedir'e, evinden çıkmasını söyledi. Muktedir ise bunun kendisine karşı kurulmuş bir tuzak olmasından korktu. Sonra kendini toparlayarak cesaretini toplayıp evden dışarı çıktı. Adamları onu omuzlarına alıp hilafet sarayına götürdüler.

Saraya geldiklerinde Muktedir, kendileri için bir eman yazısı yazdırmak üzere kardeşi Kahir'i ve Ebü'l-Heyca b. Hamdan'ı sordu. Kısa bir süre sonra Hadim, yanına geldi. Beraberinde Ebü'l-Heyca'nın kesik başı da vardı. Ebü'l-Heyca'nın başı vücudundan kopartılmıştı. Kardeşi Kahir'i huzuruna çağırttı, onu önünde oturttu. Gözlerini öptü ve: "Kardeşim, senin bir suçun yok. Senin bu işe zorlanarak sürüklendiğini biliyorum." dedi. Kahir: "Ey mü'minlerin emiri, Allah rızası için canımı bağışla." deyince Muktedir: "Korkma, Rasûlullah (s.a.v.)'ın hakkı için benden sana asla bir kötülük ulaşmayacaktır." karşılığını verdi.

Bu arada İbn Mukle, vezirliğe dönerek bütün memleketlere mektup yazıp Muktedir'in hilafete döndüğünü, işlerin tekrar eskisi gibi düzeldiğini bildirdi. Nazûk ile Ebü'l-Heyca'nın kesik başları her tarafta dolaştırılarak, "Bu, efendisine isyan edenin başıdır." denildi. Ebü's-Seraya b. Hamdan da Musul'a kaçtı.

İbnü'n-Nefis, Muktedir'e karşı en amansız düşmanlardan biriydi. Muktedir halifelığe döntünce, İbnü'n-Nefis kılık değiştirerek hemen Bağdat'tan çıkıp gitti ve Musul'a vardı. Oradan da Ermeniyye'ye gitti, sonra Konstantiyye'ye gidip orada ailesiyle birlikte Hristiyanlığa geçti.

Munis'e gelince o, Muktedir'e kalben düşman değildi, ancak zorlandığı için asi ümeraya uymuştu. Bu nedenle Muktedir onun evinde iken bir zulüm görmemişti. Muktedir'e haksızlık yapmamış, aksine gönlünü hoş tutmuştu. Dileseydi, evindeyken askerler onu istediklerinde öldürebilirdi. Bu nedenledir ki Muktedir, halifelığe döndüğünde Munis'in evine gitti ve geceyi orada onun yanında geçirdi. Zira Muktedir kendisine çok güveniyordu. Sonra Ebu Ali b. Mukle'yi vezirlikte bıraktı. Muhammed b. Yusuf'u kadi'l-kudathğa tayin etti. Kardeşi Muhammed'i (Kahir'i), annesinin yanında göz hapsinde tuttu. Ona son derece iyi davranıyordu, ikramda kusur etmiyor ve ona cariyeler satın alıyordu.

KARMATİLERİN HACER-İ ESVED'İ ALARAK KENDİ MEMLEKETLERİNE GÖTÜRMELERİ

Bu senede Irak kafilesi, emirleri Mansur ed-Deylemî maiyetinde hac için yola çıktılar ve salimen Mekke'ye ulaştılar. Her taraftan ve her yoldan gelmiş olan hacı kabileleri Mekke'de bir araya geldiler.

Bu sırada Karmatî lideri Ebu Tahir, terviye gününde (yani zilhicce ayının sekizinde) ansızın çıkıp oraya geldi, hacıların mallarını yağmaladı, kanlarını mübah sayıp akıttı. Mekke'de, çevresinde, mahallelerinde, Mescid-i Haram'da ve Ka'be'nin içinde çok sayıda hacı öldürüldü.

Karmatîlerin mel'un lideri Ebu Tahir, Ka'be'nin kapısında oturdu. İnsanlar, onun çevresinde yere yatırılıp öldürülüyordu. Kılıçla, haram ayda, Mescid-i Haram'da terviye gününde insanların vücutlarını kesip biçiyordu ki, terviye günü günlerin en şerefliisidir. Bu esnada Karmatî lideri: "Ben Allah'ım, ben Allah ileyim, yaratan benim, yaratıkları yok eden de benim!" diyordu. İnsanlar kaçıp Ka'be'nin örtüsüne yapışıyorlardı, ama bu da onları ölümden kurtarmıyordu. Aksine onlar bu halde iken de öldürülüyorlardı. Hacılar tavaf ediyorlar, tavaf halinde iken de öldürülüyorlardı. O gün, hadis ehli âlimlerden biri Ka'be'yi tavaf ediyordu. Tavafını tamamladıktan sonra kılıçlara yakalandı. Öldürülüp yere düştüğü esnada da şu şiiri okuyordu:

"Sevenleri, kendi diyarlarında öldürülüp yere yıkılmış vaziyette görürsün.

Tıpkı ashab-ı kehf gibi, onlar mağarada ne kadar kaldıklarını bilmiyorlar."

Karmatî lideri -Allah ona lanet etsin- işini tamamlayıp hacılara yaptığı kötülükleri yaptıktan sonra, ölülerin Zemzem kuyusuna defnedilmesini emretti. Çokları da düşüp öldükleri yerde Harem'in, Mescid-i Haram'ın her neresinde iseler oraya defnedildiler. Onlar ne güzel ölülerdi. Onlar ne güzel yatıp uyumuşlardı. O defnedildikleri yer ve mekan ne güzel bir mekandı. Bununla beraber ölüler yıkanmadan defnedildiler. Üzerlerine cenaze namazı da kılınmadı. Çünkü onlar ihramlıydılar. Hakikatte de şehid idiler.

Zemzem kuyusunun üzerindeki kubbe yıkıldı. Karmatî lideri, Ka'be kapısının sökülmesini, Ka'be örtüsünün çıkarılmasını, parçalara ayrılarak oradaki askerlere dağıtılmasını emretti. Ayrıca bir adamına Ka'be'nin damına çıkıp altın oluğu da sökmelerini emretti. Ama adam tepeüstü yere düşüp öldü ve Cehennem'e gitti. Bunun üzerine mel'un Karmatî lideri, altın oluğu sökmekten vazgeçti. Sonra Hacer-i

Esved'in sökülmesini emretti. Bir adam gelip elindeki balyozla Hacer-i Esved'e vurdu ve: "Ebabil kuşları nerede ?! Ebrehe askerlerine atılan sert taşlar nerede ?!" dedi. Sonra Hacer-i Esved'i söktü. Memleketlerine giderlerken beraberlerinde götürdüler. Bu taş 22 sene müddetle yanlarında kaldı. Sonra geri getirildi. Nitekim bu hususu, hicretin 339. senesi olaylarından bahsederken ileride anlatacağız. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu bizler Allah'a aidiz ve biz O'na dönücüleriz.).

Karmatî lideri, memleketine dönerken Hacer-i Esved'i de beraberinde götürmüştü. Mekke emiri, kendi aile efradı ve askerleriyle birlikte peşine takılmış ve Ka'be'deki yerine koymak üzere Hacer-i Esved'i geri vermesini rica etmiş, bunun için de yanındaki bütün mal ve paraları ona vermişti. Ama Karmatî lideri, onun bu isteğine olumlu cevap vermemişti. Bu nedenle Mekke emiri onunla savaşmış, ancak Karmatî lideri onu ve aile efradından çoğunu, ayrıca Mekkelileri ve askerlerini de öldürmüştü. Sonrada Hacer-i Esved'i ve gasbettiği hacı mallarını yanına alıp memleketine doğru yoluna devam etmişti.

Bu mel'un, Mescid-i Haram'da öyle bir dinsizlik yapmıştı ki, daha önce hiç kimse onun bu yaptığını yapmadığı gibi, daha sonraları da hiç kimse onun bu yaptığını yapmamıştı. Tıpkı şu ayette anlatıldığı gibi: "O gün hiç kimse Allah'ın azab ettiği gibi azab edemez. Hiç kimse O'nun vurduğu bağ gibisini bağlayamaz." (el-Fecr, 25-26.)

Kafir ve zındık olduklarından ötürü bu çirkin işleri yapmışlardı. Bunlar, bu senede Mağrib'te, İfrikiyye ülkesinde ortaya çıkan Fatımiler ile işbirliği içinde olup onlardan yana idiler. Fatımilerin liderine, Mehdi lakabı takılmıştı. Asıl adı, Ebu Muhammed Ubeydullah b. Meymun el-Kaddah'tı. Mehdi, daha önce Sülemiye'de Yahudi bir boyacı idi. Müslüman olduğunu iddia etti. Sonra Sülemiye'den kalkıp İfrikiyye'ye gitti. Orada kendisinin Fatımi sülalesine mensup bir şerif olduğunu ileri sürdü. Berberilerden ve diğer bazı cahillerden çok sayıda cemaatler de onun bu iddiasını tasdik ettiler. Böylece onun bir devleti oldu. Sicilmase şehrine hakim oldu. Sonra yeni bir şehir kurdu ve bu şehire "Mehdiye" adını verdi. Başkent olarak burayı kabul etti. Karmatîler, işte onunla haberleşiyorlar ve insanları onun halifeliliğine bey'ata davet ediyorlardı. Başka bir rivayette anlatıldığına göre onlar bunu, siyaset ve hakikati olmayan bir devlet için yapıyorlardı.

İbnü'l-Esir'in anlattığına göre sözünü ettiğimiz Mehdi, Mekke'de yaptığı işlerden ötürü Ebu Tahir'e kınayıcı bir mektup göndermiştir. Zira Karmatîlerin yaptığı bu kötü işlerden ötürü halk onların aleyhlerinde konuşmaya başlamış ve içlerinde gizledikleri çirkin niyetleri ve sırları açığa çıkmıştı. Bu nedenle Mehdi, Ebu Tahir'e; Mekke'den aldığı Hacer-i Esved ile diğer malları iade etmesini emretti. Ebu Ta-

hir de onun emrini dinleyip itaat edeceğine ve tavsiyelerini yerine getireceğine dair bir mektup yazıp gönderdi.

Hadis âlimlerinden biri, Karmatîlerin eline esir düşmüş ve bir süre yanlarında kalmıştı. Sonra Cenâb-ı Allah onu kurtarıp genişliğe kavuşturmuştu. Bu hadis âlimi, onların akıllarının kılığına ve dinsizliklerine dair acaip şeyler anlatmıştır. Elinde esir olarak bulunduğu kimse ise kendisine son derece büyük saygı gösteriyor ve hizmette bulunuyordu ama sarhoş olunca da arbede çıkarıyordu. Hadis âlimi diyor ki:

«Bir gece o, sarhoş iken bana: "Muhammed'iniz hakkında ne diyorsun?" diye sordu. Ben: "Bilmiyorum." cevabını verince o: "Muhammed iyi bir siyasetçiydi." diye cevap verdi. Sonra: "Ebu Bekir hakkında ne diyorsun?" diye sordu. Ben de: "Bilmiyorum." diye cevap verdiğimde o, "Ebu Bekir, zayıf ve hakir biriydi. Ömer ise kaba ve sertti. Osman'a gelince, o ahmak bir cahil idi. Ali'ye gelince, o budala biriydi. Kalbinde ilim bulunduğu dair iddiasını hiç kimse doğru bulmamaktadır. O bunu bir kelime, şunu bir kelime olarak bilme imkanına sahip değil miydi?" dedi. Sonra da: "Bütün bunlar budala idiler." dedi. Ertesi sabah olunca bana: "Bu söylediklerimi sakın hiç kimseye bildirmeyesin!" dedi.»

İbnü'l-Cevzî, bunu "el-Muntazam" adlı eserinde anlatmıştır.

Ravinin biri der ki: «Ben terviye günü tavaf mahallinde Mescid-i Haram'da bulunuyordum. Adamın biri yanıbaşımdaya duruyordu. Karmatîler ona saldırıp öldürdüler. Sonra yüksek sesle bağırarak: "Ey eşek! Şu Beyt'imize giren güvendedir, demiyor musunuz? Hani güven nerede?" diye sordu. Ben kendisine: "Cevabımı dinle hele." dedim. O da: "Haydi söyle bakalım." deyince ben: "Bu adamın öldürülmesini Allah murad etti." dedim. Sonra o adama eman verdiler. Atının başını eğip gitti.

Bazıları burada bir sual sordular. O ravi dedi ki: "Cenâb-ı Allah, Hristiyan olan Ashab-ı Fil'e Mekke'de adam öldürmelerini helal kıldı, ama onlar bile bu Karmatîlerin Mekke'de yaptıklarını yapmamışlardı.»

Bilindiği gibi Karmatîler, Yahudilerden de Hristiyanlardan da Mecusilerden de putperestlerden de daha şerlidirler. Onlar Mekke'de hiç kimsenin yapmadıklarını yaptılar. Ashab-ı Fil'e çabucak ceza verildiği halde bunlara ne diye çabucak ceza verilmedi?

Buna cevaben denilir ki: Ashab-ı Fil, Beyt'in şerefini ortaya koymak için çabucak cezalandırıldılar. Zira Beyt-i Haram'ın bulunduğu belde olan Mekke'de yüce bir peygamber ortaya çıkarılarak Ka'be'nin yüksek şerefi açıklanmak istenildi. Ashab-ı Fil bu mukaddes beldeyi tahkir etmek istediklerinde -ki Cenâb-ı Allah orayı şereflendirmek ve

orada yüce Peygamberi ortaya çıkarmak istemişti- onları acilen helak etti. Çünkü önceki şeriatler oranın faziletini isbatlayan hükümler ortaya koymamışlardı. Ama Ashab-ı Fil, Mekke'ye girip orayı harap edecek olsalardı, kalpler oranın faziletli bir yer olduğunu kabul etmeyecekti.

Fakat şu Karmatîlere gelince; bunlar, şeriatların Mekke'nin saygınlığını kabul etmelerinden ve bu hususta kaideleri yerleştirmelerinden sonra bu çirkin işleri icra etmişlerdi. Mekke'nin ve Ka'be'nin şerefli bir yer olduğu zarurat-ı diniyyeden olarak bilinmektedir. Her mümin de biliyor ki, şu Karmatîler Harem-i Şerifte büyük cürümler işlemişler ve son derece dinsizlik yapmışlardı ve onlar mülhid ve kafirlerin en büyüklerindendi. Nitekim bu husus Allah'ın kitabında ve Rasûlünün sünnetinde de açıklanmaktadır. İşte bu nedenle Karmatîlerin acilen azaplandırılmalarına gerek kalmamış, bilakis yüce Rab onların azabını gözlerin faltası gibi açılıp donakalacağı kıyamet gününe ertelemiştir. Noksanlıklardan münezze olan yüce Allah, zalim ve kafirlere süre tanır, onları istidrac yollarına koyar, sonra da Aziz ve Muktedir bir zata yaraşırçasına onları yakalar.

Nitekim Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Doğrusu Cenâb-ı Allah, zalime süre tanır. Sonra onu yakaladı mı artık onu hiç bırakmaz."

Böyle dedikten sonra şu ayet-i kerimeleri okudu:

"Sakın Allah'ı, zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma. Gözlerin dışarı fırlayacağı bir güne kadar onları ertelemektedir." (İbrahim, 42.)

"İnkâr edenlerin diyar diyar gezip refah içinde dolaşması sakın ey Muhammed seni aldatmasın. Az bir faydalanmadan sonra onların varacakları yer Cehennem'dir. O ne kötü duraktır." (Âl-i İmrân, 196-197.)

"Onları az bir süre geçindiririz, sonra da ağır bir azaba sürükleriz." (Lokmân, 24.)

"Onlar için dünyada bir müddet geçinme vardır. Sonra dönüşleri bizedir. İnkârlarına karşılık onlara çetin azap tattıracağız." (Yûnus, 70.)

Bu senede Bağdat'ta Ebu Bekir el-Mervezi el-Hanbelî ile avam tabakasından bir grup arasında fitne meydana geldi. Bunlar şu ayet-i kerimenin tefsiri üzerinde anlaşmazlığa düşmüşlerdi:

"Belki de Rabbin seni övülecek bir makama yükseltir (ya Muhammed)." (el-İsrâ, 79.)

Hanbeliler, burada "övülecek makam" diye Türkçeye çevirdiğimiz Makam-ı Mahmud'un şöyle açıklanabileceğini söylemişlerdi: "Cenâb-ı Allah, hesap yerinde Peygamber (s.a.v.)'i yanında oturtacaktır."

Diğerleri dediler ki: "Makam-ı Mahmud'dan kasıt, büyük şefaath makamıdır."

İşte iki taraf bu nedenle anlaşmazlığa düştüler ve birbirlerinden

adam öldürdüler. Innâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu bizler Allah'a aidiz ve biz O'na dötücüleriz.).

Sahih-i Buharî'de de anlatıldığı gibi Makam-ı Mahmud'dan kasıt, büyük şefaât makamıdır. Yani Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, ahirette Cenâb-ı Allah'ın kullar arasında hüküm vermesi esnasında şefaatta bulunacaktır ki, bütün mahlukatın hatta İbrahim peygamberin bile yönelip rağbet edeceği bir makamdır bu. Öncekiler ve sonrakiler de bu makama yönelip birşeyler dileyebileceklerdir.

Bu senede Musul'da geçimle ilgili olarak halk arasında fitne meydana geldi. Fitne her tarafa yayıldı. Musul'da çok kötülükler ortaya çıktı. Sonra bu fitne ateşi söndü.

Bu senede Horasan'da, Sasaniler ile Said lakabını taşıyan emirleri Nasr b. Ahmed arasında fitne meydana geldi.

Bu senenin şaban yanında Musul'da bir Harici ortaya çıkıp isyan etti. Bir başka Harici de Bevaric mıntkasında ortaya çıktı. Bu mıntkaların ahalisi bu Haricilerle savaştılar. Nihayet şerleri dindi, taraftarları dağıldı.

Bu senede Müflih es-Sâci ile Bizans imparatoru Domestikos karşılaştılar. Yapılan savaşta Müflih onu hezimete uğrattı ve onu Bizans'a kadar kovaladı. Müflih, Bizanslılardan çok sayıda adam öldürdü.

Bu senede Bağdat'ta şiddetli bir fırtına esti. Bu fırtına, Hicaz kumlarını andıran kıvıll bir kül getiriyordu. Bağdat'taki evler bu külle doldu.

HİCRETİN ÜÇYÜZYEDİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. HASAN B. FEREC

Ahmed b. Hasan b. Ferec b. Süfyan Ebu Bekir. Nahivciydi. Nahivde Kûfelilerin ilmini iyi bilirdi. Nahivle ilgili eserleri vardır.

AHMED B. MEHDİ B. REMİM

Âbid ve zahid bir şahsiyetti. İlim tahsili uğruna 300.000 dirhem harcadı. Kırk sene müddetle yatağa uzanıp yatmadı.

Hafız Ebu Nuaym'ın anlattığına göre, Ahmed b. Mehdi'ye gecenin birinde bir kadın gelip şöyle demiş: "Başıma bir bela geldi. Zinaya zorlandım, benimle zina ettiler ve zina neticesinde hamile kaldım. Ama karnımdaki çocuğun senden olduğunu söyledim ve senin kocam olduğunu halka anlattım. Senden hamile kaldığımı bildirdim. Şimdi

sen benim ayıbımı ört ki Allah da senin ayıplarını örtsün. Beni rezil rüsvay etme."

Olayın bundan sonrasını Ahmed b. Mehdi'nin kendisinden dinleyelim:

«O kadının böyle demesi üzerine sesimi çıkarmadım, sustum. Kimselere birşey söylemedim. Bir süre sonra kadın doğurunca mahalleliler ve mahalle mescidinin imamı gelip -oğlum doğduğu için- beni tebrik ettiler. Ben de sevindiğimi onlara gösterdim. Müjdeyi getirdikleri için iki dinara tatlı alıp tebrikime gelenlere yedirdim. Ayrıca mahalle imamı ile her ay o kadına -çocuğa sarfetsin diye- iki dinar gönderiyor ve şöyle diyordum: "Benden hatuna selam söyle. Yalnız, ayrılmamıza neden olan bir hadise vukubulduğu için şimdi ayrı yaşıyoruz." Bu durum iki sene böyle devam etti. Sonra çocuk öldü. Mahalleli gelip başsağlığı diledi. Ben de üzülür gibi davrandım. Bir süre sonra çocuğun annesi daha önce kendisine göndermiş olduğum nafaka paralarını bana getirdi. Bu paraları bir kesede toplamıştı. Bana dedi ki: "Allah senin ayıplarını örtsün ve sana hayır mükafat versin. İşte bana göndermiş olduğun dinarları da getirdim." Ben de kadına şu cevabı verdim: "Ben o paraları çocuğa yardım olsun diye gönderiyordum. O şimdi öldü ama, sen onun yasını tutuyorsun. Paralar senin olsun. Bunları dilediğin gibi harca." Ben böyle dediğim halde kadının paraları bırakıp gitti.»

BEDR B. HEYSEM

Bedr b. Heysem b. Halef b. Halid b. Raşid b. Dahhak b. Numan b. Muhrik b. Numan b. Münzir. Künyesi, Ebü'l-Kasım el-Belhî'dir. Kûfeli bir kadıdır. Bağdat'a gelip yerleşti. Orada Ebu Küreyb'den ve diğerlerinden hadis dinledi. Kırk yaşını aştıktan sonra hadis dinlemeye ve toplamaya başladı. Asil ve sika bir ravidir. 107 yıl yaşadı ve bu senenin şevval ayında Kûfe'de vefat etti.

ABDULLAH B. MUHAMMED B. ABDÜLAZİZ

Abdullah b. Muhammed b. Abdülaziz b. Merzüban b. Sabur b. Şahinşah. Künyesi, Ebü'l-Kasım el-Bağavî'dir. İbn binti Meniy diye tanınır. Hicretin 213. ya da 214. senesinde doğdu.

Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam'ı gördü, ama ondan hadis dinlemedi. İmam Ahmed b. Hanbel'den, Ali b. el-Medîni'den, Yahya b. Maîn'den, Ali b. Ca'd'dan, Halef b. Hişam el-Bezzar'dan ve birçok üstadlardan hadis dinledi. Beraberinde İbn Maîn'den dinlemiş olup yazdığı hadisleri içeren bir cüz vardı. Hafız Musa b. Harun, bu cüzü alıp Dicle'ye

attı ve: "Üçünü bir araya getirmek istiyor." dedi.

Abdullah b. Muhammed, seksen yedi üstad dan hadis dinledi. Güvenilir, zaptı sağlam, hafız bir hadisçiydi. Hadis hafızlarından rivayetlerde bulundu. Çeşitli eserleri vardır.

Hafız Musa b. Harun dedi ki: "İbn binti Meniy (yani Abdullah b. Muhammed) sika ve doğru sözlü bir ravi idi."

Hafız Musa'ya: "İyi ama, burada onun aleyhinde konuşan bazı kimseler var." dediklerinde o şöyle cevap vermişti: "Onu çekemiyorlar. İbn binti Meniy haktan başka hiçbir şey söylemezdi."

İbn Ebi Hatim ile diğerleri dediler ki: "Abdullah b. Muhammed'in hadisleri sahih kapsamına girer."

Darekutnî dedi ki: "Bağavî (Abdullah b. Muhammed), hadis konusunda az konuşurdu ama konuştuğunda da sözü saca çakılan çivi gibi yerine otururdu."

İbn Adiy, ondan "Kamil" adlı eserinde bahsetmiş ve şöyle demiştir: "Onun yadırgamış olduğum bazı sözleri vardır. Münker saydığım bazı hadisler rivayet etmiştir, ama bununla beraber biraz hadis bilgisi ve tasnifatı vardır."

İbnü'l-Cevzî de bu sözü nedeniyle İbn Adiy'yi eleştirmiş ve Abdullah b. Muhammed'in, bu senenin ramazan bayramı gecesinde 103 yaşını birkaç ay geçmiş ömrünü noktalayıp vefat ettiğini söylemiştir. Bu yaşına rağmen onun hafızası, işitmesi, gözü ve dişleri sağlam, aynı zamanda cariyelerle cinsel ilişkide bulunabilen bir kimse olduğunu ifade etmiştir. Abdullah b. Muhammed, bu senede Bağdat'ta vefat etti. Babü't-Tibn mezarlığına defnedildi. Allah ona rahmet etsin, makamını yüce kılsın.

MUHAMMED B. EBİ'L-HÜSEYİN

Muhammed b. Ebi'l-Hüseyin b. Muhammed b. Osman. Şehid oldu. Hadis hafızı idi. Künyesi Ebü'l-Fadl el-Herevî'dir. İbn Ebi Sa'd diye tanınır.

Bağdat'a geldi. Orada Muhammed b. Abdullah el-Ensârî'den hadis dinledi. Hafız İbn Muzaffer de kendisinden hadis rivayet etti. Muhamed b. Ebi'l-Hüseyin; sebatkâr, güvenilir, işini sağlam yapan, sika bir hadis hafızı idi. Sahih-i Müslim'deki on küsur hadis üzerine münakaşaları vardır.

Karmatîler, bu senede Mekke'de terviye gününde öldürdükleri kimselerle birlikte onu da öldürdüler. Allah onu rahmetiyle yarlıgasın ve makamını yüce kılsın.

KELAMCI KA'BÎ

Ebü'l-Kasım Abdullah b. Ahmed b. Mahmud el-Belhi el-Ka'bî. Kelamcı idi. Beni Ka'b kabilesine mensuptur. Mutezile âlimlerindendir. Ka'biye taifesi kendisine nisbet edilir.

İbn Hallikan dedi ki: «Ka'bî, büyük kelamcılardandı. İlmi Kelama dair seçkin eserleri vardır. O, Cenâb-ı Allah'ın fiillerinin Allah'ın ihtiyarı ve meşietî olmaksızın meydana geldiğini iddia ederdi.»

Ben derim ki: Ka'bî, birkaç yerde Kur'ân nassına muhalefet etmiştir. Oysa yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Rabbin dilediğini yaratır ve seçer." (el-Kasas, 68.)

"Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı." (el-En'âm, 112.)

"Biz dilesek herkese hidayet verirdik." (es-Secde, 13.)

"Bir şehri yok etmek istediğimiz zaman, şımarık varlıklarına, yola gelmelerini emrederiz." (el-İsrâ, 16.)

Bunlara benzer daha birçok akli ve nakli sarîh deliller ve zarureten bilinen bazı veriler vardır.

HİCRETİN ÜÇYÜZONSEKİZİNCİ SENESİ

Bu senede halife Muktedir, veziri Ebu Ali b. Mukle'yi azletti. Ebu Ali, iki sene dört ay üç gün müddetle vezirlik yapmıştı. Azledildikten sonra yerine Süleyman b. Hasan b. Muhammed tayin edildi. Ali b. İsa da onunla beraber nazır oldu.

Bu senenin cemaziyelevvel ayında Ebu Ali b. Mukle'nin evi yandı. Ebu Ali, o evi yaptırmak için 100.000 dinar harcamıştı. Yangın sırasında halk evindeki tahtaları, demirleri, kurşunları ve diğer eşyaları yağmaladılar. Halife de ayrıca ona 200.000 dinar para cezası verdi.

Bu senede halife, Bağdat'ta hilafet sarayında bulunan piyade askerleri kovdu. Çünkü Muktedir düşürüldükten birkaç gün sonra tekrar halifelîğe döndüğünde bunlar, onun aleyhinde ileri geri konuşmaya başladılar ve: "Bir kimse bir zalime yardımcı olursa Cenâb-ı Allah o zalimi kendisine musallat kılar, bir kimse eşiği dama çıkarırsa artık indiremez." dediler. Bunun üzerine halife Muktedir, bunların saraydan çıkarılmalarını, hatta Bağdat'tan sürgün edilmelerini emretti. Bağdat'ta ikamet eden piyadeleri cezanlandıracağını bildirdi. Bunların birçok yakınlarının evleri yakıldı. Bazı kadınları ve çocukları da yandılar. Son derece horlanmış ve tahkir edilmiş vaziyette Bağdat'tan çıkıp gittiler, Vasıt'a yerleştiler. Ama orada da asilik yaptılar. Vasıt valisini şehirden kovdular. Hadim Munis üzerlerine giderek onlara şiddetli bir azap tattırdı. Birçoklarını öldürdü. Artık bundan sonra kendilerine gelemediler.

Bu senenin rebiyülevvel ayında halife, Musul valisi Nasırü'd-Devle b. Hamdan'ı azletti. Yerine amcaları Said ile Nasr b. Hamdan'ı tayin etti. Onu da Diyar-ı Rebia'ya, Nusaybin'e, Sincar'a, Habur ve Ra'sü'l-Ayn'a tayin etti. Ayrıca Meyyafarikin ile Erzen'i de onun haki-miyetine bıraktı. O, her sene halifeye vereceği belirli miktardaki para karşılığında bu görevlere atandı. Bu parayı vereceğini taahhüd etti.

Bu senenin cemaziyevvel ayında Bevaric mıntıkasında Salih b. Mahmud adında bir kişi isyan etti. Beni Malik kabilesinden bir grup, etrafında toplandı. Sonra Sincar'a giderek orayı kuşattı. Şehire zorla girdi. Halkın mallarının çoğunu gasbetti. Orada bir hutbe irad etti. Vaaz ve nasihatta bulundu. Söylediği sözler arasında şunlar da vardı: "Ebu Bekir ile Osman'ı veli tanırız. Hüseyin'le alakamız yoktur. Mestler üzerine meshi caiz görmüyoruz." Sonra yoluna devat etti ve İslâm ülkesinde fesat çıkardı. Nasr b. Hamdan, onun üzerine yürüdü. Yapılan savaşta iki oğluyla birlikte onu esir alıp Bağdat'a götürdü. Çok feci hallerle karşılaştı ve ünü her tarafa yayıldı.

Musul mıntıkasında da bir başka asi ortaya çıktı. Kendisine 1000 kişi tabi oldu. Nusaybinlileri kuşatma altına aldı. Halk ona karşı çıktı ve onunla savaştı. Ama asi, onlardan 100 kişiyi öldürdü. 1.000 kişiyi de esir aldı. Sonra onları kendine köle yaptı. Ahaliden 400.000 dirhem parayı zorla aldı. Nasirü'd-Devle onun üzerine yürüdü. Kendisiyle savaşarak mağlup etti ve esir aldı. Onu da diğer asi gibi Bağdat'a gönderdi.

Bu senede halife, oğlu Harun'a hil'at giydirdi, vezirler ve askerler de onu uğurladılar. Halife onu Fars, Kirman, Sicistan valiliklerine atadı ve ikramlarda bulundu. Diğer oğlu Ebü'l-Abbās er-Razî'ye de hil'at giydirdi. Mağrib, Mısır ve Şam vilayetlerini de ona verdi. Hadim Munis'i de ona yardımcı olarak tayin etti.

Bu senede Abdüssemi b. Eyyüb b. Abdülaziz el-Haşimî insanlara haccettirdi. Hacılar, gidiş ve dönüşte Karmatî saldırılarından zarar görmesinler diye Gıfaretü Bedraka yolundan gittiler.

HİCRETİN ÜÇYÜZONSEKİZİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. İSHAK

Ahmed b. İshak b. Behlül b. Hasan b. Ebi Sinan Ebu Cafer et-Tenuhî. Hanefî mezhebine mensub bir kadı idi. Sika ve adil ravilerdendi. Herkesin beğendiği meşhur bir fıkıhçı idi. Çok hadis dinledi. Ebu Küreyb'den sadece bir hadis rivayet etti. Nahiv âlimiydi. İbaresî fa-sih, şiiri güzel ve ahkâm hususunda da övülen bir kimseydi.

Bir zaman, halife Muktedir'in annesi Seyyide bir vakıf tesis etmiş, bunun vakfiyesini Ahmed b. İshak'ın yanında tescil ettirmişti. Ahmed b. İshak da bu vakfiyenin bir nüshasını kendi yanındaki mahkeme kararlarının muhafaza edildiği sepete bırakmıştı. Sonra Seyyide vakfı bozmak istemiş ve Kadı Ahmed b. İshak'tan, elinden alıp yok etmek düşüncesiyle, vakıf senedini kendisine getirmesini istemişti. Kadı Ahmed b. İshak, perdenin arkasına geldiğinde Seyyide'nin maksadını anladı ve ona: "Bu mümkün değildir. Çünkü ben Müslümanların hazinedarıyım. Ya beni kadılıktan azleder yerime başka birini tayin edersiniz, ya da bu yapmak istediğinizi yapmaktan vazgeçersiniz. Ben hakim iken bunu yapmanızın imkanı yoktur." dedi.

Seyyide de Ahmed b. İshak'ı, oğlu Muktedir'e şikayet etti. Muktedir, annesinin isteğini yerine getirmesi için Kadı Ahmed b. İshak'tan ricada bulundu, ama Kadı Ahmed ona durumu anlatınca Muktedir de annesinin yanına dönüp şöyle dedi: "Anacığım, bu adam kolay kolay gözden çıkarılacak biri değildir. Azledilmesine ve oyuncak haline getirilmesine de imkan yoktur." Seyyide, Kadı Ahmed'den memnun oldu ve böyle yaptığından ötürü ona teşekkür mesajı gönderdi. Kadı Ahmed de bunun üzerine şöyle dedi: "Bir kimse Allah'ın emrini kullanın emrinin üstünde tutarsa, Allah, kulların şerrinden onu korur ve kulların hayırlarını, iyiliklerini ona nasib eder."

Ahmed b. İshak, bu senede seksen yaşını aşmış iken vefat etti.

YAHYA B. MUHAMMED B. SAİD

Künyesi, Ebu Muhammed'dir. Ebu Cafer el-Mansur'un kölesiydi. Hadis dinlemek ve toplamak için çeşitli yerlere seyahatlerde bulundu. Hadis dinledi. Hafızasına yerleştirdi ve yazdı. Büyük hadis hafızlarından ve rivayet şeyhlerindendir. Büyük âlimlerden bir topluluk, ondan hadis dinleyip yazdılar. Hafızasının, fıkhnın, kavrayışının derinliğine ve sağlamlığına delalet eden eserleri vardır. Yetmiş yaşında iken bu senede Kûfe'de vefat etti.

HASAN B. ALİ B. AHMED

Hasan b. Ali b. Ahmed b. Beşşar b. Ziyad.

İbn Allaf ed-Darir en-Nahrevanî diye bilinir. Meşhur şairdir. Muktedir'in gece sohbetlerine katılanlardan biridir. Bir kedisi vardı. Bu kedi, komşularının güvercinlerini yuvalarından çıkarıp yemişti. Bu sebeple komşusu kediyi öldürünce kedisi için meşhur bir mersiye yazmıştı. Bu mersiyede incelikler, edebi sanatlar vardı. Anlatıldığına göre o, bu kedisini öldüren İbn Mutez'i kâşdetmişti, ama halife Mukte-

dir'den korktuğu için mersiyei ona nisbet etmeye cesaret gösterememişti. Zira kedisini öldüren kişi İbn Mutez'di. Altmışbeş beyitlik mersiye'nin baş kısmı şöyledir:

"Ey kedi, bizden ayrıldın artık geri gelmedin.
Sen benim nazarımda evlat gibiydin."

HİCRETİN ÜÇYÜZONDOKUZUNCU SENESİ

Bu senenin muharrem ayında hacılar Bağdat'a döndüler. Hadim Munis de büyük bir askeri birlikle hacca gitmişti. Karmatîlerden korktuğu için bu askerleri korumacı olarak beraberinde götürmüştü. Müslümanlar buna çok sevindiler. O gün Bağdat'ı süslediler. Hadim Munis için çadırlar ve otağlar kuruldu. Munis yolda iken, Karmatîlerin az ileride oldukları haberini alınca beraberindekilerle birlikte ana yoldan ayrıldı. Boğazlara, vadilere daldı. Günlerce sapa yollardan gitti. Beraberindeki hacılar o sapa yollardan ve ıssız yerlerden geçmekte iken çok acaip şeyler, görülmemiş bazı varlıklar ve son derece iri kemikler gördüler. Ayrıca taşlaşmış bazı insanlar da gördüler. Bir kadının, içinde ekmek pişmekte olan bir tandır üzerinde durduğunu ve böylece taşa dönüştüğünü, tandırın da taşlaştığını gördüler. Hadim Munis, anlatacağı şeylere halife de inansın ve onu tasdik etsin diye bu gördüğü şeylerden bazılarını alıp halifeye götürdü.

İbnü'l-Cevzî, "el-Muntazam" adlı eserinde böyle der.

Anlatıldığına göre, hadim Munis ve beraberindeki hacıların gördükleri bu taşlaşmış insanlar Ad kavminden veya Şuayb kavminden yahud Semud kavminden idiler. Doğrusunu Allah bilir.

Bu senede halife Muktedir, veziri Süleyman b. Hasan'ı bir yıl iki ay dokuz gün vezirlik yaptıktan sonra azletti. Yerine Ebü'l-Kasım Abdullah b. Muhammed el-Kelvezanî'yi vezir tayin etti. Onu da iki ay üç gün sonra azletti. Yerine Hüseyin b. Kasım'ı tayin etti. Bir süre sonra onu da görevden aldı.

Bu senede halife ile hadim Munis arasında bir dargınlık meydana geldi. Çünkü halife, Muhammed b. Yakut adındaki güvenlik kuvvetleri komutanını muhtesibliğe tayin etmişti. Hadim Munis ona: "Muhtesibliğe ancak kadılar ve adil kimseler tayin edilebilir. Bu adam bu göreve uygun değildir." dedi. Bu görüşünde halifeye ısrar etti. Nihayet halife de Muhammed b. Yakut'u hem muhtesiblikten, hem de güvenlik kuvvetleri komutanlığından azletti. Durum böylece düzeldi. İki si barıştılar. Ama bu senenin zilhicce ayında yine birbirlerine küstüler. Bu küskünlük giderek arttı. Nihayet ileride de anlatılacağı gibi halife Muktedir'in öldürülmesiyle sonuçlandı.

Bu senede Tarsus valisi Sümel, Rumlara büyük bir baskın yaptı. Onlardan çok kimseyi öldürdü. 3.000 kadar Rumu esir aldı. Cidden çok miktarda altın, gümüş ve ipek ganimet elde etti. Bundan bir süre sonra ikinci kez onlara baskın yaptı.

Ermeni İbn ed-Deyranî, Rumlara mektup yazarak, onları İslâm ülkesine girmeye teşvik etti. Müslümanlara karşı onlara yardım vaa-dinde bulundu. Bunun üzerine Rumlar, büyük bir orduyla İslâm ülkesine hücum edip girdiler. Ermeniler de onlara katıldılar. Bunun üzerine zamanın Azerbaycan valisi ve Yusuf b. Ebi's-Sac'ın kölesi Müflih, bunların üzerine yürüdü. Kendisine katılan gönüllü birçok askerle birlikte İbn ed-Deyranî'nin memleketine hücum etti. 100.000 kadar Ermeni'yi öldürdü, çok sayıda esir aldı. Bol miktarda malı ganimet edildi. İbn ed-Deyranî, oralaradaki bir kaleye sığınarak kendini koruma altına aldı. Bu durumu bir mektupla Rumlara bildirerek imdat istedi. Rumlar, Sumaysat'a varıp orayı kuşatma altına aldılar. Sumaysatlılar da Musul valisi Said b. Hamdan'a haber gönderip yardım istediler. Vali, çabucak onların yardımına geldi, Rumların Sumaysat'ı fethetmek üzere olduklarını gördü. Rumlar onun gelişini duyunca hemen Sumaysat'tan kaçıp Malatya'ya gittiler. Orayı yağmaladılar. Sonra da ziyan içinde kendi ülkelerine döndüler. Beraberlerinde Hristiyanlığa geçmiş Bağdatlı İbnü'n-Nefis de vardı. İbn Hamdan, peşlerine düştü. Bizans sınırlarına girdi. Çok sayıda Rumu öldürdü. Çok esir aldı. Bol miktarda eşyayı ganimet edildi.

İbnü'l-Esir dedi ki: Bu senenin şevval ayında Tikrit şehrinde büyük bir sel baskını görüldü. Bu 400 ev sular altında kaldı. Sayılarını ancak Cenâb-ı Allah'ın bildiği kadar çok insan boğuldu. Birbirlerinden ayırd edilemediklerinden ötürü Müslümanlarla Hristiyanlar bir arada defnedildiler.

Bu senede Musul'da ortalığı kırmızı renge bürüyen şiddetli bir rüzgar esti. Sonra ortalık siyaha büründü. Öyle ki gündüzleyin insanlar birbirleini göremez oldular ve kıyametin koptuğunu sandılar. Sonra Cenâb-ı Allah'ın Musul üzerine gönderdiği bir yağmur ile ortalık açıldı. Aydınlık meydana geldi.

HİCRETİN ÜÇYÜZONDOKUZUNCU SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

HÜSEYİN B. ABDURRAHMAN EL-ANTAKÎ

Hüseyin b. Abdurrahman Ebu Abdillâh el-Antakî. Şam sınır boy-larının kadısı idi. İbnü's-Sabunî diye tanınır. Meşhur ve güvenilir bir hadis ravisi idi. Bağdat'a geldi. Orada hadis topladı.

ALİ B. HÜSEYİN B. HARB B. İSA

Uzun bir süre Mısır kadılığı yaptı. Güvenilir, âlim bir kimseydi. Kadıların seçkinlerinden ve âdillerindendi. Ebu Sevr'in mezhebine göre fıkıh öğrenmiş idi. "Tabakatü's-Şafiye" adlı eserde kendisinden bahsetmişizdir. Kadılıktan affını istedi. Hicretin 311. senesinde bu istifası kabul edildi ve Bağdat'a döndü. Bu senenin safer ayında vefat edinceye kadar burada ikamete devam etti. Cenaze namazını Ebu Sa'id el-İstahrî kıldırdı. Kendi evine defnedildi.

Darekutnî dedi ki: «Sahih adlı eserinde Ebu Abdirrahman en-Neseî, Ali b. Hüseyin'den hadis rivayet etmiştir. Belki de o kendisinden yirmi sene kadar önce vefat etmişti. Neseî, onun üstünlük ve faziletlerini anlatmıştır. Allah ona rahmet eylesin.»

MUHAMMED B. FADL B. ABBAS

Muhammed b. Fadl b. Abbas Ebu Abdillâh el-Belhî. Zahid bir kimseydi. Anlatıldığına göre o, kırk sene müddetle kendi nefsi arzularını uğruna bir tek adım dahi atmamıştır. Aziz ve Celil olan Allah'tan utandığı için, birşeye bakıp da beğenmişlik yapmamıştır. Otuz sene müddetle omuzundaki meleklerle, kendi amel defterine çirkin bir amel yazdırmamıştır.

MUHAMMED B. SA'D

Muhammed b. Sa'd b. Ebu Hüseyin el-Verrak. Ebu Osman en-Nisaburî'nin arkadaşıydı. Fıkıhçıydı. Muamelat üzerinde konuşurdu. Onun güzel sözlerinden biri şudur:

"Gözünü Allah'ın haram kıldığı şeylere karşı yuman kimsenin dilinde Cenâb-ı Alâh bir hikmet meydana getirir ve o hikmetli sözü dinleyen kimse hidayete kavuşur. Şüpheli şeylere karşı gözünü yuman kimsenin kalbini Cenâb-ı Allah bir nurla aydınlatır ve o nur sayesinde kendisi Allah'ın razı olacağı yollara koyulur."

YAHYA B. ABDULLAH

Yahya b. Abdullah b. Musa Ebu Zekerîya el-Farisî. Mısır'da Rebi b. Süleyman'dan hadis dinleyip yazdı. Güvenilir, adil bir hadis ravisi idi. Hakimler nezdinde doğru sözlü biriydi.

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİNCİ SENESİ

Bu senede halife Muktedir Billah öldürüldü. Bunun sebebi şuydu:

Hadim Munis, bu senenin muharrem ayında, halifeye kızarak köleleri ve maiyetiyle beraber Bağdat'tan çıkıp Musul yoluna koyuldu. Yolda iken kölesini, halifenin yanında neler olup bittiğini öğrenmesi için Bağdat'a gönderdi. Kölesiyle birlikte halifeye, "Ey mü'minlerin emiri..." diye hitap ettiği bir mektup gönderdi.

Köle Bağdat'a ulaşınca, vezir Hüseyin b. Kasım -ki o, Munis'in en büyük düşmanlarından idi- mektubu kendisine vermesini köleye emretti. Ama köle, mektubu ona vermedi ve sadece halifeye verebileceğini söyledi. Vezir köleyi huzuruna aldı ve halifeye söylemesi gerekenleri kendisine söylemesini buyurdu. Köle yine: "Efendim Munis bana böyle emretmedi." deyince vezir ona ve efendisi Munis'e sövdü. Dövmesini ve 300.000 dinar para cezasına çarptırılmasını emretti. Bu husustaki yazılı ifadesini aldı. Hadim Munis'in evinin yağmalanmasını da emretti. Ayrıca hadim Munis'in iktâ arazilerinin, mal ve mülkünün de müsadere edilmesini emretti. Böylece büyük miktarda bir servet meydana geldi.

Bu yüzden vezirin, halife Muktedir nezdinde itibarı arttı. Halife ona Amidü'd-Devle lakabını taktı, adını dirhemlerin ve dinarların üzerine yazdırdı. Böylece vezir cidden büyük imkanlara kavuştu. Bazı görevliler tayin etti, bazı görevlileri ise azletti, bağladı kesti, çeşitli işler yaptı. Ama bu durum çok kısa sürdü. Halifenin kendisinden hoşnutluğu kısa oldu. Harun b. Arib'e ve Muhammed b. Yakut'a haber göndererek, hadim Munis'in yerine onları huzura çağırdı. Hadim Munis, yoluna devam etti. Nihayet Musul'a girdi. Arap emirlerine: "Halife beni, Musul'a ve Diyar-ı Rebia'ya tayin etti." dedi. Etrafında çok sayıda adam toplandı. Onlara bol miktarda para sarfetti. Daha önce de onlara ihsanları çok olmuştu:

Bu durumu haber alan vezir, Musul ve çevresinin yöneticileri olan Hamdan ailesine mektup yazarak onunla savaşmalarını emretti. Onlar da 30.000 süvari ile harekete geçerek Munis'in üzerine yürüdüler. Munis ise 800 köle ve hizmetçisi ile karşılarına çıktı ve onları hezimete uğrattı. Onlardan sadece Davud adında en bahadır bir adamı öldürdü. Hadim Munis, onu küçüklüğünde beslemişti. Sonra Munis

Musul'a girdi. Her taraftan askerler gelip ona itaatlerini arzetttiler. Çünkü hadım Munis daha önce onlara ihsanda bulunmuştu. Bağdatlı, Şamlı, Mısırlı ve bedevi askerler gelip ona itaatlerini arzetttiler. Nihayet maiyetinde büyük bir ordu meydana geldi.

Adı geçen vezire gelince, onun hainlik ve acizliği ortaya çıktı. Bu yüzden bu senenin rebiyülahir ayında Muktedir onu azletti. Yerine Fadl b. Cafer b. Muhammed b. Furat'ı tayin etti. Bu, Muktedir'in son veziri idi.

Hadım Munis, Musul'da dokuz ay kaldı. Sonra bu senenin şevval ayında halife Muktedir'den, askerlerin erzakını istemek ve onlara insaflı davranmasını talep etmek için ordusuyla birlikte Bağdat'a yö-neldi. İlerledi, önce keşif kuvvetlerini gönderdi. Sonra gelip Bağdat'ın Şemmasiye kapısında konakladı. İbn Yakut ile Harun b. Arib, zorlama neticesinde istemeyerek ona karşı geldiler. Öte yandan halifeden, annesinden ödünç para alıp askerlerin erzakını dağıtması için talepte bulunuldu. Fakat halife: "Annemin yanında para kalmadı." dedi ve Vasıt'a kaçmaya niyetlendi. Bağdat'ı Munis'e bırakmayı, durum dü-zeldikten sonra oraya geri dönmeyi planladı. İbn Yakut, kendisini bu planından vazgeçirdi ve Munis ile askerlerinin karşısına çıkmasını tavsiye etti. Onların halifeyi görmeleri halinde tümünün Munis'i bırakıp yanına geleceklerini söyledi.

Halife de istemeyerek bineğine bindi. Munis'i karşılamaya geldi. Önünde fıkıhçılar ve ellerinde açılmış Kur'ân sayfeleri vardı. Halife, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in hırkasını giymişti. Etrafında insanlar vardı. Savaş alanından uzakta yüksek bir tepe üzerinde durdu ve halka şu duyuru yapıldı: "Kim Munis'in askerlerinden birinin başını getirirse ona beş dinar verilecektir. Kim bir esir getirecek olursa ona on dinar verilecektir."

Sonra halifenin komutanları savaş alanına gelmesini istediler; ama o bir türlü savaş alanına gelmeye yanaşmadı. Yapılan ısrarlar neticesinde -her ne kadar şiddetle reddettiye de- savaş alanına geldi. Gelir gelmez askerler hezimete uğrayıp geri döndüler, ona bakmadılar. Onu ilk karşılayan kişi, hadım Munis'in komutanlarından Ali b. Büleyk oldu. Kendisini görür görmez bineğinden indi. Huzurunda yeri öptü ve: "Allah seni bu günde buraya gelmeye teşvik edenleri lanetlesin." dedi. Sonra halifeyi Mağribli Berberilerden bir grubun korumasına verdi.

Ali b. Büleyk, halifeyi onlara bırakıp gittikten sonra Berberiler silahlarını çektiler. Halife: "Yazıklar olsun size, ben halifeyim, beni tanımıyor musunuz?" dedi. Berberiler: "Ey alçak, seni tanıyoruz, sen ancak iblisin halifesisin. Bizlerden birinin kesik başını getiren askere beş dinar vereceğine ilişkin duyuru yaptırmadın mı?" dediler. Onlar-

dan biri kılıcıyla halifenin omuzuna vurdu. Halife bu darbe ile yere düştü. Bir başkası da onu boğazladı. Cesedini ise oracakta bıraktılar. Üzerindeki herşeyi, hatta donunu bile yağmaladılar. Yerde yatmış, avret yeri açık vaziyette kalmıştı. Nihayet adamın biri gelip avretini otla örttükten sonra oraya defnetti. İzini kaybetti.

Mağribliler, Muktedir'in kesik başını bir direğin ucuna takıp yu-karı kaldırdılar. Ona lanet okudular. Onu hadim Munis'e götürdükle-rinde -hadim Munis o vakada hazır bulunmamıştı- kesik başa baktı ve kendi yüzünü, başını tokatlayıp: "Yazıklar olsun size, vallahi böyle yapmanızı emretmemiştim. Allah sizi lanetlesin, vallahi tümümüz öl-dürüleceğiz!" dedi. Sonra bineğine binip gitti. Burası yağmalanmasın diye, hilafet sarayının yanında durdu. Abdülvahid b. Muktedir, Ha-run b. Arib, Raik'in oğulları hep Medain'e kaçtılar.

Munis'in bu hareketi, etraftaki hükümdarların İslâm halifesine saldırı hususunda tamahlanmalarına, hilafet otoritesinin zayıflama-sına yol açtı. Fakat şu da var ki, Muktedir, aşırı para harcıyor, israfta bulunuyor, kadınlara itaat edip vezirleri azlediyordu. Onun bu davra-nışları hilafet otoritesinin zayıflamasına sebep olmuştu. Hatta denilir ki o, 80.000.000 dinara yakın parayı fasit amaçlar için sarfetmiştir.

MUKTEDİR BİLLAH'IN BİYOGRAFİSİ

Soy kütüğü şöyledir: Cafer b. Ahmed el-Mutedid Billah Ahmed b. Ebi Ahmed el-Muvaffak b. Cafer el-Mütevekkil Alallah b. Muhammed el-Mutasım b. Harun er-Reşid. Künyesi, Ebu Fadl idi. Abbasi halifele-rindendi. Hicretin 282. senesinin ramazan ayının bitimine sekiz gece kala, cuma gecesinde doğdu. Annesi Şugeb adında bir cariyeye idi. Oğ-lunun halifeliliği zamanında Seyyide lakabıyla lakaplandı.

Muktedir Billah, kardeşi Muktefi'den sonra hicretin 295. senesi-nin zilkade ayının 14'ünde, pazar günü halifelik bey'atı aldı. O zaman kendisi onüç yaşından bir ay ve birkaç gün almıştı. Bu nedenle asker-ler hicri 296. senenin rebiyülevvel ayında küçüklüğünü ve bülûğa er-meyişini ileri sürerek onu hal' etmek ve yerine Abdullah b. el-Mutez'i halifeliliğe geçirmek istediler, ama bunu başaramadılar. Bu iş -önceki kısımlarda da anlattığımız gibi- ikinci günde bozuldu. Sonra onu hicri 317. senenin muharrem ayında hal' ettiler. Yerine kardeşi Muham-med el-Kahir'i halife yaptılar. Ama o da ancak iki gün halifelikte ka-labildi. Sonra Muktedir Billah yine halifeliliğe döndü.

Muktedir Billah; orta boylu, güzel yüzlü, güzel gözlü, omuzlarının arası geniş, güzel saçlı, yuvarlak yüzlü, pembe tenli, güzel huylu, saç ve şakakları ağarmış, eli açık, cömert bir adamdı. İyi bir aklı, geniş bir zekası, sağlam bir zihni vardı. Nafakaları bol verirdi. Hilafet ve

riyaset işlerindeki rüsumatı fazlalastırdı. Birşey ne kadar fazlalastır-sa fazlalastır, sonunda mutlaka eksilir.

Muktedir Billah'ın sarayında 11.000 hadım hizmetçi vardı. Ayrıca Saklebilerden, Farslardan, Rumlardan ve Sudanlılardan da birçok hizmetçiler vardı. Sarayında, ağaç evi denen bir bölüm vardı ki, orada cidden çok eşya ve emtia vardı. Hicretin 305. senesi olaylarından bahsederken Bizans hükümdarının Bağdat'a gelişindeki hadiseleri anlatırken bu bölümden de bahsetmiştik.

Halife Muktedir Billah, bir gün bir gemiye bindi. Sık sık yemek verdi. Yemeğin çabucak getirilmesini istedi. Fakat yemek gecikince kaptana: "Baksana! Senin yanında yiyecek birşey var mıdır?" diye sordu. Kaptan: "Evet." diye cevap verdi, sonra biraz oğlak eti ile güzel pişirilmiş yufka ekmeği ve başka yiyecekler getirdi. Halife bu yemeği beğendi. Sonra kaptanı çağırdı ve: "Yanında helva var mı? Çünkü ben yemekten sonra helva yemeden doyduğumu hissedemiyorum." dedi. Kaptan: "Ey mü'minlerin emiri, bizim helvamız hurma ve yağ usaresidir." diye cevap verdi. Muktedir: "Ben bunu yiyemem." dedi. Sonra kendisine istemiş olduğu yemek getirildi, bunları da yedi. Helva getirildi, helvayı da yedi. Artanı tayfalara verdi. Ardından, şayet günün birinde gemiye binecek olursa o yemekten yesin, binmese de tayfalar yesin diye her gün 200 dirhem sarfedilerek yemek yapılmasını emretti. Bundan sonra kaptan, her gün 200 dirhem masraf ederek yemek yaptırıyordu. Bu hal birkaç sene böyle devam etti. Ama Muktedir, o günden sonra gemiye bir daha binmedi.

Muktedir'in has adamlarından biri, oğlunu sünnet ettirmeye karar verdi. Çok muazzam hazırlıklar yaptı. Güzel şeyler hazırladı. Sonra halifenin annesinden, düğünde davetlilere göstermek üzere, gümüşten yapılmış bir köy maketini istedi. Muktedir'in annesi de oğlunun yanında lütufta bulunarak bu gümüş köy maketini o adama tümüyle hediye etti. Bu maketteki bütün evler, yollar, sığırlar, develer, binekler, kuşlar, atlar, ekinler, meyveler, ağaçlar, nehirler; bir köyde bulunması gereken her türlü şeyler, hep nakışlı gümüşten yapılmıştı. Halife, sofrasının o adamın evine taşınmasını ve taze balıktan başka bir yemeğin yapılmamasını emretti. Düğün sahibi de 300 dinara taze balık satın aldı ve Muktedir'in sofrasına 1.500 dinar para harcadı. Bu masrafların tümünü Muktedir'in kendisi karşıladı.

Halife Muktedir, Mekke ve Medine halkına, memurlara, işçilere bolca sadaka verip ihsanda bulunur, çokça nafil namaz kılıp oruç tutar ve ibadette bulunurdu. Ama o, yine de kendi arzu ve şehvetlerini herşeye tercih ediyor, cinsel arzularının emri dışına çıkmıyordu.

Birçok görevliler tayin ediyor, birçoğunu da azlediyordu. Renkten renge bürünüyordu. Nihayet hadım Munis'in kölesi tarafından öldü-

rülünceye kadar bu tutumu devam etti. Hicri 320. senenin şevval ayının bitimine iki gece kala, Bağdat'ın Şemmasiye kapısı yanında öldürüldü. Bu sırada otuzsekiz yaşındaydı. Yirmidört sene onbir ay ve ondört gün müddetle halifelik yaptı. Kendisinden önceki halifelere nisbetle, en fazla hilafet makamında kalan oydu.

KAHİR'İN HALİFELİĞİ

Muktedir Billah öldürülünce, hadim Munis, Muktedir'in annesinin gönlü hoş olsun diye, Muktedir oğlu Ebü'l-Abbas'ı halifelığe geçirmeye niyetlendi. Ancak hazırda bulunan ümera topluluğu onu bu niyetinden vazgeçirdiler. Ebu Yakub İshak b. İsmail en-Nobahtî dedi ki: "Bu kadar yorulduktan ve çaba sarfettikten sonra, annesi ve dayıları olan, her hususta onlara itaat edip onlara danışacak olan bir çocuk halifeye mi bey'at edeceğiz?" Böyle dedikten sonra Muktedir'in kardeşi Muhammed b. el-Mutedid'i getirdiler. Kadılar, emirler ve vezirler onun halifelğine bey'at ettiler. Ona Kahir Billah lakabını taktılar. Bu hadise, bu senenin şevval ayının bitimine iki gece kala, perşembe günü seher vaktinde vuku buldu.

Kahir Billah, Ebu Ali b. Mukle'yi vezirliğe tayin etti. Sonra Ebu Cafer Muhammed b. Kasım b. Abdullah'ı, ondan sonra Ebü'l-Abbas'ı, ondan sonra da Hasibî'yi vezirliğe tayin etti. Muktedir'in adamlarının mallarını müsadere etmeye, çocuklarını aratmaya başladı.

Muktedir'in annesi Seyyide'yi, istiska hastalığına yakalanmış ve oğlunun öldürülüp avret yeri açık bir halde yatmakta olduğu haberini aldığından ötürü sancıları daha da fazlaşmış olduğu halde makamına çağırttı. Seyyide, günlerce hiçbir şey yememişti. Ancak kadınlar ona öğüt verince azıcık tuz ekmek yemişti. Bütün bunlara rağmen yine de Kahir Billah, Seyyide'yi makamına çağırttı, ne kadar malı olduğuna dair ikrarını aldı. Kadın da hanımlara mahsus zinet eşyalarını, takılarını ve giysilerini söyledi. Fakat paralardan ve mücevherlerden bahsetmedi. Bu hususta ikrarda bulunmayıp: "Eğer para ve mücevherlerim olsaydı oğluma bile teslim etmezdim." dedi. Kahir Billah, dövülmesini emretti; dövüldü. Ayaklarından asıldı ve şiddetli işkenceler yapıldı. Nihayet o, emlakını sattığına dair ifade verdi ve bu ifadesine başkaları da şahit oldular. Askerler alacaklı bulundukları masalarına karşılık emlakine el koydular. Kahir Billah vakıflarını satmasını istedi, ama Seyyide buna yanaşmadı. Kesinlikle satmayacağını söyledi. Sonra Kahir Billah, aralarında Ebü'l-Abbas, Harun, Abbas, Ali, Fadl ve İbrahim'in de bulunduğu Muktedir'in çocuklarından bir gurubu makamına çağırttı. Mallarının müsadere edilip hapse atılmalarını emretti ve onları hacibi Ali b. Büleyk'e teslim etti.

Vezir Ali b. Mukle, güçlendi. Görevlere adam atadı. Bazı görevlileri azletti, bir müddet görevden uzaklaştırıp yine geri verdi. Beridileri de valilikten azletti.

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. UMEYR B. CEVSA

Künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Şamlıdır. Hadis hafızlarındandır. Zeki hadis ravilerindendir.

İBRAHİM B. MUHAMMED B. ALİ

İbrahim b. Muhammed b. Ali b. Betha b. Ali b. Mukle. Künyesi, Ebu İshak et-Temimî'dir. Bağdat muhtesibliği yapmıştır. Abbas ed-Durî'den, Ali b. Harb'den ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Faziletli ve sika bir ravidir.

Bir gün Kadı Ebu Ömer Muhammed b. Yusuf'un evinin önünden geçerken davacılarla davalıların onun kapısında beklemekte olduklarını, güneşin de üzerlerinde epeyce yükselmiş olduğunu gördü ve hacibini kadıya göndererek ona şöyle demesini emretti: "Ya bu insanların yanına gelip davalarını halledersin, ya da -eğer mazeretin varsa- çıkıp başka bir vakitte muhakeme için senin yanına gelsinler diye kendilerine mazeretini anlatırsın."

EBU ALİ B. HAYZURAN

Şafî fıkıhçısı idi. Şafî mezhebinin imamlarından biridir. Asıl adı, Hüseyin b. Salih b. Hayran'dır. Takvalı ve büyük bir fıkıhçıdır. Kadılık makamı kendisine teklif edildi ama kabul etmedi. Bunun üzerine vezir Ali b. İsa, onun kapısını onaltı gün müddetle mühürledi. Öyle ki, ailesi içecek suyu ancak komşu evlerden temin edebildi. Çünkü dışarı çıkamıyorlardı. Buna rağmen yine de kadılık makamını kabul etmedi. Vezir de şöyle dedi: "Biz böyle yapmakla insanların şunu anlamasını istedik ki; memleketimizde, kendisine doğuda ve batıda dünya kadılığı tekif edildiği halde bu makamı kabul etmeyen kimseler vardır."

Ebu Ali, bu senenin zilhicce ayında vefat etti. Biyografisini "Tabakatü's-Şafiye" adlı eserde yeterince anlatmıştır.

ABDÜLMELİK B. MUHAMMED B. ADİY

Esterabadlı fıkıhçıdır. İslâm ümmetinin imamlarından ve hadis hafızlarındandır. Bu zatın da biyografisini "Tabakatü's-Şafiye" adlı eserde anlatmışızdır.

MALİKİ KADISI EBU ÖMER MUHAMMED B. YUSUF

Ebu Ömer Muhammed b. Yusuf b. İsmail b. Hammad b. Zeyd. Ebu Ömer onun künyesidir. Bağdat'ta ve oraya bağlı mıntikalarda kadılık yaptı. İslâm ümmetinin, marifet, fesahat, belâgat, akıl ve riyaset hususunda önde gelen imamlarındandı. Öyle ki, onun akli örnek gösterilirdi. Birçok üstadlardan hadis rivayet etti. Darekutnî ve diğer hadis hafızları da ondan hadis rivayet ettiler. İnsanlar fıkıh ve hadis hussunda ondan birçok ilim elde ettiler.

Hicretin 317. senesinde kadîl-kudatlığa tayin edildi. Çok sayıda eserleri vardır. Hacimli bir hadis müsnedi derlemiştir. Hadis okumak üzere meclise oturduğunda babası yaşındaki Ebü'l-Kasım el-Bağavî sağ tarafına, İbn Said sol tarafına, Ebu Bekir en-Nisaburî önüne ve diğer hadis hafızları da kürsüsünün çevresinde oturdular. Anlatıldığına göre, onun verdiği hükümlerden hatalı bulunan ve eleştiriye tabi tutulan hüküm görülmemiştir.

Ben derim ki: Onun en doğru hükmü, hicretin 309. senesinde Hüseyin b. Mansur el-Hallac'ı öldürmesi olmuştur. Nitekim bu husus önceki sayfalarda anlatılmıştır.

Kadı Ebu Ömer, güzel huylu, iyi geçimli bir kimse idi. Bir gün arkadaşları yanında toplanmışlardı. Kendisine satın alması için elli dinar fiyatında bir kumaş getirildi. Yanında oturanların bu kumaşı çok beğenmeleri üzerine, takke yapan bir adamı yanına çağırıp ona bu kumaşı, meclisinde oturmakta olan adamlardan herbirine bir takke çıkacak şekilde kesmesini emretti.

Onun gerçekten güzel menkıbeleri vardır. Allah rahmet eylesin. Bu senenin ramazan ayında yetmişsekiz yaşında vefat etti. Vefatından sonra adamın biri onu rüyasında görmüş ve: "Rabbin sana nasıl muamele etti?" diye sormuş, o da kendisine şu cevabı vermişti: "Rab-bim, salih kişi İbrahim el-Harbî'nin duası bereketi ile beni bağışladı."

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİBİRİNCİ SENESİ

Bu senenin safer ayında halife Kahir, yol kesen bir adamı yakalayıp huzuruna getirtmiş ve huzurunda ona 1.000 kırbaç attırmış, sonra da boynunu vurdurmuştu, adamlarının da ellerini ve ayaklarını

kestirmişti. Bu senede halife Kahir, içki içilmesini, şarkıcıların şarkı okumalarını yasaklamış, şarkı okuyan cariyelerin ucuz fiyata satılmalarını ve bunların kalitesiz şarkıcılar olduklarının söylenmesini emretmişti.

İbnü'l-Esir dedi ki: "O böyle yaptı, çünkü şarkı dinlemeyi çok seviyordu. Böyle yaparak şarkıcıları ucuza almak istemişti. Böyle bir ahlaktan Allah'a sığınırız."

Bu senede halk arasındaki bir şayiye göre hacib Ali b. Büleyk'in minberler üzerinde Muaviye'ye lanet okunmasını isteyeceği söyleniyordu. Hacib bunu duyunca Hanbelilerin reisi Berbeharî Ebu Muhammed adındaki vaize, bu isteğini yerine getirmesi için haber saldı. Ancak Berbeharî kaçıp gizlendi. Hacib Ali de onun adamlarının yakalanıp Basra'ya sürgün edilmelerini emretti.

Bu senede halife, veziri Ali b. Mukle'yi tazim ederek kendisine "Muhterem" ve "Mükerrerem" lakablarıyla hitab etti. Sonra vezir ile hadim Münis, Ali b. Büleyk ve bir grup ümera, halife Muktedir'i hal'edip yerine Ebu Ahmed el-Müktefi'yi geçirmek hususunda danışarak müşavere yaptılar ve Ebu Ahmed'e kendi aralarında gizlice bey'at ettiler. Kahir Billah'ın ve maiyetinin erzakını kıstılar ve onu çabucak yakalamak istediler. Halife Kahir de Tarif el-İşkerî aracılığıyla bu durumdan haberdar oldu ve bunları yakalamak için büyük bir çaba içine girdi. Muzaffer komutan hadim Munis, onun pençesine düştü. Onu görmeden hapse atılmasını, evlerine ve emlakine el konulmasını emretti. Hadim Munis'te, biraz acelecilik, cür'et, fevrlilik, cehalet ve ahlaklılık vardı. Halife Kahir onun yerine Tarif el-İşkerî'yi emirü'l-ümeralığa ve ordu komutanlığına tayin etti. Tarif daha önce de hadim Munis'in düşmanlarından biriydi. Halife Kahir ayrıca Ali b. Büleyk'i de yakaladı. Vezir İbn Mukle kaçtı. Onun yerine Ebu Cafer Muhammed b. Kasım b. Ubeydullah, bu senenin şaban ayı başında vezirliğe atandı. Halife ona hil'at giydirdi. İbn Mukle'nin evinin yakılmasını emretti. Bağdat'ta talan ve yağma meydana geldi, fitne koptu. Halife Kahir, Ebu Ahmed el-Müktefi'nin iki duvar arasına konulup üzerinin kireç ve tuğla ile örülmesini emretti. Ebu Ahmed, diri diri bu daracık yere konuldu ve nihayet orada öldü. Kaçıp gizlenenler için tellal şu duyuruyu yaptı: "Bunları evinde gizleyip saklayan kimse de öldürülecek ve evi yıkılacaktır!"

Ali b. Büleyk de yakalandı. Halifenin huzurunda koyun gibi boğazlandı. Başı alınıp bir leğene konuldu ve halife Kahir onu alıp babası Büleyk'in yanına götürdü. Önüne bıraktı. Babası Büleyk oğlu Ali'nin kesik başını görünce ağladı ve öpmeye başladı. Halife Kahir, Büleyk'in de oğlu gibi boğazlanmasını emretti. O da boğazlandı. Sonra iki kesik başı bir leğene koyup hadim Munis'in yanına götürdü.

Hadim Munis o iki kesik başı görünce kelime-i şahadet getirdi ve kâtillerine lanet okudu. Halife Kahir: "Şu köpeği de ayaklarından tutup sürüyün!" dedi. Hadim Munis'i yakalayıp boğazladılar. Kesik başını alıp leğene koydular. Bu üç kesik baş, Bağdat şehrinde dolaştırılıp teşhir edildi ve şu duyuru yapıldı: "Bu, imama ihanet eden ve devlette fesadlık yapanların cezasıdır!" Sonra kesik başlar silah deposuna götürüldü.

Bu senenin zilkade ayında halife Kahir, vezir Ebu Cafer Muhammed b. Kasım'ı tutuklayıp zindana attırdı. Vezirin kulunç ağrısı vardı. Onsekiz gün zindanda kaldıktan sonra vefat etti. Vezirliği üç ay, oniki gün sürmüştü. Halife onun yerine Ebü'l-Abbas Ahmed b. Abdullah b. Süleyman el-Hasibî'yi vezirliğe tayin etti. Sonra hadim Munis ile İbn Büleyk'a karşı halifeye yardımcı olan Tarif el-İşkerî'yi de tutuklayıp zindana attırdı. Bu nedenledir ki, "Bir kimse bir zalime yardımcı olursa Allah o zalimi de kendisine musallat kılar," denilmiştir. el-İşkerî, Kahir'in hal' edilişine kadar zindanda kaldı.

Bu senede Mısır valisinin öldüğü ve yerine oğlu Muhammed'in geçtiğine dair bir haber Bağdat'a geldi. Halife Kahir, valiliğini onayladığına bir alamet olsun diye ona hil'at gönderdi.

BÜVEYH OĞULLARI DEVLETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Bunlar üç kardeştiler: İmadü'd-Devle Ebu Ali el-Hasan, Rüknu'd-Devle Ebu Ali el-Hüseyin ve Muizzü'd-Devle Ebü'l-Hüseyin Ahmed. Bunlar Ebu Şüca'nın oğullarıydılar. Ebu Şüca'nın şeceresi ise şöyledir: Ebu Şüca Büveyh b. Kabahüsrev b. Temmam b. Kuhi b. Şirzil el-Asgar b. Şirgideh b. Şirgil b. Sisan b. Behramgur el-Melik b. Yezdücürd el-Melik b. Sabur Zilektaf el-Farisî. Emir Ebu Nasr b. Makula da kendi kitabında bunların neseplerini böyle bildirmiştir.

Bunlar, Deylem'e komşu olduklarından ötürü kendilerine Deylemliler de denilmiştir. Bir zamanlar Deylemlilerin arasında yaşamışlardı.

Babaları Ebu Şüca Büveyh, yoksul bir balıkçı idi. Balık avlar, oğulları da odun toplarlardı. Karısı vefat edince bu üç oğlu öksüz kaldılar, hem ölen karısı hem de öksüz kalan bu çocukları için çok üzüldü. Bir ara arkadaşı Şehriyar b. Rüstem ed-Deylemî'nin yanında oturmakta iken müneccimin biri geçiyordu. Çağırıp ona şöyle dedi: "Çok garip bir rüya gördüm. Bu rüyayı bana tabir etmeni istiyorum. Şöyle ki: Küçük abdestimi yapıyordum, penisimin ucundan büyük bir ateş çıktı. Öyle ki neredeyse göklerin ucuna kadar ulaşıyordu. Sonra bu ateş üç kola ayrıldı, her koldan da etrafa kıvılcımlar saçıldı. Öyle ki birçok kıvılcımlar meydana geldi. Bütün dünya bu ateşle aydınlan-

dı. Memleketlerin ve kulların bu ateşe boyun eğip teslimiyet arzettiklerini gördüm!"

Müneccim ona dedi ki: "Bu çok büyük bir rüyadır. Bunu ancak bol para karşılığında sana tabir ederim." Ebu Şüca: "Vallahi yanımda sana verecek bir şey yoktur. Sadece şu ata sahibim. Al, senin olsun." deyince Münecim ona rüyasını şöyle tabir etti: "Bu rüya gösteriyor ki, senin sulbünden üç hükümdar çıkacaktır. Sonra bu hükümdarlardan her birinin sülalesinden de çok sayıda hükümdarlar ortaya çıkacaktır." Böyle tabir edince Ebu Şüca müneccime: "Yazıklar olsun sana! Sen benimle alay mı ediyorsun?!" diyerek çıktı ve oğullarına, ona tokatlamalarını emretti. Sonra da ona on dirhem verdi. Münecim de onlara: "Bunu, siz hükümdar iken yanınıza geleceğim zaman hatırlayın." dedi ve onları bırakıp gitti. Bu da tuhaf bir durumdu.

Bu üç kardeş Taberistan'da Mekan b. Kani adındaki bir hükümdarın yanında idiler. Merdavic, bu kişiye musallat oldu ve hükümdarın gücü zayıfladı. Bunlar hükümdarın yanından ayrılp gitmek ve onu kendi akibeti ile başbaşa bırakmak hususunda aralarında müşavere yaptılar. Neticede yanından bir grup ümera ile birlikte çıkıp gittiler, Merdavic'in maiyetine girdiler.

Merdavic, onlara ikramda bulundu ve onları çeşitli illere vali olarak tayin etti. İmadü'd-Devle Ali Büveyh'e Kerh naibliğini verdi. O da orada güzel bir yönetimde bulundu. İnsanlar etrafında toplandılar, onu sevdiler. Kerh valisi onunla savaştı, İmadü'd-Devle onu görülmemiş bir şekilde hezimete uğrattı ve İsfahan'ı istila etti. Beraberinde sadece 700 süvari vardı. İsfahan'da 10.000 süvariyi mağlup etti. Halkın gözünde büyüdü.

Merdavic, bunu duyunca ondan korkup tedirgin olmaya başladı. Üzerine bir askeri birlik sevketti. Onu İsfahan'dan çıkardılar. Bunun üzerine İmadü'd-Devle, Azerbaycan üzerine yürüdü ve orayı valisinin elinden aldı. Cidden çok miktarda mal ve para elde etti. Sonra birçok şehirleri ele geçirdi. Meşhur oldu, namı her tarafa yayıldı. Güzel bir idare ile memleketi idare etti, insanlar sevgi ve tazim ile ona yöneldiler. Etrafında cidden çok büyük sayıda asker toplandı. Dünya makamlarını katederek yükselmeye devam etti. Nihayet kardeşleriyle birlikte Bağdat'ı Abbasi halifelerinin elinden aldılar ve orada hüküm sahibi oldular. Yöneticilerin atama ve azil işlerini ellerine aldılar. Vergiler onlara ödendi, her hususta onların hakemliğine başvuruldu. Nitekim bu hususu ileride detaylı olarak anlatacağız. Yardımına başvurulacak olan zat yüce Allah'tır.

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİBİRİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. MUHAMMED B. SELAME

Ahmed b. Muhammed b. Selame b. Seleme b. Abdülmelik Ebu Cafer et-Tahavî. Hanefî fıkıhçısıydı. Faydalı eserlerin sahibidir. Sika ve sebatkar hadis ravilerindendir. Derin bir ilme sahip hadis hafızı idi. Mensub olduğu Taha köyü Mısır'dadır. Kendisi Müzenî'nin kız kardeşinin oğludur. Bu senenin zilkade ayı başında sekseniki yaşında vefat etti. Ebu Said es-Semnanî'nin anlattığına göre, o hicretin 229. senesinde doğmuştur. Buna göre vefat ederken doksan yaşını aşmış olması gerekir. Doğrusunu Allah bilir.

İbn Hallikan'ın e'l-Vefeyat adlı eserinde anlattığına göre bu zatın, dayısı Müzenî'nin mezhebinden çıkıp Ebu Hanife'nin mezhebine geçiş sebebi şudur: Dayısı bir gün ona: "Vallahi senden hiçbir şey olmaz!" demiş. O da kızıp dayısını bırakmış ve Hanefî âlimlerinden Ebu Cafer b. Ebi İmran'ın yanına gidip ilim tahsil etmeye başlamış. Nihayet Hanefî fikhını iyice öğrenmiş, yüksek bir şahsiyet haline gelmiş. Zamanının âlimlerinin üstünde bir seviyeye çıkmış, çok sayıda kitaplar tasnif etmiştir. Bunlar arasında "Ahkâmü'l-Kur'ân", "İhtilafü'l-Ulema", "Ma'âni'l-Âsar" ve "Tarih-i Kebir" vardır. Şartlarla ilgili bir kitap daha yazmıştır. Hanefî fikhında yüksek bir şahsiyetti. Kadı Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdullah'ın katipliğini yapmış, Kadı Ebu Ubeyd b. Harbeveyh onu adil bir şahıs olarak kabul etmiştir. O şöyle derdi: "Allah dayım Müzenî'ye rahmet etsin, eğer hayatta olsaydı benden bir şey olmayacağına dair yaptığı yemin için keffaret öderdi."

Ahmed b. Muhammed b. Selame, bu senenin zilkade ayının başında vefat etti ve Karafe'ye defnedildi. Mezarı orada herkesçe bilinmektedir. Allah ona rahmet etsin. İbn Asakir, onun biyografisini anlatmış; hicri 268. senede Dımişk'a geldiğini, Dımişk kadısı Ebu Hazim'den fıkıh öğrendiğini söylemiştir.

AHMED B. MUHAMMED B. MUSA

Ahmed b. Muhammed b. Musa b. Nadr b. Hakim b. Ali b. Zürbi Ebu Bekir. İbn Ebi Hamid adıyla bilinir. Beytülmal müdürlüğü yapmıştır. Abbas ed-Durî'den ve birçok kimselerden hadis dinleyip rivayet etmiş. Darekutnî ile diğerleri de ondan rivayetlerde bulunmuşlardır. Sika, doğru sözlü bir ravî, cömert ve övülen bir kimse idi.

Günün birinde ilim ehli bir adam, çok büyük borç altında kaldığından ötürü aşırı bir sevgiyle tutkun olduğu cariyesini satmak mec-

huriyetinde kalmış. Fakat cariyeyi satıp parasını aldıktan sonra cariyeden ayrıldığına son derece pişman olmuş ve ne yapacağını bilemez hale gelmişti. Sonra cariyeyi sattığı adam da onu bir başkasına satmış ve neticede cariyeye, kendisinden bahsetmekte olduğumuz İbn Ebi Hamid'in eline geçmişti. İbn Ebi Hamid, beytülmalın idaresine bakmaktaydı. Cariyeyi, borç yükü altında ezildiğinden ötürü satan ilk sahibi, bazı dostlarını araya koyarak İbn Ebi Hamid'den cariyeyi geri vermesini rica etmiş ve cariyeyi çok sevdiğini, kendisinin de ilim ehli bir insan olduğunu, ödeyemeyecek kadar borç yükü altında kaldığından ötürü cariyeyi satmak mecburiyetinde kaldığını söylemişti.

Bu sözleri söyledikten sonra İbn Ebi Hamid adeta şuurunu yitirmişti. Çünkü karısı bu cariyeyi kendisinin bilgisi olmadan satın almış ve istibrasını beklemişti ki, kocası İbni Ebi Hamid'e hediye olarak takdim etsin. O gün de cariyenin istibrasının (rahminin temizlenmesinin) son günüydü. Karısı, o cariyeye güzel elbiseler giydirmiş, zinetler takıp süslemiş ve kocası için hazırlamıştı. Cariye adeta bir ay parçası haline gelmişti, çok güzeldi.

Arkadaşı, cariyeyi geri vermesi için ona rica edip durumunu anlattığında meseleden haberi olmadığı için İbn Ebi Hamid adeta şaşkına dönmüş, sonra durumu öğrenmek için karısının yanına dönmüştü. Eve girdiğinde cariyenin kendisi için hazırlanmış olduğunu gördü. Onu bu halde görünce çok sevinmişti. Çünkü onun bu halde süslenmesini, ilk efendisine vermek için uygun görmüştü. Süslenen cariyeyi yanına alıp götürdü. Karısı ise cariyeyi -cinsel ilişkide bulunmak amacıyla- beraberinde götürdüğünü sanmıştı. Cariyeyi bu haliyle ilk efendisine götürdü ve ona: "Bu senin cariyen mi?" diye sordu. Kocası onu bu göz alıcı güzelliği ve süslü haliyle görünce dili titremeye, kelimeleri karıştırmaya, aklını adeta oynatmaya başladı. Çünkü cariyeye çok güzel görünümlü idi. "Evet, cariyeye benimsin." deyince İbn Ebi Hamid: "Al, Allah sana mübarek etsin." dedi.

Adam buna çok sevindi ve: "Efendim, bir adamı benimle gönder de cariyenin bedelini ona teslim edeyim." dedi. İbn Ebi Hamid: "Hayır, onun bedelini almaya ihtiyacımız yoktur. Cariye sana helal olsun. Bedelini kendine ve ona harca. Çünkü bedelini verdiğin takdirde yine yoksul düşmenden ve borç altında kaldığından ötürü onu tekrar sana geri vermeyecek birine satmandan korkuyorum." dedi. Adam: "Efendim, cariyenin üzerindeki şu zinetleri ve takıları ne yapacağız?" diye sorunca İbn Ebi Hamid: "Bunları ona hediye ettik, bu hediyeler artık bize geri gelmez. Bunu istemeyiz." dedi ve ona dua etti. Adam buna cidden çok sevinip cariyesini aldı.

Kendisiyle vedalaşmak istediği zaman İbn Ebi Hamid, cariyeye: "Şimdi beni mi yoksa şu efendini mi daha çok seviyorsun?" diye sor-

du. Cariye de şu cevabı verdi: "Siz bana iyilikte bulunup ihsan ettiniz. Bana yardımcı oldunuz. Allah size hayır mükafat versin. Ama şu efendime gelince, eğer onun benden elde ettiğini ben ondan elde etmiş olsaydım onu büyük paralar karşılığında bile satmazdım ve onun hakkında asla kusur işlemezdim." Orada bulunanlar küçük yaştaki bu cariyenin böyle güzel konuşmasını beğenip takdir ettiler.

MUKTEDİR BİLLAH'IN SEYYİDE LAKABIYLA TANINAN ANNESİ ŞUĞEB

Emlakinden yıllık 1.000.000 dinar gelir sağlardı. Bundan daha fazlasını hacıların yiyecek ve içeceklerine, hacılara refakat eden tahtiplere, yolların ve geçiş yerlerinin kolaylaştırılmasına harcardı. Oğlunun hilafeti zamanında son derece ihtişamlı ve sözü geçerliydi. Oğlu öldürüldüğünde kendisi hastaydı. Oğlunun öldürülmesi, hastalığını daha da fazlalaştırdı. Kocasını Mutedid'in oğlu ve kendi oğlu Muktedir'in kardeşi Kahir hilafete yerleştğinde -ki o, Kahir'i annesi öldükten sonra yanına alıp beslemişti- Muktedir için ricada bulunmuş ve yanına almıştı. Ona ikramda bulunuyor ve onun için cariyeler satın alıyordu.

Kahir, oğlu öldürülüp yerine geçtiğinde, Şuğeb hasta olduğu halde onu büyük işkencelere maruz bırakmış, nihayet onu başaşağı vaziyette ayaklarından asmıştı. Bu halde iken idrarı geliyor ve idrarı yüzüne gözüne bulaşıyordu. Mallarının ne kadar olduğunu ikrar etsin diye kendisine bu işkence yapılmıştı. Ama buna rağmen sandıklarında elbiselerinden, zinet ve takılarından başka hiçbir şey bulunamamıştı. Bulunan bu eşyaları da 130.000 dinar değerindeydi. Bundan başka emlakı de vardı. Bunların satılmasını Kahir emretmiş ve satılması hususunda vekalet verdiği dair şehadette bulunsunlar diye bazı kimseleri şahitlik için getirtmişti. Ama o bu halde iken şahidler onun yüzüne bakmaya ve eşkal tesbiti yapmaya yanaşmamışlardı.

Halifenin emri ile perde kaldırılmış ve şahitler gelerek ona: "Sen Mutedid'in cariyesi ve Muktedir'in annesi Şuğeb misin?" diye sormuşlar, o da uzun uzadıya ağladıktan sonra: "Evet" diye cevap vermişti. Şehitler de onun eşkalini: "Siyah tenli, dar alınlı, ihtiyar bir kadın." diye yazmışlar. Sonra da ağlamaya başlayarak; zamanın insanı nasıl değiştirdiğini, devranın nasıl döndüğünü, dünyanın imtihan ve bela yeri olduğunu, dünyadan ümit edilen şeylerin korkulan şeylere karşı denk olamayacağını, doğan dünyalığın batmaktan kurtulamayacağını, dünyaya yönelen kimseyi dünyanın kendi ateşiyle yakacağını düşünmeye başladılar.

Kahir ise bu hatunun daha önce kendisine yaptığı iyilikleri hiç

hatırlamadı. Allah bu hatuna rahmet etsin ve günahlarını affetsin. Bu hatun yani Şuğeb, bu senenin cemaziyelevvel ayında vefat etti ve Rusafe'ye defnedildi.

ABDÜSSELAM B. MUHAMMED

Abdüsselam b. Muhammed b. Abdülvehhab b. Sellam b. Halid b. Himran b. Eban. Osman b. Affan'ın azatlısıdır. Künyesi, Ebu Haşim b. Ebi Ali el-Cübbaf'dır. Kendisi kelimci, babası da kelimci idi. Kendisi de, babası da Mutezili idiler. Mutezile'nin Haşimiye taifesi kendisine nisbet edilir. Babasının bazı eserleri olduğu gibi kendisinin de Mutezililiğe dair eserleri vardır. Hicretin 247. senesinde doğdu, 321. senesinin şaban ayında vefat etti.

İbn Hallikan dedi ki: «Onun Ebu Ali adında bir oğlu vardı ki bir gün Sahib b. Abbad'ın yanına gitti. Sahib ona ikramda bulunup saygı gösterdi ve ona bazı meseleleri sordu. O da: "Bilmiyorum demek, ilmin yarısıdır." diye cevap verdi. Sahib ona şu karşılığı verdi: "Doğru söyledin, baban da senden önce böyle diyerek ilmin yarısını bilmediğini söylemişti."»

AHMED B. HASAN B. DÜREYD B. ATAHIYE

Künyesi, Ebu Bekir b. Düreyd'dir. Ezd kabilesine mensuptur. Lügat ve nahiv âlimiydi. Maksure adlı şiirin sahibidir. Meşhur bir şairdir. Hicretin 223. senesinde Basra'da doğdu, ilim tahsili ve edebiyat öğrenmek için çeşitli şehirlere seyahatlerde bulundu. Babası varlıklı kimselerdendi. Orada yaşlanıncaya kadar ikamet etti. Nihayet bu senede Bağdat'da vefat etti.

Abdurrahman b. Ahi'l-Asmaî'den, Ebu Hatim'den ve Riyaşî'den rivayetlerde bulundu. Ebu Said es-Sayrafi, Ebu Bekir b. Şazan, Ebu Ubeydullah b. Merzüban ve diğerleri de kendisinden rivayetlerde bulundular. Anlatıldığına göre bu şair, âlimlerden daha bilgili idi. Ancak aşırı şekilde şarap içerdi.

Ebu Mansur el-Ezherî dedi ki: "Yanına gittim, sarhoş olduğunu gördüm, bir daha da ziyaretine gitmedim."

Darekutnî'ye onun hakkında sorduklarında: "Onun aleyhinde konuşmuşlardır." dedi.

İbn Şahin dedi ki: "Yanına giderdik, evinin duvarlarına astığı udları, eğlence aletlerini, saf şarabı görünce utanırdık. O zaman kendisi doksanı aşır 100 yaşına yaklaşmıştı."

Ahmed b. Hasan bu senenin şaban ayının bitimine oniki gün kala çarşamba günü vefat etti. Aynı günde Mutezili Ebu Haşim b. Ebi Ali

el-Cübbâi de vefat etmiş, ikisinin üzerine cenaze namazı kılınmış ve Hayzuran mezarlığına defnedilmişlerdi. O zaman insanlar: "Bugün, lügat âlimi ile kelim âlimi öldü." demişlerdi. O gün, çok yağmurlu bir gündü.

İbn Düreyd'in eserleri, yirmi ciltlik bir eser olan "el-Cemhere fi'l-Lüga", "Kitab'ül-Matar", "Maksure"dir. Ayrıca Maksur ve memduda dair başka bir kaside ve diğer eserler. Allah onu affetsin.

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİİKİNCİ SENESİ

Bu senede Bizans imparatoru 50.000 askeriyle birlikte Malatya'ya hücum etti. Şehri kuşatma altına aldı, sonra halka eman verdi. Şehire girdikten sonrada çoğunu öldürdü ve sayılamayacak derecede çok sayıda insanı esir aldı. Innâ lillâh ve innâ ileyhi râciün. (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz).

Bu senede gelen haberler arasında Merdavic'in İsfahan'ı Ali b. Büveyh'in elinden aldığı, Ali b. Büveyh'in Errecan'a gittiği ve orayı ele geçirdiği vardı. İbn Büveyh, halifeye haber göndererek itaatını ve ona yardımcı olacağını, şayet imkan bulursa hilafet sarayının şerefli eşliğini öpeceğini, izin verildiği takdirde halifenin huzuruna çıkacağını, sonra da Şiraz'a gidip İbn Yakut'la beraber olacağını bildirdi. Bundan sonra Şiraz'a gitti ve orasını vali İbn Yakut'la şiddetle savaştıktan sonra ele geçirdi.

Bu savaşta İbn Büveyh, İbn Yakut ve adamlarını mağlub etti. Onlardan bir kısmını öldürdü, bir kısmını esir aldı. Güçlenince esirleri serbest bıraktı, onlara ihsanda bulundu, hil'at giydirdi. Halka adalette davrandı. Yanında çok miktarda mal ve para vardı ki, bunları İsfahan, Kerh, Hemedan ve diğer mıntikalardan elde etmişti. Âlicenâb, cömert bir adamdı, etrafında bulunan askerlere bol maaş verirdi. Sonra o Şiraz'da iken bir zaman yoksul düştü. Askerler ondan erzaklarını talep ettiler. O da hakimiyet ve nizamının çözüntüye uğramasından korktu. Bir gün, akibetini ve içinde bulunduğu durumu düşünerek sırt üstü uzanmıştı. Böyle uzanmış iken tavandaki yarıklardan birinden bir yılanın çıktığını ve başka bir yarığa girdiğini gördü. Tavandaki yarıkların kapatılmasını emretti. Adamları bu işle uğraşırken, tavanda çok miktarda yaklaşık 500.000 dinar kadar altın buldular. Bu paraların bir kısmını askerlere sarfetti. Yine de yanında çok miktarda para kaldı.

Yine bir gün şehrin çevresinde dolaşmaya çıkmıştı. Geçmiş insanların yaptıkları binalara bakmak ve onlardan ibret almak istiyordu. Dolaşmakta iken atının bastığı yer çöktü. Oranın kazılmasını emretti ve kazıldığında orada da çok miktarda para buldular.

Bir terziye, kendisine bir elbise yapsın diye kumaş vermişti. Ama terzi elbisenin dikimini geciktirince huzuruna getirilmesini emretti. Terzi huzura gelip durduğunda onu tehdit etmeye başladı. Ama terzi sağırdı, iyi duymıyordu ve kendisine şöyle hitab etti: "Allah'a yemin ederim ki ey hükümdar; İbn Yakut'a ait sadece yanımda oniki sandık vardır, ama sandıkların içinde ne bulunduğunu bilmiyorum."

İbn Büveyh, sandıkların getirilmesini emretti. Getirilen sandıklar açıldığında içlerinde 300.000 dinara yakın para bulunduğunu gördüler. Ayrıca Yakub b. Leys'e ait birçok emanet malları da buldu ki, bu mallar arasında sayılamayacak ve evsafi belirtilemeyecek kadar çok kıymetli şeyler vardı.

Böylece İbn Büveyh'in durumu kuvvetlendi, hakimiyeti büyüdü. Bütün bunlar, Cenâb-ı Allah'ın -açlık ve yokluktan sonra- onun için murad ettiği ve takdir kıldığı dünyevi saadetle ilgili şeylerdi.

"Rabbin dilediğini yaratır ve seçer." (el-Kasas, 68.)

Veziri İbn Mukle, Radi'ye mektup yazarak mıntıkasındaki arazileri senelik 1.000.000 dinara ikta olarak kendisine vereceğini bildirdi. Radi de buna olumlu cevap vererek kabul etti. O da Radi'ye hil'atlar, sancak ve hükümdarlık nişanları gönderdi.

Bu senede halife Kahir, İshak b. İsmail en-Nobahtî ile Ebü's-Seraya b. Hamdan adındaki iki büyük komutanı öldürdü. İshak, ümera-ya Kahir'in halifeliğe geçirilmesini daha önceleri tavsiye eden kişiydi. Ebü's-Seraya ise babasının en küçük oğlu idi. Kahir'in bunları öldürmesinin sebebi şuydu: Bunlar daha önceleri iki şarkıcı cariyenin pazarlanması esnasında Kahir'e nisbetle şarkıcılara daha fazla para vereceklerini söyleyerek pazarlığı kızıştırmışlardı. Kahir de bu yüzden onlara öfkelenmişti. Onları bir gece sohbetine davet etti. Güzel kokular sürünerek huzuruna geldiler. Fakat Kahir onların sohbet meclisi yakınındaki bir kuyuya atılmalarını emretti. Kendisine her ne kadar yalvarıp yakardılarsa da Kahir onlara merhamet etmedi. Onları kuyuya attırıp kuyunun ağzını kapattırdı.

KAHİR'İN HAL' EDİLMESİ, GÖZLERİNE MİL ÇEKİLİP İŞKENCEYE TABİ TUTULMASI

Bunun sebebi şuydu: Vezir Ali b. Mukle, hadim Munis'in yakalanması esnasında kaçarak kendi evinde gizlenmişti. Askerlerle gizlice mektuplaşıyor, haberleşiyor ve onları Kahir'e karşı kışkırtıyordu. Ayrıca onları Kahir'in zulmünden, safvetinden, cür'etkarlığından, insanları amansız yakalayışından ötürü korkutuyordu. Kahir'in kendi hilafet sarayında büyük komutanları yakalayıp içine atmak için hücreler hazırladığını, öldürmek içinde içine yuvarlayacağı tehlikeli yer-

ler yaptırdığını bildirdi ve bu hususta bazı örnekler verdi. Onları Kahir'i yakalamaya teşvik etti.

Büyük komutanlar bunun üzerine bir araya gelip toplandılar ve hemen Kahir'in hakkından gelmek hususunda görüş birliği yaptılar. Sima adıyla bilinen komutanla birlikte harekete geçerek hilafet sarayına yürüdüler, kuşatma altına aldılar. Sonra diğer kapılardan içeri hücum ederek mahmur vaziyette ve hamamın damında gizlenen Kahir'i yakaladılar. Tarif el-İşkerî'nin makamında hapsedtiler. Tarifi de zindandan çıkardılar. Vezir Hasibî ise, kadın kılığına bürünerek çıkıp gitti. Bağdat şehrinin düzeni bozuldu. Her taraf yağmalandı. Bu hadise bu senenin cemaziyelevvel ayının üçünde, cumartesi günü vukubulmuştu ki, bu ayda Muktedir'in annesi Şugeb de vefat etmişti. Şugeb'in vefatı ile Kahir'in yakalanıp gözlerine mil çekilmesi ve çeşitli işkencelere maruz bırakılması arasında sadece bir senelik bir süre geçmişti. Cenâb-ı Allah, böylece Şugeb'in intikamını ondan aldı.

Sonra komutanlar, Kahir'in huzura getirilmesini emrettiler. Huzura getirildiğinde gözlerine mil çektiler. Öyle ki gözleri yanaklarının üzerine aktı. Böylece İslâm tarihinde misli işitilmemiş büyük bir hadise meydana gelmiş oldu. Gözlerine mil çektikten sonra komutanlar onu serbest bıraktılar. Bazan hapsediliyor, bazan salıveriliyordu. Hicretin 333. senesine kadar yaşadktan sonra öldü. Yoksul düşmüştü. Hatta bir gün Mansur Camii'nde kalkıp dilenmişti. Cemaattan biri ona 500 dinar vermişti. Anlatıldığına göre o, kendisine böyle yapanları çirkin göstermek için dilenmişti. Onun biyografisini ölümünden bahsederken anlatacağız.

RADİ BİLLAH EBÜ'L-ABBAS'IN HALİFELİĞİ

Radi Billah Ebü'l-Abbas Muhammed b. el-Muktedir Billah. Askerler Kahir'i hal' edip gözlerine mil çektiklerinde Ebü'l-Abbas Muhammed b. Muktedir Billah'ı huzura getirip hilafet bey'atında bulundular ve ona Radi Billah lakabını taktılar. Ebu Bekir es-Solf ona, Mardi Billah lakabının takılmasını tavsiye ettiyse de bunu kabul etmediler. Radi Billah'a bu senenin cemaziyelevvel ayının altısında çarşamba günü bey'at edildi. Âma olan Kahir'i getirdiler. Gözlerine mil çekilmişti. Radi'nin huzurunda durdu. Ona hilafet selamını verdi. Hilafet alametlerini ona teslim etti. Radi de hilafet yükünü omuzladı. Radi -ileride de anlatılacağı gibi- seçkin halifelerden biri oldu.

Radi, Ebu Ali b. Mukle'yi huzuruna getirtti. Onu vezirliğe tayin etti. Ali b. İsa'yı da onunla beraber nazırlığa atadı. Kahir tarafından hapse atılan bütün mahkumları serbest bıraktı. Kahir'in tabibi İsa'yı huzuruna getirtti ve onu 200.000 dinar para cezasına çarptırdı ve Ka-

hir'in ona bıraktığı emanetleri teslim aldı. Bu emanetler çok miktarda, altın, gümüş ve kıymetli mücevherlerden ibaretti.

Bu senede İsfahan'da Merdavic'in durumu kuvvetlendi. İnsanlar onun Bağdat'ı almak istediğini, Bahreyn valisi ve Karmatîlerin reisi ile işbirliği içinde olduğunu, bu ikisi ile devleti Araplardan alarak Acemlere teslim etmek hususunda bir ittifakta bulunduklarını söylediler.

Merdavic kendi reayasına, özellikle has adamlarına kötü muamelede bulunuyordu. Onlar da kendisine karşı cephe oluşturdular ve onu öldürdüler. Öldürme işini en has adamlarından ve kölelerinden Yahküm üstlenmişti. Allah, onun yüzünü ak etsin. Yahküm, Hacer-i Esved'i Karmatîlerin elinden kurtaran kişidir. Bu mübarek taşı onlardan 50.000 dinara satın almış ve Ka'be'deki yerine koymuştu. Emir Yahküm, Merdavic'i öldürünce Ali b. Büveyh'in durumu kuvvetlendi. İnsanlar nazarında kadri yüceldi. Onun akibeti ile ilgili açıklama ileride verilecektir.

Kahir hal' edilip hilafete Radi geçince, Muktedir'in dayısı oğlu ve Mah, Küfe, Dinever ile Masebazan valisi olan Harun b. Arib hilafete göz dikti. İnsanları kendisine bey'ata davet etti. Etrafında çok sayıda asker ve komutan toplandı. Mal topladı, durumu kuvvetlendi. Bağdat'a yöneldi. Hacıblerin reisleri, bütün Bağdat askerleri ile birlikte ona karşı çıktı. İki taraf savaştı. Savaşın devam ettiği günlerden birinde Harun b. Arib, Muhammed b. Yakut'u esir düşürmek için bir tuzak kurmak amacıyla etrafı dolaşmaya çıkmıştı. Atı sırtını kamburlaştırıp adeta kendini bir köprü şekline sokarak onu nehire attı. Kölesi de onu vurup öldürdü, başını koparıp Muhammed b. Yakut'a götürdü. Adamları hezimete uğradılar, Muhammed b. Yakut, dönüp Bağdat'a girdi. Harun b. Arib'in kesik başı bir mızrağın ucuna geçirilmişti. İnsanlar bu durumu görünce çok sevindiler. O gün cidden görülmesi gereken muhteşem bir gündü.

Bu senede Bağdat'ta Ebu Cafer Muhammed b. Ali eş-Şelmegani adında bir adam ortaya çıktı. Kendisine İbnü'l-Arefe de deniliyordu. Anlatıldığına göre o, Hallac-ı Mansur'un iddia ettiği uluhiyyet davasında bulunuyordu. Muktedir'in halifeliği zamanında da Hamid b. Abbas'ın nezdinde onu yakalamışlardı. Tenasüh inancına sahip olduğunu söyleyerek onu itham ettiler, ama o bunu kabul etmemişti.

Bu defa Radi Billah, onu huzuruna çağırttı ve halkın anlattığı şeylerin doğru olup olmadığını sordu. O da bir kısmını inkar etti, sonra bir kısmını da ikrar etti. Ulema cemaati, bu sözlerinden vazgeçip tevbe etmemesi durumunda kanının helal olacağına dair fetva verdiler, ama o tevbeye yanaşmadı. Kendisine seksen kırbaç vuruldu. Sonra boynu vuruldu ve Hallac'ın gittiği yere gönderildi. Kendisiyle bera-

ber arkadaş İbn Ebi Avn da öldürüldü. Allah ona lanet etsin.

Bu mel'un, Şelmegani'nin iddia ettiği küfür hususunda onu tasdik eden ve ona tabi olan kimseler arasındaydı. İbnü'l-Esir, "el-Kamil" adlı eserinde bu kafirlerin mezheplerini detaylı ve güzel bir şekilde açıklamış ve mezheplerini Nusayriye mezhebine benzetmiştir.

Şaş mıntıkasında peygamberlik iddiasında bulunup harikalar ortaya koyan ve birçok hileler izhar eden bir adam ortaya çıkmış, askerler gelip onu öldürmüşlerdi. Böylece çıkardığı fitne sönmişti.

İFRİKİYYE HAKİMİ MEHDİ'NİN ÖLÜMÜ

Bu senede İfrikiyye hakimi ve yalancı Fatimi halifelerinin ilki Mehdi Ebu Muhammed Ubeydullah öldü. Alevi olduğunu iddia ediyor ve Mehdi lakabını kullanıyordu. Mehdiye şehrini inşa etmiş ve orada bu senede altmışüç yaşında ölmüştü. Rukade'ye girdiğinden ve imamlık iddiasında bulunduğundan ölümüne kadar hakimiyeti yirmidört sene bir ay yirmi gün sürmüştü. Şehametli ve yürekli bir adamdı. Kendisine muhalif olan, kendisine düşmanlık eden ve kendisiyle sa-vaşan bir cemaati mağlub etmişti.

Kendisi öldükten sonra hilafet işini oğlu Ebü'l-Kasım üstlenmişti. Ebü'l-Kasım, Kaimbiemrillah lakabını almıştı. Babası öldüğünde, işleri yoluna koyuncaya kadar ölümünü halktan gizlemiş, işler tam istediği gibi rayına oturduktan sonra açıklamıştı. Bundan sonra insanlar da ona başsağlığı dileklerini sunmuşlardı. O da babası gibi şehametli ve yürekli bir adamdı. Ülkeler fethetmiş, müfrezelerini Bizans'a kadar göndermişti. Mısır diyarını ele geçirmeye niyetlenmiş, ama bunu başaramamıştı. Mısır diyarını ancak torunu ve Kahire şehrinin banisi Muiz el-Fatımî ele geçirmişti. Nitekim Allah dilerse bunu ilerde anlatacağız.

İbn Hallikan, "el-Vefeyat" adlı eserinde dedi ki: «Sözünü ettiğimiz bu Mehdi'nin nesebi hususunda cidden çok ihtilaflar vardır. "Kayrevan Tarihi" adlı eserin sahibi demiş ki: "Onun soy kütüğü şöyledir: Ubeydullah b. Hasan b. Muhammed b. Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib."

Başkaları ise onun soy kütüğünü şöyle belirtmişlerdir: "Ubeydullah b. Taki Hüseyin b. Vefi b. Ahmed b. Radi Abdullah b. Muhammed b. Muhammed b. İsmail b. Cafer es-Sadık."»

Soy kütüğünün daha başka isimlerden oluştuğunu söyleyenler de vardır.

Muhakkikler, nesebi hakkında ileri sürdüğü iddiaları reddetmektedirler.

Ben derim ki: Aralarında İsferayinî, Kadı Bakillanî ve Kudurî'nin

de bulunduğu birkaç imam, bunların iddia ettikleri gibi neseplerinin sahih olmadığını söylemişlerdir. Ubeydullah el-Mehdi'nin babası Süleymiye'de Yahudi bir kuyumcu idi. Adının Sa'd olduğu söylenir. Kendisine Ubeydullah lakabını takan kişi, üvey babası Hüseyin b. Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. Meymun el-Kaddah'tır. Kaddah denilmesinin sebebi, gözleri güzelleştiren bir sürmeci oluşundan ötürüdür.

Önceki kısımlarda da anlattığımız gibi bu beldelerde onun için zemin hazırlayan kişi, Şîf Ebu Abdillâh'tır. Sonra onu buralara çağır-mıştı, o da doğu tarafından buraya geldiğinde Sicilmase valisinin pençesine düşmüş, vali kendisini zindana attırmıştı. Şîf Ebu Abdillâh, onun için çok çaba sarfetmiş, nihayet onu valinin elinden kurtarmış ve yönetimi teslim etmişti. Fakat daha sonra Şîf Ebu Abdillâh yönetimi ona verdiğine pişman olmuş ve onu öldürmek istemişti. Ubeydullah onun bu niyetini anlayınca Şîf Ebu Abdillâh'a katilleri göndermiş ve kardeşiyle birlikte onu öldürtmüştü.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Şîf Ebu Abdillâh, Ubeydullah Mehdi'nin bulunduğu zindana girdiğinde Sicilmase valisinin onu öldürdüğünü görmüş ve zindanda tanınmayan başka bir mahkumla karşılaşmış, onu alarak insanların huzuruna çıkarmıştı. Çünkü o, insanlara Mehdi'nin Sicilmase zindanında mahpus olduğunu ve onun uğruna savaştığını söylemişti. Onu insanların huzuruna çıkardığında: "İşte Mehdi budur!" demişti. O adama da kendisine tenbihlediği şeylerden başka bir söz söylememesini, aksi takdirde onu öldüreceğini bildirmişti. Böylece insanlar onu Mehdi diye kabul ettiler. Durumu kuvvetlendi. İşte Mehdi kıssası budur. Bunlar da onun sülalesinden-dirler. Doğrusunu Allah bilir.

Sözünü ettiğimiz bu Mehdi, hicretin 260. senesinde doğmuştur. Daha önce veya daha sonra doğduğuna dair zayıf rivayetler de vardır. Doğum yeri Süleymiye'dir. Kûfe'de doğduğuna dair zayıf bir rivayet de vardır, doğrusunu Allah bilir. Sicilmase dönüşünde Rukade ve Kayrevan şehirlerindeki camilerin minberlerinde hicri 297. senenin rebiyülahir ayının bitimine yedi gün kala cuma gününde ilk olarak onun için dua edildi. Geçen senede yani hicri 296. senenin zilhicce ayında orada ortaya çıktığında o yörelerdeki Abbasi hakimiyeti de sona ermişti. Mehdi ve sülalesinin hakimiyeti hicri 567. senede Adid'in hükümdarlığa geçişine kadar devam etmişti.

Mehdi, kendi kurduğu Mehdiye şehrinde bu senede meşhur rivayete göre altmış yaşını aşmış olarak rebiyülevvel ayının ortasında vefat etti. Cenâb-ı Allah, insanların mezarlarında dirilip haşır yerine gittikleri kıyamet gününde amir ile memur arasında hükmünü verecektir.

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİİKİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. ABDULLAH B. MÜSLİM B. KUTEYBE

Bu zat Dinever şehrinde dir. Mısır kadılığı yapmıştır. Babasından naklettiği hadisleri meşhur kitaplarına derc etmiştir. Kendisi bu senenin rebiyülevvel ayında Mısır kadısı iken vefat etmiştir.

MUHAMMED B. AHMED B. KASIM RUZBARÎ

Muhammed b. Ahmed b. Kasım Ebu Ali er-Ruzbarî. Adının Ahmed b. Muhammed olduğu veya Hüseyin b. Hemmam olduğu hususunda çeşitli rivayetler varsa da sahih olan rivayete göre asıl adı Ahmed b. Muhammed'dir. Bağdat asıllı olup Mısır'a yerleşmiştir. Reislerin, vezirlerin ve divan kâtiplerinin soyundan gelmektedir. Cüneyd-i Bağdadî ile arkadaşlık etmiş, ondan hadis dinlemiş ve birçok hadisi hafızasına yerleştirmiştir. İbrahim el-Harbî'den fıkıh, Sa'leb'den de nahiv ilmini öğrenmiştir. Çok sadaka verir, yoksullara ihsanda bulunurdu. Yoksul birine birşey vermek istediği zaman o şeyi avucuna koyar ve yoksulun elinin alt tarafına götürürdü. Sonra yoksul o şeyi onun elinden alırdı. Böyle yapmakla, yoksulun elinin kendisinin elinin altında olmamasını isterdi.

Ebu Nuaym dedi ki: Ebu Ali er-Ruzbarî'ye, şarkı ve eğlence sözlerini dinleyip kendisinin durumların değişikliği ile etkilenmeyen bir mertebeye ulaştığını iddia eden bir kimsenin durumunu sorduklarında şu cevabı vermişti: "Evet, o bir mertebeye ulaşmıştır ama Cehennem'in Sakar tabakasına ulaşmıştır!"

Ebu Ali er-Ruzbarî dedi ki: "İşaret açıklamak demektir. Onda işaret edilenden gelen vecd vardır, başka şey yoktur. Hakikatte illetler, işareti tashih ederler, illetler hakikat olmayan şeylerden uzaktırlar.

Kötülük yaptığın halde sana iyilik yapılması, aldanmışlığını gösterir. O zaman sen Allah'a yönelip tevbe etmezsin. Zannedersin ki, hataların bağışlanmış ve hakikatler de sana açıklanmıştır.

Gönüller, hakkı müşahade etme arzusuna kapıldılar ve gönüllere hakkın isimleri bırakıldı. Tecelli zamanına kadar gönüller hakkın zatını bırakıp isimlere yöneldiler. İşte şu ayetin sırrı da budur:

"En güzel isimler Allah'ındır. O'na o isimlerle dua edin." (el-A'râf, 180.)

İşte gönüller bu isimlerle oyalandılar ve hakkı idrak edemediler. Cenâb-ı Allah, isimlerini ortaya koyup halka açıkladı ki, aşklarının şevki onunla dinsin. Âriflerin kalpleri onunla ünsiyet peyda etsinler.

Sabretmeyen kimsenin rızası da olmaz. Şükretmeyen kimsenin kemali olmaz. Arifler, Allah ile onun muhabbetine kavuştular, nimetlerine şükrettiler. Allah'a müştak olanlar, aşklarının tadını mûkaşefe esnasında tadarlar. Allah'ın yakınlığına visal ruhu ile kavuşmak bal-dan daha tatlıdır.

Üç şey kendisine nasib olan kimse, âfetlerden korunmuş demektir: Kanaatkar bir kalp ile birlikte aç bir karna sahip olmak, hazırda bulunan bir zahidlikle birlikte sürekli yoksulluk, devamlı bir kanaatle birlikte eksiksiz bir sabır.

Dünyayı kazanmakta nefislerin zilleti; ahireti kazanmakta ise nefislerin izzeti vardır. Fani dünyayı elde etmek için alçalmayı, baki olan ahireti elde etmek yolunda yükselişe ve izzete tercih eden kimseye çok şaşıyorum.

"Herşeyimi kaybetsem dahi hiç hayret etmem.

Bende kalan bazı şeylerin nasıl bende kaldığına şaşıyorum.

Telef olan canının geri kısmını tutmaya bak;

Canın bedeninden ayrılmadan önce kalan kısmına sahip ol, işte bu son nefes demidir."

MUHAMMED B. İSMAİL

"Dokumacıların hayırlısı" anlamına gelen "Hayrü'n-nessac" Ebü'l-Hasan es-Sofi diye tanınırdı. Salih hallerin sahibi, meşhur kerametleri ortaya koyan büyük şeyhlerdendir. Sırrı es-Sakatî ve diğer meşayih ile arkadaşlık etmiştir. 120 sene yaşamıştır. Vefat edeceği zaman evinin köşesine bakıp: "Allah sana rahmet etsin; sen de emir kulusun, ben de emir kuluyum. Bana verilen emir mutlaka yerine gelecektir. Ama benim vereceğim emir yerine gelmeyebilir de." dedikten sonra kalkıp abdest almış, namaza durmuş, namazını uzatmış ve vefat etmişti. Allah ona rahmet etsin. Vefatından sonra adamın biri onu rüyasında görmüş ve: "Allah sana nasıl muamele etti?" diye sormuş; o da şu cevabı vermişti: "Çekilmez olan dünyanızdan kurtulup rahatımızı bulduk."

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMIÜÇÜNCÜ SENESİ

Bu senede İbn Şenbuz adındaki kurra, vezir Ali b. Mukle'nin huzuruna getirildi. Bazı şaz kıraatlerde bulunduğundan ötürü fıkıhçılar ve kurralardan bir cemaat onu suçladılar. O da bu suçlamaların bir kısmını kabul etti, bir kısmını kabul etmedi. Tevbe etmesi istenildi ve yaptıklarından vazgeçtiğine dair yazılı ifade verdi. Kendisine vezir

Ali b. Mukle'nin emri üzerine yedi kırbaç vuruldu. Sonra Basra'ya sürgün edildi. İbn Şenbuz vezire: "Elleri kopsun, düzeni boğulsun." diye beddua etti ve bu bedduası kısa zamanda gerçekleşti.

Bu senenin cemaziyelahir ayında Bağdat'ın doğu ve batı yakasının güvenlik kuvvetleri komutanı İbnü'l-Haresî; Hanbeli vaizlerinden Ebu Muhammed el-Berberahî taraftarlarından iki kişinin dahi bir araya gelmemesi için duyuruda bulundu ve onun adamlarından bir kısmını hapse attırdı. İbn Berberahî, bir süre gizlendi ve ortaya çıkmadı.

"el-Muntazam" adlı eserinde İbnü'l-Cevzî dedi ki: "Bu senenin mayıs ayında bulutlar yığıldı. Sıcaklık cidden şiddetlendi ve mayıs ayının son gününde (cemaziyelahirin yirmibeşinde) şiddetli bir fırtına esti. Dünya karardı ve bu karanlık ikinci sonrasına kadar devam etti. Daha sonra biraz hafifledi, yatsıdan sonra ise eski normal haline döndü.

Bu senede askerler erzaklarının geç verildiğinden şikayetçi olarak vezir Ali b. Mukle'nin evine hücum ettiler. Duvarlarını delerek anbarlarındaki erzakı aldılar. Mevazün yolunda yangın çıktı. Halkın birçok eşyası yandı. Halife Radi, onların zayı olan mallarının bedelini verdi.

Bu senenin ramazan ayında bir ümera grubu toplanarak Cafer b. Müktefi'ye bey'at ettiler. Vezir, durumlarından haberdar olup Cafer'i hapse attı, evini yağmalattı. Ona bey'at eden ümera cemaatini hapse attı, böylece bu fitne ateşi söndü.

Bu senede hacılar Emir Lü'lü himayesinde hacca gittiler. Yolda Ebu Tahir el-Karmatî karşılarına çıktı. Çoklarını öldürdü, onlardan hezimete uğrayanlar da Bağdat'a döndüler. Bu senede Irak yolundan hacca gidiş iptal edildi.

İbnü'l-Cevzî dedi ki: «Bu senede Bağdat ve Kûfe'ye misli görülmemiş miktarda çok yıldız düştü. Daha önce buna yakın sayıda bile yıldız düşmemişti.»

Bu senede pahalılık görüldü, öyle ki bir ölçek buğday 120 dinara kadar satılır oldu.

Sahih rivayetlere göre, bu senede Merdavic b. Ziyad ed-Deylemî öldürüldü. Allah onu kahretsin. Hem kalbi hem de gidişatı bozuk bir kimseydi. Süleyman (a.s.)'ın ruhunun kendisine hulûl ettiğini iddia ederdi. Altından bir tahtı vardı, üzerinde oturur, Türkleri karşısında durdururdu. Onların Süleyman peygamberin emrine girmiş cinler olduklarını söylerdi. Askerlerine fena muamelede bulunur, onlara son derece hakaret ederdi. Askerleri fırsat bulup onu hamamda feci biçimde öldürünceye kadar bu tutumunu devam ettirdi. Kölesi Türk Yahküm onu öldürdü. Rüknu'd-Devle b. Büveyh onun yanında rehine

idi. Öldürülünce serbest bırakıldı. Yahküm, rehine ve tutukluları halifenin izni ile zindandan çıkarıp Bağdat'a götürdü, sonra bunlar Basra'ya gidip oraya yerleştiler.

Deylemlilere gelince, onlar Merdavic'in kardeşi Şemgir'e haber göndererek yanlarına gelmesini istediler. Gittiğinde kendisini yalnızak yolda karşıladılar. Mülkleri ve hakimiyetleri yok olmasın diye onu başlarına hükümdar yaptılar. Şemgir'e karşı Horasan ve Horasan'a bağlı mıntıkaların valisi Melik Said Nasr b. Ahmed es-Samanî karşı çıktı. Onunla savaştı, çok sayıda beldeyi onun elinden aldı.

Bu senede halife Kaim Biemrillah el-Fatımî, bir orduyu İfrikiyye'den deniz yoluyla Frank taraflarına sevketti. Bu ordu Cenova şehrini fethetti, Bol miktarda ganimet elde edip salimen geri döndü.

Bu senede İmadü'd-Devle, İsfahan'a asker sevketti ve istila etti. Cebel mıntikasını da ele geçirdi. Memleketi cidden genişledi.

Bu senede Horasan'da şiddetli bir kıtlık meydana geldi. Çok sayıda insan öldü, öyle ki ölüleri defnetme işinin üstesinden gelemediler. Bunu kara kara düşünmeye başladılar.

Bu senede Musul valisi Nasirü'd-Devle Ebü'l-Hasan b. Hamdan, amcası Ebü'l-Alâ Said b. Hamdan'ı öldürdü. Çünkü amcası Musul'u onun elinden almak istiyordu. Halife de ona karşı veziri Ali b. Mukle'yi büyük bir orduyla sevketti. Nasirü'd-Devle kaçtı. Vezir İbn Mukle'nin Musul'da ikameti uzun sürüp Nasirü'd-Devle'yi ele geçiremeyince bu defa Bağdat'a geri döndü. Böylece Musul şehri Nasirü'd-Devle'nin elinde kaldı. Halifeye haber göndererek o mıntıkayı kendisine bırakmasını teklif etti. Bu teklifi kabul edildi ve durum eskisi gibi devam etti.

Bu senede hacılar yola çıktılar. Karmatî, yollarını kesti, onlarla savaştı, mağlub etti. Hacılar ondan eman dilediler. O da Bağdat'a geri dönmeleri koşuluyla onlara eman verdi ve geri döndüler. Bu sene bütün hacı adayları hacca gidemediler.

HİCRETİN ÜÇYÜZYIRMIÜÇÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

NAHİVCİ NEFTEVEYH

Asıl adı, İbrahim b. Muhammed b. Arefe b. Süleyman b. Muğire b. Habib b. Mühelleb b. Ebi Süfra el-Ezdî'dir. Künyesi, Ebu Abdillâh el-Atikî'dir. Nahivci Nefteveyh diye tanırır. Nahiv ilmine dair eserleri vardır. Hadis dinlemiş ve hadis ulemasından rivayetlerde bulunmuş, sika raviler de kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. Doğru sözlü bir zattı. Güzel şiirleri vardır.

Hatib Bağdadî der ki: «Nefteveyh bir bakkala uğramış ve: "Ey ihtiyar, Derbürrasin'e nereden gidilir?" diye sormuş, ancak 'Derbürrasin' derken 'Derburrevasi'ni kasdetmişti. Bakkal komşusuna dönüp şöyle demiş: "Allah oğlumu kahretsin, pancar almaya gitti, ama gecikti. Şimdi pancar yanımda olsaydı pancar demetiyle şu adamın suratına vururdum!"

Bakkal böyle deyince Nefteveyh ona cevap vermeyip hemen dükkanın önünden çekip gitmişti.

Nefteveyh, bu senenin safer ayında seksenüç yaşında vefat etti. Hanbelîlerin reisi Berbehârî cenaze namazını kıldı ve Dar-ı Kûfe mezarlığına defnedildi. Ebu Ali el-Kalî, "el-Emalî" adlı eserde onun için şu şiiri okumuştur:

"Senin iki yanağından ötürü kalbim yufkaldı.

Benim gönlüm senin kirpiklerinin kuvveti karşısında çok zayıf düşmüştür.

Kendi nefesine işkence edene niçin acımıyorsun.

O, kendine haksız yere zulmediyor, arzusu ise sana yöneliyor."»

İbn Hallikan dedi ki: «Nefteveyh'in hakkında el-İmame, İ'cazül-Kur'ân ve diğer kitapların sahibi meşhur kelamcı Ebu Muhammed Abdullah b. Zeyd b. Ali b. Hüseyin el-Vasîtî demiş ki: "Bir fasıki görmek istemeyen kimse Nefteveyh'i görmemeye gayret sarfetsin. Allah onu, kendi adının yarısı (neft) ile yaksın, geride kalan yarısı (veyh) ile de kendine 'İmdat!' diye bağırılsın."»

Saalibî dedi ki: "Çok çirkin olduğundan ötürü ona Nefteveyh adı verilmiştir."

İbn Haleveyh dedi ki: "Nefteveyh'den başka adı İbrahim ve künyesi de Ebu Abdillah olarak bilinen başka bir kimse yoktur."

ABDULLAH B. ABDÜSSAMED B. MÜHTEDÎ EİLLAH

Abdullah b. Abdüssamed b. el-Mühtedi Billah el-Haşimi el-Abbâsî. Beşşar b. Nasr el-Halebî'den ve diğerlerinden hadis rivayet etti.

Darekutnî ile diğerleri de ondan hadis rivayet ettiler. Sika ve faziletli bir Şafîî fıkıhçısı idi.

ABDÜLMELİK B. MUHAMMED B. ADİY

Künyesi, Ebu Nuaym el-Esterabadî'dir. Bu da hem muhaddis hem de Şafîî fıkıhçısı idi. Bu senede seksenüç yaşında vefat etti.

ALİ B. FADL B. TAHİR

Ali b. Fadl b. Tahir b. Nasr b. Muhammed Ebü'l-Hasan ed-Delhî. Hadis toplamak uğruna çok yerlere seyahatlerde bulundu. Güvenilir bir hadis hafızı idi. Ebu Haşım er-Razî ile diğerlerinden hadis dinledi. Darekutnî ile diğerleri de ondan hadis dinleyip rivayet ettiler.

MUHAMMED B. AHMED B. ESED

Muhammed b. Ahmed b. Esed Ebu Bekir el-Hafız. İbn Bestibnan adıyla bilinir. Zübeyr b. Bekkar ile diğerlerinden hadis rivayet etti. Darekutnî ile diğerleri de ondan rivayetlerde bulundular. Bu senede seksen yaşını aşmış olarak vefat etti.

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİDÖRDÜNCÜ SENESİ

Bu senede askerler gelip hilafet sarayını çembere aldılar ve: "Halife Radi bizzat dışarı çıksın, yanımıza gelsin ve cemaata namaz kıldırılsın." dediler. Halife de çıkıp onlara namaz kaldırıp hutbe irad etti.

Köleler, vezir İbn Mukle'yi yakaladılar ve halifeden, onun yerine başka birini vezirliğe tayin etmesini istediler. Halife seçimi onlara bırakınca, Ali b. İsa'yı seçtiler. Ama halife onu vezirliğe atamayı kabul etmedi. Kardeşi Abdurrahman b. İsa'yı tavsiye etti ve onu vezirliğe atadı. İbn Mukle'nin evi yakıldı. Kendisi de Abdurrahman b. İsa'ya teslim edildi ve şiddetli bir dayağa yatırıldı. 1.000.000 dinar para cezasını kabul ettiğine dair yazılı ifadesi alındı.

Sonra Abdurrahman b. İsa vezirlikte aciz kaldı, elli gün görevde kaldıktan sonra azledildi. Vezirliğe Ebu Cafer b. Kasım el-Kerhî atandı. Ali b. İsa'dan 100.000 dinar müsadere etti. Kardeşi Abdurrahman b. İsa'dan da 70.000 dinar müsadere etti. Kendisi de üçbuçuk ay sonra vezirlikten azledildi. Yerine Süleyman b. Hüseyin atandı. Sonra o da azledilerek yerine Ebu Fadl b. Cafer b. Furat atandı. Bir sene önce İbn Mukle'nin evini yaktığı gibi kendisinin de bir sene sonra aynı günde evi yakıldı. Bütün bunlar Türklerin ve kölelerin işi karıştırmalarından ötürü meydana gelmişti.

İbn Mukle'nin bu senede evi yakıldığında adamın biri onun evinin duvarına şu şiiri yazmıştı:

"Günler hakkında hüsn-ü zanda bulundun, o günler güzel olduklarında.

Ama hiçbir gün, kaderin sana neler getireceğini düşünerek korkmadın.

Günlerin selametle geçiyordu ama sen o günlere aldandın. Gecelerin safi olduğu zaman bulanıklık meydana gelir."

Bu senede hilafet otoritesi cidden zayıfladı. Halife Radi, Vasıt'ta bulunan Muhammed b. Raik'a haber göndererek kendisine Bağdat emirliğini vermek üzere yanına gelmesini istedi. Ayrıca harac işlerini ve bütün memlekette, resmi dairelerde gelirler idaresini yürütmesini istedi. Onun için bütün minberler üzerinde adına hutbe okunmasını emretti ve ona hil'at verdi. İbn Raik de bütün bu olumlu teklifler üzerine Bağdat'a Merdavic'in kölesi Türk Yahkûn adındaki komutanla birlikte geldi. Merdavic'in öldürülmesine o yardım etmişti.

İbn Raik, bütün Irak mal ve mülkûn idaresini eline aldı. Beytül-malın paralarını kendi evine taşıdı. Vezirin hemen hemen hiç yetkisi kalmadı. Hilafet otoritesi cidden zayıfladı, çevre vilayetlerin valileri bağımsızca hareket etmeye başladılar. Bağdat ve Bağdat'ın kazaları dışında halifenin hiç hakimiyeti kalmadı. İbn Raik görevde iken halife hiçbir şeye nüfuz edemiyor, bir işe tek başına karar veremiyor ve sözü de dinlenmiyordu. İbn Raik ona ancak ihtiyaç duyduğu para, nafaka ve diğer şeyleri gönderiyordu.

İbn Raik'ten sonra gelen bütün büyük komutanların da durumu böyle oldu. Halifeye başkaldırmıyorlardı ama diğer vilayetlerle Basra İbn Raik'in emrinde idi. Oralara dilediği kimseleri tayin ediyordu. Huzistan vilayeti Ebu Abdillah el-Beridî'nin emrinde idi. İbn Yakut da bu senede elinde bulunan Tüster ve diğer şehirlere hakim oldu. Buraların mal ve ürünlerine el koydu. Fars vilayeti, İmadü'd-Devle b. Büveyh'in elindeydi, ama Merdavic'in kardeşi Şemgir onunla çekişiyor ve yönetimi elinden almaya çalışıyordu. Kirman vilayeti Ebu Ali Muhammed b. İlyas b. el-Yesa'ın; Musul, Cezire, Diyarbakır, Mudar-ı Rebîa şehirleri Beni Hamdan'ın; Mısır ve Şam Muhammed b. Toğac'ın; İfrikiye ve Mağrib vilayetleri, Kaim Biemrillah b. Mehdi el-Fatımî'nin elindeydi. Bu, "Emirü'l-mü'minin" lakabını kullanıyordu. Endülüs ülkesi Abdurrahman b. Muhammed'in elindeydi. Bu da "Nasırü'l-Ümevî" lakabını taşıyordu, Horasan ve Maverâünnehir, Said Nasr b. Ahmed es-Samanî'nin; Taberistan ve Cürcan şehirleri ise Deylemliler'in elinde idi. Bahreyn, Yemame ve Hecer de Ebu Tahir Süleyman b. Ebi Said el-Cenabî el-Karmatî'nin hakimiyetinde bulunuyordu.

Bu senede Bağdat'ta büyük bir kıtlık ve yokluk meydana geldi. Öyle ki, beş gün müddetle yenecek ekmek bulunamadı. Bu yüzden çok sayıda Bağdatlı öldü. Ölenlerin çoğu da zayıf kimselerdi. Ölüler yola atılıyorlar, onları defnedecek kimse bulunamıyordu. Bir tabuta iki cenaze yükleniyordu. Bazan ikisinin arasına bir çocuk ölüsü de

konuluyordu. Bir mezar kazıldığı ve içinin genişletilerek birçok ölü konulduğu da vaki idi. İsfahanlılardan 200.000'e yakın kişi öldü.

Bu senede Umman'da bir yangın meydana geldi. Bu yangında 1.000 siyahi ve beyazlardan da çok sayıda insan yandı. Bu yangında telef olan mallar arasında 400 yük kafur yanıyordu.

Halife, Ahmed b. Kayıgılığ'ı Şam nâibliğinden azletti. Buranın yönetimini Mısır naibi İbn Toğac'a verdi.

Bu senede Adûd'd-Devle Ebu Şüca' Fena Hüsrev b. Rûknü'd-Devle b. Büveyh, İsfahan'da doğdu.

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİDÖRDÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

KURRA İBN MÜCAHİD

Ebu Bekir Ahmed b. Musa b. Abbas b. Mücahid. Kurra idi. Kıraat imamlarından biridir. Birçok kimselerden hadis rivayet etti. Darekutnî ile başkaları da ondan rivayetlerde bulundular. Güvenilir, sika bir ravi idi. Bağdat'ın doğu yakasında yaşadı. Saleb dedi ki: "Asrımızda Allah'ın kitabını ondan daha iyi bilen biri hayatta kalmadı."

Bu senenin şaban ayının bitimine on gün kala çarşamba günü vefat etti. Perşembe günü defnedildi.

Vefatından sonra adamın biri onu rüyasında Kur'ân okurken görmüş ve ona: "Sen ölmedin mi?" diye sormuş o da şu cevabı vermişti: "Evet, öldüm. Ama dünyada iken, her hatimin sonunda beni mezarımda Kur'ân okuyan kimselerden biri kulsın diye Allah'a dua ediyordum. İşte ben bu yüzdendir ki mezarımda Kur'ân okuyan kimselerden biri olmuşum."

Allah ona rahmet etsin.

ŞAİR CAHZE EL-BERMEKÎ

Ahmed b. Cafer b. Musa b. Yahya b. Halid b. Bermek el-Bermekî. Künyesi, Ebû'l-Hasan en-Nedim'dir. Şair Cahze diye tanınır.

Usta bir edebiyatçı ve tarihçiydi. Çeşitli ilimlere vakıf olup az bilinen şeylerden haberdardı. Güzel şarkı okurdu. Onun şiirlerinden örnekler verelim:

"Dünya kendi kendine şöyle seslendi, ama âlemde duyan biri varsa eğer:

Nice emel sahibi kimse var ki onun emelleri boşa çıktı.

Nice mal toplayan kimse var ki topladıkları darmadağın oldu."

Hükümdarlardan biri onun şahsına ödeme yapılması için bir sarrafa bir pusula yazıp gönderdi. Fakat şair Cahze bu parayı tahsil edemeyince hükümdara bir mektup yazarak durumu şöyle anlattı:

"Sizin bağışlarınız parmak uçları ve ellerle yazılan pusulalar ile oluyorsa,
Bu pusulaların bana hiçbir faydası olmuyor.
Ben de "bir milyon dirhem al" diye yazıyorum sana işte."

Şair Cahze, çok cimri ve haris bir kimse olan arkadaşlarından birini kınayıp şöyle hicvetmişti:

"Bizim bir arkadaşımız var; cimrilikte insanların en zirvede olanıdır.

Kendisine Fadl adı verilmiştir, ama o faziletli değildir.

Dostun dostunu davet edişi gibi beni de davet etti.

Bir dostun bir dosta gidişi gibi ben de onun yanına gittim.

Yemeğe oturduğumuzda gördüm ki o,

Sanki onun vücudunun organlarından birini yiyecekmişim gibi bana bakıyor.

Bazen öfkeleniyor bazen kölesine sövüyordu.

Ben de sırf benim yüzümden ötürü öfkelenip sövdüğünü anlıyordum.

Bir lokma yiyebilmek için elimi sofraya gizlice uzatıyordum.

Ama bana öfkeyle baktığını görünce sebzelerle oynayıp vakit geçiriyordum.

Derken elim bir suç işledi, (yani bir lokma yedim).

Bu da açlığın aklımı gidermesinden ötürü olmuştu.

Elim bir tavuğun buduna uzandı.

O daha tez davranarak budu kendine çekti, ellerim de benim aygımı çekti."

Onun kuvvetli şiirlerinden biri de şudur:

"Göçüp gittiniz, nice inlemelerden ve sızlanmalardan sonra insanlar sizin için üzüldüğümü açıkça anladılar.

Daha önce kirpiklerimi ağlamaktan azad etmiştim.

Ama şimdi size olan özlemim, onları yine köleliğe döndürdü."

İbn Hallikan, onun şu güzel ve parlak şiirini de nakletmiştir:

"Sevgiliye dedim ki: Uyanık iken bana cimri davrandın;

Bari aşıkına rüyada cömert davran.

Sevgilim de bana dedi ki: Sen de uyuyacaksın ve rüyada seni ziyaret edeceğimi mi umuyorsun?"

Ona Cahze lakabını takan kişi, Abdullah b. el-Mutez'dir. Çünkü onun gözleri çok çirkindi.

Cahze'yi yerenlerden biri şöyle demiştir:

"Cahze uyurken satrançtaki filden ve yengeçten daha fazla bir şekilde gözleri dışarıya doğru fırlar.

Onun gece içki sofrasına oturanlar, size acıyorum!

Kulaklarınıza lezzetlendirmek için gözlerinizin rahatsızlanmasına katlanın artık."

Cahze, hicretin 326. senesinde Vasıt'ta vefat etti. Hicretin 324. senesinde vefat ettiğine dair bir rivayet de vardır.

ZAHİRÎ FIKİHÇİSİ İBN MUGALLES

Meşhur fıkıhçılardandır. Kendi mezhebinde yararlı eserleri vardır. Ebu Bekir b. Davud'dan fıkıh öğrendi. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel ile Ali b. Davud el-Kanterî, Ebu Kalabe er-Riyaşî ve diğer şahsiyetlerden hadis rivayet etti. Sika bir ravi idi. Fıkıhçı ve faziletli bir insandı. Davud ez-Zahirî'nin ilmini, bulunduğu mıntikalara yayan kişi odur. Sekte'de vefat etti.

EBU BEKİR B. ZİYAD EN-NİSABURÎ

Abdullah b. Muhammed b. Ziyad b. Vasil b. Meymun. Ebu Bekir, onun künyesidir. Şafî fıkıhçısıdır, Nisaburludur. Eban b. Osman'ın azatlısıdır. Irak, Şam ve Mısır'a seyahatlerde bulundu. Bağdat'a yerleşti. Muhammed b. Yahya ez-Zühelî'den, Abbas ed-Durî'den ve diğer bazı kimselerden hadis rivayet etti. Darekutnî ile birden fazla hadis hafızları da ondan rivayetlerde bulundular.

Darekutnî dedi ki: "Şeyhlerimiz arasında hadislerin senet ve metinlerini ondan daha iyi hıfzeden biri görülmemiştir. Şeyhlerimizin en fakihi idi. Müzenî ve Rebi ile arkadaşlık etti."

Abdullah b. Batte dedi ki: "İbn Ziyad'ın meclisinde hazır bulunduk. Onun meclisine 30.000 kadar kişi mürekkep okkası ile gelirlerdi."

Hatib Bağdadî, Ebu Bekir b. Ziyad en-Nisaburî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Ben kırk sene müddetle ancak diz üstü çömelerek uyuyan birini biliyorum. O, her gün beş buğday tanesi ile karnını doyururdu ve yat-sı abdesti ile sabah namazını kılardı." Böyle dedikten sonra sözünü şöyle sürdürdü: "Ben Ümmü Abdurrahman'ı (kendi cariyesini) tanımadan önce bütün bunları yapıyordum. Ah, beni evlendiren adama ne diyeyim ki!" Bundan sonra da şöyle dedi: "Ama beni evlendiren kişi bana iyilik yapmak istemişti."

Ebu Bekir b. Ziyad bu senede seksenaltı yaşında vefat etti.

AFFAN B. SÜLEYMAN

Affan b. Süleyman b. Eyyüb Ebü'l-Hasan et-Tacir. Mısır'da ika-met etti ve orada geliri hadisçilere harcanmak üzere bir vakıf tesis et-ti. Bu vakfın gelirlerinden Aşere-i Mübeşşere'nin soyundan gelen kimseler de yararlanacaklardı. Allah onlardan razı olsun. Dünyalığı bol olan bir tüccardı. Hakimler nezdinde şahadeti makbuldü.

Bu senenin şaban ayında vefat etti.

EBÜ'L-HASAN EL-EŞ'ARÎ

Bağdat'a geldi. Zekeriya b. Yahya es-Sâcî'den hadis, İbn Sü-reyc'den de fıkıh öğrendi. Onun biyografisini "Tabakatü's-Şafiyye" adlı eserde anlatmışızdır. İbn Hallikan'ın anlattığına göre Ebü'l-Ha-san el-Eş'arî, Şeyh Ebu İshak el-Mervezî'nin ders halkasına katılır, onun derslerini dinlermiş. Eş'arî, önceleri Mutezilî idi. Ama Basra'da minber üzerinde bu mezhepten ayrıldığını ve tevbe ettiğini söyledi. Sonra da Mutezilîlerin rezalet ve çirkinliklerini ortaya koydu. "el-Mu-ciz" ve diğer bazı kitaplar ona aittir.

Rivayete göre İbn Hazm şöyle demiştir: "Eş'arî'nin yazmış olduğu ellibeş eser vardır. Yıllık geliri 17.000 dirhemdi. O, insanların en şa-kacısı idi. Hicretin 270. senesinde doğdu."

Hicretin 260. senesinde doğduğuna dair zayıf bir rivayet de var-dır. Hicretin 324. senesinde vefat etmiştir. Hicretin 330. senesinde vefat ettiğine dair bir rivayet de vardır. Hicretin 330. senesinden son-raki birkaç sene içinde vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet de bulun-maktadır. Doğrusunu Allah bilir.

MUHAMMED B. FADL B. ABDULLAH

Künyesi, Ebu Zer et-Temimî'dir. Cürcan reisidir. Çok hadis dinle-miştir, Şafî mezhebine mensubtur. Evi, âlimlerin toplantı yeri idi, kendi zamanındaki ilim talebelerine çok lütuflarda bulunmuştur.

HARUN B. MUKTEDİR

Halife Radi'nin kardeşidir. Bu senenin rebiyülevvel ayında vefat etti. Kardeşi Radi kendisi için çok hüzünlendi ve onu tedavi edemeyen tabip Bahtiyeşu b. Yahya'nın Enbar'a sürgün edilmesini emretti. Çünkü Bahtiyeşu'un onu kasıtlı olarak iyi tedavi etmediğine dair suçlamalar vardı. Sonra Radi'nin annesi onun için şefaati oldu. Radi de onu sürgünden geri getirdi.

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİBEŞİNCİ SENESİ

Bu senenin muharrem ayında halife Radi ve emirü'l-ümera Muhammed b. Raik, Ahvaz valisi Ebu Abdillah el-Beridî ile savaşmak üzere Vasıt'a yöneldiler. Ebu Abdillah, Ahvaz'a musallat olmuş, haracı ödememeye başlamıştı. İbn Raik, Vasıt'a ulaştığında Hucariye askerleri isyan ettiler. Onunla savaştilar, İbn Raik de üzerlerine Beckem'i musallat kıldı. Beckem, onları ezdi, bir kısmı öldü. Kılıç artıkları da Bağdat'a geri döndüler. Güvenlik güçleri komutanı Lü'lü, onların karşısına çıktı. Çoklarını kuşatma altına aldı, evlerini yağmaladı. Artık onlardan başkaldıran bir kimse kalmadı. Bunların beytül-malden alacakları maaşı tümüyle kesti. Halife ile İbn Raik, Ebu Abdillah el-Beridî'ye tehdit mektupları gönderdiler. Bunun üzerine her sene 360.000 dinar ödemeyi kabul etti ve Adüdü'd-Devle b. Büveyh ile savaşmak için asker hazırladığını bildirdi.

Fakat halife döndükten sonra Ebu Abdillah el-Beridî, hiçbir şey göndermedi. İbn Raik de Beckem ile Bedir el-Hüseynî'yi onunla savaşmak üzere harekete geçirdi. İki taraf arasında, anlatımı burada uzun sürecek savaşlar ve olaylar cereyan etti. Sonra Ebu Abdillah el-Beridî, İmadü'd-Devle'ye sığındı. Ondan eman diledi. Beckem de Ahvaz mıntıkasını istila etti. Bunun üzerine İbn Raik, oranın haracını idare işini ona verdi. Sözünu ettiğimiz Beckem, öldürücü bir yığitti.

Bu senenin rebiyülevvel ayında halife, Beckem'e hil'at giydirdi ve Bağdat'ta ona emirlik payesi verdi. Onu Meşrik'den Horasan'a kadar olan mıntıkların valiliğine tayin etti.

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİBEŞİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. MUHAMMED B. HASAN

Künyesi, Ebu Hamid eş-Şarkî'dir. Hicretin 240. senesinde doğdu. Hafızası sağlam, ezberinde çok hadis bulunan, kadri yüce ve çok kez

haccetmiş olan büyük bir hadis hafızı idi. Hadis toplamak maksadıyla çeşitli şehirlere seyahatlerde bulundu. Birçok yerleri dolaştı. Büyük hadis âlimlerinden hadis dinledi.

Bir gün İbn Huzeyme, ona bakarak şöyle dedi: "Ebu Hamid'in hayatta olması, insanların Rasûlullah (s.a.v.)'a yalan isnad etmelerine engeldir."

ABDULLAH B. MUHAMMED B. SÜFYAN

Künyesi, Ebü'l-Hasan el-Hazzaz'dır. Nahivciydi. Müberred ve Sa'leb'den hadis dinledi. Sika bir ravidir. Kur'ân ilimlerine dair çok faydalı eserleri vardır.

MUHAMMED B. İSHAK B. YAHYA

Künyesi, Ebü't-Tîb'dir. Nahivcidir. Ebü'l-Vefa, onun tarihe dair çok güzel eserleri bulunduğunu söylemiştir. Haris b. Ebi'l-Müberred'den, Üsâme'den, Sa'leb'den ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir.

MUHAMMED B. HARUN EL-ASKERÎ

Künyesi, Ebu Bekir'dir. Ebu Sevr'in mezhebinin fıkhnı öğrenmiş ve bu mezhebe bağlı bir fakih olmuştur. Hasan b. Arefe'den, Abbas ed-Durî'den, Darekutnî'den, Acurî'den ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİALTINCI SENESİ

Bu senede Bizans imparatorundan halife Radi'ye bir mektup geldi. Mektubun aslı Rumca yazılmıştı, Arapça açıklaması da vardı. Rumca kısım altın yaldızla, Arapça kısım ise gümüş yaldızla yazılmıştı. Özeti, imparatorun Radi ile mütareke isteği idi. Bu mektupla birlikte çok miktarda kıymetli hediyeler de göndermişti. Halife, onun bu isteğine olumlu cevap verdi. 6.000 kadar kadın-erkek Müslüman esir Bedendon nehri üzerinde serbest bırakıldı.

Bu senede vezir Ebü'l-Feth b. Furat, Bağdat'tan Şam'a göçtü, vezirliği bıraktı. Yerine Ebu Ali b. Mukle atandı. Ebü'l-Feth'in yönetimi cidden zayıftı. İbn Raik'le birlikte iken onun sözü hiç geçmiyordu. İbn Raik'den kendisi için emlakinden feragat etmesini talep etmiş ancak İbn Raik onun bu isteğini yerine getirmekte ağır davranmıştı. O da bunun üzerine Beckem'e mektup yazarak onu Bağdat'a tamahlandırdı.

mış ve İbn Raik'in yerine geçmesini teklif etmişti. İbn Mukle ise halife'ye mektup yazarak İbn Raik ile İbn Mukatil'i kendisine teslim etmesini istemiş ve onlar için 2.000 dinar vereceğini taahhüd etmişti. Bu haber İbn Raik'e ulaşınca onu yakalayıp elini kesti ve: "Bu, yeryüzünde bozgunculuk yaptı." dedi.

Sonra İbn Mukle, halife Radi'ye kendisini vezirliğe tayin etmesini tavsiye etti, elinin kesilmiş olmasının yazı yazmaya engel olmayacağını, kendisinin klemi kesik olan sağ eline bağlayarak yazı yazabildiğini bildirdi. İbn Raik, İbn Nukle'nin yukarıdaki satırlarda naklettiğimiz mektubunu Beckem'e yazdığını ve İbn Mukle'nin kendisine beddua ettiğini duydu. Bunun için yakalayıp dilini keserek onu dar bir yerde hapsetti. Yanında hizmetçisi bile yoktu. Suyu kendisi bizzat kuyudan çekiyordu. Kovayı sol eliyle tutuyor, ağzına götürüyor ve dişleriyle kovanın kenarından tutup su içiyordu. Çok sıkıntı ve zahmetlerle karşılaştı. Bu hapishanede yalnız başına vefat etti ve hapsedildiği yere defnedildi. Sonra ailesi onun cenazesini istedi ve defnedildiği yerden çıkarılarak kendi evine götürülüp defnedildi. Daha sonra oradan da alınarak başka bir yere nakledildi.

İbn Mukle çok garip şeylerle karşılaşmıştı. Şöyle ki: Üç kez vezirlik yapmış, üç kez azledilmişti. Üç halifeye vezirlik yapmıştı. Üç yere defnedilmiş, üç kez sefere çıkmıştı. İkisinde sürgün olarak bir defasında da görevli olarak gitmişti. Görevli iken Musul'a gönderilmişti.

Bu senede Beckem, Bağdat'a geldi. Radi ona emirü'l-ümeralık ünvanını verdi ve onu İbn Raik'in yerine geçirdi. Sözünü ettiğimiz Beckem, Mekan b. Kali ed-Deylemî'nin veziri Ebu Ali el-Arız'ın kölelerindendir. Mekan, onu veziri Ebu Ali el-Arız'dan istemiş, vezir de ona Beckem'i hibe etmişti. Bundan sonra Beckem, Mekan'dan ayrılmış, Merdavic'in yanına gitmişti ve önceki kısımlarda da anlattığımız gibi Merdavic'i öldürenler arasına katılmıştı.

Halife, emirü'l-ümeralığa tayin ettiğinde onu hadim Munis'in ko-nağına yerleştirmişti. Durumu cidden kuvvetlenmiş, itibarı yükselmişti. Böylece o İbn Raik'ten de ayrılmış oldu. Onun görevi bir sene on ay ve onaltı gün sürmüştü.

Bu senede İmadü'd-Devle b. Büveyh, kardeşi Muizzü'd-Devle'yi harekete geçirmiş, o da Ebu Abdillâh el-Beridî'ye ait olup Beckem tarafından istila edilmiş olan Ahvaz'ı geri alarak Ebu Abdillâh el-Beridî'ye teslim etti.

Bu senede Veşmgir ed-Deylemî'nin komutanlarından olan Leşkerî, Azerbaycan'ı istila edip Rüstem b. İbrahim el-Kürdî'nin elinden aldı. Rüstem, İbn Ebi's-Sâc'ın adamlarındandı. Leşkerî, uzun süren bir savaştan sonra Azerbaycan'ı ele geçirdi.

Bu senede Karmatîlerin durumu cidden bozuldu. Birbirlerini öl-

dürmeye başladılar. Bu nedenle de yeryüzünde fesad çıkaramadılar. Kendi halleriyle başbaşa kaldılar. Ülkeleri olan Hecer'e kapandılar, başka bir yere gidemediler. Hamd ve minnet Allah'adır.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Ahmed b. Ziyad b. Abdurrahman el-Endülüsi vefat etti. Babası İmam Malik'in arkadaşlarındandı. İmam Malik'in fıkhnı ilk olarak Endülüs'e sokan zat budur. Kendisine kadılık teklif edilmişti, ama kabul etmemiştir.

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİYEDİNCİ SENESİ

Bu senenin muharrem ayında halife Radi, Musul valisi Nasirü'd-Devle Hasan b. Abdullah b. Hamdan ile savaşmak için Musul yoluna koyuldu. Önden de emirü'l-ümera Beckem'i yola çıkarmıştı. Ayrıca kadi'l-kudat Ebü'l-Hüseyin Ömer b. Muhammed b. Yusufu da Beckem'le birlikte göndermişti. Kadi'l-kudat Ebü'l-Hüseyin, halifenin emri üzerine Bağdat'ta yerine oğlu kadı Ebu Nasr Yusuf b. Ömer'i vekil bırakmıştı. Faziletli ve âlim bir şahsiyetti. Beckem, Musul'a ulaştığında Hasan b. Abdullah b. Hamdan ile savaşmaya başladı ve onu mağlup etti. Halife de Musul ve Cezire'yi ona bıraktı ve Beckem, orada valiliğe başladı.

Muhammed b. Raik'e gelince o, halifenin Bağdat'ta bulunmayışını fırsat bilerek 1.000 kadar Karmatî ile işbirliği yapıp Bağdat'a girdi ve orada çok bozgunculuk yaptı, yalnız hilafet sarayına ilişmedi. Sonra halifeye haber salarak ondan barış ve kendi işlediği suçlar için de af talebinde bulundu. Halife onun bu talebini uygun karşıladı. Ona kadi'l-kudat Ebu Hüseyin Ömer b. Yusufu gönderdi. İbn Raik de Bağdat'tan göçtü. Halife, cemaziyelevvel ayında Bağdat'a girdi, Müslümanlar buna çok sevindiler.

Bu senenin cemaziyelevvel ayında (1 martta) bol miktarda yağmur ve iri taneli dolular yağdı ki, dolulardan her biri iki okkaya yakın ağırlıktaydı. Yağışlar bir müddet devam etti. Bu yüzden Bağdat'ta birçok ev yıkıldı.

Bu senede Bağdat'ta çok miktarda çekirge görüldü.

Hicretin 317. senesinden bu seneye kadar hac seferleri, Irak yolundan yapılmıyordu. Şerif Ebu Ali Muhammed b. Yahya el-Alevî, Karmatîler nezdinde insanların hacca gitmeleri için ricada bulundu. Karmatîler, yürekliğinden ve âlicenâb bir kimse olduğundan ötürü onu çok seviyorlardı. O, Karmatîlere, hacı adaylarının herbirinin bir deve için beş dinar, mahfeli develer için de yedişer dinar parayı vermesini teklif etti, onlar da bu şartı kabul ettiler. Bu senede hacılar, bu şarta riayet ederek hac seferine çıktılar. Hacca gitmek için yola koyulanlar arasında Şeyh Ebu Ali b. Ebi Hüreyre de vardı. Bu zat

Şafîî imamlarındandı. Karmatîlerin yanından geçerken Karmatîler ondan bir nevi bekçilik parası olan ücreti istediler. O da devesinin başını geri çevirerek Bağdat'a döndü ve: "Ben cimrilik yaptığım için değil, bu toprak bastı parası talep edilince hac vecibesi benden sakıt olduğu için geri döndüm." dedi.

Bu senede Endülüs'te fitne meydana geldi. Endülüs hükümdarı ve Nasır Lidinillah lakabını taşıyan Abdurrahman el-Emevî, veziri Ahmed'i öldürdü. Buna çok kızan Şenterin şehrinin valisi, Ahmed'in kardeşi Ümeyye b. İshak irtidad etti. Hristiyan ülkesine girdi, onların hükümdarı Rodmir ile görüştü. Müslümanların sınırlarındaki geldikleri ve açık yerleri onlara bildirdi. Büyük bir Galiçya ordusuyla Müslümanların üzerine yürüdü.

Abdurrahman, bunların karşlarına çıktı ve şiddetli hücumlar yaparak Galiçya askerlerinden çoğunu öldürdü. Sonra Franklar, Müslümanlara karşı saldırılarını tekrarladılar. Kendi zayıatlarına yakın sayıda Müslüman askeri öldürdüler. Ardından Müslümanlar Galiçya'ya peşpeşe saldırılarda bulundular ve onlardan sayılamayacak kadar çok asker öldürdüler.

Daha sonra Ümeyye b. İshak bu yaptığına pişman oldu ve Abdurrahman'dan eman diledi. Abdurrahman da ona eman verdiği dair mektubunu gönderdi. Ümeyye geldiğinde Abdurrahman onu kabul etti ve kendisine saygı gösterdi.

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİYEDİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

HASAN B. KASIM B. CAFER B. RAHİM

Künyesi, Ebu Ali ed-Dımışkî'dir. Babası muhaddisti. Kendisi tarihçiydi ve tarihe dair eserleri vardır. Abbas b. Valid el-Beyrutî'den ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Bu senenin muharrem ayında Mısır'da, seksen küsur yaşında vefat etti.

HÜSEYİN B. KASIM B. CAFER

Hüseyyin b. Kasım b. Cafer b. Muhammed b. Halid b. Bişr Ebu Ali el-Kevkefî.

Katiplik yapmıştır. Tarihçi ve edebiyatçı bir kişi idi. Ahmed b. Ebi Hayseme'den, Ebü'l-Aynâ'dan ve İbn Ebi'd-Dünya'dan rivayetlerde bulundu. Darekutnî ile diğerleri de kendisinden rivayetlerde bulundular.

OSMAN B. HATTAB

Osman b. Hattab b. Abdillâh Ebu Amr el-Belevî el-Mağribî el-Eşec. Ebü'd-Dünya diye bilinir.

Bu zat, hicretin 300. senesinden sonra Bağdat'a geldi ve kendisinin Hz. Ebu Bekir es-Sıddık'ın hilafetinin ilk zamanında Mağrib'te doğduğunu iddia etti. Babasıyla birlikte Hz. Ali'nin ziyaretine gittiğini, yolda aşırı derecede susadıklarını, babası için su aramaya gittiğinde bir su kaynağı görüp oradan su içip yıkandığını, sonra su içirmek için babasının yanına gittiğinde babasının vefat ettiğini gördüğünü anlattı. Sonra kendisinin yalnız başına Hz. Ali'nin yanına gittiğini, onun dizini öpmek istediği sırada dizinin başına çarpıp başını yaralandığını ve bu nedenle kendisine Eşec (yaralı) dendiğini söyledi.

İnsanların bir kısmı, bu husustaki iddialarının doğru olduğunu söylediler ve içinde Hz. Ali'nin hadislerinin rivayet edildiği bir nüshayı kendisinden rivayet ettiler. Bu rivayetlerin doğruluğu hususunda Hafız Muhammed b. Ahmed b. Müfid de onu tasdik etti ve bunları kendisinden rivayet etti. Ama Hafız Muhammed b. Ahmed'in dedesi Müfid, Şifilikle itham edilen bir kimsedir. Kendisinin de Hz. Ali'ye inisabı sebebiyle, bu iddialarında onu müsamaha ile karşılamıştır. Onun dışındaki eski-yeni bütün muhaddisler topluluğu, bu hususta onu yalanlamışlar ve bu iddialarını reddedip rivayet ettiği hadis nüshasının uydurma olduğunu kesin ifade ile bildirmişlerdir. Bunların arasında Ebu Tahir Ahmed b. Muhammed es-Selefi ile şu hadis üstadlarımız da bulunmaktadır: Zamanın otoritesi Şeyhü'l-İslâm Ebü'l-Abbas İbn Teymiye, Ebü'l-Haccac el-Mizzî, İslâm tarihçisi Hafız Ebu Abdillâh ez-Zehebi. Ben bu hususu "Tekmil" adlı kitabımda açıkça ifade ettim. Hamd ve minnet Allah'adır.

Müfid dedi ki: "Eşec, bu senede (hicretin 327. senesi) kendi belde-sine dönerken vefat etmiştir." Doğrusunu Allah bilir.

MUHAMMED B. CAFER

Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Sehl Ebu Bekir el-Haraiti. "Makamat" adlı eserin sahibidir. Aslen Samarralıdır, ama sonraları Şam'a gelip yerleşmiş ve orada hadis ilmini yaymıştır.

HAFIZ EBU MUHAMMED ABDURRAHMAN B. EBİ HATİM

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetlerden biri de, hadis hafızı Ebu Muhammed Abdurrahman b. Ebi Hatim Muhammed b. er-Razî'dir. "Kitabü'l-Cerh ve't-Ta'dil" adlı eserin sahibidir ki, bu eser hadis

ilminde yazılan en kıymetli kitaplardan biridir. Bütün nakilleri toplayan önemli tefsir de ona aittir ki, ilimde İbn Cerir et-Taberî ile diğer müfessirlerin tefsirlerine üstün gelmiştir ve üstünlüğü zamanımıza kadar devam etmiştir. Fıkıh kitaplarına göre sıralanmış "Kitab'ül-İlel" de ona aittir. Ayrıca birçok faydalı eserleri daha vardır. Abid, zahid, takvalı çok kerametleri olan, hafızası sağlam büyük bir zattı. Allah ona rahmet etsin.

Bir defasında namaz kıldırması, selam verdiğinde cemaattan biri ona: "Namazı çok uzattın, ben secdeye yetmiş kez tesbih getirdim." deyince Abdurrahman ona şu cevabı vermişti: "Ama vallahi, ben secde halinde sadece üç tesbih getirdim."

Bir defasında sınır boyundaki bir şehrin surları yıkılmıştı. Abdurrahman b. Ebi Hatim, insanlara: "Bunu onarmayacak mısınız?" demiş ve onları, suru onarmaya teşvik etmişti. Ama onların işi ağırdan aldıklarını görünce: "Kim bu suru onarırsa ben Allah'ın onu Cennet'e sokacağına dair garanti vereyim?!" demişti. Orada bulunan bir tüccar kalkıp: "Bu garantiyi verdiğine dair bana bir yazı yaz, suru onarmak için sana işte şu 1.000 dinarı vereyim." demişti. Abdurrahman da ona bu garantiyi verdiğine dair bir yazı yazıp vermişti. Sur o parayla onarılmıştı. Bir süre sonra o tüccar adam vefat etmişti. İnsanlar onun cenaze törenine geldiklerinde kefeninin içinden bir kağıt parçası çıkmıştı. Kağıdı alıp baktıklarında Abdurrahman b. Ebi Hatim'in ona yazdığı garanti yazısı olduğunu ve arkasında da şu ibarenin yazılmış olduğunu gördüler: "Senin bu garantini onayladık ama bir daha böyle yapma." Doğrusunu, noksanlıklardan münezzeh olan yüce Allah daha iyi bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİSEKİZİNCİ SENESİ

"el-Muntazam" adlı eserinde İbnü'l-Cevzî dedi ki: «Bu senenin muharrem ayının başında, Bağdat'ın kuzey ve batı taraflarında havada şiddetli derecede bir kızarıklık ve bu kızarıklık içinde, çok sayıda beyaz ve uzun ışık sütunları görüldü.»

Bu senede Bağdat'a, Rüknu'd-Devle Ebu Ali Hasan b. Büveyh'in Vasıt'a ulaştığına dair haber geldi. Halife ile Beckem kendisiyle savaşmak üzere Vasıt'a doğru yola koyuldular. Rüknu'd-Devle onlardan korkup Ahvaz'a döndü, onlar da Bağdat'a geri döndüler.

Bu senede Rüknu'd-Devle b. Büveyh, İsfahan şehrini Merdavic'in kardeşi Veşmgir'in elinden aldı. Oraya hakim oldu. Çünkü o zamanlarda Veşmgir'in askerleri çok azdı.

Bu senenin şaban ayında Dicle'nin suları cidden fazlaştı ve Bağdat'dın batı tarafına yayıldı. Çok sayıda ev yıkıldı. Enbar tarafın-

da da Dicle'nin suları etrafı istila etti ve çok sayıda köy, sular altında kaldı. Bu nedenle çölde de çok sayıda hayvan ve canavar öldü.

Bu senede Beckem, Abdullah el-Beridî'nin kızı Sara ile evlendi. O zaman vezir Muhammed b. Ahmed b. Yakub, Bağdat'ta bulunuyordu. Sonra vezaretten ayrılıp yerine Süleyman b. Hasan atandı. Beridî de Vasıt ve kazalarının 600.000 dinar yıllık harac ödeme karşılığında kendisine bırakılmasını istedi.

Bu senede Kadi'l-kudat Ebu Hasan Ömer b. Muhammed b. Yusuf vefat etti. Yerine oğlu Ebu Nasr Yusuf b. Ömer b. Muhammed b. Yusuf atandı. Halife Radi, bu senenin şaban ayının bitimine beş gün kala perşembe günü ona hil'at giydirdi.

Ebu Abdillâh el-Beridî, Vasıt'a gittiğinde Beckem'e bir mektup yazarak onu, Cebel mıntıkasını fethetmeye ve Ahvaz'ı da İmadü'd-Devle b. Büveyh'in elinden almak için kendisine yardımcı olmaya teşvik etti. Ama onun yegane amacı, Beckem'i Bağdat'tan uzaklaştırmak ve orayı onun elinden almaktı. Beckem, askerleriyle Bağdat'tan ayrılıp gittiğinde Beridî'nin kendisine kurduğu tuzaktan haberdar oldu ve hemen Bağdat'a döndü. Büyük bir orduyla Beridî'nin üzerine yürüdü. Onu ansızın yakalamak için bütün yolları kesti.

Beckem, bir kayığa binmiş, katibi de yanında duruyordu. Aniden bir güvercin onların bulundukları kayığa düştü. Kuyruğunda bir mektup bulunuyordu. Beckem alıp okuduğunda mektubun, yanında bulunan katip tarafından komutan Beckem'in durumunu anlatmak üzere Beridî'nin adamlarına yazılmış olduğunu ve gördü. Beckem katibe: "Yazıklar olsun sana, bu senin yazın değil mi?" dedi. Katip inkar edemeyip: "Evet." diye cevap verdi. Beckem de onun öldürülmesini emretti. Katip öldürüldü ve cesedi Dicle'ye atıldı.

Beridî, Beckem'in gelmekte olduğunu duyunca hemen Basra'ya kaçtı. Orada da durmayarak başka yere gitti. Beckem, Vasıt'ı istila ettiği sırada Deylem, onun Cebel'de geride bıraktığı askerlere musallat oldu. Onlar da çabucak Bağdat'a dönüp kaçtılar.

Bu senede Muhammed b. Raik, Şam'ı istila etti. Önce Humus'a girdi, şehri ele geçirdi. Sonra Şam'a geldi. Orada Bedir b. Abdullah el-İhşid vardı. Bu zat Bedir el-İhşidî diye tanınıyordu. Asıl adı Muhammed b. Toğaç'dı. İbn Raik onu zorla Şam'dan çıkarıp kovdu. Şehire hakim oldu. Sonra da askerleriyle birlikte Remle'ye yürüdü. Orayı da ele geçirdi. Remle'den sonra Mısır'ın Ariş bölgesine gitti. Oraya girmek istedi, ancak Muhammed b. Toğaç el-İhşidî onun karşısına çıktı. Orada iki taraf savaştı. İbn Raik, Muhammed b. Toğaç'ı hezimetle uğrattı. Adamları yağma ile meşgul oldular. Mısırlıların çadırlarına girdiler, Mısırlıların onlara hücum ederek onlardan çok sayıda askeri öldürdü. İbn Raik yetmiş kadar adamı ile kaçtı. Perişan halde

Dımişk'a girdi. Muhammed b. Toğaç onun üzerine kardeşi Nasr b. Toğaç'ı bir ordu ile gönderdi. Zilhicce ayının dördünde Lecun mıntıkasında savaştılar. İbn Raik, Mısırlıları hezimete uğrattı. Öldürdüğü adamlar arasında İhsid'in kardeşi Nasr b. Toğaç da vardı. İbn Raik onu yıkayıp kefenledi ve Mısır'a kardeşinin yanına gönderdi. Onunla birlikte oğlunu da göndermişti. Ona yazdığı mektupta Nasr'ı öldürmek istemediğine dair yemin etmiş ve Nasr'ın öldürülmesinin kendisine çok zor geldiğini bildirmişti ve mektubunda: "İşte oğlumu sana gönderiyorum, istersen kardeşinin öldürülmesi karşılığında oğluma kısas tatbik et." demişti. İhsid Muhammed b. Toğaç da İbn Raik'in oğluna ikramda bulunmuş ve Remle ile Mısır arasındaki kısımların İhsid'e ait olması, İhsid'in de her sene İbn Raik'e 140.000 dinar göndermesi, Remle'den Dımişk'a kadar olan kısımlarınsa İbn Raik'e ait olması hususunda barış antlaşması yaptı.

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİSEKİZİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

EBU MUHAMMED CAFER EL-MÜRTEİŞ

Sofiyе meşayihindendir. Hatib Bağdadî böyle demiştir.

Ebu Abdırrahman es-Sülemî dedi ki: «Ebu Muhammed Cafer el-Mürteiş'in asıl adı, Abdullah b. Muhammed Ebu Muhammed en-Nisaburî'dir. Servet sahibi bir kimse idi. Ama servetini ve malını bırakıp Cüneyd-i Bağdadî, Ebu Hafs ve Ebu Osman'la arkadaşlık etti. Bağdat'ta ikamette bulundu, nihayet sofiyе meşayihinden biri oldu. Bağdat'ın acaipliklerinin şunlar olduğu söylenir: Şiblî'nin işaretleri, Mürteiş'in nükteleri ve Cafer el-Havas'ın hikayeleri.»

Ebu Cafer es-Saiğ, Mürteiş'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Bir kimse kendi amellerinin kendisini Cehennem ateşinden kurtacağını veya kendisini ilahi rızaya kavuşturacağını zannederse, kendi nefsi ve amelleri için tehlike teşkil etmiş olur. Bir kimse Allah'ın lutfuna güvenirse Allah onu ilahi rıza mertebelerinin en yükseğine ulaştırır.»

Mürteiş'e; "Falan adam su üzerinde yürüyor!" denildiğinde o şu cevabı vermişti: "Nefsin heveslerine muhalefet etmek, su üzerinde yürümekten ve havada uçmaktan daha büyük bir keramettir."

Mürteiş, Şoniziye Mescidi'nde hastalanıp ölmek üzere can çekişirken borcunu hesapladılar ve onyedî dirhem borçlu olduğunu tesbit ettiler. Yanındakilere şöyle dedi: "Şu eski püskü elbiselerimi satın ve bunun parasıyla borcumu ödeyin. Cenâb-ı Allah'tan bana kefen nasib etmesini umuyorum. Ben yüce Allah'tan şu üç şeyi dilemiştim: Beni

yoksul olarak vefat ettirmesini, içinde bulunduğum şu mescitte ruhumu almasını, -çünkü bu mescitte birçok insanla arkadaşlık kurdu- vefat ederken de yanımda sevip kendisiyle ünsiyet kurabileceğim insanları bulundurmasını diledim."

Böyle dedikten sonra gözlerini yumdu ve ruhunu teslim etti.

EBU SAİD EL-İSTAHİRİ

Ebu Said el-İstahrî Hasan b. Ahmed b. Yezid b. İsa b. Fadl b. Yezar. Ebu Said el-İstahrî, onun künyesidir. Şafî imamlarından. Zahid, nazik ve âbid bir kimseydi. Kum şehrinde kadılık yaptı. Sonra Bağdat muhtesipliğine atandı, Bağdat şehrinde dolaşır ve sokaklar arasında dolaşmakta iken katırı üzerinde namazını kılardı. Cidden az şeyle kanaat eden bir insandı. Biyografisini, "Tabakatü's-Şafîiye" adlı eserde anlatmışızdır. "Kitabü'l-Kada" adlı eseri vardır ki, bu konuda benzeri bir eser tasnif edilmemiştir. Doksan yaşına yaklaşmış iken vefat etti. Allah ona rahmet etsin.

ALİ B. MUHAMMED EBÜ'L-HASAN EL-MÜZEYYEN ES-SAĞİR

Sofiye meşayihindendir. Aslen Bağdatlıdır. Cüneyd-i Bağdadî ve Sehl et-Tüsterî ile arkadaşlık etti. Bu senede vefat edinceye kadar Mekke'de mücavir olarak kaldı.

Kendi şahsından bahsederken şöyle demiştir: «Tebük mıntıkasında bir kuyuya vardım. Kuyuya yaklaştığımda ayağım kaydı ve içine düştüm. Beni gören bir kimse yoktu. Kuyunun dibinde, üzerinde durabileceğim yüksekçe bir çıkıntı gördüm. Oraya tutunup "Eğer ölürsem, bari insanların içtiği suyu kirletmeyeyim." dedim ve kendimi teskin edip ölümü hoş görmeye başladım. O halde iken bir yılan çıktı, üzerime sarktı, kuyruğunu vücuduma doladı, sonra beni çekip kuyudan çıkardı. Sonra kendisi süzülüp gitti. Ama nereye gittiğini bilemiyorum, nerden geldiğini de anlamamışım.»

Sofiye meşayihi arasında Ebu Cafer el-Müzeyyen el-Kebir adında biri daha vardır ki, o da Mekke'de mücavir olarak yaşamış ve orada vefat etmiştir. O zat da âbid kimselerdendi.

Hatib Bağdadî, Cafer el-Hindî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Haclarımdan birinde Müzeyyen el-Kebir ile vedalaştığım sırada kendisine: "Bana manevi azık ver." dedim. O da bana şöyle cevap verdi: "Birşeyi kaybettiğin zaman de ki; ey insanları geleceğinde şüpheli bulunmayan kıyamet gününde bir araya getirip toplayacak olan yüce Rabbim! Sen vaadine muhalefet etmezsin. Bana kaybetmiş olduğum

falan şeyi buldur." Sen böyle dersen Allah, kaybettiğin o şeyi sana buldurur."

Kettanî'nin de yanına gittim. Onunla da vedalaştım ve bana manevi azık vermesini istedim. O da bana, kaşı üzerinde nakış bulunan bir yüzüğü verdi ve şöyle dedi: "Kederlendiğin zaman şu yüzüğün kaşına baktığın takdirde kederin gider."

Ben, Müzeyyen el-Kebir'in bana öğrettiği duayı her ne zaman okuduysam duam kabul buyuruldu. Kettanî'nin verdiği yüzüğün kaşına da her ne zaman baktıysam, kederim gitti. Bir gün, Semriye'de iken şiddetli bir fırtına esti. Bakmak için yüzüğü çıkardım, ama kaybettim, nereye gittiğini anlayamadım. Allah bana, kaybetmiş olduğum yüzüğü buldursun diye Müzeyyen el-Kebir'in bana öğrettiği yitik bulma duasını okudum. Duayı okuduktan sonra evime döndüğümde eşyalarımı araştırdım ve yüzüğün elbiselerim arasında olduğunu gördüm.»

AHMED B. ABDÜRABBİH

Bu zatın şeceresi şöyledir: Ahmed b. Abdürabbih b. Habib b. Cerir b. Salim Ebu Ömer el-Kurtubî. Hişam b. Abdurrahman b. Muaviye b. Hişam b. Abdülmelik b. Mervan b. Hakim el-Ümevî'nin azatlısıdır. Çok hadis rivayet eden faziletli insanlardan, önceki ve sonraki nesillerin haberlerini bilen âlimlerdendir. "el-İkdü'l-Ferid" adlı kitabın sahibidir. Onun bu kitabı, birçok faziletlere yol göstermekte ve birçok mühim bilgileri içermektedir. Yalnız birçok sözleri, kendisinde Şiilik bulunduğuna delalet etmektedir. Emevilere karşı allerjisi olduğu görülmektedir ki, bu, onun için yadırganacak bir haldir. Çünkü o, Emevilerin azatlılarından. Kendisinden beklenen şey, onlara düşmanlık etmek değil, dostluk beslemektir.

İbn Hallikan'ın ifadesine göre Ahmed b. Abdurabbih'in güzel şiirler içeren bir divanı vardır. İbn Hallikan, onun tüysüz oğlanlara ve kadınlara tutkun olduğunu gösteren birçok şiirler nakletmiştir. Ahmed b. Abdürabbih, hicretin 246. senesinin ramazan ayında doğdu ve bu senenin cemaziyelevvel ayının 18'inde pazar günü, Kurtuba'da vefat etti.

ÖMER B. EBİ ÖMER MUHAMMED B. YUSUF B. YAKUB

Bu zatın şeceresi şöyledir: Ömer b. Ebi Ömer Muhammed b. Yusuf b. Yakub b. Hammad b. Zeyd b. Dirhem Ebü'l-Hüseyin el-Ezdî. Malikî fakih ve kadısı idi. Yirmi yaşında iken babasından niyabet aldı. Kur'ân ve hadis hafızı idi. Malikî mezhebine göre fıkıh ve feraiz

öğrenmişti. Hesap, lügat, nahiv ve şiir bilgisi vardı. "Müsned" adlı eseri tasnif etti. Bu yüzden kendisine anlayış kuvveti, zeka güzelliği ve ahlak üstünlüğü nasib oldu. Gerçekten yüksek dereceli ve güzel şiirleri vardır. Kadılıкта şükranla karşılanacak bir tutum sergilemişti. Adaletli ve güvenilir bir imamdı.

Hatib Bağdadî, Muafa b. Zekeriya el-Cerirî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Biz, Kadı Ebu Hüseyin hazretlerinin meclisinde hazır bulunuyorduk. Bir gün meclisine gelip normal âdet üzere kendisini beklemeye koyulduk. Kapısının önünde oturuyorduk. O esnada bir bedevinin de kapıda oturmakta olduğunu gördük. Sanki bir ihtiyacı varmış gibiydi. Biz oturmakta iken, bir karga gelip avludaki hurma ağacının üzerine konup öttü, sonra uçup gitti. Bedevi dedi ki: "Şu karga, bu ev sahibinin yedi gün sonra vefat edeceğini bildiriyor." Böyle demesi üzerine bedeviyi oradan kovduk. O da kalkıp gitti.

Sonra kadıdan izin geldi, içeri girmemize müsaade edildi. Girdiğimizde, kadının yüzünün renginin değişmiş olduğunu ve kederlendiğini gördük. Kendisine: "Ne haber?" diye sorduğumuzda şu cevabı verdi: "Dün rüyada bir şahsın şöyle dediğini gördüm:

«Hammad b. Zeyd ailesinin evlerine git,

Ehline ve nimetlere selam olsun.»

Bu rüyadan ötürü biraz sıkıldım."

Biz de kendisi için dua edip meclisinden ayrıldık. Bundan yedi gün sonra, yani bu senenin şaban ayının 17'sinde perşembe günü, otuzdokuz yaşında vefat etti ve defnedildi. Cenaze namazını oğlu Ebu Nasr kıldırdı. Babasından sonra kadılığa da o geçti."

Solî dedi ki: «Kadı Ebü'l-Hüseyin, genç yaşta olmasına rağmen büyük bir ilmi mertebeye yükseldi. Vefat ederken halife Radi onun için ağladı ve bizi de ağlamaya teşvik edip şöyle dedi: "Ben, herhangi bir şeyden dolayı sıkıldığımda o beni teselli ederdi. Vallahi, ondan sonra artık benim için hayatın tadı kalmamıştır." Halife Radi de ondan sonra bu senenin rebiyülevvel ayı ortasında vefat etti. Allah, ikisine de rahmet etsin. Halife Radi de genç yaşta vefat etmişti.»

KURRA İBN ŞENBUZ

Şeceresi şöyledir: Muhammed b. Ahmed b. Eyyüb b. Salt Ebü'l-Hasan. İbn Şenbuz adıyla bilinirdi. Ebu Müslim el-Kecci'den, Bişr b. Musa'dan ve birçok kimselerden rivayette bulundu. Kur'ân kıraatında bazı okuyuş çeşitleri seçti ki, bu okuyuşu reddedilmiştir. Ebu Bekir el-Enbarî, onun hakkında bir reddiye yazmıştır ve vezir İbn Mukle'nin sarayında onun için bir muhakeme meclisi akdedildiğini,

onun dayağa yatırıldığını ve nihayet bazı okuyuş şekillerinden vazgeçtiğini anlatmıştır. Kendisinin kıraatı şazdı ki, çağdaşı olan bazı kurralar onun bu kıraatını reddetmişlerdir. İbn Şenbuz, bu senenin safer ayında vefat etti. Dövülmesini emrettiği zaman o, vezir İbn Mukle'ye beddua etmişti. Ondan sonra İbn Mukle de iflah olmadı. O da çeşitli işkencelere maruz bırakıldı. Eli ve dili koparıldı. Hapse atıldı. Nihayet İbn Şenbuz'un öldüğü bu senede o da öldü.

Şimdi de meşhur yazarlardan vezir İbn Mukle'nin biyografisini verelim:

MUHAMMED B. ALİ B. HASAN B. ABDULLAH

Künyesi Ebu Ali'dir. Vezir İbn Mukle diye meşhur olmuştur. Ömrünün ilk zamanlarında durumu zayıf ve malı az bir kimseydi. Derken zamanla vezirliğe geçti ve üç halifeye; Muktedi'ye, Kahir'e ve Râdi'ye vezirlik yaptı. Üç kez de vezirlikten azledildi.

Ahir ömründe eli ve dili koparıldı ve hapse atıldı. Suyu sol eli ve dişleri ile içiyordu. Sol eliyle kabı ağzına götürüyor, su kabının kenarını dişleriyle tutuyor ve suyu öylece içebiliyordu. Bununla beraber kesik olmasına rağmen sağ eliyle yazı yazabiliyordu. Tıpkı eli sağlam bir kimse gibi yazıyordu. Yazısı çok güzel ve sağlamdı. Nitekim yazısının düzgünlüğü ile meşhur olmuştur. Vezirliği zamanında onun için bir saray yapılmıştı. Sarayın temelini atılacağı esnada bir grup müneccimi inşaat alanına getirmişti. Müneccimler temel inşaatı için vakitte atılmasını tavsiye etmişlerdi. Yine onların tavsiyelerine uyularak sarayın duvarları iki yatsı arasında örülmeye başlanmıştı. Sarayın inşası tamamlandıktan kısa bir süre sonra saray harab oldu ve enkaz haline geldi. Nitekim bu durumu önceki kısımlarda anlatmıştık ve yıkan sarayın duvarları üzerine yazılan yazılardan da söz etmiştik.

Vezir İbn Mukle'nin cidden büyük bir bahçesi vardı. Birkaç fidanlık alana sahip olan bu bahçenin tümü, ibrişim şebeke ile örülmüştü. Bahçede kumru, papağan, bülbül, tavus, kanarya ve diğer birçok kuş çeşidi vardı. Ayrıca arazisinde ceylanlar, yaban sığırları, devekuşları ve diğer birçok hayvanlar vardı. Bu bahçesi ve emlaki, güzellik ve parlaklığını, kıymetini kısa bir süre sonra kaybederek zayı oldu. İşte bu, Cenâb-ı Allah'ın, fani diyar olan dünyaya ve gurura meyleden aldanmış cahillere uyguladığı kanunudur. İbn Mukle, sarayını ve bahçesini inşa edip oraya bol miktarda dünya metnini yerleştirdiği zaman şairin biri bu hususta şöyle bir şiir söylemişti:

"İbn Mukle'ye de ki: Aceleci olma, sabırlı ol, sen batıl ve boş rüyalar içindesin.

Çalışıp çabalayarak insanların evlerinin taşlarıyla bir saray inşa ediyorsun ama bu saray birkaç gün sonra ele geçirilip yıkılacaktır.

Sen müşteri yıldızının saadetini tercih etmeye devam ediyorsun, bu saray için,

Oysa hükümdar Behram'ın uğursuzluğu gibi nice uğursuzluklar sana da gelebilir.

Kur'ân ve Batlamyus, işi sağlama bağlama ve ahde vefa konusunda asla bir araya gelmiş değillerdir."

İbn Mukle, nihayet Bağdat vezirliğinden azledildi, evi tahrip edildi. Bahçesindeki ağaçlar söküldü. Eli kesildi, sonra da dili koparıldı ve kendisine 1.000.000 dinar para cezası verildi. Bundan sonra da yalnız başına zindana atıldı. Yaşı ilerlemiş, vücudu zayıflamış, bazı organlarını kaybetmiş ve sıkıntıya uğramış olmasına rağmen yanında kendisine hizmet edecek bir kimse yoktu. Öyle ki, içebilmek için suyu derin kuyudan bizzat kendisi çekiyordu. Kovanın ipini sol eliyle tutup ağzına götürüyor ve kovanın kenarını ağzıyla tutup içiyordu. Konforlu bir hayatın tadını aldıktan sonra çok sıkıntı ve zahmetlere katlandı.

Elinin kesilmesi ile ilgili olarak şu şiiri söylemişti:

"Hayattan usanmadım ama yeminlerine güvendim. Fakat gel gör ki sağ elim kesildi.

Dünyamı verip onlardan dinimi satın aldım, nihayet onlar;

Beni dinimden mahrum bıraktıktan sonra dünyalarından da mahrum bıraktılar.

Elimden geldiğince onların canlarını muhafaza etmeye çalıştım, fakat;

Gel gör ki onlar beni korumadılar.

Sağ el gittikten sonra hayatın tadı yoktur.

Ey hayat; sağ elim kesildi sen de kesil."

Elinin kesilmesinden ötürü çok ağlıyor ve şöyle diyordu: "Ben sağ elimle Kur'ân'ı iki kez yazdım ve yine sağ elimle halifeye hizmet ettim. Ama sonra hırsızların eli kesilir gibi benim elim kesildi." Böyle dedikten sonra da şu şiiri okuyordu:

"Ey insan! Vücudunun bir kısmı öldükten sonra geri kalan kısmının öleceğini düşünerek ağla.

Çünkü bir kısmı öldükten sonra geri kalan kısmının da ölmesi yakın olur."

Vezir İbn Mukle -Allah onu affetsin- sultanın sarayındaki hapis-hanesinde öldü ve oraya defnedildi. Sonra oğlu Ebü'l-Hüseyn, babasının kendi evine nakledilmesini istedi. Mezarını açıp cesedini çıkardılar ve oğlu onu götürüp kendi evine defnetti. Sonra Dinariye adıyla bilinen zevcesi onu kendi evine götürüp defnetmek istedi. Bu isteği kabul edildi. İbn Mukle, mezarından ikinci kez çıkarıldı ve zevcesinin evine götürülüp defnedildi. Böylece üçüncü kez defnedilmiş oldu. Elli-altı yaşında iken vefat etmişti.

EBU BEKİR İBN ENBARÎ

Bu zatın şeceresi şöyledir: Muhammed b. Kasım b. Muhammed b. Bişar b. Hasan b. Beyan b. Semmaa b. Ferve b. Katan b. Duame Ebu Bekir el-Enbarî. "Kitabü'l-Vakf ve'l-İbtida" adlı eserin sahibidir. Bundan başka birçok faydalı eserleri daha vardır. Arap dilinde, tefsirde, hadiste ve diğer birçok ilimde derya idi. Kedimî'den, Kadı İsmail'den, Sa'leb'den ve diğerlerinden ders aldı.

Güvenilir, doğru sözlü ve edip bir kimseydi. Dinî yönü kuvvetli, faziletli ve Ehl-i Sünnet'ten bir insandı. Nahivde ve edebiyatta çok bilgiliydi. İnsanlar arasında hafızası en sağlam olardı. Nahve ve edebiyata dair ezberlediği bilgiler birçok ciltleri içeriyordu. Öyle ki, hafızasında bulunan bilgiler, develer yükünce kitaplar kadardı. Zihnini ve hafızasını korumak için ceviz, badem, fındık gibi şeylerden başka birşey yemez, suyu da ancak ikindiye yakın bir zamanda içerdi. Anlatıldığına göre o yüzyirmi tefsiri ezberlemiş ve rüya tabirini de bir gecede ezberlemişti. Cumadan cumaya 10.000 varaklık yazıyı ezberledi. Bu senenin kurban bayramı gecesinde vefat etti.

ÜMMÜ İSA

Ümmü İsa binti İbrahim el-Harbî. Âlim ve faziletli bir kadındı. Fıkhta fetva verirdi. Bu senenin receb ayında vefat etti ve babasının mezarının yanına defnedildi. Yüce Allah ona rahmet etsin.

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİDOKUZUNCU SENESİ

Bu senenin rebiyülevvel ayının ortasında halife Radi Billah Ebü'l-Abbas Ahmed b. Muktedir Billah Cafer b. Mutedid Billah Ahmed b. Muvaffak b. Mütevekkil b. Mutasım b. Reşid el-Abbasi vefat etti. Bu zat, 6 cemaziyelevvel hicri 322. senede amcası Kahir'den sonra halifelığe geçti. Annesi Zalum adında Rum bir cariyeye idi.

Radi Billah, hicretin 297. senesinin receb ayında doğdu. Altı yıl,

on ay, on gün süreyle halifelik yaptı. Vefat ettiğinde otuzbir sene ve on aylık ömrünü noktaladı. Esmer tenli, siyah saçlı, kısa boylu, nahif bedenli bir kimse idi. Saçları düzdü, yüzü biraz uzuncaydı. Sakalının ön kısmı sıktı. Saçlarında incelik vardı. Kendisini görenlerden biri onu böyle vafsetmiştir.

Hatib Bağdadi dedi ki: «Radi Billah'ın birçok faziletleri vardı. Birkaç hususta kendisinden önceki halifelerin özelliklerine son verdi. Şöyle ki: O, şiir okuyan en son halife oldu. Ordunun ve beytülmalin idaresini düzgün yürüten ve bu işlerle ilgilenen en son halife o oldu. Cuma günü minber üzerinde hutbe irad eden en son halife o oldu. Meclis kurup nedimleri ile sohbet eden en son halife o oldu. Nafakası, armağanları, bağışları, hazineleri, mutfakları, meclisleri, hizmetçileri, arkadaşları ve tüm yönetimi kendisinden önceki halifelerin belirlediği tarzda yürüten en son halife de o oldu.»

Başkası dedi ki: Radi Billah, fesahatli, belâgatli, cömert, övgüye layık bir kimse idi. Muhammed b. Yahya es-Solî'nin kendisinden duymuş olduğu en güzel sözlerinden biri şudur:

"Allah için bazı kavimler var ki onlar hayır anahtarlarıdır. Yine bazı kavimler de var ki onlar şer anahtarlarıdır. Allah bir kimseye hayır dilerse onu hayır ehli kimselere yöneltir ve onu bize ulaşma vesilesi kılar. Biz de o kimsenin ihtiyacını karşılarız ve o kişi kazandığımız sevaba ve şükranla ortak olur. Allah bir kimseye de şer dilerse o kimseyi bizden başkasına yöneltir ve o kişi şer işleyenlerin günahına ortak olur. Her durumda yardımına başvurulacak olan zat, yüce Allah'tır."

Radi Billah'ın, kardeşi Müttaki'ye, okulda iken yapmış olduğu en güzel mazeret yazılarından biri şudur: Müttaki, okulda iken Radi Billah'a haksızlık etmişti. Oysa Radi, yaşça ondan daha büyüktü. Bunun üzerine Radi, ona şöyle bir özür mektubu yazmıştı:

«Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Ben sana köle olduğumu zorunlu olarak itiraf ediyorum. Sen de kardeşim olduğumu lütfen kabul ediyorsun. Köle suç işler, efendi affeder. Zira şairin biri şöyle demiştir:

"Ey sebepsiz yere gazablanan,

Kına bakalım hele, senin kınaman da benim hoşuma gider.

Bana haksızlık ettiğin halde,

Yine de sen Allah'ın bütün kullarına göre benim için en kıymetli olansın."»

Bu mektubu aldıktan sonra kardeşi Müttaki, yanına gelip üzerine kapanmış, ellerini öpmüş, sonra ikisi kucaklaşıp barışmışlardı.

İbnü'l-Esir'in, "el-Kamil fi't-Tarih" adlı eserinde naklettiği şu güzel şiir de Radi Billah'a aittir:

"Gözlerim onu ucuyla süzdüğünde benim yüzüm sararır onunsa utançtan yüzü kızarır

Sanki onun yanağında benim vücudumdan nakledilmiş kan vardır."

Radi Billah vefat ettiğinde babası Muktedir ona şu ağıdı yakmıştı:

"Eğer diri bir insan bir ölüye mezar olabilseydi,
İç organlarımı onun kemikleri için mezar ederdim.

Eğer ömrüm benim dilediğimce uzun olsaydı ve kader de bana yardımcı olsaydı ben ömrümü onunla paylaştırdım.

Nefesimi ona verir ve kemikleri çürüten mezarda onunla yanyana yatardım.

Ve vücudum senin vücudunu yağmurlara, aslanlara karşı korur ve seni dolunay altında mehtapta beklerdim."

"el-Muntazam" adlı eserinde İbnü'l-Cevzî de onun için şu şiiri yazmıştı:

"İsrafçılığından ötürü beni çok kınama.
Övgülerin kârı şerefli kimselerin ticaret malıdır.
Âlicenaplıkların getirdiği şeylere önceden sahip oldum.
Seleflerimin tesis ettiği binayı daha da sağlamlaştırdım.
Ben o kimselerdenim ki, onların avuçları,
Yokluğa ve mahrumiyete alışkındır."

Hatib Bağdadî'nin Ebu Bekir Muhammed b. Yahya es-Solî tariki ile rivayet etmiş olduğu şu şiir de Radi Billah'a aittir:

"Bütün berraklıklar bulanıklığa gider.
Bütün güvenlikler tehlikeli hallere gider.
Gençliğin akibeti ölüm ya da ihtiyarlıktır.
İhtiyarlık ise insanları uyarıp korkutan bir vaizdir.
Ey gurur dalgaları arasında şaşırıp yolunu kaybeden emel sahibi!
Bizden öncekiler hani nerede? Altınları, gümüşleri, malları mülkleri çürüyüp yok oldu, izleri silindi.

Bütün ömrü tehlikelerle geçen kimseyi ahiret günü hesap yerinde göreceksin.

Ey Rabbim! Ben senin nezdinde sevapları biriktirdim.

Senin yanındaki birikimin kıymetli olduğunu biliyorum ve ümidim de odur.

Ey Rabbim ben, vahyin surelerde açıkladıklarına inanmışım.

Faydalı şeyleri terkettiğimi ve zararlı şeyleri tercih ettiğimi kabulleniyorum.

Ey Rabbim, ey bağışlayıcıların en hayırlısı! Günahlarımı bağışla."

Radi Billah, bu senenin rebiyülevvel ayının onaltıncı gecesinde istisna hastalığından öldü. Ölmeden önce, Vasıt'ta bulunan Beckem'e haber salarak küçük oğlu Ebü'l-Fadl'ı veliahd tayin etmesini istedi. Ancak bu isteği yerine gelmedi, vefatından sonra insanlar onun kardeşi Müttaki Billah İbrahim b. Muktedir'e halife olarak bey'at ettiler. Allah'ın emri, takdir edilmiş bir kaderdir. Müttaki'nin kardeşi Radi vefat edince kadılar ve ayandan olan kimseler Beckem'in evinde toplanarak kimi hilafete geçirecekleri hususunda müşavereye başladılar. Hepsi de Müttaki'yi halife seçmek hususunda görüş birliği ettiler ve onu hilafet sarayına getirip ona bey'at etmek istediler. O da yerde iki rekat istihare namazı kıldı. Sonra kürsüye çıktı, oradan da tahta çıktı. İnsanlar, bu senenin rebiyülevvel ayının bitimine on gün kala, çarşamba günü ona bey'at ettiler.

Müttaki, halife olduktan sonra hiç kimseye değişik bir muamelede bulunmadı. Herhangi bir kimseye haksızlık etmedi. Hiçbir şeyi değiştirmede. Adı gibi Müttaki oldu. Çok oruç tuttu ve çok namaz kıldı. Kendini ibadete verdi. "Sohbet meclislerime ve eğlence toplantılarıma kimsenin gelmesini istemiyorum. Arkadaş olarak bana Mushaf-ı Şerif yeter. Ondan başka bir sohbet arkadaşı istemiyorum." dedi. Bu yüzden eğlence meclislerinin müdavimleri, şairler, vezirler ondan koptular ve emir Beckem'in etrafında kenetlendiler. Beckem, onlarla oturup sohbet ediyor, bunlar da onun yanında şiirler söylüyorlardı. Beckem, Acem olduğundan ötürü şairlerin şiirlerinin çoğunu da anlamıyordu. Meclistekilerin arasında Sinan b. Sabit es-Sabiî adında bir hekim vardı. Beckem, kendisindeki aşırı öfkeyi ona anlatarak şikayette bulundu. Sinan da Beckem'in bu gazabını dindirmeye ve ahlakını güzelleştirmeye çalıştı. Bazan onun kan akıtmasına böylelikle engel oluyor, kendisini sakinleştirip nefsinin terbiye ediyordu.

Müttaki Billah, güzel yüzlü, mutedil yaratılışlı, kısa burunlu, beyaz tenli, birazda pembemsi renge sahip bir kimseydi. Saçı kumral ve kıvrıktı. Sakalı sık, gözleri şehla idi. İffetli kimseydi. Asla içki ve nebiz içmedi. Adı gibi takvalı oldu. Allah'a hamdolsun.

Müttaki, hilafete geçtikten sonra Vasıt'ta bulunmakta olan Beckem'e hil'at gönderdi. Kendisini yetkili kıldığına dair fermanını ülke-

nin her tarafına ulaştırdı.

Bu senede Ahvaz tarafında Ebu Abdillâh el-Beridî ile Beckem savaştılar. Bu savaşta Beridî onu mağlub etti ve öldürdü. Durumu sağlamlaştı. Halife de Beckem'in mallarına el koydu. El koyduğu malları arasında 1.100.000 dinar para da vardı. Beckem, Bağdat'ta iki sene sekiz ay dokuz gün süreyle hüküm sürmüştü. Sonra Beridî, Bağdat'ı ele geçirmeye tamahlandı. Halife Müttaki de onu bu niyetinden vazgeçirmeleri için askerlere bol miktarda para verdi ve kendisi de biz-zat ona karşı harekete geçti. Bağdat'a girmesine engel olmak için yola çıktı. Beridî onu dinlemedi ve ramazan ayının ikisinde Bağdat'a girdi. Şefi mıntıkasında konakladı.

Müttaki, onun durumunun kesinlik kazandığını görünce onu tebri-ke adam gönderdi. Ayrıca yiyecek ve erzak da gönderdi. Ona emir-ü'l-ümera ünvanıyla değil de vezir ünvanıyla hitab etti. Beridî de ona haber salarak 500.000 dinar vermesini istedi. Halife vermek istemeyince Beridî onu tehdit etti ve Muiz'e, Müstain'e, Mühtedi'ye ve Kahir'e yaptıklarını hatırlattı. Aralarında elçiler gidip geldiler. Netice-de halife Müttaki istemeyerek de olsa ona bu parayı gönderdi.

Beridî, Bağdat'ta iken halife onunla görüşmedi. Nihayet Beridî oradan çıkıp Vasıt'a gitti. Vasıt'a gidiş sebebi de şuydu: Deylemliler ona karşı harekete geçmişler ve liderleri Gürtekin'in etrafında topla-nıp kenetlenmişler ve evini yakmaya niyetlenmişlerdi. Bu arada Beridî'nin askerlerinin bir kısmı kendisini bırakıp firar etmişlerdi ki, onlara Beckemiye deniliyordu. Zira Beridî, halifeden para almış, ama bu paradan o askerlere hiçbir pay vermemişti. Beckemflerden bir baş-ka grup da ona muhalefet etmişler ve Deylemlilerle birleşerek iki grup haline gelmişlerdi. Neticede Deylemlilerin etrafında toplanıp kenetlenmişler, birleşik bir cephe meydana getirmişlerdi. Bu yüzden-dir ki Beridî ramazanın son gününde Bağdat'tan hezimete uğramış olarak çıkıp gitti.

Gürtekin, Bağdat idaresini ele aldı. Halife Müttaki'nin huzuruna girdi. Halife de ona emirü'l-ümeralık ünvanını verdi. Ona hil'at giy-dirdi. Halife Müttaki, Ali b. İsa ile kardeşi Abdurrahman'ı huzuruna çağırdı. İşlerin idaresini -vezirlik ünvanı vermeksizin- ona bıraktı. Sonra Gürtekin, Türklerin reisi ve Beckem'in kölesi Bekbek'i yakala-yıp boğdu. Sonra halk Deylemlilerden şikayetçi olup yakınmaya baş-ladılar. Çünkü Deylemliler, onların evlerini ellerinden alıyorlardı. Halk bu durumu Gürtekin'e şikayet etti, ama Gürtekin onların şika-yetlerini dikkate almadı. Bunun üzerine halk, hatipleri camilerde na-maz kaldırmaktan menettiler. Deylemlilerle halk savaştı. İki taraf-tanda çok sayıda adam öldü.

Öte yandan halife Müttaki, Şam valisi Ebu Bekir Muhammed b.

Raik'e haber salarak gelip kendisini hem Deylemlilerden hem de Beridî'den kurtarmasını istedi. O da ramazan ayının yirmisinde büyük bir orduyla Bağdat'a hareket etti. Beckemiye Türklerinden bir grup da ona iltihak etti. Musul'a ulaştığında, Nasirü'd-Devle b. Hamdan onun yolundan saptı. İkisi arasında elçiler gidip geldi, sonra barıştılar. İbn Hamdan ona 100.000 dinar verdi. İbn Raik Bağdat'a yaklaştığında kendisiyle savaşmak üzere Gürtekin, askerleriyle birlikte ona karşı çıktı. İbn Raik batı tarafından Bağdat şehrine girdi. Gürtekin de askerleriyle geri döndü ve şehrin doğusundan Bağdat'a girdi. Sonra ikisi savaşmak üzere Bağdat şehrinde karşı karşıya geldiler. Halk, Gürtekin'e karşı İbn Raik'e destek verdi. Deylemliler hezimete uğradılar, onlardan çok sayıda insan öldürüldü. Gürtekin de kaçıp gizlendi. Böylece İbn Raik duruma hakim oldu. Halife ona hil'at giydirdi, ikisi birlikte Dicle'ye taraf harekete geçtiler. İbn Raik, Gürtekin'i yakaladı ve onu hilafet sarayındaki zindana attı.

İbnü'l-Cevzî dedi ki: Bu senenin cemaziyellevvel ayının onikisinde cuma günü halk Berasi Camii'nde cuma namazı kılmak üzere toplandı. Halife Muktedir kendi zamanında bu camiye baskın yaptırarak orada karşıtlarına sövmek ve küfretmek üzere toplanan bir Şîî cemaatı görmüş ve camii yaktırmıştı. Cami harap halde kalmıştı, nihayet halife Radi'nin zamanında Beckem orayı onarmıştı. Sonra halife Mütaki, üzerinde Reşid yazılı olan bir minberi oraya koydu ve insanlar orada cuma namazını kıldılar ve hicretin 450. senesinden sonrasına kadar da orada cuma namazları kılındı.

Bu senenin cemaziyelahir ayının yedinci gecesinde çok şiddetli bir soğuk meydana geldi. Şimşekler çaktı. Mansur sarayının yeşil kubbesi çöktü. Bu kubbe Bağdat'ın tacı ve Abbasilerin büyük bir eseri idi. Bunu ilk hükümdarları inşa ettirmişti. Yapılışı ile çöküşü arasında 187 senelik bir zaman geçmişti.

Bu senenin ekim, kasım, aralık ve ocak aylarında sadece bir defa yağmur yağmıştı. O da toprağı ıslatmamıştı. Bu yüzden Bağdat'ta kıtlık meydana geldi. Öyle ki, bir ölçek buğday 130 dinara kadar satılır oldu. Halk kıtlığa maruz kaldı. Açlıktan ölmeye başladılar. Ölenler çok idi. Bu yüzden birçok cesed aynı mezara; yıkanmadan ve üzerlerine namaz kılınmadan defnediliyorlardı. Akarlar ve ev eşyaları en ucuz fiyata satılmaya başladı. Öyle ki, bir dinar değerindeki bir eşya bir dirheme satılır oldu. Bir kadın, rüyasında Rasûlullah (s.a.v.)'ı görmüştü. Rasûlullah (s.a.v.) o kadına, insanların yağmur duasına çıkmalarını ve bu amaçla sahrada istiska namazını kılmalarını söylemesi için gerekli emri vermişti. Halife de bu emre uyulması hususunda gerekli fermanı yayınladı, insanlar istiska namazını kıldılar. Yağmur yağması için dua ettiler. Bundan sonra yağmur yağdı. Fırat nehrinin

suyu daha önce misli görülmemiş şekilde kabardı. Abbasiye mezarlığı sular altında kaldı. Sular Bağdat'ın caddelerini doldurdu, eski ve yeni köprüler yıkıldı. Kürtler, bir grup Horasanlı kafilenin yolunu kestiler. Onlardan 3.000 dinar değerinde eşyayı gasbettiler. Bunların çoğu Beckem et-Türki'nin malıydı.

Bu senede insanlar hac yoluna koyuldular, sonra Medine-i Münevvere'deki Alevilerden bir adamın isyan edip insanları kendisine bey'ata davet etmesi sebebiyle yoldan döndüler.

HİCRETİN ÜÇYÜZYİRMİDOKUZUNCU SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. İBRAHİM

Ahmed b. İbrahim b. Tezmürd. İbn Süreyc'in arkadaşlarından bir fakihti. Bir zaman hamama gitmişti. Hamamdan çıktıktan hemen sonra hamamın damı çökmüş, ona birşey olmamıştı. Fakat daha sonra kendisi de eceli gelip normal ölümle vefat etmişti.

BECKEM ET-TÜRKİ

Bağdat emir'ül-ümerası idi. Büveyh oğullarından önce Bağdat'ta emirlik yapmıştı. Akıllı bir kimseydi. Arapçayı anlar ama konuşamazdı ve: "Arapça konuştuğum takdirde hata yapmaktan korkuyorum. Reis bir adamın hata yapması ise çok çirkin olur." derdi. Bununla beraber ilmi ve âlimleri severdi, servet sahibi bir kimseydi, çok sadaka verirdi. Bağdat şehrinde bir akıl hastahanesi inşa etmeye başladı. Ama bu inşaat tamamlanmadı. Kendisinden sonra Adüdü'd-Devle b. Büveyh inşaatı devam ettirdi.

Beckem şöyle derdi: "Adalet, sultanın dünya ve ahiretteki kazancıdır."

Beckem, çok zaman parasını çölde, yer altına gömüp saklardı. Vefat ettikten sonra o paraların nereye gittiği bilinmemektedir. Radî'nin nedimleri, Vasıt'ta iken Beckem'in etrafında toplanmışlardı. Beckem, Vasıt şehrinin gelirlerini 800.000 dinar karşılığında halifeden almıştı. Nedimleri onun etrafında toplanırlar, tıpkı bir halifemişçesine onun gece sohbetlerine katılırlardı. Ama onların söylediklerinin çoğunu anlamazdı. Tabip Sinan b. Sabit es-Sabiî onun huyunu yumuşatmıştı. Öyle ki, ahlakı güzelleşmiş, zorbalığı azalmıştı, ama bundan sonra da çok kısa bir süre yaşamıştı.

Bir defasında adamın biri onun huzuruna girmiş, ona öğüt vermiş ve onu ağılatmıştı. Bunun üzerine Beckem ona 100.000 dirhem

verilmesini görevlilere emretmişti. Görevli o parayı alıp adama götürmüştü. O esnada Beckem de meclisinde bulunan adamlara şöyle demişti: "Adamın bu parayı kabul edeceğini sanmıyorum, o bu parayı istemiyor. Bu adam dünyayı ne yapsın? Bu, ibadetle meşgul olan bir adamdır, dirhemleri ne yapsın?" Kısa bir süre sonra görevli köle geri döndü. Yanında götürdüğü para yoktu. Beckem ona: "Adam parayı kabul etti mi?" diye sordu, köle: "Evet." diye cevap verince Beckem şöyle dedi: "Biz avcıyız ama olta değişik."

Beckem, bu senenin receb ayının bitimine yedi gün kala vefat etti. Ölüm sebebi de şuydu: Avlanmak için çöle çıkmıştı. Bir Kürt grubuyla karşılaşmış, onları horlamıştı. Onlar da kendisi ile vuruşmaya başlamışlar ve Kürdün biri onu öldürmüştü.

Beckem, Bağdat'ta iki sene, sekiz ay, dokuz gün süreyle emirlik yapmıştı. Ölümünden sonra 2.000.000 kûsur dinar bırakmıştı. Mütteki Lillah, bu paraların tümünü almıştı.

EBU MUHAMMED EL-BERBEHARİ

Hanbeli mezhebine mensup âlim, zahid, fakih ve vaiz bir kimse idi. Mervezî ile Sehl el-Tüsterî'nin arkadaşıydı. Hoşlanmadığı bir sebepten ötürü babasının 70.000 dinar tutarındaki mirasını kabul etmemişti. Bid'atçılara ve masiyet ehli kimselere karşı amansız bir düşmandı. Kadri yüce bir kimseydi. Havas ve avam tabakası ona saygı gösterirdi.

Bir gün, vaaz vermekte iken hapsirince cemaat onun için hayır duada bulunarak: "Allah sana rahmet etsin." dedi. Cemaati duyan diğer kimseler de ona bu duayı yaptılar. Nihayet bütün Bağdat halkı ona bu duayı tekrarlayıp okudular. Bu, hayır duada bulunan insanların sesleri nihayet hilafet sarayına ulaşınca, halife onu kıskandı. Devlet erkanından bir grup insan ise halife nezdinde onun aleyhinde konuş­tular. Halife, onu yakalamaları için görevlileri harekete geçirdi. O da Boran'ın kız kardeşinin yanında bir ay kadar gizlendi. Daha sonra bir hastalığa yakalandı ve gizlendiği yerde vefat etti. Boran'ın kız kardeşi, hizmetçisine emir vererek onun için cenaze namazını kıldırdı. Namaz kılınan evde beyaz giysili adamlar dolup taş­tilar ve Berbeharî o eve defnedildi. Sonra Boran'ın kız kardeşi de öldükten sonra onun yanına defnedilmeyi vasiyet etti. Berbeharî, vefat ederken doksanalı yaşındaydı. Allah rahmet etsin.

YUSUF B. YAKUB

Yusuf b. Yakub b. İshak b. Behlül Ebu Bekir el-Ezrak. Mavi gözlü

olduğu için kendisine Ezrak denilmişti. Tenüh kabilesindendi. Katiplik yapmıştır. Dedesinden, Zübeyr b. Bekkar'dan, Hüseyin b. Arefe'den ve diğerlerinden rivayetlerde bulunmuştur. Kanaatkarane bir yaşantısı vardı. Çok sadaka verirdi. Anlatıldığına göre o, 100.000 dinar sadaka vermiştir. İyiliği emredip kötülüğü nehyeden bir kimseydi.

Darekutnî ve diğer hadis hafızları ondan rivayetlerde bulunmuşlardır. Sika ve adaletli bir ravi idi. Bu senenin zilhicce ayında doksaniki yaşında vefat etti. Yüce Allah rahmet etsin.

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZUNCU SENESİ

İbnü'l-Cevzî dedi ki: «Bu senenin muharrem ayında baş tarafı batıya, kuyruğu da doğuya yönelik bir kuyruklu yıldız görüldü. Bu, cidden büyük bir yıldızdı. Kuyruğu da saçaklı idi. Onüç gün semada kaldıktan sonra kayboldu.»

Bu senenin rebiyülevvel ayının ortasında bir ölçek buğdayın fiyatı 200 dinara kadar yükseldi. Yoksullar leş yemeye başladılar. Kıtık devam etti, çok sayıda insan öldü, yollar kesildi, insanlar hastalık ve yoksullukla meşgul oldular, ölüleri defnedemez oldular, eğlencelerden ve oyunlardan uzak kaldılar, sonra kırbadan boşalırcasına sağanak yağmurlar yağdı, Dicle'nin suyu 20.3 zira kadar yükseldi.

"el-Kamil" adlı eserinde İbnü'l-Esir'in anlattığına göre; bu sene de Muhammed b. Raik ile Beridî arasında soğukluk meydana geldi. Çünkü Beridî, Vasıt şehrinin haracını ödememişti. Bunun üzerine İbn Raik onun yanındaki malları teslim almak üzere Vasıt'a doğru yola çıktı. Neticede ikisi arasında anlaşma yapıldı ve İbn Raik Bağdat'a döndü. Askerler erzaklarını talep ettiler, ama o cidden mali sıkıntı içinde idi. Bir kısım Türk cemaati da onu bırakıp Beridî'nin safalarına iltihak ettiler. Bu nedenle İbn Raik'in tarafı zayıfladı. Önceden Beridî'ye Bağdat'ta vezir ünvanıyla yazılar yazıyordu. Sonra onun vezirlik ünvanını iptal etti. Böylece Beridî ona karşı daha da öfkeleni ve Bağdat'ı ele geçirmeye niyetlendi ve kardeşi Ebü'l-Hüseyn'i bir ordu ile Bağdat'a sevketti. İbn Raik, halife ile birlikte hilafet sarayına sığındılar ve orada kendilerini koruma altına aldılar. Büyük ve küçük mancınıklar hilafet sarayını dövmeye başladı. Dicle de bu mancınıkların atış alanı içinde bulunuyordu. Bağdat halkı tedirgin oldu. İnsanlar gece gündüz birbirlerinin mallarını yağmalamaya başladılar. Ebu Abdullah el-Beridî'nin kardeşi Ebü'l-Hüseyn de ordusuyla birlikte Bağdat'a geldi, Bağdathlılar, karada ve Dicle'de onunla savaştılar. İş cidden büyüdü. Bu arada halk kıtlık, veba ve ölümle yüzyüze gelmişti. Innâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve O'na dönüçüyoruz.).

Sonra halife ve İbn Raik -beraberlerinde halifenin oğlu Mansur da olmak üzere- cemaziyelahir ayında hezimete uğradılar ve yirmi kadar süvari ile Musul'a yöneldiler.

Ebü'l-Hüseyin el-Beridî, hilafet sarayını işgal etti. Oradaki maiyet erkanını öldürdü. Malları yağmaladı. Öyle ki, yağmalama işi harem kısmına kadar uzandı. Ama âmâ olan Kahir'e ilişmediler. Gürtekin'i hapisten çıkardılar. Ebü'l-Hüseyin, onu kardeşi Beridî'ye gönderdi. Bu onun hayatının sonu oldu. Kendisi de İbn Raik'in oturduğu hadim Munis'in evine yerleşti. Askerleri Bağdat'ı açıkça talan ettiler. Bunlar evlere baskın yapıyorlar ve oralarda buldukları malları gasbediyorlardı. Zulüm çoğaldı, kıtlık baş gösterdi. Fiyatlarda cidden büyük bir pahalılık meydana geldi. Ebü'l-Hüseyin, buğday ve arpaya vergi tarh etti. Bağdat halkı -daha önce yaptıklarından ötürü- açlık ve korku acısını tattılar.

Ebü'l-Hüseyin el-Beridî'nin beraberindeki Karmatilerden de büyük bir topluluk vardı. Bunlar şehirde büyük bir bozgun meydana getirdiler. Onlarla Türkler arasında uzun süren savaşlar cereyan etti. Türkler onları mağlub edip Bağdat'tan çıkardılar, halkla Ebü'l-Hüseyin'in askerleri olan Deylemliler arasında savaş cereyan etti.

Bu senenin şaban ayında durum vahimleşti, meskenler yağmlandı, gece gündüz halk yağmaya maruz kaldı, Beridî'nin askerleri yollara çıkıp köylerden getirilen ürünlere ve hayvanlara el koydular. Misli duyulmamış bir zulüm cereyan etti.

İbnü'l-Esir dedi ki: "Biz bunları anlattık ki zalimler, çirkin haberlerinin nakledileceğini ve kendilerinden sonra da yeryüzünde ve kitaplarda baki kalacağını, kendilerinin bu kötü haberlerle yad edilip ayıplanacaklarını ve kınanacaklarını bilsinler. Bu onlar için dünyada bir rüsvaylıktır. Ahirette de haklarında verilecek hüküm Allah'a aittir. Bunları anlattık ki, zalimler, şayet Allah için olmasa bile bu kötü hatıralarla yad edilmemek için zulmü terketsinler."

Halife Bağdat'ta iken Musul valisi Nasirü'd-Devle b. Hamdan'a haber salarak takviye kuvvet istedi ve onu Beridî'ye karşı kışkırttı. Nasirü'd-Devle de takviye kuvvet olarak büyük bir orduyla kardeşi Seyfü'd-Devle Ali'yi gönderdi. Seyfü'd-Devle, Tikrit'e vardığında halife ile İbn Raik'in Bağdat'tan kaçıp oraya geldiklerini gördü ve onlarla birlikte kardeşinin yanına geri döndü.

Seyfü'd-Devle, halifeye çok hizmetlerde bulundu. Musul'a ulaştıklarında Nasirü'd-Devle şehirden çıktı ve şehrin doğusuna yerleşti. Halifeye armağanlar ve yiyecekler gönderdi. Ama İbn Raik'in kendisine bir komplo kurmasından korktuğu için halifenin yanına gelmedi. Halife de oğlu Ebu Mansur'u ve İbn Raik'i selam için kendisine gönderdi. Bu ikisi Nasirü'd-Devle'nin yanına vardıkları zaman Nasirü'd-Devle, görevlilerine halifenin oğlu Ebu Mansur'un başına altın ve gümüş saçmalarını emretti. Ebu Mansur'la İbn Raik onun yanında bir saat kadar oturduktan sonra kalkıp geri döndüler. Halifenin oğlu bi-

neğine bindiğinde İbn Raik de onunla birlikte binmek istedi. Nasirü'd-Devle ise ona: "Bugün yanımda kal da ne yapacağımız hakkında düşünüp karar verelim." dedi. İbn Raik özür dileyip halifenin oğluyla geri döneceğini söyledi. Çünkü Nasirü'd-Devle'nin kendisine bir kötülük yapmasından kuşkulanıp korkmuştu.

Ancak Nasirü'd-Devle İbn Hamdan, onun yeninden tuttu. İbn Raik geri çekilince yeni koptu, acele ile bineğine binip kaçmak isteyince atından yere düştü. Nasirü'd-Devle, onun öldürülmesini emretti ve öldürüldü. Bu hadise, bu senenin receb ayının bitimine yedi gün kala pazartesi günü vukubulmuştu. Halife de Nasirü'd-Devle İbn Hamdan'a haber göndererek yanına çağırtdtı. Hil'at giydirip o gün kendisine Nasirü'd-Devle lakabını taktı ve emirü'l-ümeralığa tayin etti. Kardeşi Ebü'l-Hasan'a da hil'at giydirdi. Ona da o gün, Seyfü'd-Devle lakabını taktı.

İbn Raik öldürölüp ölüm haberi Mısır İhsidi Muhammed b. Toğaç'a ulaşınca Muhammed b. Toğaç Dımışk'a hareket etti ve orayı İbn Raik'in naibi Muhammed b. Yezdad'ın elinden aldı. Dımışk'ta böylece iki teke boynuzlaşmamış oldu. İbn Raik'in ölüm haberi Bağdat'a ulaşınca Türklerin çoğu -kötü muamelesinden ve bozuk niyetinden ötürü- Ebü'l-Hüseyn el-Beridî'yi terketttiler. Allah onu kahretsin.

Ayrılan bu Türkler, halifenin ve İbn Hamdan'ın yanına gittiler. Böylece halife onlar sayesinde kuvvetlendi. Halife ile İbn Hamdan, Bağdat'a hareket ettiler. Şehre yaklaştıklarında Ebu Abdillallah el-Beridî'nin kardeşi Ebü'l-Hüseyn korkup kaçtı. Halife Müttaki -beraberinde İbn Hamdan olmak üzere- büyük bir orduyla bu senenin şevval ayında Bağdat şehrine girdi. Müslümanlar buna çok sevindiler.

Halife, Ebü'l-Hüseyn tarafından Samarra'ya sürgün edilmiş olan Bağdatlılara haber gönderip geri getirtti. Bağdatlıların önde gelenleri daha önce terketmiş oldukları şehirlerine geri döndüler. Halife, Ebu İshak el-Fezarî'yi vezirliğe iade etti. Tüzün'ü de Bağdat'ın doğu yakası güvenlik kuvvetleri komutanlığına tayin etti.

Nasirü'd-Devle, kardeşi Seyfü'd-Devle'yi bir askeri birlikle Ebü'l-Hüseyn el-Beridî'nin peşine takarak onu kovalattı. Seyfü'd-Devle onu Medain yakınında yakaladı. İkisi uğursuz günlerde şiddetlice savaştılar. Neticede Ebü'l-Hüseyn, kardeşi Beridî'nin yanına, Vasıt'a gitti. Nasirü'd-Devle, bizzat kendisi takibe koyulup Medain'e gitti ve kardeşi Seyfü'd-Devle'ye destek verdi. Ama Seyfü'd-Devle, bir kez daha Beridî'nin kardeşi Ebü'l-Hüseyn tarafından hezimete uğratıldı. Nasirü'd-Devle ona tekrar takviye askerler verdi. Nihayet Beridî'yi bozguna uğrattı ve adamlarının önde gelenlerinden bir grubu esir aldı. Çocuklarını da öldürdü. Sonra Ebu Abdillallah el-Beridî ile savaşması için kardeşi Seyfü'd-Devle'yi Vasıt'a gönderdi. Beridî, böylece hezime-

te uğradı. Kardeşi Basra'ya gitti. Seyfû'd-Devle, Vasıt şehrini teslim aldı. Bundan sonra ne yaptığı hususunda gelecek sene olaylarından bahsederken gerekli açıklamalarda bulunacağız.

Nasirü'd-Devle'ye gelince; Bağdat'a geri döndü ve zilhicce ayının onüçünde şehre girdi. Önünde develere bindirilmiş esirler vardı. Müslümanlar bu durum karşısında sevinip sükun buldular, rahatladılar. Nasirü'd-Devle de halkın idaresi ile meşgul oldu. Dinarın ayarını düzeltti. Çünkü dinarın önceki ayarının bozulduğunu görmüştü. İbriziye adını verdiği dinarları bastırdı. Bir dinar onüç dirheme satılır oldu. Oysa daha önce bir dinar on dirheme satılıyordu.

Halife, Bedir el-Harşenî'yi haciblikten azledip yerine Selame et-Tolonî'yi tayin etti. Bedir'i, Fırat yolunun korumasıyla görevlendirdi. Bunun üzerine o da Mısır İhşid'inin yanına gitti, İhşid ona ikramda bulundu ve Dımşık valiliğine atadı. Nihayet orada vefat etti.

Bu senede Rumlar Halep yakınına kadar geldiler. Bir kısım insanları öldürdüler, 15.000'e yakın kişiyi esir aldılar. İnnâ lillâh ve inna ileyhi râciûn (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz).

Bu senede Tarsus valisi Rum ülkesine girdi. Bir kısım Rumu öldürdü, bir kısmını esir aldı. Ganimet elde ederek salimen geri döndü. Onların bazı meşhur komutanlarını ve birçok askerlerini esir almıştı. Allah'a hamdolsun.

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZUNCU SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

İSHAK B. MUHAMMED

İshak b. Muhammed b. Yakub en-Nehrecorî. Sofiye meşayihindendir. Cüneyd b. Muhammed ve diğer sofiye önderleriyle arkadaşlık etmiş ve Mekke'de vefat edinceye kadar mücavir olarak yaşamıştır. Onun güzel sözlerinden biri şudur:

"Dünyanın çölleri ayaklarla katedilir, ahiret çölleri ise gönüllerle katedilir."

HÜSEYİN B. İSMAİL B. MUHAMMED

Hüseyin b. İsmail b. Muhammed b. İsmail b. Sard b. Eban Ebu Abdillâh ed-Dabbi el-Kadi el-Mehamilî. Şafiî fıkıhçısıdır, muhaddistir, çok hadis dinlemiştir. İbn Uyeyne'nin yetmiş kadar arkadaşına ulaşmıştır.

İmamlardan bir cemaatten rivayetlerde bulunmuş, Darekutnî ile bazı raviler de ondan rivayetlerde bulunmuşlardır. Meclisine 10.000

kadar kişi katılırdı. Doğru sözlü, dindar, fakih ve muhaddisti. Altmış sene müddetle Kûfe kadılığı yaptı. Fars ve bağlı mıntıkaların kadılığı da ona tevdi edildi. Sonra bütün bu görevlerden istifa edip evine kapandı. Sadece hadis dinlemeye ve dinletmeye kendini vakfetti. Bu senenin rebiyülahir ayında doksanbeş yaşında vefat etti.

Bir büyüğün huzurunda, bir Şif ile münazara yapmıştı. Şif; Bedir, Uhud, Hendek, Hayber ve Huneyn savaşlarında Hz. Ali'nin konumunu ve cesaretini anlatmaya başladı. Sonra Mehamilî'ye: "Sen Hz. Ali'yi tanıyor musun?" diye sordu. Mehamilî de şu cevabı verdi: "Evet, tanıyorum ama Bedir savaşında sen Ebu Bekir es-Sıddık'ın nerede olduğunu biliyor musun? O, gölgelikte reis makamında Rasûlullah'ın yanında bulunuyordu ve onu koruyordu. Hz. Ali ise cephede savaşıyordu. Faraza Hz. Ali öldürülseydi, onun öldürülmesi sebebiyle ordu bozguna uğramazdı. Ama Ebu Bekir öldürülseydi ordu bozguna uğrardı. Bu nedenle Ebu Bekir, Rasûlullah'ın yanında reis makamında bulunuyor, Ali ise cephede savaşıyordu." Bu cevap karşısında Şif sustu. Mehamilî, sözünü şöyle sürdürdü:

"Rasûlullah'tan sonra namazı, zekatı, abdesti rivayet eden bizler; malı, kölesi ve aşireti olmayan Ebu Bekir'i Ali'ye tercih ettik. Çünkü Ebu Bekir, Rasûlullah (s.a.v.)'ı koruyor, onun uğrunda kendini siper ediyordu. Sahabeler, Ebu Bekir'in kendilerinin en hayırlısı olduğunu bildikleri için onu Ali'ye takdim ettiler." Bu cevap karşısında da Şif susmuş, birşey diyememişti.

ALİ B. MUHAMMED B. SEHL

Künyesi Ebü'l-Hasan es-Saiğ'dir. Zahid, âbid ve keramet sahibi bir kimse idi. Rivayete göre Memşad ed-Dineverî, onu çölde şiddetli sıcaklarda namaz kılariken, bir kartalın sıcakın şiddetine karşı korumak için kanadını üstüne gerip onu gölgelediğini görmüştü.

İbnü'l-Esir dedi ki: «Bu senede, meşhur kelimacı Ebü'l-Hasan Ali b. İsmail el-Eş'arî vefat etti. O, hicretin 260. senesinde doğmuştu. Ebu Musa el-Eş'arî evladındandır.»

Ben derim ki: Sahih rivayete göre, Eş'arî hicretin 224. senesinde vefat etmiştir.

Bu senede Muhammed b. Yusuf b. Nadr el-Herevî de vefat etti. Şafî fıkıhçısı idi. Hicretin 229. senesinde doğmuştu. İmam Şafî'nin ashabından Rebi b. Süleyman'dan ders almıştı.

Ben derim ki: Bu senede Ebu Hamid b. Bilal, Zekeriya b. Ahmed el-Belhî, Hafız Abdülgafir b. Seleme, Bağdat emiri Muhammed b. Rakib gibi meşhur şahsiyetler de vefat ettiler.

ŞEYH EBU SALİH MÜFLİH EL-HANBELÎ

Dımışk'ın doğu kapısının dışında bulunan Ebu Salih Mescidi'ni vakfeden kimseydi. Kerametleri, harika halleri ve makamâtı vardı. Asıl adı, Müflih b. Abdullah Ebu Salih el-Müteabbid'dir.

Şeyh Ebu Bekir b. Said Hamdune ed-Dımışkî ile arkadaşlık etmiş, ondan terbiye almıştır. Muvahhid b. İshak b. Berrî, Ebu Hasan Ali b. el-Acce (mescidin kayyımı idi), Ebu Bekir b. Davud ed-Dineveri ed-Dakkî kendisinden rivayetlerde bulundular.

Hafız İbn Asakir, Şeyh Ebu Salih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rûkam dağının çevresinde dolanıp kulları arıyordum. Bir kayanın üzerine oturmuş, başını ötüne eğmiş bir adama rastladım. Kendisine: "Burada ne yapıyorsun?" diye sordum. O adam ise: "Bak ve gözet." diye cevap verdi. "Yanında bakıp gözeceğim sadece şu sopa ve taşlar var." dediğimde şu cevabı verdi: "Hayır, şunlara değil, kalbimden geçenlere bak ve Rabbimin emirlerini gözet. Yoksa seni yanıma gönderene yemin ederim ki, gözünü benden başka tarafa çevir." Kendisine dedim ki: "Olur, ama bana yararlanacağım bir öğüt ver de seni bırakıp gideyim." O da bana şu öğüdü verdi:

"Birinin kapısına bağlanan kişi o kapının sahibine hizmette sebat eder. Ölümü çokça anan kişi çokça pişman olur. Başkalarına değil de Allah'a güvenen ve Allah'tan dileyen kişi yokluktan emin olur." Böyle dedikten sonra o adam beni bırakıp gitti.»

Ebu Salih dedi ki: «Altı veya yedi gün kadar hiçbir şey yemeyip içmedim. Şiddetlice susadım. Mescidin arkasındaki ırmağa gittim, suya baktım ve Rabbimin: "Onun Arş'ı su üzerinde idi." (Hâd, 7.) mealindeki ayet-i celilesini hatırladım, susuzluğum gitti. Öylece on günü tamamladım.»

Yine Ebu Salih dedi ki: «Kırk gün müddetle su içmedim. Kırk günü tamamladıktan sonra içtim. Yanımda duran bir adam, artığımı alıp karısına götürdü ve ona: "Kırk gün müddetle su içmeyen ve kırk günü tamamladıktan sonra su içen bir adamın artığını al ve iç." dedi. Bu durumu yüce Allah'tan başka bilen olmamıştı.»

Yine Ebu Salih dedi ki: «Dünya kalblere haramdır, nefislere helaldir. Baş gözü ile bakman helal olan her şeye kalb gözünle bakman haram olur. Beden, kalbin örtüsüdür, kalb gönlün örtüsüdür, gönül vicdanın örtüsüdür, vicdan sırrın örtüsüdür, sır Allah'ı bilip tanımanın örtüsüdür.»

Ebu Salih'in çok menkıbeleri vardır, Allah ona rahmet etsin. Bu senenin cemaziyelevvel ayında vefat etti. Doğrusunu, noksanlıklardan münezze olan yüce Allah daha iyi bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZBİRİNCİ SENESİ

Bu senede Seyfû'd-Devle, Vasıt şehrine girdi. Beridî ve kardeşi Ebû'l-Hüseyin, onun karşısında yenik düşmüşlerdi. Sonra Türkler Seyfû'd-Devle'ye muhalefet ettiler. O da Vasıt'tan kaçıp Bağdat'a gitti. Kardeşi emirü'l-ümera onun durumundan haberdar olunca Bağdat'tan çıkıp Musul'a gitti. Bu sırada evi yağmalandı. Bağdat'ta onüç ay beş gün süreyle hüküm sürmüştü. Kardeşi Seyyidü'd-Devle ise, onun Bağdat'tan çıkışından sonra Bağdat'a gelmiş ve Babüharp'te konaklamış, halifeden de Tüzün'le savaşmak için kendisine destek olacak mali yardımda bulunması talebinde bulunmuştu. Halife kendisine bu amaçla 400.000 dirhem gönderdi. Bu paraları kendi adamlarına dağıttı. Sonra Tüzün'ün gelmekte olduğunu duyunca Bağdat'tan çıktı.

Tüzün, bu senenin ramazan ayının 25'inde Bağdat'a girdi. Halife ona hil'at giydirdi ve onu emirü'l-ümeralığa tayin etti. Böylece Tüzün Bağdat'a hakim olmuş oldu. Bu sırada Beridî de Vasıt şehrine geri döndü. Tüzün'ün oradaki adamlarını şehir dışına çıkardı. Tüzün'ün esirleri arasında Seyfû'd-Devle'nin Sümâl adındaki kölesi de vardı. Tüzün -durumunu ona anlatsın ve Hamdan ailesinin yanında itibarı yükselsin diye- Sümâl'i, efendisi Seyfû'd-Devle'ye gönderdi.

Bu senede Nese' mıntıkasında büyük bir deprem meydana geldi. Çok sayıda binalar yıkıldı. Çok sayıda insan öldü.

İbnü'l-Cevzî dedi ki: Bu senenin eylül ve ekim aylarında Bağdat'ta, nefes kesecek derecede şiddetli sıcaklar görüldü. Bu senenin safer ayında Rumların Erzen ve Meyyafarikin'e (Silvan'a) geldiklerine dair haberler ulaştı. Rumların o mıntikalardaki insanları esir aldıkları da gelen haberler arasındaydı.

Bu senenin rebiyülahir ayında halife Müttaki'nin oğlu Ebu Mansur İshak, 100.000 dinar ve 1.000.000 dirhem mehirle Nasirü'd-Devle b. Hamdan'ın kızı Ulviye ile nikah akdi yaptı. Bu nikahta Nasirü'd-Devle'nin kendisi hazır bulunmamış, kendisine vekaleten Ebu Abdillah Muhammed b. Ebi Musa el-Haşimî hazır bulunmuştu.

Nasirü'd-Devle, üzerinde Nasirü'd-Devle Abd-i Ali Muhammed ibaresi yazılan para bastırmıştı.

İbnü'l-Cevzî dedi ki: «Bu senede kıtlık meydana geldi. Pahalılık başgösterdi. Öyle ki, insanlar köpek eti yemek mecburiyetinde kaldılar. İnsanlar büyük belaya maruz kaldılar. Sonra cidden çok miktarda çekirge görüldü. Öyle ki, elli rıtl (23 kg) çekirge bir dirheme satılır oldu. İnsanlar bu kıtlık esnasında çekirgeden yararlanarak sıkıntılarını bir nebzecik olsun hafiflettiler.»

Bu senede Bizans imparatoru halifeye bir mektup göndererek Ur-

fa Kilisesi'nde bulunan ve Hz. İsa'ya ait olan mendili kendisine göndermesini istedi. Mektupta anlatıldığına göre bu mendil ile İsa peygamber yüzünü silmiş ve yüzünün sureti mendil üzerindeymiş. Bu mendil kendisine gönderildiği takdirde çok sayıda Müslüman esiri salıvereceğini bildirdi. Halife de âlimleri toplantıya çağırdı ve bu hususu onlarla görüştü. Kimi: "Biz İsa'ya ve onun hatıralarına onlardan daha layıkız. İsa peygamberin mendilinin Bizans imparatoruna gönderilmesi Müslümanlar için bir zillet ve dinde bir gevşemedir." dedi.

Vezir Ali b. İsa ise şöyle dedi: "Ey mü'minlerin emiri, Müslüman esirleri kafirlerin elinden kurtarmak, bu mendilin Urfa Kilisesi'nde kalmasına nisbetle Müslümanlar için daha yararlı ve hayırlıdır."

Bunun üzerine halife İsa peygamberin mendilinin Bizanslılara gönderilmesini ve Müslüman esirlerin Bizanslıların elinden kurtarılması için gerekenin yapılmasını emretti.

Solî dedi ki: «Bu senede Bağdat'a ulaşan haberlerde Karmatî'nin bir çocuğunun doğduğu ve Ebu Abdillâh el-Beridî'nin ona çok hediyeler sunduğu, hediyeler arasında mücevherle işlenmiş altın bir beşik bulunduğu anlatılıyordu. Bu beşiğin yatağı altın ve yakutlarla dokunup işlenmişti, daha başka hediyeler de vardı.»

Bu senede Bağdat'ta protestolar çoğaldı ve sahabeleri kötü biçimde anlatan ve yad eden kimselerin başının belaya gireceği ilan edildi.

Halife, İmadü'd-Devle b. Büveyh'e hil'atler gönderdi. O da bu hil'atleri kabul edip kadı ve ayanın huzurunda giydi.

Bu senede Horasan ve Maverâünnehir valisi Said Nasr b. Ahmed b. İsmail es-Samanî vefat etti. Bu zat ölümünden onüç ay önce verem hastalığına yakalanmıştı. Kendi evinde ibadet evi diye adlandırdığı bir oda hazırlamıştı. Temiz giysilerini giyip yalınayak o ibadet yerine gidip namaz kılar, Allah'a yalvarıp yakarır, niyazda bulunur ve çokça namaz kılardı. Vefat edinceye kadar günahlardan ve çirkinliklerden uzak durdu. Allah ona rahmet etsin. Ondan sonra yerine oğlu Nuh b. Nasr es-Samanî geçti ve Emirü'l-Hamid lakabını aldı.

Muhammed b. Ahmed en-Neseî de bu senede öldürüldü. Kendisi, Nuh b. Nasr'ın huzurunda eleştiride bulunduğu için idam edilmişti.

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZBİRİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

SABİT B. SİNAN B. KURRA ES-SABİÎ

Künyesi, Ebu Said'dir. Tabiplik yapmıştır. Kahir Billah'ın huzurunda Müslüman olmuş, ama ne kendisinin oğlu ne de aile efradından hiç kimse Müslüman olmamıştı. Kendisi tıpta ve birçok ilimlerde

ileri merhalelere ulaşmıştı. Bu senenin zilkade ayında midesindeki hazımsızlık hastalığından vefat etti. Tabipliği ona yarar sağlamadı ve ölüm ona da geldi. Şair bu konuda ne güzel söylemiş:

"Eliyle ilaç yapana de ki:

Başına geldiği zaman takdiri geri çevriebilir misin?!

Tedavi eden de, tedavi edilen de, ilacı kendi eliyle yapan da, ilacı satın alan da hep öldüler."

"el-Muntazam" adlı eserinde İbnü'l-Cevzî, Eş'arî'nin bu senede vefat ettiğini anlatmış, onun aleyhinde konuşmuş ve onu eleştirmiştir. Nitekim bütün Hanbeliler, öteden beri Eş'arîlerin aleyhinde konuşurlar. Bu onlar için bir âdet olagelmıştır. Yine İbnü'l-Cevzî'nin mezkûr eserde anlattığına göre Eş'arî, hicretin 260. senesinde doğmuş ve hicretin 331. senesinde vefat etmiş, Cübbâî ile kırk sene arkadaşlık ettikten sonra ondan ayrılmış, Bağdat'ta vefat etmiş ve Meşratüssirvani mezarlığına defnedilmiştir.

MUHAMMED B. AHMED B. YAKUB

Muhammed b. Ahmed b. Yakub b. Şeybe b. Salt es-Sedusî. Sedus kabilesinin mevlasıdır. Künyesi Ebu Bekir'dir. Dedesinden, Abbas ed-Durî'den ve diğerlerinden hadis dinleyip rivayet etmiştir. Ebu Bekir b. Mehdi de kendisinden rivayetlerde bulunmuştur. Sika bir ravidir.

Hatib Bağdatî'nin anlattığına göre Muhammed b. Ahmed b. Yakub'un babası, oğlunun doğduğu zamanda müneccimlere burcunu tesbit ettirmiş ve ne kadar yaşayacağını hesaplatmış, onlar da: "Şu kadar sene yaşayacak." demişlerdi. Babası da onun için bir kuyu hazırlamış ve kuyuya münecimlerin bildirdiği ömrünün günleri sayıncı birer dinar atmış. Kuyu dolunca başka bir kuyu kazmış, onu da aynı şekilde doldurmuş. Sonra üçüncü kuyuyu hazırlamış ve oraya da her gün oğlunun ömrünün günleri sayıncı üçer dinar bırakmış. Fakat buna rağmen o paraların oğluna bir yararı olmamış, yoksul düşmüş ve insanlardan dilenmeye başlamış. O, hadis dinleme meclisine peştemal sarınmaksızın sadece bir aba giyinerek gelir ve meclistekiler ona azığını temin etmesi için sadaka verirlerdi. Mutlu kişi, yüce Allah'ın mutlu kıldığı insandır.

MUHAMMED B. MUHALLED B. CAFER

Künyesi Ebu Ömer ed-Durî'dir. Aktarlık yapardı. Bağdat'ın va-roşlarındaki Dur mahallesinde yaşardı. Hasan b. Arefe, Zübeyr b.

Bekkar, Müslim b. Haccac ve diğer şahıslardan hadis dinleyip rivayet etti. Darekutnî ile bir cemaat de ondan hadis rivayet ettiler. Sika bir ravi idi. Keskin zekalı, çok rivayetli, diyaneti şükranla karşılanacak bir dindar ve ibadetiyle meşhur olmuş bir kişiydi Bu senenin cemaziyelevvel ayında vefat etti. Vefat ederken yetmişyedi seneyi tamamlamış ayrıca sekiz ay ve onbir gün yaşamıştı.

MECNUN EL-BAĞDADÎ

İbn Cevzî, Ebu Bekir eş-Şiblî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Mecnun'u Rusafe Camii'nin yanında çıplak halde gördüm. Halka şöyle diyordu: "Ben Allah'ın divanesiyim. Ben Allah'ın divanesiyim." Kendisine dedim ki: "Niçin üzerine bir şeyler örtünüp camiye girmiyor ve namaz kılmıyorsun?" Benim bu soruma karşı şu şiiri okudu:

"Bizi ziyaret et, hukukumuzun gereğini yerine getir, diyorlar; oysa benim durumum onların bende haklarını düşürmüştür.

Onlar durumumu görüp de benden bıkmadılar, halimden tiksirmediler.

Ama ben onları kendimden bıkip usandırdım."

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZİKİNCİ SENESİ

Bu senede halife Müttaki, Tüzün'e gazablanarak Bağdat'tan çıkıp Musul'a gitti. O esnada Tüzün Vasıt'ta bulunuyordu. O, kızını Ebu Abdillâh el-Beridî ile evlendirmiş ve onunla birlik olup halifeye karşı bir güç oluşturmuştu. Sonra da İbn Şirzad'ı 300 askerle Bağdat'a göndermiş, İbn Şirzad orada bozgunculuk yapmış, çeşitli ilişkileri koparmış, kendince yeni ilişkiler kurmuştu. Halife Müttaki'ye müracaat etmeksizin kendi başına hüküm sürmüştü. Halife Müttaki de bunlara gazablandığı için; aile efradını, çocuklarını, vezirini ve kendisine tabi olan emirleri peşine takarak Beni Hamdan ailesinin yanına, Musul'a gitmişti. Seyfü'd-Devle halifeyi Tikrit'te karşılamıştı. Sonra Nasirü'd-Devle de Tikrit'e, onun yanına gelmişti.

Halife Müttaki Bağdat'tan çıktığı esnada, İbn Şirzad orada çok karışıklıklar meydana getirmiş, halka zulmetmiş ve mallarına el koymuştu. Bu yaptıklarını da Tüzün'e bildirmişti. Sonra çabucak Tikrit'e yönelmiş, orada Seyfü'd-Devle'yle savaşmış ve onu mağlup etmiş, onun ve kardeşi Nasirü'd-Devle'nin de ordugahını ele geçirmişti. Sonra Seyfü'd-Devle, Tüzün'e tekrar saldırmış, ama Tüzün onu yine hezime uğratmıştı. Halife Müttaki ile Nasirü'd-Devle ve Seyfü'd-Devle de mağlubiyete uğramaları üzerine Musul'dan çıkıp Nusaybin'e git-

mişlerdi. Tüzün de arkalarından gelerek Musul şehrine girmiş ve halifeye haber göndererek rızasını talep etmişti. Halife de ona gönderdiği cevapta: "Beni Hamdan'la barışmadıkça benim rızamı elde edemezsin." demesi üzerine Tüzün onlarla barış yapmıştı. Nasirü'd-Devle, halifeden 3.600.000 dinar karşılığında Musul şehrini iltizam almıştı. Tüzün b. Büveyh Bağdat'a dönmüş; halife ise, Beni Hamdan'ın yanında ikamete devam etmişti.

Bu sırada Tüzün'ün yokluğundan istifade eden Muizzü'd-Devle b. Büveyh, birçok Deylemli askerle birlikte Vasıt şehrine gelmişti. Tüzün de acelece olarak Vasıt'a dönmüş ve on günden fazla bir süreyle Muizzü'd-Devle'yle savaşmıştı. Neticede Muizzü'd-Devle bozguna uğramış, malları yağmalanmış, askerlerinin çoğu öldürülmüş, adamlarının önde gelenlerinden bir kısmı da esir alınmıştı. Sonra Tüzün daha önce yakalanmış olduğu sar'a hastalığı ile yeniden karşılaşmış ve kendi canının derdine düşerek Bağdat'a dönmüştü.

Bu senede Ebu Abdillâh el-Beridî, kardeşi Ebu Yusuf'u öldürdü. Bunun sebebi şuydu: Beridî'nin elinde bulunan mallar ve paralar azalmış, kardeşi Ebu Yusuf'tan ödünç istemiş ve Yusuf da ona azıcık ödünç vermiş, sonra onu kınamış ve askerlerin parasını iyi tasarruf edemediğinden ötürü onu ayıplamıştı. Neticede askerler Ebu Yusuf'un tarafına meyletmişler, Ebu Yusuf da onların birçoğunu kardeşinden koparmıştı. Ebu Abdillâh el-Beridî, askerlerinin Ebu Yusuf'a bey'at etmelerinden korktu ve kölelerinden bir kısmını Ebu Yusuf'a göndererek onu bir suikast neticesinde öldürttü. Bundan sonra Ebu Abdillâh el-Beridî, kardeşi Ebu Yusuf'un evine gitmiş, onun bütün mallarını ve eşyalarını almıştı. Aldığı malların ve eşyaların değeri takriben 300.000.000 dinardı. Ama kendisi de bundan sonra ancak sekiz ay yaşadı. Sonra şiddetli bir humma hastalığına yakalandı ve bu senenin şevval ayında vefat etti.

Yerine kardeşi Ebü'l-Hüseyin geçti. Allah onu kahretsin. O, kendi adamlarına kötü muamelede bulundu. Bunun üzerine adamları ona karşı ayaklandılar. O da Karmatîlere sığındı ve onlardan eman diletti. Allah onları da kahretsin. Kendisinden sonra yerine Vasıt, Basra ve buralara bağlı Ahvaz şehri ile diğer yerlere hükmetmek üzere Ebü'l-Kasım b. Ebi Abdillâh el-Beridî geçti.

Halife Müttaki Lillâh'a gelince o, Beni Hamdan'ın yanında Musul'da ikamet ederken Beni Hamdan ailesi kendisinden sıkıldıklarını ve onun buradan ayrılıp gitmesini istediklerini açıktan açığa duyurdular. O da Tüzün'e mektup yazarak sulh yapmak istediğini bildirdi. Tüzün, kadı ve ileri gelenleri ile bir toplantı yaptı. Bunlar halifenin mektubunu okuduklarında, onun emrini dinleyip kendisine itaat edeceğini bildirdi. Kendisine ve beraberlerindekiyle saygı ve ikram gös-

tereceğine dair bir yazı yazıp yemin etti. Önümüzdeki sene olaylarından bahsederken, halifenin Bağdat'a girişinden bahsedeceğiz.

Bu senede bir grup Rus askeri deniz yoluyla Azerbaycan taraflarına geldiler. Berdaa'ya hücum edip kuşatma altına aldılar ve mağlub ettikten sonra baştan sona öldürdüler. Mallarını ganimet edindiler. Güzel buldukları kadınları da esir aldılar. Sonra Merağa'ya yöneldiler. Orada çok miktarda meyve ve ürün buldular ve yediler. Fakat şiddetli bir vebaya yakalandılar. Bu yüzden çokları öldü. Bir Rus askeri öldüğünde onu elbisesi ve silahı ile gömüyorlardı. Müslümanlar da onun giysi ve silahını alıyorlardı. Sonra Merzüban b. Muhammed, üzerlerine hücum etti ve onlardan bir kısmını öldürdü.

Bu senenin rebiyülevvel ayında Rum hükümdarı Domestikos, Re'sü'l-Ayn'a 80.000 askerle geldi. Şehire zorla girdi, oradaki malları yağmaladı. Müslümanları öldürdü, 15.000 kadar kişiyi esir aldı, orada üç gün müddetle ikamet etti. Her taraftan Araplar oraya hücum ettiler. Onunla şiddetlice savaştılar, nihayet o da Re'sü'l-Ayn'dan geri çekildi.

Bu senenin cemaziyelevvel ayında Bağdat'ta fiyatlar aşırı şekilde yükseldi. Sonra o kadar çok yağmur yağdı ki, bazı binalar yıkıldı, yıkıntılar altında çok sayıda insan öldü. Hamamların, mescitlerin çoğu insan azlığından ötürü kapandı. Akarın kıymeti azaldı, öyle ki bir dinar değerindeki akar bir dirheme satılır oldu. Evler boşaldı. Tellallar evlerde oturacak kimselere, harab olmaktan korumaları için üstelik ücret veriyorlardı. Geceleyin hırsızlar evlere baskınlar yapmaya başladılar. Öyle ki insanlar davul ve zurnalarla evleri beklemek mecburiyetinde kaldılar. Her tarafta fitneler çoğaldı. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve O'na döndüğülerimiz). Nefislerimizin şerhlerinden, amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız.

Bu senenin ramazan ayında Ebu Tahir Süleyman b. Ebi Said Hasan el-Cenabi el-Heceri el-Karmatî öldü. Bu, Karmatîlerin reisi idi. Allah onu kahretsin. Ka'be'nin içinde ve çevresinde bulunan hacıları öldüren, Ka'be'nin örtüsünü yağmalayan, kapısını ve zinetlerini alıp götüreren, Hacer-i Esved'i bulunduğu yerden çıkarıp Hecer şehrine götüreren kişi budur. Hacer-i Esved, ondokuz sene müddetle yanında kalmıştı. Allah onu kahretsin.

Bu Karmatî reisi öldükten sonra yerine üç kardeşi Ebü'l-Abbâs el-Fadl, Ebü'l-Kasım Said ve Ebu Yakub Yusuf geçtiler, Ebü'l-Abbâs, zayıf bedenli bir kimse olup kitap okumaya meyilli idi. Ebu Yakub oyun ve eğlenceye meyilli idi. Bununla beraber bu üç kardeşin görüşleri, fikirleri aynıydı ve hiçbir hususta anlaşmazlığa düşmüyorlardı. Yedi vezirleri vardı, bu vezirleri de ittifak içindeydiler.

Bu senenin şevval ayı içinde Ebu Abdillâh el-Beridî öldü. Müslü-

manlar diğerinden kurtulup rahatlarını buldukları gibi bundan da kurtularak rahatlarını buldular.

Bu senede meşhur şahsiyetlerden Hafız Ebü'l-Abbas b. Ukde de vefat etti.

AHMED B. MUHAMMED B. SAİD

Ahmed b. Muhammed b. Said b. Abdirrahman Ebü'l-Abbas el-Kûfi. İbn Ukde adıyla meşhurdur. Sarf ve nahivde ibareleri zorlaştırdığı ve zor ibareler kullandığı için kendisine bu lakabı vermişlerdi. Takva ve ibadette de son derece titiz bir kimseydi. Büyük hadis hafızlarındandı. Çok hadis dinlemiş ve hadis toplamak amacıyla çeşitli yerlere seyahatlerde bulunmuş, birçok hadis âliminden hadis dinlemişti. Taberânî, Darekutnî, İbn Cuabi, İbn Adiy, İbn Muzaffer ve İbn Şahin de ondan hadis dinlediler.

Darekutnî dedi ki: "Kûfeliler, İbn Mesud'un zamanından İbn Ukde'nin zamanına kadar gelen kimseler arasında İbn Ukde'den daha çok hadis hıfzeden birinin görülmediği hususunda ittifak etmişlerdir. Anlatıldığına göre o, 600.000 kadar hadis ezberlemiştir. Bunlardan 300.000'i Ehl-i Beyt'in faziletleri ile ilgilidir ki, bunlar arasında kimi sahih kimi de zayıftır. Kitapları 600 deve yükü kadardı. Bununla beraber onda Şîliğe ve Galiye mezhebine meyil olduğu söylenir. İyi bir adam değildi."

İbn Adiy, onun hadis nüshalarını hazırlayıp hadis şeyhlerine vermiş ve bu nüshalardaki hadisleri rivayet etmelerini onlara tavsiye etmiştir.

Hatib Bağdadî, Ebu Ömer b. Hayeviye'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"İbn Ukde, Rafizilerin bulunduğu Berasi Camii'nde oturur, sahabelerin (ya da Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'in) aleyhinde konuşurdu. Bu yüzden ondan hadis rivayetini terkettim. Ondan hiç hadis nakletmedim."

Ben derim ki: İbn Ukde ile ilgili olarak "et-Tekmil" adlı kitabımızda yeterli bilgileri vermişimdir. O, hicri 332. senenin zilkade ayında vefat etti.

AHMED B. AMİR EL-MERVERUZÎ

Ahmed b. Amir b. Bişr b. Hamid el-Merveruzî. Merveruz'a mensuptur. "Ruz" bir nehir adıdır. Şafîî fıkıhçısı idi. Ebu İshak el-Mervezî'nin talebesi idi. Ebu İshak da Mervezî Şahvan'a mensuptur ki, orası bu mıntikalarda en büyük kent durumundadır.

Ahmed b. Amir'in "Muhtasar-ı Müzenî" üzerine bir şerhi ve "el-Cami' fi'l-Mezheb" adlı kitabı vardır. Usul-ü fıkha dair eser tasnif etmiştir. Geniş ilme sahip bir imamdı. Bu senede vefat etti. Allah ona rahmet etsin.

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZÜÇÜNCÜ SENESİ

Bu senede halife Müttaki, Bağdat'a döndü. Hilafetten hal' edildi ve gözlerine mil çekildi.

Halife, Musul'da ikamet etmekte iken Mısır ve Şam beldelerinin hükümdarı İhşid Muhammed b. Toğaç'a haber salarak yanına gelmesini emretti. İhşid Muhammed b. Toğaç da bu senenin muharrem ayının ortasında yanına geldi. Ona son derece hürmetkar davrandı. Huzurunda köleler gibi hareket ediyordu. Halife, bineğine binerek gitmekte iken o, yaya olarak halifenin yanısıra yürüyordu. Sonra halifeye, kendisiyle birlikte Mısır'a gelmesini veya Şam'da ikamet etmesini teklif etti. Keşke bu teklifi kabul etseydi, ama ne yazık ki halife bu teklifi kabul etmedi. Bunun üzerine halifeye Musul'da kalmasını, Tüzün'ün yanına gitmemesini önerdi. Tüzün'ün hile ve tuzağına yakalanmaması için ona uyarıda bulundu. Fakat halife onun bu uyarısını da kabul etmedi. Sonra veziri Ebu Hüseyin b. Mukle de ona aynı teklifte bulundu, fakat onun teklifini de dinlemedi.

İbn Toğaç, halifeye çok miktarda kıymetli armağanlar sundu. Emir ve vezirlere de aynı şekilde armağanlar sundu. Sonra memleketine döndü. Halep'ten geçerken Halep valisi Ebu Abdillah b. Said b. Hamdan şehirden çıkıp bir kenara çekildi. İbn Mukatıl orada bulunuyordu. Dönüşüne kadar İhşid onu Mısır'da vekil bırakmıştı.

Halifeye gelince; o Rakka'dan çıkıp Dicle nehrinden Bağdat'a gitti. Tüzün'e haber salarak yaptığı yemine bağlı olup olmadığını öğrenmek istedi. O da yeminini tekrarlayıp tekid etti. Bağdat'a yaklaştığında Tüzün askerleriyle birlikte onu karşılamaya çıktı. Halifeyi görür görmez huzurunda eğilip yeri öptü ve ona yaptığı yemine sadık olduğunu gösterdi. Onu kendi yanına getirdi. Fakat bunun ardından, halifenin maiyetinde bulunan büyük emirleri etkisiz hale getirdi ve halifenin gözlerine mil çekilmesini emretti. Halifenin gözlerine mil çekildi. Mil çekilirken, halife öyle büyük bir çığlık attı ki, haremdeki kadınlar bunu duydular. Yüksek sesle çağırışıp ağlaşmaya başladılar. Tüzün, haremdeki kadınlar halifenin çığlığını duymasınlar diye debdebelerin (davul gibi yüksek ses ve gürültü çıkaran aletlerin) çalınmasını emretti. Bundan sonra acele olarak Bağdat'a döndü ve Müstekfi'ye bey'at etti.

Müttaki; üç sene, beş ay, yirmi gün süreyle halifelik yaptı. Başka

bir rivayete göre üç sene, onbir ay müddetle halifelik yapmıştır. Onun biyografisini vefatından bahsederken anlatacağız.

MÜSTEKFI BİLLAH ABDULLAH B. MÜKTEFİ B. MUTEDİD'İN HALİFELİĞİ

Müttaki'nin gözlerine mil çektiirdikten sonra Bağdat'a dönen Tüzün, Müstekfi'yi yanına çağırdı. Ona bey'at etti ve Müstekfi Billah lakabını taktı. Müstekfi'nin asıl adı, Abdullah'tı. Kendisine bu senenin safer ayının son on günü içerisinde bey'at edildi. Tüzün, onun önünde oturdu, Müstekfi de ona hil'at giydirdi. Müstekfi; güzel suretli, orta boylu, endamı ve yüzü güzel, pembe tenli, burun kemeri kalkık, şakaklarındaki tüyleri az olan bir kimse idi. Kendisine halifelik bey'atı yapıldığı gün kırkbir yaşında idi. Sonra Müttaki'yi huzuruna çağırdı. Müttaki ona bey'atını sundu, yeni halife aba ve kırbacı kendisinden teslim aldı. Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ali es-Samirî'yi vezirliğe atadı. Ama bu vezirin yetkisi yoktu, aslında işleri idare eden İbn Şirzad idi. Müttaki de hapse atıldı.

Müstekfi, Ebu Kasım Fadl b. Muktedir'i aratmaya başladı. Ebü'l-Kasım, Müstekfi'den sonra hilafete geçen kişidir ve lakabı da Muti Billah'tır. Müstekfi onu arattı, ama o gizlendi ve Müstekfi'nin halifeliliği müddetince ortaya çıkmadı. Müstekfi de onun Dicle kıyısındaki evinin yıkılmasını emretti.

Bu senede, Kaim el-Fatimî öldü, yerine oğlu Mansur İsmail geçti. O da babasının ölümünü bir süre gizledi, nihayet durum açığa çıkınca durumu açıkladı. Sahih rivayete göre ise Kaim, bundan bir sene sonra vefat etmiştir. Ebu Yezid el-Haricî bu senede onlarla savaşmış ve onların elindeki birçok büyük şehirleri almış; onlar da Ebu Yezid'i defalarca hezimete uğratmışlardı. Ama o bir süre sonra tekrar adamlarını toplayıp karşılarına çıkıp savaşıyordu. Bizzat Mansur da onunla savaşlara girişti. Anlatımı burada uzun sürecek savaşlar bu iki taraf arasında cereyan etti. İbnü'l-Esir, bu savaşların safahatını "el-Kâmil" adlı eserinde teferruatlı olarak anlatmıştır.

Bir zaman Mansur'un ordusu bozguna uğramış ve yanında sadece yirmi asker kalmıştı. Ama Mansur yine bizzat çarpışmaya girişmişti. Kendisini neredeyse öldürecek iken o Ebu Yezid'i hezimete uğratmış ve büyük bir sebat göstermiş, böylece halkın nazarında büyümüş, saygı ve heybeti artmıştı. Kayrevan mıntıkasını Ebu Yezid'in elinden kurtarmıştı. Bıkmadan savaşa devam etmiş, nihayet onu ele geçirip öldürmüştü. Ebu Yezid'in kesik başı kendisine getirildiğinde Mansur, Allah'a şükür için secdeye kapanmıştı. Sözünü ettiğimiz Haricî Ebu Yezid; çok çirkin suretli, topal, kısa boylu ve İslâm mille-

tine karşı son derece düşman azalı bir kafir idi.

Bu senenin zilhicce ayında Ebü'l-Hüseyin el-Beridî öldürüldü, sonra darağacına asıldı ve ondan sonra da yakıldı. Çünkü o Bağdat'a gelip Tüzün ile Ebu Cafer b. Şirzad'dan kendi kardeşi oğluna karşı yardım istemiş, onlar da kendisine yardım edeceklerine dair söz vermişlerdi. Bundan sonra da Tüzün ile İbn Şirzad'ın arasını açmak için uğraşmaya başlamıştı. İbn Şirzad bu durumu öğrenince, onu zindana attırıp dayığa yatırdı. Sonra bazı fıkıhçılar onun kanının helal olduğuna dair fetva verince İbn Şirzad onun öldürülmesini, darağacına asılmasını emretti, sonra da onu yaktı. Böylece Beridîlerin devranı sona erdi, hakimiyetleri yok oldu.

Bu senede Müstekfi'nin annesi, daha önce halife olan Kahir'in saraydan çıkarılmasını ve İbn Tahir'in evine konulmasını emretti. Kahir yoksul düşmüş, öyle ki yanında örtüneceği bir abadan başka giysisi, ayağında da tahta bir takunyadan başka bir eşyası kalmamıştı.

Bu senede hem sıcaklar hem de soğuklar şiddetli olmuştu.

Bu senenin receb ayında Muizzü'd-Devle, Vasıt şehrine gitmişti. Tüzün ondan haberdar olunca, Müstekfi ile birlikte peşine takılmışlardı. Muizzü'd-Devle de onların gelmekte olduklarını duyunca kendi memleketine döndü. Halife, Vasıt'ı teslim aldı ve onu Ebü'l-Kasım b. Ebi Abdillâh'a ikta olarak verdi. Ardından Tüzün ile halife, bu senenin şevval ayında Bağdat'a döndüler.

Bu senede Seyfü'd-Devle Ali b. Ebü'l-Heyca Abdullah b. Hamdan Halep'e gitti ve orayı Yenes el-Munisî'den teslim aldı. Daha sonra, Humus'a gitti. Orasını da ele geçirmek istiyordu. Ama İhşid Muhammed b. Toğaç'ın askerleri, İhşid'in kölesi Kâfur komutasında oraya geldiler ve Kinnesrin'de savaştılar. İki taraftan biri diğerini mağlub edemedi ve Seyfü'd-Devle Cezire'ye döndü. Sonra Halep'e gitti ve hakimiyetini orada yerleştirdi. Rumlar, büyük bir orduyla üzerine geldiler. Yapılan savaşta Seyfü'd-Devle galip oldu ve Rumlardan çoğunu öldürdü.

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZDÖRDÜNCÜ SENESİ

Bu senenin muharrem ayında, halife Müstekfi Billah, kendi lakabına "İmamü'l-Hak" lakabını ekledi ve bunu tedavülde olan paralar üzerine de yazdırdı. Hatipler cuma günleri minberler üzerinde onun için dua ettiler.

Bu senenin yine muharrem ayında Türk Tüzün, Bağdat'taki evinde vefat etti. İki sene dört ay on gün müddetle emirlik yapmıştı. İbn Şirzad da onun kâtibi idi. Ancak İbn Şirzad, mallarını tasfiye etmek için Heyt şehrinde bulunuyordu. Tüzün'ün ölüm haberini duyunca

Nasirü'd-Devle b. Hamdan'a bey'at etmek istedi. Askerler kazan kaldırıp isyan ettiler ve İbn Şirzad'ın başlarına emir olması için akid yaptılar. O da safer ayının başında Bağdat'a gelip Harp kapısında karargah kurdu. Bütün askerler yanına gittiler. Onu emir tanıdıklarına dair yemin ettiler. Halife, kadılar ve ayan da ona bu hususta yemin verdiler. Sonra İbn Şirzad halifenin yanına gitti. Halife ona "Emirü'l-Ümera" ünvanıyla hitab etti. Askerlerin erzakını artırdı. Nasirü'd-Devle'ye de haber salarak haraç ödemesini istedi. Nasirü'd-Devle ona 500.000 dirhem para ve ayrıca halka dağıtmak üzerede erzak gönderdi. İbn Şirzad başa geçince bazı emirler verdi, yasaklamalarda bulundu, bazılarını azletti, atamalar yaptı, bazı eski ilişkileri koparıp yeni ilişkiler tesis etti. Üç ay yirmi gün süreyle mutlu yaşadı. Sonra Muizzü'd-Devle b. Büveyh'in, askerleriyle birlikte Bağdat'a gelmekte olduğu haberini alınca halife ile gizlendi. Nasirü'd-Devle b. Hamdan'la birlikte olmak için askerler de Bağdat'ı bırakıp Musul'a gittiler.

BÜVEYH OĞULLARI DEVLETİNİN İLK AŞAMASI VE BAĞDAT'A HAKİM OLUŞLARI

Muizzü'd-Devle Ahmed b. Hasan b. Büveyh, büyük bir ordu ile Bağdat'a doğru yürüdü. Şehre yaklaştığında halife Müstekfi Billah ona hediyeler ve armağanlar gönderdi. Elçiye: "Kendisinden memnun olduğumu ve Musul'a giden Türklerin şerrinden korktuğum için gizlendiğimi kendisine söyleyin." dedi. Muizzü'd-Devle'ye hil'at ve armağanlar gönderdi.

Muizzü'd-Devle, bu senenin cemaziyelevvel ayında Bağdat'a girdi. Şemmasiye kapısı yanında karargah kurdu. Ertesi gün halifenin huzuruna girip bey'atını sundu. Müstekfi billah; ona Muizzü'd-Devle, kardeşi Ebü'l-Hasan'a İmadü'd-Devle, kardeşi Ebu Ali el-Hasan'a da Rüknu'd-Devle lakabını verdi ve lakaplarını dirhemlerle dinarlar üzerine yazdırdı. Muizzü'd-Devle'nin kendisi hadım Munis'in evine, Deylemlilerden oluşan adamları da halkın evlerine yerleştiler. Halk onlardan çok sıkıntı çekti. Muizzü'd-Devle, İbn Şirzad'a eman verdi. İbn Şirzad ortaya çıkınca, onu haraç işlerinin başına getirdi. Halifeye de nafakaları için günlük 5.000 dirhem para bağladı. İşler bu nizam üzere yoluna girdi. Doğrusunu Allah bilir.

HALİFE MÜSTEKFİ BİLLAH'IN YAKALANIP HAL' EDİLMESİ

Bu senenin cemaziyelahir ayının yirmiikinci gününde Muizzü'd-Devle hilafet sarayına girdi, halifenin tahtı önünde oturdu. Deylemlilerden iki kişi gelip ellerini halifeye uzatıp yakaladılar ve onu kürsü-

sünden indirdiler. Sonra onu yerde sürükleyerek çektiler. Sarığı boyuna takıldı. Muizzü'd-Devle ayağa kalktı ve hilafet sarayı altüst oldu. Bu hercümerc, harem kısmına kadar uzandı. İş cidden büyüdü. Halife, yaya olarak Muizzü'd-Devle'nin evine götürülüp orada hapsedildi. Sonra Ebü'l-Kasım b. Muktedir getirilip kendisine hilafet bey'atı yapıldı. Müstekfi Billah'ın gözlerine mil çekildi ve zindana atıldı. İleride biyografisinden bahsedilirken anlatılacağı gibi, hicretin 338. senesinde vefat edinceye kadar zindanda kaldı.

MUTİ LİLLAH'IN HALİFELİĞİ

Muizzü'd-Devle Bağdat'a gelip Müstekfi'yi tutukladığında ve gözlerine mil çektiğinde Muktedir Billah'ın oğlu Ebü'l-Kasım el-Fadl'ı yanına çağırttı. Ebü'l-Kasım, Müstekfi'den kaçıp gizlenmişti. Müstekfi onu aratıyor ve yakalatmak istiyordu, ancak onu ele geçirmeyi başaramamıştı.

Anlatıldığına göre Ebü'l-Kasım el-Fadl, gizlice Muizzü'd-Devle ile görüşmüş ve onu Müstekfi'ye karşı kıskırtmış, neticede iş kendisinin halifelige geçmesi ile sona ermişti. Müstekfi'nin gözlerine mil çekildikten sonra Muizzü'd-Devle, Ebü'l-Kasım el-Fadl'ı yanına çağırarak ona hilafet bey'atını sunmuş ve Muti Lillah lakabını takmıştı. Sonra emirler, ayan ve halk da bey'atlarını sundular.

Hilafet otoritesi cidden zayıflamış, artık halifenin emir verme ve yasaklama yetkisi kalmamıştı. Veziri dahi yoktu, sadece ikta arazilerinin işleri ile ilgilenen bir kâtabi vardı. Devlet ve memleket işleri gelir ve giderler hep Muizzü'd-Devle'nin kontrolünde idi.

Çünkü Büveyh oğulları ve beraberlerindeki Deylemliler, son derece zalim idiler. Abbasilerin yönetimi, Alevilerden gasbettiğine inanıyorlardı. Hatta Muizzü'd-Devle, halifeligi Abbasilerden alıp Alevilere intikal ettirmeye niyetlenmişti. Bu hususta arkadaşları ile istişareler yapmıştı. Hepsi de onun bu fikrini desteklemişlerdi. Ancak bir adam -ki bu onlar arasında görüşü en doğru olandı- ona: "Bunu yapmanı uygun görmüyorum." deyince Muizzü'd-Devle: "Neden?" diye sormuş, adam da şu cevabı vermişti:

"Çünkü bu, senin ve taraftarlarının sahih bir şekilde başa geçtiğine inanmadığınız bir halifedir. Böyle olunca, eğer sen adamlarına bunu öldürmelerini emredek olursan öldürürler. Ama Alevilerden bir adamı halifelige geçirecek olursan, sen ve adamların onun halifeliginin sahih olduğuna inanırsınız. Şayet adamlarına o Alevi halifeyi öldürmelerini emredek olursan senin bu emrine itaat etmezler. Buna karşılık o halife senin öldürölmeni emredek olursa adamların seni öldürürler!"

Muizzü'd-Devle, bu işin inceliğini anlayınca ilk kararından vazgeçti ve halife Muti Lillah'ı hal' edip halifeliği Alevilere intikal ettirmekten Allah için değil de dünyalık için vazgeçti.

Sonra Nasirü'd-Devle b. Hamdan ile Muizzü'd-Devle b. Büveyh arasında savaş meydana geldi. Nasirü'd-Devle, Muizzü'd-Devle ile halifenin Akbera'ya gitmelerinden sonra gelip Bağdat'a girdi. Şehrin önce doğu yakasını, sonra da batı yakasını ele geçirdi. Muizzü'd-Devle ile beraberindeki Deylemlilerin durumu cidden zayıfladı. Sonra Muizzü'd-Devle, Nasirü'd-Devle'ye bir tuzak kurup onu mağlub etti, adamlarını da hezimete uğrattı. Bağdat şehrini yağmaladı. Şehirde tüccarlara ve diğerlerine ait malları ele geçirdi. Gasbettiği malların kıymeti yaklaşık 10.000.000 dinar tutarında idi. Bunun arkasından Nasirü'd-Devle ile Muizzü'd-Devle arasında barış anlaşması yapıldı. Nasirü'd-Devle İbn Hamdan, kendi şehri olan Musul'a döndü.

Muizzü'd-Devle, Bağdat'ta otoritesini kurdu. Sonra haberlerini kardeşi Rüknu'd-Devle'ye ulaştırmak için postalar kullanmaya başladı. Halk bu işe kendini iyiden iyiye verdi ve çocuklarını postacılık sanatını öğrenme hususunda teşvik ettiler. Hatta bazı kimseler bir günde otuz küsur fersahlık mesafeyi katediyordu. Yarışçılar, pehlivan ve dövüşçüler buna şaşıyorlardı. Diğer mürüvveti bozuk, akıllı kıt olan kimselerden başkasının yarar göremediği bu tür bazı sanat erbabı da buna hayret ettiler. Halk, çocuklarına yüzme ve benzeri spor dallarını da öğretmeye başladı. Muizzü'd-Devle'nin huzurunda davullar çalınıyor, pehlivanlar güreşiyordu. Kendisinin bulunduğu ikametgahın çevresinde bu çeşit eğlenceler sürekli olarak tertipleniyordu. Bütün bunlar cahillik, akılsızlık ve laübalilikten başka bir şey değildi. Bir zaman sonra Muizzü'd-Devle, askerlerin erzakını temin etmede sıkıntılarla karşılaştı. Onlara maaş yerine bazı arazileri ikta olarak verdi ki, bu da ülkenin harab olmasına ve ihya edilmemesine yol açtı. Sadece bazı itibarlı kimselerin ellerindeki bir kısım araziler maaş halde kalmıştı.

Bu senede Bağdat'ta şiddetli bir kıtlık meydana geldi. Öyle ki, insanlar leşleri, kedi ve köpekleri yer oldular. Bazı kimseler çocukları çalıp boğazlıyor, pişirip etlerini yiyorlardı. Bu nedenle de halk arasında salgın hastalıklar çoğaldı. Kimse kimseyi defnedemez oldu. Ölüler yollarda bırakılıyor, çoklarını köpekler yiyorlardı. Evler ve akarlar ekmek karşılığında satılıyordu. İnsanlar Bağdat'ı bırakıp Basra'ya göçtüler. Bunların kimisi yolda öldü, kimisi de Basra'ya ulaştıktan kısa bir süre sonra öldü.

Bu senede Kaim b. Emrillah Ebü'l-Kasım Muhammed b. Abdullah el-Mehdi vefat etti. Kendisinden sonra yerine oğlu Mansur İsmail geçti. Mansur İsmail; akıllı, fikri sağlam, cesaretli bir kimse idi. Nite-

kim, önceki sene hadiselerinden bahsederken söz etmiştik. O, bu senenin şevval ayında vefat etti. Sahih rivayet budur.

Bu senede Mısır ve Şam valisi İhşid Muhammed b. Toğaç, altmış küsur yaşında Dımeşk'ta vefat etti. Yerine oğlu Ebü'l-Kasım Ebu Cür geçti. Ancak yaşı küçük olduğundan Kâfur İhşid'i atabek, yaptı. Atabek bütün memleketin idaresini, bütün işleri kontrolünde tutuyordu. Mısır'a doğru gitti. Seyfü'd-Devle b. Hamdan ise, ardından Dımeşk'a hücum etti ve orayı İhşid'in adamlarının elinden aldı. Buna çok sevindi. Dımeşk'ta bulunan Türk feylesofu Muhammed b. Muhammed b. Nasr el-Farabî ile görüştü.

Seyfü'd-Devle, bir gün Şerif el-Ukaylî ile birlikte Dımeşk'ın çevresinde dolaşıyordu. Dımeşk'ın Gota mıntıkasına baktı ve: "Bütün buraların sultan divanına ait olması gerekir." dedi. Böyle demekle sanki o, buraları sahiplerinin elinden alacağını ima etmiş oldu. Bu söz, Ukaylî'nin kalbinde bir öfke meydana getirdi ve gidip bunları Dımeşklılara ilettiler. Onlar da Kâfur el-İhşid'e mektup yazarak yardım istediler. Kâfur İhşid, büyük bir ordu ile oraya geldi. Seyfü'd-Devle'yi Dımeşk'tan, sonra da Halep'ten kovdu. Kendi yerine Halep'te bir naib bırakarak Dımeşk'a döndü. Orada da Bedr el-İhşid'i naib bıraktı. Kâfur el-İhşid, Mısır'a döndüğünde Seyfü'd-Devle tekrar Halep'e hücum ederek orayı ele geçirdi, ama Dımeşk'ta onun tamahlanacağı bir şey kalmadığı için Dımeşk'a hücum etmedi. Sözünü ettiğimiz Kâfur el-İhşid'i, Mütenebbî hem hicvetmiş, hem de medhetmişti.

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZDÖRDÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

ÖMER B. HÜSEYİN

İmam Ahmed b. Hanbel'in mezhebine göre yazılan "el-Muhtasar fi'l-Fıkh" adlı eserin sahibidir. Bu eseri, Kadı Ebu Ya'lâ b. Ferra ile Şeyh Muvaffakuddin b. Kudame el-Makdisî şerhetmişlerdir.

Ömer b. Hüseyin el-Hırakî, fakihlerin ve âbidlerin önde gelenlerindendi. Çok faziletli ve çokça ibadet eden bir kimseydi. Şehirde çok kötülükler meydana geldiği ve sahabelere sövüldüğü için Bağdat'tı terkedip başka yere hicret etmişti. Kitaplarını da Bağdat'ta bırakmıştı. Ancak kitaplarının bulunduğu ev yakılınca bütün eserleri de yanmıştı. Kendisi Dımeşk'a gitmiş ve bu senede vefat edinceye kadar Dımeşk'ta kalmıştı. Mezarı, Babü's-Sağır'de olup şehitlerin mezarına yakın bir yerdedir, ziyaret edilmektedir.

el-Muhtasar fi'l-Fıkh adlı eserinin hac bölümünde der ki: "Hacca giden kişi Ka'be'yi tavaf ederken Hacer-i Esved'in bulunduğu yere ge-

lir, şayet yerinde ise Hacer-i Esved'i öper." Böyle demişti; çünkü bu kitabını yazarken Hacer-i Esved'i Karmatîler hicretin 327. senesinde gaspedip memleketlerine götürmüşlerdi ve bu mübarek taş ancak hicretin 337. senesinde yerine iade edilmiştir. Nitekim bu husus ilerde yeri gelince anlatılacaktır.

Hatib Bağdadî, Kadı Ebu Ya'lâ'nın kendisine şöyle dediğini nakletmiştir:

"Ömer b. Hüseyin el-Hırakî'nin çok eserleri vardı. Hanbeli mezhebiyle ilgili çok rivayetlerde bulunmuştu. Ancak bu eserleri ve rivayetleri ortaya çıkmadı. Çünkü o, şehirde sahabelere çok sövüldüğü için Bağdat'ı bırakıp başka yere hicret etmiş ve kitaplarını Bağdat'ta bırakmıştı. Kitaplarının bulunduğu ev yakılınca kitapları da yanmış ve kendisinden sonra Bağdat dışına çıkıp yayılamamışlardı."

Hatib Bağdadî, Ömer b. Hüseyin el-Hırakî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Mü'minlerin emiri Hz. Ali (r.a.)'ı rüyada gördüm. Bana dedi ki:

— Zenginlerin fakirlere tevazu göstermeleri ne kadar da güzeldir!

— Ey mü'minlerin emiri, bana biraz daha söyle.

— Bundan daha güzeli, fakirlerin zenginlere karşı tekebbür göstermeleridir."

Böyle dedikten sonra Hz. Ali (r.a.), elini kaldırdı. Avucunda şunların yazılı olduğunu gördüm:

"Daha önce ölü idin, dirildin.

Yakında yine öleceksin.

Ebediyet yurdu için bir ev yap

Fani diyarda da bir ev bırak."»

İbn Batte dedi ki: "Ömer b. Hüseyin el-Hırakî, Dımeşk'ta hicretin 334. senesinde vefat etti. Mezarını ziyaret ettim. Allah ona rahmet etsin."

MUHAMMED B. İSA

Künyesi, Ebu Abdillâh'tır. Hanefî fıkıhçısı olup kendi zamanında Iraklıların önde gelen büyük imamlarından. Bağdat'ta halife Müt-taki, sonra da Müstekfî'nin zamanlarında kadılık yaptı. Sika ve fazi-letli bir kimseydi. Servet sahibi biri olduğunu zannederek hırsızlar evine baskın yaptılar. Hırsızlardan biri ona öldürücü bir darbe vurunca acının şiddetinden kendini yere attı, sonra vefat etti. Allah ona rahmet etsin. Vefatı bu senenin rebiyülevvel ayında vuku buldu.

MUHAMMED B. MUHAMMED B. ABDULLAH

Künyesi Ebü'l-Fadl es-Sülemî'dir. Vezirlik yapmış; fakih, muhad-dis ve şair bir şahsiyetti. Çok miktarda hadis dinlemiş, derlemiş ve tasnif etmişti. Pazartesi ve perşembe günleri oruç tutardı, teheccüd namazını ve eser yazmayı asla terketmezdi. Cenâb-ı Allah'tan kendisine şehitliği nasib etmesini çok isterdi. Sultanın vezirliğine tayin edildi, askerler onun makamına giderek erzaklarını istediler, kapısında çok sayıda asker toplanmıştı. Berberi çağırdı, başını traş ettirdi, koku süründü. Kefenini giyip namaza durdu. Askerler içeri girdiler. Secde halinde iken onu öldürdüler. Allah ona rahmet etsin. Vefatı bu senenin rebiyülahir ayında vuku buldu.

İHŞİD MUHAMMED B. ABDULLAH B. TOĞAÇ

Künyesi, Ebu Bekir'dir. İhşid; kendisinin lakabıdır ki, hükümdarlar hükümdarı anlamına gelir. Ona bu lakabı, Halife Radi takmıştı, çünkü o Fergana meliki idi. Oraya hükmeden her hükümdara İhşid adı verilirdi. Aynı şekilde Uşrusiye hükümdarlarına Afşin, Harezm hükümdarlarına Harzemşah, Cürcan hükümdarlarına Sevük, Azerbaycan hükümdarlarına İsbahan, Taberistan hükümdarlarına da Aslan adı verilirdi.

"el-Muntazam" adlı eserinde İbnü'l-Cevzî, Süheylî'nin şöyle dediğini nakleder:

«Araplar, Cezire ile birlikte Şam hükümdarlarına -eğer kafir ise Kayser adını verirlerdi, Fars hükümdarlarına da Kisra, Yemen hükümdarlarına Tübbâ, Habeş hükümdarlarına Necâşi, Hindistan hükümdarlarına Batlemyus, Mısır hükümdarlarına Firavun, İskenderiye hükümdarlarına Mukavkis adını verirlerdi.»

İhşid Muhammed b. Abdullah b. Toğaz Dımışk'ta vefat etti Cenazesi Beytül-Makdis'e götürülüp defnedildi. Allah ona rahmet etsin.

EBU BEKİR EŞ-ŞİBLÎ

Sofiye meşayihindendir. Asıl adı hususunda ihtilaf edilmiştir. Kimi Dülef b. Cafer, kimi Dülef b. Cahder, kimi ise Cafer b. Yunus olduğunu söylemişlerdir. Aslı, Horasan'ın Uşrusiye şehrine bağlı Şeble köyündendir. Samarra'da doğmuştur. Babası halife Muvaffak'ın baş hacibi, dayısı da İskenderiye naibi idi. Hayrû'n-Nessac'ın teşviki ile tevbe etmişti. Hayrû'n-Nessac, ona öğüt verir, vaazda bulunurdu. Sözleri onun kalbine tesir etmiş ve hemen tevbe etmişti. Sonra derviş ve şeyhlerle arkadaşlık etmiş, önde gelenlerinden biri olmuştu.

Cüneyd-i Bağdadî: "Şiblî, bunların tâcıdır." demiştir.

Hatib Bağdadî, Ali b. Müsennâ et-Temimî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Bir gün Şiblî'nin evine gittim, heyecanlıydı. Şöyle bir şiir okuyordu:

"Senden uzak kalmaya sabredilemez, daha önce sana yakın olmaya alışkın olan kişi buna katlanamaz.

Daha önce aşkına müptela olan kimse senden ayrı kalmaya dayanamaz.

Göz seni görmese de kalp seni görür."

Onun harika halleri ve kerametleri olduğu anlatılmıştır. Önceki kısımlarda da anlattığımız gibi o, Hallac'a isnad edilen bazı sözlerle ilgili olarak üzerinde hiç düşünmeksizin şüpheye katılanlardandı. Hallac'ın ilhad ve ittihada dair sözleri, onu kendisi hakkında kuşkulandırmıştı.

Vefat edeceği zaman can çekişirken hizmetçisine şöyle demişti "Zimmetime geçmiş bazı dirhemler oldu ama ben o dirhemlerin sahibi yerine sadakalar verdim. Fakat yine de bu benim kalbimi meşgul ediyor, bundan başka bir şey düşünemez hale geldim."

Böyle dedikten sonra hizmetçisine, kendisine abdest aldırmasını emretmiş; hizmetçisi ona abdest aldırmıştı; ama sakalını hilâllememişti. Bunun üzerine Şiblî, -dili tutulmuş olarak- elini kaldırdı ve sakalını hilâllemeye başladı.

İbn Hallikan, "el-Vefeyat" adlı eserinde ondan bahsetmiş ve onun bir gün Cüneyd'in yanına gidip huzurunda durduğunu, ellerini birbirine çarpıp şu şiiri okuduğunu hikaye etmiştir:

"Beni vuslata alıştırdılar, vuslat tatlı bir şeydir.

Sonra beni yârdan uzaklaştırma darbesine çarptırdılar. Uzaklaşmak çok zordur.

Beni kınarken suçumun aşırı sevgi ve aşk olduğunu söylediler. Bu ise suç değildir.

Hayır, yâr ile karşılaşma ve vuslat anındaki boyun eğme hakkı için derim ki;

Aşkın mükâfatı ancak sevilmesidir."

Rivayete göre Ebu Bekir eş-Şiblî şöyle demiştir: «Cuma günü Rusafe Camii'nin kapısında çıplak bir deli gördüm, şöyle diyordu: "Ben Allah'ın divanesiyim!" Kendisine: "Niçin örtünüp camiye girmiyor ve orada cuma namazı kılmıyorsun?" dediğimde şu şiiri okudu:

"Diyorlar ki; bizi ziyaret et ve hakkımızın gereğini yerine getir. Oysa benim durumum onların bendeki haklarını düşürmüştür. Halimi görüp de benden ve halimden tiksmezlerse , Ben onları kendimden tiksindiririm."

Hatib Bağdadî, "Tarih"inde anlattığına göre Ebu Bekir eş-Şibli şu şiiri kendi nefesine hitaben okumuştur:

"Gençlik gitti, onunla birlikte sevgili de gitti. Kirpiklerde birbiriy-le boğuşan iki damla gözyaşı meydana geldi.

Olaylar bana insaflı davranmadılar. İki veda edici şeyle bana darbelerini vurdular, oysa benim iki kalbim yok ki!"

Ebu Bekir eş-Şibli, bu senenin bitimine iki gece kala, bir cuma gecesi vefat etti. Seksenbeş yaşındaydı. Bağdat'ın Hayzuran mezarlığına defnedildi. Allah ona rahmet etsin. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZBEŞİNCİ SENESİ

Bu senede Halife Muti Lillah, hilafet sarayına yerleşti. Muizzü'd-Devle b. Büveyh ile Nasirü'd-Devle b. Hamdan bu hususta anlaştilar.

Nasirü'd-Devle ile Tekin et-Türkî savaştılar, defalarca çarpıştilar. Nasirü'd-Devle, Tekin'i ele geçirdi ve huzurunda gözlerine mil çektiydi. Böylece Musul ve Cezire'de hakimiyeti güçlendi. Rüknu'd-Devle ise Rey şehrini istila edip orayı Horasanlıların elinden aldı. Büveyh oğullarının hakimiyet alanı cidden genişledi. Böylece Rey, Cebel, İsfahan, Fars, Ahvaz ve Irak memleketleri ellerine geçmiş oldu. Musul ve Cezire'ye bağlı Diyar-ı Rebia ile diğer yerlerin ikta gelirleri kendilerine gönderilir oldu. Sonra Muizzü'd-Devle ile Ebü'l-Kasım el-Beridî'nin askerleri savaştılar. Beridî'nin taraftarları bozguna uğradılar. İleri gelen şahsiyetlerinden çok kişi esir alındı.

Bu senede sınır boylarının Seyfü'd-Devle b. Hamdan'a bağlı emiri Nasır el-Müstemlî vasıtası ile Bizanslılarla Müslümanlar arasında, esir mübadelesi yapıldı. Böylece 2.500 kadar Müslüman esir kurtarılmış oldu. Hamd ve minnet Allah'adır.

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZBEŞİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

HASAN B. HAMAVEYH B. HÜSEYİN

Esterabadlı kadıdır. Çok hadis rivayet etmiş ve başkalarına hadis

okumuştur. Hadis yazdırmak için kendisine ait bir meclisi vardı. Kendi beldesi olan Esterabad'da uzun süre kadılık yaptı. Seher vakitlerinde çokça ibadet edenlerdendi. Zerafet ve şakacılık hususunda kendisi örnek gösterilirdi. Cariyesinin kucağında ani bir ölümle öldü.

ABDURRAHMAN B. AHMED B. ABDULLAH

Künyesi, Ebu Abdullah el-Hateli'dir. İbn Ebi'd-Dünya ile diğerlerinden hadis dinleyip rivayet etti. Darekutnî ile diğerleri de kendisinden rivayetlerde bulundular. Sika ve asil bir hadis hafızı idi. 50.000 kadar hadis ezberleyip rivayet etmiştir.

ABDÜSSELAM B. RAĞBAN

Abdüsselam b. Rağban b. Abdüsselam b. Habib b. Abdullah b. Rağban b. Feyd b. Temim. Künyesi Ebu Muhammed el-Kelbî'dir. Cincilerin horozu anlamına gelen "Dîkülcin" lakabıyla lakaplanmıştır. Şairi, ciddiyetsiz sözler sarfetmiştir. Şifydi. Anlatıldığına göre o, Beni Temim kabilesinin azatlısıdır. Şarap ve başka şeylerle ilgili kuvvetli şiirleri vardır. Ebu Nüvas, onun şarapla ilgili şiirlerini güzel bulmuştur.

ALİ B. İSA B. DAVUD B. CERRAH

Künyesi, Ebü'l-Hasan'dır. Halife Muktedir ile Halife Kahir'in vezirliklerini yapmıştır. Hicretin 245. senesinde doğdu. Çok hadis dinledi. Taberanî ile diğerleri de kendisinden hadis dinleyip rivayet ettiler. Güvenilir, asil, faziletli ve iffetli bir ravi idi. Çokça Kur'ân okur, oruç tutar ve namaz kılardı. İlim ehlini sever, onlarla çok oturup kalkardı. Aslen Farslıydı. Hallac-ı Mansur'a karşı kıyam edenlerin, aleyhinde bulunanların en büyüklerindendi.

Rivayete göre o şöyle demiştir: "700.000 dinar kazandım ama, bunun 680.000'ini hayır yoluna harcadım."

Bağdat'tan sürgün edilip Mekke'ye gittiğinde Ka'be'yi tavaf etti. Safa ve Merva arasında sa'y yaptı. Şiddetli sıcaklar esnasında bu ibadetleri yaptıktan sonra evine gitti. Kendini yere atıp: "Allah için karlı bir şerbet arzuluyorum." dedi. Arkadaşlarından biri kendisine: "Burada karlı şerbet bulunmaz." deyince o şöyle dedi: "Biliyorum, ama inşaallah Allah bunu bize gönderir. Akşama kadar sabredeceğim."

Bunun ardından henüz tam akşam olmadan, gündüz vakti bulutlar gelip gökyüzünde yığıldılar. Yağmur ve çok miktarda dolu yağdı. Arkadaşı onun için doluları bol miktarda toplayıp sakladı. Çünkü ve-

zir Ali b. İsa oruçluydu. Akşam olunca topladığı doluları kendisine getirdi. Mescide geldiğinde arkadaşı ona karlı, çeşit çeşit şerbetler getirdi. Vezir Ali b. İsa, bu şerbetleri çevresindeki sofi ve mücavirlere içirmeye başladı. Kendisi hiç içmedi. Evine döndüğünde arkadaşı, kendisi için saklamış olduğu karlı şerbetleri sundu ve içmesi için yemin verdi. Uzun çabalamalardan ve ısrarlardan sonra ancak içirebildiler. Bu olay üzerine: "Mağfîret temenni etseydim keşke." dedi. Allah ona rahmet etsin ve onu bağışlasın.

Onun güzel şiirlerinden biri şudur:

"Başıma gelen musibetlere sevinerek bana durumumu soran veya sormadan da bu musibetlerime sevinen kimseye gelince bilsin ki;

Bu musibetler benim şahsımda bu depremlerin korkunçluğuna karşı çok sabreden hür bir kadının oğlu gibi bir şahsiyet meydana getirmiştir."

Ebü'l-Kasım Ali b. Hasan et-Tenuhî, babası tariki ile bir cemaatın şöyle dediklerini rivayet etmiştir:

"Kerhli bir aktar vardı. Bu adam, sünnete bağlılığı ile tanınmıştı. Bir zaman 400 dinar kadar borçlandı. Dükkanını kapattı, çalışamaz duruma geldi. Gidip evine kapandı, çok uzun geceler Allah'a yalvarıp yakardı, niyazda bulundu, namaz kıldı. O gecelerden birinde Rasûlullah (s.a.v.)'ı rüyasında gördü. Rasûlullah ona şöyle diyordu: "Vezir Ali b. İsa'ya git, sana 400 dinar vermesini kendisine emrettim."

Sabah olunca aktar, vezirin kapısına gitti. Ama kapıdakiler onu tanımıyorlardı, Oturup beklemeye başladı. Belki biri onun vezirin yanına girmesine izin verir ümidiyle bekliyordu. Uzun süre bekledikten sonra oradan ayrılmaya karar verdi. Sonra kapıcılardan birine dedi ki: "Vezire git şöyle de: Ben Rasûlullah (s.a.v.)'ı rüyada gören bir adamım, gidip bu rüyamı vezire anlatmak istiyorum." Kapıcı ona: "Rüya sahibi sen misin? Vezir de seni bulmaları için birçok adamını etrafa gönderdi." dedi. Sonra kapıcı içeriye girip durumu vezire anlattı. Vezir de: "Onu hemen yanıma getir." dedi. Aktar içeri girdi. Vezir onu karşıladı; durumunu, adını, eşkalini, evini sordu. Aktar da bu soruların hepsini cevapladıktan sonra vezir ona şöyle dedi.

— Ben de Rasûlullah (s.a.v.)'ı gördüm. Sana 400 dinar vermemi emretti. Ama seni kime soracağımı bilemiyordum. Seni tanımıyordum, nerede bulunduğunu da bilmiyordum. Şu ana kadar seni aramaları için birçok adamımı etrafa gönderdim. Kendin yanıma geldiğin için Allah sana hayır ve mükâfat versin."

Böyle dedikten sonra vezir, adamlarına hemen 1.000 dinar getirmelerini emretti ve aktara dönüp şöyle dedi: "Şu 400 dinarı, Rasû-

lullah (s.a.v.) emrettiği için sana veriyorum, şu 600 dinarı da hibe olarak veriyorum."

Aktar: "Olmaz, Rasûlullah (s.a.v.)'ın bana emrettiği 400 dinardan fazlasını almam, çünkü ben onun emrettiği bu 400 dinarda hayır ve bereket olacağını ümid ediyorum." dedi. Sonra Vezirden 400 dinarı aldı. Vezir de: "İşte, sadakat ve kesin inanç budur." dedi.

400 dinarı alıp gittikten sonra alacaklılarına paralarını ödemeyi teklif etti, ancak onlar: "Sana üç sene daha mühlet tanıyoruz. Bu para ile dükkanını aç ve çalışıp kazanmaya devam et." dedilerse de o mutlaka bu paranın bir kısmını onlara vermekte ısrar etti. Kendilerine 200 dinar verdi, kalan 200 dinarla da dükkânını açtı, çalışmasına devam etti. Bir sene geçmeden 1.000 dinar kazandı.»

Vezir Ali b. İsa'yla ilgili çok salihane ve ihlâşlı haberler vardır. Bu senede doksan yaşında vefat etti. Bundan bir sene önce vefat ettiğine dair rivayetler de vardır, doğrusunu Allah bilir.

MUHAMMED B. İSMÂİL

Muhammed b. İsmail b. İshak b. Bahr Ebu Abdillâh el-Farîsî. Şafî fıkıhçısı idi. Sika, sebatkar ve faziletli bir zattı. Ebu Zür'a ed-Dı-mışkî ile diğerlerinden hadis rivayet etti. Darekutnî ile başkaları da ondan rivayetlerde bulundular. Kendisinden en son rivayet eden kişi Ebu Ömer b. Mehdi'dir. Muhammed b. İsmail bu senenin şevval ayında vefat etti.

HARUN B. MUHAMMED

Harun b. Muhammed b. Harun b. Ali b. Musa b. Amr b. Cabir b. Yezid b. Cabir b. Amir b. Üseyd b. Temim b. Sabh b. Zühel b. Malik b. Said b. Habne Ebu Cafer. Kadı Ebu Abdillâh Harun b. Hasan'ın babasıdır. Dedeleri, eski zamanlarda Umman hükümdarları idiler.

Dedesı Yezid b. Cabir, İslâmiyet dönemine yetişti. Müslüman oldu ve İslâmiyeti güzelce yaşadı. Kendisinden bahsettiğimiz bu Harun, ailesinden ayrılp Umman'dan Bağdat'a gelen ilk kişi olmuştur. Bağdat'ta hadis rivayet etmiş, babasından da rivayetlerde bulunmuştur. Faziletli ve her ilme fazlasıyla vakıf bir zattı. Evi, çeşitli günlerde âlimlerin toplandığı bir yerdi. Paralarını âlimlere sarfederdi. Bağdat şehrinde yüksek bir mertebesi ve saygınlığı vardı. Darekutnî, onu çok övmüş ve onun hakkında şöyle demiştir: "Nahivde, lügatte, şiirde, maanil Kur'ân'da ve ilm-i kelimada meşhur bir şahsiyettir."

İbnü'l-Esir dedi ki: «Bu senede meşhur şahsiyetlerden Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah b. Abbas b. Sol es-Solî de vefat etti. Bu zat,

edebiyata ve tarihe vakıf bir kimse idi.»

İbnü'l-Cevzî, bundan bir sene sonra vefat ettiğini söylemiştir.

EBÜ'L-ABBAS B. KADI AHMED

Ebü'l-Abbas b. Kadı Ahmed b. Ebi Ahmed et-Taberî. Şafî fıkıhçısıydı. İbn Süreyc'in talebesidir. "et-Telhis ve Kitabü'l-Miftah" ona aittir. Bu, muhtasar bir eser olup Ebu Abdillâh el-Hüseyn tarafından şerhedilmiştir. Ebu Abdillâh es-Sencî de bu eseri şerhetmiştir. Babası, insanlara haberleri ve eserleri anlatırdı. Kendisi Tarsus kadılığı yaptı. İnsanlara öğüt verirdi. Bir defasında huşua kapıldı ve bayılıp yere düştü. Bu senede vefat etti.

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZALTINCI SENESİ

Bu senede Muizzü'd-Devle, halife Muti Lillah'ı da yanına alarak Bağdat'tan çıktı ve Basra'ya gitti. Basra'yı, Ebü'l-Kasım b. Beridî'nin elinden kurtardı. Ebü'l-Kasım ile adamlarının çoğu oradan kaçtılar. Muizzü'd-Devle, şehri istila etti. Karmatîlere haber salarak memleketlerini ellerinden alacağını söyleyip onları tehdit etti. Halifenin iktasına bazı çiftlikleri de ilave etti. Yıllık 200.000 dinar vereceğini söyledi. Bundan sonra Muizzü'd-Devle, Ahvaz'da bulunan kardeşi İmâdü'd-Devle ile görüşmek isteyerek yanına gitti. Huzuruna vardığında yeri öptü ve karşısında uzun bir süre ayakta durdu. Kardeşi oturmasını söylediye de oturmadı. Sonra halifenin beraberinde bulunmak için Bağdat'a döndü. İşler iyice yoluna girdi.

Bu senede Rüknu'd-Devle, Taberistan ve Cürcan şehirlerini Deylem hükümdarı Merdavic'in kardeşi Veşmgir'in elinden aldı. Veşmgir de Horasan'a gidip Horasan valisinden yardım istedi. Bununla ilgili açıklama ileride verilecektir.

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZALTINCI SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

EBÜ'L-HÜSEYİN B. MÜNADÎ

Adı, Ahmed b. Cafer b. Muhammed b. Ubeydullah b. Yezid'dir.

Dedesinden, Abbas ed-Durî'den, Muhammed b. İshak es-Sağānî'den hadis dinleyip rivayet etti. Güvenilir, sika, hüccet ve doğru sözlü bir ravi idi. Çok eserleri vardır. Birçok ilimle ilgili kitaplar derlemiştir, ama insanlar ondan çok az şey dinlemişlerdir. Çünkü sert ahlaklı biri idi. Kendisinden en son rivayette bulunan kişi Muham-

med b. Faris el-Lügavî'dir. İbnü'l-Cevzî, Ebu Yusuf el-Kaddusî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ebü'l-Hüseyin b. Münadî, Kur'ân ilimlerine dair 440 küsur kitap tasnif etmiştir. Sözlerinde lüzumsuz ve anlamsız kelimeler yoktu. Ak-sine o kelimeleri seçerek konuşurdu. Rivayet ve dirayet ilmini bir araya getirmişti.»

İbnü'l-Cevzî dedi ki: «Onun tasnifatına bakan kimse, ilminin fazlalığını, derin ilme sahip olduğunu anlar ve kitaplarında, başka eserlerde görülmeyen faydalı bilgiler elde eder.»

Ebü'l-Hüseyin, bu senenin muharrem ayında seksen yaşında vefat etti.

SOLÎ MUHAMMED B. ABDULLAH B. ABBAS

Muhammed b. Abdullah b. Abbas b. Muhammed Sol Ebu Bekir es-Solî. Edebiyat âlimlerindendir. Hükümdarların haberleri hakkında güzel bilgileri vardı. Halifelerin devirleri, eşrafın haberleri, şairlerin sınıf ve tabakaları hakkında da güzel bir bilgiye sahipti. Ebu Davud es-Sicistanî'den, Müberred'den, Sa'leb'den, Ebü'l-Aynâ'dan ve diğerlerinden rivayetlerde bulundu. Çok rivayetleri vardı. Hafızası sağlam ve kitap tasnifatında da maharetli bir âlimdi. Korkunç denecek kadar çok kitapları vardı. Birkaç halifenin mescidinde bulunup sohbetlerine katıldı ve yanlarında itibar sahibi oldu. Dedesi Sol'un ailesi de Cürcan'ın hükümdarları idiler. Sonra onun oğulları büyük yazarlardan oldular. Sözünü ettiğimiz Solî'nin itikadı sağlam, gidişatı güzeldi. İyi şiir yazardı. Darekutnî ile diğer hadis hafızları kendisinden rivayetlerde bulundular. Onun güzel şiirlerinden biri şudur:

"Onun hatırına, ona benzeyen kimseleri de sevdim.

Maşukun her parçası benim için maşuktur.

Öyle ki cismime onun gözlerinden akan yaşları anlattım.

Sanki benim hastalığım onun gözlerinden çalınmıştır."

Solî, Bağdat'tan bir iş için çıkıp Basra'ya gitti ve bu senede orada vefat etti.

İBNETÜ'Ş-ŞEYH EBÜ'Z-ZAHİD EL-MEKKÎ

Bu hatun, Mekke'de ikamet eden ve kendini ibadete veren âbidlerdendi. Babasının zenbil örerek kazandığı paralardan her sene kendisine gönderdiği otuz dirhem ile nafakasını temin ederdi. Bir defasında babası ona bu parayı kendi arkadaşlarından biriyle göndermiş-

ti. Parayı götüren, bu hatunun nafakasına destek olmak amacıyla kendi parasından da yirmi dirhem ekleyerek ona elli dirhem vermişti. Kadıncağz bu durumdan şüphelenince adama şöyle sormuştu:

— Babamın gönderdiği paraya kendi parandan ekledin mi? Rızasını kazanmak için haccetmekte olduğun zatın hakkı için bana doğruyu söyle.

— Evet, yirmi dirhem ekledim.

— Paranı al ve götür. Benim buna ihtiyacım yoktur. Eğer bunu hayır yapmak amacıyla eklemiş olmasaydın sana beddua ederdim. Çünkü sen beni bu sene aç bıraktın ve seneye kadar benim çöplüklerden başka bir yerde rızkım kalmamıştır.

— Babanın sana göndermiş olduğu şu otuz dirhemi al. Benim yirmi dirhemimi kabul etmeyebilirsin.

— Hayır, babamın gönderdiği para senin paranla karışmıştır ve senin paranın helal mi yoksa haram mı olduğunu bilmiyorum.

Adam diyor ki: «Ben o parayı babasına geri götürdüm. Ama babası da kabul etmedi ve bana şöyle dedi: "Ey adam, bana karşı geldin ve tavsiyeme uymadın, kızımı da zorda bıraktın. Şu parayı al ve sadaka olarak dağıt."»

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZYEDİNCİ SENESİ

Bu senede Muizzü'd-Devle Bağdat'tan Musul'a hareket etti. Nasirü'd-Devle onun önünden kaçıp Nusaybin'e gitti. Muizzü'd-Devle b. Büveyh bu senenin ramazan ayında Musul'u ele geçirdi. Halka zulüm yaptı, mallarını gasbetti. Halk ona çok beddua etti. Sonra memleketin tümünü Nasirü'd-Devle b. Hamdan'ın elinden almaya karar verdi. O esnada kardeşi Rüknu'd-Devle, Horasanlıların kendisine yaptığı saldırıya karşı yardım etmesi için ona haber gönderdi. O da Nasirü'd-Devle ile barış yaparak Cezire ve Şam mntıkalarının gelirlerinden her sene kendisine 8.000.000 dirhem verilmesini ve memleketin bütün camilerinin minberlerinde kendisi ile kardeşleri İmadü'd-Devle ve Rüknu'd-Devle adına hutbe okutmasını şart koştu. Bu şartlar yerine getirildi. Muizzü'd-Devle Bağdat'a geri döndü. Kardeşine büyük bir orduyu takviye olarak gönderdi ve halifeden de onu Horasan valiliğine tayin ettiğine dair bir ferman alıp ulaştırdı.

Bu senede Halep valisi Seyfü'd-Devle b. Hamdan, Bizans sınırlarına girdi. Büyük bir Bizans ordusuyla karşılaştı. İki taraf şiddetlice savaştılar. Seyfü'd-Devle hezimete uğradı. Bizanslılar onun ve adamlarının mallarını yağmaladılar. Tarsus halkına da çok eziyetlerde bulundular. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz).

İbnü'l-Cevzî dedi ki: «Bu senenin ramazan ayında Dicle ırmağının suyu, 21,3 zira kadar yükseldi.»

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZYEDİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

ABDULLAH B. MUHAMMED B. HAMDEVEYH

Abdullah b. Muhammed b. Hamdeveyh b. Nuaym b. Hakem Ebu Muhammed el-Bey'. Bu zat, Hakim Ebu Abdillâh en-Nisaburî'nin babasıdır. Altmışüç sene müddetle müezzinlik yaptı ve yirmiiki gazveye katıldı. Âlimlere 100.000 dirhem harcadı. Geceleri çok namaz kılar, çokça sadaka verirdi. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel ile Müslim b. Haccac'ın sohbetinde bulundu. İbn Huzeyme ile diğerlerinden rivayetlerde bulundu. Bu senede doksanüç yaşında vefat etti.

MEŞHUR KATİP KUDAME

Kudame b. Cafer b. Kudame Ebü'l-Ferec. Büyük bir yazardı. Haraca ve yazı sanatına dair eserleri vardır. Bu konuda âlimler onu örnek aldılar. Bazı konularda Sa'leb'den sorular sordu.

MUHAMMED B. ALİ B. ÖMER

Muhammed b. Ali b. Ömer Ebu Ali el-Müzekkir. Nisabur'da vaizlik yaptı. Kendileriyle karşılaşmadığı bazı hadis âlimlerinden hadisler rivayet etti, ama bunları tedlis etti; bir şeyler karıştırdı. Bu senede 107 yaşında vefat etti. Allah onu affetsin.

MUHAMMED B. MUTAHHAR B. ABDULLAH

Künyesi Ebü'l-Menca idi. Malikî mezhebine dair feraiz fakihi idi. Malikî mezhebinin fihhına dair bir kitap yazmıştır. Ayrıca benzeri az feraiz eserleri yazmıştır. Edebiyatçıydı. Doğru sözlü ve faziletli bir imamdı. Allah ona rahmet etsin.

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZSEKİZİNCİ SENESİ

Bu senenin rebiyülevvel ayında Şiîlerle Ehl-i Sünnet arasında fitne meydana geldi. Kerh mıntıkası yağmalandı.

Bu senenin cemaziyelahir ayında Ebü's-Saib Utbe b. Ubeydullah el-Hemedanî, kadi'l-kudatlığa atandı.

Bu senede bazı suçlardan ötürü cezaya çarptırılmış olan İmran b. Şahin adındaki birisi isyan ederek halifeden kaçıp Betaih mıntıkasına gitti. Bu kişi, avladığı balık ve kuşları yiyerek azığını temin ediyordu. Zamanla etrafında avcılardan ve yol kesicilerden bir grup toplandı. Böylece güçlendi. Ebü'l-Kasım b. Beridî de onu bu mıntikalara vali tayin etti. Muizzü'd-Devle b. Büveyh, veziri Ebu Cafer b. Büveyh ed-Damirî komutasında onun üzerine bir askeri birlik gönderdi. Ancak bu avcı İmran onu mağlup etti ve askerlerin mallarını ganimet edindi. Böylece avcı İmran b. Şahin'in gücü fazlaştı. Bu arada vezir, ansızın İmadü'd-Devle b. Büveyh'in ölümü ile karşılaştı ve şaşkınlığa uğradı.

EBÜ'L-HASAN ALİ B. BÜVEYH'İN BİYOGRAFİSİ

Büveyhoğullarının en büyüğü olup onlardan hükümdarlığa geçen ilk şahıs idi. Akıllı, maharetli ve gidişatı güzel bir kimse olup lider şahsiyetli idi. Önceki kısımlarda da anlattığımız gibi ilk olarak hicretin 322. senesinde ortaya çıkmıştı. Ama bu senede hastalığı ilerledi, acıları fazlaştı. Öleceğini anladı. Sahip olduğu servet, hakimiyet, mal ve adam çokluğu ona fayda vermedi ve Allah'ın onun hakkında takdir ettiği ölümü de kendisinden uzaklaştırmadı. Deylemli Türk ve Acem askerleri de ona yardımcı olmadılar. Aksine kendilerine en fazla muhtaç olduğu bir zamanda etrafından uzaklaştılar. Herşeye muktedir, herşeyi kahredici ve herşeyi bilen Allah, noksanlıklardan münezze ve yüce bir hükümdardır.

Ebü'l-Hasan Ali b. Büveyh'in erkek evladı yoktu. Kardeşi Rük-nü'd-Devle'ye haber salıp oğlu Adüdü'd-Devle ile birlikte yanına gelmelerini ve kendisinden sonra onu veliaht tayin etmeyi istediğini bildirdi. Kardeşi yanına geldiğinde çok sevindi ve bütün askerleriyle onu karşılamaya çıktı. Kardeşini hükümet konağına getirdiğinde tah-tına oturttu. Kendisi de komutanlardan biri gibi karşısında durdu ki kardeşinin kendisinin emirleri, vezirleri ve yardımcıları nezdinde şanı yücelsin. Sonra sahip olduğu beldeler ve mallar hususunda onun için bey'atta bulundu. Memleketini ve halkını idare etme hakkını ona verdi. Bu adamları arasında önde gelen komutanlar da vardı. Böyle yapmakla kardeşinin itibarını yükseltmek istemişti. Kardeşi de önde gelen bazı kimseleri yakalamaya başladı. Adüdü'd-Devle'nin hakimiyeti sağlansın ve işler onun namı hesabına yoluna girsin diye bunların kimini öldürdü, kimini de hapse attırdı.

Sonra İmadü'd-Devle, bu senede elliyedi yaşında iken Şiraz'da vefat etti. Onaltı sene müddetle hüküm sürmüştü. Kendi zamanındaki hükümdarların en hayırlısı idi. Akranlarına nisbetle ilerideydi. Yarı-

şı kazanmıştı. Emirü'l-ümera idi. Halifeler ona bu ünvanıyla mektup yazarlardı. Kardeşi Muizzü'd-Devle'ye gelince, onun namına Irak ve Sevad mıntıkasında hüküm sürüyordu.

İmadü'd-Devle yani Ebü'l-Hasan Ali b. Büveyh vefat edince vezir Ebu Cafer ed-Damirî, avcı İmran b. Şahin ile savaşmaktan vazgeçti. Muizzü'd-Devle ona mektup yazarak Şiraz'a gitmesini ve oranın yönetimini ele almasını emretti. Zayıflayıp gücünü kaybettikten sonra İmran böylece yeniden güçlendi. Onun durumunu yeri gelince teferuatlı olarak anlatacağız.

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZSEKİZİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. MUHAMMED B. İSMAİL B. YUNUS

Künyesi, Ebu Cafer el-Muradî'dir. Mısırlıdır. Nahiv âlimi idi. Nahhas lakabıyla tanınır. Lügatçı, tefsirci ve edebiyatçıydı. Tefsire ve diğer ilimlere dair çok eserleri vardır. Hadis dinleyip rivayet etti. Mübberred'in arkadaşlarıyla karşılaştı. Bu senenin zilhicce ayında vefat etti.

İbn Hallikan dedi ki: «Ahmed b. Muhammed b. İsmail, bu senenin zilhicce ayının beşinde cumartesi günü vefat etti. Ölüm sebebi şuydu: Ölçeğin yanında oturmuş, birşeyler kesip biçiyorken oradan geçmekte olan vatandaşın biri onun Nil nehrine büyü yapmakta olduğunu sanarak ayağıyla ona bir tekme vurdu. Bu yüzden o da suya düşüp boğuldu ve cesedinin nereye gittiği bilinemedi.»

Nahiv ilmini; Ali b. Süleyman el-Ahvez, Ebu Bekir el-Enbarî, Ebu İshak ez-Zeccac, Nafteveyhî ve diğerlerinden öğrendi. Faydalı eserleri vardır. "Tefsirü'l-Kur'ân", "en-Nasih ve'l-Mensuh", "Şerhu Ebyât-ı Sibeveyh" gibi eserler ona aittir. "Şerhu Ebyât-ı Sibeveyh" gibi bir eser başkalarınca tasnif edilmiş değildir. "Şerhu'l-Muallakat ve'd-Devavin el-Aşere" ve diğer bazı eserler de ona aittir. Neseî'den hadis rivayet etmiştir. Cidden cimri bir kimseydi, ama insanlar onun ilminden yararlandılar.

MÜSTEKFİ BİLLAH

Halife Müstekfi Billah Abdullah b. Ali el-Müktefi Lillah. Bir sene, dört ay, iki gün süreyle halifelik yaptı. Sonra hal' edilerek gözlerine mil çekildi. Bu senede kendi evinde tutuklu iken vefat etti. Vefatı sırasında kırkaltı yaşından iki ay almıştı.

ALİ B. MEMŞAD B. SAHNUN B. NASR

Künyesi Ebü'l-Madil'dir. Kendi zamanında Nisabur'un muhaddisi idi. Birçok şehirlere seyahatlerde bulundu. Çok âlimlerden ders aldı. Hadis dinledi. Kendisi de hadis rivayet etti. 400 cüzden oluşan "Müs-ned" adlı eseri tasnif etti. İşini son derece muhkem yapmak, hafızası sağlam olmak, çokça ibadette bulunmak, haramlardan fazlasıyla sakınmak, Allah'tan korkan bir kimseydi. Başka eserleri de vardı. Ravinin biri diyor ki: "Seferde ve hazarda onunla arkadaşlık ettim, meleklerin onun aleyhinde bir günahı kayda geçirdiklerini bilmiyorum."

Onun 200 küsur cüzden oluşan bir tefsiri vardır. Hiçbir hastalığı yok iken, hamama gitmiş ve orada ansızın vefat etmişti. Vefatı bu seninin şevval ayının ondördünde cuma günü vuku bulmuştu. Allah ona rahmet etsin.

ALİ B. MUHAMMED B. AHMED B. HASAN

Künyesi, Ebü'l-Hasan'dır. Bağdatlı vaizdir. Mısır'a göçmüş, orada ikamet etmiş ve nihayet Mısırlı olarak tanınmıştı. Çok hadis dinleyip toplamıştı. Darekutnî ile diğerleri de kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır. Vaaz meclisi vardı. Bu meclise kadınlar ve erkekler gelirlerdi. Kadınlar, yüzünün güzelliğini görmesinler diye yüzüne peçe takıp konuşurdu. Ebu Bekir en-Nakkaş, onun vaaz meclisine gelmiş ama bir tarafta gizlenmişti. Konuşmasını dinledikten sonra kalkıp kendini göstermiş ve ona hitaben: "Senden sonra başkasının kıssa anlatması haramdır." demişti.

Hatib Bağdadî dedi ki: "Ali b. Muhammed, sika, güvenilir, arif bir ravi idi. Leys ile İbn Lehi'a'nın hadislerini derledi. Onun zühde dair çok kitapları vardı. Bu senenin zilkade ayında, seksenyedi yaşında iken vefat etti. Doğrusunu Allah bilir."

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZDOKUZUNCU SENESİ

Bu mübarek senenin zilkade ayında Hacer-i Esved, Ka'be'deki yerine iade edildi. Bilindiği gibi, Karmatiler hicretin 317. senesinde onu Ka'be'deki yerinden alıp götürmüşlerdi. O zamanda Karmatilerin hükümdarı Ebu Tahir Süleyman b. Ebi Said Hüseyin el-Cenabî idi. Bu hadise meydana geldiğinde Müslümanlar bunu büyük bir musibet saydılar. Emir Beckem et-Türkî, Hacer-i Esved'i Ka'be'deki yerine koymaları için Karmatîlere 50.000 dinar vermeyi teklif etti, ama onlar yine de o mübarek taşı yerine iade etmediler ve: "Biz onu emirle aldık, yine ancak o emri bize veren zat ikinci bir emir verirse yerine

iade ederiz." dediler. Hicretin 317. senesinde onu Ka'be'deki yerinden alıp Kûfe'ye götürdüler ve Kûfe Camii'nin yedinci sütununun üzerine astılar ki, herkes onu orada görebilsin. Ebu Tahir'in kardeşi de üzerine şu yazıyı yazmıştı: "Biz bu taşı emirle Ka'be'den alıp getirdik ve sonra da insanların, hacları ve menasikleri tamamlansın diye emir üzerine yerine iade ettik." Sonra o mübarek taşı çıplak bir devenin sırtına koyarak Mekke'ye gönderdiler. Zilkade ayında, bu mübarek taş Ka'be'deki yerine ulaştı. Hamd ve minnet Allah'adır.

Bu mübarek Hacer-i Esved, yirmiiki sene süreyle Ka'be'deki yerinden ayrı kalmıştı. Yerine getirilmesine Müslümanlar çok sevindiler. Karmatilerden birçoğunun anlattıklarına göre; o taşı Ka'be'den alıp Kûfe'ye götürürlerken birkaç deveye yüklemişlerdi. Ancak develer o mübarek taşın altında çöküp yere yığılmış ve hörgüçleri yara bere içinde kalmıştı. Ama Ka'be'ye geri gönderdiklerinde onu bir deve yavrusuna yüklemişlerdi ve o yavru hiç de zorlanmamıştı.

Bu senede Seyfû'd-Devle b. Hamdan, 30.000 kadar askerden oluşan büyük bir orduyla Bizans üzerine yürüdü. Sınırları aşıp ülkenin derinliklerine ve uzak mesafelere gitti. Bir çok kaleler fethetti. Bazı rumları öldürdü. Bazılarını esir aldı. Çok miktarda ganimet elde ettikten sonra geri döndü. Rumlar onun çıkış yolunu tuttular. Beraberindeki askerlerden çoğunun öldürdüler ve kalanları da esir aldılar. Edindiği ganimetleri geri aldılar. Seyfû'd-Devle'nin kendisi ise az sayıda ki birkaç arkadaşıyla kurtuldu.

Bu senede vezir Ebu Cafer ed-Damirî vefat etti. Muizzü'd-Devle, onun yerine Ebu Muhammed Hüseyin b. Muhammed el-Mühellebî'yi cemaziyelevvel ayında vezirliğe tayin etti.

Yine bu senede İmran b. Şahin adındaki avcı âsinin durumu kuvvetlendi. Muizzü'd-Devle onun üzerine peşpeşe ordular sevketti, ancak birbiri ardınca bozguna uğradılar. Sonra Muizzü'd-Devle onunla barış yapmaya ve onu bulunduğu yerlere vali tayin etmeye yöneldi ve ileride de anlatacağımız bazı durumlar meydana geldi.

HİCRETİN ÜÇYÜZOTUZDOKUZUNCU SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

HASAN B. DAVUD B. BABŞÂZ

Künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Mısırlıydı. Bağdat'a geldi. İnsanların en faziletlerinden ve âlimlerinden oldu. Hanefî mezhebine mensuptu. Geniş bir zekâsı, kuvvetli bir kavrayışı vardı. Hadis yazdı. Sika bir ravi idi. Bu senede Bağdat'ta vefat etti. Şoniziye mezarlığına defnedildi. Henüz kırk yaşına varmamıştı.

HALİFE KAHİR BİLLAH

Muhammed Kahir Billah b. Mutedid Billah. Bir sene altı ay yedi gün süreyle halifelik yaptı. Zorba ve çabuk intikam alan bir kimseydi. Veziri Ebu Ali b. Mukle, ondan korkup gizlendi ve Türklerin yanında onun aleyhinde faaliyetlerde bulunmaya başladı. Bunun üzerine Türkler onu hal' edip gözlerine mil çektiler. Bir süre hilafet sarayına bırakıldı. Sonra hicretin 330. senesinde oradan alınıp İbn Kahir'in evine götürüldü. Yoksul düşmüş, şiddetli derecede muhtac olmuştu. Hatta bazı günlerde dilendiği de vakidir. Bu senede elliiki yaşında vefat etti ve babası Mutedid'in mezarının yanına defnedildi.

MUHAMMED B. ABDULLAH B. AHMED

Künyesi, Ebu Abdillah es-Seffar'dır. İsfahanlıdır. Kendi çağında Horasan'ın muhaddisi idi. Çok hadis dinledi. İbn Ebi Dünya'dan bazı hadisleri rivayet edip kendi kitaplarına nakletti. Duası müstecap bir insandı. Kırk küsur sene müddetle başını göğe hiç kaldırmadı. Bunu da utandığından dolayı böyle yapıyordu ve şöyle diyordu: "Adım Muhammed, babamın adı Abdullah, annemin adı Amine'dir." Kendisinin adının Peygamber Efendimizinkine, babasının adının Peygamber Efendimizin babasının adına, annesinin adının da Peygamber Efendimizin annesinin adına muvafık olması nedeniye çok sevinirdi.

FARABÎ

Künyesi Ebu Nasr'dır. Türk filozofudur. Musikiye dair bilgisi herkesten daha fazlaydı. Öyle ki, musiki sanatı sayesinde dinleyicilere ulaşabiliyor, onları etki altına alabiliyordu. Dilerse ağlayan veya gülen veya uyuyan kimseyi harekete geçirirdi. Felsefede ustaydı. "Tefakkuhu İbn Sina" isimli eser, onun kitapları arasında yer alır.

Farabî, insanların bedenlen değil de ruhen haşrolunacaklarına inanırdı ve ancak âlim ruhların haşredileceklerini, cahil ruhların ise haşredilmeyeceklerini söylerdi. Onun bu hususta Müslümanlara ve kendisinden önceki felsefecilere aykırı bir inancı ve metodu vardı. Eğer bu inançla ölmüş ise, Âlemlerin Rabbinin laneti onun üzerine olsun.

İbnü'l-Esir'in "el-Kâmil" adlı eserinde ifade ettiğine göre Farabî, Dımaşk'ta ölmüştür. Kokuşmuş ve manen çirkin bir kimse olduğundan ötürüdür ki İbn Asakir, "Tarih"inde ondan bahsetmemiştir. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKINCI SENESİ

Bu senede Umman valisi birçok gemi dolusu askerle hücumla geçerek Basra'yı ele geçirmek istedi. Ebu Yakub el-Heceri de onun yardımına gelmişti. Ancak vezir Ebu Muhammed el-Mühellebi, karşı koyarak onu Basra'dan geri çevirdi. Adamlarından bir kısmını esir aldı. Birçok gemilerini ganimet edindi ve bu gemileri, içindeki esirlerle birlikte önüne katıp Dicle ırmağından getirdi. Büyük bir alayışla bu ganimetlerle beraber Bağdat'a girdi. Allah'a hamdolsun.

Bu senede, tıpkı Hallac-ı Mansur gibi zındıklığından ötürü öldürülen Ebu Cafer b. Ebi'l-İz'in adamlarından biri yakalanıp vezir Ebu Muhammed el-Mühellebi'nin huzuruna çıkarıldı. Bu adam Ebu Cafer b. Ebi'l-İz'in ileri sürdüğü iddiaları sürdürüyordu. Bağdatlı bazı cahiller de ona uymuşlar ve onun rablık iddiasını doğrulamışlardı. İddiasına göre peygamberlerle sıddıkların ruhları güya kendilerine intikal ediyormuş. Evinde onun bu iddialarını içeren bazı kitaplar da bulundu.

Fakat bu adam, öleceğini anlayınca -Muizzü'd-Devle b. Büveyh'in huzuruna götürülmesini sağlamak amacıyla- Şii olduğunu iddia etti. Çünkü Muizzü'd-Devle b. Büveyh, Rafizileri severdi. Allah onu kahretsin. Böyle dediğinden ötürü vezir, Muizzü'd-Devle'den korktuğu ve Şiilerin kendisine karşı ayaklanacağından endişe ettiği için ona bir şey yapamadı. İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz.) Kendisine birşey yapmadı ama onun ve taraftarlarının mallarına el koydu ve bu mallara; "Bunlar zındıkların mallarıdır." dedi.

İbnü'l-Cevzi dedi ki: "Bu senenin Ramazan ayında mezhep nede niyle büyük bir fitne koptu."

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKINCI SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

EŞHEB B. ABDÜLAZİZ

Eşheb b. Abdülaziz b. Ebi Davud b. İbrahim Ebu Ömer el-Amirî. Ömer b. Rüey'ye nisbet edildiğinden ötürü kendisine Ebu Ömer el-

Amirî denilmiştir. Meşhur fakihlerdendi. Bu senenin şaban ayında vefat etti.

EBÜ'L-HASAN EL-KERHÎ

Meşhur Hanefî imamlarındandır. Hicretin 260. senesinde Bağdat'ta doğdu. Ebu Hanife'nin fikhını okudu. Ülkede Hanefilerin reisliği makamına yükseldi. Kendini ibadete vakfeden, çok namaz kılan, çok oruç tutan, yoksulluğa sabreden ve insanların ellerinde bulunan mallara rağbet etmeyen bir kimseydi. Ayrıca Mutezilelikte de reis durumundaydı. İsmail b. İshak el-Kadi'den hadis dinledi. Hayve ile İbn Şahin de ondan hadis rivayet ettiler.

Ömrünün sonlarında felç oldu. Arkadaşlarının bir kısmı toplandılar ve -hastalığında kendisine yardımcı olsun, mali destekte bulunsun diye- durumunu Seyfü'd-Devle b. Hamdan'a mektupla bildirmek hususunda aralarında müşavere ettiler. Ebü'l-Hasan, arkadaşlarının bu niyetlerini anlayınca başını göğe kaldırıp şöyle dedi: "Allah'ım, rızkımı ancak daha önce bana alıştırdığın yerlerden gönder. Başkasına muhtaç etme beni." Böyle dedikten sonra Seyfü'd-Devle'nin gönderdiği para kendisine ulaşmadan vefat etti. Seyfü'd-Devle ona 10.000 dirhem göndermişti. Ancak bu para onun vefatından sonra geldi ve arkadaşları bu senenin şaban ayında o parayı sadaka olarak dağıttılar. Kendisi seksen yaşında vefat etmişti. Cenaze namazını arkadaşı Ebu Temmam Hasan b. Muhammed ez-Zeynebî kıldırdı. Vasitiler nehri kıyısında Derbi Ebi Zeyd mezarlığına defnedildi.

MUHAMMED B. SALİH B. YEZİD

Künyesi, Ebu Cafer el-Verrak'tır. Çok hadis dinledi. Sağlam bir zekası ve hafızası vardı. Sika ve zahid bir kimseydi. Ancak kendi el emeğiyle kazandığı parayı verdi. Gece namazını asla terketmezdi. Arkadaşlarından biri şöyle demiştir: "Birçok seneler onunla arkadaşlık ettim, Aziz ve Celil olan Allah'ı razı edecek işlerden başka bir iş yaptığını görmedim. Kendisine soru sorulmadan konuşmazdı. Gecenin çoğunu namazla geçirirdi."

MANSUR B. KARATEKİN

Emir Nuh es-Samanî tarafından Horasan ordularının komutanlığına tayin edilmişti. Yakalandığı bir hastalıktan kurtulamayıp bu senede vefat etti. Başka bir rivayette anlatıldığına göre o peşpeşe, günlerce içki içmiş ve bu sebeple ölmüştür.

Kendisinden sonra ordu komutanlığına Ebu Ali el-Muhtac ez-Zü-cacî atanmıştı. Bu zat, "el-Cümel" adlı nahiv kitabının musannifidir. Künyesi, Ebü'l-Kasım Abdurrahman b. İshak'tır. Nahivci ve lügatçıydı. Aslen Bağdatlıdır. Sonra Dımeşk'a yerleşmiştir. el-Cümel adlı çok faydalar içeren nahiv kitabının musannifidir. Bu kitabı Mekke'de yazmıştır. Kitabın her bir babını yazdıktan sonra Ka'be'yi tavaf eder ve insanların bu kitaptan faydalanmaları için dua ederdi. Nahiv ilmini önce Muhammed b. Abbas el-Yezidî'den, sonra Ebu Bekir b. Düreyd ve İbnü'l-Enbarî'den öğrendi. Hicretin 337. senesinin receb ayında Dımeşk'ta vefat etti. 339. senede veya 340. senede vefat ettiğine dair çeşitli rivayetler de vardır. Taberiye'de vefat ettiğine dair başka bir rivayet de bulunmaktadır. el-Cümel kitabının üzerine birçok şerhler yazılmıştır ki bunların en güzeli ve en derli toplusu İbn Uşfur tarafından yazılmış olanıdır. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKBİRİNCİ SENESİ

Bu senede Bizanslılar Suruc'u ele geçirmişler, halkını öldürüp mescidlerini yakmışlardır.

İbnü'l-Esir dedi ki: «Bu senede Umman valisi Musa b. Vecih Basra'ya hücum etti, ancak önceki kısımlarda da anlatıldığı gibi vezir Mühellebî ona karşı koydu ve şehire girmesine engel oldu.»

Bu senede Muizzü'd-Devle, vezirini cezalandırdı ve ona yüzelli kırbaç vurdurdu. Ancak onu azletmedi, aksine hapse atıp kapısına nöbetçi diktirdi.

Bu senede Mısırlılarla Iraklılar Mekke'de çatıştılar ve Mısır valisi adına hutbe okuttular. Sonra Iraklılar onları mağlub ederek Rük-nü'd-Devle b. Büveyh adına hutbe okuttular.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKBİRİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

MANSUR EL-FATİMÎ

Ebu Tahir İsmail b. Kaim Biemrillah Ebü'l-Kasım Muhammed b. Ubeydullah el-Mehdi. Mağrib ülkesinin hükümdarıydı. Otuzdokuz yaşında vefat etti. Yedi sene ve onaltı gün müddetle halifelik yapmıştı. Akıllı, cesaretli, atılgan bir kimseydi. Cesareti, atılganlığı ve metaneti hususunda kendisiyle boy ölçüşemeyecek olan Ebu Yezid el-Haricî'yi mağlup etti. Fesahat ve belağat sahibi bir kimseydi. İrticalen hutbe okurdu.

İbnü'l-Esir'in "el-Kâmil" adlı eserinde anlattığı gibi, ölüm sebebi

vücudundaki hararet azlığı idi. Tabipler onun tedavisi hususunda ihtilafa düşmüşler ve çaresiz kalmışlardı. Kendisinden sonraki dönem için Muiz el-Fatımî'yi veliaht tayin etti. Muiz, ileride de açıklaması ve adı verilecek olan Muizziye Kahiresinin banisi idi. O zaman kendisi yirmidört yaşındaydı. O da yürekli, akıllı ve ileri görüşlü bir kimseydi. Berberilerden ve o çevredeki mıntıkaların ahalisinden olan kimse-lerin çoğu ona itaat ettiler. O da kölesi Cevher el-Kaid'i gönderdi ve Cevher onun adına Mısır'a sınırdaş olan Kahire'yi inşa etti ve orada onun için bir hükümet konağı inşa etti. İki bloktan oluşan bu konak ileride de anlatılacağı gibi hicretin 364. senesinde inşa edilmişti.

İSMAİL B. MUHAMMED B. İSMAİL B. SALİH

Künyesi Ebu Ali es-Seffar'dır. Muhaddislerdendir. Müberred ile karşılaştı ve onunla arkadaşlık ederek tanındı. Hicretin 247. senesinde doğdu. Hasan b. Arefe'den, Abbas ed-Durî'den ve diğerlerinden hadis dinledi. Aralarında Darekutnî'nin de bulunduğu bir cemaat kendisinden rivayetlerde bulundu. Seksendört sene ramazan orucunu tuttu. Bu senede doksandört yaşında vefat etti. Yüce Allah ona rahmet etsin.

AHMED B. MUHAMMED B. ZİYAD

Ahmed b. Muhammed b. Ziyad b. Yunus b. Dirhem Ebu Said b. el-Arabî. Mekke'de yaşadı. Harem şeyhi oldu. Cüneyd b. Muhammed, en-Nurî ve diğerleriyle arkadaşlık etti. Hadis müsnedi ve sofîye ile ilgili kitaplar tasnif etti.

İSMAİL B. KAİM B. MEHDİ

Mansur el-Ubeydî lakabıyla lakaplandı. Fatımî olduğunu iddia etti. Mağrib ülkesinin hükümdarlığını yaptı. Kahire şehrinin kurucusu Muiz'in babasıdır. Kendisi de Mağrib ülkesinde Mansuriye şehrini kurmuştur.

Onunla ilgili olarak Ebu Cafer el-Mervezî şöyle demiştir:

«Ebu Yezid el-Haricî'yi bozguna uğrattığı seferine ben de kendisiyle birlikte çıkmıştım. Yolda gitmekte iken bir ara mızrağı yere düştü. İnip yerden kaldırdım ve ona uzattım. Sonra yolda giderken şairin şu sözünü okuyarak onunla şakalaştım:

"Asasını yere bıraktı ve orada ikamet etti. Tıpkı yolcunun dönüş esnasında gözünün aydınlanması gibi rahatladı."

O da bana şöyle dedi: "Niçin Cenâb-ı Allah'ın buyurduğu ayet-i kerimeyi okumadın? Şunu okusaydın daha iyi olurdu:

"Biz de Musa'ya: "Asânı koyuver" dedik. o da koyuverdi: Hemen onların uydurduklarını yutmaya başladı. Hak tahakkuk etti. Onların yaptıkları boşa gitti. İşte orada yenildiler, küçük düştüler." (el-A'râf, 117-120.)

Ben kendisine dedim ki:

— Sen Rasûlullah (s.a.v.)'in kızının oğlusun. Bildiğin şeylerin sadece bir kısmını söyledin. Bense bildiklerimin en üstününü söyledim.»

İbn Hallikan dedi ki: «Böyle bir hadise, Abdülmelik b. Mervan hakkında da cereyan etmişti. O, Haccac-ı Zalim'e, Mescid-i Aksa için bir kapı inşa etmesini ve üzerine de kendi adını yazmasını emretmişti. Bu emir üzerine Haccac onun için bir kapı inşa etmiş, sonra da kendi adına da bir kapı inşa ettirmişti. Kapı inşaatı tamamlandıktan sonra Abdülmelik'in adına yaptırılan kapının üzerine bir yıldırım düşmüş ve kapıyı yakmıştı. Bunun üzerine Abdülmelik Irak'ta bulunan Haccac'a bir mektup yazarak bu konuda ne düşündüğünü sormuş, Haccac da ona şu cevabı göndermişti:

"Ben ve senin durumu yüce Allah'ın şu ayet-i kerimesinde verdiği misale benzemektedir:

"Ey Muhammed! Onlara, Âdem'in iki oğlunun kıssasını doğru olarak anlat: İkisi birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerininki kabul edilmemişti. Kabul edilmeyen; 'Andolsun seni öldüreceğim' deyince kardeşi: 'Allah ancak sakınanların takdimesini kabul eder' demişti." (el-Mâide, 27.)

Halife, bu cevabı üzerine Haccac'dan memnun ve hoşnud olmuştu.»

Mansur, bu sene görülen şiddetli soğuklardan ötürü ölmüştür. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKİKİNCİ SENESİ

Bu senede Halep valisi Seyfû'd-Devle, Bizans topraklarına girdi. Bizanslılardan çok sayıda adam öldürdü. Bir kısmını da esir aldı. Bol miktarda ganimet elde edip salimen geri döndü.

Bu senede Mekke'de hacılar arasında anlaşmazlık meydana geldi. İbn Toğac'ın adamlarıyla Muizzü'd-Devle'nin adamları arasında çarpışmalar cereyan etti. Iraklılar, İbn Toğac taraftarlarını mağlub edip Muizzü'd-Devle adına hutbe okuttular. Haccın tamamlanmasından sonra yine ihtilafa düştüler. Iraklılar, yine İbn Toğac'ın adamlarını mağlub ettiler. Horasanlılarla Samaniler arasında çok savaşlar cere-

yan etti ki "el-Kâmil" adlı eserinde İbnü'l-Esir bu savaşları bütün safahatıyla detaylı olarak anlatmaktadır.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKİKİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

ALİ B. MUHAMMED B. EBİ'L-FEHM

Künyesi Ebü'l-Kasım'dır. Tenuh kabilesindendir. Kadı Ebü'l-Kasım et-Tenuhî'nin dedesidir. Hatib Bağdadî'nin şeyhidir. Antakya'da doğdu. Bağdat'a geldi ve orada Ebu Hanife'nin mezhebine göre fıkıh öğrendi. Mutezile ekolüne göre kelamı bilirdi. İlm-i nücumu da bilir, şiir okurdu. Ahvaz'da ve diğer şehirlerde kadılık yaptı. Bağavî'den ve diğerlerinden hadis dinledi.

Zeki, kavrayışlı, hafızası sağlam bir kimseydi. Henüz onbeş yaşında iken, şair Da'bül'ün kasidesini bir gecede ezberledi ki, bu kaside 600 beyit idi. Ertesi sabah kasideyi ezbere okuyunca babası kalkıp onu kucakladı. Gözlerinin ortasından öptü ve şöyle dedi: "Ey oğulcuğum, bu uzun kasideyi bir gecede ezberlediğini sakın kimseye söyleme ki sana nazar değmesin."

İbn Hallikan'ın anlattığına göre Ali b. Muhamed, vezir Mühellebî'nin nedimi idi. Seyfü'd-Devle b. Hamdan'ın ziyaretine gitti. Seyfü'd-Devle ona ikram ve ihsanda bulundu. O da Seyfü'd-Devle'ye kendi güzel şiirlerinden bazılarını okudu. Okuduğu şiirlerinden biri şapla ilgili şu şiiri idi:

"Sana gelen sanki güneşten yaratılmış ve gündüzleyin bir bardak içinde zuhur etmiştir.

Havadır ama kurudur, sudur ama akar değildir.

O kaseyi elinde dolaştıran kişi sanki güneşin zevale veya gündüze meyledişi gibi bir parlaklık saçar.

Yasemin zırhına bürünmüş ve yeniden sanki nar çiçeği rengine bürünmüştür."

MUHAMMED B. İBRAHİM

Muhammed b. İbrahim b. Hüseyin b. Hasan b. Abdülhallak Ebü'l-Ferec el-Bağdadî. Şafiî fıkıhçısıydı. İbn Sekre adıyla tanınırdı. Mısır'a yerleşti, orada hadis rivayet etti. Ebü'l-Feth b. Mesrur, ondan hadis rivayet etmiş ve kendisinde biraz gevşeklik (leyyin) bulunduğunu söylemiştir.

MUHAMMED B. MUSA B. YAKUB

Muhammed b. Musa b. Yakub b. Me'mun b. Harun Reşid. Künyesi, Ebu Bekir'di. Hicretin 268. senesinde Mekke valiliğine tayin edildi. Sonra Mısır'a geldi. Orada Ali b. Abdülaziz el-Bağavî'den, İmam Malik'in "Muvatta" adlı hadis kitabını okudu ve rivayet etti. Güvenilir bir ravi idi. Bu senenin zilhicce ayında Mısır'da vefat etti.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKÜÇÜNCÜ SENESİ

Bu senede Seyfü'd-Devle b. Hamdan ile Domestikos arasında bir savaş meydana geldi. Domestikos'un adamlarından bir kısmı öldürüldü. Aralarında büyük komutanların bulunduğu bir grup adamı da esir alındı. Öldürülenler arasında Domestikos'un oğlu Konstantin de vardı. Bu savaş bu senenin rebiyülevvel ayında yapıldı.

Sonra Domestikos çok asker topladı ve bu senenin şaban ayında Seyfü'd-Devle ile tekrar karşı karşıya geldi. Aralarında büyük savaşlar ve şiddetli çarpışmalar cereyan etti. Zafer Müslümanların oldu. Cenâb-ı Allah, kafirleri yardımsız bırakıp hezimete uğrattı. Onlardan çok sayıda adam öldürüldü ve reislerinden bir grup esir alındı. Esir alınanlar arasında Domestikos'un damadı ve kızının oğlu da vardı.

Bu senede insanlar çeşitli çok hastalıklara hammaya ve boğaz ağrılarına müptela oldular.

Bu senede Horasan ve Maveratünnehir valisi Emir Hamid b. Nuh b. Nasr es-Samanî vefat etti. Kendisinden sonra yerine oğlu Abdülmelik geçti.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKÜÇÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

HASAN B. AHMED

Künyesi Ebu Ali'dir. Katiplik yapmıştır. Mısırlıdır. Ebu Ali er-Ruzbarî ve diğerleriyle arkadaşlık yapmıştır. Osman el-Mağribî onun büyük bir insan olduğunu ifade edip şöyle derdi: "Katip Ebu Ali, Allah yolunun yolcularındandır."

Hasan b. Ahmed'in Ebu Abdirrahman es-Sülemî tarafından nakledilen güzel sözlerinden biri şudur:

"Sevgi rüzgarlarının kokusu, gizleseler bile sevenlerin üzerinden etrafa saçılır, her ne kadar bunu gizleseler de bunun delilleri ortaya çıkar. Her ne kadar üzerini perdeleseler de açığa çıkar."

Böyle dedikten sonra da şu şiiri okudu:

"İnsanların nefisleri onun zikrini bir sır olarak gizleseler de, Onun kokusu, konuştuklarında ortaya çıkar. Nefesleri o güzel kokuyu çıkarıp ortaya çıkar. Misk kokusunun sırrı rüzgara bırakıldığında hiç gizlenir mi?"

ALİ B. MUHAMMED B. UKBE B. HÜMAM

Künyesi Ebü'l-Hasan eş-Şeybanî'dir. Kûfelidir. Bağdat'a geldi ve orada bir cemaatten hadis dinledi. Darekutnî de kendisinden hadis dinleyip rivayet etti. Sika ve adaletli bir ravi idi. Çok Kur'ân okuyan fakih bir kimseydi. Yetmişüç sene müddetle hakimlerin huzurunda şahidlik yaptı. Şahadeti hakimler nezdinde makbuldü. Hamza ez-Zeyyad Camii'nde yetmiş küsur sene müezzinlik yaptı. Daha önce babası da aynı şekilde orada bir o kadar süreyle müezzinlik yapmıştı.

MUHAMMED B. ALİ B. AHMED

Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Abbas el-Kerhî. Edip bir kimseydi. Âlim, zahid ve takvalıydı. Her gün Kur'ân'ı hatmederdi. Devamlı oruç tutardı. Abdan'dan ve akranlarından hadis dinleyip rivayet etti.

EBÜ'L-HAYR ET-TINANÎ

Abid ve zahid bir kimseydi. Arap asıllıdır. Antakya'nın kazalarına bağlı Tınan köyünde ikamet ederdi. Eli kesik olduğu için kendisine "Akta" (kesik) denilirdi. Daha önce Cenâb-ı Allah'a bir söz vermiş, ama bu sözünü bozmuştu. Bir zaman tesadüfen çölde dolaşmakta, tenhalarda ibadet etmekte iken bir hırsız topluluğuyla birlikte yakalandı ve onlarla beraber eli kesildi. Harika halleri ve kerametleri vardı. Sağlam olan tek eliyle zenbil dokurdu. Adamın biri yanına gitmiş ve onun bu durumunu görünce hayatta olduğu müddetçe bu durumunu kimseye anlatmaması için ondan söz almıştı. Adam da ona bu hususta kesin söz vermiş ve sözüne bağlı kalmıştı.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKDÖRDÜNCÜ SENESİ

İbnü'l-Cevzî dedi ki: Bu senede Bağdat, Vasıt, İsfahan ve Ahvaz şehirlerinde kan, safra ve vebadan oluşan bir hastalık salgın halinde insanlara musallat oldu. Bu yüzden birçok insan öldü. Öyle ki her gün 1.000'e yakın kişi toprağa veriliyordu.

Bu senede çok miktarda çekirge baskını oldu. Bunlar sebzeleri, meyveleri ve ağaçlardaki yaprakları yeyip tükettiler.

Muharrem ayında Muizzü'd-Devle, kendisinden sonra emirü'l-umera olması için oğlu Ebu Mansur Bahtiyar'ı veliaht tayin etti.

Bu senede Azerbaycan taraflarında bir adam ortaya çıkıp gaybı bildiğini iddia etti. Bu kişi, et yemeyi ve hayvani ürünleri haram kılıyordu. Bir defasında adamın biri onu evine konuk etti ve ona iç yağı karıştırılmış bir tarhana çorbası takdim etti. O da bu çorbayı yedi. Ev sahibi, sofrada bulunanların tümünün huzurunda ona dedi ki: "Sen gaybı bildiğini iddia ediyorsun, ama bu çorba senin haram kıldığın iç yağı ile yapılmıştır. Bunu neden bilemedin?!" Bundan sonra insanlar onun etrafından dağılıp gittiler.

Bu senede Muiz el-Fatımî ile Endülüs hükümdarı Abdurrahman Nasır el-Ümevî arasında çok savaşlar cereyan etti. Bu savaşların tüm safahatını İbnü'l-Esir anlatmıştır.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKDÖRDÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

OSMAN B. AHMED

Osman b. Ahmed b. Abdullah b. Yezid Ebu Amr ed-Dakkak. İbn Semmak adıyla bilinirdi. Hanbel b. İshak ile diğerlerinden hadis rivayet etti. Darekutnî ile diğerleri de kendisinden rivayetlerde bulundular. Sika ve sebatkâr bir ravi idi. Kendi eliyle birçok eserler yazdı. Bu senenin rebiyülevvel ayında vefat etti ve Babü't-Tibn mezarlığına defnedildi. Cenazesine 50.000 kişi katılmıştı.

MUHAMMED B. AHMED B. MUHAMMED B. AHMED

Künyesi Ebu Cafer es-Sümmanî'dir. Kadılık yapmıştır. Hicretin 361. senesinde doğdu. Bağdat'a yerleşti ve orada hadis rivayet etti. Güvenilir, cömert, güzel sözlü ve âlim bir kişiydi. Iraklıların mezhebine tabiydi. Evi âlimlerin toplantı yeri idi. Sonra Musul kadılığına tayin edildi ve bu senenin rebiyülevvel ayında orada vefat etti.

MUHAMMED B. AHMED B. BATTE B. İSHAK EL-İSFAHANÎ

Künyesi, Ebu Abdillâh'tır. Nisabur'a gidip yerleşti. Sonra İsfahan'a döndü.

Burada sözünü ettiğimiz bu zat, Abdullah b. Batte el-Akberî değildir. Çünkü Abdullah b. Batte el-Akberî, bu kişiden önce yaşamış olup Taberanî'nin şeyhidir. Ama kendisinden bahsetmekte olduğumuz ikinci İbn Batte ise Taberanî'den rivayette bulunmuştur ve

Hanbelî fakihidir. Dedesi İbn Batte b. İshak Ebu Said de muhaddislerden idi. İbnü'l-Cevzî, "el Muntazam" adlı eserinde ondan bahsetmiştir.

MUHAMMED B. MUHAMMED B. YUSUF B. HACCAC

Künyesi, Ebü'n-Nadr'dır. Fakihdir. Tus şehrindeydir. Âlim, güvenilir ve abid bir şahsiyettir. Gündüzleri oruç tutar, geceleri namaz kıldı. Azığından fazlasını sadaka olarak verirdi. İyiliği emredip kötülüğü yasaklardı. Hadis toplamak amacıyla uzak iklimlere ve beldelelere seyahatlerde bulundu. Geceyi üç kısma ayırmıştı. Bir kısmı uyku, bir kısmı eser yazmak, bir kısmı da okumak içindi. Vefatından sonra adamın bir onu rüyasında görmüş ve ona: "Amacına ulaşabildin mi?" diye sormuş o da şu cevabı vermişti: "Evet, vallahi Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanındayız. Hadisle ilgili eserlerimi ona arzettim. O da kabul etti."

EBU BEKİR B. HADDAD

Şafî fıkıhçısıdır. Asıl adı Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Ebu Bekir b. Haddad'dır. Şafî imamlarından. Neseî'den rivayetlerde bulunmuş ve: "Ben onu kendimle Aziz ve Celil olan Allah arasında bir hüccet olarak benimseyip kabul ettim." demiştir. İbn Haddad, fûruatla ilgilenen bir fakih. Muhaddis, nahivci, ibaresi fasih, görüşü keskin ve fûruata dikkatle nazar eden bir zattı. Fûruatla ilgili benzersiz bir eseri vardır. Ebu Ubeyd b. Harbeveyh'e vekaleten Mısır kadılığı yaptı. "Tabakatü's-Şafiiyye" adlı kitapta kendisinden bahsetmiştir.

EBU YAKUB EL-EZRAÎ

İshak b. İbrahim b. Haşim b. Yakub en-Nehdî.

İbn Asakir dedi ki: «Ebu Yakub el-Ezraî yani İshak b. İbrahim, Ezruat haklıdır. Ezruat, Belka'ya bağlı bir şehirdir. Sika ravilerden ve Allah'ın salih kullarındandır. Hadis toplamak amacıyla çeşitli memleketlere seyahatlerde bulundu. Hadis toplayıp rivayet etti. Dımışk'ın en önde gelen şahsiyetlerinden, abidlerinden ve âlimlerinden bir cemaat da kendisinden hadis rivayet etti.»

İbn Asakir, onun salihliğine ve harikulade bir şahsiyet olduğuna delalet eden bazı durumlarını ve sözlerini nakletmiştir. Onun sözlerinden biri şudur:

"Cenâb-ı Allah'tan gözlerimi almasını diledim. İşte kör oldum, ab-

dest alırken sıkıntı çektiğimde Cenâb-ı Allah'tan gözlerimi bana tekrar geri vermesini diledim. İşte gözlerimi bana tekrar verdi."

Ebu Yakub el-Ezraî, bu senede Dımışk'ta vefat etti. İbn Asakir de bunun sahih olduğunu söylemiştir. Vefat ederken doksan küsur yaşındaydı.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKBEŞİNCİ SENESİ

Bu senede Ruzbihan, Muizzü'd-Devle'ye başkaldırdı, Ahvaz taraflarına çekildi. Daha önce kendisiyle savaşmakta olan Mühellebi'nin maiyetindeki bir grup asker de bu isyancıya iltihak ettiler.

Muizzü'd-Devle bunu duyunca bir türlü inanamadı. Çünkü o Ruzbihan'a iyilikte bulunmuş, zelil olduktan sonra kendisinin kadrini yüceltmişti. Ama daha sonra durumun gerçek olduğunu anlayınca onunla savaşmak üzere yola çıktı. Halife Muti Lillah da, Nasirü'd-Devle b. Hamdan'dan korktuğu için onun peşine takıldı. Onun, oğlu Ebül-Merca Cabir'le birlikte bir ordu hazırlayıp harekete geçirdiğini ve ele geçirmek üzere Bağdat'a sevkettiğini duymuştu.

Muizzü'd-Devle, hacibi Sebüktekin'i Bağdat'a gönderdi. Kendisi de Ruzbihan'ın üzerine hücum etti. İkisi şiddetle savaştilar. Muizzü'd-Devle, Ruzbihan'ı hezimete uğrattı. Adamları darmadağın oldu ve Ruzbihan'ın kendisi, Muizzü'd-Devle tarafından esir alınıp Bağdat'a getirilerek zindana atıldı. Sonra da geceleyin onu zindandan çıkarıp boğdurdu. Çünkü Deylemliler onu zorla zindandan çıkarmaya kasdetmişlerdi. Böylece Ruzbihan ile kardeşlerinin adı sanı yokoldu. Daha önce o ateş gibi parlamış ve etrafa ün salmıştı.

Türkler, Muizzü'd-Devle'nin yanında itibar sahibi oldular. Deylemlilerse itibarlarını yitirdiler. Çünkü Ruzbihan ile kardeşleri meselesinde Deylemlilerin hainlikleri ortaya çıkmıştı. Muizzü'd-Devle bunu anladığı için onları gözden çıkardı.

Bu senede Seyfü'd-Devle Bizans'a girdi. Birçok Bizanslıyı öldürdü. Bir kısmını esir alıp Halep'e döndü. Bizanslılar buna çok öfkelen-diler. Asker toplayıp Meyyafarikin'e (Silvan'a) hücum ettiler. Bir kısım halkı öldürüp bir kısmını esir aldılar. Evleri yakarak geri döndüler. Deniz yoluyla Tarsus'a doğru gittiler. Orada ahaliden 1.800 kişiyi öldürdüler. Bir kısmını esir alıp köylerin çoğunu yaktılar.

Bu senede Hemedan'da şiddetli bir deprem meydana geldi. Bu yüzden evler yıkıldı. Kasr-ı Şirin, bir yıldırım nedeniyle ikiye bölündü. Yıkıntılar altında çok sayıda insan öldü.

İsfahanlılarla Kumlular arasında Kumluların sahabelere sövmeleri nedeniyle büyük bir fitne meydana geldi. İsfahanlılar, Kumluların üzerine hücum ederek onlardan çoğunu öldürdüler. Tüccarların

mallarını yağmaladılar. Rüknu'd-Devle de Kumlulara karşı gazaba geldi. Çünkü kendisi Şii idi. İsfahan halkı Kumluların çok miktardaki malına el koydular.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKBEŞİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

GULAM-I SA'LEB

Asıl adı, Muhammed b. Abdülvahid b. Ebi Haşim, Ebu Amr ez-Zahid Gulam-ı Sa'leb'dir. Kedimî'den, Musa b. Selh el-Veşşa'dan ve diğer kimselerden hadis rivayet etti. Bir cemat de kendisinden rivayetlerde bulundu. Kendisinden en son rivayette bulunan zat, Ebu Ali b. Şazan'dır.

Gulam-ı Sa'leb, çok ilim sahibi, zahid, hafızası sağlam, güçlü bir kimseydi. Ezberlediği hadislerin çoğunu kendisi yazdı, ezberlediklerini hafızasında sağlam bir şekilde muhafaza etti. Çok garip hadisler rivayet ettiğinden ötürü bazı raviler onu yalancılıkla itham ettiler.

Kadı Ebu Ömer'in çocuğunu terbiye edip eğitiyordu. Onunla kadı arasında şöyle bir hikaye geçmişti:

Gulam-ı Sa'leb Ebu Amr, ezberindeki otuz meseleyi şahidleri ve Arap edebiyatındaki delilleri ile yazdırıyordu. Bu meselelerden bazıları için cidden garip karşılanan iki beyiti şahid olarak gösterdi. Kadı Ebu Ömer, bu beyiti, Ali b. Düreyd ile İbnü'l-Enbarî ve İbn Muksim'e okudu. Ama onlar da bu iki beyitten hiçbir şey anlamadılar. Hatta İbn Düreyd: "Bunu Ebu Amr kendi kafasından uydurmuştur." dedi.

Ebu Amr geldiğinde Kadı Ebu Ömer, İbn Düreyd'in kendisi hakkında söylediklerini ona nakletti. Ebu Amr, kadıdan Arap divanlarına dair kitaplarını kendisine getirmesini istedi. Söz konusu otuz meseleyi araştırdı ve bunlardan her biri için Arap edebiyatından birer şahid buldu. Sonra dedi ki: "O iki garip beyite gelince, efendim Sa'leb senin de hazır bulunduğun bir mecliste bize okumuştur. Babam o beyitleri senin falanca defterine yazmıştı." Kadı Ebu Ömer, o defteri getirtti. Açıp baktıklarında o iki beyiti defterde gördüler. İbn Düreyd bundan haberdar olunca artık zahid bir şahsiyet olan Ebu Amr'a dil uzatmadı. Ölünceye kadar onun adını dahi ağzına almadı.

Ebu Amr (Gulam-ı Sa'leb) bu senenin zilkade ayının onüçünde pazar günü vefat etti, pazartesi günü defnedildi. Maruf el-Kerhî'nin Bağdat'taki mezarının karşı tarafındaki sıraya defnedilmişti. Allah ona rahmet etsin.

MUHAMMED B. ALİ B. AHMED B. RÜSTEM

Künyesi, Ebu Bekir el-Madraî'dir. Katiplik yapmıştır. Hicretin 255. senesinde Irak'ta doğdu. Babası ve kardeşi Ahmed'le birlikte Mısır'a gitti. Humaraveyh b. Ahmed b. Tolon'un harac işleri müdürlüğünü yaptı. Daha sonra bu zat, insanların önde gelenlerinden ve büyüklerinden biri oldu. Ahmed b. Abdülcebbar ile onun tabakasında bulunan kimselerden hadis dinledi.

Hatib Bağdadî, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Benim kapımda katiplerden yaşlı bir adam vardı. Kendisi artık emekli olmuş, vazife yapmıyordu. Bir gün rüyamda babamı gördüm. Bana şöyle diyordu: "Ey oğulcuğum, sen Allah'tan korkmuyor musun? Sen kendi keyfine bakıyor, lezzetlerinle meşgul oluyorsun. İnsanlarsa senin kapında açlıktan ve çıplaklıktan ötürü adeta helak olmak üzeredirler. İşte falan adam var ya, onun şalvarı parçalanmıştır. Yenisini alacak güçte değildir. Sen onun durumunu ihmal etme. Onunla ilgilen."

Uykudan panik içinde uyandım. O yaşlı adama iyilikte bulunmaya niyetlendim. Sonra tekrar uykuya daldım.

Görmüş olduğum rüyayı artık unutmuştum. Bir ara ben hükümet konağına gitmekte iken babamın rüyada bana hatırlattığı o adamın zayıf bir bineğe binmiş olduğunu gördüm. Adam beni görünce bineğinden inmek istedi. Fakat şalvarı yırtık olduğundan ötürü baldırını gördüm. Şalvarsız bir mest giymişti. Bu durumunu görünce rüyayı hatırladım. Adamı yanıma çağırdım ve ona 1.000 dinar ve biraz da gıyecek verdim. Ayrıca vazifesi karşılığında ona 200 dinar aylık bağladım. İleride de ona ayrıca iyilikte bulunacağıma dair kendisine söz verdim.»

AHMED B. MUHAMMED B. İSMAİL

Ahmed b. Muhammed b. İsmail b. İbrahim Tabataba b. İsmail b. İbrahim b. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebi Talib eş-Şerif el-Haseni er-Ressi Ebü'l-Kasım el-Mısırî. Şairdi. Mısır'daki Talibilerin nakibi idi. Onun şiirlerinden biri şudur:

"Kadın bir hayal esintisine dedi ki: Beni ziyaret etti ve geçip gitti. Allah için onun evsafını ver; ne eksik söyle ne de fazlalaştır.

Ben de dedim ki: Onu gördüm, keşke susuzluktan ölseydi ve bana şöyle dedi: Dur, şu suya gelme.

Kadın dedi ki: Doğru söyledin. Sevginin ve aşkın vefası onun adettir. "Ey ciğerimin üzerine" diyene şu serin su verilseydi."

Ahmed b. Muhammed, bu senenin bitimine beş gün kala salı gecesi vefat etti.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKALTINCI SENESİ

Bu senede sahabelere sövdükleri için Karmatîlerle Ehl-i Sünnet arasında fitne meydana geldi. İki taraftan da çok sayıda adam öldürüldü.

Bu senede deniz suyu seksen zira', başka bir rivayete göre bir kulaç kadar alçaldı. Daha önce görülmeyen bazı dağlar ve adalar ortaya çıktı.

Bu senede Irak'ta, Rey'de, Cebel'de, Kum'da ve benzeri yerlerde peşpeşe devam eden birçok depremler meydana geldi ve bunlar kırk gün kadar devam etti. Bir ara sakinleşiyor sonra yeniden sarsıntı meydana geliyordu. Bu sebeple birçok binalar yıkıldı, çok sular yeraltına çekildi. Çok insan canından oldu.

Bu senede Muizzü'd-Devle b. Büveyh, Musul'daki Nasirü'd-Devle b. Hamdan ile savaşmak üzere hazırlığa girişti. Nasirü'd-Devle kendisine mektup yazarak her sene belli miktarda mal ve para vermeyi taahhüt etti. Muizzü'd-Devle sustu. Ama Nasirü'd-Devle bu kadar taahhüd altına girmiş iken Muizzü'd-Devle ondan vazgeçmedi. İleride de anlatılacağı gibi ertesi sene onun üzerine tekrar hücumla geçti.

Bu senenin ekim ayında insanların vücutlarının muhtelif yerlerinde şişkinlikler, burunlarında ve boğazlarında hastalıklar ve ani ölümler meydana geldi. Öyle ki bir hırsız, bir eve girmek için duvardan bir gedik açmış, bu gedikte ölmüştü. Yine bir kadı, cübbesini giyip mahkemeye çıkmak üzereyken mestlerinden birini giymiş, diğerini daha giyemeden bulunduğu yerde yığılıvermiş ve ölmüştü.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKALTINCI SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. ABDULLAH B. HÜSEYİN

Künyesi Ebu Hüreyre el-Özrî'dir. Hadis şeyhlerinin huzurunda hadis yazardı. Ebu Müslim el-Keccî'den ve diğerlerinden hadis dinleyip yazmıştır. Güvenilir bir ravidir. Bu senenin rebiyülevvel ayında vefat etti.

HASAN B. HALEF B. ŞÂZAN

Künyesi, Ebu Ali el-Vasitî'dir. İshak el-Ezrak'dan, Yezid b. Ha-

run'dan ve diğerlerinden hadis rivayet etti. Buharî, Sahih'inde ondan hadis rivayet etmiştir. Hasan b. Halef, bu senede vefat etti.

İbnü'l-Cevzî'nin, "el-Muntazam" adlı eserinde bu senede vefat eden kimselerden bahsederken ondan böyle söz ettiğini gördüm. Doğrusunu Allah bilir.

EBÜ'L-ABBAS EL-ASAM

Asıl adı, Muhammed b. Yakub b. Yusuf b. Makil b. Sinan b. Abdillâh el-Ümevî'dir. Emevilerin azatlısıdır. Künyesi Ebü'l-Abbas el-Asam'dır. Hicretin 247. senesinde doğdu. Zühelî'yi gördü, ama ondan hadis dinleyemedi.

Babası kendisini İsfahan'a, Mekke'ye Mısır'a, Şam'a, Cezire'ye, Bağdat'a ve diğer şehirlere götürdü. Oralarda birçok hadis âliminden hadis dinledi. Sonra otuz yaşında Horasan'a döndü. Büyük bir muhaddis oldu, ancak daha sonra kulağı sağırlandı. Bu hastalığı şiddetlendi. Öyle ki yanında bir eşek anırsa bile duyamazdı. Mescidinde otuz sene müddetle müezzinlik yaptı. Yetmişaltı sene müddetle hadis nakletti. Hadisçilerin dedeleriyle torunlarını bir araya getirdi. Sika, doğru sözlü, güvenilir, zaptı sağlam bir hadisçiydi. Vefatından bir ay önce gözlerini kaybetti. Ezbere 14.000 hadis ve 7.000 hikaye bilirdi. Doksandokuz yaşında iken vefat etti.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKYEDİNCİ SENESİ

Bu senenin nisan ayında Bağdat'ta ve diğer doğu illerinde deprem meydana geldi. Bu yüzden çok insan öldü. Çok evler yıkıldı. Nisan ayının sonu ile mayıs ayında çok miktarda çekirge ortaya çıktı. Bunlar yaz ürünlerini ve meyvelerini telef ettiler.

Bu senede Bizanslılar Diyarbakır ve Silvan şehirlerine girdiler. 1500 kişiyi öldürdüler. Samsat şehrini alıp tahrib ettiler.

Bu senenin muharrem ayında Muizzü'd-Devle Musul'a giderek orayı Nasirü'd-Devle'nin elinden aldı. Nasirü'd-Devle peşinden gitti. O da kardeşi Seyfü'd-Devle'nin yanına Halep'e gitti. Sonra Seyfü'd-Devle, Muizzü'd-Devle'ye haber salarak kendisi ile kardeşi arasında bir barış yapılmasını istedi. Nasirü'd-Devle'nin yıllık 2.900.000 dinar vermesi şartıyla aralarında barış antlaşması yapıldı. Antlaşma yapıldıktan sonra Muizzü'd-Devle Bağdat'a döndü.

Ülkenin her tarafında Rafizilik yayılmış, Büveyh oğullarıyla Beni Hamdan ve Fatımîler, sahabelere söver olmuşlardı. Bütün Mısır, Şam, Irak, Horasan ve diğer memleketlerin hükümdarları Rafizi olmuşlardı. Hicaz ve diğer ülkelerle Mağrib ülkesi ahalisinin büyük bir

kısmı da Rafizi olmuşlardı. Bunların halklarının çoğu sahabelere söyüyor ve onları tekfir ediyorlardı.

Bu senede Muiz el-Fatımî, azatlısı komutan Ebü'l-Hasan Cevher'i büyük bir orduyla harekete geçirdi. Beraberinde Ziri b. İnad es-Sinhacî de vardı. Bunlar Mağrib ülkesinin uç taraflarında birçok yerleri fethettiler ve nihayet Atlas Okyanusu'na kadar vardılar. Komutan Cevher, kendisi için okyanustan bir balık avlanmasını emretti. Yakalanan balık bir su testisinin içine konularak Muiz el-Fatımî'ye gönderildi. Komutan Cevher, bundan sonra onun nezdinde itibar sahibi oldu ve kıymeti arttı. Vezir mertebesine yükseldi.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKYEDİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

ZÜBEYR B. ABDURRAHMAN

Zübeyr b. Abdurrahman b. Muhammed b. Zekeriya b. Salih b. İbrahim. Künyesi, Ebu Abdullah'tır. Esterabadlıdır. Hadis toplamak için çeşitli yerlere seyahatlerde bulundu, hadis dinledi. Hasan b. Süfyan'dan, İbn Huzeyme'den, Ebu Ya'lâ'dan ve diğer bazı kimselerden hadis dinledi.

Hafızası sağlam, doğru sözlü bir hadis hafızı idi. Şerhler ve bablar tasnif etti.

EBU SAİD B. YUNUS

"Tarihu Mısır" adlı kitabın sahibidir. Asıl adı Abdurrahman b. Yunus b. Abdül-A'lâ es-Sadeî'dir. Mısırlıdır. Tarihçidir.

Çok hadis rivayet eden bir hadis hafızıdır. İnsanların günlerini, savaşlarını ve tarihlerini iyi bilen bir kişiydi. Mısırlılar ve Mısır'a gelen kimseler için cidden faydalı bir tarihi vardır.

Ebü'l-Hasan Ali adında bir oğlu vardı. Bu oğlu müneccimdi. Yıldızların hareketlerini gösteren bir cetveli (zeyc) vardı ki, bu ilimle uğraşan kimseler bu cetvele müracaat ederlerdi. Tıpkı hadisçilerin de onun babasının kavillerine, tarihine müracaat ettikleri gibi.

Ebu Said b. Yunus, hicretin 281. senesinde doğdu ve bu senenin cemaziyelahir ayının 26'sında pazartesi günü Kahire'de vefat etti.

NAHİVCİ İBN DÜRÜSTVEYH

Abdullah b. Cafer b. Dürüstveyh b. Merzüban Ebu Muhammed el-Farîsî. Nahivciydi. Bağdat'a yerleşti. Abbas ed-Dûrî'den, İbn Ku-

teybe'den ve Müberred'den ders aldı. Darekutnî ve diğer hadis hafızları ondan hadis dinlediler. Birçok kimseler onu övdüler. Onu övenler arasında Ebu Abdillâh b. Mendeh de vardır.

İbn Dürüstveyh, bu senenin safer ayında vefat etti. İbn Hallikan, onun faydalı birçok eseri bulunduğunu ve bu eserlerin Arap edebiyatına, nahiv ilmine ve diğer ilimlere dair olduğunu söylemiştir.

MUHAMMED B. HASAN

Muhammed b. Hasan b. Abdullah b. Ali b. Muhammed b. Abdül-melik b. Ebi's-Şevârib. Ebü'l-Hasen el-Kuraşî el-Ümevî. Bağdat kadısı idi. Güzel ahlaklı bir kimse olup çokça hadis toplamak uğruna büyük bir gayret sarfetmiştir. Bununla birlikte, idarecilik ve hakimlik yaparken rüşvet aldığı söylenmiştir. Allah rahmet eylesin.

MUHAMMED B. ALİ

Künyesi, Ebu Abdillâh el-Haşimî'dir. Dıışıklı olup hatiplik yapmıştır. Öyle sanıyorum ki Dıışık'ın Babü's-Sağır tarafındaki Hare-tü'l-Hatip mıntıkası ona nisbet edilir. İhşid'in döneminde Dıışık hatipliği yaptı. Genç, güzel yüzlü, endamı hoş, ahlâkı olgun bir kimseydi. Bu senenin rebiyülevvel ayının 27'sinde cuma günü vefat etti. Cenazesine saltanat naibi ve sayılamayacak derecede çok insanlar katıldılar. Babü's-Sağır mezarlığına defnedildi. İbn Asakir böyle demiştir.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKSEKİZİNCİ SENESİ

Bu senede Rafizilerle Ehl-i Sünnet arasında fitne koptu ve bu yüzden çok sayıda insan öldü. Babü't-Tâk'da yangın meydana geldi. Dicle'de Musul hacılarından çoğu boğuldu, Boğulanlar 600 kişi kadar dırlar.

Bu senede Bizanslılar, Tarsus, Urfa ve çevre mıntıkalara hücum ettiler. Çok kimseleri öldürüp çok kimseleri de esir aldılar. Malları ganimet olarak alıp geri döndüler.

Bu senede çok az yağmur yağdı. Kıtık meydana geldi. Fiyatlar yükseldi. İnsanlar yağmur duasına çıktılar ama yağmur yağmadı. Mart ayında çok miktarda çekirge sürüsü ortaya çıktı. Bunlar sebzeleri yeyip tükettiler. Halkın durumu cidden zorlaştı. Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz.

Bu senede Muizzü'd-Devle, Musul'dan Bağdat'a döndü. Kızını kardeşi oğlu Müeyyedü'd-Devle ile evlendirdi ve onu beraberinde Bağdat'a götürdü.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKSEKİZİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

İBRAHİM B. ŞEYBAN EL-KARMİKİNÎ

Cebel mıntıkasında sofiye şeyhi idi. Ebu Abdillâh el-Mağribî ile arkadaşlık etti. Onun güzel sözlerinden biri şudur: "Korku, kalbe girip yerleşirse kalpteki şehvet yerlerini yakar ve kalbin dünyaya rağbetini kovar."

EBU BEKİR EN-NECCAD

Ahmed b. Süleyman b. Hasan b. İsrail b. Yunus Ebu Bekir el-Neccad. Fakihî. Hanbelî imamlarından. Hicretin 253. senesinde doğdu. Abdullah b. Ahmed, Ebu Davud, Bağendî, İbn Ebi'd-Dünya ve daha birçok kimselerden ders aldı.

Hadis toplamak amacıyla çeşitli yerlere yalnayak ve yaya olarak seyahatlerde bulundu. "Müsned" adlı hadis kitabını derledi. Sünenle ilgili büyük bir kitap tasnif etti.

Mansur Camii'nde iki ders halkası vardı. Biri fıkıh dersi için, diğeri de hadis yazdırmak içindi. Darekutnî, İbn Rızkaveyh, İbn Şahin, Ebu Bekir b. Malik el-Katîf ve diğerleri ondan hadis rivayet ettiler.

Senenin tümünü oruçlu geçirir, her gece iftarını bir parça ekmekle açar ve bir lokmayı ayırıp bir tarafa bırakırdı. Cuma gecesi olunca, biriktirdiği bu lokmaları yer ve o gecenin ekmeğini de sadaka olarak yoksullara verirdi. Bu senenin zilhicce ayının 20'sinde cuma gecesi doksanbeş yaşında vefat etti. Bişr el-Hafî'nin mezarının yanına defnedildi. Allah ona rahmet etsin.

CAFER B. MUHAMMED B. NUSAYR B. KASIM

Künyesi Ebu Muhammed el-Havvas'tır. Huldî lakabıyla tanınırdı. Çok hadis dinledi. Çok hadis rivayet etti. Altmış defa hacca gitti. Güvenilir, doğru sözlü, dindar bir kimse idi.

MUHAMMED B. İBRAHİM B. YUSUF B. MUHAMMED

Künyesi Ebu Ömer ez-Zeccac'dır. Nisaburludur. Ebu Osman, Cüneyd-i Bağdadî, en-Nurî, Havvas ve diğer bazı zatlarla arkadaşlık yaptı. Mekke'de ikamet etti. Sofiye şeyhi oldu. Altmış defa haccetti. Anlatıldığına göre o, Mekke'de, kırk sene müddetle büyük ve küçük abdestini mutlaka Harem dışına çıkarak bozardı.

MUHAMMED B. CAFER B. MUHAMMED B. FUDALE

Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Fudale b. Yezid b. Abdil-melik Ebu Bekir el-Edmî. Şarkı sözleri yazarıdır. Güzel sesliydi. Kur'ân-ı Kerim'i güzel okurdu. Kur'ân okuduğunda sesi geceleyin çok uzaklardan duyulurdu.

Bir defasında Ebü'l-Kasım el-Bağavî ile birlikte hacca gitti. Medine'de iken Mescid-i Nebeviye'ye girdiler. Orada yaşlı ve âma ve bir adamın cemaata yalan ve uydurma haberler anlattığını gördüler. Bağavî: "Bu adamın sözlerini inkâr etmek gerekir." dedi. Arkadaşlarından biri kendisine şöyle dedi: "Şu anda sen Bağdat'ta değilsin ki bu adamın sözlerini inkâr ettiğin zaman insanlar senin sözlerini kabul etsinler ve seni tanısinlar. Burada seni çok az kimse tanır. Oysa bu adamı dinleyen cemaat kalabalıktır, ama kanaatımca Ebu Bekir el-Edmî'ye söyle de o Kur'ân okusun. Böylesi daha iyi olur."

Ebü'l-Kasım, Ebu Bekir el-Edmî'ye Kur'ân okumasını söyledi, o da okumaya başladı. Daha Euzü Besmele'yi tamamlamadan insanlar o yaşlı ve kör adamın etrafından dağılıp Ebu Bekir'in yanına geldiler, onu dinlemeye başladılar; adamın yanında hiç kimse kalmadı. O da güdücüsünün elinden tutup: "Beni buradan götür. Nimetler işte böylece ortadan yok olurlar." dedi.

Ebu Bekir el-Edmî, bu senenin rebiyülevvel ayının bitimine iki gece kala çarşamba günü vefat etti. Vefat ederken seksensekiz yaşındaydı.

Vefatından sonra adamın biri onu rüyasında görmüş ve ona: "Allah sana nasıl muamele etti?" diye sormuş, o da şu cevabı vermişti.

— Beni huzurunda durdurdu, çok zorlu durumlarla karşılaştım.

— Dünyada iken güzel sesle Kur'ân okuduğun halde orada zorlu durumlarla mı karşılaştın?

— Güzel sesle Kur'an okumak kadar bana zarar veren başka bir şey olmadı. Çünkü ben onu dünyalık için okumuştum.

— Peki akibetin nice oldu?

— Yüce Allah bana hitaben buyurdu ki: "Ben seksenli yaşlara ulaşmış kimseleri azaplandırmamak için kendi nefsimi yemin ettim."

EBU MUHAMMED ABDİLLAH B. AHMED

Ebu Muhammed Abdilllah b. Ahmed b. Ali b. Hasan b. İbrahim b. Tabataba b. İsmail b. İbrahim b. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebi Talib el-Haşimi el-Mısırî. Mısırlıların önde gelen büyük şahsiyetlerindendi. Evinde sürekli helva yapılırdı. Bir adam da helva için orada hep badem kırmakla meşgul olurdu. İnsanlar onun evinden belli miktarda

helva alma hakkına sahiptiler. Kimine hergün, kimine cumadan cumaya, kimine de aydan aya helva gönderilirdi. Kâfur İhşid'in her gün ondan iki kâse helva ve bir yufka ekmek alma hakkı vardı.

Muiz el-Fatımi, Kahire'ye gelip kendisiyle karşılaştığında ona şöyle sormuştu:

— Efendimiz hangi aileye mensuptur?

— Şehir halkına mensubum!

Saraya girdiğinde eşrafı topladı ve kılıcını yarısına kadar kınından çekerek: "İşte benim nesebim budur." dedi. Sonra eşrafın üzerine altın saçtı ve: "İşte, soyum budur." dedi. Onlar da: "Duyduk ve itaat ettik." dediler.

Sahih rivayete göre Muiz'e bu sözleri söyleyen kişi bu zatın oğludur ya da başka bir şeriftir. Doğrusunu Allah bilir. Çünkü bu zat bu senede altmışiki yaşında vefat etti. Muiz ise Mısır'a ancak hicretin 362. senesinde gelmişti. Nitekim bu husus ileride de anlatılacaktır.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKDOKUZUNCU SENESİ

Bu senede İsa b. Müktefi'nin oğullarından biri Azerbaycan'da ortaya çıktı ve Müstecir Billah lakabını alarak Âl-i Muhammed'den Rıza'ya bey'at çağrısında bulundu. Çünkü o zaman Merzuban'ın devletinde düzen altüst olmuştu. İki taraf şiddetlice savaştıktan sonra Müstecir'in taraftarları bozguna uğradılar. Kendisi de esir alındı ve öldü. Böylece onun işi sona ermiş oldu.

Bu senede Seyfü'd-Devle b. Hamdan, Bizans sınırlarına girerek çok sayıda Bizanslıyı öldürdü, birçok kaleler fethetti ve birçok şehri yaktı. Bazı kimseleri esir aldı. Bir miktar ganimet elde ettikten sonra geri döndü. Bizanslılar onun yolunu kestiler ve geri dönmesine engel oldular. Adamlarını kılıçtan geçirdiler. Kendisi ancak büyük mücadelelerden sonra 300 kadar süvarisi ile birlikte kurtulabildi.

Bu senede Bağdat'ta Rafizilerle, Ehl-i Sünnet arasında büyük bir fitne koptu. Bu yüzden çok insan öldü. Bu senenin sonunda Mısır Hakimî İhşid'in oğlu Atogur vefat etti. Ondan sonra yerine kardeşi Ali geçti.

Bu senede Ahvaz ile Vasıt şehirlerinin hakimi Ebü'l-Kasım Abdullah b. Ebi Abdillâh el-Beridî vefat etti.

Bu senede Mısır hacıları Mekke'den dönerlerken bir vadiye konakladıkları bir sırada aniden sel gelip onları yakaladı ve hepsini denize döktü.

Bu senede 200.000 kadar Türk Müslümanlığı kabul etti ve bunlara "Türkiman" (Türk+iman) denildi. Sonra bu bileşik kelime hafifletilerek "Türkman" şeklinde telaffuz edildi.

HİCRETİN ÜÇYÜZKIRKDOKUZUNCU SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

KÂTİP CAFER B. HARB

Büyük bir serveti vardı. Vezirlik makamına yakın bir mertebede idi. Bir gün bineğine binmiş ve maiyetiyle yoldan geçmekte iken bir adamın şu ayet-i kerimeyi okuduğunu işitti:

"İnananların gönüllerinin Allah'ı anması ve ondan inen gerçeğe içten bağlanması zamanı daha gelmedi mi?" (el-Hadid, 16.)

Bu ayeti duyunca: "Allah'ım, evet zamanı geldi!" diye çığlık attı. Bu çığlığı tekrarladı. Sonra ağlamaya başladı. Bineğinden indi. Elbiselerini üzerinden çıkarıp bir tarafa attı. Dicle suyuna girdi. Vücudunu suyun içinde gizledi. Haksız yere başkalarından gasbetmiş olduğu malları tümüyle hak sahiplerine dağıttı. Artanı da sadaka olarak verdi. Öyle ki, üzerinde hiçbir şey kalmadı. Oradan geçmekte olan bir adam ona iki elbiseyi sadaka olarak verdi. O da o sadaka elbiselerini giyinip nehirden çıktı. Kendini ölünceye kadar ilim ve ibadete vakfetti. Allah rahmet etsin.

HAFİZ EBU ALİ

Hafız Ebu Ali b. Ali b. Yezid b. Davud en-Nisaburî. Sağlam hadis hafızlarından ve güzel eserler veren hadis imamlarındandı.

Darekutnî: "O, müzehhep bir hadis imamıydı." demiştir.

İbn Ukde, ona gösterdiği kadar başka bir kimseye tevazu göstermezdi. Hafız Ebu Ali, bu senenin cemaziyelahir ayında elliiki yaşında vefat etti.

HASSAN B. MUHAMMED B. AHMED B. MERVAN

Künyesi, Ebü'l-Velid'dir. Kureyşlidir. Şafî mezhebine mensuptur. Kendi zamanında Horasan'da hadis ehlinin imamıydı. Onların en zahidi ve en atıdiydi. Fıkıh ilmini İbn Süreyc'den öğrendi. Hadisi de Hasan b. Süfyan'dan ve diğerlerinden öğrendi. Faydalı eserleri vardır. Biyografisini "Tabakatü's-Şafiye" adlı eserde anlatmışızdır. Bu senenin rebiyülevvel ayının beşinde, cuma gecesi yetmişiki yaşında vefat etti.

HAMD B. İBRAHİM B. HATTAB

Künyesi, Ebu Süleyman el-Hattabî'dir. Çok hadis dinleyip rivayet

etti. Güzel eserler hazırladı. Bunlardan biri "Me'alim" adlı eseridir. Bu eserinde Ebu Davud'un Sünen'ini şerhetmiştir. Buharî'nin şerhini yaptığı "el-A'lâm" adlı eser ile "Garibü'l-Hadis" adlı eser de ona aittir. Güzel bir zekâsı, derin bir ilmi vardı. Arap edebiyatını, ma'anîyi ve fikhı iyi bilirdi. Onun güzel şiirlerinden biri şudur:

"Hayatta olduğun sürece bütün insanlarla iyi geçin, çünkü sen idaret etme dünyasındasın.

Başkalarıyla iyi geçinen kimse rahat yaşar, iyi geçinmeyen kimse ise kısa bir süre sonra pişmanlıklara arkadaş olur."

Ebü'l-Ferec İbn Cevzî de onun biyografisini harfi harfine böyle anlatmıştır.

ABDÜLVAHİD B. ÖMER B. MUHAMMED B. EBİ HAŞİM

Kıraat ilmini en iyi bilenlerdendi. Bu hususta tasnifatı vardır. Güvenilir ve sika ravilerdendi. İbn Mücahid'den, Ebu Bekir b. Ebi Davud'dan rivayetlerde bulundu. Ebü'l-Hasan el-Hammanî de ondan rivayetlerde bulunmuştur. Bu senenin şevval ayında vefat etti ve Hayzuran mezarlığına defnedildi.

EBU AHMED EL-ASSAL

Hafız Muhammed b. Ahmed b. İbrahim b. Süleyman b. Muhammed. Ebu Ahmed el-Assal el-İsfahanî. Büyük hadis hafızlarından, imamlarından ve önde gelen ulemadandır. Hadis dinleyip rivayet etti, başkaları da ondan hadis dinleyip rivayet ettiler. İbn Mendeş dedi ki: "Dün hadis âliminden hadis dinleyip yazdım ama onun kadar zeki, onun kadar işini muhkem yapan başka birini görmedim."

Ebu Ahmed es-Assal, bu senenin ramazan ayında vefat etti. Allah ona rahmet etsin. Doğrusunu, noksanlıklardan münezze olan yüce Allah daha iyi bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİNCİ SENESİ

Bu senenin muharrem ayında Muizzü'd-Devle b. Büveyh, idrarını yapmama hastalığına yakalandı. Bundan çok rahatsız olup ızdırap çekti. Arkadaşı Sebüktekin ile veziri Mühellebî'yi bir araya getirdi. Onları barıştırdı ve oğlu Bahtiyar'a iyi davranmalarını vasiyet etti.

Sonra bu hastalıktan şifa buldu ve Ahvaz'a gitmeye niyetlendi. Çünkü bu hastalığının Bağdat'taki hava ve sudan kaynaklandığına inanıyordu. Kendisine Ahvaz'da ikamet etmesini ve havasının temiz ve suyunun berrak olduğu yüksek yerinde bir saray inşa etmesini tavsiye ettiler.

Bunun üzerine Muizzü'd-Devle, 13.000.000 dirhem harcayarak bir saray inşa ettirdi. İnşaat masraflarını karşılamak için bazı adamlarından para alma ihtiyacını hissetti. Anlatıldığına göre toplam masraf 2.000.000 dinarı bulmuştu. İnşaat henüz devam etmekte iken ve kendisi oraya yerleşmeden vefat etti. Bu sarayın inşası için Bağdat'taki hilafet alametlerinden, köşklerinden çoğunu yıktı. Yıkılanlar arasında Samarra'daki Maşuk Sarayı da vardı. Mansur ve Rusafe şehirlerindeki köşkleri ve demir kapıları söktürdü. Bu demir kapıları Ahvaz'daki kendi sarayına taşıttı. Ama sevinci tamamlanmadan öldü. O, murdar bir Rafizi idi.

Bu senede Kadı Ebü's-Saib Utbe b. Abdullah öldü. Emlakine el konuldu. Kendisinden sonra yerine oğlu Ebu Abdillâh Hüseyin b. Ebi's-Şevârib kadı olarak atandı. Yeni kadı Ebu Abdillâh, bu görev karşılığında her sene Muizzü'd-Devle'ye 200.000 dirhem vermeyi taahhüd etti. Muizzü'd-Devle de ona hil'at giydirdi. Kadı, beraberine debbâbeler ve borazanlar olarak konağına gitti. Kadılığı harç karşılığında devletten ilk alan ve bu görevde rüşvet kabul eden ilk kişi o oldu. Doğrusunu Allah bilir. Bu sebepten ötürü halife Muti Lillâh, onun huzuruna girmesine ve heyetle birlikte gelmesine izin vermedi. Sonra Muizzü'd-Devle, güvenlik kuvvetleri komutanlığını ve muhtesipliği de harç karşılığında başkalarına verdi.

Bu senede Antakya'dan bir kfile harekete geçerek Tarsus'u ele geçirmek istedi. Aralarında Antakya valisi de bulunuyordu. Franklar onlara karşı hücumla geçtiler ve onları baştan sona kılıçtan geçirdiler. Sadece vali, bedeninin birkaç yerinden yara alarak kurtulabildi.

Bu senede Seyfü'd-Devle'nin kölesi Neca, Bizans ülkesine girdi. Bir kısım Rumu öldürdü, bir kısmını esir aldı. Ganimet elde ederek salimen geri döndü.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

NUH B. ABDÜLMELİK ES-SAMANİ

Horasan, Gazne ve Maveräünnehir valisi idi. Atından düştü ve öldü. Kendisinden sonra yönetime kardeşi Mansur b. Nuh es-Samanî geçti.

ENDÜLÜS HÜKÜMDARI ABDURRAHMAN EL-ÜMEVÎ

Lakabı, Nasır Lidinillah idi. Elli sene, altı ay müddetle halifelik yaptı. Vefat ederken yetmişüç yaşındaydı. Geride onbir çocuk bıraktı.

Beyaz tenli, güzel yüzlü, iri bedenli, gövdesi uzun, bacakları kısa bir kimseydi. Mağrib ülkesine giren Emevi evladından ilk olarak "Emirü'l-Mü'minin" lakabını alan kişi o oldu. Irak'taki halifelerin za-yıfladıklarını, Fatimilerin yönetime zorbalıkla el koyduklarını görünce Mağrib'e, oradan da Endülüs'e geçti. Vefatından yirmiüç sene önce Emirü'l-Mü'minin lakabını aldı. Vefat ettiğinde kendisinden sonra yerine oğlu Hakem geçti ve Muntasır lakabını aldı.

Nasır Lidinillah Abdurrahman, Şafî mezhebine mensup, ibadete yönelen, şair bir kimseydi. Onun kadar uzun süre halifelik yapan başka biri bilinmemektedir. Elli sene müddetle halifelik yapmıştı. Ancak Mısır hükümdarı Müstansır b. Hakim el-Fatımî ondan daha uzun süre hüküm sürmüştür. Onun hakimiyet süresi -ileride de anlatılacağı gibi- altmış sene sürmüştü.

EBU SEHL B. ZİYAD EL-KATTAN

Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. Ziyad Ebu Sehl el-Kattan. Sika ve güvenilir bir hadis hafızı idi. Çokça Kur'an okurdu. Kur'an'ın manalarını çok güzel çıkarırdı. Meselâ, şu aşağıda nakledeceğimiz ayet-i kerimeyi delil alarak Mutezilîlerin kafir olduklarını iddia etmişti:

«Ey inananlar! Yolculuğa çıkan veya savaşa giden kardeşleri hakkında: "Onlar yanımızda olsalardı ölmezler ve öldürülmezlerdi" diyen inkârcılar gibi olmayın ki, Allah bunu onların kalblerinde bir hasret olarak bıraksın. Dirilten de öldüren de Allah'tır.» (Âl-i İmrân, 156.)

İSMAİL B. ALİ B. İSMAİL

İsmail b. Ali b. İsmail b. Beyan. Ebu Muhammed el-Hatebî. İbn Ebi Üsame'den Abdullah b. Ahmed'den, Kevkebi'den ve diğerlerinden hadis dinleyip rivayet etti. Darekutnî ile başkası da ondan rivayetlerde bulundular. Sika, faziletli, asaletli, insanların savaşlarını, tarihlerini bilen bir hadis hafızı idi. Senelere göre sıralanmış kronolojik bir tarihi vardır. Edebiyatçı, akıllı, zeki, doğru sözlü bir kimseydi. Bu senenin cemaziyelahir ayında seksenbir yaşında vefat etti.

AHMED B. MUHAMMED B. SAİD

Ahmed b. Muhammed b. Said b. Ubeydullah b. Ahmed b. Said b. Ebi Meryem Ebu Bekir el-Kuraşi el-Verrak. İbn Fatis adıyla da bilinir. Güzel yazı yazmakla şöhet bulmuştu. İbn Cevsa için hadis yazdı. İbn Asakir, onun biyografisini anlatmış ve bu senenin şevval ayının 25'inde vefat ettiğini bildirmiştir.

TEMMAM B. MUHAMMED B. ABBAS

Temmam b. Muhammed b. Abbas b. Abdülmuttalib Ebu Bekir el-Haşimi el-Abbasi. Abdullah b. Ahmed'den hadis rivayet etti. İbn Rızkaveyh de ondan hadis rivayet etmiştir. Bu senede seksenbir yaşında vefat etti.

HÜSEYİN B. KASIM

Künyesi, Ebu Ali et-Taberî'dir. Şafiî fıkıhçısıdır. İhtilaf hususunda fikirlerini yazan imamlardan biridir ve bu hususta ilk eser veren de kensidir. "el-İzah fi'l-Mezheb", "Kitab fi'l-Cedel", "Usulü'l-Fıkıh" ve benzeri eserleri vardır. Biyografisini "Tabakat" adlı kitapta anlatmıştır.

ABDULLAH B. İSMAİL B. İBRAHİM

Abdullah b. İsmail b. İbrahim b. İsa b. Cafer b. Ebi Cafer el-Mansur el-Haşimî. İmamdı. İbn Büveyh adıyla bilinirdi. Hicretin 263. senesinde doğdu. İbn Ebi'd-Dünya'dan ve diğerlerinden hadis rivayet etti. İbn Rızkaveyh de kendisinden hadis rivayet etti. Mansur Camii'nde uzun süre hatiplik yaptı. O camide, hicretin 330. senesinde ve ondan bir önceki senede bütün yıl olmak üzere hatiplik yaptı. Sonra o camide 330. senede Vasık hutbe irad etti. İkisi de Mansur'a neseb ba-

kımından eşit olarak ulaşırlar. Abdullah b. İsmail, bu senenin safer ayında vefat etti.

UTBE B. ABDULLAH

Utbe b. Abdullah b. Musa b. Abdullah Ebü's-Saib. Hemedanlıdır. Şafî mezhebine mensubtur. Kadılık yapmıştır. Faziletli ve yüksek bir şahsiyete sahipti. Bazı işleri karıştırdı. Vefatından sonra adamın biri onu rüyasında görmüş ve kendisine: «Allah sana nasıl muamele etti?» diye sormuş, o da şu cevabı vermişti: «Rabbim beni bağışladı ve bazı işleri karıştırdığımdan ötürü affedip beni Cennet'e gönderdi. Sonra da bana: "Ben 80'li yaşlarda ölen kimseleri azaplandırmamak için kendime söz verdim." buyurdu.»

Bu zat Şafîilerden Bağdat kadi'l-kudatlığını yapan ilk şahıstır. Doğrusunu Allah bilir.

MUHAMMED B. AHMED B. HAYYAN

Künyesi Ebu Bekir'dir. Dihkanlık¹ yapmıştır. Bağdatlıdır. Ama sonra Buhara'ya gidip yerleşmiş ve orada Yahya b. Ebi Talib'den, Hasan b. Mükerrrem'den ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Bu senede seksenyedi yaşında vefat etti.

EBU ALİ EL-HAZİN

Bu senenin şaban ayında vefat etti ve evinden defineler bulundu. Başkalarının yanında da emanet paraları ve malları görüldü. Servetinin toplam değeri takriben 400.000 dinardı. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİBİRİNCİ SENESİ

Bu senede Bizanslılar, Domestikos komutasında 200.000 savaşıyla Halep'e girdiler. Bunun sebebi şuydu: Bizanslılar, Halep'e ansızın hücum etmişler, Seyfü'd-Devle b. Hamdan da maiyetinde hazır bulunan savaşçılarla ona karşı koymuş, ancak Domestikos'un askerleri çok olduğundan ötürü ona karşı direnememişti. Seyfü'd-Devle'nin askerlerinden çoğu öldürülmüştü. Seyfü'd-Devle, sabırsız bir kimse olduğundan beraberindeki az sayıda askerle geri dönüp kaçmıştı.

Domestikos, ilk olarak Seyfü'd-Devle'nin Halep şehri dışındaki evini istila etti. Allah onu kahretsin. O evdeki sayılamayacak kadar çok mal ve eşyalarla savaş aletlerini, techizatlarını ele geçirdi. Ora-

(1) Dihkan: Köy reisi, Belediye reisi, vali gibi muhtelif manalar ifade eder.

daki kadınları, çocukları ve diğerlerini esir aldı. Sonra Halep kalesini kuşatma altına aldı. Şehir halkı ona karşı büyük bir savaş verdi. Rumlardan çok sayıda asker öldürdüler.

Bir ara Rumlar, Halep surlarında büyük bir gedik açtılar. Sonra bu gediğin üzerine güçlerini yığarak hücum ettiler. Müslümanlar da onlara karşı saldırıya geçtiler ve onları gedikten uzaklaştırdılar. Gece karanlığı bastırınca Müslümanlar o gediği kapattılar ve sabah olunca eski haline döndürdüler. Surları kuvvetle muhafaza ettiler.

Sonra Müslümanlar, bazı emniyet görevlilerinin ve serseri takımının şehir içinde bozgunculuk yapıp evleri yağmaladıklarını duyunca evlerine döndüler ve karşılaştıkları bozguncuları öldürdüler. Bu tür serseri takımı ve emniyet görevlileri, Müslüman halktan çok sayıda adam öldürdüler. Mallarını yağmaladılar. Kadınları ve çocukları esir aldılar. Ayrıca Müslümanların ellerinde esir bulunan Rumları da kurtardılar ki, bunlar 1.400 kadar kişiydiler.

Esir Rumlar, kılıçlarını alıp Müslümanlara karşı hücumla geçtiler ve hücumla gelen Bizanslı Rumlardan daha fazla Müslümanlara zarar verdiler. 10.000 kadar erkekli, kızlı, çocuğu ve çok sayıda kadını esir aldılar. 2.000 kadar genç delikanlıyı da esirler arasına katıp mes-citleri yakıp yıktılar. Petrol kuyularına su döküp petrolün yeryüzüne taşmasına yolaçtılar. Ele geçirebildikleri herşeyi mahvettiler. Ele gçi-remediklerini de yaktılar. Şehirde dokuz gün kaldılar. Orada çok berbat işler yaptılar. Bütün bunlara da şehirdeki emniyet görevlileriyle serseri takımı sebebiyet vermişti. Allah onları kahretsin.

Hükümdarları İbn Hamdan, Rafizi olup Şiîleri sever ve Ehl-i Sünnet'e buğzederdi. Böylece Halepliler, çeşitli musibetlere maruz kaldılar.

Sonra Domestikos, Seyfû'd-Devle'den korktuğu için Halep'den ayrılmaya niyetlendi. Kardeşi oğlu ona: "Kaleyi ve insanların mallarını bırakıp nereye gidiyorsun? Kaldı ki, kaledeki insanların çoğu da kadındır." dedi. Domestikos: "Umduğumuzdan fazlasını elde ettik. Kalede savaşçılar ve muharip erkekler vardır." deyince kardeşi oğlu: "Oraya mutlaka gitmemiz gerekir." diye cevap verdi. Bunun üzerine Domestikos: "Öyleyse kaleye sen git." dedi.

Domestikos'un kardeşi oğlu bir askeri birlikle kuşatmak için kaleye tırmandı, oradaki Müslümanlar onu taşıdılar ve askerlerin arasında onu o anda öldürdüler. Bunun üzerine Domestikos gazablandı ve elindeki Müslüman esirlerin -ki sayıları 2.000'e yakındı- huzuruna getirilmesini emretti ve boyunlarını vurdurdu. Allah ona lânet etsin.

Bundan sonra geri döndü ve daha önce bu senenin muharrem ayında Ayn-ü Zerbe'ye girdiler. Halk ondan eman dileyince onlara eman verdi. Ardından halkın hepsinin mescide girmesini emretti.

Evinde kalanların öldürüleceğini bildirdi. Halk da tümüyle mescide girdi. Sonra Domestikos onlara: "Bugün herkes dilediği yere gidebilir. Burada kalanlar öldürülür!" dedi. İnsanlar korku içerisinde mescid-den çıkmak için birbirlerini sıkıştırdılar ve izdiham meydana geldi. Sıkışıklıktan ötürü çok sayıda adam öldü. Şehir dışına çıkıp nereye gideceklerini bilemediler. Halkın çoğu yollarda öldü. Sonra cami yıkıldı. Minber kırıldı. Şehrin çevresindeki 40.000 kadar hurma ağacı kesildi. Şehrin surları ve az önce sözü edilen evler yıkıldı. Şehir çevresinde bulunan 54 kale fethedildi. Bunların kimi kılıç zoruyla, kimi de aman verilerek ele geçirildi.

Mel'un Domestikos, çok sayıda Müslüman öldürdü. Esir alınanlar arasında Münbic valisi Ebu Firas b. Said b. Hamdan da vardı. Seyfü'd-Devle tarafından atanmış olan bu vali, meşhur bir şairdi. Güzel bir şiir divanı vardı. Domestikos Ayn-ü Zerbe'de yirmibir gün kaldı. Sonra Kayseri'ye gitti. Tarsuslulardan 4.000 kişi, valileri İbn Zeyyad komutasında ona karşı koydular. Domestikos da onların çoğunu öldürdü. Bu arada Hristiyanların oruç mevsimi gelip çattı. Oruçla meşgul olunca seferlerine ara verdi. Oruç mevsimi sona erdikten sonra yine ansızın Halep'e saldırdı ve olup bitenler meydana geldi ki, bunları önceki kısımda anlatmıştık.

Bu senede Rafizilerin avam tabakası mescitlerin kapılarına Muaviye b. Ebi Süfyan (r.a)'ın lanetlenmesi ile ilgili yazılar yazdılar. Ayrıca şu yazıları da yazmışlardı: «Fatıma'dan hakkını gasbedene (ona Fedek arazisini vermeyen Ebu Bekir'e) Allah lânet etsin. Hz. Abbas'ı şura meclisinden çıkarana (Hz. Ömer'e) Ebu Zer el-Gıfari'yi sürgün edene (Hz. Osman'a) Allah lânet etsin.» Allah sahabelerden razı olsun, onları lanetleyenleri de lanetlesin.

Hız. Hasan'ı dedesinin yanına defnetmeye müsaade etmeyen Mervan b. Hakem'e de lanet ibaresi yazdılar. Bütün bunlardan haberdar olan Muizzü'd-Devle, bu tür yazıların yazılmasına karşı çıkmadı. Bu yazıları değiştirmede. Sonra Ehl-i Sünnet'in bu yazıları sildiklerini ve yerine «Allah, Muhammed ailesine zulmedenleri baştan sona lanetlesin.» ibaresini yazdıklarını ve Muaviye'nin adını açıkça zikredip lanetlediklerini duydu. Bu tür yazıların yazılmasını kendisi emretmişti. Allah onu kahretsin. Onun taraftarları olan Rafizileri de kahretsin, şüphesiz bunlar yardım görmeyeceklerdir.

Aynı şekilde Seyfü'd-Devle b. Hamdan da Halep'te bu tür yazıların yazılmasına taraftar oldu. Çünkü kendisinde Şilik ve Rafiziliğe meyil vardı. Şüphesiz Cenâb-ı Allah, bu gibilerine yardım etmeyecektir. Aksine -heveslerine tabi olduklarından, efendilerini, büyüklerini, babalarını taklid edip peygamberlerini ve âlimlerini terkettiklerinden ötürü- düşmanlarını kendilerine musallat edip onlara galip kılacak-

tır. Bu nedenledir ki Fatımîler -ki aralarında Rafiziler ve diğerleri de vardır- Mısır ve Şam diyarını hakim olduklarında Franklar da Şam sahillerine ve Şam mıntıkasının tümüne hatta Kudüs'e gelip istilâ ettiler.

Müslümanların hakimiyetinde Halep, Humus, Hama, Dımaşk ve buralara bağlı bazı kazalardan başka bir yer kalmamıştı. Bütün sahil boyu ve diğer yerler Frankların eline geçmişti. Hristiyan çanı ve İncil sembolleri kalelerin zirvesine nakşedildi ve takıldı. Mescidlerdeki imam mekânları ve diğer şerefli mevkiler örtülüp kapatıldı. Bunlarla birlikte insanlar büyük bir kuşatma ve dinî bir baskı altına alındılar. Müslümanların elindeki bu şehirlerin ahalisi, gece ve gündüz Franklardan yana şiddetli bir korku içindeydiler. İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz.) Bütün bu belalar, günah işlemenin bir cezası idi. Peygamberlerden sonra mahlukatın en hayırlısı olan sahabelere açıkça sövmenin belâsı idi.

Bu senede sahabelere sövme nedeniyle Basra halkı arasında da büyük bir fitne meydana geldi. Bu yüzden çok sayıda insan öldürüldü.

Bu senede Seyfü'd-Devle b. Hamdan, Ayn-ü Zerbe şehrini yeniden tamir edip kurdu. Kölesi Necca'yı harekete geçirdi. O da Bizans sınırlarını açtı ve orada Bizanslılardan çok sayıda adam öldürdü ve büyük bir kalabalığı esir aldı. Ganimet elde edip salimen geri döndü. Hacıbini de bir askeri birlikle Tarsus'a sevketti. Bunlar da Bizans sınırlarına girdiler. Ganimet ve esir elde ederek salimen geri döndüler.

Bu senede Muiz el-Fatımî, Mağrib ülkesindeki Tabermin kalesini fethetti. Burası, Frank ülkesinin en müstahkem mevkii idi. Yedi buçuk ay süren kuşatma sonucunda burayı ele geçirdi. Sonra Franklar Girit adasına yöneldiler. Girit ahalisi Muiz'den yardım istedi. Muiz de onlara bir askeri birlik göndedi. Giritliler, bu askeri birliğin takviyesi sayesinde Franklar karşısında galip oldular. Hamd ve minnet Allah'adır.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİBİRİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

HASAN B. MUHAMMED B. HARUN

Hasan b. Muhammed b. Harun el-Mühellebî. Muizzü'd-Devle b. Büveyh'in veziriydi. Ona onüç sene müddetle vezirlik yaptı. Yumuşak huylu, âlicenâb ve vakur bir kimseydi.

Ebu İshak es-Sadî, şöyle anlatmıştır:

«Bir gün onun yanındaydım. Kendisi için yapılmış ve üzerleri ga-

yet güzel süslenmiş bir mürekkep okkası ve sehpa getirildi. Orada bulunan Ebu Muhammed Fadl b. Abdullah eş-Şirazî, gizlice bana şöyle dedi: "Benim buna çok ihtiyacım var. Keşke bunu bana verse de satsam ve parasıyla yararlınsam." Ben de ona: "Peki, bunu sana verse kendisi ne ile yazacak?" dedim. O da: "Hazinesine gidersen orada ne kadar çok okka bulunduğunu görürsün." dedi. Vezir, bize kulak verdiği için sözlerimizi duymuş. Ama biz farkında değildik. Akşam olunca mürekkep okkasını ve sehpasını Ebu Muhammed eş-Şirazî'ye gönderdi. Ayrıca on takım elbise ve 5.000 dirhem de para göndermiş, başka hediyeler de eklemişti.

Başka bir gün yine vezir Hasan b. Muhammed'in yanındaydık. Yeni okkasına kalemini batırıp evrakları imzalıyordu. Bu sırada bize bakıp: "Bu yeni okkayı hanginiz istersiniz?" dedi. Biz de utandık. O gün kendi aramızda konuştuğumuz şeyleri duyduğunu anladık ve dedik ki: "Allah vezire bu okkadan hayır gösterecek ve bize bunun bir benzerini hibe edebilmesi için Allah veziri hayatta bıraksın."»

Hasan b. Muhammed el-Mühellebî, bu senede altmışdört yaşında vefat etti.

DA'LEC B. AHMED B. DA'LEC B. ABDURRAHMAN

Künyesi, Ebu Muhammed es-Sicistanî'dir. Horasan, Hülvan, Bağdat, Basra, Kûfe ve Mekke'de hadis âlimlerini dinledi. Varlıklı kimse-lerden olup başkalarına iyilik ve ihsanda bulunmakla şöhret bulmuştu. Sadaka-i cariyeleri, hadisçiler için Bağdat ve Sicistan'da tahsis ettiği vakıfları vardı. Bağdat'ta büyük bir evi vardı. Şöyle derdi: "Dünyada Bağdat gibi güzel bir şehir, Bağdat'ta da Katia gibi güzel bir semt, Katia'da da Ebu Halef'in evi gibi güzel bir ev yoktur. Ama Ebu Halef'in evi benim evim gibi olamaz."

Darekutnî, onun müsnedini tasnif etmiştir. Bir hadisten şüphelendiğinde onu tümüyle terkederdi. Darekutnî şöyle demiştir:

«Üstadlarımız arasında ondan daha sebatkâr biri yoktur. İlim erbabına ve ihtiyaç sahiplerine cidden çok miktarda para verirdi. Tüccarlardan biri ondan 10.000 dinar borç aldı. O parayla ticaret yaptı. Üç sene içinde o paradan 30.000 dinar kazandı. Da'lec'in 10.000 dinarını alıp cebine koydu ve Da'lec'in yanına geldi. Da'lec ona güzel bir ikramda bulundu. Yemek verdi. İkram işi sona erdikten sonra Da'lec ona: "Hayrola, niçin geldin?" diye sorunca; borçlu tüccar: "Bana lütfedip vermiş olduğun 10.000 dinarını sana getirdim." dedi. Da'lec ona şu cevabı verdi:

— Sübhanallah, ben o parayı bana geri getirmen için vermedim. Git ailene harca.

— Ben vermiş olduğun 10.000 dinarla 30.000 dinar para kazandım ve bu parayı o kazancımdan alıp sana getirdim.

— Git, Allah bu 10.000 dinarı sana mübarek kılsın.

— Malın bu kadar iyilik yapmana nasıl imkân veriyor. Sen bu parayı nereden kazandın?

— Ben gençliğimde hadis toplamakla meşgul iken denizci bir tüccar yanıma gelip bana 1.000.000 dirhem verdi ve şöyle dedi: "Bu parayla ticaret yap, ne kazanırsan seninle paylaşırım, ama zarar edecek olursan zararı sadece ben karşılayacağım. Allah adına bana söz veresin ki eğer bir ihtiyac sahibi veya kapatılması gereken bir ihtiyac gördüğün takdirde o ihtiyacı sadece benim paramla karşılamahısın. Şimdi ben bir deniz seferine gideceğim. Eğer ölürsem param senin yanında kalsın ve sana koştüğüm şartlara riayet etmelisin ve hayatta bulunduğum sürece bunu sakın kimseye de söyleme." Ben o adam hayatta olduğu sürece bu durumu kimselere anlatmadım."

Da'lec, bu senenin cemaziyelahir ayında doksandört veya doksanbeş yaşında vefat etti. Allah rahmet etsin.

ABDÜLBAKİ B. KANİ'

Abdülbaki b. Kani' b. Merzuk. Ebü'l-Hasan el-Ümevî. Emevilerin azatlısıdır. Haris b. Üsame'den hadis dinleyip rivayet etti. Darekutnî ve diğerleri de kendisinden rivayette bulundular. Güvenilir bir hadis hafızı idi ama ömrünün sonunda değişti.

Darekutnî dedi ki: «Abdülbaki, hata yapar ve hatasında da ısrar ederdi.» Bu senenin şevval ayında vefat etti.

TEFSİRCİ EBU BEKİR EN-NAKKAŞ

Muhammed b. Hasan b. Muhammed b. Ziyad b. Harun b. Cafer, Ebu Bekir en-Nakkaş. Tefsirci ve kurrâ idi. Ebu Dücane Simak b. Hareşe'nin azatlısıdır. Aslen Musulludur. Tefsir ve kıraat ilminde derin bilgisi vardı. Çeşitli memleketlere giderek birçok üstadlardan hadis dinledi. Ebu Bekir b. Mücahid, Huldî, İbn Şahin, İbn Rızkaveyh ve diğer bazıları kendisinden hadis rivayet ettiler. Kendisinden en son hadis rivayet eden kişi İbn Şazan'dır.

Ebu Bekir en-Nakkaş, kendi başına, münker bazı hadisler rivayet etmiştir. Hatasının çokluğuna rağmen Darekutnî onu sika bir ravi saymıştır. Ancak sonraları bu görüşünden vazgeçmiştir. Bazıları ise Nakkaş'ın yalan söylediğini açıkça ifade etmişlerdir. Doğrusunu Allah bilir.

"Şifau's-Sudur" adını verdiği bir tefsiri vardır. Bazıları bu tefsire,

Sikamu's-Sudur adını vermişlerdir.

Ebu Bekir en-Nakkaş, şahıs olarak abid, salih ve ibadetlerine önem veren bir kimseydi. Can çekişirken yanında bulunan bir kimse, onun bir dua okuduğunu, sonra sesini yükselterek şu ayet-i kerimeyi üç kez tekrarladığını söylemiştir:

"Çalışanlar bunun için çalışsın." (es-Saffat, 61.)

Bu ayet-i kerimeyi üç kez tekrarladıktan sona ruhunu teslim etti. Allah ona rahmet etsin.

Ebu Bekir en-Nakkaş, bu senenin şevval ayının ikisinde salı günü vefat etti. Darekutn semtinde bulunan evine defnedildi.

EBU BEKİR EL-HARBİ

Asıl adı, Muhammed b. Said'dir. Zahid bir kimseydi. İbn Darir adıyla da tanınır. Güvenilir, salih ve abid bir kimseydi. Onun güzel sözlerinden biri şudur:

"Şehvetlere karşı direndim. Nihayet kendi şehvetimde diğer şehvetlere karşı direnir oldu."

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİKİNCİ SENESİ

Bu senenin muharrem ayının 10'unda, Muizzü'd-Devle b. Büveyh; dükkanların kapatılmasını, kadınların kıldan örülme kaba elbiseler giyinerek sokaklara çıkmalarını, yüzlerini açmalarını, saçlarını dağıtmalarını, yüzlerini tokatlamalarını, Hz. Hüseyin için ağıt yakmalarını emretti. Şiflerin çokluğu ve sultanın da onlarla birlikte oluşu nede niyle Ehl-i Sünnet bunlara karşı koymadı.

Bu senenin zilhicce ayının 10'unda Muizzü'd-Devle b. Büveyh, Bağdat'ın süslenmesini, çarşı pazarların bayramlardaki gibi geceleyin de açılmasını, mancınıkların kurulmasını, borazanların çahnmasını, ümera kapısında ateş yakılmasını, emniyet yanında da meşaleler kurulmasını ve Gadir-i Hum gününün bayram gibi sevinçle kutlanmasını emretti. Bu, cidden görülmesi gereken muhteşem bir gündü. Ancak açıkça çirkin ve münker bir bid'attı.

Bu senede Bizanslılar Urfa'ya saldırdılar. Ahalinin bir kısmını öldürüp bir kısmını esir aldılar. Yüklü ganimetler elde ederek geri döndüler. Sonra Bizanslılar hükümdarlarına suikast yaptılar. Onu öldürüp yerine başkasını geçirdiler.

Ermeni hükümdarı ve asıl adı Nikofor olan Domestikos öldü. Bu, Halep'i ele geçiren ve orada çirkinlikler icra eden kişiydi. Bunun yerine de başkasını geçirdiler.

ERMENİ HÜKÜMDARI NİKOFOR (DOMESTİKOS)'UN BİYOGRAFİSİ

Hicretin 356. senesinde ölmüştü. 355. veya 352. senede öldüğüne dair zayıf rivayetler de vardır. Allah kendisine rahmet etmesin.

Bu mel'un, hükümdarların en katı kalplisi, en azılı kafiri, en güçlüsü ve aynı zamanda en şevketlisiydi. Kendi zamanında Müslümanlarla en çok savaşan ve Müslümanlardan en fazla adam öldüren kişi de oydu. Allah ona lanet etsin.

Hükümdarlığı zamanında Müslümanların sahil memleketlerinin çoğunu istilâ etmiş ve çoğunu da zorla almıştı. Ele geçirdiği bu Müslüman kentlerini Bizans hakimiyetine katmıştı. Çünkü o zamanın Müslüman yöneticileri kusurluydular. Aralarında çirkin bid'atlar vardı. Havas ve avamdan olanların isyanları ortaya çıkmış, bid'atlar her tarafa yayılmış, Rafizilik ve Şiilik çoğalmış, Müslümanlar arasında Ehl-i Sünnet'ten olanlar kahra uğramışlardı. İşte bu sebeptendir ki, düşmanlar Müslümanları mağlup etmişler ve ellerindeki ülkeleri zorla ele geçirmişlerdi. Ülkeden ülkeye firar etmiş olan Müslümanlar şiddetli bir korkuya kapılmış, sıkıntılı bir hayata maruz kalmışlardı. Düşmanların baskınından korkmadıkları bir geceleri yoktu. Yardımına başvurulacak olan zat, yüce Allahtır.

Nikofor (Domestikos), 200.000 savaşçıyla hicretin 351. senesinde ansızın Halep'e baskın yapmış, şehir içinde dolaşmıştı. Halep valisi Seyfû'd-Devle onun önünden kaçıp gitmiş, o lânetli de şehri zorla ele geçirmişti. Ahaliden kadın erkek, ancak sayılarını Allah'ın bildiği miktarda insan öldürmüştü. Seyfû'd-Devle'nin Halep şehri dışındaki evini yıkmış, mallarını, eşyalarını, teçhizatlarını ganimet edinmiş ve Halep'te güç bulmuştu. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz).

Nikofor, Müslümanlarla ve İslâmiyetle savaşmakta aşırı gitmiş, bu uğurda çok çabalar harcamıştı. Hüküm yüce ve ulu Allah'a aittir. Mel'un Nikofor, hangi şehire giriyorsa oradaki savaşçıları ve diğer adamları öldürüyor, kadınları ve çocukları esir alıyor, şehrin camisini kendi atları için tavlâ ediniyor, camideki minberi kırıyor, minareyi yıkıyordu. Bütün bunları süvari, piyade ve diğer askerleriyle yapıyordu. Bunu âdet haline getirmişti. Nihayet Cenâb-ı Allah, karısını ona musallat etti. Karısı onu, evinin ortasında kendi cariyeleriyle işbirliği yaparak öldürdü. Böylece Cenâb-ı Allah, İslâmiyeti ve Müslümanları onun belâsından kurtarıp rahata kavuşturdu. Müslümanların üzerindeki belâ bulutlarını giderdi. Domestikos'un düzenini altüst etti. Nîmet ve lutuf sahibi olan Allah'tır. Her halûkârda hamd Allah'a aittir.

Bu senede Konstantiniye hükümdarı ile Domestikos öldü. Böylece

Müslümanların sevinci doruğa ulaştı. Güvenlik meydana geldi. Ni-meti ile salih amellerin tamamlandığı ve kötülüklerin yok olduğu Al-lah'a hamdolsun ki, onun rahmeti sayesinde günahlar bağışlanır.

Kısaca demek istediğimiz şudur ki: Bu lanetli Nikofor denen ve Domestikos lakabını alan Ermeni hükümdarı, halife Muti Lillah'a bir kaside göndermişti. Bu kasideyi ona katiplerinden biri yazmıştı. O katip, Allah'ın zelil kılıp alçalttığı ve yardımsız bıraktığı; kalbini, ku-lağını mühürlediği, gözüne perde çektiği, İslâm'dan ve İslâm'ın aslın-dan uzaklaştırdığı kimselerdendi. Bu lânetli Nikofor sözünü ettiğimiz kaside ile övünüyor, Müslümanlara ve İslâmiyete sövüyor, İslâm ül-kesinde yaşayan kimseleri, memleketlerini tümüyle, hatta Harem-i Şerifi kısa sürede ele geçireceğini söylemekle tehdit ediyordu. Oysa kendisi hayvanlardan daha aşağı, daha sapık, daha zelil biriydi. Ken-disi iffetli Meryem'in oğlu İsa peygamberin dinine yardım etmekte ol-duğu iddiasındaydı. Bu kasidesinde Rabbinin yüksek ikram ve selam-larına mazhar olan Rasûlullah (s.a.v.)'a da sataşıyordu. Rasûlullah (s.a.v.)'a ahirete dek salat-ü selam olsun.

Ben o zamanın insanlarından birinin bu kasideye cevap verdiğini duymadım. Ya bu kaside meşhur değildi, ya da yazarı cevap verilme-ye değmez biriydi. Çünkü o, inatçı ve inkarcı biriydi. Manzumesi, kendisinin inatçı bir şeytan olduğunu ispatlıyordu. Ancak bundan bir süre sonra Ebu Muhammed b. Hazm ez-Zahirî ona faydalı ve güzel bir cevap verme şerefine mazhar olmuştu. O bu kasidenin asılsız olan bütün bölümlerine, batıl olan bütün sözlerine doğru cevaplar vermiş-ti. Allah rahmetini Ebu Muhammed'in mezarına yağdırsın. Makamı ve son duruşunu Cennet kılsın.

O Ermeni mel'unun kasidesini burada nakledecek, ondan sona da muzaffer ve mübarek İslâmî kasideyi ona cevap olarak aktaracağım. Ermeni kâfir, kendi hükümdarının dili ile aşağıdaki kasideyi dile ge-tirmişti. Allah ikisine de dindaşlarına da tümüyle lanet etsin. Âmin, ey âlemlerin Rabbi.

Ben, İbn Asakir'in el yazısı ile kağıda geçirmiş olduğu o kasideyi size naklediyorum. O da bu kasideyi Ferganî'nin "Sılatu's-Sıla" adlı kitabından aktarmıştır:

"Mesihî ve temiz hükümdardan Haşimi ailesinden olan hüküm-darların sonuncusuna,

Faziletli ve itaatkâr hükümdara ve müşküller için büyük çözüm-leri umana,

Duymadın mı benim ne yapacağımı?

Ama gevşeklik musibeti, akılcıca iş yapmana engel oldu,

Üstlendiğin görevi terkedip uykuya dalmış isen,

Ben üzerime düşen görevi yaparken uyumam.

Sınırlarınızda -gevşeklik ve zaafınızdan ötürü- sadece işaretler kalmıştır.

Ermeni sınırlarının tümünü sadakatli ve aslanları andıran yiğitlerimizle fethettik.

Atlarımızı, gemlerini sakız gibi çiğner halde bıraktık.

Onlar Cezire'deki bütün sınırlara ve Kinnesrin'deki ordulara, Avasım'a, Malatya'ya,

Samsat'a, Gerger'e hücum etmeye alışkındırlar.

Denizlerde de sınırdaki yerleri fazlasıyla fethetmişlerdir.

Kızıl topraklı Hades'te askerlerim dolaştı.

Caferi'den sonra Keysum'u bütün sınırlarıyla ele geçirdik.

Oradaki nice aziz ahaliyi zelil kıldık;

Onların kimi köle, kimi hizmetçi oldu.

Suruç setlerini topluluklarımızla tahrip ettik.

Bütün ayaklar üzerinde duran ve yücelen bir rütbemiz vardır.

Urfahılar da bize sığındılar. Bölük pörçük oldular. İnsanı vasfedenden bir topluluk olarak mendil çekip teslim oldular

Re'sü'l-Ayn, sabahleyin miğferlerini taktırarak askerlerini bize sevketti. Biz de kafalarına vurarak savaştık.

Dara'yı, Silvan'ı, Erzen'i, kuşatma altına aldık.

Atlarımızla onlara acılar tattırdık.

Girit'e de gemilerimiz ulaştı. Köpüklü ve dalgalı denizin sırtına binerek oraya vardık.

Ahalisini esir aldık; yumuşak ve uzun saçlarını salıveren kadınlarını da önümüze kattık.

Burada da Ayn-ı Zerbe'yi zorla fethettik.

Evet, bütün zorba ve zalimleri helâk ettik.

Halep'e uzandık, onun içine girdik; yıkıcı savaşçılarımızın tümü oranın surlarını yıktı.

Kadınları, sonra kızları alıp önümüze kattık. Çocuklarını da hizmetçi köleler gibi esir aldık.

Seyfü'd-Devle ile Nasır Lidinillah denen valileriniz oradan kaçıp yüz üstü süründüler

Akıllıca Tarsus'a da meylettik. Oradakilere acıyı, boğazlarının sonuna kadar tattırdık.

Nice hür ve izzetli yüce kimseler -ki, etraflarında nimetler vardı- onları da esir aldık.

Boyun eğdirip başı açık bir şekilde mehir vermeksizin onları harimimize kattık. Hakimin hükmü olmadan onları eş edindik.

Nice leşi yerde uzanmış halde bıraktık; kan akıtıyorlardı. Dilleyle boğazları arasından kan geliyordu.

Yolda, nice savaşlarda bahadırlarınız yok oldu.

Onları da hayvanları sürer gibi zorla önümüze katıp sürdük.

Eryah şehrinize, onun içine hücum ettik. Asık suratlı talazların altında oraları ezip geçtik.

Yüksek yerlerini alçalttık, şeklini değiştirdik. Daha önce nimetler içindeki insanların ve hayvanlarını bambaşka bir hale döndürdük.

Orada baykuşlar öter oldu, sesleri yankılandı.

Baharda o sadanın peşi sıra güvercin ağıtları duyuldu.

Antakya da benden uzak değildir.

Orayı da bir gün haremimi çiğneyerek fethedeceğim.

Atalarımın meskeni Dımışk'tır. Ben oraya hakimiyetimizi kendi mührümle döndüreceğim.

Mısır'ı da zor kullanarak kılıcımla fethedeceğim.

Oradaki mallarımı ve hayvanlarımı alacağım.

Kâfura hak ettiği cezayı, tarak makas ve kan alıcı kupalar kurarak vereceğim.

Ey Hamdan ailesi, paçalarınızı sıvayın!

Bulutları andıran Rum orduları üzerinize gelmektedir.

Kaçarsanız kana susayan hükümdardan onurluca kurtulursunuz.

Nusaybin'i, Musul'u, atalarımın vatani Cezire'yi de fethedeceğim, orası bizim cetlerimizin mülküdür

Samarra'yı, Kûsâ'yı, Akbara'yı, Tikrit'i, Mardin'i, Avasım'ı fethedeceğim.

Oradaki erkekleri tümüyle öldürecek, oradaki malları ve kadınları ganimet edineceğim.

Ey Bağdathlar; vay halinize, siz de paçaları sıvayın!

Tümünüz müstaz'afsınız, hiçbir hedefiniz yoktur.

Deylemî'nin hakimiyetine ve Rafiziliğine razı oldunuz.

Deylemli kölelere kul oldunuz.

Ey Remle sakinleri; vay halinize! Hayvan otlatmak üzere San'a diyarına geri dönün.

Alçalmış olarak, Hicaz toprağına dönen Bizans topraklarını faziletli ve âlicenap kimselere bırakıp gidin.

Bağdat'a doğru askerlerimi sevkedecek, onlar da çok bağışta bulunan efendilerin diyarı olan Babü Tâk'a varacaklardır.

Ben oranın üst tarafını yakacak, surlarını yıkacak, istemeyenlere rağmen çoluk çocuklarını esir alacağım.

Oradaki malları ganimet edinecek, insanların esir alacağım.

Oradakileri intikam kılıcıyla öldüreceğim!

Askerlerimle acelece Ahvaz'a yürüyeceğim ki,

Orada bulunan ipekleri ve sıcak günlerde yüzü yakan ibrişimleri elde edeyim.

Oraları talan edip ateşe verecek, köşklerini yıkacağım.

Öncekilerin yaptığı gibi çoluk çocuklarını ve kadınlarını esir alacağım.

Oradan da Şiraz'a ve Rey'e gideceğim. Bunu bilin!

Horasan benim sarayımdır. Askerleri de haremimdir.

Şâs'a, Belh'e gideceğim; Havat'a, Fergana'ya, Merv'e, Mebazim'e uğrayacağım.

Sâbur'u ve kalelerini yıkacağım.

Yüzü sıcağın yakan bir günde oraya uğrayacağım.

Kirmanı ve Sicistan'ı unutmuyorum

Uzaktaki Kabil'i ve Acemlerin mülkünü de ele geçireceğim.

Askerlerimle birlikte Basra'ya da yürüyeceğim.

Oranın, gemilerin hareketinden ötürü gürültüsü ve göz alıcı bir parlaklığı vardır.

Oradan da Irak'ın ortasındaki Vasıt'a ve Kûfe'ye uğrayacağım.

Askerlerimizin azimli olduğu bir günde oraları ele geçireceğim.

Oradan çıkıp acelece Mekke'ye gideceğim.

Kesif karanlığı olan, geceleri andıran askerlerimle Mekke'ye gireceğim!

Orayı bir zaman teslim alıp muktedirce ele geçirecek ve orada bütün âlem için hakkı tatbik eden bir kürsüde oturacağım.

Necid'i tümüyle Tihame'yi, Mezhic'i, Kahtan'ı hakimiyetim alanına alacağım.

Yemen'in tümüne gaza yapacak; Zübeyd'i, San'a'yı, Sâda'yı ve Te-haim'i ele geçireceğim.

Oraları insansız, nimetler içinde yüzen ahaliden yoksun ve harap halde bırakacağım.

Yemenlilerin bütün malına ve Karmatilerin mahrumiyet günlerinde yığdıkları mallara sahip olacağım.

Bizimle şereflenen Kudüs'e döneceğim.

Orası yüce bir mekandır. Aslı sabit ve kaimdir, dimdik ayakta duruyor.

Tazim amacıyla secdeye kapanmak için tahtıma çıkacağım.

O zaman yeryüzündeki bütün hükümdarlar karşımda hizmetçiler gibi kalacaklardır.

Orada bütün yeryüzü Müslümanlardan temizlenecek ve bizim gibi temiz dinli lider kimselere kalacaktır. Anlayışsızlardan dünya kurtulacaktır.

Yöneticileriniz zulmettiklerinde ve siz büyük günahları açıkça işlediğinizde size karşı bize zafer ihsan edildi.

Kadılarınız dinlerini satarak makam satın aldılar.

Yakub'un oğlu Yusuf'un ucuz bir fiyata satılışı gibi dinlerini ucuz

bir kadılık makamı karşısında sattılar.

Size düşman olanlar zahiren yalancı şahitlikte bulunup iftira at-
tılar. Rüşvet karşılığında yalan söylediler. Size karşı güçlü olanların
yanında yer aldılar

Allah'ın yerini doğusuyla batısıyla fethedecek ve haçın dinini kes-
kin kılıcımın yardımıyla her tarafa yayacağım.

İsa göklerin üzerinde yüceldi, tahtı semâvatın üstündedir.

Kıyamet gününde onu dost edinen kimseler kurtuluşa erecekler-
dir.

Sizin adamınız da toprağa düşecek, üzerine toprak saçacağım...
halifenizi öldüreceğim!

O, toprak içinde çürümüş bir vücuda dönecektir.

Siz taraftarları da ölümünden sonra ona sövecek, iftirada buluna-
cak ve saygınlığını hiçe sayacaksınız."

Evet, kaside bu cümlelerle sona eriyor. Allah bunu yazanı lânet-
lesin ve Cehennem'e atsin.

«O gün zalimlere, özür beyan etmeleri fayda vermez, lânet onla-
radır. Yurdun kötüsü de onlaradır.» (el-Mü'min, 52.)

Bu kasideyi yazan kişi kıyamet gününde ölmeyi isteyecek ve çılgın
alevli Cehennem ateşine bırakılacaktır.

«O gün zalim kimse ellerini ısırp: "Keşki Peygamberle beraber
bir yol tutsaydım. Vay başıma gelene! Keşke falancayı dost edinme-
seydim. Andolsun ki beni, bana gelen Kur'ân'dan o saptırdı. Şeytan
insanı yalnız ve yardımcısız bırakıyor." der.» (el-Furkân, 27-29.)

Bu durumdaki kişi eğer bu halde ölürse kâfir olarak ölür.

Şimdi bu kasideye, Endülüslü Zahirî fıkıhçısı Ebu Muhammed b.
Hazm'ın irticalen verdiği cevabı aktaracağız. Onu görenlerin dedikle-
rine göre, kâfirin kasidesini duyduğunda Allah, Rasûlü ve dini hesa-
bına öfkelenerek irticalen bu kasidesini söylemişti. Allah'ın rahmeti
onun üzerine olsun, makamını âli kulsın. Günahlarını bağışlasın. Ka-
sidesi şudur:

"Âlemlerin Rabbi Allah'a ve Haşimi sülâlesinden olan Rasûlul-
lah'ın dinine sığınıp Allah'tan himaye bekleyenden,

Hadi Billah Muhammed et-Takî'den,

Doğru yolu bulup İslâmiyeti en güzel bir şekilde ayakta tutan-
dan, ki Allah'ın selameti onun üzerine peşpeşe gelsin ve bu selamet
bütün âlemlerin haşrolunacağı güne kadar devam etsin.

Muhammed el-Hadi'den, sapıklık ve iftira ile konuşan Acemlerin
iftiracısı Nikofor'a!

Öyle bir halifeye çağrıda bulundun ki, onun komutanları, avucun-

da tozlanmış resimler gibidirler.

Musibetler hilafeti döneminde başına çöktüler.

Nitekim ondan önceki hükümdarların da başlarına musibetler yağdılar.

Bu nikbetten ve musibetten ötürü âlicenap ve gayretli, aynı zamanda asillerin oğlunun payına musibetler düşmüştür.

Eğer o önceki durumunda ve atalarının zamanındaki gücünde olsaydı,

Size kâselerle zehir içirirdi.

Umulur ki Cenâb-ı Allah, kendi dininin insanlarına şefkat gösterir de;

Bu yüzden ülkenin çürümüş yerleri yenilenir.

O zaman siz yere yüzüstü kapaklanırdınız ve hakikaten bu, Allah'ın lutfuyla olurdu. O hakimler hakimidir.

O zaman onu andığınızda sizi bir utanç bürür,

Sizden tartışmacı her ağız susar, konuşamaz olur.

Hücum ederek mallarınızı yağmaladık. Siz de hücumumuzdan ansızın kaçıp kurtuldunuz. Zayıf azimli kimseler gibi davrandınız.

O esnada sevinç ve neşe içinde âdeta uçtunuz.

Prensipleri eksik ve horlanmış kimseler gibi davrandınız.

Bu durum ancak aklında zayıflık bulunan kimselerde görülür.

Zaman böylelerindeki güzellikleri de başka tarafa çevirir.

İşleri tartıştığımızda güçsüz kalırsınız.

Cahillere zalimin devleti yaraşır.

İhtilaflar aramızda fitne ateşlerini, onların Türkleri ve Deylemlileri ile birlikte köleleri hesabına alevlendirdi;

Nankörlük edip hak tanımaz oldular. Kendilerini hayvanların durumlarından yükseklere çıkaranların iyiliğini unuttular.

Ev sahibinin uykuya dalışını fırsat bilen hırsızlar gibi siz o zaman etrafımıza hücum edip saldırdınız.

Bütün Şam mıntıkasını amansız bir darbe ve en büyük bir güçle elinizden çekip almadık mı?

Mısır'ı, Kayrevan diyarını, Endülüs'ü kafalarınıza vura vura zorla almadık mı?

Durumunuz zayıfken dalgalı denizlerdeki Sicilya adasını da elinizden almadık mı?

İstemediğiniz halde, size rağmen mukaddes yerlerinizi, evlerinizi alıp elde etmedik mi?

Beytilahm'i, Kumame'yi ele geçirdik. Şimdi oralar büyük Müslüman liderlerin ellerindedir.

İskenderiye diyarındaki serkisiniz, Kudüs'teki kürsünüz zorla, hoşunuza gitmemesine rağmen elimize geçti. Konstantiniye kürsüsü

de yoklara karıştı.

Elde ettiğiniz bütün diyarları tümüyle geri almamız ve şereflice izzetle elde etmemiz kaçınılmazdır.

Yezid, sizin diyarınızın ortasına Konstantiniye kapısına keskin kılıçlarıyla inmedi mi?

Mesleme de ondan sonra aslanlar gibi kükreyen bahadır akserleriyle oraları ayak altında çiğnetmedi mi?

Sizi Konstantiniye'de geçen asırda inşa ettirdiği mescidimizde alçaltıp köleler gibi çalıştırmadı mı?

O mescit ki, hükümdarınızın sarayının bitişiğindeydi.

Bilesiniz ki bu, keskin kılıçlara sahip bahadırların hakkıdır.

Hükümdarınız, Harun Reşid'e; mağluplara özgü vergiyi ve borçlular gibi cizye vermedi mi?

Mısır'da sizi görülmeye değer gücünüzle yağmalayıp talan ettik.

Orada Rahman olan Allah, büyük merhametiyle bizleri kayırdı.

Beyti Yakub'a, Dume sahiplerine oradan da Atlas Okyanusu'na varıp denizlerin dalgalarına kadar uzandık.

Siz hiçbir cuma bizim toprağımıza hücum edebildiniz mi?

Cenâb-ı Allah bunu yapmanıza engel oldu, ey hezimete uğrayanların kalıntıları!

Sizin sadece kuruntularınız vardır ve ahmakça düşlerinizden, uykuda uyuyanların rüyalarından başka bir şeyiniz de yoktur.

Yavaş olun bakalım. Hilafetten sonra artık nur kalmaz. Sadece ezenlerin yüzlerini tozlandıran bir sefer kahr.

İşte o zaman kahraman baskıncıların atları sizi ezdiğinde nereye varacağınızı görürsünüz.

Geçmişlerin âdetlerince karanlık gecelerde sizler bizim için ganimetler sınıfına gireceksiniz.

Sizler bizden parmakla sayılabilecek miktarda esirler aldınız, ama sizin elimizde bulunan esirleriniz bulutlardan inen yağmur damlaları sayısındadır.

Şayet elimizde bulunan esirlerinizi birisi saymaya kalkışacak olursa aciz kalır.

Yağmur serpintilerini kimler sayabilir?

Hamdan'ın oğlu Nasır ile Seyfû'd-Devle ve Kâfur sayesinde sizler,

En rezil, en pis amaçlara ulaştınız ve küçüçük yerleri elde ettiniz.

Soysuz ve hacamatçının oğullarına hücum ettiniz.

Ama onların itibarı ancak kan emen sivrisineğinki kadardır.

Fakat bundan önce Dimyane'ye veya aslanlar gibi atıcı olan Erbat mıntıkasına gitseydiniz ya!

Cürcan reisleri, sizleri geceler boyunca önlerine kattılar ve size acıları içirdiler.

Prenslerinizi kızlar gibi esir alıp önlerine kattılar, tıpkı ağaçlıklı kumsallardaki geyikler gibi.

Ama bizi Heraklius'a ve ikramda bulunan yüksek hükümdarlara sorun.

Tenuh, Kayser ve diğerleri bizi size anlatacaklardır.

Nice yüksek tabakadaki kadınları esir aldığımızı da sizlere bildireceklerdir.

Ne kadar müstahkem kaleler fethettiğimi ve sizi ne kadar yaslara boğduğumuzu da söyleyeceklerdir

Hakir ve iftiracıları bırak. Onları lider sayma, onların öne çıkma iddiaları da olamaz.

Heyhat! Samarra ve Tikrit elinizden çıktı.

Cebel mıntıkasını da yitirdiniz. Artık oralar sizin için boş kuruntulardan başka bir şey değildir.

Oraları artık zayıf kimselerin temenni edeceği yerlerdir. Artık oraları düşündükçe boğazınız sıkılacaktır.

Bağdat'ı yeni bir pazar olarak ele geçirmek istiyorsunuz. Orası damızlık develer için bile bir aylık yoldur ki, o develer güçlü olup karışlaştıkları herşeyi ezerler.

Bağdat, zühd, ilim ve takva ehlinin mahallidir.

Orası her âlim kişinin seçtiği bir menzildir.

Şarap rengini andıran kumsalı bırakın, artık orası parlak ve mu-kavemetli Müslümanların elindedir.

Şam'dan da vazgeçin. Orada büyük bir İslâm ordusu vardır.

O ordunun askerleri, uçan kuşların içinden uçup geçtikleri bulutlar gibidir. Sanki onlar ayakları üzerinde uzaklaşırlar.

• Öyle bir darbe ki, küfre bütün mezelletleri indirir.

Sikkecinin beyaz dirhemlere damga vuruşu gibi, küfre de zillet damgası vurur.

Hicaz taraflarında ise, bulutlardan inen sicim gibi yağmurları andıran büyük ordular vardır.

O ordularda Adnan oğullarından cömert, âlicenap ve bahadır askerler vardır.

Kahtan boyundan da ataları asil olan kimseler vardır.

Kudaalılardan bir cemaatla karşılaşsanız, kupkuru şeyleri bile paralayan aslanlar görmüş gibi olursunuz.

Sabahladığınızda size daha önce beraber iken karşılaştıkları sı-cak dostluğu hatırlatırlar.

Bir zamanlar onlar asil atları sizin tarafınıza doğru sürüyorlardı.

Sizler de sanki ganimetler içinde, garantide imişcesine geldiniz.

Yakında size öyle topluluklar gelecek ki,

Kentleri elde etme hatıralarını size unutturacaklardır.

Mallarınız ve canlarınız onlara helaldir.

Ancak kanınızı akıtmak ve malınızı ganimet edinmekle göğüsler-deki hararet diner.

Arazileriniz onlar için hak olacak ve o hakkı kendi aralarında paylaşacaklardır.

Nitekim bir zamanlar adil ölçülerle onlar bunu yapmışlardı.

Horasan'dan bir cemaat ansızın üzerinize gelirse;

Şiraz'dan, Rey'den ayakları sağlam basan askerler size hücum ederse;

O zaman sizin yapacağınız tek şey vardır ki, onu da size hatırlatıyoruz: Zillet ve korkudan parmakları ısırarak!

Uzun süre sizi diyarınızda ziyaret etmişlerdi, bir yıllık yoldan çarpıcı atlarıyla gelmişlerdi.

Sicistan ve Kirman'a gelince; buralar öncelikle geri alınacaktır.

Kabil ve Hülvan ise zayıf kişilerin bile elde edebileceği yerlerdir.

Fars'ta ve Sus'ta büyük ve kalabalık ordular vardır.

İsfahan'da sel gibi akan parlak simalı askerler vardır.

Eğer bunların hepsi size gelecek olurlarsa,

Hayvanatın reisleri olan aslanların avına dönersiniz.

Parlak Basra'da ve yükselen Kûfe'de bir de Vasıt'ta büyük askeri birlikler vardır.

Buralarda sayı ve teçhizat çokluğu bakımından kumsallardaki kum taneleriyle boy ölçüşebilecek kalabalık ordular vardır.

Bunlara düşmanlık eden kimse artık rahatını bulamaz.

Allah'ın Mekke'deki Beyt'ine gelince; Allah orayı kayırmış, şeref-lendirmiş, bütün mahlukat için onurlu bir yer kılmıştır.

Bütün yeryüzü ahalişi inanarak orayı kutsal bir yer sayar.

Yeryüzünü bir yüzük sayarsanız, orası yüzüğün kaşı gibidir.

Rahman olan Allah orayı hakkıyla savunur.

Oraya yan gözle bakmak bile mümkün değildir.

Habeşlilerin askerleri orada, filleriyle birlikte Ebabil kuşlarının çakıl taşlarıyla helâk oldular.

Öyle ki, Ebrehe'nin askerleri orada sel gibi akan büyük bir kala-balık teşkil etmekteydiler.

Denizi andırıyorlardı.

Ama Harem-i Şerif ve Batha'daki binalar korundular.

Mustafa (a.s.)'ın kabri şerifi, hoş kokulu bir ortamdadır.

Orayı karanlık geceleri andıran büyük bir askeri kitle korumak-tadır.

O kitleyi yüksek melek orduları komutaları altına alıp savun-maktadırlar; onlar namaz kılan, oruç tutan her Müslümanı müdafaa ederler.

Karşınıza çıkacak olursak; asırların canlıların kemiklerini dar-madağın edişi gibi, biz de sizi çürümüş kemiklere döndürürüz.

Müstahkem mevki olan Yemen'de hücum edici bahadırlar vardır.

Karşınıza çıkacak olurlarsa sizi lokma lokma yutarlar.

Yemame diyarının iki tarafında, ellerinde hüccet bulunan boylu, boslu, güçlü bir topluluk vardır.

Sizi ve güçlü Karmatileri; akıllı ve uğurlu bir devlet sayesinde mahvettik.

O devletin başında hakkın halifesi Nasirüddin vardı.

O Allah yolunda kınayıcıların kınamasından çekinmezdi.

Onun ataları Hz. Abbas'ın evladına kadar uzanır.

Onların tümünde genel bir övünç kaynağı vardır; o övünç onlarda köpüklü bir dalga gibidir ve yumuşaktır.

Onlar öyle hükümdarlardır ki, şansları hep zaferle yar olmuştur.

Onların geçmişlerine de geleceklerine de "Hoş geldiniz" diyoruz.

Onların mahalli, Kudüs mescidinde veya Bağdat menzillerinde âlicenap kimselerin mahallidir.

Adiy ve Teym kabilesi de Esedoğulları'nın yüksek tabakalarından olan bu yüksek ve salih kimselere de "Hoş geldiniz" diyoruz.

Yine onlara: "Siz, ne hoş insanlarsınız." diyoruz.

Onların geçmişteki hayırlı kimselerine de merhabalar diyoruz.

Onlar ki, İslâma kötlü bir zaferle yardım ettiler.

İstemeyenlere rağmen onlar beldeleri fethettiler.

Yavaş olun bakalım, Allah'ın vaadi gerçekleşecektir.

Küfür ehlini paramparça olmaya, lokmalar haline gelmeye mecbur edecektir

Konstantiniye ve komşu bölgeleri fethedilecek ve sizi parçalayıcı kartalların pençesine düşüreceğiz.

Çin ve Hind'i, Türk ve Hazar mıntıkasının askerleriyle zor kullanarak fethedeceğiz.

Rahman'ın bize verdiği sözler gerçektir.

Hasta akıllıların emelleri gibi değildir.

Sizin diyarınızın ve beldelerinizin en uç noktalarına kadar sahip olacak ve size delici mızrakların zilletini arkadaş kılacağız.

Neticede İslâmiyet'in hükmünün, vurucu askerleriyle heryere yayıldığı görülecektir.

Ey teslis inancına ve dinine bağlı kimse! Ey yardımdan mahrum kalmış kişi! Ey akıldan ve makul şeylerden uzak insan!

Sen, günahı apaçık olan şeylerle İslâmiyet'i mukayese mi ediyorsun?

Başkasının emrine giren bir mahlukun dinine bağlanıyorsun, öyle mi?

Vay senin haline! Senin helâkin dünyalara gizli değildir.

İncilleriniz uydurmadır. Bu İncillerde öncekilerin sözleri karma-karışık hale gelmiş ve onlar büyük günahlar işlemişlerdir.

Haça her zaman secde ediyorsunuz, ey hayvan akıllı kimseler!

Tanrınız diye iddia ettiğiniz İsa'yı sapıklığınız nedeniyle çarına gerdiniz.

Bunu en rezil ve en günahkâr Yahudilerin elleriyle yaptırdınız.

Biz İslâm dinine bağlı olup Rabbimizin bir olduğuna inanırız.

Başka hiçbir din sahibinin dini, İslâm'a mukavemet edemez.

Muhammed (s.a.v.)'in hidayet getiren risaleti,

Haksızlıkları ortadan kaldırmakla gerçekleşmiş ve doğruluğu anlaşılmıştır.

Hükümdarlar onun bütün mevsimlerde temiz ve gerçek olan burhanını, delilini görünce;

Gönüllü olarak onun dinine bağlandılar.

Nitekim San'a'daki devlet hakimi ve güçlü adamların bulunduğu Amman halkı da İslâm'a teslim oldular.

Diğer Yemenli hükümdarlar da teslim olup İslâm'a girdiler.

Bahreyn beldesindeki Lehazim kavmi de Müslüman oldular.

Korkudan veya bir menfaat ummaktan dolayı değil; bunlar ihlasla Allah'ın dinine icabet ettiler.

Yoksa bunlar, yoksul kimsenin avucuna girecek bir menfaate de göz dikmiş değillerdi.

Gönüllü ve kendi rağbetleriyle yakîni inanca sahip oldular; karıştırları susturan.

Burhanlara kesin inanarak taçları başlarına koydular.

İslâm'ın ilâhı da güçlü bir zaferle dinimizi korudu.

İslâm düşmanlarını da develerin tabanları altında ezdirdi.

İslâm peygamberi fakir olup yalnızdı; bir aşiret ona yardımcı olmadı.

Ona laf atan ve onun sıkıntılı haline sevinen kimselere karşı da hiçbir topluluk onu savunmadı.

Onun yanında, kendisine yardımcı olan kimseye verilecek bir mal da yoktu.

Ne korkan kişinin savunması, ne de teslimiyet vardı onda.

Kendisine yardımcı olan kimselere özel olarak bir mal vermeyi de vaad etmedi.

Aksine o, en güçlü koruyucu tarafından korunmuştu.

Güçlü ve esir alıcı kimselerin kuvveti,

Onu hakkı söylemekten alıkoymadı ve hiçbir zalimin eli de onun cismine zarar veremedi.

Ama sizin peygamberiniz İsa'ya iftira ettiler, yalan söyleyip sa-

pıklıkta bulundular.

Her tokat vuran kişi onun yüzünü tokatladı.

Oysa siz onun sizin Rabbiniz olduğunu iddia etmişsiniz.

Vay sizin bu sapıklığınıza! Kıyamette kör olacaksınız.

Cenâb-ı Allah, kendisinin bir eşi ve oğlu olacağını kabul etmedi.

Neticede küfrün propagandacıları pişmanlık içinde olacaklardır.

Bunlara rağmen İsa, Allah'ın kulu, peygamber ve şerefli bir kimse-
sedir.

Allah'ın yarattığı bir varlıktır. İddiacıların sözlerine inanılmaz.

Hiç Rabbin (İsa'nın) yüzü tokatlanır mı?

Sizin bu dininiz yok olsun!

Siz böyle demekle bütün zalimlerin üstüne çıkararak daha zalim ol-
dunuz.

Peygamber Muhammed (s.a.v.), nice mucizeler ortaya koydu.

Onun ortaya koyduğu bilgiler şirki ezip geçti.

Bütün insanlar onun hakkını desteklemekte eşittirler.

Hayır, herkese bağışta o adeta hizmetçi gibiydi.

Araplar, Habeşler, Farslar, Berberiler, Kürtler...

Bütün bunlar onun rahmet kadehini ele geçirdiler.

Kıptiler, Enbatiler, Hazarlılar, Deylemliler,

Rumlar; onun uğruna fırtınalara ve belalara katlandılar.

Geçmişlerinin küfrünü kabul etmediler.

Kalıcı bir saadet şansını elde ettiler.

Bu saadet sayesinde hak dine tümüyle girdiler.

İlâhın ahkâmına boyun eğdiler.

Ondan önce Danyal'ın gördüğü rüyanın yorumu böylece doğrulan-
mış oldu ve bu kaçınılmaz idi.

Hintliler, Sindiler, Müslüman olup hidayet dinine girdiler.

Acemlerin dinini reddettiler.

Göklerdeki ay bir mucize olarak onun emri ile ikiye bölündü.

Elindeki bir ölçek buğdayla bütün bir cemaatin karnı doydu.

Avucunun ortasından pınar gibi su aktı.

O su ile büyük bir kalabalık olan askerlerini suya kandırdı.

Akılların tasdikini gerektiren şeyleri mucize olarak ortaya koydu.

Ayaklı hayvanların iddiası gibi boş iddialarda bulunmadı.

Güneş doğduğu ve karanlık gecelerde onun peşinden geldiği süre-
ce Allah'ın selamı onun üzerine olsun.

Onun delilleri ve burhanları güneş gibidir; sizin sözlerinize ben-
zemez.

Sizler cevher ile teslisin unsurlarını birbirine karıştırdınız.

Bizim kadim ve hadis olan herşey hakkında bilgimiz vardır.

Sizlerse yuları açıkça görünen eşeklersiniz.

Siz anlamı zayıf, nazmı gevşek, soğuk ama yutağı geniş bir şiir ortaya koydunuz.

Ama bizimkisi, içinde zümrütler, inciler, yakutlar bulunan ve usta bir sanatkar tarafından işlenen bir gerdanlık gibidir."

Bu senede (hicretin 352. senesinde), İbn Ebi's-Şevarib kadılıktan azledildi. Sicilleri bozuldu. Kadılığı zamanında verdiği hükümler iptal edildi. Yerine Ebu Bişr Ömer b. Ektem b. Rızk atandı. İbn Ebi's-Şevarib'in her sene verdiği harçtan kendisi muaf tutuldu.

Bu senenin zilhicce ayında yağmurlar geciktiğinden ötürü insanlar yağmur duasına çıktılar, ama yağmur yağmadı.

"el-Muntazar" adlı eserinde İbnü'l-Cevzî, tarihçi Sabit b. Sinan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Kendilerine güvendiğim bir cemaatin bana anlattığına göre bazı Ermeni komutanları, hicretin 352. senesinde Nasirü'd-Devle b. Hamdan'a, yaşları yirmibeş olan iki Ermeniye babalarıyla birlikte göndermişlerdi. Bu adamların iki göbekleri, iki karınları, iki mideleri vardı; ama doymaları ve suya kanmaları değişik orandaydı. Bunlardan biri kadınlara diğeri ise oğlan çocuklarına meylederdi. Bu nedenle aralarında anlaşmazlık ve tartışma meydana geliyordu. Hatta bazen öyle oluyordu ki, bunlardan biri diğeri ile konuşmamaya yemin ediyor, günlerce küsülü kalıyorlar, sonra barışıyorlardı. Nasirü'd-Devle bunlara 2.000 dirhem para verdi. Kendilerine hil'atlar giydirdi ve onları İslâm'a davet etti. Rivayete göre bunların ikisi de Müslüman olmuşlardır.

Nasirü'd-Devle, insanlar onları görsünler diye bu ikisini Bağdat'a göndermek istedi. Ama bu niyetinden vazgeçti. Daha sonra bu ikisi babalarıyla birlikte memleketlerine döndüler. Biri hastalanıp öldü, kokuştı, diğeri hayatta kaldı; ama bir türlü ölen kardeşinden kurtulması mümkün olmadı. İkişi böğürlerinden birbirlerine yapışık idiler. Nasirü'd-Devle bunları birbirinden ayırmayı düşündü. Bu amaçla tabipleri topladı, fakat bu mümkün olmadı. Biri ölünce, babaları diğeri ni ondan ayırmak hususunda şaşıtı, ne yapacağını bilemedi. Bir müddet sonra, ölenin acısına dayanamayıp kederlenen diğerkardeş de hastalandı ve öldü. İkişi bir mezara defnedildiler.»

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Ömer b. Eksem b. Ahmed b. Hayyan b. Bişr Ebu Bişr el-Esedî de vardır. Bu zat, hicretin 284. senesinde doğdu. Halife Muti zamanında Ebü's-Saib Utbe b. Ubeydullah'ın yerine vekâleten kadılığa atandı. Sonra kadi'l-kudatlık mertebesine terfi etti. Şafililerden Ebü's-Saib'den sonra, kadi'l-kudatlığa sadece o atanmıştı. Kadılıкта çok iyi bir gidişatı vardı. Bu senenin rebiyülevvel ayında vefat etti.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİÜÇÜNCÜ SENESİ

Bu senenin muharrem ayının ortasında Rafiziler -önceki senelerde de yaptıkları gibi- Hz. Hüseyin'in matemini tuttular. Bu nedenle Rafizilerle, Ehl-i Sünnet arasında şiddetli bir çarpışma meydana geldi, mallar yağmalandı.

Bu senede Seyfû'd-Devle'nin kölesi Neca, kendisine karşı isyan etti. Şöyle ki: Neca, geçen sene, Harranlılara baskın yaparak mallarını gasbetmiş, onlardan çok miktarda mal ve para almış, isyan bayrağını çekip Azerbaycan'a doğru yürümüş, oranın bir kısmını Ebû'l-Verd adındaki bir a'rabinin elinden almış, Ebû'l-Verd'i öldürmüş ve onun mallarının çoğunu gasbetmişti. Böylece gücü fazlaşmıştı. Seyfû'd-Devle, onun üzerine yürüdü ve kendisini yakaladı, öldürülmesini emretti. Görevliler tarafından Seyfû'd-Devle'nin huzurunda öldürülerek cesedi pisliklerin arasına atıldı.

Bu senede Domestikos, Misis'e gelip şehri kuşattı. Surları deldi. Şehir halkı ona karşı memleketlerini savundular. Domestikos da oraya bağlı büyük bir köyü yaktı, çevresinde bulunan ahalden 15.000 kişiyi öldürdü. Askerleri Adana ve Tarsus şehirlerinde büyük bir fesat çıkardılar. Kendisi de ülkesine geri döndü.

Bu senede Muizzü'd-Devle, Musul'a ve Cezire-i İbn Ömer'e hücum etti. Musul'u ele geçirdi. Orada bir müddet ikamet etti. Musul valisi ona haber salarak barışmak istediğini bildirdi. Valinin kendisine her sene bir miktar mal ve para vermesi, ayrıca Nasirü'd-Devle'nin oğlu Ebu Tağlib'in kendisinden sonraki dönem için veliahd olması şartıyla barış antlaşması yaptılar. Bundan sonra Muizzü'd-Devle, İbnü'l-Esir'in detaylı olarak anlattığı birçok işlerin yapılmasından sonra Bağdat'a göndü.

Bu senede Deylem ülkesinde Hz. Hüseyin evladından olup İbnü'r-Rai adıyla meşhur olan Ebu Abdillâh Muhammed b. Hüseyin isyan etti. Etrafında çok sayıda adam toplandı, insanları kendisine bey'ata çağırdı ve Mehdi lakabını aldı. Aslen Bağdatlıydı, ama Deylem ülkesinde namı yükseldi. İbn Nasır el-Alevî ondan kaçtı.

Bu senede Ermeni hükümdarı Domestikos'la birlikte Bizans imparatoru Tarsus'a hücum etti. Şehri bir süre kuşatma altında tuttular. Bu yüzden burada pahalılık başgösterdi. Halk vebaya yakalandı ve çokları öldü. Bundan sonra kuşatmacılar da geri döndüler.

"Allah, inkâr edenleri kinleriyle geri çevirdi, bir hayra ulaşamadılar. Savaşta; inananlara Allah'ın yardımı yetti. Allah, kuvvetli olanıdır, güçlü olandır." (el-Ahzâb, 25.)

Bunlar İslâm ülkesini tümüyle istilâ etme azmindeydiler. Çünkü İslâm ülkesinin hükümdarı ve yöneticileri iyi kimseler değillerdi. Sa-

habeler hakkında kötü düşünceleri vardı, ama Cenâb-ı Allah İslâm ülkesini korudu, Rumlar da ziyan içinde geri döndüler.

Bu senede Sicilya'da Muhtar savaşı meydana geldi. Şöyle ki: 100.000'e yakın Frank ve Rum askerleri Sicilya'ya hücum ettiler. Sicilyalılar da Muiz el-Fatımî'ye haber salarak ondan yardım istediler. O da bir filo ile üzerlerine takviye askeri gönderdi. Bu adada Müslümanlarla müşrikler arasında büyük bir savaş cerayan etti. İki taraf da sabahtan ikindiye kadar dayanıklılık gösterdiler. Sonra Rum komutanı Moil öldürüldü. Bu yüzden Rum askerleri cepheden firar edip hezimete uğradılar. Müslümanlar onlardan çok sayıda asker öldürdü. Franklar derin bir su yadisine düştüler. Çokları boğuldu. Geri kalanlarda gemilere bindiler ve döndüler. Sicilya valisi Ahmed, peşlerine gemileri taktı. Onları denizde yakaladı ve yakaladıklarını öldürdü. Müslümanlar bu savaşta çok mal, eşya, silah ve hayvanı ganimet olarak elde ettiler. Ganimetler arasında üzerinde şu ibarenin yazılı olduğu bir kılıç bulunmaktaydı: "Bu Hind kılıcının ağırlığı 170 miskaldir. Bununla Rasûlullah (s.a.v.)'ın huzurunda uzun süre savaşılmıştır." Bu kılıcı da armağanlar arasına katarak İfrikiye'ye Muiz el-Fatımî'ye gönderdiler.

Bu senede Karmatîler, Taberiye'yi Mısır ve Şam hakimi İhsid'in elinden almak için hücum ettiler. Bu arada Seyfû'd-Devle'den -silah yapımında kullanmak üzere- kendilerine demir yardımında bulunmasını istediler. O da Rakka şehrinin çelikten mamûl kapılarını söktü. Ayrıca, pazarlarda ve satıcıların ellerinde bulunan okkaları da topladı ve bütün bunları Karmatîlere gönderdi. Onlar da, "Bu kadarı bize yeter." diye bildirdiler.

Bu senede Muizzü'd-Devle, halifeden izin isteyerek hilafet sarayını gezip dolaşmak istedi. Halife kendisine bu izni verdikten sonra saraya girip dolaşmaya başladı. Halife de hizmetçisini ve muhafızını onunla birlikte saraya gönderdi. Sarayın içinde dolaşmaya başladılar. Fakat Muizzü'd-Devle, bir ara korkuya kapıldı ve işi bir an evvel bitirmek için çabucak dolaşmaya başladı. Kendisine bir suikast yapılmasından ve sarayın dehlizlerinde öldürülmekten korkmuştu. Derken hemen saraydan çıktı ve salimen kurtulduğundan ötürü Allah'a şükür için 10.000 dirhem sadaka verdi. O günden itibaren halife Muti'e olan sevgisi daha da fazlaştı. Sarayda gördüğü hayret verici şeylerden biri, cidden güzel bir kadın suretinde yapılmış olan bir heykeldi ki, tunçtan yapılan bu heykelin çevresinde hizmetçi kılığında küçücük heykelcikler vardı. Bunlar Muktedir'in zamanında halifeye getirilmiş ve cariyeler ve kadınlar buna bakıp eğlensinler diye saraya konulmuştu. Muizzü'd-Devle, bunu halifeden istemeye niyetlendi ama, sonra başka düşüncelerle bundan vazgeçti.

Bu senenin zilhicce ayında Kûfe'de bir adam ortaya çıkıp isyanda bulundu ve kendisinin Alevi olduğunu iddia etti. Yüzüne peçe takıyordu. Bu yüzden kendisine peçeli anlamına gelen «Müteberki» adı verildi. Fitnesi büyüdü, namı her tarafa yayıldı. Onun bu isyanı, Muizzü'd-Devle'nin Bağdat'ta bulunmadığı ve Musul işiyle uğraştığı bir zamana denk geldi. Muizzü'd-Devle Bağdat'a dönünce Müteberki' saklandı ve başka yerlere gitti. Bundan sonra başarılı bir sonuç elde edemedi.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİÜÇÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

BEKKÂR B. AHMED

Bekkâr b. Ahmed b. Bekkâr b. Beyan b. Bekkâr b. Dürüstveyh b. İsa. Kurra idi. Abdullah b. Ahmed'den hadis rivayet etti, Ebü'l-Hasan el-Hammanî de kendisinden rivayet etti. Güvenilir bir ravidir. Altmış seneden fazla bir süreyle Kur'ân okuttu. Allah ona rahmet etsin. Bu senenin rebiyülevvel ayında yetmiş yaşını aşmış seksen yaşına yaklaşmış iken vefat etti. Hayzuran mezarlığına Ebu Hanife'nin mezarının yanına defnedildi.

EBU İSHAK EL-CEHMÎ

Hicretin 250. senesinde doğdu. Hadis dinleyip rivayet etti. Kendisine hadis okuması teklif edildiğinde, 100 yaşını aşmadıkça hadis okumayacağına yemin ederdi. Allah, onun bu yeminini yerine getirdi. 100 yaşını aştıktan sonra hadis okumaya ve rivayet etmeye başladı. 103 yaşında bu senede vefat etti. Allah ona rahmet etsin.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİDÖRDÜNCÜ SENESİ

Bu senenin muharrem ayının 10'unda Şifler, önceki âdetlerini devam ettirerek Hz. Hüseyin'in matemini tuttular. Dükkanlar kapatıldı, etrafa mendiller asıldı. Kadınlar saçlarını başlarını açıp sokaklara çıktılar. Ağıtlar yakıp çarşıda pazarda Hz. Hüseyin için yüzlerini tokladılar. Oysa bu, İslâmiyette hiç de ihtiyaç duyulmayan bir zorlama idi. Eğer bu övünülecek bir iş olsaydı, bu ümmetin ilkleri ve hayırlıları bunu yaparlardı. Kaldı ki, onlar bunlara nisbetle bu işe daha lâayk idiler.

«Eğer hayırlı bir iş olsaydı bu hususta onlar bizden öne geçemezlerdi.» (el-Ahkâf, 11.)

Ehl-i Sünnet, İslâm büyüklerine uyar ve asla bid'at çıkarmaz. Sonra Ehl-i Sünnet bu yüzden Rafizilere hücum etti. Rafizilerin yuvası olan Berasa Mescidi'ne baskın yaptı. Ve orada bulunan bazı Rafizileri öldürdüler.

Bu senenin receb ayında Bizans imparatoru büyük bir orduyla Misis'e geldi. Zor kullanarak orayı ile geçirdi. Halkın bir kısmını öldürdü. Geride kalanları esir aldı, önüne katarak götürdü. Bunlar 200.000'e yakın kişiydiler. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz.)

Bundan sonra imparator Tarsus'a geldi. Halk kendisinden eman diledi. Onlara eman verdi. Ancak Tarsus'u terkedip gitmelerini, başka yere taşınmalarını emretti. Tarsus'un Büyük Camii'ni kendi atları için tavlâ edindi. Minberi yaktı. Caminin kandillerini kendi memleketinin kiliselerine taşıttı. Tarsuslularının bir kısmı onun yanına katılıp Hristiyanlığa geçtiler. Allah ona lânet etsin. Tarsuslularla Misislilere daha önce büyük bir belâ ve kıtlık ile şiddetli bir veba isabet etmişti. Öyle ki, onlardan günde 800 kişi ölüyordu. Bu da yetmezmiş gibi Bizans imparatorunun hücumu karşısında daha büyük bir musibete maruz kaldılar. Yağmurdan kaçarken doluya yakalandılar. Bizans imparatoru, İslâm ülkesine daha yakın olabilmek amacıyla Tarsus'ta ikamete niyetlendi. Sonra bu iş kendisi için zor gelince, Konstantiniye'ye gitti. Beraberinde ve hizmetinde Ermeni hükümdarı mel'un Domestikos da vardı.

Bu senede hacıların kabile başkanlığı, Talibilerin nakibi Ebu Ahmed Hasan b. Musa el- Musevî'ye verildi. O, Razi ile Murtaza'nın babasıdır. Nakiblik ve hac emirliğine atandığına dair ferman yazılıp kendisine verildi.

Bu senede Muizzü'd-Devle'nin kız kardeşi vefat etti. Halife de bir gemiye binerek başsağlığı için Muizzü'd-Devle'nin yanına geldi. Muizzü'd-Devle onun huzurunda yeri öptü. Gelişinden ötürü ona şükranlarını sundu. Bu sadakat ve samimiyetinden ötürü ona teşekkürlerini bildirdi.

Bu senenin zilhicce ayının 12'sinde Rafiziler -önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi- âdet üzere Gadir-i Hum bayramını kutladılar.

Bu senede İbnü'l-Ahvazî adındaki bir adamın desteği ile Reşik en-Nesimî Antakya'yı istila etti. Reşik, değirmen kiralayıp çalıştıran bir kimseydi. İbnü'l-Ahvazî, Antakya'yı alması için onu tamahlandırdı ve bu uğurda ona çok mal verdi. Seyfü'd-Devle'nin Meyyafarikin işiyle uğraşmakta olduğunu, Halep'e dönemeyeceğini söyledi. Sonra ikisi birlikte Antakya'yı aldıktan sonra ordularıyla Halep üzerine yürüdüler. Kendileri ile Seyfü'd-Devle'nin Halep vali vekili arasında büyük savaşılar cereyan etti. Reşik, şehri ele geçirdi. Vali vekili kaleye

sığındı. Sonra Seyfü'd-Devle'nin, Beşşare adındaki kölesi komutasında gönderdiği takviye kuvvet, vali vekiline ulaştı. Reşik bozguna uğradı. Atından düştü. Bedevilerden biri tez davranarak onu öldürdü. Başını koparıp Halep'e götürdü. Bundan sonra İbnü'l-Ahvazî yalnız başına Antakya'ya döndü. Halep'te emir olarak Rumlardan Dezber adında birini, daha sonra halife kılmak amacıyla da "Üstad" adını verdiği bir Aleviyi bıraktı. Ancak Halep vali vekili Kar'uye bunların amiri pozisyonundaki İbnü'l-Ahvazî'nin üzerine hücum etti. İkisi şiddetlice savaştılar. İbnü'l-Ahvazî onu mağlup etti ve Antakya'da hakimiyetini kurdu. Seyfü'd-Devle Halep'e döner dönmez orada sadece bir gece kaldı. Sonra Antakya üzerine yürüdü. İbnü'l-Ahvazî onun karşısına çıktı. İkisi şiddetle savaştılar. Dezber ile İbnü'l-Ahvazî bozguna uğradılar. Esir alındılar ve Seyfü'd-Devle ikisini de öldürdü.

Bu senede Karmatîlerden Mervan adında bir adam –ki bu, Seyfü'd-Devle tarafından atanan ve yolların muhafızlığını yapıp güvenliğini sağlayan bir kimseydi– Humus'ta ayaklandı. Orayı ve çevresini ele geçirdi. Halep'ten Emir Bedir komutasında bir ordu onun üzerine hücumla geçti. İki taraf savaştılar. Bedir ona zehirli bir ok atarak okunu isabet ettirdi. Fakat o esnada Mervan'ın adamlarında Bedir'i esir aldılar. Mervan huzurunda onu eli kolu bağlı vaziyette öldürttü. Ama bundan bir kaç gün sonra da Mervan'ın kendisi de öldü. Adamları dağıldılar.

Bu senede Sicistan halkı, valileri Halef b. Ahmed'e isyan ettiler. Şöyle ki: Vali Halef b. Ahmed, hicretin 353. senesinde hacca gittiğinde yerine vekil olarak Tahir b. Hüseyin'i bırakmıştı. Ancak Tahir ondan sonra valiliğe göz dikti ve halkla ittifak kurdu. Asıl vali Halef b. Ahmed, hacdan döndüğünde Tahir b. Hüseyin şehri ona teslim etmedi ve asi oldu. Halef b. Ahmed bunun üzerine Buhara'ya, Emir Mansur b. Nuh es-Samanî'nin yanına gidip ondan yardım istedi. Emir Munsur, onunla birlikte bir askeri birliği Sicistan'a gönderdi. Bu askeri birliğin komutanı Sicistan şehrini Tahir'in elinden kurtarıp vali Halef b. Ahmed'e teslim etti. Halef b. Ahmed, âlimleri seven ve kendisi de âlim olan bir kimseydi. Ancak Tahir b. Hüseyin, gidip asker topladı ve tekrar gelip Halef b. Ahmed'i muhasara altına alarak Sicistan'ı onun elinden aldı. Halef b. Ahmed de tekrar Emir Mansur es-Samanî'nin yanına döndü. Emir Mansur, şehri ikinci kez geri alacak bir komutanı ve askeri birliği Sicistan'a gönderdi. Şehri tekrar kurtarıp Halef b. Ahmed'e teslim ettiler.

Halef b. Ahmed, Sicistan'da hakimiyetini kurduktan sonra Buhara emiri Mansur'a gönderilmesi gereken hediyeler ve armağanlarla hil'atleri göndermedi. Emir Mansur da onun üzerine asker sevketti. Halef bir kaleye sığındı. Buna Irak kalesi deniliyordu. Dokuz sene sü-

reyle askerler onu kuşatma altında tuttukları halde onu ele geçiremediler. Çünkü kale son derece müstahkem, geçit vermez, yüksek ve çevresindeki hendekleri de derin olan bir kaleydi. Halef b. Ahmed'in bundan sonraki durumu, ileriki kısımlarda anlatılacaktır.

Bu senede Türklerden bir grup Hazar ülkesine hücum etti. Hazarlılar onlara karşı Harezmîlilerden yardım istediler. Harezmîliler de: "Eğer Müslüman olursanız size yardım ederiz." dediler. Hükümdarları hariç olmak üzere Hazarlıların tümü Müslüman oldular. Harezmîliler de onlarla birlik olup Türklerle karşı savaştılar. Türkleri oradan uzaklaştırdılar. Bundan sonra Hazar hükümdarı da Müslüman oldu. Hamd ve minnet Allah'adır.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİDÖRDÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

MEŞHUR ŞAİR MÜTENEBBÎ

Ahmed b. Hüseyin b. Abdüssamed Ebü't-Tîb el-Cu'fî. Mütenebbî adıyla tanınan meşhur şairdir. Babası İdanüssaka adıyla tanınırdı. Babası Mekkelilere kendi devesi üzerinde su taşırdı. Yaşlı bir adamdı. İbn Makula ve Hatib'e göre babasının adı İdan'dır. Ama başka bir rivayete göre ise Aydan'dır. Doğrusunu Allah bilir.

Mütenebbî, 306. hicri senede Kûfe'de doğdu. Şam'ın Badiye mıntıkasında büyüdü. Edebiyat öğrendi. Edebiyatta kendi çağdaşlarının fevkine çıktı. Seyfü'd-Devle b. Hamdan'ın yanına gitti. Onu övdü, onun yanında değeri yükseldi. Sonra Mısır'a gitti, İhşid'i övdü. Sonra da onu yerip yanından kaçtı. Bağdat'a geldi. Bazı Bağdatlıları övdü. Sonra Kûfe'ye geldi, İbnü'l-Amid'i övdü. İbnü'l-Amid ona 30.000 dinar armağan verdi. Sonra Mütenebbî Fars ülkesine gitti. Adüdü'd-Devle b. Büveyh'i övdü. Adüdü'd-Devle de ona 200.000 dinara yakın armağan verdi. Başka bir rivayetle anlatıldığına göre Adüdü'd-Devle ona 30.000 dinar kadar armağan vermiş, sonra ona şöyle bir tuzak kurmuştu: "Adüdü'd-Devle b. Büveyh'in mi, yoksa Seyfü'd-Devle b. Hamdan'ın mı armağanları daha güzeldir?" diye kendisine bir soru soruldu. O da şu cevabı verdi: "Adüdü'd-Devle'nin armağanı daha çoktur, ama o bu armağanı verirken kendini zorlayıp yapmacık hareketler yapıyor. Fakat Seyfü'd-Devle'ninki her ne kadar daha az ise de o gönül hoşluğuyla veriyor. O, armağan verme tabiatına sahiptir. Fakat bu, yapmacıklık içinde armağan veriyor, bununkisi sunîdir."

Bu cevabı Adüdü'd-Devle'ye aktarıldığında öfkelenildi. Ona bedevilerden bir grubu musallat etti. Onlar da kendisi Bağdat'a dönmekte iken yolda karşısına çıktılar.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Mütenebbî, karşısına çıkan bedevilerin lideri İbn Fatik el-Esedî'yi hicvetmişti. O bedeviler yol kesicilik yapıyorlardı. Bu nedenle Adü'd-d-Devle onlara, Mütenebbî'nin yolunu kesmelerini, onu öldürmelerini ve beraberindeki mallarını almalarını tenbihlemişti. Onlar da bu senenin ramazan ayının bitimine üç gün kala çarşamba günü, başka bir rivayete göre ramazanın bitimine beş gün kala çarşamba günü, diğer bir rivayete göre şaban ayında altmış süvari ile yoluna çıktılar. Kendisi bir armut ağacının altında mola verip dinlenmekteydi. Yemek için sofrasını kurmuştu. Yanında oğlu Muhsin ile onbeş kölesi de vardı. Baskıncıları görünce onlara: "Ey Arapların eşrafı, buyurun yemeğe!" dedi. Kendisiyle konuşmadıklarını görünce kötülük yapacaklarını hissetti. Silahına ve atına koştu. Atına binip silahını eline aldı. Bir saat kadar çarpıştılar. Çarpışma esnasında oğlu Muhsin ve bazı köleleri öldürüldü. Kendisi kaçmak isteyince kölelerinden biri ona şöyle çıktı:

— Nereye gidiyorsun? Oysa bir zamanlar sen şöyle demiştin: "At, gece ve sahra beni tanır. Vurmak, darbe atmak, kağıt ve kalem de beni tanır."

— Yazıklar olsun sana. Sen beni öldürdün (ölümüne sebebiyet veriyorsun).

Böyle dedikten sonra geri döndü. Ancak baskıncıların lideri boyuna bir mızrak fırlatıp onu öldürdü. Sonra baskıncılar üzerine geldiler ve onu canı çıkıncaya kadar mızrakladılar. Sonra da beraberindeki mal ve eşyaları alıp götürdüler. Bu hadise, Numaniye'ye yakın bir yerde cereyan etmişti. Mütenebbî o zaman Bağdat'a dönmekteydi. Numaniye'ye defnedildi. Ölümünde kırksekiz yaşındaydı.

İbn Asakir'in anlattığına göre Mütenebbî öldürüldüğü konaktan bir konak önceki mevkide iken, bedevilerden bazıları kendilerine elli dirhem verdiği takdirde kendisini gizleyeceklerini söylemişler; ancak cimriliği, kibri ve yiğitlik iddiasında bulunuşu bu parayı onlara vermesine mani olmuştu.

Mütenebbî'nin nesebi Cu'fî idi, onların sulbünden geliyordu. Ama Semave'ye Humus'a yakın bir yerde Beni Kelb kabilesinin yanındayken Alevi olduğunu iddia etmiş. Daha sonra kendisine vahiy indirilen bir peygamber olduğu iddiasında bulunmuş, o kabilenin cahillerinden ve aşağı tabakasından bir topluluk ona tabi olmuştu. Kendisine Kur'-ân nazil olduğunu ileri sürmüş ve şu örneği onlara göstermişti:

"Gezen yıldıza, dolaşan feleğe, geceye ve gündüze yemin ederim ki kâfir ziyandadır. Sen kendi yoluna devam et ve senden önceki Rasûllerin izini takib et. Çünkü Cenâb-ı Allah, kendi dininden çıkan kimselerin kökünü senin vasıtanla kazıyacaktır. Onun yolundan şaşanları senin aracılığıyla yok edecektir."

Bu da onun saçmalıklarının, ziyanının ve kaybının çokluğuna bir örnektir. Eğer bir kafiyeye bağlı kalsaydı münafık onu nifakla; hicivci de onu yalancılık ve bahtsızlıkla överdi ve kendisi de şairlerin en büyüğü, fasihlerin en fasihi olurdu. Ama o cahilliği ve kıt aklı ile hareket ederek âlemlerin Rabbinin sözüne benzer sözler söylemeye yeltendi. Oysa cinler, insanlar ve bütün yaratıklar âlemlerin Rabbinin kitabındaki sûrelerden en kısasının benzerini ortaya koymaya çalışsalar bile bunu beceremezler.

Onun Semave'de ortaya çıktığına ve bazı geri zekâlıların onun etrafında toplandıklarına dair haber etrafa yayılınca, İhşid oğulları tarafından atanan Humur valisi Lü'lü' -Allah onun yüzünü ak etsin- karşısına çıktı ve onunla savaştı, topluluğunu dağıttı. Onu horlanmış ve kovulmuş olarak esir aldı. Uzun bir süre zindanda tuttu. Bu yüzden Mütenebbî zindanda hastalandı. Neredeyse helâk olacaktı. O zaman vali onu huzuruna çağırdı ve tevbe etmesini istedi. İddia ettiği peygamberliğinin asılsızlığını itiraf ettiğine, bütün bunlardan ötürü tevbe edip İslâm dinine döndüğüne dair bir yazı yazdırdı. İmzasını aldı. Bundan sonra onu serbest bıraktı.

Daha sonraları bu durumlar kendisine hatırlatıldığında, imkânı varsa bunu inkâr ediyor, yoksa özür dileyip mahçub oluyordu. Kendisi, yalancılığına ve ortaya attığı iddiaların iftira ve bühtan olduğuna delalet eden "Mütenebbî" (yalancı peygamber) adıyla meşhur olmuştu. Bu da onun yalancılığını gösteren en büyük delildi. Hamd ve minnet Allah'adır.

Şairin biri onu hicvederek şöyle demiştir:

"Sabah akşam insanlardan fazilet taleb eden bir şair için daha nasıl bir fazilet olsun ki,

Bir zamanlar Kûfe'de su satarak yaşadı, bir zamanlar da yüz suyunu satarak yaşadı."

Mütenebbî'nin meşhur bir divanı vardır. Bu divanında parlak ve manalı şiirler vardır ki, daha önce bunların benzerleri görülmemiştir. Bunlar gerçekten orijinal ve şahika eserlerdir. Mütenebbî, zamanımız şairleri arasında tıpkı eski şairler arasındaki İmrü'ül-Kays gibidir. Anlatıldığı gibi o benim nazarımda bu işten, yani şiirden iyi anlayan uzman bir kişidir.

Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, "el-Muntazam" adlı eserinde Mütenebbî'ye ait güzel bulduğu bazı şiirleri nakletmiştir. Kendi mintakasının şeyhi Hafız İbn Asakir de onun güzel bulduğu bazı şiirlerini nakletmiştir. Meselâ İbnü'l-Cevzî, onun şu şiirini çok güzel bulmuştur:

"Hastalığı kin ve düşmanlık olan aziz kişi hastalığına esir düştü.
Öyle bir hastalık ki, o yüzden daha önceleri aşıklar da öldüler.

Bakmak isteyen bana baksın. Benim görüntüm aşkın kolay olduğunu sananlar için bir uyarıcıdır.

Onun aşkı benim damarlarımda kan gibi dolaştı.

Ve beni hiçbir şeyle ilgilenmez hale getirdi.

Hastalık benim cesedimde hiçbir tüy bırakmadı ki,
O tüyün üzerinde mutlaka hastalığı gösteren bir fiil vardır.

Sanki senden taraf bir gözetici benim kulaklarımı tıkadı.

Ve kınamaların sesi kulaklarıma asla girmez.

Sanki gecenin uykusuzluğu benim gözlerimi aşık kılıyor.

İkisinin arasında her ayrılıkta bizim için vuslat vardır."

"Onun şiirinden üç öreği çözdüm.

Geceleyin bana gecelerimi dört olarak gösterdi.

Semadaki aya yüzüyle baktı.

Sanki aynı zamanda bir arada bulunan iki ayı bana gösterdi."

"Bütün cahiliye devri insanları,

Benim şiirime ulaşamadılar ve Babil benim sihirimi duymadı.

Nakıs bir insan senin yanında beni yerecek olursa;

Bilesin ki onun bu yermesi, benim olgun bir insan olduğuma tanıklıktır.

Konuşmayı iyi beceremediği halde fasih biri kabul ettikleri kimsenin çağındaki bu insanlar, beni ve şiirimi nasıl anlayacaklar?!"

"Hür kimsenin, dostluğu ve sadakatı zorunlu olan kimseyi kendisi için düşman olarak görmesi, dünyanın belâsındandır."

"Nefisler büyüklük taslayacak olurlarsa,

Bedenler onların maksadını anlamakta zorluk çeker ve yorulurlar."

"Bir kimse dünya ile uzun süre arkadaşlık ederse gözleri eşyayı ters görmeğe başlar,

Öyle ki, dünyanın doğrusunu yalan görür."

"Gördüğünü al ama duyduğunu bırak.

Çünkü güneşin doğması, seni bulutlardan müstağni kılar."

Mütenebbî, hükümdarlardan birin överken şöyle demişti:

"Yıldızlar geçip gidiyor; gözler de onlara bakıp faltaşı gibi açılıyor.

O yıldızlar uğurlu hükümdara doğru uçup gidiyor.

Tacında ay, zırhında aslan bulunan bir beşer için hüznünlendiler o yıldızlar. Hükümdarın zırhındaki aslanın tırnaklarında kan vardır.

Huyu tatlıdır gerçekleri katıdır.

Yeryüzündeki çakıl taneleri sayılabilir belki, ama onun iyilikleri sayılamaz."

"Ey ümid ettiğim şeyler hususunda kendisine sığındığım ve korktuğum şeylerden de kendisine iltica ettiğim hükümdar!

Senin kırdığın bir kemiği insanlar onaramazlar

Senin onardığın bir kemiği de insanlar kıramazlar."

Duyduğuma göre şeyhimiz allame Şeyhü'l-İslâm Ahmed b. Teymiye –Allah ona rahmet etsin– Mütenebbî'nin bir mahluk için bu kadar abartılı ifadeler kullanmasını hoş görmez ve şöyle dermiş: "Bu gibi ifadeler ancak noksanlıklardan münezze olan yüce Allah için kullanılabilir."

Allame Şemsü'd-Din b. Kayyim –Allah ona rahmet etsin– Takiyyü'd-Din'in şöyle dediğini duyduğunu bana haber verdi: "Ben bu iki beyiti bazan secdede okudum ve bunların içerdikleri zillet ve teslimiyet manaları ile Allah'a yalvarıp niyazda bulundum."

İbn Asakir, Mütenebbî'nin biyografisinden bahsederken onun şu şiirlerini nakletmiştir:

"Beni sana muhtaç biriymişim gibi mi gördün ki,

Beni horladın ve can alacak yerimden vurdun beni.

Sen kınanacak değilsin, kınanan benim.

Çünkü ben emellerimi yaratıcıdan başkasına arzettim."

İbn Hallikan dedi ki: "Bu iki beyit Mütenebbî'nin divanında mevcut değildir. Hafız el-Kindî, bunları sahih bir senedle ona nisbet etmiştir."

Şu şiirler de Mütenebbî'ye aittir:

"Başkaları tarafından elde edilmek istenilen bir şerefe sahip olduğunda;

Yıldızların mertebesindeki bir şereften daha aşağı bir şerefe kanaat etme.

Basit bir iş için de yüksek bir iş için de ölümün tadı aynıdır."

"Ben aşk için rüşvet taleb eden biri değilim.

Çirkin bir aşk için de mükâfat ümid edilir.

Ben senin sevgine kavuşacak olursam artık herşey benim için kolaydır.

Çünkü toprağın üzerinde bulunan her şey eninde sonunda toprak olacaktır."

Önceki kısımlarda da anlatıldığı gibi Mütenebbî, hicretin 306. senesinde Kûfe'de doğmuş ve 354. senesinin ramazan ayında öldürülmüştür.

İbn Hallikan dedi ki: "Mütenebbî, hicretin 354. senesinde Seyfü'd-Devle b. Hamdan'ın yanından ayrıldı. Çünkü İbn Haleveyh elindeki bir anahtarla onun yüzüne vurmuş ve yüzünü kanatmıştı. Kâfur İhşid'i övmüş ve yanında dört sene müddetle kalmıştı. Mütenebbî, kendi kölelerinden bir toplulukla birlikte kafil halinde bineğine binip dolaşırdı. Kâfur onun kendisine bir suikast yapmasından vehimlendi. Mütenebbî de bu yüzden korkup Mısır'dan kaçtı. Kâfur onu yakalamak istedi ama bunu başaramadı. Kâfur'a: "Bu kimdir ki, kendisinden korkuyorsun?" denildiğinde şu cevabı vermişti: "Mütenebbî, Muhammed (s.a.v.)'den sonra peygamber olmak isteyen bir adamdır. Bu kimsenin kalkıp Mısır diyarının hükümdarı olmayı arzulamayacağı ne malum? Çünkü hükümdarlık peygamberlikten daha aşağı ve daha küçük bir mertebedir."

Bundan sonra Mütenebbî, Adüdü'd-Devle'nin yanına gitti. Onu övdü. Adüdü'd-Devle de ona bol miktarda para ve mal verdi. Daha sonra onun yanından ayrılıp gitti. Yolda Fatik b. Ebi Cehl el-Esedî karşısına çıktı. Onu, oğlu Muhsin'i, kölesi Müflih'i bu senenin ramazan ayının bitimine altı gece kala (başka bir rivayete göre ise iki gece kala) çarşamba günü Bağdat sevadında öldürdü. Şairler onun için ağıt yaktılar. Âlimler onun şiir divanını ve lügatını ele alarak üzerine altmış tane veciz ve kolay şerhler yaptılar.

MUHAMMED B. HİBBAN

"Sahih" adlı eserin sahibidir. Soy kütüğü şöyledir: Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Hibban b. Muaz b. Mabed Ebu Hatim el-Bestî. "el-Envâ ve't-Takasım" adlı eserin sahibidir. İctihadda bulunan, çeşitli eserleri olan büyük hadis hafızlarındandır. Çok memleketlere seyahatlerde bulundu, birçok üstaddan ders aldı. Sonra kendi beldesinin kadılığına tayin edildi ve bu senede vefat etti. "Peygamberlik kesbidir (yani kazanılarak elde edilen bir mertebedir)." dediği için ve bazı görüşleri yüzünden onu eleştirmişlerdir. Ancak bu iddia felsefi bir saç-

malıktır. Fakat bu sözün ona ait olup olmadığını Allah bilir. Ben, Ta-bakatü'ş-Şafiyye adlı eserde kendisinden bahsetmişimdir.

MUHAMMED B. HASAN B. YAKUB

Muhammed b. Hasan b. Yakub b. Hasan b. Hüseyin b. Muksim Ebu Bekir b. Muksim. Kurra idi. Hicretin 205. senesinde doğdu. Birçok üstadlardan hadis dinleyip rivayet etti. Darekutnî ve diğerleri de kendisinden rivayetlerde bulundular. Kıraat ilmini en iyi bilenlerden biridir. Kûfelilerin metoduna göre yazılmış bir nahiv kitabı vardır ki, buna "el-Envar" adını vermiştir.

İbnü'l-Cevzî dedi ki: «Onun gibisini görmedim. Onun bundan başka eserleri de vardır. Ancak herkes nezdinde caiz olmayan kıraatlerde bulunduğu sebebiyle bazı kimseler onu eleştirmişlerdir. O, Kur'-ân'ın yazılışına ters düşmeyen ve mana bakımından da uygun olan her kıraatın caiz olacağı görüşündeydi. Örnek olarak, şu ayet-i kerimeyi göstermişti:

"Ümitsizliğe düşünce, konuşmak üzere bir kenara çekildiler." (Yusuf, 80.)

Bu ayet-i kerimede geçen "neciyyâ" kelimesi, kişilerin kendi aralarında fısldaşarak konuşmaları anlamına gelir. Ancak bu hususta Muhammed b. Hasan şöyle demişti: «Ayetteki "neciyyâ" kelimesi "necibâ" şeklinde okunacak olursa bu, necabetten gelir ki daha güçlü ve daha kuvvetli bir mana verir."

Fakat bilahare bu gibi düşüncelerinden vazgeçtiği hususunda bazı iddialar ve yazılar vardır, ama bununla birlikte o ölünceye kadar bu düşüncelerinden vazgeçmemiştir.» İbnü'l-Cevzî böyle demiştir.

MUHAMMED B. ABDULLAH B. İBRAHİM

Muhammed b. Abdullah b. İbrahim b. Abdurabbih b. Musa Ebu Bekir eş-Şafî. Hicretin 260. senesinde Cebelan'da doğdu. Çok hadis dinledi.

Bağdat'ta yaşadı. Sika, sebatkâr ve çok rivayetlerde bulunan bir hadisçiydi. Darekutnî ve diğer hadis hafızları ondan ders aldılar. Deylemliler, sahabelerin faziletlerinin anlatılmasını açıkça yasakladıkları zaman kendisi onlara muhalefet ederek Mansur şehrindeki camide sahabelerin faziletlerine dair hadisleri okuyordu. Babü'ş-Şam Mescidi'nde de aynı şekilde sahabelerin faziletlerinden bahsediyordu. Bu senede doksandört yaşında vefat etti. Allah rahmet etsin.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİBEŞİNCİ SENESİ

Bu senenin muharrem ayının 10'unda Rafiziler âdetleri üzere Bağdat'ta çirkin bid'atlarını ve apaçık dalaletlerini icra ederek matem tuttular.

Bu senede Karmatîler, Hecerlileri Umman'dan kovdular.

Bu senede Rumlar Diyarbakır'a hücum ettiler, orayı kuşatma altına aldılar ama şehri ele geçiremediler. Şehir halkından 300 kişiyi öldürdüler, 400 kişiyi de esir aldılar, sonra Nusaybin'e gittiler.

Bu senede Seyfû'd-Devle, Araplarla birlikte bulunduğu yerden kaçmaya niyetlendi. Ancak sonra Rumların gelişi gecikince yerinde sebat etti. Fakat ne de olsa dehşetli bir korkuya kapılmıştı, büyük bir sarsıntı geçirmekteydi.

Bu senede 10.000 küsur Horasanlı asker, Rumlarla gaza yapmak istediklerini söyleyerek Rüknu'd-Devle'nin yanına geldiler. Rüknu'd-Devle b. Büveyh onlara ikramda bulundu. Onlara inandı. Fakat onlar bir fırsatını bularak kendisine karşı hücumla geçtiler. Deylemlileri ele geçirdiler. Rüknu'd-Devle, onlarla savaştı ve onları mağlup etti. Çünkü azan belasını bulur. Çocukları kaçıp gittiler.

Bu senede Muizzü'd-Devle durumu kuvvetlendiği zaman İmran b. Şahin'le savaşmak üzere Bağdat'tan çıkıp Vasıt'a gitti. Gerçekten de o zaman o mıntikalarda İmran b. Şahin'in namı yayılmıştı. Fakat Muizzü'd-Devle'nin hastalığı fazlalıftı. Savaşmak üzere yerine birini vekil bırakıp kendisi Bağdat'a döndü ve ileriki kısımlarda da anlatılacağı gibi bir sene sonra Bağdat'ta vefat etti.

Bu senede Deylem diyarından Ebu Abdillah b. ed-Daif'nin durumu kuvvetlendi. Abid ve nazik bir kimse olduğu izlenimini yarattı. Yün elbiseler giydi. Bütün memleketlere hatta Bağdat'a mektuplar göndererek insanları, Rasûlullah (s.a.v.)'in ashabına sövenlere karşı Allah yolunda cihada davet etti.

Bu senenin cemaziyelahir ayında, miras hesaplarında kalan fazlalıkların beytûlmaldan önce zevilerhama verilmesi gerektiğine dair duyuru yapıldı.

Bu senede Seyfû'd-Devle ile Bizanslılar arasında esir değişimi yapıldı. Böylece Rumların elinde bulunan çok sayıda esir kurtarıldı ki, bu esirler arasında Seyfû'd-Devle'nin amcası oğlu Ebu Firas b. Said b. Hamdan, Kadı Ebû'l-Heysem b. Hısn da vardı. Esir değişimi bu senenin receb ayında yapılmıştı.

Bu senede Muizzü'd-Devle b. Büveyh, bir hastane yaptırmaya teşebbüs etti ve inşaatı başlattı. Bu binanın sürekli olması için çok miktarda vakıflar tesis etti.

Bu senede Beni Süleym kabilesi Şamh, Mısırlı, Mağribli hacıları-

nın yollarını kestiler, onlardan yükleriyle birlikte 20.000 deveyi gasb ettiler ki, bu develerin üzerinde değeri takdir edilemeyecek kadar çok mallar ve eşyalar vardı. Tarsus kadısı İbn Havatimî de bunlar arasındaydı ki, onun 120.000 dinar altını vardı, bu altınlar da gasbedildi. O, hac dönüşünde Şam'dan Irak'a taşınmaya niyetlenmişti. Halkın çoğu da böyle bir niyeti taşıyordu. Beni Süleym kabilesi bunların develerini ellerinden aldıktan sonra onları çölde malsız, mülksüz, parasız olarak açıkta bıraktılar. Bunlardan kurtulan çok az oldu. Çoğu yollarda yığılıp kaldı. İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn.

Bu senede Irak tarafındaki hacılara Talibilerin nakibi Ebu Ahmed haccettirdi.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİBEŞİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

HASAN B. DAVUD

Hasan b. Davud b. Ali b. İsa b. Muhammed b. Kasım b. Hasan b. Zeyd b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib Ebu Abdillah el-Alevi el-Hasenî.

Hakim dedi ki: «Ebu Abdillah, kendi zamanında Horasan'da Rasûlullah (s.a.v.) ailesinin şeyhi ve yine kendi döneminde âlimlerin önderiydi. Çokça namaz kılar, sadaka verir, sahabeleri severdi. Bir süre onunla arkadaşlık ettim. Hz. Osman'ı her anışında mutlaka ondan "şehid" diye söz eder ve ağlardı. Hz. Aişe'yi de her anışında mutlaka: "Siddik'ın kızı Siddika'dır, Allah sevgilisinin sevgilisidir." der ve ağlardı. İbn Huzeyme'den ve onun tabakasındaki hadisçilerden hadis dinledi. Ecdadı, Horasan'da ve oraya bağlı diğer yerlerde yaşamış olup asil ve necip kimselerdi.»

"Rasûlullah (s.a.v.)'ın Ehl-i Beyt'indendirler. Bu, onlar için bir lutfur. Beni Maad kabilesinin boyunları onlara karşı eğiktir."

MUHAMMED B. HÜSEYİN

Muhammed b. Hüseyin b. Ali b. Hasan b. Yahya b. Hasan b. Vaddah Ebu Abdillah el-Enbarî. Şairdi. Vaddahî lakabıyla meşhur olmuştu. Kendisi Mehamilî'den, İbn Muhalled'den ve Ebu Ravh'dan hadis dinlediğini söylemiştir. Hakim, onun şiirlerinden bir kısmını rivayet etmiştir. Zamanındaki şairlerin en üst tabasındaydı. Onun şiirlerinden biri şudur:

"Cenâb-ı Allah, Kerh kapısı mahallesinin evlerine, menzillerine ve sakinlerine bulutlardan sağanak yağmurları yağdırıp içirsin.

Kûva'daki Dimnetü't-Dâr'ın ağlayıcısı ve onun Me'seb'deki komşusu Ümmü Rebab,

Eğer Kerh mahallesinin arsalarını veya oraya konup yerleşmiş olanları görseydiler;

Dehul ile Havmel mıntıklarını anmaktan vazgeçerlerdi."

EBU BEKİR B. CİABÎ

Muhammed b. Ömer b. Selem b. Bera b. Sebure b. Seyyar Ebu Bekir el-Ciabî. Musul kadısı idi. Hicretin 284. senesinin safer ayında doğdu. Çok üstadlardan hadis dinledi. Ebü'l-Abbas b. Ukde'nin yanında okudu ve hadis ilmini ondan öğrendi. Ondan ayrıca biraz da Şîîlik kaptı. Çok rivayetlerde bulunan bir hadis hafızı idi.

Anlatıldığına göre o, 400.000 hadisi sened ve metinleriyle ezberlemişti. 600.000 hadisi de müzakere ederdi. Mürsel, maktu birçok hadisleri ezberinde tutardı. Bir bu kadar hikayeyi de ezberlemişti. Hadis ricalinin adlarını, cerh ve tadillerini, ölüm tarihlerini, mezheplerini ezbere bilirdi. Öyle ki, bu hususta kendi zamanının insanlarını geride bırakmış, akranlarının üzerine çıkmıştı. Hadis yazdırmak için oturma düzenler ve insanlar onun evinin yanında büyük bir kalabalık teşkil ederlerdi. Hadislerin senet ve metinlerini ezbere yazdırırdı, ama cidden sağlam ve doğru olarak yazdırırdı. Üstadı İbn Ukde gibi Şîîliğe meyilli olduğu söylenirdi. Babü'l-Basra'da Şîîlerin mahallesinde otururdu. Darekutnî'ye onu sorduklarında: "Ebu Bekir işi karıştırdı." demişti. Ebu Bekir el-Berkanî de onun hakkında şöyle demiştir: "Garip hadisler rivayet etmiştir. Onun Şîîliğe mensub olduğu da bilinmektedir." Böyle dedikten başka, onun dini yönünün zayıf olduğunu, içki içtiğini ifade etmişti. Doğrusunu Allah bilir.

Ebu Bekir b. Ciabî, can çektiği esnada kitaplarının yakılmasını vasiyet etmiş ve bu vasiyeti uyarınca kitapları yakılmıştı. Kendi kitaplarının yanı sıra halkın onun yanında emanet bulunan birçok kitapları da yakılmıştı. Bu yaptığı da kötü bir işti. Cenazesi evinden çıkarıldığı zaman Rafizilerden ağıtçı Sekine onun cenazesi üzerine ağıt yakmaya başlamıştı.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİALTINCI SENESİ

Bu senenin başında halife Muti Lillah'tı. Sultan da Muizzü'd-Devle b. Büveyh ed-Deylemî idi. Rafiziler, aşure gününde icad ettikleri ağıt ve matem bid'atlarını Hz. Hüseyin için icra ettiler. Nitekim bu husus önceki kısımlarda da anlatılmıştı.

MUIZZÜ'D-DEVLE B. BÜVEYH'İN VEFATI

Bu senenin rebiyülevvel ayının 13'ünde Ebü'l-Hasan Ahmed b. Büveyh ed-Deylemî vefat etti. Kendisine Muizzü'd-Devle deniliyordu. Rafiziliğini izhar etmişti. Mide hastalığından ötürü ölmüştü. Yediği içtiği hiçbir şey midesinde kalmıyordu. Öleceğini hissedince tevbe edip Aziz ve Celil olan Allah'a yöneldi. Yaptığı haksızlıkların çoğundan pişman oldu. Gasbettiği malları ve hakları sahiplerine iade etti. Malından çok miktarda sadaka verdi. Kölelerinden büyük birçoğunluğu azad etti. Oğlu Bahtiyar İzzü'd-Devle'yi de veliaht tayin etti.

Bir âlimle görüşmüştü. Âlim ona sünnetten bahsetmiş ve Hz. Ali'nin kendi kızı Ümmü Külsüm'ü Hz. Ömer'le evlendirdiğini söylemişti. Muizzü'd-Devle de: "Vallahi, ben bunu hiç duymamıştım." dedi ve sünnete döndü. Sünnete tabi oldu. Namaz vakti geldiğinde o âlim kişi yanından ayrılıp gideceği esnada Muizzü'd-Devle ona şöyle sordu:

- Nereye gidiyorsun?
- Namaza gidiyorum.
- Niçin burada kalmıyorsun?
- Hayır.
- Neden?

— Çünkü senin bu evin başkalarının malı idi ve sen burayı gasbettin!

Muizzü'd-Devle onun bu cevabını güzel buldu.

Muizzü'd-Devle, yumuşak huylu, âlicenâp ve akıllı bir kimseydi. Elllerinden biri kesikti. Şiraz'da bulunan kardeşi Rüknu'd-Devle ile hızlıca haberleşebilmek için çok koşan postacıları ilk çalıştıran ve bu teşkilatı ilk kuran devlet adamı Muizzü'd-Devle olmuştu. Bu çeşit postacılar onun âdeta gözdeleleri haline gelmişti. Bağdat'ta yanında iki usta ve hızlı koşucu postacı vardı ki, bunlardan biri Fadl, diğeri de Barğuş adında idi. Ehl-i Sünnet'in tuttuğu Fadl, Şiîlerin tuttuğu da Barğuş idi. Bunların çeşitli yararlılıkları olmuştu.

Muizzü'd-Devle vefat edince Kureyş mezarlığının bulunduğu Babü't-Tin'e defnedildi. Oğlu, taziye için oturdu, ama bu üç gün zarfında yağmurlar ardı arkası kesilmeksizin yağmaya devam etti. İzzü'd-Devle, emirlerin reislerine bu müddet zarfında bol miktarda mal ve para gönderdi ki, devlet erkânı kendisine bey'at sunulup otoritesi sağlanıncaya kadar kendisine karşı muhalefette el birliği yapmasınlar. Bu da onun dahiliğinin bir işaretiydi.

Muizzü'd-Devle, elliüç sene yaşadı. Yirmibir sene, onbir ay, iki gün süreyle hüküm sürdü. Hakimiyeti döneminde; miras hesaplarından arta kalan mal ve paraların, beytûlmalden önce zevi'l-erhama verilmesine dair bir duyuru yaptırmıştı.

Muizzü'd-Devle'nin vefat ettiği gecede halktan biri, görünmezlerden gelen bir sesin şöyle dediğini duymuştu:

"Nefsinin talep ve muradını Ebü'l-Hüseyn'e tebliğ ettiğinde,
Gecelerin olaylarından emin olup musibetlere karşı hüccetlere
karşı hüccet edindiğin zaman,
Alçağın eli sana uzandı ve seni rütbelerin arasından çekip aldı."

Muizzü'd-Devle vefat edip yerine oğlu İzzü'd-Devle geçtikten sonra İzzü'd-Devle oyuna, eğlenceye yöneldi. Kadınlarla fazlaca meşgul oldu. Böylece düzeni bozuldu. Ona karşı muhalif sesler yükselmeye başladı. Horasan valisi Mansur b. Nuh es-Samanî, bu durumda Büveyh oğullarının hakimiyet sahalarına göz dikti. İzzü'd-Devle'nin üzerine Veşmgir komutasında büyük bir askeri birlik sevketti.

Rüknü'd-Devle b. Büveyh bunu öğrenince oğlu Adüdü'd-Devle'ye ve kardeşi oğlu İzzü'd-Devle'ye haber salarak Veşmgir'e karşı çıkmalarını ve bu hususta kendisine askeri destek vermelerini istedi. Onlar da Veşmgir üzerine çok sayıda asker sevkettiler. Rüknü'd-Devle de Veşmgir'e karşı harekete geçti. Ancak Veşmgir, ona tehdit haberleri gönderdi ve: "Eğer seni ele geçirirsem sana ve adamlarına şöyle ve şöyle yapacağım!" dedi. Rüknü'd-Devle ise, gönderdiği cevabi mektupta: "Ama ben seni ele geçirirsem sana ihsanda bulunur ve suçlarını bağışlarım." dedi. Neticede Rüknü'd-Devle galip oldu, Cenâb-ı Allah Veşmgir'in şerrini ondan uzaklaştırdı. Şöyle ki: Veşmgir serkeş bir ata binerek avlanmaya çıkmıştı. Bir domuz ona hücum edince at ür-küp kaçtı ve üzerinde bulunan Veşmgir'i yere fırlattı. Veşmgir'in kullaklarından kan aktı ve o anda öldü. Askerleri de dağıldı.

Veşmgir'in oğlu Rüknü'd-Devle'ye haber salarak eman diledi. Ayrıca mal ve adamlarda gönderdi. Rüknü'd-Devle söylemiş olduğu iyilikleri ve ihsanatı gerçekten yaptı. Vaadini yerine getirdi. Cenâb-ı Allah, Samanîlerin tuzaklarını boşa çıkardı ve kendisini kurtardı. Bu da Rüknü'd-Devle'nin niyetinin temiz ve iyi olması sebebiyle idi. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİALTINCI SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

EBÜ'L-FEREC EL-İSFAHANÎ

"el-Eganî" adlı kitabın sahibidir. Soy kütüğü şöyledir: Ali b. Hüseyin b. Muhammed b. Ahmed b. Heysem b. Abdurrahman b. Mervan b. Muhammed b. Mervan b. Hakem el-Ümevî. "el-Eganî" ve "Eyya-

mü'l-Arab" gibi kitapların sahibidir. Eyyamü'l-Arab adlı kitabında Arapların 1.700 kadar savaşından bahsetmiştir. Güzel yazan, edip ve şair bir kimseydi. İnsanların tarihini ve savaşlarını bilirdi. Fakat kendisinde biraz Şiflik vardı.

İbnü'l-Cevzî: "Onun gibisine güvenilmez. Çünkü o kitaplarında aşkı gerekli bir şeymiş gibi gösteren ve içki içmenin basit bir iş olduğunu bildiren açık ifadeler kullanmış ve bizzat kendisinin de bu gibi işler içinde olduğunu anlatmıştır. Onun el-Eganî kitabını inceleyen bir kimse, her türlü çirkinlik ve münkeratı görebilir." demiştir.

Ebü'l-Ferec, Muhammed b. Abdullah b. Butayn'den ve başka birçok kimselerden hadis rivayet etmiştir. Darekutnî ve diğerleri de kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır. Ebü'l-Ferec, bu senenin zil-hicce ayında vefat etti. Hicretin 284. senesinde doğmuştu. O senede şair Buhtürî de vefat etmişti. İbn Hallikan, onun birçok eserleri bulunduğunu söylemiş ve el-Eganî, el-Müzarat ve Eyyamü'l-Arab gibi eserlerini de örnek olarak zikretmiştir.

SÜYFÜ'D-DEVLE

Kendisinde biraz Şiflik bulunmakla birlikte şecaatli kumandanlardan ve çok ihsanları olan hükümdarlardan biriydi. Birkaç sene müddetle Dımyşk'ta hüküm sürdü. Onunla ilgili şöyle gariplikler vardır: Hatibi, "el-Hutebu'n-Nebatiye" adlı kitabın müsnanınıydı ki, belagatlı ve fesih edebiyatçılarından biriydi. Şairi Mütenebbî idi. Çalgıcısı ve müzisyeni Ebu Nasr el-Farabî idi. Seyfü'd-devle, âlicenâb, cömert ve bol bağışta bulunan bir kimseydi. Kardeşi, Musul valisi Nasirü'd-Devle için şu şiiri yazmıştı:

"Sana üst makamı hibe ettim sen de bunun ehliydin,
İnsanlara: "Ağabeyimle aramda fark vardır" dedin
Bende bu görev için bir eksiklik yoktur.
Ama hakkımdan feragat ettim, görev sana kaldı.
Benim ikinci gelmeme rıza göstermez misin?
Senin yarışı kazanmana rıza göstersem?"

Şu şiir de Seyfü'd-Devle'ye aittir:

"Onun gözlerinden yaş yerine kan aktı.
Bana "Sen ona daha ne kadar zulmedeceksin?" dedi.
Gözünü ondan çevirip sana baktı, sen de;
Bakış oklarıyla onu yaraladı.
Vehimlerin üzdüğü kimse, bu acılara nasıl dayanabilir?"

Seyfû'd-Devle felç olduğundan ötürü öldü. Başka bir rivayete göre idrarını yapamadığından ötürü ölmüştür. Halep'te vefat etti. Tabutu Silvan'a götürüldü ve oraya defnedildi. Elliüç yaşında vefat etmişti.

Ondan sonra oğlu Seyfû'd-Devle Ebû'l-Mealî eş-Şerif, Halep'e sahib oldu. Bir süre sonra babasının kölesi, Ebû'l-Mealî'ye karşı harekete geçti. Onu etkisiz hale getirip Halep'ten kovarak Silvan'a annesinin yanına gönderdi. Fakat Ebû'l-Mealî eş-Şerif -ileride anlatılacağı gibi- bir süre sonra tekrar Halep'e dönmüştür.

İbn Hallikan, Seyfû'd-Devle'nin birçok sözlerini nakletmiş ve hakkında söylenen bazı şeyleri de aktarmıştır. İbn Hallikan'ın ifadesine göre, Seyfû'd-Devle'nin kapısındaki kadar başka hiçbir hükümdarın kapısında bu kadar çok sayıda şair toplanmamıştır. Seyfû'd-Devle, şairlere çeşitli armağanlar vermiştir.

İbn Hallikan'a göre Seyfû'd-Devle, hicretin 303. senesinde doğmuştur. 301. senesinde doğduğuna dair zayıf bir rivayet de vardır. Kendisi hicretin 330. senesinden sonra Halep'e sahib olmuştur. Bundan önce de geniş bir mıntıkaya hakimdi. Ancak durumlar değişti. Nihayet Halep'i de mülküne kattı. Orayı İhşid'in tayin ettiği vali Ahmed b. Said el-Kilabî'nin elinden almıştı.

Seyfû'd-Devle bir gün yanındakilere şöyle demişti:

— Hanginiz benim sözümü onaylayacak? Ama şu sözümü onaylayacak birinizin bulunacağını sanmıyorum: "Cismim sana olsun ona peşpeşe içir ama kanımı helal kılmazsın değil mi?"

Kardeşi Bedih'e Ebu Firas şu cevabı vermişti:

— Sen bütün yönetime hakim olsan bile şu hükümdarlar Rafizidirler ve bu sözlerin en çirkinidir."

İHŞİD KÂFUR

Muhammed b. Toğaç el-İhşidî'nin kölesidir.

Muhammed b. Toğaç'ın vefatından sonra, oğlunun yaşı çok küçük olduğu için, onun yerine İhşid Kâfur, Mısır ve Dımyşk valiliğini ele aldı ve buraları Seyfû'd-Devle ve ondan sonraki diğer hükümdarlar adına yönetti.

Muhammed b. Toğaç el-İhşidî'nin mezarının üzerine şu ibare yazılmıştır:

"Şu günlerin akışına bak, neler yaptı.

Yaşayan nicelerini yok etti. Kendisi de yok oldu.

Saltanat günlerinde dünyaları güldü.

Yok olup gittiklerinde hep ağlayıp sızladı."

EBU ALİ EL-KALÎ

"el-Emalî" adlı eserin sahibidir. Soy kütüğü şöyledir: İsmail b. Kasım b. Abdun b. Harun b. İsa b. Muhammed b. Süleyman.

Künyesi, Ebu Ali'dir. Kadılık yapmıştır. Lügatçı bir kişiydi. Emevîlerin azatlısıdır. Abdülmelik b. Mervan'ın azatlısıydı. Kalî kelimesi de onun Kula'ya mensubiyetini ifade eder. Silvan'da doğdu. Burası Diyarbakır'a bağlı bir mıntıkadır. Hadisi Ebu Ya'lâ el-Musilî'den ve diğerlerinden öğrendi. Nahiv ve lügat ilmini İbn Düreyd, Ebu Bekir el-Enbarî, Neftveyh ve diğerlerinden öğrendi. Meşhur bir eser olan el-Emalî'yi tasnif etti. Alfabetik sıraya göre 5.000 varak üzerine yazdığı bir tarihi ve lügata dair başka eserleri vardır. Bağdat'a geldi, orada ders aldı. Sonra Kurtuba'ya göçtü. Bu senede altmışsekiz yaşında vefat edinceye kadar orada birçok kitaplar tasnif etti. İbn Hallikan böyle demiştir.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında Ebu Ali Muhammed b. İlyas da vardır. Bu zat; Kirman şehrinin ve oraya bağlı kazaların valisi idi. Adüdü'd-Devle b. Rüknu'd-Devle, Kirman şehrini Muhammed b. İlyas'ın el-Yesa', İlyas ve Süleyman adındaki üç oğlunun elinden aldı. Büyük hükümdar -önceki kısımlarda da anlattığımız gibi- Veşmgir idi.

Bu senede hükümdarlardanda Hasan b. Firuzan vefat etti. Bu sene gerçekten de hükümdarların ölüm senesi olmuştu. Çünkü bu senede Muizzü'd-Devle, Kâfur ve Seyfü'd-Devle vefat ettiler.

İbnü'l-Esir dedi ki: "Bu senede Ermenistan hükümdarı Nikoforos ve Bizans imparatoru Domestikos da öldüler." Bu husus, daha önceki sayfalarda da anlatılmıştı.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİYEDİNCİ SENESİ

Bu senede Bağdat'ta ve diğer mıntikalarda çıkan bir haberlerde, Muhammed b. Abdullah adını taşıyan ve Mehdi lakabını takınan sonra da kendisinin, beklenen Mehdi olduğu iddiasında bulunan bir adamın ortaya çıktığı anlatılıyordu. Güya bu adam insanları iyiliğe davet ediyor, kötülükten sakındırıyordu. Şiflerden bazı kimseler de onun propagandasını yaparak halkı ona bey'ata çağırıyor ve: "Bu bizim şiamızdan, grubumuzdan bir Alevidir." diyorlardı.

Bu adam, o zaman Mısır'da, Kâfur el-İhşidî'nin yanında bulunuyordu. Kâfur el-İhşidî, ona ikramda bulunuyordu. Ona iyi davrananlardan ve ikramda bulunanlardan biri de hacib Sebüktekin idi. Sebüktekin Şif idi ve onun Alevi olduğunu zannediyordu. Bağdat'a gelmesi ve ülkeyi onun adına ele geçirmesi için bir mektup yazdı. O da

Irak'a yönelerek Mısır'dan ayrıldı.

Hacib Sebüktekin, Enbar yakınında onu karşıladı. Fakat kendisini görünce, Muhammed b. Müstekfi Billah el-Abbasi olduğunu anladı. Alevi değil de Abbasi olduğu kesinlik kazanınca onun hakkında taşımakta olduğu düşüncelerden vazgeçti. Böylece onun durumu sarsıldı. Planı bozuldu. Adamları da her bir tarafa dağılıp gittiler. Bunun üzerine Muizzü'd-Devle'nin yanına gitti. Muizzü'd-Devle ona eman verdi ve sonra onu Muti Lillah'a teslim etti. Muti Lillah da burnunu kesti. Böylece onun haberi söndü. Hiçbir tarafta bundan sonra ondan bahsedilmedi.

Bu senede bir grup Antakya'ya hücum etti. Oraya gelen bazı kimseleri öldürdüler. Ayrıca ahaliden de 12.000 kişiyi öldürüp memleketlerine döndüler, hiç kimse karşılarına çıkamadı.

Bu senenin aşura gününde Rafiziler Hz. Hüseyin'in matemini tuttular. Gadir-i Hum gününü de bayram olarak kutlayıp sevinç ve neşelerini izhar ettiler.

Bu senenin ekim ayında insanlarda maşiri denen bir hastalık görüldü ve bu yüzden çok insan öldü.

Bu senede hacıların develerinin çoğu susuzluktan yolda öldü. Develerin çok az bir kısmı Mekke'ye ulaşabildi. Hatta ulaşan develerin çoğu da hacdan sonra öldüler.

Bu senede Seyfü'd-Devle'nin oğlu Ebü'l-Mealî Şerif, dayısı ve babasının amcası oğlu Ebu Firas ile savaştı.

İbnü'l-Esir bu hususta şöyle dedi: "Doğrusu hükümdarlık kısır-
dır." diyen çok doğru söylemiş.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında İbrahim el-Muttaki Lillah da vardır. Bu zat halife oldu. Sonra hicretin 330. senesinde hal' edildi. Bu seneye kadar evine kapanmış halde yaşadı ve bu senede vefat etti. Altmış yaşında hayata gözlerini yumdu. Kendi evine defnedildi.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİYEDİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN DİĞER MEŞHUR ŞAHSİYETLER

ÖMER B. CAFER B. ABDİLLAH

Ömer b. Cafer b. Abdillan b. Ebi's-Sırrî. Künyesi, Ebu Cafer'dir. Basrahdır. Hadis hafızıdır. Hicretin 280. senesinde doğdu. Ebü'l-Fadl b. Habbab'tan ve diğerlerinden hadis rivayet etti. Uydurduğu 100 hadis eleştiriye tabi tutulmuştur. Darekutnî dedi ki: "Onun eleştiriye tabi tutulan hadislerine baktım; onun söylediklerinin doğru olduğunu gördüm."

MUHAMMED B. AHMED B. ALİ B. MUHALLED

Künyesi, Ebu Abdillâh'tır. Soyca Cevherî'dir. Kendisi, İbnü'l-Muhamrem adıyla meşhur olmuştur. İbn Cerir et-Taberî'nin arkadaşlarından. Kedimî'den ve diğerlerinden rivayetlerde bulunmuştur.

Evlenip gerdeğe girdiğinde, bir tarafa oturup hadîs yazmaya başlamıştı. Kayınvalidesi gerdek odasına gelerek önündeki mürekkep okkasını alıp bir tarafa fırlatmış ve şöyle demişti: "Bu, kızım için yüz kumadan daha zararlıdır!"

Muhammed b. Ahmed b. Ali bu senede doksanüç yaşında vefat etti. Hadiste zayıf bir ravidir.

KÂFUR B. ABDULLAH EL-İHŞİDÎ

Sultan Muhammed b. Toğaç'ın kölesiydi. Muhammed b. Toğaç onu bir Mısırlıdan onsekiz dinara satın almış, sonra onu gözdesi kılıp yanında tutmuştu. Diğer köleleri arasında onu seçmiş ve has adamı kılmıştı. Sonra oğulları yönetime geçtiklerinde onu Atabek kılmıştı. Oğullarının ölümünden sonra hicretin 355. senesinde yalnız başına yönetime geçti. Memleket onun hakimiyetine geçti. Mısır, Şam ve Hicaz diyarlarında minberler üzerinde ona dua edildi.

Şehametli, şecaatli, zeki ve güzel yönetim sergileyen bir kimseydi. Şairler onu övdüler. Onu öven şairler arasında Mütenebbî de vardı. Böylelikle Mütenebbî ondan armağanlar elde etti, servet sahibi oldu. Daha sonra Kâfur ona gazaplandı. Mütenebbî de onu hicvederek yanından ayrılıp Adü'd-Devle'nin yanına gitti. Kâfur, Mısır'daki meşhur türbesine defnedildi. Kendisinden sonra yerine oğlu Ebü'l-Hasan Ali b. İhşid geçti. Hz. Fatıma evladı olduklarını iddia eden Fatımiler -ileride de anlatılacağı gibi- Mısır ülkesini onun elinden aldılar. Kâfur, iki sene üç ay müddetle hakimiyet sürmüştü.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİSEKİZİNCİ SENESİ

Bu senenin aşura gününde Rafiziler, Hz. Hüseyin'e matem tutma ve Gadir-i Hum gününde sevinç ve sürur içinde kutlamalarda bulunma bid'atlarını icra ettiler.

Bu senede büyük bir kıtlık meydana geldi. Neredeyse ekmek hiç bulunamaz hale gelmişti. İnsanlar ölmek üzereydiler.

Bu senede Rumlar memlekette çok fesat çıkardılar. Humus'u yaktılar. Orada bütün mıntıkeyi fesada sürüklediler. Ve Müslümanlardan 100.000'e yakın kişiyi esir aldılar. İnnâ lillah ve İnnâ ileyhi râciûn (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz.)

Bu senede Rum komutanı, Ebü'l-Hüseyn Cevher Muiz el-Fatımî tarafından harekete geçirilerek büyük bir orduyla şaban ayının bitimine onüç gün kala salı günü Mısır'a girdi. Cuma günü olduğunda Mısır'da ve oraya bağlı mıntıklarda minberler üzerinde Muiz el-Fatımî adına hutbe okundu.

Komutan Cevher, müezzinlere ezan okurlarken "Hayye âlâ hayril amel" (haydin hayırlı amele) demelerini ve imamların da birinci selamı yüksek sesle telaffuz etmelerini emretti. Bütün bunlar, Kâfur'un ölümünden sonra Mısır'da halkın etrafında toplanabileceği bir lideri kalmayışından ve onları zayıf düşüren şiddetli bir kıtlığın meydana gelişinden ötürü olmuştur.

Bütün bu olup bitenlerden Kâfur'un taraftarları haberdar olduklarında komutan Cevher'in Mısır'a girmesinden önce Mısır'dan kaçıp gittiler. O da herhangi bir kimseye vuruşmaksızın, savaşmaksızın ve bir savunmayla karşılaşmaksızın Mısır'a girdi. Böylece Fatımiler, Mısır diyarına hakim oldular.

Bu senede komutan Cevher, Muizziyé Kahiresini inşa etti. Orada ileride de anlatacağımız gibi iki sarayı da inşa ettirdi ve bu senede efendisi Muiz el-Fatımî adına imamlıklara atamalar yaptırdı.

Sonra komutan Cevher, Cafer b. Felah'ı büyük bir orduyla Şam'a sevketti. Bunlar orada şiddetlice savaşılardı. Dımiş'ta vali olarak Şerif Ebü'l-Kasım b. Ya'lâ el-Haşimî bulunuyordu. Şamlılar buna itaat ediyorlardı. Şerif Ebü'l-Kasım, Abbasileri uzun süre savundu. Neticede Şam'da da Muiz adına hutbeler okundu. Şerif Ebü'l-Kasım da Mısır diyarına hücum etti. Hasan b. Toğaç'ı ve ümeradan bir topluğu esir aldı. Bunları İfrikiye'de bulunan Muiz'e gönderdi.

Böylece Fatımiler hicretin 360. senesinde Dımişk'a hakim oldular. Orada yüz seneden fazla bir süreyle ezanda "Hayye alâ hayril amel" (haydin hayırlı amele) diye okundu. Ayrıca Hz. Ebu Bekir'le Hz. Ömer'e lanet ifade eden yazılar, oralardaki camilerin kapılarına yazıldı. İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn.

Bu durum böylece bir süre devam etti. Nihayet Türklerin ve Kürtlerin devleti ve komutanları Nureddin eş-Şehid ile Selahaddin b. Eyyübî buna son verdiler.

Bu senede Rumlar Humus'a girdiler. Halkın çoğunun şehirden kaçıp gittiklerini gördüler. Şehri yaktılar. Orada ve çevre mıntıklarda kalan 100.000'e yakın insanı esir aldılar. İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn. (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve O'na döntücüleriz.)

Bu senenin zilhicce ayında İzzü'd-Devle, babası Muizzü'd-Devle b. Büveyh'i evinden alıp Kureyş mezarlığındaki türbesine taşıdı.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİDOKUZUNCU SENESİ

Bu senenin muharrem ayının 10'unda Rafiziler yine çirkin bid'atlarını icra ettiler. Hz. Hüseyin'in yasını tuttular. Dükkânlar ve çarşılar kapatıldı. Hayat durdu. Kadınlar saçlarını başlarını açıp çarşı pazarlarda dolaştılar. Hz. Hüseyin'e ağıt yakarak yüzlerini tokatladılar. Dükkânların ve çarşıların muhtelif yerlerine mendiller asıldı. Ortalığa samanlar döküldü.

Bu senede Rumlar Antakya'ya girdiler. Yaşlı veya genç halkı öldürdüler. 200.000'e yakın çocuk ve genci esir aldılar. İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz). Bütün bunları melun Ermeni hükümdarı Nikofor düzenlemişti. Ama bunun sorumlusu da ülkeye hakim olan ve ülkede fesad çıkaran Rafizi hükümdarlardı. Allah onları kahretsin.

İbnü'l-Cevzî dedi ki: «Ermeni hükümdarı Nikofor işi azıttı. Taşkınlığa başladı. Bu murdar herif, kendisinden önceki hükümdarın karısıyla evlenmişti. Bu kadının da önceki kocasından doğmuş iki oğlu vardı. Nikofor bunları hadım edip daha sonra hükümdar olamasınlar diye kiliseye hapsedmek istedi. Anneleri bu durumdan haberdar olunca Nikofor'un aleyhinde çalışmaya başladı. Ümerayı ona musallat kıldı. Ümera da kendi aralarında birleşerek uyumakta iken onu öldürdüler ve başlarına önceki hükümdarın iki oğlundan büyük olanını geçirdiler.»

Bu senenin rebiyülevvel ayında Ebu Bekir Ahmed b. Seyyar kadılıktan ayrıldı. Yerine eski kadılardan Ebu Muhammed b. Maruf yenden atandı.

İbnü'l-Cevzî dedi ki: "Bu senede Dicle'nin suyu azaldı. Kuyuların suları da kurudu."

Bu sene de Şerif Ebu Ahmed adındaki nakib insanlara haccettirdi.

Bu senenin zilhicce ayında bir yıldız düştü, yeryüzünün her tarafını aydınlattı. Güneş gibi ortalığa ışık saçtı. Sonra da yıldırım gibi bir ses duyuldu.

İbnü'l-Esir dedi ki: Bu senenin muharrem ayında Dımeşk'ta, Mısır'ı ele geçirdikten sonra komutan Cevher'in gönderdiği Cafer b. Felah'ın emri üzerine Muiz el-Fatımî adına hutbe okundu. Ebu Muhammed Hasan b. Abdillâh b. Toğaç, Remle'de Cafer b. Felah'la savaşmış, Cafer b. Felah, kendisini mağlup ederek esir almış ve komutan Cevher'e göndermişti. Komutan Cevher de onu İfrikiye'de bulunan Muiz'ze göndermişti.

Bu senede Nasirü'd-Devle b. Hamdan ile oğlu Ebu Tağlib arasında bir kavgalık meydana gelmişti. Bunun sebebi de şuydu: Muizzü'd-

Devle b. Büveyh öldüğünde Ebu Tağlib ve taraftarları Bağdat'ı ele geçirmeye niyetlenmişlerdi. Fakat Ebu Tağlib'in babası Nasirü'd-Devle ona şöyle demişti: "Muizzü'd-Devle, oğlu İzzü'd-Devle'ye bol miktarda mal ve para bırakmıştır. Bu mal ve para onun elinde bulunduğu sürece ona güç yetiremezsiniz. Bu serveti tüketmesine kadar bekleyin. Çünkü o savurgan biridir. İflas ettiği zaman üzerine yürürseniz onu mağlub edersiniz." Bu sözü nedeniyle oğlu Ebu Tağlib kendisine kızıp düşmanca duygular beslemeye başladı. Babasının aleyhinde bulundu. Nihayet onu kalede zindana attı.

Nasirü'd-Devle'nin oğulları kendi aralarında ihtilafa düşüp gruplara ayrıldılar ve ellerinde bulunan toprakları korumakta zayıf kaldılar. Bunun üzerine Ebu Tağlib, İzzü'd-Devle'ye haber göndererek, yıllık 1.000.000 dinar verme karşılığında Musul'u kendisine bırakmasını istedi. Babası Nasirü'd-Devle de bu senede vefat edince artık Ebu Tağlib, Musul'da müstakil hükümdar olarak oraya sahip oldu. Ancak kardeşleriyle aralarında muhalefet ve muharebeler devam etti.

Bu senede Rum hükümdarı Trablus'a girdi. Şehrin birçok yerlerini yaktı ve ahalinin bir kısmını öldürdü. Trablus valisi bu hükümdarın şiddetli bir zalim olduğunu bildiğinden ötürü ahaliyi şehirden çıkarmıştı. Rumlar valiyi esir aldılar. Bütün malına ve mülküne el koydular. Cidden büyük bir servet sahibiydi. Trablus'tan sonra kıyı şeridindeki şehirlere hücum ettiler. Köyler hariç onsekiz şehri ele geçirdiler. Oradaki Müslüman halkın çoğu onların baskısıyla Hristiyanlığa geçti. Innâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve O'na döntücüleriz.)

Rumlar daha sonra, Humus'a geldiler. Şehri yakıp mal ve mülkü yağmaladılar. Ahaliyi esir aldılar. İki ay kadar Humus'ta kaldılar. İstedikleri şehri ele geçiriyor, yakalayabildikleri kadar insanı esir alıyorlardı. Bunların heybet ve korkusu insanların kalplerine yerleşti. Daha sonra Rum hükümdarı beraberinde çoluk çocuk 200.000 kadar esiri de alarak memleketine döndü. Dönüş sebebi; askerlerinin arasında hastalıkların çoğalması ve askerlerinin çoluk çocuklarını özlemesiydi. Cezire'ye bir müfreze gönderdi. Bu müfreze oraları yağmaladı ve halkın bir kısmını esir aldı.

Seyfî'd-Devle'nin kölesi Karguveyh, Halep'i istila etmiş ve üstadının oğlu Şerifi kovmuştu. O da hakimiyeti altında bulunan Tarife gitmiş, ancak ahali onun şehre girmesine müsaade etmeyince bu defa Silvan'a, annesinin yanına gitmişti. Annesi, Said b. Hamdan'ın kızıydı. Bir süre yanında kaldı. Tekrar Hama'ya döndü ve orayı ele geçirdi. Oradan da iki yıl aradan sonra Halep'e döndü. Rumlar, bu senede Şam'da fesat çıkarınca Halep'i vermek üzere Karguveyh onlarla anlaşma yaptı. Onlara bir miktar para ve armağanlar gönderdi. Bundan

sonra Rumlar Antakya'ya döndüler, orayı ele geçirdiler. Ahalinin büyük bir kısmını öldürdüler. Geride kalanların çoğunu da esir alarak Halep'e hücum ettiler. O esnada Ebü'l-Meali Şerif, Halep'te bulunan Karguveyh'i kuşatma altına almıştı. Ebü'l-Meali Şerif, Rumlardan korkup kaçtı. Rumlar, Halep'i kuşatarak şehri ele geçirdiler. Kaledeki askerler ise burasını Rumlara karşı savundular. Sonra her sene kendilerine verilecek belirli miktardaki mal, para ve hediyeler karşılığında Karguveyh ile barış antlaşması yaptılar. Şehri ona teslim edip geri döndüler.

Bu senede İfrikiye'de bulunan Muiz el-Fatımî'ye, Ebu Hazar adında biri isyan etti. Muiz de askerleriyle birlikte bizzat kendisi ona karşı harekete geçti, onu kovdu. Sonra Ebu Hazar gelip ondan eman diledi. Muiz de eman verdi ve onu bağışladı.

Bu senede komutan Cevher'in elçisi Muiz'in yanına gelerek Mısır'ın fethedildiği ve onun adına hutbe okunduğu müjdesini verdi ve onun Mısır'a davet edildiğini bildirdi. Muiz buna çok sevindi. Şairler onu övdüler. Övenler arasında şair Muhammed b. Hanî de vardı. Muhammed b. Hanî, onu şu beyitle başlayan kasidesinde şöyle övmüştü:

"Abbasoğulları Mısır'ın fethedildiğini söylüyorlar.
Abbasoğullarına de ki, iş artık tamamlandı."

Bu senede Bağdat valisi İzzü'd-Devle, avcı İmran b. Şahin'i kuşatmaya azmetti, ama bunu başaramadı. Neticede onunla barıştı ve Bağdat'a döndü.

Bu senede Karguveyh ile Şerif Ebü'l-Meali barıştılar. Karguveyh Halep'te, oraya bağlı mıntikalarda –ki daha önce oralarda Muiz el-Fatımî adına hutbe okunuyordu–, Humus'ta ve Dımeşk'ta onun adına hutbe okuttu. Mekke'de Muti Lillah ile Karmatîler adına, Medine'de Muiz el-Fatımî adına hutbe okunuyordu. Ebu Ahmed el-Musevî de Medine dışında Muti adına hutbe okutuyordu.

İbnü'l-Esir'in anlattığına göre Nikoforos bu senede öldü. Ondan sonra Bizans imparatorluğuna kendisinden önceki hükümdarın oğlu geçti. Önceki hükümdarın adı Domestikos'tu.

Domestikos, bir Müslüman çocuğuydu. Babası Tarsus'un seçkin Müslümanlarından biri olup İbnü'l-Fukas adıyla tanınırdı. Fakat Domestikos Hristiyanlığa geçmişti. Hristiyanlar nezdinde itibarı yükseldi ve neticede imparator oldu. Müslümanlara karşı en azılı, en şiddetli düşmanlardandı. Birçok şehri savaşıarak Müslümanların elinden almıştı. Aldığı şehirlerin bazıları şunlardı: Tarsus, Adana, Ayn-ı Zerbe, Misis... Sayılarını ancak Allah'ın bildiği miktarda Müslüman öldürdü ve esir aldı.

HİCRETİN ÜÇYÜZELLİDOKUZUNCU SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHÜR ŞAHSİYETLER

MUHAMMED B. AHMED B. HÜSEYİN

Muhammed b. Ahmed b. Hüseyin b. İshak b. İbrahim b. Abdillâh Ebu Ali es-Sevvaf. Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel'den ve onun tabakasındaki kimselerden hadis rivayet etti. Darekutnî'nin de aralarında bulunduğu bir grup hadisçi ondan rivayetlerde bulundular. Darekutnî: "Gözlerim, sağlam rivayet ve dindarlık hususunda Muhammed b. Ahmed gibisini görmedi." demiştir. Muhammed b. Ahmed, bu senede seksendokuz yaşında vefat etti. Allah rahmet etsin.

MUHARİB B. MUHAMMED B. MUHARİB

Künyesi, Ebü'l-Alâ idi. Muharib b. Dessar soyundan gelen Şafî fıkıhçısıydı. Sika, güvenilir ve âlim bir şahsiyetti. Cafer el-Feryabî'den ve diğerlerinden rivayetlerde bulundu.

EBÜ'L-HÜSEYİN AHMED B. MUHAMMED

İbnü'l-Kattan adıyla meşhur olmuştur. Şafî imamlarındandır.

İbn Süreyc'den, ondan sonra da Şeyh Ebü'l-İshak eş-Şirazî'den fıkıh dersleri aldı. Ebü'l-Kasım ed-Daranî'nin ölümünden sonra yalnız başına mezhep reisliği yaptı. Usul-ü fıkha ve fûruata dair eserler tasnif etti. Bağdat'a göçtü. Orada incelemeler yaptı. Ders verdi. Çok sayıda kitaplar yazdı. Bu senenin cemaziyelevvel ayında vefat etti.

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞİNCİ SENESİ

Bu senenin muharrem ayının 10'u olan aşura gününde Rafiziler, geçmiş âdetlerine uyarak Hz. Hüseyin'e yas tutma gibi haram bid'atlarını icra ettiler.

Bu senenin zilkade ayında Karmatiler Dımışk'ı ele geçirdiler. Dımışk valisi Cafer b. Felah'ı öldürdüler. Karmatîlerin reis ve emiri, Hüseyin b. Ahmed b. Behram'dı. Bağdat'ta bulunan İzzü'd-Devle ona çok miktarda silah ve teçhizat yardımında bulunmuştu. Sonra Karmatiler, Remle'ye giderek orasını ele geçirdiler. Orada muhafız olarak bulunan Mağribliler kaleye sığınıp istihkam tedbirleri aldılar. Karmatiler, onları kuşatma altında tutacak bir miktar askerlerini bırakıp ârabilerden, İhşidlerden ve Kâfurilerden büyük bir askeri birlikle Kahire'ye doğru ilerlediler. Aynü's-Şems'e vardıklarında komutan Cevher'in askerleriye şiddetli bir savaşa tutuştular ve muzaffer oldular. Mağriblileri büyük bir kuşatma altına aldılar. Bundan sonraki günlerden birinde Mağribliler Karmatî ordusunun sağ cenahına saldırarak kendilerini bozguna uğrattılar. Karmatiler de Şam'a gidecek orada bulunan Mağriblileri sıkı şekilde kuşatma altına aldılar. Komutan Cevher, kendi taraftarlarına onbeş gemi ile erzak gönderdi. Karmatiler bu gemilerin onunu ele geçirdiler. İkisini de Franklar ele geçirmişlerdi. Aralarında çok olaylar cereyan etti.

Karmatîlerin emiri Hüseyin b. Ahmed b. Behram, bu konuda şöyle bir şiir söylemişti:

"Mağribli adamlar kendilerinden korktuğumu iddia ettiler.
Şu halde onlarla yapılacak savaşta benim kanım akacaktır.
Ey Mısır diyarı! Eğer senin toprağını kendi kanımla sulamazsam,
Nil'in suyu bana haram olsun."

Bu senede Ebu Tağlib b. Hamdan, otuz yaşında iken Bahtiyar İzzü'd-Devle'nin kızıyla evlendi. Ona 100.000 dinar mehir verdi ve nikah, bu senenin safer ayında kıyıldı.

Bu senede Müeyyedü'd-Devle b. Rüknu'd-Devle, Sahib Ebü'l-Kasım b. Abbad'ı vezirliğe tayin etti. Sahib Ebü'l-Kasım da memleket işlerini güzelce idare etti.

Bu senede Dımeşk'ta ve diğer Şam mıntıkalarında ezanda "Hayye alâ hayril amel" (haydin hayırlı amele) ibaresi okundu.

Dımeşk valisi Cafer b. Felah'ın biyografisinden bahseden İbn Asakir şöyle demiştir:

«Fatımîlerden emirliğe geçen ilk kişi odur. Ebu Muhammed el-Ekfanî, Ebu Bekir Ahmed b. Muhammed b. Şiram'ın şöyle dediğini nakletmiştir: Hicri 360. senenin safer ayının beşinde perşembe günü Dımeşk Camii'nde ve şehrin diğer minarelerinde müezzinler, ezanda hayye ale'l-felah cümlesinden sonra hayye alâ hayril amel cümlesini de okudular. Bunu onlara, Cafer b. Felah emretmişti. Onlar da emrine karşı gelememişler, korkmalarından dolayı bu emre icabet zorunluluğu duymuşlardı.

Cemaziyelahir ayının sekizinde cuma günü ise, müezzinler ezan ve ikamette tekbirleri ikişer ikişer olmak üzere dört defa okudular. İkamet esnasında da hayye alâ hayril amel cümlesini okumakla emrolunmuşlardı. Halk bunu hiç de hoş karşılamadı, ama Allah'ın hükmüne karşı sabrettiler.»

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

SÜLEYMAN B. AHMED B. EYYÜB

Künyesi, Ebü'l-Kasım et-Taberanî'dir. Büyük hadis hafızı olup Kebir, Evsat ve Sağır adlı üç mu'cemin sahibidir. Kitabü's-Sünne, Kitabı Müsned-i Şamiyyin ve diğer faydalı eserler ona aittir. 100 sene yaşadı Bu senede İsfahan'da vefat etti. İsfahan kapısında Hummetü's-Sahabi mezarlığına defnedildi. Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî böyle demiştir.

İbn Hallikan dedi ki: «Ebü'l-Kasım et-Taberanî, 1.000 hadis üstadından ders aldı ve hadis dinledi. Bu senenin zilkade ayının bitimine iki gece kala cumartesi günü vefat etti. Bu senenin şevval ayında vefat ettiği ile dair zayıf bir rivayet de vardır. Hicretin 260. senesinde doğdu, bu senede 100 yaşındayken vefat etti.»

ŞAİR REFA AHMED B. SIRRÎ EBÜ'L-HASAN

Kinde kabilesine mensup olup Musullu bir şairdir.

İbnü'l-Esir, onun bu senede Bağdat şehrinde vefat ettiğini söylemiştir. İbnü'l-Cevzî'nin ifadesine göre ise şair Refa, hicretin 362. senesinde vefat etmiştir. Nitekim bu husus ileride de anlatılacaktır.

MUHAMMED B. CAFER

Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Heysem b. İmran b. Yezid Ebu Bekir b. Münzir. Aslen Enbarlıdır. Ahmed b. Halil b. Bercalî'den, Muhammed b. Avam er-Riyahî'den, Cafer b. Muhammed es-Saig' den ve Ebu İsmail et-Tirmizî'den hadis dinledi. İbnü'l-Cevzî dedi ki: Muhammed b. Cafer, bunlardan en son rivayette bulunan kişidir.

Anlatıldığına göre Muhammed b. Cafer'in dedeleri iyi insanlarmış. Bu husus babasının yazısı ve sahih bir şekilde duyduğu bilgilerle sabittir. Ebu Amr el-Basrî ondan naklettiği hadisleri seçmiştir. Muhammed b. Cafer, doksan yaşını aşmış olarak bu senenin aşura gününde ani bir ölümle vefat etmiştir.

MUHAMMED B. HASAN B. ABDİLLAH EL-ACURÎ

Muhammed b. Hasan b. Abdillâh Ebu Bekir el-Acurî. Cafer el-Feryabî'den, Ebu Şuayb el-Harranî'den, Ebu Müslim el-Keccî'den ve diğer bazı üstadlardan hadis dinledi. Sika, doğru sözlü, dindar bir zattı. Faydalı birçok eserleri vardır. "el-Erbaun el-Acuriye" adlı eser onun bu faydalı eserlerinden biridir. Hicretin 330. senesinden önce Bağdat'ta yaşadı. Sonra Mekke'ye taşınarak orada otuz sene ikamet ettikten sonra bu senede vefat etti. Allah rahmet etsin.

MUHAMMED B. CAFER B. MUHAMMED

Künyesi, Ebu Amr'dır. Zahid bir kimseydi. Çok hadis dinledi. Bu uğurda uzak memleketlere seyahatlerde bulundu. Büyük hadis hafızları da kendisinden hadis dinlediler.

Az şeylerle yetinen fakir bir kimseydi. Fakirlerin mezarları için kerpiç dökerdi. Bir ekmek, bir turp veya soğanla karnını doyururdu. Gecenin tümünü namaz kılarak geçirirdi. Doksanbeş yaşında iken bu senenin cemaziyelahir ayında vefat etti.

MUHAMMED B. DAVUD EBU BEKİR ES-SOFÎ

Dakkî adıyla meşhur olmuş olup aslen Dineverlidir.

Bağdat'ta ikamet etmiş, sonra oradan ayrılp Dımışk'a göçmüştür. Ali b. Cahid'in yanında kıraat ilmini öğrenmiş, Muhammed b. Cafer el-Harai-tî'den (bu zat İbnü'l-Cela'nın arkadaşıdır) ve Dakkak'dan hadis dinlemiştir. Bu senede 100 yaşını aşmış olarak vefat etti.

MUHAMMED B. FERHANÎ

Muhammed b. Ferhan b. Zerviye el-Mervezî. Tabipti. Bağdat'a geldi. Orada babasından münker hadisler rivayet etti. Cüneyd'den ve İbn Merzuk'dan rivayetlerde bulundu. İbnü'l-Cevzî dedi ki: "Zarif ve yakışıklı bir kimseydi. Yalnız onun hadis uydurduğu iddia edilmiş ve bu hususta suçlanmıştır."

AHMED B. FETH

Kendisine İbn Ebi'l-Feth el-Hakanî de denilir. Künyesi, Ebü'l-Abbas en-Neccad idi. Dımaşk Camii'nin imamıydı.

İbn Asakir dedi ki: «O, âbid ve salih bir kimseydi. Anlatıldığına göre bir cemaat onu ziyarette gelmiş, içeride onun bir sancıdan ötürü ah çektiğini duymuş ve bu durumunu yadırgamışlardı. İçeriden çıkıp ziyaretçilerin yanına geldiğinde onlara şöyle demişti: "Ah kelimesi kendisinden feyiz ve ruhaniyet talep edilen yüce zâtın adıdır." Bu sözü, onu ziyaretçilerin gözünde daha da büyüttü.»

Ben derim ki: Onun bu söylediği söz gerçekten onun tarafından söylenilmiş midir, değil midir? Bu bilinmemektedir. Aksine bu hususta masum kimseden, Rasûlullah'tan gelen sahih bir hadise ihtiyaç vardır. Zira yüce Allah'ın adları sahih kavle göre tevkifidir. Rastgele kelimeler ona isim olarak takılamaz.

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞBİRİNCİ SENESİ

Bu senenin muharrem ayının 10'unda Rafiziler yine o çirkin bid'atlarını icra ederek Hz. Hüseyin'in matemini tuttular.

Bu senenin muharrem ayında Rumlar Cezire ve Diyarbakır'a baskın düzenlediler. Urfalıların bir kısmını öldürdüler. Nusaybin'e varıncaya kadar o bölgelerde kimi insanları öldürüp kimilerini esir aldılar, birçok malları ganimet olarak ele geçirdiler. Buraların valisi Ebu Tağlib b. Hamdan, hiç karşı koymadı, memleketi savunmadı. Zaten buna gücü de yoktu. Bu esnada Cezireliler Bağdat'a gittiler. Halife Muti Lilllah ile diğer devlet büyüklerinin yanına gitmek, yardımlarını istemek ve imdat dilemek istediler. Bağdatlılar onlar için ağıt yaktılar, onlarla birlikte halifenin yanına geldiler, ama görüşme imkânını bulamadılar. Bahtiyar b. Muizzü'd-Devle de avla meşgul oldu, bunlarla görüşmedi. Elçiler peşine gittiler ama o, insanları dağıtması için hacib Sebüktekin'i gönderdi. Bunun üzerine halktan büyük bir çoğunluk savaş için hazırlığa başladı. Ebu Tağlib'e mektup yazarak askerler için azık hazırlamasını istedi. O da sevindiğini bildirdi. Halk

savaş için hazırlandığında Rafizilerle Ehl-i Sünnet arasında şiddetli bir fitne koptu. Ehl-i Sünnet, Rafizilerin Kerh mıntıkasındaki evlerini yakarak, "Bütün kötülük sizden kaynaklanıyor!" dediler. Hırsızlarla yağmacılar da Bağdat'a hücum ederek halkın mallarını yağmaladılar. Nakib Ebu Ahmed el-Musevî ile vezir Ebu Fadl eş-Şirazî de bir birlerine ters düştüler.

Bahtiyar b. Muizzü'd-Devle, halifeye haber göndererek bu savaşta kullanmak üzere bir miktar para göndermesini talep etti. Halife şöyle cevap verdi:

"Haraç gelirleri eğer bana gelseydi ben Müslümanların ihtiyaç duydukları parayı verirdim. Ama sen o haraç gelirlerini Müslümanların zaruret duymadıkları yerlere harcıyorsun. Benimse sana gönderecek param yok."

Aralarında elçiler gidip geldiler. Bahtiyar, halifeye ağır sözler sarfedip onu tehdit etti. Neticede halife ona bir şeyler göndermek ihtiyacını hissetti. Kendi giydiği bazı elbiseleri ve ev eşyalarını sattı. Sarayının tavanındaki bazı süsleri söküp sattı. Böylece 400.000 dirhem elde etti. Bu paraları gönderince Bahtiyar aldı ve kendi ihtiyaçlarına sarfetti. Savaşı da iptal etti. Bunun üzerine halk halifeye kızdı. Rafizi İbn Büveyh'in halifeden parayı alıp cihadı terketmesine çok üzüldüler. Allah, Müslümanlar için yaptığı şeyden ötürü ona hayır mükâfat vermesin.

Bu senede Ebu Tağlib b. Hamdan, Mardin kalesini teslim aldı. Oradaki malları Musul'a nakletti.

Bu senede Horasan valisi Mansur b. Nuh es-Samanî, Rüknu'd-Devle b. Büveyh ve oğlu Adü'd-Devle ile barış anlaşması yaptı ve her sene bu ikisinin kendisine 150.000 dinar göndermelerini şart koştu. Rüknu'd-Devle'nin kızıyla da evlendi. Kendisine sayılamayacak kadar çok hediye ve armağanlar gönderdi.

Bu senenin şevval ayında Muiz el-Fatımî; aile efradı, maiyeti ve askerleri ile birlikte Mısır'a gitmek üzere Mağrib diyarındaki Mansur şehrinde ayrıldı. Tabii daha önce komutanı Cevher onun için orada işleri yoluna koyup zemin hazırlamış ve köşkünü inşa ettirmişti.

Muiz, Mağrib diyarına, oralara bağlı mıntıkalara, Sicilya'ya ve oraya bağlı yörelere vekil olarak bazı görevlileri bıraktı. Şairi Muhammed b. Hani el-Endülüsi'yi de yanına alarak Mısır yoluna koyuldu. Ancak şairi yolda iken vefat etti. Muiz, gelecek senenin ramazan ayında Kahire'ye ulaştı.

Bu senede Şerif Ebu Ahmed el-Musevî insanlara haccettirdi. Bu zat, bütün Talibilerin nakibi idi.

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞBİRİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

SAİD B. EBİ SAİD EL CENABÎ

Künyesi, Ebü'l-Kasım'dı. Karmatîlerden olup Hecerlidir. Kendi-
sinden sonra Karmatîlerin reisliğine kardeşi Ebu Yakub Yusuf geçti.
Çünkü o sülalede kardeşinden başka biri hayatta kalmamıştı.

OSMAN B. ÖMER B. HAFİF

Künyesi, Ebu Ömer'dir. Kurrâdır. Derrac lakabıyla meşhur ol-
muştu. Ebu Bekir b. Ebi Davud'dan rivayette bulunmuştur. Kıraat,
fıkıh, dirayet ve diyanet ehli bir kimse olup güzel bir yaşayışı vardı.
Salih ve âbid kimselerden sayılırdı. Bu senenin ramazan ayında bir
cuma günü vefat etti.

ALİ B. İSHAK B. HALEF

Künyesi, Ebü'l-Hüseyn el-Kattan'dır. Merahi mahlasıyla tanınan
bir şairdir. Şiirlerinden biri şudur:

"Kalk, onlar aşkırtılar, bir araya geldiler.

Ayrılıktan sonra birleştiler. Çünkü ayrılık musibetine maruz kal-
mışlardı.

Tekrar sevince döndüler, belalardan emin olarak.

Onlarda bir ruh vardır, ama o ruh iki bedene girmiştir."

AHMED B. SEHL

Ahmed b. Sehl b. Şeddad Ebu Bekir el-Mahremî. Ebu Halife'den,
Cafer el-Feryabî'den, İbn Ebi'l-Fevaris'ten, İbn Cerir'den ve diğerle-
rinden hadis dinledi. Darekutnî, İbn Rızkaveyh ve Ebu Nuaym da
kendisinden rivayette bulundular. Berkanî, İbnü'l-Cevzî ve diğerleri
onun zayıf bir ravi olduğunu söylemişlerdir.

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞİKİNCİ SENESİ

Bu senenin muharrem ayının 10'unda Rafiziler yine Hz. Hüse-
yin'e ağıt yakarak matem tuttular. Dükkânlara, çarşı ve pazarlara
mendiller asıldı. Dükkânlar kapatıldı.

Bu senede fakih Ebu Bekir er-Razi el-Hanefî ile Ebü'l-Hasan Ali

b. İsa er-Rummanî ve İbn Dakkak el-Hanbelî, İzzü'd-Devle Bahtiyar b. Büveyh'in yanında toplandılar. Onu Rumlarla savaşılmaya teşvik ettiler. O da Rumlarla savaşmak için bir orduyu harekete geçirdi. Cenâb-ı Allah, o orduyu muzaffer kıldı, Rumlardan çok sayıda adam öldürdüler. Kesik başlarını Bağdat'a gönderdiler. Böylece insanların gönülleri rahatladı.

Bu senede Rumlar, hükümdarlarıyla birlikte Diyarbakır'ı kuşatmak üzere harekete geçtiler. Diyarbakır'da vali olarak Ebü'l-Heyca b. Hamdan'ın kölesi Hezermert bulunuyordu. Vali, Ebu Tağlib'e mektup yazarak yardım istedi. Ebu Tağlib de ona kardeşi Ebü'l-Kasım Hibetullah Nasirü'd-Devle b. Hamdan'ı gönderdi. Bu ikisi birleşerek ramazan ayının son gününde, daracık bir yerde, atların hareket etmesine imkân olmayacak bir alanda Rumlarla şiddetlice savaştılar. Rumlar kaçmaya yöneldiler, ama kaçamadılar. Rumların çok sayıda askerlerini öldürdüler. Domestikos esir alınarak zindana atıldı. Ertesi sene hastalanıp ölünceye kadar zindanda kaldı. Ebu Tağlib tedavi etmek için tabipleri topladıysa da Domestikos'a bir fayda sağlayamadı.

Bu senede Bağdat'ın Kerh mıntıkasında yangın çıktı. Bunun sebebi şuydu: Zekât toplama memurlarından biri halktan bir adamı vurup öldürmüştü. Halk da Türklerden bir cemaatle birleşerek zekât memurunun peşine düşmüşlerdi, ama memur onlardan kaçıp bir eve sığınmıştı. Onu evden çıkarıp öldürmüşler ve evi yakmışlardı. Bunun üzerine sünnete taassup derecesinde bağlı olan vezir Ebü'l-Fadl eş-Şirazî, hacibini Kerh mıntıkasındaki halkın üzerine göndermiş, o da onların evlerine ateş bırakmış ve oradaki birçok evler, mallar, 300 dükkân, otuzüç mescit, 17.000 insan yanmıştı!

Bunun üzerine Bahtiyar, kendisini vezirlikten azlederek yerine Muhammed b. Bakıyye'yi tayin etmiş. Halk, bu duruma çok şaşmışlardı. Çünkü bu adam, onlar nazarında düşük biri olup hiç saygınlığı yoktu. Babası Kûsa köyünde bir çiftçi idi. Kendisi İzzü'd-Devle'ye hizmet edenlerden biriydi. Yemeğini takdim eder, yemek sonrasında elini yıkarken havlusunu tutardı. Böylelikle sonunda vezirlik makamına tayin edildi. O, kendisinden öncekine nisbetle halka daha çok zulüm eden bir vezir oldu. Zamanında Bağdat'ta hırsızlar çoğaldı, işler bozuldu.

Bu senede İzzü'd-Devle ile hacibi Sebüktekin arasında anlaşmazlık meydana geldi. Fakat daha sonra kinleri kalplerinde kaldığı halde yine de barıştılar.

Bu senede Muiz el-Fatımî, Mısır diyarına girdi. Beraberinde atalarının tabutları da vardı. Şaban ayında İskenderiye'ye ulaştı. Onu orada Mısır'ın önde gelen şahsiyetleri karşıladılar. Halka irticalen belîğ bir hutbe irad etti. Mısırlıların fazilet ve şereflerini anlattı. Fa-

kat yalan ifadeler kullandı. Çünkü hutbesinde, "Doğrusu Cenâb-ı Allah, halka, kendileri ve devletleri sayesinde yardım etti." demişti. Yanıbaşında oturmakta olan Mısır diyarının kadısının anlattığına göre Muiz el-Fatımî kendisine şöyle bir soru yöneltmişti:

— Benden daha üstün bir halife gördün mü?

— Ey mü'minlerin emiri, sen hariç bu kadar faziletli ve üstün başka bir halife görmedim.

— Sen haccettin mi?

— Evet.

— Rasûlullah (s.a.v.)'ın mezarını ziyaret ettin mi?

— Evet.

— Ebu Bekir'le Ömer'in mezarlarını da ziyaret ettin mi?

Kadı diyor ki: «Kendisine ne cevap vereceğimi bilemedim. Baktım ki oğlu Aziz de büyük komutanlarla beraber duruyor. Dedim ki:

— Mü'minlerin emiri (yani sen) nasıl ki, senden sonraki dönemin veliahdı olan oğluna selam vermekten beni alıkoymuşsa aynı şekilde Rasûlullah (s.a.v.)'ın mezarını ziyaret etmek de beni Ebu Bekir'le Ömer'in mezarını ziyaret etmekten alıkoymuştu.

Bu cevabı verdikten sonra kalkıp selam verdim ve meclisten ayrılp gittim. Böylece meclis; benim ayrılmamla başkalarının gelip oturabilmesi için genişlemiş oldu.»

Bundan sonra Muiz el-Fatımî, İskenderiye'den ayrılp Mısır'a gitti. Ramazan ayının beşinde Mısır'a girdi, Kasreyn'e konakladı. Anlatıldığına göre o mülkünün ilk mahalline girdiğinde Aziz ve Celil olan Allah'a bir şükran ifadesi olarak secdeye kapanmıştı.

Muiz el-Fatımî'nin Mısır'da verdiği ilk hüküm şöyle olmuştu:

Kâfur el-İhşidî'nin karısı, altınla dokunmuş, incilerle süslenmiş bir kabanı Yahudi bir kuyumcuya emanet olarak bıraktığını, ancak kuyumcunun bu emaneti inkâr ettiğini söylemişti. Muiz de o kuyumcuyu huzuruna çağırmış ve durumu sormuştu. Fakat kuyumcu, yine inkârında devam edince, evinin kazılmasını ve oradaki eşyaların çıkarılmasını emretmişti. Evini kazdıklarında mezkûr kabanı, bir çömleğe konulmuş olarak yer altına gömülmüş vaziyette buldular. Muiz, bu kabanı kadına teslim etti. Kabana hiç ilişmeksizin sahibine kolaylıkla teslim edilmesini sağladı. Fakat bilahare kadın o kabanı getirip kendisine takdim etmek istedi, ama o kabul etmedi. Halk da onun bu davranışını güzel buldu.

Sahih hadiste sabit olduğuna göre, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Doğrusu Cenâb-ı Allah bu dini, facir bir adamla da kuvvetlendirir."

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞİKİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

SİRRÎ B. AHMED B. EBÎ'S-SİRRÎ

Künyesi, Ebû'l-Hasan el-Kindî'dir. Musulludur. er-Reffa mahlasıyla tanınan bir şairdir. Seyfû'd-Devle b. Hamdan'ı, diğer hükümdar ve ümerayı methetmiştir. Bağdat'a gelip yerleşti ve bu senede orada vefat etti. Hicretin 346., 345. veya 344. senesinde vefat ettiğine dair zayıf bir takım rivayetler de vardır. Onunla Muhammed b. Said arasında düşmanlık vardı. Muhammed b. Said'in kendisinin şiirlerini çaldığını iddia ederdi. Şair Şacim gibi bir divanı vardı ve şarkı okurdu. Divanının hacmi büyük olsun diye Halidilerin şiirlerinin bir kısmını da bu divanına eklemişti.

İbn Hallikan dedi ki: «Sırri er-Reffa'nın cidden büyük bir şiir divanı vardır. Şiirlerinden biri şudur:

"Aydınlık ve ince bir yüzle kırağı yağdırır.

İki topluluk karşı karşıya gelince çok cesaretli olur.

Evleri –içinde ikamet ettiği sürece– çok geniştir.

Ama ordusuyla birlikte oralardan ayrılp gittiğinde çöl dahi insana daracak olur."»

MUHAMMED B. HANÎ

Endülüslü şairlerdendir. Muiz el-Fatımî Mısır'a gelirken kendisini Kayrevan'dan yanına almıştı. Ancak yolda iken ölmüştü. Deniz kıyısında, bu senenin receb ayında ölü olarak görüldü. Nazmı kuvvetli bir şairdi, ancak yaratıkları mübalağalı bir şekilde övdüğünden ötürü birçok âlim onu tekfir etmişlerdir. Muiz'i metheden şiirlerinden biri şöyledir:

"Senin dilediğin olur, kaderlerin dilediği değil.

Hüküm ver. Kahredici ve bir olan sadece sensin."

Bu, küfrün en büyüğüdür. Allah onu kahretsin. Rezil rüsvay eylesin. O bir şiirinde de şöyle demişti:

"Uzun bir süre onun üzengisinin altında Cibril sıkışmıştı."

Onun şiirlerinden biri de şudur. Ancak İbnü'l-Esir, bu şiiri onun divanında görmediğini söylemiştir:

"O fazlasıyla azametli oldu. İsa, Âdem ve Nuh da onun sayesinde

büyüdüler, azametli oldular.

Yüksekliklerin sahibi Allah da onun sayesinde yüceldi.

Ondan başka herşey bir rüzgar gibidir."

Bazı taraftarları, ona bağlılıklarından vazgeçtiklerini söyleyerek öztür dilemişlerdir.

Ben derim ki: Şayet gerçekten böyle bir ifade kullanmışsa ne dünya da ne de ahirette onun kurtuluşu ve mazereti yoktur.

İBRAHİM B. MUHAMMED

İbrahim b. Muhammed b. Şecnune b. Abdillâh el-Müzekkî. Hadis hafızlarından biridir. Hadis ilmine ve kendi aile efradına bol miktarda para harcadı. Rivayet ettiği hadisleri insanlara duyurdu. Hadis yazdırmak için Nisabur'da bir meclis hazırladı. Doğuda ve batıdaki birçok hadis üstadına uğrayarak onlardan hadis dinledi. Üstadları arasında İbn Cerir ile İbn Ebi Hatim de vardı.

İbrahim b. Muhammed'in meclisine büyük hadisçilerden çoğu katılırdı. Buraya katılanlar arasında, Ebü'l-Abbâs el-Asamm ve emsalleri vardı. İbrahim b. Muhammed, bu senede altmışyedi yaşında vefat etti.

SAİD B. KASIM

Said b. Kasım b. Halid. Künyesi, Ebu Amr el-Berdaî idi. Hadis hafızlarından biridir. Darekutnî ve diğerleri kendisinden hadis rivayet ettiler.

MUHAMMED B. HASAN B. KEVSER B. ALİ

Künyesi, Ebu Bahr el-Berbehârî'dir. İbrahim el-Harbî, Temmam, Bağendî, Kedimî ve diğerlerinden hadisler rivayet etti. İbn Rızkaveyh ve Ebu Nuaym gibi kimseler de ondan hadis rivayet ettiler.

Darekutnî, onun bazı hadislerini seçerek rivayet etti ve: "Benim kendisinden rivayet ettiğim hadisleri ile yetinin. Başka hadislerini nakletmeyin. Çünkü onun dinlediği hadislerin bir kısmı sahih, bir kısmı ise fasiddir." dedi.

Kendi zamanının hadis hafızlarının birkaçı; hadislerin sahih ve fasidini birbirine karıştırmayı, dalgınlığı nedeniyle onu eleştirmişlerdir. Hatta bazıları onu yalancılıkla da itham etmişlerdir.

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞÜÇÜNCÜ SENESİ

Bu senenin Aşura gününde Rafiziler yine çirkin bid'atlarını icra edip Hz. Hüseyin yasını tuttular. Bağdat'ta, Ehl-i Sünnet ile Rafiziler arasında büyük bir fitne koptu. İki taraf da küt akıllı ya da akılsız idiler. Doğruluktan uzaktaydılar. Çünkü Ehl-i Sünnet'ten bir grup, bir kadını bir deveye bindirerek ona Aişe adını verdiler. Kendilerinden bazıları da Talha, Zübeyr gibi adları takındılar ve, "Ali'nin taraftarlarıyla savaşıyoruz." dediler. Bu sebeple iki taraftan çok sayıda adam öldürüldü. Hırslılar ve yankesiciler şehri fesada boğdular. Mallar yağmalandı. Sonra bunlardan bir grup yakalandı, öldürülüp idam edildi ve fitne ateşi söndü.

Bu senede Bahtiyâr b. Muizzü'd-Devle, Musul'u ele geçirdi. Kızını da Ebu Tağlib b. Hamdan'ın oğluyla evlendirdi.

Bu senede Basra'da Deylemliler ile Türkler arasında fitne koptu. Deylemliler, iktidar kendi ellerinde olduğundan dolayı Türkleri mağlub ettiler. Onlardan çok sayıda adam öldürdüler. Elebaşılarını hapsedip mallarının çoğunu yağmaladılar.

İzzü'd-Devle, ailesine mektup yazarak: "Ben yanınıza geleceğime dair size bir mektup göndereceğim. Mektubum ulaştığında matem tutmuş gibi görünün ve taziye kabul etmek için de meclis kurup oturun. Taziyelerini bildirmek üzere Sebüktekin yanınıza geldiğinde onu hemen yakalayın. Çünkü o, Türklerin başıdır." dedi.

Mektup Bağdat'a geldiğinde İzzü'd-Devle'nin aile efradı matem tutar gibi göründüler ve taziye kabulü içinde meclis kurup oturdular. Ancak Sebüktekin bunun bir tuzak olduğunu anladı ve onlara yaklaşmadı. Böylece onunla İzzü'd-Devle arasındaki düşmanlık artık gün yüzüne çıktı. Bundan hemen sonra Türkleri etrafına alarak İzzü'd-Devle'nin evini iki gün süreyle kuşatma altına aldı. Sonra İzzü'd-Devle'nin aile efradı köşkten indiler. Sebüktekin de oradaki malları yağmaladı ve onları Dicle'ye ve Vasıt'a sürgüne gönderdi. Halife Muti'i de onlarla birlikte göndermeye karar vermişti. Ancak halife araya ricacılar soktu. Ricacıların ısrarı üzerine halifeyi affetti ve onu sarayında bıraktı.

Böylece Sebüktekin ve Türkler Bağdat'ta güçlendiler. Türkler, Deylemlilerin evlerini yağmaladılar. Sebüktekin halkın liderlerine hil'at giydirdi. Çünkü onlar Deylemlilere karşı onun yanında yer almışlardı. Ehl-i Sünnet, Şiilere karşı kuvvetlendi. Kerh mahallesini ikinci kez yaktılar. Çünkü orası Rafizi mahallesi idi. Sünnet-i seniyye, Türkler vasıtasıyla kuvvetlendi. Muti hilafetten hal' edildi. Yerine oğlu geçti. Bunu inşaallah ileride anlatacağız.

MUTİ'NİN HAL' EDİLİP TAI'İN HALİFELİĞE GEÇMESİ

İbnü'l-Esir'e göre zilkade ayının 13'ünde, İbnü'l-Cevzî'ye göre zilkade ayının 19'unda salı günü Muti Lillah felç olup dili ağırlaştığından ötürü halifelikten hal' edildi. Sebüktekin ona halifelikten feragat etmesini, yerincede oğlu Tai'i geçirmesini söyledi. O da bunu kabul etti. Hilafet sarayında hacib Sebüktekin'in eliyle Tai'in halifeliğine bey'at edildi. Babası yirmidokuz sene halifelik yaptıktan sonra halifelikten hal' edilmiş ama yerine oğlu halife olmuş oldu.

Tai'in adı, Ebu Bekir Abdülkerim b. Muti Ebü'l-Kasım'dı. Abdülkerim adında ondan başka biri halife olmuş değildir ve yine ondan başka babası hayatta iken halifeliğe geçen biri daha yoktur. Ondan ve Hz. Ebu Bekir es-Sıddık'tan başka Ebu Bekir künyesini taşıyan bir halife de yoktur. Abbas oğulları arasında ondan daha yaşlı biri halifeliğe geçmemiştir. Halifeliğe geçtiği sırada kırksekiz yaşındaydı. Annesi, Gays adında bir cariyeye idi. Kendisi halifeliğe geçtiğinde annesi hayattaydı.

Tai', halifelik bey'atını Peygamber Efendimizin hırkasını giymiş, atına binmiş ve önünde de Sebüktekin ile ordu hazır vaziyette beklerken kabul etti. Ertesi gün de Sebüktekin'e hükümdar hil'atını giydirdi, ona Nasırü'd-Devle lakabını taktı ve emirlik filaması verdi. Kurban bayramı günü olunca da Tai' siyahlar giyinerek bineğine binip mescide gitti. Bayram namazından sonra halka güzel ifadeler içeren kısa bir hutbe irad etti. İbnü'l-Cevzî'nin el-Muntazam adlı eserinde anlattığına göre halife Muti Lillah, hilafetten hal' edildikten sonra "şeyhü'l-fazıl" ünvanını aldı.

MUIZ EL-FATİMÎ İLE HÜSEYİN ARASINDAKİ SAVAŞ

Muiz el-Fatımî, Mısır diyarında otoritesini kurduktan, orada Kahire ve Kasreyn şehirlerini inşa edip hakimiyetini güçlendirdikten sonra Hüseyin b. Ahmed el-Karmatî büyük bir taraftar kitlesiyle Ah-sa'dan hareket ederek onun üzerine yürüdü. Şam mıntıkasından geçerken Arap emiri Hassan b. Cerrah et-Taî de bütün Şamlı Araplarla birlikte onun saflarına katıldı.

Muiz el-Fatımî, bu durumu duyunca hasımlarının çokluğu ve kalabalık oluşu sebebiyle korkuya kapıldı. Ne yapacağını bilemedi. Karmatî'ye mektup yazarak gönlünü kazanmak istedi ve ona şöyle dedi: "Senin babaların, öteden beri babalarımın iyiliğine çalıştılar ve halkı onların yanında yer almaya çağırdılar. Davetimiz birdir. İkimiz de aynı yolun yolcularıyız." Mektubunda ayrıca onun ve atalarının faziletlerini saymaya başladı. Karmatî lideri de ona şu cevabı gönderdi:

"Çokça faziletlerden bahseden ama sonucu çok az olan mektubun bize ulaştı. Mektubunun ardısıra biz de sana doğru geliyoruz, vesse-lam!"

Karmatîler ve onlara katılan Şamlı Araplar Mısır diyarına vardıklarında orada çok fesat çıkardılar. Adam öldürdüler. Bozgunculuk, yağma ve talan yaptılar. Muiz el-Fatimî ne yapacağını bilemedi. Şaşkına döndü. Askerleri de onlara karşı direnemedi. Zayıf kaldı. Bunun üzerine hile ve tuzak kurmaya yeltendi. Arap emiri Hassan b. Cerah'a haber salıp ona vaatlerde bulundu. Eğer karşısındakileri birbirinden ayırıp onları parçalayacak olursa kendisine 100.000 dinar vereceğini söyledi. Hassan da ona haber göndererek: "Vaad ettiğin parayı bana gönder, sen de maiyetindeki adamlarla buraya gel. Geldiğin zaman ben komutamdaki adamlarımla Karmatîlerden ayrılırım. Böylece Karmatîlerin gücü kalmaz. Sen de onu dilediğin gibi onları esir alırsın." dedi.

Muiz ona keseler içinde 100.000 dinar gönderdi. Ama bunların çoğu sahteydi. Dinarları bakırdan yaptırmış, altın suyuna batırmıştı ve bu sahte dinarları keselerin alt taraflarına yerleştirmiş, üst taraflarına ise halis dinarlar koymuştu. Parayı gönderdikten hemen sonra kendisi de askerleriyle birlikte oraya gitti. İki taraf karşı karşıya geldiklerinde Hassan, maiyetindeki adamlarıyla birlikte gruptan ayrıldı. Böylece Karmatîlerin tarafı zayıfladı. Muiz el-Fatimî ona karşı güçlendi ve onu kılıçtan geçirdi. Karmatîler hezimete uğradılar. Çok perişan ve zelil halde Ezriat'a döndüler. Muiz de peşlerine 10.000 süvari ile, Karmatîlerin kökünü kazınsın ve ateşlerini söndürsün diye komutan Ebu Mahmud b. İbrahim'i taktı.

MUIZ EL-FATİMÎ'NİN, DİMİŞK'İ KARMATÎLERİN ELİNDEN KURTARMASI

Karmatîler hezimete uğradıktan sonra Muiz el-Fatimî bir müfrezeyi Zalim b. Mevhub b. el-Ukayli komutasında Dımışk'a sevketti. Bu müfreze şehri şiddetli bir kuşatmadan sonra Karmatîlerin elinden teslim aldı. Vali Ebü'l-Heyca el-Karmatî ve oğlu tutuklandılar. Ayrıca Fatimîler aleyhinde konuşan ve: "On okum olsa bunlardan birini Rumlara, dokuzunu da Fatimîlere atarım!" diyen Nabluslu Ebu Bekir adında biri de tutuklandı, Muiz'in huzurunda öldürülüp derisi yüzüldü ve içine saman dolduruldu. Sonra da gövdesi asıldı.

Komutan Ebu Mahmud, Karmatîlerle yaptığı savaşı tamamladıktan sonra Dımışk'a geldi. Zalim b. Mevhub onu şehir dışında karşılayıp ikramda bulundu ve Dımışk'ın dış tarafında konaklattı. Ancak adamları Dımışk'ın Gota mıntıkasını yağmaladılar. Fesad çıkardılar,

çiftçilerin mallarını talan ettiler ve yolları kestiler. Gota mıntıkasının ahalisi de yağmaların çoğalmasından ötürü şehir içine taşındılar, bir grup cenazeyi getirip şehre bıraktılar. İzdiham meydana geldi. Çarşılar kapandı. Halk bunlarla savaşılmaya hazırlandı. Mağriblilerle karşı karşıya geldiler. İki taraftan da bir grup insan öldürüldü. Halk defalarca hezimete uğradı. Mağribliler, Babü'l-Feradis mahallesini yaktılar. Çok miktarda mal ve ev yandı. Aralarındaki bu savaş hicretin 364. senesine kadar sürdü. Zalim b. Mevhub'un azledilip Ebu Mahmud'un kız kardeşinin oğlu Ceyş b. Samsama'nın valiliğe atanmasına kadar şehir defalarca yakıldı. Kanallar kesildi. Şehire gelen su yolları tahrib edildi. Açlıktan ve susuzluktan birçok fukara yollarda öldüler. Valiliğe Muiz el-Fatımî tarafından hadim Reyryan et-Tavaşi atanınca ya kadar bu durum devam etti. Bu kişi valiliğe atanınca gönüller rahatladı. Allah'a hamdolsun.

FASIL

Türkler Bağdat'ta güçlenince Ahvaz'da ikamet etmekte olup Bağdat'a giremeyen Bahtiyar b. Muizzü'd-Devle ne yapacağını şaşırdı. Amcası Rüknu'd-Devle'ye haber salarak yardım istedi. O da veziri Ebü'l-Feth b. Amid komutasında bir askeri birliği ona takviye olarak yola çıkardı. Bahtiyar, amcası Rüknu'd-Devle'ye yardım için haber salmış, ancak bu askeri birliğin gelmesi gecikmişti. Bunun üzerine İmran b. Şahin'e haber salmış, o, yardım çağrısına icabet etmemişti. Ebu Tağlib b. Hamdan'a haber salmış, o, yardım edeceğini söylemişti, ama içinde Bağdat'ı ele geçirme niyeti vardı.

Türkler, büyük bir kalabalık halinde halife Muti ve babası da beraberlerinde olmak üzere Bağdat'tan çıktılar. Vasıt'a vardıklarında Muti vefat etti. Birkaç gün sonra Sebüktekin'de vefat etti. Bunların cenazeleri Bağdat'a gönderildi. Türkler, Alptekin adındaki bir komutanın etrafında toplandılar. Durumları kuvvetlenmişti. Bahtiyar'la karşı karşıya geldiler. Bahtiyar'ın durumu cidden zayıflamıştı. Amcası oğlu Adüdü'd-Devle ona karşı güçlenmiş, Irak'ı elinden almış ve düzenini alt-üst etmişti.

Bu senece Mekke ve Medine'de Muiz el-Fatımî adına hutbe okundu.

Bu senede Beni Hilal kabilesinden ve Araplardan bir grup, hacıların yolunu kestiler. Çok sayıda hacı öldürdüler ve kurtulan hacı adayları da hacca gidemediler.

Bu senede Sabit b. Sinan b. Sabit b. Kurra'nın tarihi tamamlandı. Bu tarih kitabı, hicretin 295. senesinden itibaren başlıyordu ki, bu sene, Muktedir'in hilafete geçtiği ilk seneydi.

Bu senede Vasıt şehrinde şiddetli bir deprem meydana geldi.

Bu senede Şerif Ebu Ahmed el-Musevî insanlara haccettirdi. Ancak kendisiyle birlikte Irak tarafından gelen kimselerden başkası bu senede hacedememişti. Çünkü Medine yolu kesilmişti.

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞÜÇÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

ABBAS B. HÜSEYİN

Künyesi, Ebü'l-Fadl es-Siracî'dir. İzzü'd-Devle Bahtiyar b. Muiz-zü'd-Devle b. Büveyh'in veziridir. Sünnet-i seniyyeyi muhafaza eden ve ona yardım eden bir kimseydi. Efendisi İzzü'd-Devle ile ters düştü. Bunun üzerine İzzü'd-Devle onu vezirlikten azledip yerine Muhammed b. Bakiyye el-Baba'yı atadı ve Abbas'ı hapsetti. Abbas bu senenin rebiyülahir ayında ellidokuz yaşında hapiste öldürüldü. Kendisine çok zulüm yapılmıştı. Doğrusunu Allah bilir.

EBU BEKİR ABDÜLAZİZ B. CAFER

Gulam lakabıyla tanınan meşhur Hanbelî fıkıhçısıdır. Hanbelî mezhebinin önde gelen şahsiyetlerindendi. Çeşitli eserleri, derlemele-ri ve münazaraları vardır. Ebü'l-Kasım el-Bağavî'den ve onun tabakasındaki hadisçilerden hadis dinledi. Seksen yaşını aşmış olarak vefat etti. İbnü'l-Cevzî'nin ifadesine göre onun 100 cüzden müteşekkil "el-Mukanna"; seksen cüzden müteşekkil "eş-Şafî" adlı eserleri vardır. İmam Şafî ile seyahatlerde bulunmuş, ona muhalefet etmiştir. Ayrıca "Kitabü'l-Kavleyn", "Muhtasarü's-Sünne" gibi eserler ile tefsire, usule dair diğer eserler vermiştir.

ALİ B. MUHAMMED

Künyesi, Ebü'l-Feth'dir. Best şehrindeydir. Meşhur şairdir. Güçlü ve sağlam şiirler içeren bir divanı vardır. Tibak ve cinas sanatlarında meşhurdu. Orijinal şiirleri vardır. el-Muntazam adlı eserinde İbnü'l-Cevzî, alfabetik sıraya göre yazılmış şiirlerinden bazı örnekler vermiştir:

"Az bir rızıkla kanaat edersen,

İnsanlar arasında kendisine öfke duyulmayan hür bir kimse olarak yaşayabilirsin.

Ey günlük azığım, diğer günlerimin de azığı senden sonra gelecek

olursa,

Artık ben inci ve yakutlara sahip olamadığımdan ötürü üzülmem."

"Ey benim gittiğim yola tabi olmak için mezhebimi soran kişi! Bilesin ki, benim yolum hak yoludur; hevesleri söküp atma yoludur.

Şimdi benim bu yoluma girecek bir kimse var mıdır dersin?"

"Yorgun tabiatını gayret içinde olarak dinlendir ve onu biraz da latifelerle teselli et.

Ama latife yapacak olursan, yemeğe ne kadar tuz konuluyorsa latifeler de o kadarcık olsun."

ŞAİR EBU FİRAS B. HAMDAN

Meşhur bir şiir divanı vardır. Kardeşi Seyfü'd-Devle onu Harran ve Münbic naipliklerine atadı. Bir defasında Rumlarla savaştı. Rumlar onu esir aldılar, sonra Seyfü'd-Devle onu esaretten kurtardı. Bu senede kırksekiz yaşında vefat etti. Güzel manalar içeren şiirleri vardır. Ölümünden sonra kardeşi Seyfü'd-Devle ona şu ağıdı yakmıştı:

"Kişi musibetlere maruzdur. Bedeni mezara gömülmedikçe musibetler sona ermezler.

Uzun süre yaşayan kişi ailesi arasında kıymetten düşer.

Çabuk ölen kişi de, eziyetleri nefsinde bulur."

Bu şiiri okuduğu esnada yanında bir Arap vardı.

Arab'a; "Sen de bu anlamda ama başka kelimelerden oluşan bir şiir söyle." deyince a'rabi şöyle bir şiir okudu:

"Uzun süre yaşamayı temenni eden kişi,

Dostlarını kaybetmek hususunda sabırlı olsun.

Yaşayan kimse, düşmanları için istediği şeyi kendi nefsinde görür."

İbnü's-Sai, bu beyitlerin Seyfü'd-Devle tarafından kardeşi Ebu Firas için söylendiğini ifade etmiştir. İbnü'l-Cevzi ise bunların Ebu Firas'ın kendisine ait olduğunu, a'rabinin de her ikisi vefat ettikten sonra bu sonuncu beyitleri söylediğini ifade etmiştir.

Ebu Firas'ın şu şiirleri de çok dikkat çekicidir:

"Gayretleri zirveye ulaştığında kavmim beni kaybedecektir.

Karanlık gecede dolunay kaybolur.

Doğanın yanında yumuşak huylu kartal ve yapabilir.

Keşke benim yaptıklarımı başkası da yapsaydı da kavmim onunla yetinselerdi."

"Aslanlarına köpeklerin hakim olduğu bir menzilde bulunduğumuzdan ötürü durumumuzu Allah'a şikayet ediyorum.

Ey Rabbim, keşke sen bana tatlı davransan da, hayat varsın acı olsun.

Keşke sen benden hoşnud olsanda varsın bütün halk bana düşman olsun.

Keşke benimle senin arandaki ilişkiler düzgün olsun da,

Benimle dünyalar arasındaki ilişkiler varsın bozuk olsun."

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞDÖRDÜNCÜ SENESİ

Bu senede Adüdü'd-Devle b. Rüknu'd-Devle b. Büveyh, babasının veziri Ebü'l-Feth b. Amid'le birlikte Vasıt'a geldi. Alptekin, maiyetindeki Türklerle onun önünden kaçıp Bağdat'a gitti. Adüdü'd-Devle, Türklerin peşine takıldı ve Bağdat'ın doğu yakasına gelip konakladı. Bahtiyar'a da Bağdat'ın batı yakasında konaklamasını emretti. Türkleri şiddetli bir kuşatma altına aldı. Arap emirlerine de şehrin etrafını kuşatmalarını, Bağdat'a azık gelmesine engel olmalarını emretti. Fiyatlar yükseldi, pahalılık baş gösterdi. Hırsızların ve yağmacıların çoğalmasından ötürü insanlar yaşayamaz hale geldiler. Alptekin de yiyecek elde etmek için onlara baskın yaptı. İşler cidden zorlaştı. Sonra Türkler'le Adüdü'd-Devle karşı karşıya geldiler. Adüdü'd-Devle onları kırıp geçirdi. Türkler Tikrit'e kaçtılar. Adüdü'd-Devle Bağdat'ı ve oraya bağlı muntıkaları istila etti. Türkler Tikrit'e kaçarlarken halife-yi de Bağdat'tan alıp götürmüşlerdi. Adüdü'd-Devle onu hilafet sarayına geri getirdi ve ona ikramda bulundu. Kendisi de hükümet sarayına yerleşti.

Bahtiyar'ın durumu cidden zayıfladı. Yanında hemen hemen hiçbir şey kalmamıştı. Kapısını kilitledi, hacibleri ve katipleri kapısından kovdu. Kendisi de emirlikten istifa etti. Bunu Adüdü'd-Devle ile görüşüp anlaştıktan sonra yaptı. Görünürde Adüdü'd-Devle onun görevi gelmesini istedi. Fakat gizlice bunu kabul etmemesini tavsiye etti. O da görevi kabul etmedi. Aralarında elçiler gidip geldi. Bahtiyar görünürde görevi kabul etmemeye kesin kararlı idi. Fakat Adüdü'd-Devle, halka, Bahtiyar'ın acizlikten ve yönetim yükünü omuzlayamaktan ötürü görevi kabul etmediğini bildirerek onu zor durumda bı-

raktı. Bahtiyar'm, aile efradının ve kardeşlerinin tutuklanmalarını emretti. Halife Tai' de buna çok sevindi. Adüdü'd-Devle, pörsüyen hilafet makamına saygı gösterdi. Hilafet sarayını onardı. Öyle ki sarayda her yer şenlendi. Halifeye mallar, paralar, kıymetli ve güzel eşyalar gönderdi. Aşırı giden, başkaldıran fesatçı Türkleri, hırsızlarla yankesicileri öldürdü.

İbnü'l-Cevzî dedi ki: Bu senede Bağdat şehri hırsızlar ve yankesiciler nedeniyle büyük bir belaya uğradı. Bunlar Babü's-Şair çarşısını yaktılar, çok miktarda mal elde ettiler. Atlara binerek komutan lakaplarını takındılar. Pazarlarda ve yollarda güvenliği ihlal ettiler. Onlar nedeniyle gerçekten büyük bir bela meydana geldi. Güçlenmişlerdi. Öyle ki, onlardan biri olup daha önce zayıf ve güçsüz biri olan siyahi bir kişi ortaya çıktı. Güçlendi, servet sahibi oldu; bir cariyeyi 1.000 dinara satın aldı. Cariyeyi evine götürdükten sonra onunla cinsel ilişki kurmak istedi. Cariye onun bu isteğine boyun eğmedi. Cariyeye şöyle sordu:

- Benim neyimden hoşlanmıyorsun?
- Senin her tarafından tiksiniyorum.
- Peki ne yapmamı istiyorsun?
- Beni sat.
- Bundan daha iyi bir yol yok mu?

Böyle dedikten sonra cariyeyi alıp kadının yanına götürdü, onu azad etti ve ayrıca ona 1.000 dinar para verip serbest bıraktı. Halk, güçlülüğü ve fasıklığı ile birlikte onun bu kadar yumuşak huylu ve cömert oluşuna şaşıtı.

Bu senenin muharrem ayında Bağdat'a, Mekke ve Medine'de hac mevsimi esnasında Muiz el-Fatımî adına hutbe okunup Tai' adına okunmadığına dair haberler ulaştı.

Bu senenin receb ayında Bağdat'ta pahalılık baş gösterdi. Fiyatlar yükseldi, öyle ki şeker 170 kûsur dinara satılır oldu.

Bu senede Adüdü'd-Devle b. Büveyh'in durumu sarsıldı. Askerleri dağıldı, elinde Bağdat şehrinde başka bir yer kalmadı. Babasına haber salarak bu durumdan şikayetçi oldu. Babası da gönderdiği cevapta amcası oğlu Bahtiyar'a ihanet ettiğinden ötürü onu kınadı. Bunun üzerine mektubu alınca, amcası oğlunu zindandan çıkardı, ona hil'at giydirdi. Onu eski görevine iade etti. Ayrıca Irak'ta kendisi adına nâiplik yapıp onun için hutbe okunmasını şart koştu. Kendisiyle birlikte kardeşi Ebu İshak'ı ordu komutanlığına tayin etti. Çünkü Bahtiyar işleri idare edemeyecek kadar zayıf biri idi. Sonra kendisi Bağdat'tan çıkıp Fars diyarına gitti. Bütün bunları babasının emri üzerine yaptı. Çünkü amcası oğluna ihanet ettiğinden ötürü babası ona çok kızmıştı. Bu hususta ona defalarca mektup yazmıştı.

Adüdü'd-Devle, Bağdat'tan çıkıp Fars diyarına gittiğinde babasının veziri Ebü'l-Feth b. Amid'i terketti. İzzü'd-Devle Bahtiyar, Bağdat'ta otoritesini kurup Irak'a hakim olduktan sonra amcasının oğlu Adüdü'd-Devle'ye verdiği sözleri unuttu, taahhütlerini yerine getirmedi. Aksine eski sapıklığını sürdürdü, Rafizilik ve diğer pis yolları terketmedi.

Bu senenin zilkade ayının onunda perşembe günü halife Tai', İzzü'd-Devle'nin kızı Şahbaz ile evlendi. Ona 100.000 dinar mehir verdi.

Bu senenin zilkade ayının sonunda Kadı Ebü'l-Hasan Muhammed b. Salih b. Ümmü Şeyban görevden azledildi. Yerine Ebu Muhammed Maruf atandı.

Bu senede hac emiri Fatımilerdendi. Haremeyn'de (Mekke ve Medine'de) halife Tai' adına değil de hac emiri adına hutbe okundu. Doğrusunu, noksanlıklardan münezze olan yüce Allah daha iyi bilir.

DIMIŞK ŞEHRİNİN FATİMİLERİN ELİNDEN ALINMASI

İbnü'l-Esir'in el-Kamil adlı eserinde anlattığına göre; Muizzü'd-Devle'nin kölesi Alptekin, efendisine isyan etmiş, etrafında Deylemlilerden, Türklerden ve bedevilerden birçok asker toplanmıştı. Sözü edilen Alptekin, bu sene Dımeşk'a gelmişti. Dımeşk'ta Fatımilerin valisi hadim Reyryan bulunuyordu. Alptekin Dımeşk'ın dışarı mıntıkasına konakladığında Dımeşk'ın büyükleri, yaşlıları ve eşrafı onun yanına geldiler. Fatımilerden çektikleri zulmü, baskıyı, muhalif itikadı ona anlattılar. Dımeşk'ı Fatımilerin elinden kurtarmak için olanca çabayı göstermesini istediler. O zaman Alptekin şehiri ele geçirmeye kesin karar verdi, uğraşısını devam ettirdi. Nihayet hadim Reyryan'ı Dımeşk'tan çıkardı. Oradaki şer erbabını kırıp geçirdi. İyilik ve hayır ehli kimselerin şanını yüceltti. Halka adaletle hükmetti, oyun ve eğlence erbabının kökünü kazıdı. Daha önce şehirde fesat çıkaran Merc ve Gota halkının mallarını yağmalayan, onları haraca bağlayan bedevilerin ellerini bağlayıp kötülüklerine engel oldu.

İşler Alptekin vasıtasıyla yoluna girip Şamlıların idaresi düzelince, Muiz el-Fatımî ona bir mektup göndererek bu çabasını şükranla karşıladığını bildirdi. Kendisine hil'at giydirmek ve kendi tarafından onu naib olarak atamak üzere yanına gelmesini talep etti. Ancak Alptekin bu çağrıya olumlu cevap vermedi. Aksine Muiz adına Şam'da hutbe okunmasına son verdi. Tai' el-Abbâsî adına hutbe okutmaya başladı. Sonra Sayda şehrine gitti. Orada İbnü's-Şeyh yönetiminde Mağriblilerden bir grup halk vardı. Aralarında Mevhub el-Ukaylî'nin oğlu Zalim de vardı. Zalim, daha önce Muiz el-Fatımî tarafından

atanmış Şam valisiydi. Ancak halka adil bir muamelede bulunmamış ve valilik görevinden düşmüştü.

Alptekin, Sayda halkını kuşatma altına aldı. Şehri ele geçirinceye kadar kuşatmayı sürdürdü. Onlardan 4.000 kadar eşrafı öldürdü. Sonra Taberiye'ye gitti, oraya da aynı muameleyi tatbik etti. O esnada Muiz el-Fatımî, Alptekin'in yanına gitmeye karar verdi. Bu iş için asker toplamakta iken Muiz -ileride de anlatılacağı gibi- hicretin 365. senesinde vefat etti. Kendisinden sonra yerine oğlu Aziz geçti. Böylece Alptekin Şam'da Muiz gaillesinden kurtularak rahatladı. Durumu kuvvetlendi, otoritesi güçlendi.

Sonra Mısırlılar, Alptekin'le savaşmak ve Şam'ı onun elinden alması için komutan Cevher'i üzerine göndermeye karar verdiler. İşte o zaman Şamlılar Alptekin'e yemin ederek Fatımîlere karşı yanında yer alacaklarını söylediler. Kendisine samimi davranacaklarını, onu terketmeyeceklerini bildirdiler. Komutan Cevher gelip Şam'ı yedi ay süreyle şiddetli bir kuşatma altına aldı. Alptekin'in göz kamaştıran kahramanlığını gördü. İş uzayınca bazı Dımışkılılar Alptekin'e, Ah-sa'da bulunan Hüseyin b. Ahmed el-Karmatî'ye mektup yazıp yardımına gelmesi talebinde bulunmasını tavsiye ettiler. Alptekin, Hüseyin b. Ahmed el-Karmatî'ye mektup yazınca Hüseyin onun yardımına geldi. Cevher ise, onun geldiğini duyunca, artık biri şehir içinde diğeri de şehir dışındaki iki düşman arasında kalamayacağını anladı. Remle'ye yönelerek Şam'ı terketti.

Alptekin ve Hüseyin b. Ahmed el-Karmatî, 50.000 kadar askerle peşine düştüler. Remle'ye üç fersahlık mesafede Tavvahin nehri yakınında karşılaştılar. Cevher'i Remle'de kuşatma altına aldılar. Yiyecek ve içecek azlığı nedeniyle Cevher'in durumu cidden zorlaştı. Öyle ki kendisi ve beraberindekiler neredeyse öleceklerdi. Cevher, Alptekin'den at üzerinde bir araya gelip görüşmek istediğini bildirdi. Alptekin onun bu isteğini kabul etti. Cevher adamlarıyla birlikte üstadının yanına dönmesine müsaade edilmesi için çok rica etti. Kendisinin ve adamlarının dönmelerine müsaade edilmesi durumunda Alptekin'i üstadının yanında iyilikle anacağını bildirdi. Ancak bu sözlerini Karmatî'ye duyurmadı. Cevher, dahi bir kişiydi. Alptekin, onun bu isteğini kabul etti. Ancak Karmatî onu bu fikrinden dolayı pişman etti ve şöyle dedi: "Doğru görüş şudur ki; baştan sona ölmelerine dek bunları kuşatma altında tutalım. Bunu bıraktığımız takdirde üstadının yanına gidecek, sonra da asker toplayıp tekrar üzerimize gelecektir. O zaman kendilerine güç yetiremeyiz."

Gerçekten de Hüseyin el-Karmatî'nin dediği gibi oldu. Çünkü Alptekin, onu kuşatma çemberinden çıkarıp üstadı Aziz'in yanına gince; üstadını, bizzat gelerek Alptekin'le savaşması için teşvik etti.

Bu ısrarını sürdürünce Aziz, dağlar misali büyük bir ordu ile harekete geçti. Askerleri, teçhizatı, ağırlık ve malları çoktu. Bu ordunun öncü birliğinin komutanı da Cevher'di. Öte yandan Alptekin ile Hüseyin el-Karmatî de askerleri ve bedevi savaşçıları toplayıp Remle'ye doğru yürüdüler. Hicretin 367. senesinin muharrem ayında savaşmaya başladılar.

İki taraf karşı karşıya geldiklerinde Aziz el-Fatımî, Alptekin'in göz kamaştıran şecaatini gördü. Bunun üzerine ona haber salarak şayet kendisine itaat edip yanına dönecek olursa onu askerlerinin başkomutanı yapacağını, ona son derece iyilik ve ihsanda bulunacağını bildirdi. Alptekin de iki saf arasında atından inip Aziz'e doğru yöneldi ve yeri öptü, sonra da ona şu haberi gönderdi: "Eğer bu sözü bu durumdan önce söylemiş olsaydın, hemen kabul eder ve itaatına girerdim, ama bundan sonra bu sözü kabul etmeme imkan yoktur." Böyle dedikten sonra atına bindi ve Aziz'in ordusunun sol kanadına saldırdı, orayı dağıttı. Süvari ve piyadeler darmadağın oldular. O esnada Aziz, ordunun merkezinden çıkıp ortaya geçti, sağ kanada emir verdi. Bu kanat, Alptekin ve Hüseyin el-Karmatî'nin birleşik ordusuna şiddetli bir saldırı gerçekleştirdi. Karmatî tarafı bozguna uğradı. Diğer Şamlılar da onların akibetlerine uğradılar. Mağribliler bunların peşlerine düştüler. Kimini öldürüyor, kimini esir alıyorlardı.

Aziz, bulunduğu yerden ayrılp beraberindeki askerleriyle birlikte Şamlıların çadırlarına geldi. Kaçanların peşlerine müfrezelerini taktı. Bir esir getirildiğinde onu getirene mutlaka hil'at giydiriyordu. Ayrıca Alptekin'i getirecek olana da 100.000 dinar vereceğini vaad etti. Derken Alptekin şiddetle susadı, arkadaşı Müferrec b. Dağfel'e uğradı, ondan su istedi, Müferrec ona su verdi ve onu evine konuk etti. Öte yandan gizlice Aziz'e haber salarak aradığı adamın yanında olduğunu ve 100.000 dinarı göndermesini, gelip aradığı adamı götürmesini istedi. Aziz ona 100.000 dinar para ve bir de Alptekin'i teslim alacak görevlileri gönderdi.

Alptekin kuşatma altına alınınca mutlaka öldürüleceğini anladı. Ama bir anda kendisini Aziz'in huzurunda gördü. Aziz ona son derece ikramda bulundu. Mallarını ve paralarını tamamıyla ona iade etti. Malından ve parasından hiçbir şey eksilmemişti. Ayrıca Alptekin'i en has arkadaş ve komutanları arasına kattı. Onu evinin bitişiğindeki bir eve yerleştirdi. Mısır'a saygı ve ikram içinde geri götürdü. Orada kendisine bol miktarda ikta araziler verdi. Ayrıca Hüseyin el-Karmatî'ye de haber salarak yanına gelmesi durumunda Alptekin'e yaptığı gibi ona da ikramda bulunacağını bildirdi. Ancak Hüseyin korktu ve Mısır'a gitmedi. Ama Aziz ona, kendisinin şerrinden kurtulmak için 20.000 dinar para gönderdi ve her sene bu kadar para

göndereceğini bildirdi.

Alptekin, Aziz'in yanında saygı ve ikram görerek yaşadı. Nihayet onunla vezir İbn Kils arasında anlaşmazlık meydana geldi. Vezir ona düşman oldu, zehir içirdi ve bunun üzerine Alptekin vefat etti. Aziz bu durumu öğrenince vezire öfkeleni ve onu kırk küsur gün hapiste tuttu. Ayrıca ondan 500.000 dinar para cezası tahsil etti. Ama onsuz idareyi yürütemeyeceğini anlayınca tekrar vezirliğe iade etti.

İbnü'l-Esir'in anlattıklarının hûlasası budur.

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞDÖRDÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

TÜRK HACİB SEBÜKTEKİN

Muiz ed-Deylemî'nin azatlısı ve hacibi iken onun yanında mertebesi yükseldi. Nihayet halife Tai' onu emirliğe tayin etti. Ona hil'at giydirdi ve onun için bir sancak yaptırdı. Ona, Nurü'd-Devle lakabını taktı. Bu makamda iki ay, onüç gün süreyle kaldı. Vefat edince Bağdat'a defnedildi. Evi Bağdat'taki Darü'l-Mülk Sarayı'dır. Burası cidden büyük bir saraydır.

Bir defasında Sebüktekin attan yere düşmüş, beli kırılmıştı. Tabip onu tedavi etmiş, nihayet belini düzeltmişti. Namaz kılabilirdi, ancak rükûa eğilemiyordu. Kendisini tedavi eden tabibe çok para vermiş ve ona şöyle demişti: "Ağrılarımı, sızılarımı ve senin beni tedavi edişini hatırlayınca sana mükafat vermemeye imkan yok. Ama ayaklarını sırtımın üzerine koyup bastırışını hatırladığımda da sana çok öfkeleniyorum."

Sebüktekin, bu senenin muharrem ayının bitimine yedi gün kala salı gecesi vefat etti. Çok miktarda servet bıraktı: 1.000.000 dinar, 10.000.000 dirhem, iki sandık dolusu mücevher, onbeş sandık dolusu billur, kırkbeş sandık dolusu altın kap, 130 altın yıldız -ki bunlardan her biri 1.000 dinar ağırlığındaydı-, 600 gümüş kürsü, 4.000 ipek elbise, 10.000 attabi ve dibeki giysisi, 300 çuval yatak, 3.000 at, 1.000 deve, 300 köle, kırk hizmetçi ve ayrıca arkadaşı Ebu Bekir el-Bezzar'ın yanına emanet olarak bıraktığı paralar...

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞBEŞİNCİ SENESİ

Bu senede Rüknu'd-Devle b. Büveyh yaşandığı için ülkesini oğullarına paylaştırdı. Fars, Kirman ve Errecan vilayetlerini oğlu Adüdü'd-Devle'ye, Rey ve İsfahan vilayetlerini oğlu Müeyyedü'd-Devle'ye, Hemedan ve Dinever vilayetlerini oğlu Fahrü'd-Devle'ye bıraktı. Oğlu

Ebü'l-Abbâs'ı da diğer oğlu Adüdü'd-Devle'nin himayesine verdi ve ona iyi davranmasını vasiyyet etti.

Bu senede Kadi'l-Kudat Ebu Muhammed b. Maruf, Bağdat'ta İzzü'd-Devle'nin sarayında -İzzü'd-Devle'nin emri üzerine- halkın davalarını halletmek üzere meclis kurdu. İzzü'd-Devle'nin huzurunda davacılar arasında hüküm verdi.

Bu senede Aziz el-Fatımî tarafından atanan Mısır emiri; Mekkeli-leri kuşatma altına alıp onları şiddetli bir muhasara altında tuttu. Oralarda fiyatların cidden yükselmesine neden olduktan sonra insanlara haccettirdi.

İbnü'l-Esir'in anlattığına göre bu senede Muiz el-Fatımî'nin İfrikiye valisi Yusuf Belikkin, Septe şehrine gidip yüksek bir dağdan şehiri gözetlemiş, şehiri hangi taraftan kuşatacağını düşünmeye başlamış, neticede yarım gün süreyle şehri kuşatma altına almış, halka çok şiddetli ve korkulu anlar yaşattıktan sonra oradan ayrılp Mağrib diyarında Basra adında bir şehre hücum etmiş, oraların yıkılıp yağmalanmasını emretmiş, sonra Berguvata şehrine doğru yürümüşü. Berguvata'da, İsa b. Ümmü'l-Ensar adında bir hükümdar bulunuyordu. Büyücü ve göz bağıcı bir adam olduğundan ötürü çok zorlu anlar yaşattı. Peygamber olduğunu iddia etti. Halk da ona itaat etti. Uymaları için onlara bir şeriat vaz' etti. Yusuf Belikkin onlarla savaştı, onları bozguna uğrattı ve o faciri öldürdü. Mallarını yağmaladı, kadınlarını ve çoluk çocuklarını esir aldı. O zamanda o muntıkaların insanların anlattıklarına göre, oralarda esir alınan kadınlardan daha güzel kadın görülmemiştir.

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞBEŞİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. CAFER B MUHAMMED B. SELEM

Künyesi Ebu Bekir el-Hanbelî'dir. Büyük bir "Müsned"i vardır. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'den, Ebu Muhammed el-Keccî'den ve diğer bazı kimselerden hadis rivayet etti. Darekutnî ve diğerleri de kendisinden rivayetlerde bulundular. Sika bir ravi idi. Doksan yaşına merdiven dayamış iken bu senede vefat etti.

SABİT B. SİNAN

Sabit b. Sinan b. Sabit b. Kurra es-Sabiî. İbnü'l-Esir'in el-Kamil adlı eserinde anlattığına göre tarihçidir. Bu senede vefat etmiştir.

HÜSEYİN B. MUHAMMED B. AHMED

Künyesi, Ebu Ali el-Masercesi'dir. Hadis hafızıdır. Hadis toplama uğruna birçok yerlere seyahatlerde bulundu. Çok üstadlardan hadis dinledi. 1.300 cüzden müteşekkil bir "Müsned" tasnif etti. Bu müsnedinde hadislerin rivayet yollarını ve illetlerini anlattı. "el-Megazi ve'l-Kabail" adlı eseri vardır. Sahih'ten ve diğerlerinden rivayetlerde bulundu. İbnü'l-Cevzî'nin ifadesine göre; onun ailesinden ve selefinden ondokuz muhaddis vardır. Bu senenin receb ayında vefat etti.

EBU AHMED B. ADİY EL-HAFİZ

Ebu Abdillah b. Muhammed b. Ebi Ahmed el-Cürcanî Ebu Ahmed b. Adiy. Büyük ve faydalı eserler veren bir hadis hafızıydı. Bilgili, cevval, çok nakilde bulunan, birçok yerlere hadis toplamak için seyahatlerde bulunan bir imamdı. "Kitabü'l-Kamil fi'l-Cerh ve't-Ta'dil" adlı eser ona aittir. Buna benzer daha önce böyle bir kitap yazılmamıştı ve bu şekilde bir kitap bilahare de yazılmış değildir. Hamza, bu hususta Darekutnî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "O kitapta fazla değil, insana yetecek bilgiler vardır."

Ebu Ahmed b. Adiy, Ebu Hatim er-Razî'nin vefat ettiği senede, yani hicretin 277. senesinde doğdu ve bu senenin cemaziyelahir ayında vefat etti.

MUİZ EL-FATİMÎ

Kahire şehrinin kurucusu Maad b. İsmail b. Said b. Abdillah Ebu Temim. Hz. Fatıma soyundan geldiğini iddia ederdi. Mısır diyarının hakimi, ve oraya hakim olan ilk Fatımîdir. İfrikiye ve oraya bağlı Mağrib diyarına ilk hükümdar olan kişidir. Hicretin 358. senesinde komutan Cevher'i, önu sıra Mısır'a göndermişti. Cevher, Mısır diyarını, uzun süren savaşlardan sonra Kâfur el-İhşidî'nin elinden aldı. Böylece Fatımîlerin Mısır'da hakimiyeti kuruldu. Komutan Cevher, Muiz el-Fatımî için Kahire şehrini ve payitaht olan Kasran'ı inşa etti. Sonrada hicretin 362. senesinde Muiz adına hutbe okuttu.

Bütün bunlardan sonra Muiz büyük bir orduyla Mısır'a geldi. Beraberinde Mağrib'in büyük komutanları da vardı. İskenderiye şehrine indiğinde halkın eşrafı onu karşılamaya çıktılar. Orada onlara belîğ bir hutbe irad etti. Hutbesinde mazlumun zalimdeki hakkını alacağını, mazluma yardımcı olacağını iddia etti. Nesebiyle övündü. Cenâb-ı Allah'ın kendileri vasıtasıyla bu ümmete rahmet ettiğini ifade etti. Bununla beraber o zahiren ve batinen Rafizilik mezhebine mensuptu.

Nitekim Kadı Bakillanî, onların mezheplerinin sırf küfür olduğunu ifade etmiştir. İtikadları Rafizilikti. Devlet erkanı, ona itaat edip yardımcı olanlar da aynı durumdadırlar. Allah onları ve Muiz'i kahretsin. Muiz, büyük bir abid ve müttaki kişi olan Ebu Bekir en-Nablus'yi huzuruna çağırmişti. Zahid ve takvalı olan bir kişi olan Ebu Bekir huzura vardığında Muiz ona şöyle demişti: "Duyduğuma göre sen demişsin ki; yanımda on ok olsa bunların dokuzunu Rumlara birini de Mısırlılara atardım."

Ebu Bekir "Ben böyle demedim." deyince Muiz onun sözünden vazgeçtiğini sanmış ve: "Ya ne dedin?" diye sormuş, Ebu Bekir de şu cevabı vermişti: "Ben şöyle dedim: On okun dokuzunu size, birini de Rumlara atmak gerekir!" Muiz: "Neden böyle dedin?" diye sorunca Ebu Bekir şu karşılığı vermişti:

"Çünkü sizler bu ümmetin dinini değiştirdiniz, salih kimseleri öldürdünüz, ilahi nuru söndürdünüz, size ait olmayan şeylere sahiplik iddiasında bulundunuz!"

Bunun üzerine Muiz onun birinci günde teşhir edilmesini, ikinci günde şiddetli kırbaç darbeleriyle dövülmesini, üçüncü günde ise derisinin yüzülmesini emretti. Bir Yahudi getirildi. Derisini yüzmeye başladı, ama Ebu Bekir, Kur'an okuyordu. Yahudi demiş ki: "Ona acı-maya başladım. Derisini yüzerken kalbinin hizasına geldiğimde kalbine bir bıçak sapladım ve öldü." Allah ona rahmet etsin. Ona şehid deniliyordu. Bugüne kadar Nabluslular'da şehid oğulları ailesi vardır ki onun soyundan gelirler. Bu ailede hâlâ hayır kalıntıları vardır.

Allah kahretsin; Muiz, cesaretli, güçlü, akıllı, azimli, siyasetçi bir kimseydi. Adaletli olduğunu ve hakka yardımcı olduğunu söylerdi. Bununla birlikte onun, yıldızların hareketlerine dayanarak işlerini programlayan, buna inanan bir müneccimi vardı. Müneccimi kendisine şöyle demişti: "Bu senede senin başından korkulu bir hal geçecek. Bunun için yeryüzünün altına inip gizlen ki, bu sene rahatlık ve belatsızca senin üzerinden geçsin."

Müneccimin böyle demesi üzerine Muiz yeraltında kendisi için bir bodrum yaptırdı. Ümerayı huzuruna çağırıp oğlu Nizar'a itaat etmelerini vasiyet etti. Oğluna Aziz lakabını taktı, yeraltından çıkıp kendilerine dönünceye kadar yönetimi oğluna bıraktı. Ümera da bu husta oğluna bey'at ettiler. Bundan sonra Muiz bodruma indi. Bir sene kadar orada gizlendi. Mağribliler gökte bir bulut gördüklerinde şayet binek üzerindeyseler bineklerinden inip bulutu selamlardı. Çünkü o bulutun içinde Muiz'in bulunduğunu zannediyorlardı.

"Fıravun, milletini küçümsedi, ama onlar kendisine yine de itaat ettiler. Doğrusu onlar yoldan çıkmış bir millettir." (ez-Zuhuf, 54.)

Muiz, bir sene sonra yeryüzüne çıktı. Hükümdarlık makamında

oturdu ve eski âdetine göre bir süre daha hakimiyet sürdü. Ama bu hakimiyeti uzun sürmedi, aksine gelişi kesin olan ilahi takdir onu hemen yakaladı. Kendisi için taksim edilen rızıkına (ölümüne) kavuştu. Bu senede vefat etti.

Mısır'dan önceki Mağrib hakimiyeti ile Mısır hakimiyeti, toplam olarak yirmiüç sene, beş ay, on gün sürmüştü. Bu, hükümdarlığının iki sene dokuz ayı Mısır'da, gerisi de Mağrib diyarında geçmişti. Toplam olarak kırkbeş sene, altı ay yaşamıştı. Çünkü o, İfrikkiye'de hicretin 319. senesinin ramazan ayının onunda doğmuş ve hicretin 365. senesinin rebiyülahir ayının ondokuzunda Mısır'da ölmüştü.

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞALTINCI SENESİ

Bu senede Rüknu'd-Devle b. Ali b. Büveyh, doksan yaşını aşmış olarak vefat etti. Kırk küsur sene süreyle hüküm sürmüştü. Ölümünden bir sene önce memleketini oğullarına paylaştırmıştı. Nitekim bunu önceki sayfalarda da anlatmıştık.

Bir defasında İbnü'l-Amid kendi sarayında bir ziyafet vermişti. Saray, misafirlerle dolup taşmaktaydı. O ziyafete Rüknu'd-Devle, oğulları ve devlet erkânı da gelmişti. Rüknu'd-Devle işte o ziyafet esnasında oğlu Adüdü'd-Devle'yi veliaht tayin etti. Adüdü'd-Devle de Deylemlilerin âdeti icabı kardeşlerine ve diğer ümeraya hil'at ve giysiler giydirdi. Onlar da kendi âdetleri icabı onun etrafına fesleğenler saçtılar. Bu, cidden görülmesi gereken muazzam bir gündü.

Rüknu'd-Devle'nin artık yaşı ilerlemişti. Bu ziyafetten sonra bir sene geçmeden vefat etti. Yumuşak huylu, ağırbaşlı, çok sadaka veren, âlimleri seven, iyilik sever, cömert ve başkalarını kendi nefesine tercih eden, iyi geçimli karizmatik bir liderdi. Halkına ve akrabalarına şefkatliydi.

Oğlu Adüdü'd-Devle iktidara geçince, orayı amcası oğlu Bahtiyar'ın elinden almak için Irak'a yöneldi. Çünkü kendisi kötü niyetli ve muamelesi bozuk biriydi. İkisi bu senede Ahvaz'da karşı karşıya gelip savaşılmaya başladılar. Adüdü'd-Devle, Bahtiyar'ı bozguna uğrattı; mallarını, mülklerini elinden aldı. Basra'ya da asker gönderip orayı ele geçirdi ve Basra'nın Rebial ve Mudar kabilelerinden oluşan ahalisinin arasını düzeltti. Çünkü bu iki kabile arasında 120 sene kadar önceden başlayan bir anlaşmazlık vardı. Mudarlılar Adüdü'd-Devle'den taraf idiler. Rebiallılar ise ona karşıydılar. Sonra iki kabile onun gölgesi altında birleşip uzlaşmaya vardılar. Kuvveti çoğaldı. Bahtiyar gücünü yitirdi. Veziri İbn Bakiyye tutuklandı. Çünkü o, Bahtiyar'ı bir tarafa bırakıp kendisi yönetime âdeta el koymuştu. Malları kendi hazinesinde toplamıştı. Adüdü'd-Devle de İbn Bakiyy-

ye'nin hazinesinde bulduğu malları ve eşyaları aldı. Orada hiçbir şey bırakmadı. Aynı şekilde Rükû'd-Devle de babasının veziri Ebû'l-Feth b. Amid'i tutukladı. Ona daha önceden kin besliyordu. Bunun hikayesi önceki sayfalarda anlatılmıştı. İbn Amid'in de yeryüzünde hiçbir malı, mülkü, parası kalmadı. Büyükler ve devlet erkanı ondan korkarlardı. İbnü'l-Amid, son derece fasık ve asi bir kimseydi. Kader ona ihanet etti. Onu sultanın gazabına maruz bıraktı. Biz ise Rahman'ın gazabından sakınırız.

Bu senenin şevval ayı ortasında Horasan ve Buhara emiri Mansur b. Nuh es-Samanî vefat etti. Bu zat, onbeş sene süreyle valilik yapmıştı. Kendisinden sonra yerine Ebû'l-Kasım Nuh geçti. O esnada Ebû'l-Kasım onüç yaşındaydı ve Mansur lakabını aldı.

Bu senede Hakim Mustansır Billah b. Nasır Lidinillah Abdurrahman el-Ümevî vefat etti. Bu zat, hayırlı ve bilgili hükümdarlardandı. Fıkıh, kelam ve tarih bilgisi vardı. Âlimleri sever, onlara ihsanda bulunurdu. Vefatında yaşı, altmışüç seneyi yedi ay geçiyordu. Ömrünün onbeş sene, beş ayını halifelikte geçirmişti.

Hakim Mustansır Billah'ın vefatından sonra yerine yirmi yaşında olan Hişam adındaki oğlu geçti ve Müeyyed Billah lakabını aldı. Zamanında ihtilaflar başgösterdi. Halk isyana kalkıştı ve onu bir süre hapse attılar ve sonra hapisten çıkarılıp tekrar halifelığe getirildi. Yönetimi, hacibi Mansur Ebu Amir Muhammed b. Ebi Amir el-Meafîrî, oğulları Muzaffer ve Nasır üstlendiler. Halka güzel muamelede bulundular. Adaletli davrandılar. Düşmanlarla savaştılar. Bu hal yirmialtı sene kadar böylece sürdü. İbnü'l-Esir bu meyanda onların bazı haberlerini uzun uzadıya nakletmiştir.

Bu senede Halep, Ebû'l-Mealî Şerif b. Seyfû'd-Devle b. Hamdan'ın eline geçti. Babası vefat ettiğinde o yönetimin başına geçti. Ama köleleri Karguveyh ona başkaldırdı. Yönetimi ele geçirdi ve onu ülke dışına çıkardı. Ondan korktuğu için onu hep kontrol altında tutuyordu. Ama bir süre sonra Ebû'l-Mealî, Hama'ya gelip yerleşti. Rumlar Humus'u tahrib ettiler. Orayı onarmaya ve düzeltmeye çalıştı. Sonra oraya yerleşti. Bilahare Karguveyh'in başı sıkışınca halk ona karşı ayaklandı ve Halep halkı Ebû'l-Mealî'ye bir mektup göndererek Humus'tan Halep'e gelmesini istedi. O da Halep'e gitti. Şehri dört ay süreyle kuşatma altında tuttuktan sonra fethetti. Ancak Halep kalesindeki askerler ona karşı direndiler. Bekcür oraya sığınmış ve kendini korumak için gerekli istihkam tedbirlerini almıştı. Sonra kendisine eman vermesi ve Humus'a tayin etmesi şartıyla Ebû'l-Mealî ile bir barış anlaşması yaptı. Bunun üzerine Dımeşk naipliğine tayin edildi. Kasr-ı Bekcürî diye bilinen, Dımeşk dışındaki çiftlik ona nisbet edilir.

SEBÜKTEKİN'İN HAKİMİYETİNİN BAŞLANGICI

Sebüktekin, Gazne hükümdarı Mahmud'un babasıdır. Ebu İshak b. Alptekin'in azatlısıydı. Gazne ordusunun ve oraya bağlı Samanilerin komutanıydı. Bu, Muizzü'd-Devle'nin hacibi değildir. Çünkü Muizzü'd-Devle'nin hacibi olan diğer Sebüktekin, bundan bir sene önce vefat etmişti. Nitekim bu husus önceleri de anlatılmıştır. İkinci Sebüktekin'e gelince; efendisi vefat ettiğinde kendisinden sonra ne oğullarından ne de kavminden hükümdarlığa elverişli birini bırakmamıştı. Bunun üzerine askerler -hükümdarlığa elverişli, hayırlı ve güzel yaşantısı olduğundan ötürü- Sebüktekin'e bey'at etme hususunda anlaştılar. Çünkü Sebüktekin, akıllı, yürekli, dindar bir kimseydi. Hakimiyet onun eline geçti ve otoritesini kurdu. Hakimiyet ondan sonra oğlu Said Mahmud b. Sebüktekin'in elinde devam etti. Sebüktekin Hindistan'la da savaştı. O ülkenin birçok kalelerini fethedip bol miktarda ganimet elde etti. Çok sayıda putlarını ve ibadet vasıtalarını kırdı. Maiyetindeki ordusuyla büyük savaşlar gerçekleştirdi. Hindistan'ın hükümdarı Caybal onun üzerine yürüdü. Caybal'ın askerleri, dağları ve ovaları dolduruyordu. Sebüktekin onu iki kez bozguna uğratarak perişan bir halde ülkelerine dönmek mecburiyetinde bıraktı.

İbnü'l-Esir'in el-Kamil adlı eserinde anlattığına göre Sebüktekin, savaşlardan birinde Hindistan'ın büyük hükümdarı Caybal ile karşılaştığında yakınlarında Bağurek boğazında bir pınar vardı. Hintlilerin âdet ve inanışlarına göre o pınara bir pislik düştüğü zaman gök kararır, şimşekler çakar ve yağmurlar yağardı. Bu hal, pınarın o pislikten temizlenişine kadar devam ederdi. Sebüktekin o pınara bir pislik atılmasını emretti. Pınar düşmana daha yakındı. Pislik atılınca gök karardı, şimşekler çaktı, yağmurlar yağdı. Nihayet Hintliler, ziyan içinde ülkelerine geri dönmek mecburiyetinde kaldılar. Hindistan hükümdarı, Sebüktekin'e haber göndererek barışmak istediğini bildirdi. Sebüktekin, oğlu Mahmud'un karşı koymasına rağmen kendilerine verilecek bol miktarda para, birçok beldeler ile birlikte elli fil ve kavmin eşrafından da bazı kimselerin rehine olarak teslimi karşılığında barış yapabileceğini bildirdi.

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞALTINCI SENESİNDE VEFAT EDEN MESHUR ŞAHSİYETLER

EBU YAKUB YUSUF

Ebu Yakub Yusuf b. Hüseyin el-Cenabî. Hecer ülkesinin hakimi ve Karmatîlerin lideriydi. Vefatından sonra kavminden altı kişi onun

yerine geçtiler. Onlara "sadat" adı veriliyordu. Bunlar Ebu Yakub'un ölümünden sonra ülke idaresinde bir uzlaşma içinde oldular. İhtilafa düşmediler, yönetimi rahatlıkla sürdürdüler.

HÜSEYİN B. AHMED

Hüseyin b. Ahmed b. Ebi Said el-Cenabi Ebu Muhammed el-Kar-matî.

İbn Asakir onun hakkında dedi ki: Ebu Said'in asıl adı Hüseyin b. Behram'dır. Hüseyin b. Ahmed olduğu da söylenir. Aslen Farslıdır.

Hüseyin b. Ahmed, hicretin 357. senesinde Şam'ı ele geçirdi. Bir sene sonra Ahsa'ya döndü. Hicretin 360. senesinde tekrar Şam'a döndü ve Cafer b. Felah'ın askerlerini kırıp geçirdi. Cafer, Muiz el-Fatımî tarafından Şam'a tayin edilen ilk vali idi. Hüseyin b. Ahmed onu öldürdükten sonra Mısır'a yöneldi. Hicretin 361. senesinin rebiyülevvel ayı başında Mısır'ı kuşatma altına aldı. Bu kuşatmayı aylarca sürdürdü. Şam'da, Zalim b. Mevhub'u halef bırakmıştı. Sonra Ahsa'ya gitmişti. Oradan Remle'ye dönmüş ve bu senede orada ölmüştü. Doksan yaşını geride bırakmıştı. O, zahiren Abdülkerim Tai' Lillah el-Ab-basî'ye itaat ediyordu. İbn Asakir, onun parlak ve derin manalar içeren bazı şiirlerini nakletmiştir. Bu şiirlerinden biri aralarında savaş patlak vermeden Cafer b. Felah'a yazdığı şu şiirdir ki, bu derin manalar içeren güzel bir şiirdi:

"Mektuplar mazereti ortadan kaldırır, elçiler haber verir, hakka uyulur, hayır ise övülen bir şeydir.

Savaş sakindir, at rahvandır, iyi cinstendir, barış, adi ve müptel bir şeydir, gölge ise uzamıştır.

Dönüp gelirsenez dönüşünüz kabul edilir, ama bunu yanaşmazsanız işte şu semer artık bağlanmıştır ölümlerin üzerine.

Ya da Dımışk'ı bize verirler, kapı kapalıdır geri çevrilirler.

Ben öyle bir adamım ki davullara, deflere neylere ve udlara önem vermem.

İçki ve uyuşturucu maddeler üzerine sofrta kurmam.

Güzel gözlü kadınlara ve içki sofrasına da düşkün değilim.

Karnı tok olarak gecelemem.

Aç karınlı, yorgun ve bitkin kimse benim arkadaşımıdır.

Dünya beni tamahkarlığa bir gün olsun sürükleyememiştir.

Vaadler de beni aldatmamıştır."

Şu şiir de ona aittir:

"Ey şerefli beldede yaşayan kişi.

Bu şehrin kalelerine, mağaralarına güvenen kişi.

Bunlarla övünme; yüce kişi ancak kendi nefsiyle, atlarıyla, piyade ve kılıçlarıyla övünsün, şereflensin.

En yüksek çadırların üzerine kurulan beyaz çadırlarla övünsün. Komşuları ve ağırladığı misafirleriyle övünsün.

Biz öyle bir kavimdeniz ki, savaş alevleri tutuştuğunda darbe ve hücumlarıyla gönüllere su serperiz.

Eski şerefi kendimize mal etmeyiz, ancak ona yeni şerefler katar-sak övünürüz."

Bu senede Kabus b. Veşmgir; Cürcan'ı, Taberistan'ı ve buralara bağlı mıntıkaları ele geçirdi.

Bu senede halife Tai', İzzü'd-Devle b. Büveyh'in kızı Şehbaz ile gerdeğe girdi. Cidden görkemli bir düğün yapılmıştı.

Bu senede Nasirü'd-Devle b. Hamdan'ın kızı Cemile büyük bir alayla hacca gitti. Bu hacı darbimesel haline gelmişti. Giderken 400 mahfe yaptırmış ve kendisinin hangi mahfenin içinde olduğu bilinememişti. Kabe-i Muazzama'ya vardığında yoksullara ve mücavirlere 10.000 dinar para saçtı. Mücavirlere, Haremeyn'deki yoksullara elbiseler giydirdi. Gidişinde ve dönüşünde çok paralar harcadı.

Bu senede Irak hacılarına Şerif Ahmed b. Hüseyin b. Muhammed el-Alevî haccettirdi. Bu zat, hicretin 380. senesine kadar hac emirliği yaptı. Bu senede Mekke ile Medine'de Abbasiler adına değil de, Mısır hakimiyetini ellerinde bulunduran Fatımîler adına hutbe okundu.

İSMAİL B. NÜCEYD

İsmail b. Nüceyd b. Ahmed b. Yusuf Ebu Amr es-Sülemî.

Cüneyd-i Bağdadî ve diğerleriyle arkadaşlık etti. Hadis rivayet etti, sıkı bir ravi idi. Güzel sözlerinden biri şudur: "Kendisini gördüğün takdirde seni doğru yola iletmeyen kimse, ahlaklı ve iyi bir kimse değildir."

Şeyhi Ebu Osman, bir ara muhtaç düştü. İhtiyacını gidermeleri için arkadaşlarına ricada bulundu. Ama İbn Nüceyd ona, içinde 1.000 dirhem bulunan bir kese getirdi. Şeyhi Ebu Osman o keseyi aldı ve etrafında bulunan arkadaşlarına teşekkür etti. İbn Nüceyd şeyhine şöyle dedi: "Ey efendim; sana vermiş olduğum bu para annemindi, gönlü razı olmadığı halde bu parayı ondan alıp sana getirdim. Şimdi senden bu parayı bana geri vermeni istiyorum, götürüp anneme teslim edeyim." Ebu Osman, parayı İbn Nüceyd'e teslim etti. Ama gece olunca parayı tekrar şeyhi Ebu Osman'a getirdi ve: "Bu parayı kendi

ihtiyacını gidermen için sarfetmeni ve hiç kimseye de bundan bahsetmemeni istiyorum." dedi.

Ebu Osman şöyle derdi: "Ben, Ebu Amr b. Nüceyd'in himmet ağacının meyvelerini devşiriyorum." Yüce Allah hepsine rahmet etsin.

HASAN B. BÜVEYH

Hasan b. Büveyh Ebu Ali Rükü'd-Devle. Mide hastalığına yakalandı. Bu senenin muharrem ayının yirmisekizinde cumartesi gecesi vefat etti. Kırkdört sene, bir ay, dokuz gün süreyle hüküm sürdü. Vefatında yetmişsekiz yaşındaydı. Yumuşak huylu, âlicenab biriydi.

MUHAMMED B. İSHAK

Muhammed b. İshak b. İbrahim b. Eflah b. Rafi b. Rafi b. İbrahim b. Eflah b. Abdurrahman b. Rufaa b. Rafi Ebü'l-Hasan el-Ensârî ez-Zurkî. Ensâr'ın nakibi idi. Ebü'l-Kasım el-Bağavî'den ve diğerlerinden hadis dinledi. Sika bir ravi idi, Ensâr'ın tarihini, savaşlarını ve menkıbelerini bilirdi. Bu senenin cemaziyelahir ayında vefat etti.

MUHAMMED B. HASAN

Muhammed b. Hasan b. Ahmed b. İsmail Ebü'l-Hasan es-Serrac. Kadı Yusuf b. Yakub'dan ve diğerlerinden hadis dinledi. Kendini ibadete vermiş bir kimseydi. Kötürüm oluncaya kadar namaz kıldı. Gözlerini yitirinceye dek ağladı. Bu senenin aşura gününde vefat etti.

KADI MÜNZİR EL-BELÜTÎ

Allah ona rahmet etsin. Endülüs kadi'l-kudatı idi. İmam, âlim, feshatli, hatip, şair, edip ve faziletli bir kimseydi. Çeşitli hayırları, takva ve zühdü nefsinde toplamıştı. Çok güzel eserleri ve güzel sözleri vardı. Bir defasında şöyle demişti: "Adem peygamberin içinde yaşadığı sonra oradan düştüğü cennet, yeryüzündedir. Cenâb-ı Allah'ın ahirette kulları için hazırladığı cennet, o cennet değildir." Kadı Münzir'in bu hususta müstakil bir eseri vardır.

Nefislere tesir eden tatlı sözler söylerdi. Bir gün Nasır Lidinillah Abdurrahman el-Ümevî'nin huzuruna gitti. Nasır, Medinetü'z-Zehra'yı ve oradaki sarayları inşa etmişti. Kendisi için de orada muazam ve görkemli bir saray yaptırmıştı. Sarayını gül desenleriyle, perdelerle, çeşitli zinetlerle süslemişti. Yanında devlet erkanı ve ümerası da toplanmıştı. Kadı Münzir gelip yanbaşına oturdu. Meclistekiler

oturmakta oldukları sarayın yapısını övmeye başladılar. Kadı Münzir ise susmuştu, konuşmuyordu. Hükümdar ona dönüp: "Ey Ebü'l-Hakem, sen ne diyorsun?" diye sordu. Kadı ağlamaya başladı, gözyaşları sakalının üzerine kadar aktı ve şöyle cevap verdi:

«Öyle sanıyorum ki, Cenâb-ı Allah şeytani bile senin kadar rezil rüsvay etmemiştir. İçinde bulunduğun bu durum seni dünyada da ahirette de helak etmiştir. Allah sana bu kadar ihsanda bulunmuş ve seni halkın çoğuna üstün kılmış iken yine de şeytana uydun ve şeytan seni kafirlerin, fasıkların durumuna soktu. Oysa yüce Allah bir ayet-i kerimede şöyle buyuruyor:

"Eğer bütün insanlar (küfre meyledip) tek bir ümmet olma durumuna gelmeyecek olsaydı, Rahman olan Allah'ı inkar edenlerin evlerinin tavanlarını, üzerinde yükseldikleri merdivenleri, evlerinin kapılarını, üzerine yaslanacakları kerevitleri gümüşten yapar ve altın bezeklerle işlerdik." (ez-Zuhuruf, 33-34.).»

Bu ayeti okumasından sonra hükümdar hüzünlenip başını önüne eğdi, ağlamaya başladı ve: "Allah sana hayır versin ve Müslümanlar arasında senin gibileri çoğaltsın." dedi.

Senelerden birinde kıtlık meydana gelmişti. Yağmur yağmıyordu, hükümdar yağmur duasına gelmesi için Kadı Münzir'e haber saldı. Ulak mektubu kendisine getirdiğinde: "Sen gelirken hükümdar ne durumdaydı?" diye sordu. Ulak: "Ben gelirken o son derece huşulu, Allah'a çok yalvarıp yakarır bir durumdaydı." cevabını verdi. Kadı Münzir de: "Öyleyse, vallahi size yağmur yağacak. Çünkü yeryüzündeki zorbalar boyun eğip teslim olduklarında gökyüzündeki güçlü Allah merhamete gelir." dedi. Sonra da kölesine: "Halkı namaza çağır." diye emir verdi. Halk yağmur duasının yapılacağı yere geldi. Kadı Münzir de gelip minbere çıktı. Halk onu seyrediyor ve söylediklerine kulak veriyordu. Onlara yöneldiğinde ilk olarak şu ayet-i kerimeyi okuyarak hitab etti:

"Size selam olsun. Rabbiniz, sizden kim bilmeyerek fenalık işlerde arkasından tevbe eder ve nefsini düzeltirse, ona rahmet etmeyi kendi üzerine almıştır. O, bağışlar ve merhamet eder." (el-En'am, 54.)

Bu ayeti defalarca tekrarlardı. Cemaat da ağlamaya ve feryad etmeye, tevbe edip Allah'a yönelmeye başladı. Yalvarış ve yakarışlarını devam ettirdiler. Nihayet yağmur yağdı. Evlerine dönerlerken ayakları sulara batıyordu.

EBÜ'L-HASAN ALİ B. AHMED

Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Merzüban. Şafii fıkıhçısıydı. Ebü'l-Hüseyn b. Kattan'dan fıkıh öğrendi. Şeyh Ebu Hamid el-İsferayini

de ondan fıkıh öğrendi.

İbn Hallikan dedi ki: «Ebü'l-Hasan Ali; takvalı ve zahid bir kimseydi. Üzerinde hiçbir kul hakkı yoktu. Mezhepte itibar sahibiydi. Bağdat'ta ders verirdi. Bu senenin receb ayında vefat etti.»

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞYEDİNCİ SENESİ

Bu senede Adüdü'd-Devle Bağdat'a girdi. İzzü'd-Devle Bahtiyar da oradan çıkıp gitti. Adüdü'd-Devle onu takip etmek üzere peşine takıldı. Halifeyi de beraberine almak istedi. Halife gitmek istemeyince onu yerinde bıraktı. Adüdü'd-Devle, İzzü'd-Devle Bahtiyar'ın peşinden gitti. Onu yakalayıp esir aldı, sonra da hemen öldürdü. Böylece İzzü'd-Devle Bahtiyar'ın hakimiyeti yıkıldı. Devleti son buldu. Adüdü'd-Devle Bağdat'a hakim oldu. Orada otoritesini kurdu. Halife kendisine kıymetli hil'atler, bilezik ve takılar verdi. Ayrıca biri gümüş, diğeri de altın sırmalı iki sancak verdi. Bunlar ancak veliahtlara özgü şeylerdi. Halife ona ayrıca kıymetli armağanlar da göndermişti. Adüdü'd-Devle de buna karşılık halifeye bol miktarda altın ve gümüş gönderdi. Bağdat'a ve çevresindeki beldelere hakim oldu.

Bu senede Bağdat şehri defalarca sarsıldı. Deprem geçirdi, Dicle suyu çok fazlalaştı. Bu yüzden çok sayıda insan öldü.

Adüdü'd-Devle'ye denildi ki: "Bağdatlılar, taun hastalığı ve Rafizilerle Ehl-i Sünnet arasındaki savaşlar, ayrıca meydana gelen yangın ve sel felaketindeki boğulmalar nedeniyle azaldılar."

Adüdü'd-Devle de şöyle dedi: "Halk arasındaki fitneyi şu kıssacılar ve vaizler alevlendiriyorlar!" Bundan sonra bir ferman yayınlayarak hiç kimsenin kussa anlatmamasını, vaaz vermemesini, sahabelerden birinin adını vererek hiç kimsenin dilenmemesini emretti. "Kişi Kur'an okuyabilir, ona bu nedenle herhangi bir kimse bahşiş verirse ahr, ama kendisi isteyemez." dedi ve bu ferman hükümleri Bağdat'ta ve çevresinde uygulandı.

Sonra Adüdü'd-Devle'ye bildirildi ki; vaiz Ebü'l-Hüseyin b. Semun -ki o salih insanlardan biriydi- fermana uymamış, vaazı terketmemiş, eski âdetini sürdürmektedir. Adüdü'd-Devle onu yakalayıp huzuruna getirecek bir görevliyi gönderdi. Kendisi de devlet erkânı arasında vaiz Ebü'l-Hüseyin'den hoşlanmayacağı bir şey duymamak için yalnız başına kaldı. Etrafındakilerin meclisten ayrılmasını emretti. Öte yandan saraya gelen vaiz Ebü'l-Hüseyin b. Semun'a da: "Hükümdarın huzuruna vardığında mütevazice konuş ve huzurunda yeri öp." denildi. O da hükümdarın huzuruna girdiğinde onun yalnız başına oturmakta olduğunu gördü. Tabii daha önce hacib içeriye girmiş, vaizin huzura alınması için izin istemişti. Bundan sonra vaiz

Ebü'l-Hüseyin b. Semun içeri girmiş ve okuyuşunu şu ayet-i kerimeyle başlatmıştı:

"Allah, kasabaların zalim halkını yakalayınca böyle yakalar."

(Hûd, 102.)

Bundan sonra vaiz yüzünü İzzü'd-Devle Bahtiyar'ın sarayının bulunduğu tarafa çevirdi ve şu ayet-i kerimeyi okudu:

"Sonra onların ardından, nasıl davranacağınıza bakmak için sizi yeryüzünde onların yerine geçirdik." (Yûnus, 14.)

Bundan sonra Adüdü'd-Devle'ye öğüt verdi. Onunla konuştu. Adüdü'd-Devle de çok ağladı ve ona şükranlarını sundu. Vaiz onun yanından çıkıp gittiğinde Adüdü'd-Devle, hacibine dedi ki: "Git, 3.000 dirhem para, on kat elbise al ve vaize ver, eğer kabul ederse o zaman başını vurup bana getir!"

Hacib diyor ki: «Paraları ve elbiseleri alıp vaize götürdüm. Kendisine: "Bunları hükümdar sana gönderdi." dedim. O da şu cevabı verdi: "Benim bunlara ihtiyacım yoktur. İşte şu üzerimdekini, insanların karşısına çıkarken giyerim. Eve dönerken dürüp bir tarafa bırakırım. Bir evim vardır, babadan kalmadır. Onu kiraya vererek geçimimi sağlıyorum. Hükümdarın bana gönderdiği bu armağanlara da ihtiyacım yoktur."

"Bunları kendi ailenin yoksullarına dağıt." dediysem de o bunu kabul etmeyip şu karşılığı verdi: "Hükümdarın ailesinin fakirleri benim ailemin fakirlerine nazaran bu paraya daha çok layık ve müstahaklardır."

Hükümdara döndüm, vaizin söylediklerini ona aktardım. Ne yapacağımı söylemesini istedim. O da bir süre sustu. Sonra: "Onu bizden kurtaran ve bizi de ondan kurtaran Allah'a hamdolsun." dedi.»

Daha sonra Adüdü'd-Devle, İzzü'd-Devle Bahtiyar'ın veziri İbn Bakıyye'yi yakaladı. Onun bir filin altına yatırılmasını emretti. Fil de onu ayaklayarak ezip öldürdü. Sonra İbn Bakıyye bu senenin şevval ayında Bağdat'ın köprü başında idam edildi. Ebü'l-Hüseyin b. Enbarî ona şu ağıtı yaktı:

"Hayattayken de öldükten sonra da yüce olmak; senin hakkına yemin ederim ki bu mucizelerden biridir.

Sanki insanlar bağışta bulunduğun zamanlarda heyetler halinde gelip senin yanında durmuş gibidirler.

Sanki sen onlara hutbe irad ediyorsun.

Onlar da namaza durmak üzeredirler.

Ellerini boş olarak onlara uzattın.

Tıpkı onlara bağış verirken elini uzattığın günlerdeki gibi..."

İZZÜ'D-DEVLE BAHTİYAR'IN ÖLDÜRÜLMESİ

Adüdü'd-Devle Bağdat'a girip şehri teslim aldığında, İzzü'd-Devle Bahtiyar; alçalmış ve kovulmuş olarak bir grup kılıç artığı insanla birlikte Bağdat'tan çıkıp gitti. Şam'a gidip orayı ele geçirmeyi planlıyordu. Adüdü'd-Devle ise -aralarındaki dostluk ve haberleşmelerden dolayı- Ebu Tağlib'e ilişmemesi için İzzü'd-Devle'ye yemin ettirmişti. İzzü'd-Devle, Bağdat'tan çıkıp giderken beraberinde Hamdan b. Nasirü'd-Devle b. Hamdan da vardı. Hamdan, İzzü'd-Devle'ye Musul şehrini Ebu Tağlib'in elinden almasını hoş gösterdi. Ebu Tağlib bunu duyunca İzzü'd-Devle'ye şu haberi gönderdi: "Eğer kardeşim oğlu Hamdan b. Nasirü'd-Devle'yi bana gönderecek olursan şahsım ve askerlerimle seni memnun ederim. Öyle ki, Bağdat'ı bile Adüdü'd-Devle'den alıp sana veririm." Bunun üzerine Bahtiyar İzzü'd-Devle, Hamdan'ı yakalayıp amcası Ebu Tağlib'e gönderdi. Ebu Tağlib de onu kalelerden birinde zindana attı.

Daha sonra Adüdü'd-Devle Bahtiyar, İzzü'd-Devle ve Ebu Tağlib'in kendisiyle savaşmak üzere ittifak kurduklarını duydu. Ordusunu harekete geçirerek bizzat üzerlerine geldi. Gelirken halife Tai'i de yanına almak istedi, ancak halife kendisini bundan affetmesini istedi. O da halifeyi yerinde bırakıp yalnız kendisi düşmanlarının üzerine yürüdü. İki taraf karşı karşıya gelince onlarla savaştı. Ebu Tağlib ile Bahtiyar İzzü'd-Devle'yi kırıp geçirdi. Hezimete uğrattı, Bahtiyar'ı yakalayıp esir aldı ve hemen öldürdü. Musul ve kazalarını ele geçirdi. Beraberinde çok miktarda erzak da getirmişti. Ebu Tağlib'i belde belde, şehir şehir kovaladı. Peşine her tarafta müfrezeler taktı. Kendisi de hicretin 368. senesinin sonuna kadar Musul'da ikamet etti. Silvan, Diyarbekir ile Rebia beldelerini de fethetti. Mudar beldelerini de Ebu Tağlib'in valilerinin elinden aldı. Rahbe'yi de onlardan aldı. Geri kalan mıntıkaları da Halep hükümdarı Sa'dü'd-Devle b. Seyfü'd-Devle'ye verdi. Kendisi de Sa'dü'd-Devle'ye musallat oldu. Musul'dan ayrılışında oraya Ebül-Vefa'yı naib olarak bıraktı. Kendisi Bağdat'a döndü. Halife ve eşraf onu şehir dışında karşıladılar. Bu, cidden görülmesi gereken muazzam bir gündü.

Bu senede meydana gelen önemli olaylardan biri de Aziz b. Muiz el-Fatımî ile Dımaşk valisi Muizzü'd-Devle'nin kölesi Alptekin arasında meydana gelen savaştır. Aziz b. Muiz el-Fatımî, Alptekin'i mağlup edip esir almış ve beraberinde izzet ve ikram içinde Mısır'a götürmüştü. Aziz, Dımaşk şehrini ve kazalarını ele geçirmişti. Bununla ilgili teferruatlı açıklama hicretin 364. senesi olaylarından bahsedilirken verilmiştir.

Bu senede Kadı Abdülcebbar b. Ahmed el-Mutezili, Rey şehrinin

ve Müeyyedü'd-Devle b. Rüknu'd-Devle'nin hakimiyeti altında bulunan yerlerin kadi'l-kudatlığına atanarak kendisine hil'at giydirildi. Bu zatın güzel eserleri vardı. "Delâilü'n-Nübüvve, Umudü'l-Edille" ve diğer bazı eserleri bunlardandır.

Bu senede Mısırlıların naibi ve Yusuf b. Belikkin'in kardeşi emir Badis b. Zirî insanlara haccettirdi. Bu zat, Mekke'ye girdiğinde, hırsızlar toplanıp yanına gittiler ve bu sene kendisine dilediği miktarda para vermeleri şartıyla hac mevsiminde dilediklerince hırsızlık yapmalarına göz yummasını istediler. O da bu isteklerini kabul eder gibi göründü ve: "Hepiniz, eksiksiz olarak toplanıp yanıma gelin ki, size bu hususta garanti vereyim." dedi. Otuz küsur hırsız toplanıp yanına geldiler. Onlara: "Gelmeyeniniz kaldı mı?" diye sorunca onlar: "Valla-hi, gelmeyenimiz kalmadı." diye yemin ettiler. O da hemen hırsızların tutuklanmalarını ve hepsinin ellerinin kesilmesini emretti. Gerçekten çok güzel yapmıştı.

Bu senede Hicaz'da artık Abbasiler adına değil de Fatımiler adına hutbe okundu.

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞYEDİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

BAHTİYAR B. BÜVEYH ED-DEYLEMÎ

Babasının ölümünden sonra yirmi yaşını azıcık geride bırakmış iken hükümdarlığa geçti. Endamı güzel, güçlü, yürekli bir kimseydi. Anlatıldığına göre o, güçlü bir sığırı ayağından yakalar ve hiç kimse-nin yardımı olmaksızın kaldırıp yere vururdu. Aslanların inlerine hücum ederdi, ama oyuna, eğlenceye, lezzetlere yönelmeye çok düşkü-nü. Amcası oğlu onu Ahvaz'da mağlub ettiğinde kendisinden aldığı şeylerden biri de çok sevdiği tüysüz genç bir kölesiydi. Bahtiyar on-suz yaşayamaz hale gelmişti. O olmadan hayattan tad almıyordu. Amcası oğluna haber salarak bu kölesini kendisine geri vermesi için ricada bulunmuştu. Ayrıca bu isteğini yerine getirmesi için de ona bol miktarda para, armağan ile kıymetleri takdir edilemeyecek iki ud ça-lan cariye göndermişti. Amcası oğlu da mezkur köleyi kendisine geri göndermişti. Ama bunun üzerine halk kendisini çok kınadı, gözlerin-deki itibarı düştü. Çünkü kendisi şöyle diyordu: "Şu köleyi kaybedi-şim, Bağdat'ı hatta bütün Irak diyarını kaybedişimden daha çok ağır-ırma gitmiştir!"

Nitekim bundan sonra amcası oğlu onu tekrar yakalayıp esir aldı ve hemen öldürdü. Bahtiyar topu topu otuzaltı sene yaşamıştı. Ömrü-nün onbir sene ve birkaç aylık kısmını da hükümdarlıkta geçirmişti.

O, Bağdat'ta Rafiziliği ortaya çıkaran kişidir ve bu nedenle orada bir çok fitneler, şerhler cereyan etmişti. Nitekim bu husus önceki kısımlarda da anlatılmıştır.

MUHAMMED B. ABDURRAHMAN

Künyesi Ebu Bekir'dir. Kadılık yapmıştır. İbn Karia adıyla meşhur olmuştur. Sindiye kadılığını yapmıştır. Fesahatli bir kimseydi. Kendini zorlamaksızın, cümleleri ve kelimeleri tekrarlamaksızın secili sözler söylerdi. Güzel şiirleri olan bir kimseydi. Şiirlerinden biri şudur:

"Koğuculuk yapan kimse hakkında benim bir çarem vardır, ama yalancı kimseye karşı çarem yoktur.

Uydurma sözler sarfeden kimseye karşı çarem çok azdır."

Beraberce yürüdüklerinde arkadaşına şöyle derdi: "Seni geride bırakıp öne geçecek olursam bilesin ki ben hacibin gibiyim. Ama geride kalacak olursam, bu zaten vaciptir. Böyle olması gerekir."

Bu senenin cemaziyelahir ayının bitimine on gün kala cumartesi günü vefat etti.

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞSEKİZİNCİ SENESİ

Bu senenin şaban ayında Tai' Lillah, halifeden sonra Bağdat'ta minberlerde Adüdü'd-Devle için dua edilmesini, fecir vaktinde, akşam ve yatsı vakitlerinde de kapısında davul çalınmasını emretti. İbnü'l-Cevzi'nin ifadesine göre bu olay Büveyh oğullarından bir başkası için de yapılmıştır. Muizzü'd-Devle, halifeden kendi kapısında da davul çalınmasını istedi, ancak halife bu hususta ona izin vermedi. Bu senede Musul'da ikamet etmekte olan İzzü'd-Devle, Amid, Rahbe ve Ebu Tağlib b. Hamdan'ın diğer beldelerini fethetti. Sonra zilkade ayının sonunda Bağdat'a girdi. Halife ve ayan onu yolda karşıladılar.

KASSAMÜ'T-TÜRAB DIMİŞK'I ELE GEÇİRİYOR

Alptekin Mısır diyarına gittiğinde Dımışıklılardan Kassamü't-Türab adında biri harekete geçip isyan etti. Alptekin daha önceleri onu meclisine yakın kılmuş, onu sırlarına ortak etmişti. Ama Kassamü't-Türab Dımışk'ı istila etti. Halk ona boyun eğdi. Mısır'dan Aziz'in askerleri gelip onu kuşatma altına aldılar. Ama ele geçiremediler. Ebu Tağlib b. Nasirü'd-Devle b. Hamdan gelip onu kuşatma altına aldı,

ama Dımeşk şehrini ele geçiremedi. Kayba uğramış halde Taberiye'ye döndü. Onunla Beni Ukayl ve diğer Arap kabileleri arasında uzun savaşlar cereyan etti. Neticede Ebu Tağlib öldürüldü. Beraberinde kız kardeşi ve karısı Cemile bintü Seyfü'd-Devle de vardı. Bu iki kadın Halep'te bulunan Sa'dü'd-Devle b. Seyfü'd-Devle'ye gönderildiler. Sa'dü'd-Devle kız kardeşini yanına aldı, Cemile'yi Bağdat'a gönderdi. Orada hapse atıldı ve kendisinden büyük miktarda para alındı. Kassamü't-Türab'a gelince -o Yemen'den Beni Harib b. Ka'b kabilesindendi- Şam'da ikamet etti. Yıkılan surları onardı ve birkaç sene müddetle şehrin idaresini yürüttü. Camide oturum düzenler, halk gelip yanında toplanırdı. Onlara iyilikleri emreder, kötülükleri yasaklardı. Halk da onun emirlerine ve yasaklarına riayet ederdi.

İbn Asakir'in ifadesine göre; Kassam aslen Telfita köyünden bir çiftçi idi.

Ben derim ki: Halk ona Kasimü'l-Zebbal adını verirdi, o paylaştırcı idi. Çöpçü gübresi değildi. Aksine Menin köyünün yakınındaki Telfita köyünden olup çiftçiydi. Başlangıçta o Ahmed b. Mestan adında bir Şamlının adamlarından ve taraftarlarından. Sonra güçlendi, vali ve ümeraya galebe çaldı. Nihayet hicri 376. senenin muharrem ayının onyedisinde perşembe günü Mısır'dan Türk Beliktekin geldi. Onu yakalamak istedi. Şam'ı ele geçirdi. Kendisi de bir süre gizlendi, sonra ortaya çıkınca Beliktekin onu esir alıp zincirlere vurarak Mısır'a gönderdi. Sonra onu serbest bıraktı. Ona ihsanda bulundu ve Kassam, Mısır'da saygın bir halde ikamete devam etti.

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞSEKİZİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AKİKÎ

Dımeşk'ın Babü'l-Berid mahallesinde bulunan ve kendisine nisbet edilen hamam ile külliye'nin sahibidir. Asıl adı Ahmed b. Hasan b. Akiki b. Da'kin b. Abdillâh b. Hüseyin el-Asgar b. Ali b. Hasan b. Ali b. Ebi Talib eş-Şerif Ebü'l-Kasım Hüseyin el-Akikî'dir.

İbn Asakir dedi ki: «Akikî, Dımeşk'taki eşrafın önde gelenlerindendi. Babü'l-Berid mahallesindeki külliye ve hamam ona nisbet edilir. Anlatıldığına göre o bu senenin cemaziyelevvel ayının dördünde salı günü vefat etmiş ve ertesi gün defnedilmiştir. Cenazesi nedeniyle şehirdeki bütün işyerleri kapanmıştı. Cenazesine Dımeşk naibi Bekcür ve adamları da katılmış, Babü's-Sağır dışına defnedilmişti.»

Ben derim ki: Melik Zahir Baybars, onun evini satın almış, bir medrese ve hadis evi haline getirmişti. Mezarını da orada bir türbe

halinde inşa etmişti. Bu hadise ileride de anlatılacağı gibi hicretin 670. senesi sonlarında vuku bulmuştu

AHMED B. CAFER

Ahmed b. Cafer b. Malik b. Şebib b. Abdillâh Ebu Bekir b. Malik el-Katîf. Bağdat'ın Katiatü't-Dakik semtindendir. İmam Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i ile diğer eserlerini, oğlu Abdullah'tan rivayet etmiştir. Daha başka üstadlardan da hadis rivayet etmiştir. Çok hadis rivayet eden sika bir ravi idi. Darekutnî, İbn Şahin, Berkanî, Ebu Nuaym ve Hakim de ondan hadis rivayet etmişlerdir. Hiç kimse ondan hadis rivayet etmekten imtina etmemiştir. Bazıları onu eleştirmişlerse de bu eleştirilere kulak verilmemiştir. Çünkü onun kitapları, Katia semti siyah sular altında kalıp her tarafı sel götürdüğü zaman yokolmuşlardı. Bazıları onun hadislerini diğer nüshalardan nakletmişlerdir. Bu onun için bir kusur değildir. Çünkü sular altında kalan kitaplarına diğer nakiller belki ters düşebilirler. Doğrusunu Allah bilir. Anlatıldığına göre o ahir ömründe bir değişikliğe uğramış ve başından neler geçtiğini anlayamaz hale gelmiştir. Vefat ederken doksan yaşını geride bırakmıştı.

TEMİM B. MUIZ EL-FATİMÎ

Ebu Temim künyesini taşırdı. Babasının ve kardeşi Aziz'in kurduğu devletin en büyük komutanlarındandı. Başından şöyle garip bir hadise geçmişti: Bağdat'a adam göndermiş ve gönderdiği adam onun için büyük parayla şarkıcı bir cariyeye satın almıştı. Cariye huzuruna getirildiğinde Temim, arkadaşlarını konağına misafir etmiş, sonra getirilen cariyeye şarkı okumasını emretmişti. Bağdat'ta bir adamı seven ve ona aşık olan cariyeye şu şarkıyı okudu:

"Hevesin intikalinden sonra ona ışıkları buralarda parıldayan bir şimşek göründü.

Sancağın yakınlarında ve çevresinde o ışıklardan ötürü ele geçirilmesi zor zerrecikler göründü.

Nasıl ışıldadığını görmek istedi ama o şimşeğe bakamaz hale geldi. Hüznü ona şiddetlice vurdu.

Gözyaşları da onun kipriğinin açılmasına müsaade etmedi."

Cariye ona daha başka şarkılar da okudu. Temim'in neşesi ayyuka çıktı ve cariyeye: "Mutlaka benden bir dilekte bulun." dedi. Cariye de: "Beni Bağdat'a göndermeni diliyorum, orada da bu beyitleri oku-

yayım." dedi. Temim buna çok üzüldü ama verdiği sözü yerine getirmekten ve cariyenin dileğini kabul etmekten başka bir çare bulamadı. Cariyeyi adamlarından biriyle Bağdat'a gönderdi. Adam cariyeyi muhafaza ile görevlendirilmişti. Irak yolundan onu Bağdat'a götürdü. Sabahleyin Bağdat'a girecekleri sırada karanlıklar içinde carie kayıplara karıştı. Adam onun nereye gittiğini anlayamadı. Temim durumdan haberdar olunca çok üzüldü ve bu durum ağırlına gitti. Pişmanlığın fayda vermediği bir sırada çok pişman oldu.

EBU SAİD ES-SAYRAFÎ

Nahivciydi. Asıl adı, Hasan b. Abdullah b. Merzüban'dır. Kadılık yapmıştır. Bağdat'ta yaşamış ve kadı vekilliği yapmıştır. Sibeveyhî'nin kitabını şerhetmiş, "Tabakatü Nühat" adlı eseri telif etmiştir. Ebu Bekir b. Düreyd'den ve diğerlerinden rivayetlerde bulunmuştur. Babası Mecusi idi. Ebu Said; Arap edebiyatını, nahvi, kıraat ilmini, feraizi, hesabı ve diğer ilimleri bilirdi. Zahid bir kimseydi. Kendi el emeğiyle elde ettiğinden başka birşey yemezdi. Her gün on varakı on dirheme yazar ve geçimini böylece sağlardı. Basralı nahivcilerin ilimlerini çok iyi bilirdi. Fıkıhta da Iraklıların mezhebine mensuptu. Kıraatı İbn Mücahid'in kıraatına göre okurdu. Lügatta İbn Düreyd'e bağlıydı, nahivde İbn Serrac ile İbn Merzüban'a bağlıydı. Bazıları onun Mutezili olduğunu söylemişlerse de başkaları onun böyle bir fikri olmadığını söylemişlerdir. Bu senenin recep ayında seksendört yaşında vefat etti ve Hayzuran mezarlığına defnedildi.

ABDULLAH B. İBRAHİM

Abdullah b. İbrahim b. Ebi'l-Kasım er-Reyhanî. Endeberî diye de bilinir. Hadis toplamak amacıyla çeşitli memleketlere seyahatlerde bulundu. Bu seyahatlerinden birinde İbn Adiy ile karşılaştı. Sonra Bağdat'a yerleşti. Orada Ebu Ya'lâ'dan, Hasan b. Süfyan'dan İbn Huzeyme'den ve diğerlerinden hadis rivayet etti. Sebatkar ve sika bir ravi olup eserleri vardır. Berkanî ondan rivayetlerde bulunmuş, onu hayırla yadedip övmüştür. Zahid bir kimseydi. Berkanî'nin ifadesine göre, Abdullah b. İbrahim'in hane halkının katığı bakla çorbası ve ekmekten ibaretti. Berkanî onun kıt kanaat geçindiğini, zahid ve takvalı biri olduğunu söylemiştir. Bu senede doksanbeş yaşında vefat etti.

ABDULLAH B. MUHAMMED B. VERKA

Künyesi, Ebu Ahmed eş-Şeybanî'dir. Emirlik yapmıştır. Hane-

dandandır. Doksan sene yaşadı, İbn Arabî, onun kadınları tavsif ederken şöyle bir şiir okuduğunu söylemiştir:

"Kadın eğri kaburgalardan ibarettir. Onu doğrultamazsın, eğri kaburgayı doğrultmak demek onu kırmaktır.

Bunlar genç adama hem zayıflığı hem iktidarı verebilirler mi?

Bunların zayıflık ve iktidarlara hayret verici bir şey değil midir?"

Ben derim ki: Abdullah b. Muhammed, şiirindeki bu manayı şu sahih hadisten almıştır:

"Kadın, eğri kaburgadan yaratılmıştır, kaburga kemiklerinin en eğrisi en üstte bulunandır. Onu doğrultmaya kalkışırsan kırarsın. Ondan yararlanmak istersen eğri haliyle yararlanırsın."

MUHAMMED B. İSA

Muhammed b. İsa b. Amreveyh el-Celudî. Sahih-i Müslim'i İbrahim b. Muhammed b. Süfyan el-Fakih tariki ile Müslim b. Haccac'dan rivayet etmiştir. Zahid kimselerdendi. Kitap istinsahı ile elde ettiği paralarla geçimini sağlardı. Seksen yaşına varmış iken bu senede vefat etti.

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞDOKUZUNCU SENESİ

Bu senenin muharrem ayında kırk seneden beri Batiha diyarının hükümdarlığını yürütmekte olan emir Ömer b. Şahin vefat etti. O bu ülkeyi gücüyle ele geçirmişti. Emirler, melikler, halifeler onun karşısında aciz kalmışlardı. Askerleri, müfrezeleri defalarca üzerine göndermişler, ama bütün bu hücumları püskürtmüş, askerleri kırıp geçirmişti. Gün be gün kuvveti artmıştı. Kırk sene müddetle hakimiyetini böylece sürdürmüştü. Bütün bunlara rağmen yatağında normal bir ölümle dünyadan ayrılmıştı. Korkakların gözleri kapanmasın! Vefatından sonra yerine oğlu Hasan geçti. Adüdü'd-Devle, Batiha diyarını onun elinden almaya kastedti. Üzerine muazzam teçhizat ve silahlarla donatılmış müfrezeler sevketti, ama Hasan b. Ömer b. Şahin bu müfrezeyi de yendi. Neredeyse tümünü telef edecekti, ama son anda Adüdü'd-Devle haber gönderip her sene ona bir miktar para vermek şartıyla barış yaptı. Bu da çok acayip hallerdendir.

Bu senenin safer ayında uzun senelerden beri hac emirliği yapmakta olan Şerif Ebu Ahmed Hasan b. Musa el-Musevî -Talibilerin nakibi idi- yakalandı. Sırları ifşa etmekle ve İzzü'd-Devle tarafından kendisine kıymetli bir gerdanlık emanet olarak bırakılmakla itham

edildi. İzzü'd-Devle'ye sırları bildirmek için el yazısı ile yazmış olduğu mektubu yanında buldular. Ama o, kendi yazısı olmadığını, uydurma olduğunu iddia etti. Gerdanlığı ise İzzü'd-Devle'nin kendisine verdiğini itiraf etti. Gerdanlık ve mektup elinden alındı. Nakiplikten azledildi, yerine başkası atandı. Mazlum bir kimseydi.

Yine bu senenin safer ayında Adüdü'd-Devle, Kadî'l-kudat Ebu Muhammed b. Marufu azledip yerine başkasını atadı.

Bu senenin şaban ayında Mısır'dan özel ulak vasıtasıyla birçok mektuplar geldi. Adüdü'd-Devle bu mektuplara karşı iyi niyetli ve samimi olduğuna dair ifadeler içeren cevaplar gönderdi. Sonra Adüdü'd-Devle, halife Tai'den kendisine yeniden hil'at giydirilmesini, mücevherler verilmesini, yazışmalarda ünvanına Tacü'd-Devle ibaresinin eklenmesini istedi. Halife Tai' de onun bu isteğini kabul etti. Daha önce başkalarına verilmemiş çeşitli hil'atleri kendisine giydirdi. Halifenin huzurunda Adüdü'd-Devle'nin yeri öpmesine müsaade edildi. Ayrıca halifenin özel kalemindeki işleri yürütme, yeryüzünün doğusunda ve batısındaki Müslümanların çıkarlarını gözetme, idarelerini yürütme yetkisi de verildi. Bu merasime ayandan çok kimseler katılmıştı. Bu cidden görülmesi gereken muazzam bir gündü.

Bu senenin ramazan ayında Beni Şeyban ve diğer kabilelerden olan bedevilere asker sevk edildi. Bu bedeviler bozguna uğrattılar. Başlarında komutan olarak Münebbih b. Muhammed el-Esedî vardı. Bu komutan otuz küsur seneden beri Aynü't-Temr kalesinde kendisini koruma altına almıştı. Ülkeleri ve malları ganimet edildi.

Bu senenin zilkade ayının bitimine yedi gün kala salı günü, halife Tai' Lidinillah, Adüdü'd-Devle'nin büyük kızıyla evlendi. 100.000 dinar tutarındaki bir mehirle ayanın huzurunda nikah yapıldı. Adüdü'd-Devle'nin nikahtaki vekili el-İzah ve't-Tekmile adlı eserin sahibi, nahiv âlimi Ebu Ali Hüseyin b. Ahmed el-Farisi idi. Nikah akdindeki hutbeyi Kadı Ebu Ali Hasan b. Ali et-Tenuhî irad etti.

İbnü'l-Esir dedi ki: Bu senede Adüdü'd-Devle Bağdat'ı yeniden onarıp güzelleştirdi. Mescitleri ve sahnelerle toplantı yerlerini yeniledi. Fıkıhçılara, muhaddislere, tabiplere, hesapçılara ve diğerlerine bol miktarda erzak verdi. Aile reislerine, hanedandan olan şerefli kimselere ikramda bulundu; yardım etti. Mülk sahiplerine de evlerini ve hanelerini tamir etmelerini emretti. Yolları düzeltti. Hacıların Bağdat'tan Mekke'ye gittikleri yolu onardı. Yol harçlarını kaldırdı. Mekke ve Medine'de mücavir olarak yaşayan kimselere yardım gönderdi. Veziri Hristiyan Nasr b. Harun'a da kilise ve havraları onarması için izin verdi. Hristiyan yoksullarına da bol miktarda para yardımında bulundu.

Bu senede Hasneveyh b. Hüseyin el-Kürdî vefat etti. Bu zat, elli

sene müddetle Dinever, Hemedan ve Nihavend taraflarını hakimiyeti altında tutmuştu. Güzel bir yönetim sergilemişti, Mekke'de, Medine'de ve diğer yerlerdeki fakirlere bol miktarda sadaka verirdi. Vefat ettiğinde kendisinden sonra oğulları arasında ihtilaf başgösterdi. Düzenleri bozuldu. Adüdü'd-Devle onların birçok beldelerini ele geçirdi. O mıntıkalandaki gücü arttı.

Bu senede Adüdü'd-Devle büyük bir orduyla kardeşi Fahrü'd-Devle'nin ülkesine hücum etti. Çünkü o, Fahrü'd-Devle'nin, İzzü'd-Devle ile kendisine karşı ittifak kurduklarını haber almıştı. Kardeşi Fahrü'd-Devle'nin ülkesini, Hemedan ile Rey şehirlerini ve bu ikisi arasındaki beldeleri ele geçirdi. Bunları diğer kardeşi Müeyyedü'd-Devle'ye teslim etti. Onu kendi adına naib tayin etti. Sonra Hasneveyh el-Kürdî'nin memleketine gitti. Oraları teslim aldı Hasneveyh'in mallarını, zahirelerini ele geçirdi. Mal ve zahireleri cidden çoktu. Hasneveyh'in bazı çocuklarını hapsedti. Bazılarını esir aldı.

Hakkari Kürtleri üzerine de asker sevketti. Oraların bir kısmını ele geçirdi. Şanı yüceldi, şöhreti yükseldi. Ancak bu seferinde başağrısı hastalığına yakalanmıştı. Daha önce Musul'dayken de bu hastalıkla karşılaşmıştı. Bunu bir süre gizlemişti. Ama nihayet aşırı derecede unutkan oldu ve bazı hadiseleri ancak fazlaca kafa yorduktan sonra hatırlayabiliyordu. Dünyanın insana verdiği sevinç, verdiği zardan daha azdır:

"Dünya öyle bir diyardır ki, bugün seni güldürecek olursa; Yarın mutlaka ağlatır. Böylesi bir diyar yok olsun."

HİCRETİN ÜÇYÜZALTMİŞDOKUZUNCU SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. ZEKERİYA

Ahmed b. Zekeriya Ebü'l-Hasan. Lügatçıydı. Lügat konusunda, "Kitabü'l-Mücmel" ve diğer eserlerin sahibidir. Vefatından iki gün önce şöyle bir şiir okumuştur:

"Ya Rab! Günahlarımı, beni ve açığa vurduğum herşeyi ilminle kuşatmışsın.

Ben tevhid ehliyim, lakin günahlarımı da ikrar ediyorum.

Tevhid ehli oluşuma ve günahlarımı ikrar edişime bakarak beni bağışla."

AHMED B. ATÂ B. AHMED

Künyesi, Ebu Abdillâh'tır. Rüzbarlıdır. Ebu Ali er-Rüzbarî'nin kız kardeşinin oğludur. Hadisleri senetleriyle rivayet etmiştir. Sofiye mezhebini eleştirirdi. Bağdat'tan Sur'a intikal etti ve bu senede orada vefat etti. Ahmed b. Atâ şöyle demişti:

«Rüyada bir adamın bana şöyle dediğini gördüm: "Namazda en sahih olan şey nedir?" Ben de ona: "Niyetin sahih olmasıdır." dedim. Bir başkasını şöyle derken işittim: "Kastedilen şeyi görmek, kastı görmekle tam olarak sakıt olur."»

Ahmed b. Atâ şöyle demiştir: «Zıt kimselerle aynı mecliste oturmak, insanın ruhunu eritir. Aynı evsftaki kimselerle aynı mecliste oturmak akıllara fikir aşısı yapar. Ama mecliste kendisiyle oturmakta olduğun herkes, arkadaşlığa münasip değildir. Arkadaşlığa münasip olan herkese de sırlar verilemez. Sırlar ancak çok güvenilir, emir kimselere verilebilir.

Namazda huşû sahibi olmak kurtuluşun amelidir. Zira yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Mü'minler saadete ermişlerdir. Onlar namazda huşû içindedirler." (el-Mü'minûn, 1-2)

Namazda huşûu terketmek, münafıklığın ve kalbin harab oluşunun alametidir. Zira yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"İnkarcılar elbette kurtulamazlar." (el-Mü'minûn, 117.)»

ABDULLAH B. İBRAHİM

Abdullah b. İbrahim b. Eyyüb b. Masi Ebu Muhammed el-Bezzaz. Hadisleri senedleriyle rivayet etti. Bu şekilde rivayet ettiği hadisler çoktur. Doksanbeş sene yaşadı. Sika ve sebatkar bir ravidir. Bu senenin receb ayında vefat etti.

MUHAMMED B. SALİH

Muhammed b. Salih b. Ali b. Yahya Ebü'l-Hasan el-Haşimî. İbn Ümmü Şeyban diye bilinir. Âlim ve faziletli bir kimseydi. Çeşitli eserleri vardır. Çok eskilerden beri Bağdat kadılığı yapagelmmişti. Yaşayışı sağlamdı. Bu senede yaşı yetmiş aşmış seksene yaklaşmış iken vefat etti.

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞİNCİ SENESİ

Bu senede Müeyyedü'd-Devle, kardeşi Adüdü'd-Devle'ye Sahib b. Abbad'ı gönderdi. Adüdü'd-Devle onu şehir dışında karşıladı, ikramda bulundu. İleri gelenlere, ona saygı göstermelerini emretti. Sahib'e hil'at giydirdi. İktalarını artırdı. Onunla birlikte kardeşi Müeyyed'e çok miktarda hediyeler gönderdi.

Bu senenin cemaziyelahir ayında Adüdü'd-Devle Bağdat'a döndü. Halife Tai' onu karşıladı. Onun için çadırlar kurdurdu. Çarşı pazarı süsletti.

Yine bu ayda Yemen hükümdarının Adüdü'd-Devle'ye gönderdiği hediyeler Bağdat'a ulaştı. Bu senede Mekke ve Medine'de hutbeler Mısır hakimi Aziz b. Muiz el-Fatımî adına okunuyordu.

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

EBU BEKİR ER-RAZÎ

Asıl adı, Ahmed b. Ali'dir. Ebu Bekir onun künyesidir. Hanefî fıkıhçısıdır. Razî, onun nisbetidir. İmam Ebu Hanife'nin ashabındandır. "Kitabü Ahkâmî'l-Kur'ân" adlı eserin ve diğer faydalı eserlerin sahibidir. Ebü'l-Hasan el-Kerhî'nin talebisidir. Abid, zahid ve takvalı bir kimseydi. Kendi zamanında Hanefî mezhebinin reisliğini yapmıştı. Çeşitli memleketlerden talebeler yanına gelip kendisinden ders aldılar. Ebü'l-Abbas el-Asamm'dan, Ebü'l-Kasım et-Taberanî'den hadis dinledi. Halife Tai', onu kadılığa atamak istedi, ama bu görevi kabul etmedi. Bu senenin zilhicce ayında vefat etti. Cenaze namazını Ebu Bekir Muhammed b. Musa el-Harezmî kıldırdı.

MUHAMMED B. CAFER

Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Zekeriya Ebu Bekir el-Verak. Gunder lakabını taşıyordu. Cevval ve ilim uğruna çeşitli memleketlere seyahatlerde bulunan bir kimseydi. Fars ve Horasan diyarlarında çok hadis dinledi. Bağendî'den, İbn Said'den, İbn Düreyd'den ve

diğerlerinden hadis dinleyip rivayet etti. Hafız Ebu Nuaym el-İsfahânî de kendisinden hadis rivayet etti. Sika bir hadis hafızı idi.

İBN HALEVEYH

Asıl adı, Hüseyin b. Ahmed b. Haleveyh'dir. Ebu Abdullah onun künyesidir. Nahivci ve lügatçıydı. Eserleri vardır. Aslen Hemedanlıdır, sonra Bağdat'a gelip orada hadis âlimlerinden ders almıştır. İbn Düreyd, İbn Mücahid, Ebu Ömer ez-Zahid gibi zatlardan hadis dinlemiş, Ebu Said es-Sayrafi'den ders almıştır. Sonra Halep'e gitmiş ve orada Hamdan ailesinin yanında itibar kazanmıştı, Seyfü'd-Devle onu meclisinde bulundurur ve ona ikramda kusur etmezdi. İbn Haleveyh'in Mütenebbî ile münazaraları vardır. İbn Hallikan, onun birçok eserleri bulunduğunu söylemiş ve adlarını sıralamıştır. Eserleri arasında "Kitabü Leyse fi Kelami'l-Arab" adlı bir kitap vardır. Bu kitaba böyle bir ad verilmesinin sebebi; kitabında, "Arap edebiyatında böyle bir söz yoktur." sözünü çokça söylemiş olmasıdır. Ayrıca "Kitabü Âl" diye bir eseri de vardır. Bu kitabında oniki imamın biyografisini anlatmıştır. Kur'ân-ı Kerim'in otuz sûresinin irabını yapmıştır. Büreydiye mezhebiyle ilgili açıklamalar, şerhler yapmış ve diğer eserler de vermiştir. Güzel şiiri vardı. Vefatına bir hastalığı sebep olmuştu.

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞBİRİNCİ SENESİ

Bu senenin rebiyülevvel ayında Bağdat'ın Kerh mıntıkasında bir yangın meydana geldi.

Bu senede Adüdü'd-Devle'nin çok kıymetli bir eşyası çalındı. Halk Adüdü'd-Devle'nin şiddetli bir heybete sahip olmasına rağmen onun bu eşyasını çalan hırsızın cür'eti karşısında şaşkına dönmüştü. Sonra bununla birlikte hırsız araştırılmışlar, ama bulamamışlardı.

Anlatıldığına göre Mısır hükümdarı, Adüdü'd-Devle'nin o kıymetli eşyasını çalan hırsız bizzat göndermişti. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞBİRİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

İSMAİLİ

Ahmed b. İbrahim b. İsmail b. Abbas Ebu Bekir el-İsmaili el-Cür-canî. Büyük bir hadis hafızı idi. Hadis toplamak amacıyla çeşitli memleketlere seyahatlerde bulundu. Çok hadis dinledi; rivayet etti, hadislerin tahricini yaptı, eser tasnif etti. Faydalı ve güzel eserler or-

taya koydu. Güzel tenkitler yaptı. İtikadı sağlam bir kimseydi. Çok faydalar içeren ve Buhari'nin Sahih'i üzerine bir kitap tasnif etti. Bu kitabında önemli bilgiler vardır.

Darekutnî dedi ki: "Birçok defalar onun yanına gitmeye niyetlendim, ama nasib olmadı."

İsmailî, yetmişdört yaşındayken bu senenin receb ayının onunda cumartesi günü vefat etti. Allah ona rahmet etsin.

HASAN B. SALİH

Künyesi Ebu Muhammed es-Sebiî'dir. İbn Cerir'den, Kasım'dan, Muterez'den ve diğerlerinden hadis dinledi. Darekutnî ve Berkanî de kendisinden hadis rivayet ettiler. Güvenilir, çok hadis rivayet eden bir hadis hafızı idi. Rivayeti güçlü, sağlam olmayan hadisleri rivayet etmezdi.

HASAN B. ALİ B. HASAN

Hasan b. Ali b. Hasan b. Heysem b. Tahman Ebu Abdillâh eş-Şâhid. Badi lakabıyla meşhurdur. Hadis dinledi, sika bir ravi idi. Doksanıyedi sene yaşadı. Ömrünün onbeş senesini, başkası tarafından güdülen bir âmâ olarak yaşadı.

ABDULLAH B. HÜSEYİN

Abdullah b. Hüseyin b. İsmail b. Muhammed Ebu Bekir ed-Dabbî. Bağdat'ta kadılık yaptı. İffetli, nezih ve dindar bir kimseydi.

ABDÜLAZİZ B. HARİS

Abdülaziz b. Haris b. Esed b. Leys Ebü'l-Hasan et-Temimî. Hanbelî fıkıhçısıydı. İlmi kelama dair eserleri vardır. Hadis dinledi, birçok kimselerden rivayetlerde bulundu. Hatib Bağdadî onun hadis uydurduğunu söylemiştir. Ancak İbnü'l-Cevzî, bunu reddedip şöyle demiştir: "Hatib Bağdadî, Ahmed b. Hanbel'in taraftarları ve arkadaşları hakkında hep böyle der. Hatib'in bu sözleri kendisinden naklettiği üstadı Ebü'l-Kasım Abdülvahid b. Esed el-Akberî'dir ki, sözüne güvenilmez. Çünkü o Mutezilî idi. Hadis ehlinden değildi ve o kişi, kafirlerin Cehennem'de ebedi kalmayacaklarını söylerdi."

Ben derim ki: Bu garip bir sözdür. Çünkü Mutezilîler; kafirlerin, hatta büyük günah işleyen kimselerin de Cehennem'de ebedi kalacaklarını söylerler.

İbn Batte de Abdülaziz b. Haris'in kelimine dair bazı sözlerini nakletmiştir.

ALİ B. İBRAHİM

Ali b. İbrahim Ebü'l-Hasan el-Husuri es-Sofi. Bağdat'ta mutasavvıfların şeyhi idi. Vaizlik yaptı. Ashı Basra'dandır. Şiblî ve diğerleriyle arkadaşlık yapmıştır. Camide halka vaaz verirdi. Yaşlandığında Mansur Camii'nin karşısında onun için bir konak yapıldı. Sonra arkadaşları Mervezî ile tanındı. Ancak cumadan cumaya camiye gelir oldu. Tasavvufa dair güzel sözleri vardır. İbnü'l-Cevzî'nin rivayetine göre o şöyle demiştir:

"Benden bana ne var? Bende benim için ne var ki korkayım ya da umayım? Allah eğer (bana) merhamet edecek olursa kendi malına merhamet etmiş olur, eğer azab edecek olursa yine kendi malına azab etmiş olur."

Ali b. İbrahim, seksen küsur yaşında iken bu senenin zilhicce ayında vefat etti. Bağdat'ın Dar-ı Harb mezarlığına defnedildi.

ALİ B. MUHAMMED EL-AHDEB EL-MÜZEVVİR

Güzel yazı yazardı. Başkasının yazısını ve imzasını aslından farkedilmeyecek şekilde taklid edebilirdi. Birisinin yazısını veya imzasını taklid ettiğinde o kişi bunun kendisine ait olduğundan hiç şüphe etmezdi. Bu yüzden insanlar büyük belalarla karşılaştılar. Sultan defalarca onun elini mühürletti. Fakat yine de onunla başedilemedi. Yazı ve imza taklit ederdi. Bu senede vefat etti.

ŞEYH EBU ZEYD EL-MERVEZÎ

Muhammed b. Ahmed b. Abdullah b. Muhammed Ebu Zeyd el-Mervezî. Zamanında Şafîilerin şeyhi idi. Çağdaşlarının fıkıh, zühd, ibadet ve takva hususunda imamı ve önderi idi. Hadis dinledi. Bağdat'a geldi, orada hadis rivayet etti. Darekutnî ve diğerleri ondan hadis dinlediler.

Ebu Bekir el-Bezzar dedi ki: "Hac yolunda Ebu Zeyd'le karşılaştım. Meleklerin onun aleyhinde amel defterine bir günah yazdıklarını sanmıyorum."

Şeyh Ebu Zeyd'in biyografisini Tabakatü's-Şafiiyye adlı eserde tamamen anlatmıştır.

Şeyh Ebu Nuaym dedi ki: "Şeyh Ebu Zeyd el-Mervezî, bu senenin recep ayının onüçünde cuma günü Merv şehrinde vefat etti."

MUHAMMED B. HAFİF

Künyesi, Ebu Abdillâh eş-Şirâzî'dir. Meşhur sofilerdendir. Cerîrî, İbn Atâ ve diğerleriyle arkadaşlık etti.

İbnü'l-Cevzî dedi ki: "Telbisü İblis adlı kitapta onun İbahiye mezhebine mensub olduğunu isbatlayan bazı hikâyeler nakletmişimdir."

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞİKİNCİ SENESİ

İbnü'l-Cevzî dedi ki: "Bu senenin muharrem ayında Adüdü'd-Devle'nin kendi evine ve bahçesine çektiği su akmaya başladı."

Bu senenin safer ayında Adüdü'd-Devle'nin Bağdat'ın batı yakasında inşa ettirdiği hastahanenin açılışı yapıldı. Adüdü'd-Devle, bu raya tabib ve hizmetçiler atadı. Ayrıca çok miktarda ilaç, şurup ve bitkiler getirildi.

Bu senede Adüdü'd-Devle vefat etti. Adamları onun oğlu Samsame gelinceye kadar vefatını gizlediler. Samsame geldikten sonra vefatını açıkladılar ve onu yerine geçirdiler. Halifeye de bu durumu haber verdiler. Bunun üzerine halife, Samsame'ye hil'at ve atama fermanını gönderdi.

ADÜDÜ'D-DEVLE İLE İLGİLİ BAZI HABERLER

Ebu Şüca b. Rüknu'd-Devle Ebu Ali Hüseyin b. Büveyh ed-Deylemî. Bağdat'ın ve diğer şehirlerin emiriydi. İlk olarak "Şahinşah" ünvanını alan o idi. Şahinşah, hükümdarlar hükümdarı anlamına gelir. Sahih hadiste Peygamberimiz'in (s.a.v.) şöyle buyurduğu sabittir:

"Allah katında en alçak isim, "hükümdarlar hükümdarı" adını alan kişinin ismidir."

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Peygamber (s.a.v.) efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Hükümdarlar hükümdarı, hüküm ancak kendisinin olan Aziz ve Celil Allah'dır!"

Bağdat'ta kendisi için davul çalınan ve hutbelerde halifenin adının yanı sıra adı okunan ilk kişi, Adüdü'd-Devle'dir. İbn Hallikan'ın anlattığına göre şairler, Adüdü'd-Devle'yi muazzam övgülerle övmüşlerdir. Onu öven şairler arasında Mütenebbî de vardır.

Ebü'l-Hasan Muhammed b. Abdullah es-Selâmî, bir kasidesinde Adüdü'd-Devle'yi şöyle övmüştür:

"Yeryüzünün bütün genişliği senin için dürrüdü.

Dürülen mesafeler kısaldı ve konağın her taraftan görülür oldu.

Ben karanlıklarda kesin olarak şuna azmettim;
 Tıpkı kartalların toplanıp bir araya gelişi gibi üç şeye azmettim:
 Emellerimi bir hükümdarlıkla müjdeledim ki, o hükümdarlık bütün halkı gölgesi altına almıştı.
 Emellerimi bir diyarla müjdelemişim ki, orası da dünyadır.
 Emellerimi bir gün ile müjdelemişim ki, o da bütün zamanı içine alır."

Mütenebbi şöyle demişti:

"O en son amaçtır, emel seni görmektir. Dünya senin menzilindir. Sense bütün mahlukat gibisin."

Ebu Bekir Ahmed el-Errecanî bir kasidesinde onu şöyle övmüştü:

"Onu gördüm, sanki bütün insanlığı bir adamın şahsında görmüş gibi oldum.

Bütün zaman bir saate sığdırılmıştı. Bütün yeryüzü de bir eve sığdırılmıştı."

Kardeşinin kölesi Alptekin ona mektup yazarak Fatımilerle savaşabilmesi için Dımışk'a kendisine takviye askeri birlikler göndermesini istemişti. Adüdü'd-Devle de ona şöyle bir mektup yazdı: "Onurun seni aldattı. Bütün gayretin bu oldu. Aşırı fiillerden sakın. Belki böylece doğru yolu bulup sakinleşirsin."

İbn Hallikan dedi ki: "Adüdü'd-Devle bu mektubunda bedii sanatları olanca gücüyle kullanmıştı."

Daha önce hiç kimseye nasip olmayacak şekilde halife ona tazimde bulunmuştu. Adüdü'd-Devle, Bağdat'ı ve yolları onardı. Düşkünlere ve muhtaçlara bol miktarda nafaka verdi. Nehirler açtırdı. Adüdi hastahanesini inşa ettirdi. Rasûlullah (s.a.v.)'ın şehri Medine'nin etrafını, surlarla ördürdü. Bütün bunları beş senelik Irak hakimiyeti esnasında gerçekleştirdi. Akıllı, faziletli, heybetli, himmetli ve iyi bir siyasetçi idi. Ancak şer'i işlerin idaresinde haddi aştı. Bir cariyeye aşıkta. Cariye onu memleket idaresinden aciz koydu. Bunun üzerine cariyenin boğulmasını emretti. Bir kölesinin bir adamın karpuzunu gasbettiğini duyunca kölesini bir kılıç darbesiyle ikiye böldü. Bu gerçekten bir mübalağadır. Ölüm sebebi sar'a hastalığıydı. Ölüm hastalığına yakalandığında sadece şu ayet-i kerimeyi okudu ve başka birşey söylemedi:

"Malım bana fayda vermedi, gücüm de kalmadı." (el-Hâkka, 28.)

Ölünceye kadar hep bunu okudu.

İbnü'l-Cevzî'nin anlattığına göre; Adüdü'd-Devle, ilim ve fazileti severdi. Yanında Öklides'in kitabı ve Ebu Ali el-Farisî'nin "el-İzah ve't-Tekmile" adlı nahiv kitabı okunurdu. Ebu Ali, bu kitabı onun için yazmıştı.

Adüdü'd-Devle bir defasında bahçesine gitmiş ve: "Keşke yağmur yağsaydı." demiş ve yağmur yağmaya başlayınca o da şu şiiri okumuştur:

"Şarap ancak yağmur yağarken içilir. Cariyeler ancak seher vak-tinde şarkı okurlar.

O şarkı okuyucular ki, bütün yasakları ortadan kaldırırklar.

Çalgının tellerine yumuşak yumuşak vururlar.

Oynar, çiçek gibi saçılırlar, gözleri de iridir.

Çeşitli giysiler giyinirler ve eteklerini yerden sürürler.

İnsanı vecde getirirler nağmeleriyle,

Kederleri kaldırıp yok ederler, düşünceliye ümit aşırlarlar.

Kaseleri doğdukları yerden çıkarıp getirirler.

İçkiyi fevkalbeşer kimselere içirirler.

Adüdü'd-Devle, bu ülkenin temellerini kurdu.

Hükümdarlar hükümdarıdır, kadere galip gelmiştir!

Allah onu yeryüzünün hükümdarları karşısında muzaffer kılsın.

Zaferi de ay doğduğu sürece kolaylaştırsın.

Çocuklarına da hayır göstere.

Hükümdarlık giysisi gururla üzerlerinde dursun."

Allah onu da, şiirini de, çocuklarını da kahretsin. Çünkü o bu beyitlerinde Allah'a karşı cür'etli ifadeler kullandı. Sonra da iflah olmadı. Anlatıldığına göre o "kadere galip gelmiştir!" sözünü sarfederken Cenâb-ı Allah canını alıp öldürmüştür.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre, yukarıdaki beyitler onun huzurunda okunmuş, sonra da kendisi ölüp gitmiştir.

Adüdü'd-Devle bu senenin şevval ayında kırkyedi veya kırksekiz yaşında ölmüş. Cenazesi Meşhed-i Ali'ye götürülmüş ve orada defnedilmiştir. Kendisinde Rafizilik ve Şiflik vardı. Meşhed-i Ali'deki mezarının üzerine şu ibare yazılmıştı:

"Burası, memleketin tacı, Adüdü'd-Devle Ebu Şüca b. Rüknu'd-Devle'nin mezarıdır. Ahirette halasa ümitlendiği için şu müttaki imanın yanı başına defnedilmeyi istemiştir."

"O gün, herkesin kendi derdine düşüp çabalayacağı ve herkesin işlediğinin haksızlığa uğratılmadan kendisine ödeneceği bir gündür." (en-Nahl, 111.) Allah'a hamdolsun. Muhammed'e ve onun temiz nesline de salat-ü selamlar olsun.

Adüdü'd-Devle öldüğü esnada Kasım b. Ubeydullah'ın şu şiirini okumuştı:

"Koca adamları öldürdüm, hiçbir düşmanı hayatta bırakmadım.
Onun yolunda ve inancında olan hiç kimseye mühlet tanımadım.
Memleketi savurganlarla müptezel kimselerden arındırdım.
Onları doğuya ve batıya dağıtıp sevkettim.
Onur ve yükseklikte yıldızlar mertebesine vardığımda,
Bütün halk bana boyun eğip köle olduğunda,
Ölüm bana bir ok fırlattı ve kuvvetimi, ateşimi söndürdü.
İşte şimdi çukurumda atıl vaziyette bırakılmış bulunmaktayım.
Dinimi ve dünyamı sefahat uğrunda tükettim.
Şimdi bu mezarda benden daha bahtsız kim vardır?"

Sonra bu beyitlerle şu ayeti tekrarlamaya başladı. Nihayet vefat etti: "Malım bana fayda vermedi, gücüm de kalmadı." (el-Hâkka, 28.)

Oğlu Samsame, siyah elbiseler giyinmiş olarak yerde oturup tazi-yeleri kabul etmeye başladı. Halife de taziyelerini bildirmek üzere oraya geldi. Kadınlar günlerce çarşı pazar ve sokaklarda saçlarını başlarını açıp ona ağıt yaktılar. Taziyeler sona erdiğinde oğlu Samsame hilafet sarayına gitti. Halife ona yedi hil'at, tac, bilezikler ve benzeri nişanlar taktı. Ona Şemsü'd-Devle lakabını verdi. Babasının görevine atadı. O gün, görülmesi gereken cidden muazzam bir gündü.

MUHAMMED B. CAFER

Muhammed b. Cafer b. Ahmed b. Cafer b. Hasan b. Vehb Ebu Bekir el-Cerirî. Zevcû'l-Hurre adıyla meşhurdur. İbn Cerir'den, Bağavî'den, İbn Ebi Davud'dan ve diğerlerinden hadis dinledi. İbn Rızka-veyh, İbn Şahin ve Berkanî de kendisinden hadis dinleyip rivayet ettiler. Adaletli, kadri yüce, sika ve güvenilir ravilerdendi.

İbnü'l-Cevzî ile Hatib Bağdadî'nin anlattıklarına göre; Muhammed b. Cafer'e Zevcû'l-Hurre adının verilmesi şu sebebe dayanmaktadır: Muhammed b. Cafer, babasının çalıştığı ve Muktedir Billah'ın zevcesine ait mutfığa gider, orada çalışırdı. Muktedir Billah vefat ettiğinde karısı, para cezalarından ve diğer cezalardan salim kaldı. Rahat yaşadı. Büyük bir serveti vardı.

Muhammed b. Cafer ise genç ve yakışıklı biriydi. Mutfak malzemelerinden bir kısmını alıp başının üzerine koyar ve diğer hizmetçilerle birlikte mutfığa gidip çalışırdı. Hareketli ve göz alıcı güzelliğe sahip biriydi. Kahramane ile anlaştı, nihayet Kahramane onu mutfak katipliğine terfi ettirdi. Sonra da hanımefendinin çiftliklerine vekil

tayin edildi. Çiftliklere bakar, malların kontrolünü yapardı. Derken hanımefendi perde gerisinden onunla konuşmaya başladı. Gönlü ona takıldı. Sevdî, aşık oldu. Kendisiyle evlenmesini istedi. Ama Muhammed b. Cafer kendini ona denk göremedi, mertebeye ondan düşük olduğunu gördü. Bunun kötü sonucundan korktu. Ancak hanımefendi onu cesaretlendirdi. Kendisiyle evlenme seviyesine gelecek münasip bir eş olabilmesi için hizmetçiler ve uşaklar tutup çalıştırsın diye ona bol miktarda para verdi. Bundan sonra da kadınlara ve ileri gelenlere hediyeler vererek onu gözlerinde yükseltti ve evlenmeye münasip bir eş haline getirdi. Sonra da onunla evlenmeye karar verdi. Kadıların huzurunda onunla evlenmeye razı olduğunu bildirdi. Fakat hanımefendinin velileri buna itiraz ettiler. Hanımefendi ise onlara hediyeler vererek gönüllerini kazandı ve bu işe razı etti. Nihayet Muhammed b. Cafer'le gerdeğe girdi. Uzun bir süre onunla evlilik hayatı yaşadı. Fakat Muhammed'den önce vefat etti.

Muhammed b. Cafer, ondan 300.000 dinar kadar miras elde etti. Hanımının ölümünden sonra uzun bir süre yaşadı. Nihayet bu senede o da vefat etti. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞÜÇÜNCÜ SENESİ

Bu senede Bağdat'ta pahalılık baş gösterdi, fiyatlar çok yükseldi. Öyle ki, bir kürr¹ buğday 4.800 dirheme satılır oldu. İnsanların çoğu açlıktan öldüler. Yollar bu yüzden ölen kimselerle doldu. Cesetler her tarafı, yolları ve sokakları kaplamıştı. Fakat zilhicce ayı gelince hayat biraz kolaylaştı. Bu sırada Müeyyedü'd-Devle b. Rüknu'd-Devle'nin ölüm haberi geldi. Vezir Ebü'l-Kasım b. Abbad, Müeyyedü'd-Devle'nin kardeşi Fahrü'd-Devle'ye durumu bildirdi ve onu kardeşi Müeyyedü'd-Devle'nin yerine hükümdarlığa geçirdi. Fahrü'd-Devle de Ebü'l-Kasım'ı yine vezirlikte bıraktı. Karmatiler Adü'dü'd-Devle'nin ölüm haberini duyunca Kûfe ile birlikte Basra'yı ele geçirmek üzere hücum ettiler, ama başaramadılar. Fakat bol miktarda mal ve para alıp barış anlaşması yaptılar ve memleketlerine geri döndüler.

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞÜÇÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

BÜVEYH MÜEYYEDÜ'D-DEVLE

Büveyh Müeyyedü'd-Devle b. Rüknu'd-Devle. Babasının sahip olduğu ülkenin bir kısmına hakimdi. Ebü'l-Kasım b. Abbad veziri idi.

(1) Kürr: Irak bölgesine ait bir ölçek. Altı eşek yükü kadardır. (Çeviren)

Müeyyedü'd-Devle, amcası Muizzü'd-Devle'nin kızıyla evlenmiş ve bu evlilik için 700.000 dinar para harcamıştı. Bu cidden bir israftı.

BELKİN B. ZİRİ B. MÜNADÎ

Himyerli ve Sinhaci kabilesindendir. Yusuf adını da taşırdı. Muiz el-Fatımî'nin büyük komutanlarından. Muiz, Kahire'ye giderken İf-rikiye'de onu halef bırakmıştı. Güzel bir idare tarzı ve yaşayışı vardı. 400 cariyeye sahipti. Bir gecede ondokuz çocuğu doğduğuna dair kendisine müjde verilmişti. Kendisi, Badis el-Mağribî'nin dedesidir.

SAİD B. SELAM

Künyesi, Ebu Osman el-Mağribî'dir. Aslen Kayrevanlıdır. Şam'a gelmiş, Ebu Hayr el-Akta ile arkadaşlık etmiş, birkaç sene de Mekte'de mücavir olarak yaşamıştı. Hac mevsimlerinde pek göze çarpmazdı. Kerametleri vardı. Ebu Süleyman el-Hattabî ve diğerleri onu övmüşlerdir. Güzel ve salih halleri olduğuna dair rivayetler vardır. Yüce Allah rahmet etsin.

ABDULLAH B. MUHAMMED

Abdullah b. Muhammed b. Abdullah b. Osman b. Muhtar b. Muhammed el-Mirri el-Vasıtî. İbn Saka diye tanınırdı. Abdan'dan, Ebu Ya'lâ el-Musilî'den, İbn Ebi Davud'dan ve Bağavî'den hadis rivayet etti. Sağlam bir hafızası ve zekası olan bir hadis hafızıdır. Bağdat'a geldi orada bir çok meclislerde ezbere hadis rivayet etti. Darekutnî ve diğer bazı hadis hafızları onun meclisine katılırlar, rivayet ettiği hadisleri reddetmezlerdi. Yalnız bir defasında Ebu Ya'lâ'dan rivayet ettiği bir hadisi reddettiler. Sonra o hadisi Dabbî'nin el yazısı ile gördüler ve tıpkı onun rivayet ettiği şekilde olduğunu tesbit ettiler. Böylece Abdullah b. Muhammed ithamdan kurtuldu.

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞDÖRDÜNCÜ SENESİ

Bu senede Samsame ile amcası Fahrü'd-Devle arasında bir barış anlaşması yapıldı. Halife, Fahrü'd-Devle'ye hil'at ve armağanlar gönderdi.

İbnü'l-Cevzî dedi ki: «Bu senenin receb ayında Derbiriyyah'ta bir düğün yapıldı. Düğün sırasında evin tavanı davetlilerin üzerine çöktü. Oradaki kadınların çoğu öldü. Yıkıntılar altından çok sayıda ceset çıkarıldı, büyük bir musibet oldu.»

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞDÖRDÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

HAFİZ EBÜ'L-FETH

Hafız Ebü'l-Feth Muhammed b. Hasan b. Ahmed b. Hüseyin el-Ezdî. Musullu idi. Cerh ve ta'dille ilgili eser tasnif etti. Ebu Ya'lâ'dan ve onun tabakasındaki hadisçilerden rivayetlerde bulundu. Zamanındaki hadis hafızlarının çoğu onun zayıf bir ravi olduğunu söylemişler. Bazıları ise onun Bağdat'a geldiğinde, İbn Büveyh'ten rivayet ettiği iddiasıyla hadis uydurduğunu söylemişlerdir. Bu hadisi senedi ile Peygamberimiz'e (s.a.v.) ulaştırarak şöyle demişti: "Cebrail (a.s.), bu emirin (İbn Büveyh'in) kılığına bürünerek Peygamber efendimize gelirdi." Bu hadisi uydurduğu için İbn Büveyh ona birçok armağanlar ve çok sayıda dirhemler vermişti.

Şaşılacak durum şudur ki, eğer bu hadis sahih olarak söylenmiş ise en az miktarda akıl ve anlayışı olan kimseler dahi bunu nasıl olmuş da kabul etmişlerdir?! İbnü'l-Cevzî, onun bu senede vefat ettiğini söylemiştir. Hicretin 369. senesinde vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet de vardır.

HATİP B. NEBATE EL-HAZZA

Kudaa kabilesinin batnından gelmektedir. Bir rivayette anlatıldığına göre Seyfû'd-Devle b. Hamdan'ın zamanında Halep hatipliğini, İyad el-Farikî yapmıştır. Bu nedenle hutbe divanındaki hutbelerinin çoğu cihdla ilgilidir. Daha önce onun bu divanı gibi başka bir divan yazılmış olmadığı gibi inşaallah daha sonra da onun bu eserine benzer bir eser yazılamayacaktır. Meğer ki Allah yazılmasını dilemiş olsun. Çünkü Hatip b. Nebate fesahatli, belâgatli, dindar ve takvalı bir kimseydi. Şeyh Tacüddin el-Kindî'nin rivayetine göre Hatip b. Nebate bir cuma günü riya hutbesini irad etmiş, sonra cumartesi gecesi Rasûlullah (s.a.v.)'ı mezarlıkta ashabından bir grupla birlikte görmüştü. Rasûlullah (s.a.v.) kendisine taraf gelmiş ve: "Hatipler hatibine merhaba" demiş. Sonra da oradaki mezarları işaret ederek İbn Nebate'ye şöyle demişti: "Sanki bunlar göz aydınlığı olmadılar ve hiç yaşamadılar. Kendilerini yaratan Allah öldürdü. Kendilerini konuşturan Allah susturdu. Ama onları daha önce yarattığı gibi yeniden yaratacaktır. Dağıttığı gibi yeniden toparlayacaktır." Rasûlullah (s.a.v.)'ın bu sözü-nü İbn Nebate tamamlamış, nihayet şu ayet-i kerimeye gelmişti:

"Böylece sizi insanlara şahid ve örnek olmanız için tam ortada bulunan bir ümmet kıldık (İbn Nebate bu cümleyi okurken sahabeleri

göstermişti) Peygamber de size şahit ve örnektir. (Böyle derken de Rasûlullah (s.a.v.)'ı göstermişti)." (el-Bakara, 143.) Bu ayeti okumasından sonra Rasûlullah (s.a.v.), İbn Nebate'ye: "Güzel söyledin, güzel söyledin, yaklaş bakalım, yaklaş bakalım." demiş; yüzünü öpmüş, ağzına tükürmüş ve: "Allah seni muvaffak kılsın." demişti. İbn Nebate de büyük bir sevinçle uykudan uyanmıştı. Yüzünde nur ve heybet vardı.

Bu rüyayı gördükten sonra ancak onyedî gün yaşamıştı. Bu süre zarfında hiçbir şey yememişti. Ölünceye kadar kendisinden misk kokusu gibi güzel bir koku saçılıyordu. Allah rahmet etsin.

İbn Ezrak el-Farîkî dedi ki: "İbn Nebate, hicretin 335. senesinde doğdu. Hicretin 374. senesinde vefat etti."

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞBEŞİNCİ SENESİ

Bu senede halife, Samsame'ye emirlik ünvanını verdi. Koluna ve göğsüne nişanlar taktı, altın eğer üzerinde oturttu.

Bu senede Karmatîlerin İshak ve Cafer adında iki komutanının büyük bir askeri birlikle Küfe'ye girdiklerine, halkı rahatsız ettiklerine dair haberler geldi. Çünkü bunlar çok belalı ve saldırgan kimselerdi. Adüdü'd-Devle cesaretli bir kişi olduğu halde işi geçiştirmeye çalışıyordu. Vasıt şehrinin arazilerinden bir kısmını bunlara ikta olarak vermişti. Ondan önce İzzü'd-Devle de bu yola başvurmuştu. Samsame ise bunların üzerine asker sevketti ve çokça fesat çıkardıkları o yöreden kendilerini uzaklaştırdı. Halkın onlara karşı yüreklerinde taşıdıkları korku silindi.

Bu senede Samsametü'd-Devle, ibrişim elbise giyenlerden vergi alınmasını kararlaştırdı. İnsanlar Mansur Camii'nde toplanarak cuma gününün tatil edilmesini istediler. Neredeyse aralarında fitne kopacaktı. Bundan affedildiler.

Bu senenin zilhicce ayında Müeyyedü'd-Devle'nin ölüm haberi geldi. Samsame taziye için meclis kurup oturdu. Halife gelip taziyelerini bildirdi. Samsame, halifenin huzurunda kıyam edip yeri öptü ve ikisi taziye hususunda güzel sözler sarfettiler.

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞBEŞİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

ŞEYH EBU ALÎ B. EBU HÜREYRE

Asıl adı Hasan b. Hüseyin'dir. Şafiî meşayihindendir. Şafiî mezhebiyle ilgili garip seçmeleri çoktur. Biyografisini Tabakatü's-Şafiye adlı kitapta anlatmışızdır.

HÜSEYİN B. ALİ

Hüseyn b. Ali b. Muhammed b. Yahya Ebu Ahmed en-Nisaburî. Hasnek adıyla meşhur olmuştu. İbn Huzeyme'nin yanında talebelik etmiş ve ondan terbiye almıştı. İbn Huzeyme onu kendi çocuklarından önde tutar, başkalarına vermediği kıymeti ona verirdi. İbn Huzeyme sultanın meclislerine katılmadığı zaman Hasnek'i kendi yerine vekil olarak gönderirdi.

İbn Huzeyme vefat ettiğinde Hasnek yirmüç yaşındaydı. Ondan sonra uzun bir ömür sürdü. İbadet ve Kur'ân okuma hususunda insanların en gayret göstereni idi. İkamet halinde de yolculuk halinde de gece namazını asla terketmezdi. Çok sadaka verir, çok namaz kıları. İbn Huzeyme'nin abdestini ve kıldığı namazları anlatırdı. Zenginler arasında ondan daha güzel namaz kılan biri yoktu. Allah rahmet etsin. Vefat ettiğinde cenaze namazını Hafız Ebu Ahmed en-Nisaburî kıldırdı.

EBÜ'L-KASIM ED-DARİKİ

Abdülaziz b. Abdullah b. Muhammed Ebü'l-Kasım ed-Darikî. Kendi zamanında Şafî imamlarından biriydi. Nisabur'a geldi. Sonra gidip Bağdat'a yerleşti. Vefat edinceye kadar orada kaldı, Şeyh Ebu Hamid el-İsferayinî: "Ebü'l-Kasım'dan daha fakih birini görmedim." demiştir.

Hatib Bağdatî'nin ifadesine göre Ebü'l-Kasım'a bir fetva sorulduğunda o, uzun uzadıya düşündükten sonra cevap verirmiş. Verdiği fetvalar bazen Şafî veya Hanefîlerin hükümlerine ters düştüğünde kendisine niçin böyle fetva verdiğini sorarlar, o da şöyle cevap vermiş: "Vay halinize! Falan zat falanca zatın aracılığıyla rivayet etti ki; Rasûlullah (s.a.v.)'ın sözünü tutmak, Şafî ve Hanefî mezheplerinin içtihadlarına uymaktan daha evladır. Şafî ve Hanefî mezheplerine muhalefet etmek, hadise muhalefet etmekten daha kolaydır."

İbn Hallikan dedi ki: «Şafî mezhebinde onun ilminin metanetine ve sağlamlığına delalet eden çok sağlam vecihleri ve kavilleri vardır. Mutezilîlikle itham edilirdi. İlmi Şeyh Ebu İshak el-Mervezî'den, hadisi ana tarafından dedesi Hasan b. Muhammed ed-Darikî'den öğrendi. Hasan b. Muhammed, Ebu Hamid el-İsferayinî'nin üstadlarından biridir. Bağdat'ın ve diğer memleketlerin âlimlerinin çoğu ondan ilim tahsil etmişlerdir.»

Ebü'l-Kasım ed-Darikî, bu senenin şevval ayında vefat etti. Zilka-de ayında vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet de vardır. Vefat ederken yetmiş küsur yaşındaydı. Allah rahmet etsin.

MUHAMMED B. AHMED B. MUHAMMED B. HASNEVEYH

Künyesi, Ebu Sehl'dir. Nisaburludur. Hasnevî adıyla bilinir. Şafîî fıkıhçısıdır, edebiyatçı ve muhaddistir. Kendisini ilgilendirmeyen şeylerle alakadar olmaz ve kendi nefsiyle meşgul olurdu.

MUHAMMED B. ABDULLAH B. MUHAMMED B. SALİH

Künyesi Ebu Bekir'dir. Malikî fıkıhçısıdır. İbn Ebi Amreveyh'ten, Bağendî'den, Ebu Bekir b. Ebi Davud'dan ve diğerlerinden hadis dinleyip rivayet etti. Berkanî de kendisinden rivayetlerde bulunmuştur. Malikî mezhebiyle ilgili açıklamaları içeren eserleri vardır. Malikî mezhebinin reisliğini yapmıştır. Kendisine kadılık görevi teklif edilmiş ama o bunu kabul etmemişti. Ebu Bekir er-Razi el-Hanefî'ye bu görevin verilmesini tavsiye etmişti. Ama o da bu görevi kabul etmemişti.

Muhammed b. Abdullah, bu senenin şevval ayında seksenaltı yaşında vefat etti. Yüce Allah rahmet etsin.

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞALTINCI SENESİ

İbnü'l-Cevzî dedi ki: «Bu senenin muharrem ayında Bağdat'ta yılanlar çoğaldı. Bu nedenle birçok kimse öldü.»

Bu senenin rebiyülevvel ayının yedisinde (20 temmuz) çok miktarda yağmur yağdı, şimşekler çaktı.

Bu senenin receb ayında fiyatlar aşırı derecede yükseldi. Musul'da büyük bir depremin meydana geldiği ve bu sebeple birçok binanın yıkıldığı, ahaliden çok kimselerin hayatını kaybettiğine dair haber geldi.

Bu senede Samsametü'd-Devle ile kardeşi Şerefü'd-Devle karşı karşıya gelip savaştılar. Şerefü'd-Devle galip gelerek Bağdat'a girdi. Halife kendisini karşıladı ve selamette olmasını dileyip onu tebrik etti. Sonra Şerefü'd-Devle, Samsametü'd-Devle'nin gözüne mil çekmek için bir fırça getirilmesini istedi. O esnada Samsametü'd-Devle vefat etti. Şerefü'd-Devle yine de vefatından sonra gözlerine mil çektirdi. Bu da cidden garip bir olaydır.

Bu senenin zilhicce ayında Kadî'l-kudat Ebu Muhammed b. Maruf, Kadı Hafız Ebu Hasan ed-Darekutnî ile Ebu Muhammed b. Ukbe'nin şahitliklerini kabul etti. Anlatıldığına göre Darekutnî bu duruma pişman olmuş ve şöyle demiştir: "Daha önceleri Ebu Muhammed b. Maruf, Rasûlullah (s.a.v.)'ın bir hadisini okuduğumda benim şahitliğimi yalnız olarak kabul ederdi. Ama daha sonra hadis nakletmem-

le birlikte yanımda bir başkası da olmadıkça şahidliğimi kabul etmez oldu."

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞYEDİNCİ SENESİ

Bu senenin safer ayında halifenin huzurunda kadı ve devlet erkânının da hazır bulunduğu bir meclis düzenlendi ve bu mecliste halife Tai' ile Şerefü'd-Devle b. Adüdü'd-Devle arasındaki bey'at yenilendi. Bu görülmesi gereken cidden muazzam bir gündü.

Bu senenin rebiyülevvel ayında Şerefü'd-Devle evinden çıkıp hilafet sarayına gitti. Şehri süsledi, davullar, defler ve borazanlar çaldırdı. Halife ona hil'at giydirdi. Koluna şerit taktı ve yanındaki iki sancağı kendisine verdi. Ayrıca onu sarayın idaresiyle de görevlendirdi.

Şerefü'd-Devle ile birlikte saraya gelenler arasında Kadı Ebu Muhammed Ubeydullah b. Ahmed b. Maruf da vardı. Halife, onu görünce şöyle dedi:

"Gelen dostlara merhaba,

Bizimle ünsiyet kurdukları vuslattan, bizi yoksun bırakıp, yalnız başımıza terketmişlerdi."

Kadı Ebu Muhammed de halifenin huzurunda yeri öptü. Bey'at işi tamamlanınca Şerefü'd-Devle, kız kardeşi ve halifenin zevcesinin yanına gitti. İkindiye kadar yanında kaldı. Cemaat onu bekliyordu, sonra dışarı çıktı ve tebrikleri kabul etmek için kendi evine gitti.

Bu senede Bağdat'ta şiddetli bir kıtlık meydana geldi. Bunun peşi sıra çok sayıda insan öldü.

Bu senede Şerefü'd-Devle'nin Türk bir cariye olan annesi vefat etti. Halife gelip ona taziyelerini sundu.

Bu senede Şerefü'd-Devle'nin ikiz oğulları doğdu.

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞYEDİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. HÜSEYİN B. ALİ

Künyesi Ebu Hamid el-Mervezî'dir. İbn Taberî diye bilinir. Hadis hafızıydı. Çokça ibadet ederdi. İşini sağlam yapan, hadis hakkında iyi bilgisi olan Hanefî bir fıkıhçıydı. Ebu Hüseyin el-Kerhî'den ders aldı. Fıkıh ve tarihle ilgili kitaplar yazdı.

Horasan kadî'l-kudathğı yaptı, daha sonra Bağdat'a geldi. O zaman yaşı çok ilerlemişti. Halka hadis nakletti. İnsanlar ondan hadis

dinleyip yazdılar. Onu dinleyip hadis yazanlar arasında Darekutnî de vardı.

İSHAK B. MUKTEDİR BİLLAH

Bu senenin zilhicce ayının onyedisinde cuma gecesi altmış yaşında vefat etti. Cenaze namazını oğlu Kadir Billah kıldırdı. O zaman o halifeydi. Ninesi ve Muktedir'in annesi Şugeb'in türbesine defnedildi. Cenazesine halife ve Şerefü'd-Devle'nin önde gelen adamları ve emirler katıldılar. Şerefü'd-Devle, halifenin taziyelerini iletti ve hastalığından ötürü gelemeyeceğini bildirip özür diledi.

CAFER B. MÜKTEFİ BİLLAH

Bu zat faziletli bir kimseydi. Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetlerden biridir.

EBU ALİ EL-FARİSÎ

Nahivciydi. "el-İzah" adlı eserin ve diğer birçok eserlerin sahibidir. Fars diyarında doğdu. Sonra Bağdat'a geldi. Hükümdarlara hizmet etti. Adüdü'd-Devle'nin nezdinde itibar sahibi olup yükseldi. Öyle ki, Adüdü'd-Devle: "Ben nahiv ilminde Ebu Ali'nin kölesiyim." derdi.

Bu zat, büyük bir servet elde etti. Bazıları onu Mutezililikle itham etmişlerdir, ama kendi taraftarlarından bir grup onu Müberred'den daha üstün saymışlardır. Kendisinden ders alanlar arasında Ebu Osman b. Cinnî ve diğerleri de vardır. Bu senede doksan küsur yaşında iken vefat etti.

STEYTE

Steyte binti Kadı Ebu Abdillah Hüseyin b. İsmail el-Mahamîlî. Ümmü Abdilvahid künyesini taşırdı.

Kur'ân okudu, fıkıh, feraiz, hesap, nahiv ve diğer ilimleri de hafızasına yerleştirdi. Kendi zamanında Şafî mezhebini en iyi bilenlerden biriydi. Şeyh Ebu Ali b. Ebi Hüreyre ile birlikte Şafî mezhebine göre fetva verirdi.

Şahsı itibariyle faziletli bir hatun olup çokça sadaka verir, hayırlı işlere koşardı. Hadis de dinledi. Bu senenin receb ayında doksan küsur yaşında vefat etti.

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞSEKİZİNCİ SENESİ

Bu senenin muharrem ayında Bağdat'ta çok miktarda insanın ölmesine neden olan büyük bir kıtlık meydana geldi ve şaban ayına kadar devam etti. Fırtınalar ve kasırgalar habire esiyordu. Öyle ki, bu yüzden çok sayıda ev yıkıldı, birçok gemi battı. Dahası Coha mıntıkasında dalgalar nedeniyle birçok tekneler karaya vurdu. Bu, umumi bir musibet ve korkunç bir olaydı. O esnada Basralılar ise şiddetli bir sıcaklığa maruz kaldılar. Öyle ki, sıcaklara dayanamayan birçok insan Basra yollarında yığılıp kalmış ve canlarını vermişlerdi.

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞSEKİZİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

HASAN B. ALİ B. SABİT

Künyesi, Ebu Abdullah'tır. Kurra'dır. Âmâ olarak doğdu. İbnü'l-Enbarî'nin meclisine gelir, onun söylediklerini dinleyip hafızasına yerleştirirdi. Başkalarına yazdırdığı hadisleri kendisi ezberlerdi. Güzel giyinen, zarif bir kimseydi. Kıraatı seb'a ile ilgili olarak yazdığı bir kasidesinde Şatıbî'yi geride bırakmıştır. Nakkaş, bunu gördüğü zaman çok beğenmişti. O zamanın kıraat şeyhleri de kasidesini ele alıp incelemişlerdi.

KADI HALİL B. AHMED

Kendi zamanında Hanefilerin şeyhi idi. Fıkah ve hadiste önderdi. İbn Cerir'den, Bağavî'den, İbn Said'den ve diğerlerinden hadis dinledi. Bu nedenle meşhur nahivci Halil b. Ahmed'in adını aldı.

ZİYAD B. MUHAMMED

Ziyad b. Muhammed b. Ziyad b. Heysem Ebü'l-Abbas el-Hurhanî. Hurhan, Komes'e bağlı bir köyün adıdır. Cürcan ise oraya bağlı bir cemaatin adıdır. Hurcanî de Komes'e bağlı bir başka köyün adıdır. "el-Muntazam" adlı eserinde İbnü'l-Cevzî, bu köylerin adlarını zikretmiştir.

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞDOKUZUNCU SENESİ

Bu senede Şerefü'd-Devle b. Adüdü'd-Devle b. Büveyh ed-Deylemî vefat etti. Hastalığı ağır olup şiddetli sancılar çektiğinden ötürü Şere-

fü'd-Devle, tabiplerin tavsiyesi üzerine sağlıklı bir havası olan Muiz-zü'd-Devle'nin sarayına taşınmıştı. Bu senenin cemaziyelevvel ayında hastalığı fazlalaştı ve vefat etti. Kendisinden sonra oğlu Ebu Nasr'ı veliaht tayin etti.

Halife Tai' Lillah, bir tekneye binerek babasının ölümü nedeniyle Ebu Nasr'a taziyelerini bildirmeye geldi. Ebu Nasr, Türkler ve Deylemliler halifeyi karşıladılar. Ebu Nasr, halifenin huzurunda yeri öptü. Diğer askerler de aynı şeyi yaptılar. Halife, teknesinde durmakta, karşılayıcılar onun tarafına yönelerek yeri öpmekteydiler. Reis Ebü'l-Hüseyin Ali b. Abdülaziz, halifenin yanından kalkıp Ebu Nasr'ın yanına geldi ve babasının ölümü nedeniyle halifenin ona taziyelerini sunduğunu bildirdi. Ebu Nasr da halifenin huzurunda yeri ikinci kez öptü. Elçi Ebü'l-Hüseyin de halifeye dönüp Ebu Nasr'ın teşekkürlerini arzetti. Tekrar halifenin yanından kalkıp Ebu Nasr'ın yanına geldi ve halifenin vedalaştığını bildirdi. Ebu Nasr da üçüncü kez yeri öptü ve halife dönüp gitti.

Cemaziyelevvel ayının onaltısında Emir Ebu Nasr, halife Tai' Lillah'ın huzuruna çıktı. Beraberinde eşraf, ayan, kadılar ve emirler de vardı. Halife revakta oturdu. Emir Ebu Nasr yanına vardığında halife ona yedi hil'at giydirdi. En üstteki hil'at, siyah renkliydi. Başına siyah bir sarık, boynuna bir nişan, eline de iki bilezik taktı. Hacıbler ellerinde kılıçlar ve kemerlerle önünde yürüdüler. Ebu Nasr yeri ikinci kez öptü. Kendisi için bir kürsü getirildi, üzerine oturdu. Reis Ebü'l-Hasan da Ebu Nasr'ın yeni görevine atandığını bildiren fermanı okudu. Halife Tai'e bir sancak sunuldu. O da eliyle sancağın ucunu bağladı ve onu Bahaü'd-Devle ve Ziyaü'l-Mille lakabını taktı.

Sonra Ebu Nasr askerlerle birlikte halifenin sarayından çıkıp hükümet konağına döndü. Vezir Ebu Mansur b. Salih'i görevinde bıraktı. Ona kaftan giydirdi.

Bu senede Bağdat'ın batı yakasında Katiatü Ümmü Cafer semtinde büyük bir cami inşa edildi. Bu camiin yapılış hikayesi şöyledir:

Bir kadın rüyasında Rasûlullah (s.a.v.)'ı bu camiin yerinde namaz kılarken görmüştü. Rasûlullah (s.a.v.) namaz kılarken elini oradaki bir duvara dayamıştı. Sabah olup kadın uyanınca rüyayı hatırlamış, bunu etrafındakilere anlatmış, onlar da Rasûlullah (s.a.v.)'ın mübarek elinin izini o duvarda görmüşlerdi. Kadın bu nedenle orada bir mescidin temelini attı. Fakat aynı günde vefat etti. Şerif Ebu Ahmed el-Musevî, o mescidi yenileyip büyük bir cami haline getirdi ve insanlar bu senede orada namaz kıldılar.

HİCRETİN ÜÇYÜZYETMİŞDOKUZUNCU SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

ŞEREFÜ'D-DEVLE

Şerefü'd-Devle b. Adüdü'd-Devle b. Rüknu'd-Devle b. Büveyh ed-Deylemî. Babasından sonra Bağdat'a hakim oldu. Hayrı sever, şerden tiksiniirdi. İnsanlara ağır para cezası verilmemesini emretti. İstiska hastalığına yakalandı, bu hastalığı ilerledi. Nihayet bu senenin cema-ziyelahir ayının ikisinde cuma gecesi yirmidokuz yaşından beş ay almış iken vefat etti. İki sene sekiz ay süreyle hakimiyet sürdü. Tabutu babasının Meşhed-i Ali'deki türbesine götürüldü. Bunların hepsinde Şîlik ve Rafizilik vardı.

MUHAMMED B. CAFER B. ABBAS

Künyesi Ebu Cafer idi. Ebu Bekir en-Neccar künyesini de taşırdı. Hunder lakabını da almıştı. Ebu Bekir en-Nisaburî'den ve onun tabakasındaki hadisçilerden rivayetlerde bulundu. Kur'ân'ın manalarını güzelce anlardı, güvenilir insanlardandı.

ABDÜLKERİM B. ABDÜLKERİM

Abdülkerim b. Abdülkerim b. Büdeyl Ebü'l-Fadl el-Huzai el-Cür-canî. Bağdat'a geldi ve orada hadis rivayet etti.

Hatib Bağdadî dedi ki: "Abdülkerim, kıraat ilmi ile ilgilenirdi ve hadislerin senedlerine dair eser tasnif etti. Sonra anlatıldığına göre o bunları karıştırır hale gelmiş ve rivayetlerinde güvenilirliğini yitirmişti. Harflerle ilgili bir kitap uydurmuş ve bunu Ebu Hanife'ye nisbet etmişti. Darekutnî ile bir cemaatin yazılı ifadelerinden anlaşıldığına göre bu kitap uydurmadır, asılsızdır."

Bundan sonra Abdülkerim'in iç yüzü açığa çıktı. Bağdat'tan ayrı-
lıp Cebel'e gitti orada da durumu herkes tarafından anlaşıldı ve evi kuşatma altına alındı. Daha önce kendine Cemil adını vermişti ama sonraları Muhammed adını kullanmaya başladı.

MUHAMMED B. MUTARRİF

Muhammed b. Mutarrif b. Musa b. İsa b. Muhammed b. Abdillâh b. Seleme b. İyaz Ebü'l-Hüseyn el-Bezzar. Hadis hafızı idi. Hicretin 300. senesinin muharrem ayında doğdu. Çeşitli memleketlere seyahatlarda bulundu. İbn Cerir'den, Bağavî'den ve birçok kimselerden ri-

vayetlerde bulundu. Aralarında Darekutnî'nin de bulunduğu birçok hadis hafızı da kendisinden rivayetlerde bulundular.

Darekutnî, ona çok saygı gösterir ve huzurunda herhangi bir yere yaslanmazdı.

Muhammed b. Mutarrîf, güvenilir ve sebatkar bir hadisçiydi. Bu ilimde kıdemi olup hadis âlimlerinin bir kısmını eleştirirdi. Sonra bu senede vefat etti ve cemaziyelevvel (yahut cemaziyelahir) ayının üçünde cumartesi günü defnedildi.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENİNCİ SENESİ

Bu senede Şerif Ebu Ahmed Hasan b. Musa el-Musevî, Talibilerin nakibü'l-eşraflığına, mezalim divanı başkanlığına ve hac emirliğine tayin edildi. Bu hususta fermanı yazıldı. O da oğulları Murtaza Ebü'l-Kasım ile Rıza Ebu Hüseyin'i nakipliklere vekaleten tayin etti, kendilerine hil'at giydirdi.

Bu senede Bağdat'ta hırsızlar büyük bir bela haline geldiler. İnsanlar her mahallede bir komutanın emrinde bölükler halinde teşkilatlandılar ve bunlarla savaşmaya başladılar. Servetler gasbedildi, peşpeşe evlere baskınlar yapıldı. Büyük evler yakıldı, gündüzleyin Dücac nehrinde bir yangın meydana geldi ve bu sebeple halkın çok miktarda malı yandı. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

YAKUP B. YUSUF

Künyesi, Ebü'l-Futuh'tu. Dedesinin adı Keles'tir. Mısır hakimi Aziz'in veziri idi. Şehametli, himmetli, idareci, sözü geçerli, keskin zekalı bir kimseydi. Hizmetçileri onun emrini mutlaka yerine getirirlerdi. Mısır Aziz'i onu memleketin idaresinin başına vezir olarak atadı. Hastalandığında Aziz onu ziyarete geldi. Vezir ona memleketin idaresi hususunda vasiyette bulundu. Ölünce onu sarayına defnetti ve defin işini bizzat kendi eliyle yaptı. Ona çok hüzünlendi. Ona olan aşırı üzüntüsü nedeniyle divanını günlerce kapalı tuttu.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENBİRİNCİ SENESİ

Bu senenin şaban ayının ondokuzunda cumartesi günü halife Tai' Lillah yakalandı. Yerine Kadir Billah Ebü'l-Abbas Ahmed b. Emir İshak b. Muktedir Billah halifelige geçti. Şöyle ki: Halife Tai' Lillah kendi âdeti üzere halifelerin karşılandığı revakta oturdu. Melik Bahau'd-Devle de tahta oturdu. Sonra halifeyi kılıcının kemerinden tutup tahttan indirecek görevlileri gönderdi. Görevliler gidip onu kılıcı-

nın kemesinden yakalayıp tahttan indirdiler. Bir örtüye sarıp hükümet konağının ambarına indirdiler. O esnada halk yağma ile meşgul iken bu hadise cereyan etti. Meydana gelen olayın ne olduğunu, nele-
rin cereyan ettiğini çokları anlamadılar. Öyle ki insanlar yakalana-
nan kimsenin memleket büyüğü Bahaü'd-Devle olduğunu sandılar. Hazine-
ler yağmalandı, hilafet sarayının birçok eşyası talan edildi. Ayanın,
kadıların, önde gelen şahsiyetlerin elbiselerine kadar yağma-
landı. O gün cidden büyük bir hadise meydana geldi. Bahaü'd-Devle
kendi konağına döndü. Halife Tai'e bir mektup yazarak hilafetten
hal' edildiğini bildirdi ve onun kendiliğinden halifelikten feragat etti-
ğine, eşrafı ve diğerlerini şahid tuttu. Sonra da halifelîği Kadir Bil-
lah'a teslim etti. Bu durum çarşılarda, pazarlarda insanlara duyurul-
du. Deylemlilerle Türkler tez davranıp bey'at merasimi talebinde bu-
lundular. Bahaü'd-Devle ile bu hususta haberleştiler. Bu iş cuma gü-
nüne kadar uzandı. Bunlar minberlerde Bahaü'd-Devle'nin adına
hutbe okunmasına engel oldular, aksine şöyle dua edilmesini sağladılar:
"Allah'ım, kulun ve halifen Kadir Billah'ı ıslah et."

Bundan sonra Bahaü'd-Devle Türklerle Deylemlilerin önde gelen-
lerini razı etti. Kendisi için bey'at aldırdı. Böylece işler yoluna girip
ittifak sağlandı. Bahaü'd-Devle, hilafet sarayındaki kapların, eşyala-
rın ve diğer malzemelerin kendi konağına taşınmasını emretti ve hi-
lafet sarayı herkese serbest olarak açıldı. Dileyen dilediğini alıp gö-
türdü. Sarayın bazı yerlerini tahrib ettiler. Bazı eşyalarını, zinetleri-
ni sökü� aldılar.

Şunu da belirtelim ki halife Kadir, Batiha diyarına önceki halife
Tai'in önünden kaçıp gitmişti. Bağdat'a dönüşünde Deylemliler ken-
dilerine bey'at fermanı gelmedikçe onun içeri girmesine engel olacak-
larını söylediler. Aralarında uzun maceralar meydana geldi. Sonra
halife Kadir'in şehre girmesine razı oldular. O da Bağdat'a girdi. Da-
ha önceki halife Tai'in elinden kaçıp gittiği Batiha'da üç sene kalmış-
tı. Bağdat'a gelişinin ikinci gününde tebrikleri kabul etmek için ma-
kamına oturdu. Methiyeleri ve kasideleri dinledi. Bu hadise şevval
ayının son kırk gününde vukubulmuştu. Bundan sonra Bahaü'd-Dev-
le'ye, kaftan giydirdi ve özel kalemîyle ilgili işleri ona havale etti.

Halife Kadir Billah, halifelerin hayırlılarından, âlimlerin önde
gelenlerinden biriydi. Çokça sadaka veren ve güzel itikad sahibi bir
kimseydi. Sahabelerin faziletleri ile diğer bazı iyilikleri içeren bir ka-
side yazdı. Bu kasidesi, hadisçiler arasında Mehdi Camii'nde her cu-
ma günü okunurdu. Halifelîği süresince o kasideyi dinlemek için
Mehdi Camii'nde toplanırlardı.

Sabık el-Berberî'ye ait şu beyitleri halife Kadir, çok zamanlar te-
rennüm ederdi:

"Allah'a yemin ederim ki, olacak şeylerle ilgili olarak Cenâb-ı Allah'ın takdiri önceden hükme bağlanmıştır. Ey kişi! Senin rızkın da garanti altına alınmıştır.

Sana verilecek olan rızık için çok uğraşıyorsun ama senden sorulacak şeyleri bir tarafa bırakıyorsun.

Sanki sen hadiselerden emin gibisin.

Görmez misin ki, dünya yok olacak ve orada yaşayanlar da ölüyorlar.

Bu dünyadan ayrılacağın gün için gerekli salih amelleri işle ey hain.

Ve muhakkak surette şunu bil ki; sen, yığdığın malları başkaları için depoluyorsun.

Ey dünyayı şenlendiren kişi! Ölümün hiç kimseyi bırakmayacağı bir diyarı mı şenlendiriyorsun sen?

Ölüm öyle bir şeydir ki, sen de onun hak ve gerçek olduğunu biliyorsun.

Ama onu hatırlayıp da önemsemiyorsun.

Doğrusu şu ki; ölüm bir kimseye geleceği zaman ondan fikir sormaz ve ondan izin de istemez!"

Bu senenin zilhicce ayının 13'ünde (Gadir-i Hum) gününde Rafizilerle Sünniler arasında çarpışma meydana geldi. İki taraftan da çok sayıda adam öldü.

Basrahlılar da ayaklanarak sultanın bayrağını yaktılar. Bu suça iştirak etmekle suçlanan bir topluluk bu yüzden öldürüldü ve başkalarına caydırıcı bir ceza olsun diye köprüler üzerine asıldılar.

Bu senede Mekke emiri Ebü'l-Fütuh Hüseyin b. Cafer el-Alevî ayaklanarak halife olduğunu iddia etti. Kendine Raşid Billah adını taktı. Mekkeliler onun etrafında toplandılar, kendisine destek verdiler. Bu iş için vasiyette bulunan bir adamın malları ve mülkleri kendisine verildi. Böylece işi yoluna girdi. Bir kılıç kuşandı ve kuşandığı kılıcın Zülfikar olduğunu söyledi. Eline bir kırbaç aldı ve bunun da Rasûlullah (s.a.v.)'a ait olduğunu söyledi.

Daha sonra, Şam Araplarının da yardımını sağlamak için Remle diyarına yöneldi. Onu Rahbe'de karşıladılar. Huzurunda yeri öptüler ve, "Emirü'l-Mü'minin" ünvanını kullanarak selam verdiler. İyiliği emredip kötülükleri yasakladı. Hadleri tatbik etti.

Bu senede Mısır valisi Hakim -ki bu, babası Aziz'den sonra tahta geçmişti- Şam Araplarına çeşitli armağanlar göndererek gönüllerini kazandı, ayrıca onlara yüzlerce, binlerce altın göndereceğini de söyledi. Aynı şeyi Hicaz Araplarına da yaptı. Onların da gönüllerini kazandı ve Mekke'ye bir emir tayin etti. O emire de 50.000 dinar gön-

derdi. Böylece Mısır valisi Hakim'in durumu düzeldi, kuvvetlendi. Raşid'in işleri bozuldu. Bunun üzerine işe başladığı yer olan kendi ülkesine geri döndü. Oradan çıktığı gibi oraya avdet etmiş oldu. Durumu gerçekten zayıfladı, düzeni bozuldu. Neticede adamları da etrafından dağılıp gittiler.

HİCRETİN ÜÇYÜZSESENSENİRİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. HASAN B. MEHRAN

Künyesi Ebu Bekir'dir. Kurradır. Bu senenin şevval ayında seksenaltı yaşında vefat etti. Vefat ettiği bu günde feylesof Ebü'l-Hasan el-Amirî de vefat etmişti. Salih kimselerden biri vefatından sonra Ahmed b. Hasan b. Mehran'ı rüyasında görmüş ve ona: "Allah sana nasıl muamele etti?" diye sormuş, o da şu cevabı vermişti: «Cenâb-ı Allah bana sual sorarken Ebu Hasan el-Amirî yanıbaşımdaydı idi ve ayağa kalktı. Bana: "İşte Cehennem'e senin yerine bu girecektir. Bu, senin için feda olacaktır!" denildi.»

ABDULLAH B. AHMED B. MARUF

Künyesi, Ebu Muhammed'dir. Bağdat kadi'l-kudatı idi. İbn Sa'id'den rivayetlerde bulundu. Hallal, Ezherî ve diğerleri de kendisinden rivayetlerde bulundular. Sika, akıllı ve zeki âlimlerdendi. Endamı güzel, giysisi düzgün, mal ve para karşısında iffetli bir kimseydi. Yetmişbeş yaşında vefat etti. Cenaze namazını Ebu Ahmed el-Musevî beş tekbir ile kıldırdı. Sonra oğlu, Mansur Camii'nde cenaze namazını kıldırdı. Namaz kıldırırken dört tekbir aldı. Abdullah b. Ahmed daha sonra kendi evine defnedildi. Allah onu affetsin.

CEVHER B. ABDULLAH

Büyük komutanlardandır. Kahire'nin kurucusudur. Aslen Ermenidir. Katip diye bilinir. Kâfur el-İhşidî'nin ölümünden sonra Mısır'ı ele geçirdi. Efendisi Aziz el-Fatimî onu hicretin 358. senesinin rebiyülevvel ayında Mısır'a doğru yola koymuştu. O da o senenin şaban ayında 100.000 savaşı ile Mısır'a ulaştı. Beraberinde Kahire'nin imarı için sarfetmek üzere getirdiği 200 sandık dolusu para da vardı. İhşidîlilerle yapılan savaşta onları yendi. Mısırlılara yeniden eman verdi. Kendisi de şaban ayının 18'inde salı günü şehre girdi. Mısır'ı boydan boya yarıp geçti ve Kahire'nin bugünkü mahalline gelerek or-

duğah kurdu. Aynı gece Kasreyn'i inşa etti ve bir cuma sonra efendisi adına hutbe okuttu. Abbasiler adına hutbe okunmasına son verdi. Hutbesinde oniki imamdı bahsetti. Ezanda, "Hayye alâ hayril amel" cümlesinin de okunmasını müezzinlere emretti. Halka çok iyi davran-
dı. Her cumartesi günü vezir İbn Furat ve kadı ile meclis kuruyordu. Kahire şehrinin tamamlanması için çok çaba sarfetti. Kısa sürede Ezher Camii'nin inşaatını tamamladı ve hicretin 361. senesinde orada hutbe okuttu. Oraya Camiü'l-Ezher deniliyordu. Sonra Cafer b. Felah'ı Şam'a gönderdi. Cafer, Şam'ı ele geçirdi.

Sonra hicretin 362. senesinde efendisi Muiz geldi, Kasreyn'e yerleşti. Cevher'in mertebesi, efendisi Muiz'in yanında gün be gün yükselmışti. Fakat bu senede vefat etti. Yerine başkomutanlığa Hüseyin geçti ki o, Hakim'in en büyük komutanlarındandı. Ama daha sonra hicretin 401. senesinde onun eliyle öldürüldü. Eniştesi Kadı Abdülaziz b. Numan da öldürüldü. Öyle sanıyorum ki, bu kadı, "Belağü'l-Ekber ve Namusu A'zam" adlı kitabı tasnif eden kişidir. Bu kitapta iblisin bile yapamadığı küfür ifadelerini kullanıp kâfirliğini izhar etmiştir. Ebu Bekir el-Bakillanî, -Allah kendisine rahmet etsin- bu kitabı karşı bir reddiye yazmıştı.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENİKİNCİ SENESİ

Bu senenin muharrem ayının onunda vezir Ebu Hasan Ali b. Muhammed el-Kevkebî -bu, İbn Muallim diye biliniyordu ve sultana karşı otoriter olup onu pençesine almıştı- Kerh halkına ve Babü't-Tak'ta yaşayan Rafizilere, aşura gününde icra ettikleri bid'atları bir daha yapmamalarını emretti. Hz. Hüseyin'in yasını tutmak amacıyla dükkanların üzerine mendiller asmak, çarşayı pazarı kapatmak, kepenk indirmek, ağıt yakmak gibi bid'atları bir daha uygulamamalarını kesinlikle emretti. Onlar da artık buna son verdiler. Allah'a hamdolsun.

Bu vezir, Ehl-i Sünnet'ten idi. Ancak tamahkardı. Adaleti hususunda sabıkalı olan şahitlerin şahitliklerini kabul etmeyeceğine dair bir karar çıkardı. Yalnız İbn Marufun şahitliğini kabul edeceğini bildirdi. Bu insanlar, şahitliklerinin kabul edilmesi için çok paralar sarf ettiler. Neticede vezir Ebü'l-Hasan için bir miktar para topladılar ve kendisine rüşvet olarak verdiler. O da bu kimselerin şahitliklerinin kabulüne devam kararı verdi.

Bu senenin cemaziyelahir ayında Deylemlilerle Türkler, İbn Muallim'in (vezir Ebu Hasan'ın) aleyhinde harekete geçtiler. Çadırlarından çıkıp Babü's-Şemmasiye'ye geldiler. Orada Bahaü'd-Devle'ye haber gönderip İbn Muallim'i kendilerine teslim etmesini istediler. Kendilerine kötü muamelede bulunduğunu söylediler. Bahaü'd-Devle de

onu günlerce savundu, koruma altında tuttu. Deylemliler ve Türkler ısrarla onu istemeye devam ettiler. Nihayet Bahâü'd-Devle onu bir iple boğdu. İbn Muallim can verdi ve muharrem ayında defnedildi.

Bu senenin receb ayında halifelikten hal' edilen Tai' Lillah, halife Kadir'e teslim edildi. Halife Kadir de onun hilafet sarayında bir oda-ya konulmasını, kendisine hediye ve armağanlar verilmesini, ayrıca bol miktarda erzak götürülmesini emretti. Halifelikte iken giydiği el-biselerin, süründüğü kokuların, yediği yemeklerin kendisine temin edilmesini de istedi ve onu koruma altına aldı. Hizmetçiler tahsis etti. Sabık halife Tai', sanki halifelikte imişçesine; yemekte, giymekte, halife Kadir'i sıkıntıya sokuyor, ondan çok şeyler istiyordu. Halife Kadir de ona her türlü yiyecek ve giyeceği temin etti. Zindanda vefat edinceye kadar bu hal devam etti.

Bu senenin şevval ayında halife Kadir'in bir erkek çocuğu dünyaya geldi. Buna Ebü'l-Fadl Muhammed b. Kadir Billah adını verdiler. Kendisinden sonraki dönem için onu veliahtlığa tayin etti ve ona Galip Billah lakabını taktı. Ancak o, halifelığe geçemedi.

Bu esnada Bağdat'ta pahalılık baş gösterdi. Öyle ki, bir rıtl (460 gr.) ekmek kırk dirheme, bir turp bir dirheme satılır oldu.

Bu senenin zilkade ayında Sahibü's-Sefra el-Arabî ayaklandı ve gidişlerinde dönüşlerinde hacıların korumasını üstlendi. Yemame'de, Bahreyn'de, Kûfe'de halife Kadir adına hutbe okunacağını taahhüt etti. İsteddiği kabul edildi. Halife ona kaftan, para, kap ve diğer eşyalar gönderdi.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENİKİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

MUHAMMED B. ABBAS

Muhammed b. Abbas b. Muhammed b. Muhammed b. Zekeriya, b. Yahya b. Muaz Ebu Ömer el-Kazzaz.

İbn Hayve diye meşhur olmuştur. Bağavî'den, Bağendî'den, İbn Said'den ve birçok kimselerden hadis dinledi, Darekutnî onu eleştir-di. Önde gelen bazı şahsiyetler, kendisinden hadis dinleyip rivayet ettiler. Sika, güvenilir, dindar, müteyakkız, mürüvvet sahibi bir kimseydi. Birçok büyük kitabı kendi eliyle yazdı. Doksan yaşına yaklaşmış iken bu senenin rebiyülahir ayında vefat etti.

EBU AHMED EL-ASKERÎ

Hasan b. Abdullah b. Said. Ebu Ahmed onun künyesidir. Arap di-

li ve edebiyatında, nahivde ve az elde edilir bilgilerde önder bir kimseydi. Bu ilimlerde faydalı eserler tasnif etmiştir. "Tasnif" adlı eser ve diğer bazı eserler ona aittir.

Sahib b. Abbad, onunla buluşmuş; o, Sahib'e ikramda bulunmuş ve karşılıklı şiirler okumuşlardı. Ebu Ahmed, doksan yaşında bu senede vefat etti. İbn Hallikan böyle demiştir.

İbnü'l-Cevzî ise onu hicretin 387. senesinde vefat eden tanınmış kişiler arasında anmıştır. Nitekim bu husus ileride de anlatılacaktır.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENÜÇÜNCÜ SENESİ

Bu senede halife Kadir Billah, Harbiye Mescidi'nin tamir edilip içine halı döşenmesini, hutbelerde ve diğer hususlarda diğer camilerle aynı statüye kavuşturulmasını -âlimlere danışıp uygun fetva aldıktan sonra- emretti.

Hatib Bağdatî dedi ki: "Cuma günü Bağdat'a gittiğimde şehrin Medine, Rusafe, hilafet sarayı, Berase, Katiatü Ümmü Cafer ve Harbiye Mescidlerinde cuma namazı kıldığımı gördüm. Bu durum hicretin 451. senesine kadar devam etti. Sonra Berase mescidinde cuma kılınmaz oldu.

Bu senenin cemaziyelevvel ayında Meşraatül Kattanin semtinde Bahaü'd-Devle'nin inşa ettirdiği köprü tamamlandı. Kendisi bizzat köprü'nün üzerinden geçerek açılışı yaptı. O mekanları süsletmişti.

Bu senenin cemaziyelahir ayında Beled tarafındaki Türklerle Deylemliler, erzakları ve maaşları geciktiğinden ve fiyatlardaki pahalılık aşırı derecede yükseldiğinden ötürü ayaklandılar. Bu durumu Bahaü'd-Devle'ye bildirdiler. O da ihtiyaçlarını gidererek olayları yatıştırdı.

Bu senenin zilkade ayının ikinci perşembe gününde halife Kadir Billah, Bahaü'd-Devle'nin kızı Sekine için 100.000 dinar mehir vererek evlendi. Bahaü'd-Devle'nin vekili Şerif Ebu Ahmed el-Musevî idi. Ancak halife gerdeğe girmeden gelin hanım vefat etti.

Bu senede vezir Ebu Nasr Sabur b. Ezdeşir, Kerh'teki bir evi satın alıp tamir ettirdi. Oraya birçok kitaplar getirtti ve bu kütüphaneyi Darü'l-İlim adını vererek fıkıhçılara vakfetti. Öyle sanıyorum ki burası fıkıhçılar için vakfedilen ilk medresedir. Burasının tesisi Nizamiye Medresesi'nden çok önceleri olmuştur.

Bu senenin sonlarına doğru fiyatlar yükseldi. Pahalılık başgösterdi, geçim zorlaştı ve çoluk çocuk aç kaldı.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENÜÇÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. İBRAHİM

Ahmed b. İbrahim b. Hasan b. Şazan b. Harb b. Mehran Ebu Bekir el-Bezzar. Bağavî'den, İbn Said'den İbn Ebi Davud'dan, İbn Düreyd'den çok hadis dinleyip rivayet etti. Darekutnî, Berkanî, Ezherî ve diğerleri de kendisinden rivayetlerde bulundular. Dinleyişi sağlam, sebatkar, çok hadis rivayet eden, araştırmacı, takvalı bir kimseydi. Bu senede seksenbeş yaşında vefat etti. Allah, ona rahmet etsin.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENDÖRDÜNCÜ SENESİ

Bu senede Bağdat'ta hırsızlar, yağmacılar, yankesiciler, Bağdat'ı büyük bir fesada boğdular. Halkın mallarını, kıymetli eşyalarını gece gündüz yağmaladılar. Çok yerleri yaktılar, esnaftan haraç toplamaya başladılar. Askerler bunların peşlerine takıldılar ama bunun bir faydası olmadı. Bu soyguncular devleti hiç hesaba katmadılar, yağmacılıklarını devam ettirdiler. İnsanları öldürdüler, kadınları, çocukları, her tarafa korkutup ürküttüler. Bunlar gemi aızıya alınca sultan Bahaü'd-Devle, bunları sıkı takibe başladı. Bunun üzerine Bahaü'd-Devle'nin ve görevlilerin önünden kaçmaya başladılar. Halk da bunların şerlerinden kurtulup rahata erdi. Öyle sanıyorum ki, bazı kimseler bu hikayeleri Ahmed ed-Denef tariki ile anlatmışlardır ya da bu hırsızlık olaylarına karışanların bizzat kendilerinden nakletmişlerdir. Doğrusunu Allah bilir.

Bu senenin zilkade ayında Şerif el-Musevî ile iki oğlu Talibilerin nakibliğinden azledildiler.

Bu senede Irak hacı adaylarının kafilesi hac vakti geçtikten sonra yoldan geri döndüler. Çünkü Useyfir el-Arabî (hacıların güvenciliğini üstlendiği halde) yolda karşılarına çıkmış ve hacı adaylarına, hilafet sarayından kendisi için bastırılıp gönderilen dinarların sahte olduğunu, kaplamasının altın olup içinin başka madenden ibaret olduğunu söyledi ve bu sahte dinarların yerine hacı adaylarının kendisine gerçek dinarlar vermelerini istedi. Aksi takdirde onların hacca gidemeyeceklerini bildirdi. Hacı adayları da ona bu parayı vermediler. Hacca gitmelerine imkan tanınması gerektiğini söylediler. Fakat o, yola devam edemeyeceklerini bildirdi, onlara engel oldu. Nihayet hac vakti geçti. Artık hacca ulaşamayacakları dar bir zamana girdiler ve memleketlerine geri döndüler. Bunlardan hiçbirisi hacca gidemedi.

Aynı şekilde Şam ve Yemen kabilelerindeki hacı adaylarından da hiçbiri haccedemedi. Sadece Mısırlılarla, Mağribliler haccetme imkanı buldular. Arefe gününde Şerif Ebü'l-Hüseyin ez-Zeynebi Muhammed b. Ali b. Ebi Temmam ez-Zeynebî, Abbasilerin nakibliğine tayin edildi. Tayin fermanı, kadı ve ayanın hazır bulunduğu bir mecliste, halifenin huzurunda okundu.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENDÖRDÜNCÜ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

İBRAHİM B. HİLAL

Çeşitli eserlerin sahibi meşhur yazar ve Sabîîlerin önde gelenlerinden olan bu zatın soy kütüğü şöyledir: İbrahim b. Hilal b. İbrahim b. Zehrun b. Habun Ebu İshak el-Harranî. Halifenin ve Muizzü'd-Devle b. Büveyh'in mektuplarını yazardı. Vefat edinceye kadar Sabîî dininden ayrılmadı. Bununla beraber ramazanda oruç tutar ve Kur'ân'ı ezbere okurdu. Cidden güzel bir şekilde ezberlemişti. Mektuplarında Kur'ân ayetlerini de yazdığı olurdu. Müslüman olması için onu her ne kadar teşvik ettilerse de Müslüman olmadı. Güzel şiir yazardı. Yetmiş yaşını aşmış iken bu senenin şevval ayında vefat etti. Şerif Rıza onun için bir ağıt yaktı ve şöyle dedi: "Onun faziletleri için ağıt yaktım, ama aslında onun faziletleri yoktur. Fazilete ehil de değildir. Keramet ve kıymeti olmayan bir kimsedir."

ABDULLAH B. MUHAMMED

Abdullah b. Muhammed b. Nafi b. Mükerrerem Ebü'l-Abbas el-Bestî. Zahid bir kimseydi, atalarından kendisine büyük bir servet miras kaldı. Ama bütün bunları iyilik ve hayır yoluna sarfetti. Çokça ibadet eden bir kimseydi. Anlatıldığına göre o yetmiş sene müddetle ne bir duvara, ne de herhangi bir şeye yaslanmamış, yastığa dayanmamıştır. Nisabur'dan yahnayak ve yaya olarak hacca gelmişti. Şam'a gelmiş ve Beytül-Makdis'te aylarca ikamet etmiş, sonra Mısır'a ve Mağrib ülkesine gitmiş, oradan hacca gitmiş, sonra da kendi memleketi olan Best'e geri dönmüştü. Memleketinde bir miktar malı mülkü kalmıştı, onları da sadaka olarak dağıtıp tüketti. Can çekişirken sancılanmaya başladı. Kendisine niçin bu sancılara sabredemeyip dayanmadığını sorduklarında şöyle cevap vermişti: "İleride büyük ve korkunç durumlarla karşılaşacağımı şimdiden görüyorum, o korkulu hallerden nasıl kurtulacağımı bilemiyorum!"

Bu senenin muharrem ayında seksenbeş yaşında vefat etti. Onun

vefat ettiği gecede bir kadın, ölmüş olan annesini rüyasında süslenmiş ve güzel elbiseler giyinmiş olarak görmüş ve annesine şöyle sormuş: "Anacığım, niçin bu kadar süslenmişsin?" Annesi ona şu cevabı vermiş: "Abdullah b. Muhammed adında Bestli zahid yanımıza geleceği için bayram hazırlığı içindeyiz." Yüce Allah ona rahmet etsin.

ALİ B. İSA B. UBEYDULLAH

Künyesi, Ebü'l-Hasan'dır. Nahivcidir. Rummanî adıyla meşhur olmuştur. İbn Düreyd'den rivayetlerde bulunmuştur. Nahiv, Arap dili ve edebiyatı, mantık ve kelimada deha idi. Büyük bir tefsiri vardır. Kadı İbn Maruf'un yanında şahidlik yapmış, İbn Maruf onun şahidliğini kabul etmişti. Tenuhî ile Cevherî kendisinden rivayetlerde bulunmuştur.

İbn Hallikan dedi ki: "Bu zata Rummanî adı verilmesinin sebebi ya nar (rumman) satmasından ötürüdür, ya da Vasit'taki Kasru'r-Rumman'dan geldiği içindir."

Ali b. İsa, bu senede seksensekiz yaşında vefat etti. Şaniziye mezarlığında Ebu Ali el-Farisî'nin mezarının yanına defnedildi.

MUHAMMED B. ABBAS B. AHMED B. KAZZAZ

Künyesi, Ebü'l-Hasan'dır. Yazar, muhaddis ve güvenilir bir ravidir.

Hatib Bağdadî dedi ki: "O sika bir ravi idi. Çok eser yazdı, kendi zamanında hiç kimsenin derleyemediği kadar eser derledi. Duyduğuma göre o 100 tefsir ve 100 de tarih yazmış ve onsekiz sandık dolusu kitap bırakmıştır ki, bunların çoğu kendi el yazması kitaplardır. Çalınanlar da hariç. Hafızası son derece sağlamdı. Yine de ezberlerini kitapla karşılaştıran bir cariyesi vardı." Yüce Allah ona rahmet etsin.

MUHAMMED B. İMRAN B. MUSA B. UBEYDULLAH

Künyesi Ebu Abdillah'tır. İbn Merzüban lakabıyla meşhur bir kaptıdır. Bağavî'den, İbn Düreyd'den ve diğerlerinden rivayetlerde bulundu. Seçkin sözlerin ve edebi eserlerin sahibidir. Güzel ilimlere dair eserler tasnif etti. "Kitabü Tafdilî'l-Kilâb alâ Kesirin Mimmen Le-bise's-Siyab" (Köpeklerin elbise giyen birçok kimselerden üstün olduğuna dair kitap) adlı eserin sahibidir.

Üstadları ve diğer kimseler onun meclisine katılırlar, geceyi onun evinde geçirirler, onun verdiği yataklarda uyurlar, ikram ettiği yemeği yerlerdi. Adüdü'd-Devle onun evinin önünden geçerken mutlaka

ona selam verir, öyle geçerdi ve içeriden çıkışına kadar kapısında beklerdi. Ebu Ali el-Farisi onun hakkında şöyle demiştir: "Muhammed b. İmran, dünyanın güzelliklerindendi."

Akikî, "O sika bir raviydi." demiş, buna karşı Ezherî ise: "O sika değildi." demiştir. İbnü'l-Cevzî ise onun hakkında şöyle bir ifade kullanmıştır: "Muhammed b. İmran, yalancılardan değildi. Ancak kendisinde Şiilik ve Mutezilik vardı. Hadis rivayet metodlarından sima' ile icazeti birbirine karıştırırdı." Muhammed b. İmran, seksen yaşını aşmış iken bu senede vefat etti. Yüce Allah ona rahmet etsin.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENBEŞİNCİ SENESİ

Bu senede Rüknu'd-Devle b. Büveyh'in oğlu, Kafi lakabını taşıyan Ebü'l-Abbas Ahmed b. İbrahim ed-Dabbi'yi, Sahib İsmail b. Abbad'ın vefatından sonra vezirliğe tayin etti. Bu, meşhur vezirlerdendi.

Bu senede Bahaüddeve, Kadı Abdülcebbar'ı tutukladı ve onu büyük bir para cezasına çarptırdı, müsadere edilen ve satılan malları arasında 1000 taylesan ve 1000 madeni elbise vardı.

Bu senede, bundan önceki ve sonraki senede Irak kafilesi haccetmedi. Mekke ve Medine'de Fatımiler adına hutbe okundu.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENBEŞİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

SAHİB B. ABBAD

İsmail b. Abbad b. Abbas b. Abbad b. Ahmed b. İdris et-Talekanî. Künyesi, Ebü'l-Kasım'dı. Kafi'l-Küfat lakabıyla meşhur bir vezirdi. Müeyyedü'd-Devle b. Rüknu'd-Devle b. Büveyh'in vezirliğini yaptı. İlim, fazilet, cömertlik, âlimlere ve yoksullara ihsanda bulunmak bakımından çok büyük bir şahsiyetti. Her sene ilim ehline harcanmak üzere Bağdat'a 5.000.000 dinar gönderirdi. Edebiyatta otoriteydi. Çeşitli ilimlere dair eserleri vardı. Çok miktarda kitap biriktirdi. Kütüphanesindeki kitaplar 400 deve ile taşınırdı. Büveyh oğullarının vezirlerinden onun kadar faziletli başka bir kimse yoktur. Büveyhoğulları devleti 120 sene birkaç ay müddetle yaşadı. Sahib b. Abbad, efendisi Müeyyedü'd-Devle ile onun oğlu Fahrü'd-Devle'nin hizmetinde bulunurken keskin zekası ve iyi idaresi sayesinde elli kale fethetti. Şer'i ilimleri sever, felsefeden ve ona benzer olan ilm-i kelamdan, bid'at ürünü görüşlerden hiç hoşlanmazdı. Bir defasında ishale yakalandı. Tuvalet her gittiğinde çıkarken oraya on dinar bırakırdı ki temizlikçiler bu hastalığından ötürü rahatsız olmasınlar. Bu para sayesinde-

dir ki temizlikçiler onun bu hastalığının uzun sürmesini istemişlerdi. Şifa bulduğunda evindeki bütün eşyaları yoksullara mübah kıldı. İsteyenin istediği eşyayı alıp götürmesine izin verdi. Evinde 50.000 dinar kadar değerinde eşya vardı.

Büyük üstadlardan, âli senetli hadisleri dinleyip rivayet etti. Bir zamanlar hadis yazdırmak için bir meclis düzenledi. İnsanlar gelerek hadis dinlediler ve yazdılar. Bu meclise önde gelen ümera da katılmıştı. Kendisi hadis dinleyip yazmak için gelen misafirlerin huzuruna çıktığında fakihlere özgü kisveyi giydi. Sultan adına yaptığı işlerde işlediği hatalardan ötürü tevbe edip artık Allah'a yönelmiş olduğuna cemaatı şahit tuttu. Yetişip kendini bildiği günden bugüne kadar babasının ve dedesinin bıraktıkları mirasla geçimini sağladığını halka anlattı. Ama sultanların işledikleri hatalardan ötürü kendisi pişmanlık duyup tevbe etmiş halde iken sultanların huzuruna girerdi. Kendi evinde tevbe yeri diye adlandırdığı bir odası vardı. Âlimler de onun sağlam bir şekilde tevbe ettiğine dair yazılı tanıklıkta bulundular. Hadis yazdırırken meclisine çok sayıda insanlar katılırdı. Kendisinden hadis dinleyip yazanlar arasında o gün Kadı Abdülcebbar el-Hemedanî ve benzeri büyükler, faziletli kimseler, önde gelen fıkıhçı ve muhaddisler de vardı. Kazvin kadısı ona çok kıymetli kitapları hediye olarak gönderdi. Bu hediyeleriyle birlikte şu şiiri de bir kağıda yazıp göndermişti:

"Amidi, Kafî'l-Küfat'ın (Sahib Abbad'ın) kulu ve kölesidir.

Çünkü o önde gelen kadıların en akıllısıdır.

Yüksek meclise kıymetli kitaplar ve güzelliklerle dolu eserlerle hizmet etti."

Bu hediyeler kendisine ulaştığında Sahib Abbad bunlardan sadece bir kitabı alıp kabul etti. Gerisini iade etti. Mektubunun altına da şu beyitleri yazdı:

"Gönderilen hediyeler arasında sadece bir kitabı kabul ettik. Gerisini aynen iade ettik.

Ben çok malları ganimet edinecek biri değilim.

Benim tabiatım "ver" demek değil, "al" demektir."

Bir defasında içki meclisinde oturdu. Saki ona bir kâse sundu. İçmek istediğinde hizmetçilerinden biri: "Elindeki şu şarap zehirlidir." dedi. O da: "Senin bu sözünü doğrulayacak bir şahit var mı?" diye sorunca hizmetçi: "Deneyebilirsin." diye cevap verdi. Kimin üzerinde bunu deneyebileceğini sorunca hizmetçi: "Saki üzerinde dene." diye

karşılık verdi. Sahib Abbad: "Yazıklar olsun sana, ben böyle bir şeyi helal görmüyorum. Saki üzerinde bunu denemek caiz olmaz." dedi. Hizmetçi: "Öyleyse bir tavuk üzerinde dene." diye karşılık verince Sahib Abbad: "Hayır, hayvana işkence yapmak da caiz olmaz." dedi. Sonra bardakta bulunan içkinin yere dökülmesini emretti ve sakiye: "Bugünden sonra konağıma girme!" dedi, ama ona yaptığı yardımları da kesmedi.

Vezir Ebü'l-Feth İbn Zilkifayeteyn onun aleyhinde girişimlerde bulundu. Nihayet Müeyyedü'd-Devle onu vezirlikten azletti. Ebü'l-Feth de hemen onun yerine geçti. Bu bir süre böyle devam etti. Bir gece arkadaşları Ebü'l-Feth'in meclisinde toplanıp eğlenmekte iken o, sevincinin doruğuna ulaşmıştı. Meclisinde her türlü lezzet ve zevk onun için hazırlanmıştı. Bazı beyitler nazmetti. Şarkıcılar o yazdığı beyitleri kendisine okudular. Çok sevindi. Neşelendi ve kendinden geçti. Beyitler şunlardı:

"İlahımıza dua ettim, yüce şahsiyetlere çağrıda bulundum. Onlar bu duama ve çağrıma icabet ettiklerinde kadehi istedim.

Ve gençliğimin en güçlü demlerinde "İşte bu sevinmek anı ve zamanıdır" dedim.

Kişi kendi arzu ve emellerine kavuşunca;
Artık onun gideceği başka bir yol kalmaz."

Bundan sonra arkadaşlarına: "Yarın sabah yine içki içmeye yanına gelin." dedi. Kalkıp yatak odasına geçti, sabah olmadan Müeyyedü'd-Devle onu tutukladı, evindeki bütün mal ve eşyaları müsadere etti. Ebü'l-Feth'e, insanlara ibret olacak muamelede bulundu ve Sahib b. Abbad'ı, vezirliğe yeniden atadı.

İbnü'l-Cevzî'nin anlattığına göre Sahib b. Abbad can çekişirken hükümdar Fahrü'd-Devle b. Müeyyedü'd-Devle, bazı hususlarda kendisinin tavsiyelerini almak üzere onu ziyarete geldi. Sahib b. Abbad ona şu tavsiyeleri verdi:

"Yaptığım işleri aynı şekilde devam ettirmeni, hiçbir değişikliğe gitmemeni sana tavsiye ediyorum. Eğer benim yaptığım işleri aynıyla devam ettirecek olursan bu işler baştan sona sana nisbet edilir, ama değiştirecek olursan önceki iyilikler sana değil de bana nisbet edilir. Ama iyiliklerin hep sana nisbet edilmesini arzuluyorum. Her ne kadar bunları sana öneren ben isem de bu iyiliklerin sana mal edilmesini istiyorum."

Bu sözleri Fahrü'd-Devle'nin hoşuna gitti ve Sahib b. Abbad'ın tavsiyelerine uydu. Sahib b. Abbad, bu senenin safer ayının bitimine altı gün kala, cuma günü, yatsı vaktinde vefat etti.

İbn Hallikan dedi ki: "Kendisi, 'Sahib' ünvanını alan ilk vezirdir. Ondan sonraki vezirlere de bu ünvan verildi. Ebü'l-Fadl b. Amid'le çokça arkadaşlık ettiğinden ötürü ona bu ad verildi ve vezirliği boyunca bu ünvanı kullandı."

"en-Naci" adlı kitabında Sabîi dedi ki: "Ona, Sahib ünvanını takan kişi Müeyyedü'd-Devle'dir. Çünkü o küçük yaştan beri onun arkadaşı (sahibi) idi. O zamandan beri ona sahip ünvanını takardı. Hükümdarlığa geçtiğinde onu vezirliğe tayin etti ve yine bu adını kullandı. Bu ad böylece kullanılmaya devam etti ve bu adla meşhur oldu. Kendisinden sonraki vezirlerde de bu ünvan verildi"

Bundan sonra İbn Hallikan, Sahib b. Abbad'ın iyilik, fazilet ve üstünlüklerinden bir nebzecek nakletmiş, insanların onu övdüklerini söylemiş ve onun birçok eserlerini saymıştır. Eserleri arasında "el-Muhit fi'l-Luğa" adlı yedi ciltlik bir kitap vardır ki, lügatların çoğunu ihtiva eder. İbn Hallikan, onun şarapla ilgili bazı şiirlerini de nakletmiştir:

"Cam kâse inceldi, şarap berraklaştı;
İkisi birbirine benzediler, işler karıştı.
Sanki bu şaraptır, cam kâse değildir.
Sanki bu da cam kâsedir, içinde şarap yoktur."

İbn Hallikan dedi ki: "Sahib b. Abbad, bu senede altmış yaşına yaklaşmış iken Rey şehrinde vefat etti. Cenazesi İsfahan'a taşındı. Allah ona rahmet etsin."

HASAN B HAMİD

Künyesi, Ebu Muhammed'di. Edebiyatçıydı, şairdi. Yüksek hasletleri çok olan cevval bir kimseydi. Ali b. Muhammed b. Said el-Musili'den rivayetlerde bulundu. Surî de kendisinden rivayetlerde bulundu. Doğru sözlü ve samimi bir kimseydi. Bağdat'a gelişinde Mütenebbî onu evinde misafir etmiş, iyilik ve ihsanda bulunmuş. Öyle ki, Mütenebbî ona: "Eğer tacir bir büyücü olsaydım seni överdim." demişti. Ebu Muhammed (Hasan b. Hamid) usta bir şairdi. Onun güzel şiirlerinden biri şudur:

"Kesadı, revacı beklemeksizin yükseklikleri içtim param çoğaldığında eksilttim.

Ben kazanç sahiplerinden değilim, param her çoğaldığında mutlaka harcadım."

VAİZ İBN ŞAHİN

Ömer b. Ahmed b. Osman b. Muhammed b. Eyyüb b. Zazan. Künyesi, Ebu Hafs'tır. Bu künyesi ile meşhur olan bir vaizdir. Çok hadis dinledi. Bağendî'den, Ebu Bekir b. Ebi Davud'dan, Bağavî'den, İbn Said'den ve başka bazı üstadlardan hadis dinleyip rivayet etti. Güvenilir ve sika bir ravi idi. Bağdat'ın doğu yakasında yaşıyordu. Birçok eseri vardır. Anlatıldığına göre o, 330 kitap tasnif etmiştir. Bu eserleri arasında 1.000 cüzlük bir tefsiri, 1.500 cüzlük bir hadis müsnedi, 150 cüzlük bir tarihi, 100 cüzlük bir zühd kitabı vardır. Bu senenin zilhicce ayında doksan yaşında yaklaşmış iken vefat etti. Allah rahmet etsin.

HAFİZ DAREKUTNÎ

Ali b. Ömer b. Ahmed b. Mehdi b. Mesud b. Dinar b. Abdillâh. Büyük hadis hafızı ve bu mesleğin üstadı idi.

Kendisinden kısa bir süre öncesine ve ondan da zamanımıza kadar böyle büyük bir hadis hafızı yoktur. Birçok üstadlardan hadis dinleyerek derledi, kitaplar tasnif etti, telif etti; güzel ve faydalı eserler meydana getirdi. Hadisleri ve hadis ricalini iyice gözden geçirdi. İletlerini araştırdı, tenkidini yaptı.

İtikadı sağlam bir kimseydi. Zamanının nadir insanlarındandı. Nev'i şahsına münhasır bir kimseydi. Hadis ricalinin adları, hadis rivayet sanatı, illet, cerh, ta'dil, güzel eser tasnif etme, telif etme, geniş rivayet ve dirayete de tam muttali olmak hususunda zamanının imamı ve önderiydi.

Kendi alanında en güzel eserlerden biri olan meşhur kitabı vardır. Onun gibisi daha önce yazılmamıştır. Ancak onun ilim deryasından istifade eden, onun gibi çalışan kimseler, o kitabın şekline benzer kitaplar meydana getirebilirler.

Hafız Darekutnî'nin "el-İlel" adlı kitabı vardır. Bu kitabında neyin doğru neyin yanlış, neyin sevap neyin fasit, neyin muttasıl neyin mürsel, neyin münkati neyin mu'dal olduğunu açıklamıştır. Onun "el-İfrad" adlı kitabı da vardır ki; bırakın onun gibisini telif etmeyi, ancak sahalarında bir ve tek olan eleştirici, otoriter hadis imamları ancak onu anlayabilirler. Onun daha başka eserleri de vardır ki, bu eserleri gerdanlıklara takılan zinetler gibidir.

Küçüklüğünden beri göz kamaştıran bir hafızaya, delici bir zekaya, denizi andıran bir bilgi birikimine sahip olmakla nitelenirdi. Bir defasında halka hadis yazdıran İsmail es-Seffar'ın meclisine katıldı. Kendisi de bir hadis cüzünü istinsah ediyordu. O mecliste bulunan

hadisçilerden biri ona: "Sen kitap istinsahı yapıyorsun, şu anda hadis dinlemen sağlıklı olamaz." deyince Darekutnî ona: "Benim yazdırılan hadisleri anlamam, senin anlamandan daha güzel ve daha sağlamdır." dedi. Sonra o adam Darekutnî'ye: "Şu mecliste bu üstadın yazdığını hadisleri ezbere okuyalım mı?" diye sordu. Darekutnî şu karşılığı verdi: "Üstad, şu ana kadar onsekiz hadis yazdırdı. Bunlardan ilki falan ve falan tarikiyle rivayet edilen hadisti."

Bundan sonra Darekutnî, orada yazdırılan onsekiz hadisi, eksiksiz olarak senet ve lafızlarıyla okudu. O mecliste bulunan insanlar da buna hayret ettiler.

Hakim Ebu Abdullah en-Nisaburî: "Darekutnî gibi biri görülmemiştir." dedi.

İbnü'l-Cevzî de şöyle demiştir: "Hadis bilgisi, karaat ilmi, nahiv, fıkıh, şiir, adalet, inanç sağlamlığı, imamlık gibi hasletleri şahsında toplamıştı."

Bu senenin zilkade ayının yedisinde salı günü yetmişyedi yaşından iki gün daha fazla yaşamış iken vefat etti. Ertesi gün Maruf el-Kerhî mezarlığına defnedildi. Allah rahmet etsin.

İbn Hallikan dedi ki: "Darekutnî Mısır'a göçtü, orada Kâfur el-İhşidî'nin veziri Ebü'l-Fadl Cafer b. Hunzabe ve Hafız Abdülganî -Müsned'ini tamamlaması için- kendisine yardım ettiler. Ayrıca Ebü'l-Fadl Cafer çok ikramda bulundu. Böylece büyük bir servete sahip oldu.

Darekutnî adı, Bağdat'ın büyük bir mahalesi olan Darü'l-Kutn'dan gelmektedir. (Hafız Darekutnî orada yaşardı.)

Abdülganî b. Said ed-Darîr dedi ki: "Hadis sahasında kendi zamanında Ali b. el-Medinî, kendi zamanında Musa b. Harun ve yine kendi zamanında Darekutnî gibi otoriter olarak konuşan başka kimseler görülmemiştir."

Darekutnî'nin kendisine sordular: "Kendin gibi birini görebildin mi?" Şöyle cevap verdi: "Bir tek ilim sahasında kendimden daha üstün birini görmüşümdür, ama benim vakıf olduğum birkaç ilim sahasında benden daha bilgili ve üstün birini görmedim."

Hatib Bağdadî, Emir Ebu Nasr Hibetullah b. Makula'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Rüyada Ebü'l-Hasan ed-Darekutnî'nin halini ve ahiretteki akibetini sordum. Bana şu cevap verildi: "Ona cennette de imam deniliyor ve bu adla çağrılıyor."

ABBAD B. ABBAS B. ABBAD

Künyesi, Ebü'l-Hasan et-Talekanî'dir. Geçen sayfalarda kendisinden bahsedilen vezir İsmail b. Abbad'ın babasıdır. Ebu Halife Fadl b. Habbab'tan ve diğer Bağdatlı, İsfahanlı, Razhlardan hadis dinledi,

oğlu vezir Ebü'l-Fadl el-Kasım ve Ebu Bekir b. Merdeveyh de kendisinden hadis rivayet ettiler. Abbad'ın ahkâmü'l-Kur'ân'a dair kitabı vardır. Kendisi ve oğlu bu senede vefat ettiler. Allah rahmet etsin.

UKAYL B. MUHAMMED B. ABDÜLVAHİD

Ebü'l-Hasan el-Ahnef el-Ekberî. Meşhur şairdir. Bir divanı vardır. Eşsiz güzelliktedir, İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam adlı eserinde onun güzel şiirlerinden şunu nakletmiştir:

"Kınayıcının kınaması benim için ölümden de zordur.

Kınayıcının kınamasından daha zor olan şey, yanıma gelmiş iken dostun benden yüz çevirip gitmesidir.

Bu ikisinden de zor olan şey, alçaklardan nevale istemektir."

Şu şiir de Akil b. Muhammed'e aittir:

"Uzun süren kederden kurtulup izzet ve rahathğı isteyen kişi,

İnsanlardan ayrılp yalnız yaşasın ve az şeye razı olsun.

Az şeyi kendine yeterli görsün.

Akıllılık da, fazla şeyleri terketmektir. Bunu böyle görsün.

Yalnızlık hastalığını güzel bir sabırla tedavi etsin.

Yaşadığı sürece dedikodular hususunda kimseyle tartışmasın, dedikodulara da katılmasın.

Susmayı tercih etsin, çünkü susmak, akılları süsleyen bir şeydir.

Büyüklenmeyi kibirli kimselere bıraksın, kendisi şöhretten uzak, kendi halinde yaşamaya razı olsun.

Bu nasıl bir hayattır ki;

Alçakça bir halde kişi sabahlıyor.

Düşmanın hücumu bir tarafta, cahillerle işi idare ile geçiştirmek başka bir tarafta.

Dostlardan sıkıntı ve hastalıklar geliyor.

Öte yandan bıkkınlık ve usanç meyveleri devşiriliyor.

Kötü zarlardan sakınmak gerekiyor.

Bir yandan da kınayıcılar kınıyor.

Düşmanların kahrı çekiliyor.

Ağır sıkıntılar altına giriliyor.

Her ne yoldan ne olursa olsun insanları tanıdığımı öf diyorum.

Sonuç olarak diyorum ki:

Cimriden cömertlik ve müsamaha beklenmez.

Şayet ondan cömertlik görülürse bu, çok kalın ve rahatlatıcı bir gölge olur."

MUHAMMED B. ABDULLAH B. SEKRE

Ebü'l-Hüseyn el-Haşimî. Ali b. Mehdi'nin oğullarındandır. Zarif ve şakacı şairlerdendir. Haşimîlerin nakipliğine vekalet ediyordu. Ali adında bir erkek ve Aize adında bir kadın huzuruna gelerek davalastılar. Dava konusu bir deve idi. Muhammed b. Abdullah onlara şu cevabı verdi: "İşin sonu hileye varmasın diye ben bu mesele hakkında hüküm vermeyeceğim." Onun şiirlerinden örnekler sunalım:

"Bir insan suretindedir, ona dört şeyi sıfat olarak verdim ki bunlar başkalarında bir arada bulunmazlar:

Yüzü dolunaydır, şakaklarından misk kokusu saçılıyor.

Tükürüğü şaraptır, gerdanı ise kar gibi beyazdır."

Muhammed b. Abdullah hamama gitmişti. Ayakkabıları çalındı, yalınayak evine döndü ve şöyle dedi:

"Kokusu ve sıcaklığı her ne kadar çok fazlaysa da İbn Musa'nın hamamını sana şikayet edip yeriyorum.

Hırsızlar orada çoğaldılar. Öyle ki, orada dolaşan kimseler ve yıkananlar ya ayakkabılarını kaybedip yalınayak kalırlar, ya da elbiselerini kaybedip çıplak kalırlar.

Ben orada elbisemi kaybetmedim, ama Muhammed olarak hama-
ma girdim, beşer olarak çıktım."

YUSUF B. ÖMER B. MESRUR

Künyesi Ebü'l-Feth el-Kavvas'tır. Bağavî'den, İbn Ebi Davud'dan, İbn Said'den ve diğerlerinden hadis dinleyip rivayet etti. Hallal, Eş'arî, Bağdadî, Tenuhî ve diğerleri de kendisinden rivayetlerde bulundular. Sika ve sebatkar bir ravi idi. Abdallardan sayılırdı.

Darekutnî dedi ki: "Küçük yaştayken de onun vesilesiyle uğur ve bereket arardık."

Yusuf b. Ömer, bu senenin rebiyülahir ayının bitimine üç gün kala seksenbeş yaşında vefat etti. Babı Harb mezarlığına defnedildi.

YUSUF B. EBİ SAİD

Yusuf b. Ebi Said es-Sayrafi. Künyesi, Ebu Muhammed'dir. Nahirî âlimiydi, babasının Sibeveyhî'nin kitabı üzerine yaptığı şerhi tamamladı. İlim ve diyanette merci idi, kendisine başvurulurdu. Bu senenin rebiyülevvel ayında ellibeş yaşında vefat etti.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENALTINCI SENESİ

Bu senenin muharrem ayında Basralılar eski bir mezarı açtılar. Mezarda elbisesi ve kılıcı ile taptaze bir ölü gördüler. Bu cesedin Zübeyr b. Avvam'a ait olduğunu zannedip çıkardılar. Kefenleyip yenden defnettiler. Mezarının yanında bir mescit inşa ettiler. Burası için çok vakıflar tesis edildi. Türbenin içi serildi, aydınlatıldı. Hizmetçi ve kayyumlar tayin edildi.

Bu senede Hakim el-Ubeydî, babası Aziz b. Muiz el-Fatımî'den sonra Mısır diyarına hakim oldu, ama o zaman kendisi oniki yaşından altı ay almıştı. Memleketi, hadim Ercuvan ile devlet sekreteri Hasan b. Ammar idare ettiler. Hakim biraz daha büyüyip idareye hakim olunca bu ikisini öldürdü, yerlerine başkalarını tayin etti. Sonra birkaç kişiyi daha öldürdü. Nihayet otoriteyi ele geçirdi. Nitekim bu hususu ileride de anlatacağız.

Bu senede Mısırlılar tarafından tayin edilen hac emiri insanlara haccettirdi ve onlar adına hutbe okundu.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENALTINCI SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

AHMED B. İBRAHİM

Ahmed b. İbrahim b. Muhammed b. Yahya b. Şahreveyh Ebu Hamid b. İshak el-Müzekki en-Nisaburî. Asam'dan ve onun sınıfındaki kimselerden hadis dinledi. Küçüklüğünden beri çok ibadet ederdi. Ömründe yirmidokuz sene peşpeşe aralıksız oruç tuttu. Hakim dedi ki: "Bence melekler onun aleyhinde defterine hiçbir günah yazmamışlardır."

Bu senenin şaban ayında altmışüç yaşında vefat etti.

EBU TALİB EL-MEKKÎ

"Kûtü'l-Kulüb" adlı kitabın sahibidir. Asıl adı Muhammed b. Ali b. Atiye Ebu Talib el-Mekkî'dir. İnsanlara dinin hükümlerini hatırlatan bir vaizdi. Zahid, kendini ibadete veren, salih bir adamdı. Çok kimselerden hadis dinleyip rivayet etti. Atabekî dedi ki: "Ebu Talib, salih bir kimse olup kendini ibadete vermişti. Kûtü'l-Kulüb adını verdiği bir kitap tasnif etti. Bu kitabında aslı olmayan hadisler nakletti. Bağdat Camii'nde insanlara vaaz verirdi."

İbnü'l-Cevzî'nin anlattığına göre; Ebu Talib aslen Cebellidir, ama Mekke'de yetişmiş, sonra babası Ebü'l-Hasan b. Salim vefat edince

Basra'ya gelmiş, daha sonra da Bağdat'a gitmiştir. İnsanlar etrafında toplanmışlar, kendisinin vaaz vermesi için bir meclis düzenlemişlerdi. Bir konuşmasında hata yapmış ve insanların kendisini terketmelerine neden olmuştu. Konuşmasında şöyle demişti: "Mahluklara yaraticıdan daha zararlı biri yoktur." Böyle demesi üzerine insanlar onu terketmiş, bid'atçı olduğunu söylemişlerdi. Kendisi de artık halka vaz vermekten vazgeçmişti.

Ebu Talib, semai mübah sayardı. Bundan ötürü Abdüssamed b. Ali onun aleyhinde bulunmuş, yanına gitmiş, bu görüşünden ötürü onu kınamış ama Ebu Talib ona şu şiiri okumuştur:

"Ey gece; sende yorucu şeyler ne kadar çoktur.

Ey sabah, keşke yaklaşmasan."

Abdüssamed öfkelenerek yanından çıkıp gitmişti.

Ebü'l-Kasım b. Serat dedi ki: "Ölmek üzere iken şeyhimiz Ebu Talib el-Mekkî'nin yanına gittim. Kendisine şöyle dedim:

— Bana vasiyette bulun.

— Eğer son nefesimde durumum hayırla neticelenirse cenazemin üzerine badem ve şeker saç.

— Durumunun hayırla neticelendiğini nasıl anlayacağım?

— Yanımda otursun, seninle el ele tutuşuruz, eğer elim elinde iken ruhumu teslim edersem, bilesin ki durumum hayırla neticelenmiştir.

Bu dediğini yaptım. Vefat anı yaklaşınca elimi şiddetle sıktı ve öylece ruhunu teslim etti. Cenazesi kaldırıldığında naaşının üzerine badem ve şeker saçtım."

İbnü'l-Cevzî dedi ki: "Ebu Talib, bu senenin cemaziyelahir ayında vefat etti, mezarı Rusafe Camii'nin avlusundadır."

MISIR HÜKÜMDARI AZİZ

Nizar b. Muiz Maad Ebi Temim. Nizar, Ebu Mansur künyesini, Aziz lakabını taşırdı. Kırkiki yaşında vefat etti. Babasından sonra yirmibir sene beş ay on gün süreyle hükümdarlık yaptı. Kendisinden sonra da; -Allah kahretsin- oğlu Hakim, yönetimin başına geçti. Sappık, saptırıcı, zındık Hakimiye fırkasının kendisine nisbet edildiği kişi işte bu Hakim'dir. Dürzilerden olup Hestker'in tabileri olan Vadi't-Teym ahalisi de ona nisbet edilirler. Hestker, Hakim'in kölesiydi. Hakim onu Vadi't-Teym ahalisine göndermiş, o da o ahaliyi yalın bir küfre davet etmiş, ahali onun bu davetine icabet etmişti. Allah'ın laneti hepsinin üzerine olsun. Aziz'e gelince; o, İsa b. Nastoros adında bir Hristiyanı ve Mişa adında bir Yahudiye vezirliklere atadı. O zamanda bu vezirler sayesinde Hristiyan ve Yahudiler, Müslümanlar

karşısında güçlendiler. Öyle ki kadının biri bir ihtiyacı hususunda Aziz'e şöyle bir mektup yazmıştı:

"İsa b. Nastoros vasıtasıyla Hristiyanları ve Mişa vasıtasıyla da Yahudileri güçlendirip bu iki vezir sebebiyle Müslümanları zillete düşüren ey emir! Benim bu sıkıntımı ve uğradığım haksızlığı ortadan kaldır."

İşte o zaman Aziz, o iki veziri tutukladı. Hristiyanlardan da 300.000 dinar para cezası tahsil etti.

Bu senede Adü'd-Devle'nin kızı ve halife Tai'in zevcesi vefat etti. Terekese, kardeşinin oğlu Bahaü'd-Devle'ye gönderildi. Terekede çok miktarda mücevher vardı. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENİYEDİNCİ SENESİ

Bu senede Fahrü'd-Devle Ebü'l-Hasan Ali b. Rüknu'd-Devle b. Büveyh vefat etti. Yerine dört yaşındaki oğlu Rüstem hükümdarlığa geçirildi. Ancak oğlunun yaşı küçük olduğundan ötürü memleket idaresini Fahrü'd-Devle'nin has adamları yürüttüler.

Bu senede vefat eden meşhur şahsiyetler arasında lügatçı Ebu Ahmed el-Askerî de bulunmaktadır.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENİYEDİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

HASAN B. UBEYDULLAH

Hasan b. Ubeydullah b. Said b. Ahmed el-Askerî. Lügatçıydı, kendi branşında ve hazırladığı eserlerde allame idi. Lügat alanında faydalı eserler verdi. Anlatıldığına göre, Mutezile mezhebine eğilimi vardı. Sahib b. Abbad ve Fahrü'd-Devle onun bulunduğu beldeye geldiklerinde kendisi çok yaşlanmıştı. Sahib, ona şu beyitlerin yazılı olduğu bir mektup gönderdi:

"Bizi ziyarete yanaşmadığınız ve "Artık zayıfladık, yalnız başımıza gelemeyiz" dediğiniz zamanda biz,

Uzak diyarlardan sizi ziyarete geldik.

İçinde bakireler ve bekaretini kaybetmiş olan kadınların bulunduğu nice menzillerimiz vardır.

Soruyoruz size, bizi ağırlayacak yeriniz var mıdır?

Uzunca bir süre kaldığımız halde bizden usanmayacağınız ve uyuklayarak bıkkınlık göstermeyeceği bir eviniz var mıdır?

İbn Reşid'in kızını tekeffül ettim. Sanki o beni kendisine benzet-

meye ve beni sıkıntılı hale koymaya kasdetmiştir.

Akıllıca bir işe niyetlendim ama buna güç yetiremiyorum.

Kervan ile hareketin arasına engel olmuştur."

Bu mektubu okuduktan sonra Hasan b. Ubeydullah, katırına zorlukla bindi ve Sahib b. Abbad'ın bulunduğu yere gitti. Onu kendi çadırında vezirlik işleriyle meşgul halde gördü. Bir tepeye çıktı, sonra olanca sesiyle şöyle bağırdı:

"Güzel kokular saçan çadırın bana kapalı olduğunu görüyorum.

Uzun süreden beri o kapının kilidini açamadım.

Sanki arası, arzedilen bir firdevs cennetidir.

Ama benim temiz bir amelim yok ki oraya girebileyim."

Sahib onu duyunca: "Ey Ebu Ahmed! Bu cennete girebilirsin. Çünkü senin daha önce işlediğin temiz amellerin vardır." dedi. Hasan b. Ubeydullah çadıra girdiğinde Sahib ona ihsanda bulundu.

Hasan b. Ubeydullah, bu senenin terviye (8 zilhicce) gününde vefat etti.

İbn Hallikan dedi ki: "Hasan b. Ubeydullah, hicri 293. senenin şevval ayının onaltısında perşembe günü doğmuş ve hicretin 382. senesinin zilhicce ayının yedisinde cuma günü vefat etmiştir."

ABDULLAH B. MUHAMMED B. ABDULLAH

Abdullah b. Muhammed b. Abdullah b. İbrahim b. Ubeydullah b. Ziyad b. Mehram. Künyesi Ebü'l-Kasım'dı. Şairdi İbn Sellac diye tanınır, çünkü dedesi halifelerden birine kar hediye etmiş, o halifenin nezdinde itibar sahibi olmuş ve karcı anlamına gelen Sellac adıyla meşhur olmuştu.

Sözünü ettiğimiz Ebü'l-Kasım Abdullah b. Muhammed, Bağavî'den ve İbn Said ile Ebu Davud'dan hadis dinledi. Tenuhî, Ezherî, Akikî ve diğer hadis hafızlarından rivayetlerde bulundu.

İbnü'l-Cevzî dedi ki: "Aralarında Darekutnî'nin de bulunduğu bazı muhaddisler onu itham etmişler ve onun senetler terkib edip kişiler adına hadis uydurduğunu söylemişlerdir."

Abdullah b. Muhammed, bu senenin rebiyülevvel ayında ani bir ölümle vefat etti.

İBN ZEVLAK

Hasan b. İbrahim b. Hüseyin b. Hasan b. Ali b. Huld b. Raşid b.

Ubeydullah b. Süleyman b. Zevlak. Künyesi, Ebu Muhammed el-Mısri'dir. Hadis hafızıdır. Mısır kadılarıyla ilgili, Ebu Ömer Muhammed b. Yusuf b. Yakub el-Kindî'nin kitabının zeyli olarak bir kitap tasnif etti. Bu eserini hicretin 246. senesine kadar tamamladı. İbn Zevlak, Kadı Bekkar'ın eserine de bir zeyl yazdı ve bunu hicretin 386. senesine kadar tamamladı ki bu zaman Muhammed b. Numan'ın zamanıydı. Bu zat Fatımîlerin kadısı idi. "el-Belağ" adlı eserin musannifidir. Bu eserinde Kadı Bakillanî'ye reddiyelerde bulunmuştu. O, Abdülaziz b. Numan'ın kardeşidir. Doğrusunu Allah bilir.

İbn Zevlak, bu senenin zilkade ayının sonlarında seksenbir yaşında vefat etti.

İBN BATTE UBEYDULLAH B. MUHAMMED

İbn Batte Ubeydullah b. Muhammed b. Himran. Künyesi Ebu Abdillâh el-Akberî'dir. İbn Batte namıyla meşhur olmuştur. Hanbeli âlimlerindendir. Çeşitli ilimlere dair yüklü bilgilerle mücehhez birçok eserin sahibidir. Bağavî'den, Ebu Bekir en-Nisaburî'den, İbn Said'den ve çeşitli memleketlerdeki birçok âlimden hadis dinledi. Aralarında bulunduğu bir hadis hafızları topluluğu da kendisinden rivayetlerde bulundular. Birçok imam onu övdü. İyiliği emredip kötülüğü yasaklayan kimselerdendi.

Adamın biri rüyada Rasûlullah (s.a.v.)'ı görmüş ve şöyle demiş:

— Ey Allah'ın Rasûlu, mezhepleri karıştırdım. Hangisine gireceğimi bilemez hale geldim ne yapayım?

— Ebu Abdillâh İbn Batte'nin yoluna koyul!

Sabah olunca adam bu rüyasını kendisine müjdelemek için İbn Batte'nin yanına gitti. İbn Batte, adamı görünce gülümseyerek daha adam konuşmadan kendisine üç kez: "Rasûlullah (s.a.v.) doğru söylemiştir." dedi.

Hatib Bağdadî, İbn Burhan el-Luğavî adıyla meşhur üstadı Abdülvahid b. Ali el-Esedî'nin İbn Batte'yi eleştiren ve onu cerheden bazı sözleri nedeniyle kendisi de İbn Batte'yi eleştirmiş, onun aleyhinde konuşmuştur. Öte yandan İbn Cevzî de İbn Batte'yi savunmak için bazı üstadlarına dayanarak Hatib Bağdadî'nin eleştirisini yapmıştır. İbn Ebi'l-Vefa b. Ukayl'in ifadesine göre İbn Burhan, Mürcie'den ve Mutezile'den biridir. Ona göre kafirler Cehennem'de ebedi kalmayacaklardır. Mürcie ve Mutezile mezhebinin mensupları böyle demişlerdir. Ancak bu görüşlerine sebep olan husus şudur: Cehennem'de ebedi kalmanın manası azablandırmak değil, intikam almak olur. Bunun ise ilahi adaletle uyuşan bir anlamı yoktur. Kaldı ki Cenâb-ı Allah; kendisinin bağışlayıcı, esirgeyici ve merhamet edenlerin en fazla

merhamet edeni olduğunu söylemiştir. Bundan sonra İbn Ukayl b. Burhan'a reddiyelerde bulunmaya başladı.

İbnü'l-Cevzî dedi ki: "Böyle birini cerhetmek nasıl kabul edilebilir?" Böyle dedikten sonra İbnü'l-Cevzî, senediyle birlikte İbn Batte'den rivayette bulunarak onun Mucem'i, Bağavî'den duyduğunu söylemiş, ayrıca ispat edenin inkar edene nispetle öncelikli olduğunu bildirmiştir.

Hatib Bağdadî dedi ki: Abdülvahid b. Burhan İbn Batte tariki ile Enes'ten rivayet etti ki; Rasûlullah (s.â.v.) şöyle buyurmuştur:

"İlim talep etmek her müslümana farzdır."

Hatib dedi ki: «Bu, İmam Malik'in rivayet ettiği hadise göre batıldır ve İbn Batte'ye nisbet edilir.»

İbnü'l-Cevzî dedi ki: «Buna iki vecihle cevap verilebilir: Birincisi şu ki; bu hadis İbn Burhan'ın el yazısı ile görülmüştür. el-Kıdh adlı eserde Hatib der ki: "Kendisi başlangıçta üstadım olan İbn Batte'den ilim öğrenmiştir."

İkinci veche göre; İbn Burhan, icmaa muhalif şekilde eleştiride bulunmuş ve İbn Batte'yi tenkid etmiştir. Büyük âlimlerden nakledildiğine göre salih ve duası müstecap olan bir kimse hakkında eleştiride bulunmak nasıl kabul edilebilir? Hevesimize esir olmaktan Allah'a sığınırız.»

ALİ B. ABDÜLAZİZ B. MÜDRİK

Künyesi Ebü'l-Hasan el-Berdaî'dir. Ebu Hatim'den ve diğerlerinden rivayetlerde bulundu. Büyük serveti vardı, ama dünyayı terketti, ahirete yöneldi. Mescidde itikafa girdi. Çok namaz kılan ve ibadet eden bir kimseydi.

FAHRÜ'D-DEVLE B. BÜVEYH

Fahrü'd-Devle b. Büveyh Ali b. Rüknu'd-Devle Ebu Ali Hasan b. Büveyh ed-Deylemî. Rey şehrine ve oraya bağlı mıntikalara hakim oldu. Kardeşi Müeyyedü'd-Devle vefat ettiğinde vezir İbn Abbad ona mektup yazarak idare merkezine çabucak gelmesini istedi. O da oraya hemen gitti. Vezir İbn Abbad, kardeşinin vefatından sonra onu hemen hükümdarlığa geçirdi. Fahrü'd-Devle de İbn Abbad'ı vezirlikte bıraktı.

Fahrü'd-Devle, kırkaltı yaşında vefat etti. Bu ömrünün onüç sene on ay yedi gününü hükümdarlıkta geçirdi. Büyük bir servet bıraktı. Altınlar 3.000.000 dinara yakındı. Bıraktığı mücevherler 15.000 parça kadardı ve değeri 3.000.000 altın dinara yakındı. Ayrıca 1.000.000

dinar ağırlığında altın kaplar, 3.000.000 dirhem ağırlığında gümüş kaplar, 3.000 yük kumaş ve elbise, 1.000 yük ağırlığında silah, 1.500 yük ağırlığında halı ve mefruşat ve de sayılamayacak derecede hükümdarlara layık çeşitli eşyalar bıraktı.

Bununla beraber öldüğü gece malını elde edemediler. Kefenini dahi ancak mescitte mücavir olarak bulunan bir adamın elbisesinden kesip biçerek hazırladılar. Onu bir tarafa bırakıp yeni hükümdarı işbaşına geçirmekle meşgul oldular. Nihayet kendisinden sonra oğlu Rüstem hükümdarlığa geçti. Bu arada onun cenazesi kokuştu. Kimse onun yanına artık yaklaşamadı. Onu iplerle bağlayıp kalenin merdivenlerinden sürüdüler. Böylece vücudu paramparça oldu. Bu da onun için tam bir ceza idi.

VAİZ İBN SEMUN

Muhammed b. Ahmed b. İsmail Ebu Hüseyin b. Semun. Salih ve âlimlerden biri olup vaizlik yapardı. Kendisine; hikmetle konuşan adam denilirdi. Ebu Bekir b. Davud'dan ve onun tabakasındaki kim-selerden rivayetlerde bulundu. Vaaz ve muamelat hususunda derin vukufu vardı. Keramet ve keşifleri görülmüştür.

Bir gün minberde vaaz verirken alt tarafta Ebü'l-Feth b. Kavvas bulunuyordu ki, o da meşhur salih insanlardandı. Ebü'l-Feth bir ara uyuklayınca İbn Semun vaazına ara verdi. Nihayet Ebü'l-Feth uyan-dı, uyandığında İbn Semun ona şöyle sordu:

— Rüyanda Rasûlullah (s.a.v.) mi gördün?

— Evet.

— İşte ben de seni uykundan uyandırmamak için konuşmama ara verdim.

Bir adamın kızı hastalanmıştı, ölmek üzereydi. Rüyada Rasûlul-lah (s.a.v.)'ı gördü. Rasûlullah (s.a.v.) ona şöyle dedi: "İbn Semun'un yanına git, evine gelsin, kızın için dua etsin. Allah'ın izniyle kızın şifa bulacaktır."

Sabah olunca adam, İbn Semun'un evine gitti. İbn Semun onu gör-rür görmez ayağa kalktı. Elbiselerini giydi ve onunla birlikte evden dışarı çıktı. Adam onun vaaz meclisine gitmekte olduğunu sanıyordu. Kendi kendine: "Bu davetimi yoldayken kendisine söylerim, evime gelmesini söylerim." diyordu. İbn Semun, adamın evinin önünden ge-çerken kapıyı açıp içeri girdi. Hasta kızın getirilmesini istedi. Dua et-ti ve evden ayrılıp gitti. Kız da hemen o anda şifa buldu.

Halife Tai' Lillah, bir gün İbn Semun'a gazablanmış ve onu yaka-layıp huzuruna getirmelerini emretmişti. İbn Semun'un başına bir fe-laket gelmesinden korkuldu. Fakat İbn Semun huzura varır varmaz

oturdu ve vaaza başladı. Çoğunlukla Hz. Ali'nin sözlerini nakletti. Halife ağladı, öyle ki hıçkırıkları başkaları tarafından duyuldu. Sonra İbn Semun, ikram görmüş olarak halifenin huzurundan ayrılp gitti. Sonra halifeye; "Onu çağırdığında gazablanmış olduğunu görmüş-tük." dediler. Halife şu karşılığı verdi:

"Onun, Hz. Ali aleyhinde konuştuğunu duymuştum ve cezalandırmak istemiştım. Ama yanıma geldiğinde en fazla Hz. Ali'den bahsetti, onun sözlerini nakletti. Onun muvaffak bir kimse olduğunu anladım. Bana yeterince vaaz verdi, kalbimde ona karşı duyduğum kini yatıştırdı."

Adamın biri rüyasında Rasûlullah (s.a.v.)'ı ve yanı başında Mer-yem oğlu İsa (a.s.)'i görmüştü. İsa (a.s.) Rasûlullah (s.a.v.)'a: "Benim ümmetimde derin âlimler yok mudur? Benim ümmetimde manastır sahipleri yok mudur?" diyordu. O böyle demekte iken, bir ara vaiz İbn Semun da yanlarına gelmişti. Rasûlullah (s.a.v.), onu görür görmez İsa (a.s.)'a: "Senin ümmetinde böyle biri var mıdır?" diye sordu. İsa (a.s.) da sustu.

İbn Semun hicretin 300. senesinde doğdu ve bu senenin zilkade ayının ondördünde perşembe günü vefat etti. Kendi evine defnedildi.

İbnü'l-Cevzî dedi ki: "Defnedilişinden iki sene sonra bulunduğu yerden çıkarılıp Ahmed b. Hanbel mezarlığına nakledildi. İki sene sonra evindeki mezarından çıkarıldığında kefenleri henüz çürümemişti. Allah rahmet etsin.

SAMANİLERİN SON HÜKÜMDARI NUH B. MANSUR

Adı, Nuh b. Mansur b. Nuh b. Nasr b. Ahmed b. İsmail'dir. Künyesi, Ebü'l-Kasım es-Samani'dir. Horasan, Gazne ve Maverâünnehir'e hakim oldu. Onüç yaşındayken hükümdarlığa geçti. Ömrünün yirmi-bir sene dokuz ayını hükümdarlıkta geçirdi. Sonra has adamları onu yakalayıp yerine kardeşi Abdülmelik'i geçirdiler. Sonra da Mahmud b. Sebüktekin, onlara hücum etti ve hükümdarlığı ellerinden aldı.

Samani sülalesi 160 sene müddetle hüküm sürdü, ama bu senede hakimiyetleri yıkıldı. İş, bundan önce de bundan sonra da Allah'ın elindedir; O'na aittir.

EBÜ'T-TİB SEHL B. MUHAMMED

Ebü't-Tib Sehl b. Muhammed b. Süleyman b. Muhammed b. Süleyman es-Sa'lukî. Şafîî fıkıhçısıydı. Nisaburluların imamı ve o mıntıkaların şeyhi idi. Meclisine 500 kişi gelirdi ki, bunların ellerinde mürekkep okkalı vardı. Gelenler yazı yazmak için mürekkep okkalı

getirirlerdi. Ebü't-Tîb, meşhur rivayete göre bu senede vefat etmiştir.

Hafız Ebu Ya'lâ el-Halîlî, "el-İrşad" adlı eserinde dedi ki: "Ebü't-Tîb hicretin 460. senesinde vefat etmiştir." Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENSEKİZİNCİ SENESİ

İbnü'l-Cevzî dedi ki: "Bu senenin zilhicce ayında Bağdat'ta çok miktarda dolu yağdı. Öyle ki; hamamdaki sular bile dondu. Hayvanların sidikleri yollarda dondu."

Bu senede Ebu Talib Fahrü'd-Devle'nin halifeye bey'at ettiği, gelen elçiler vasıtasıyla halifeye arzedildi. Halife de bey'atını kabul etti ve ona Mecdü'd-Devle ve Kehfü'l-Ümme lakabını takarak Rey mintıkasının emirliğine tayin etti. Ayrıca kaftanlar ve sancaklar gönderdi. Aynı şekilde Bedir b. Hasneveyh'in de bey'atını kabul etti. Ona Nasirüddin ve'd-Devle lakabını taktı. Çok sadaka veren bir kimseydi.

Bu senede İbn Vessab adıyla bilinen ve dedesi Tai'e nisbet edilen Ebu Abdillâh b. Cafer, hilafet sarayındaki zindandan kaçıp Batiha'ya gitti. Batiha valisi Mühezzebü'd-Devle onu himaye etti. Sonra Kadir Billah onun gönderilmesini emretti. Zincirlere vurulmuş olarak Bağdat'a getirildi ve zindana atıldı. Zindandan tekrar kaçıp Geylan'a gitti. Orada kendisinin Tai' Lillah olduğunu iddia etti. Halk onun sözüne inanıp bey'at ettiler ve ögürleri ödediler. Diğer hilafet haklarını da yerine getirdiler. Fakat bir ara Geylanlılardan bir kişi Bağdat'a geldi. Durumu sorup onun Tai' olmadığını anladı. Geylan'a döndüğünde durumu anlattı. Böylece Ebu Abdillâh'ın durumu bozuldu. Halk onu terketti. O da Geylan'dan ayrılmak mecburiyetinde kaldı.

Bu senede Mısırlıların emiri insanlara haccettirdi. Mekke ve Medine'de Hakim Ubeydî adına hutbe okundu. Allah onu kahretsin.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENSEKİZİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

HATTABÎ

Ebu Süleyman Hamed (veya Ahmed) b. Muhammed b. İbrahim b. Hattab el-Hattabî el-Bestî. Önde gelen meşhur şahsiyetlerden ve çok hadis rivayet eden müctehid fakihlerden biridir. "Ma'alimü's-Sünen", "Şerhü'l-Buharî" ve benzeri eserleri vardır. Güzel şiirleri vardır. Şiirlerinden biri şudur:

"Hayatta olduğun müddetçe bütün insanlarla iyi geçin, idare et; çünkü sen ancak idare etme diyarındansın.

Başkalarıyla işi geçiştirip idare eden kimse rahatını bulur.
İdare etmeyen ise kısa süre sonra pişmanlıklarla arkadaş olur."

Hattabî, bu senenin rebiyülevvel ayında Best şehrinde vefat etti. İbn Hallikan böyle demiştir.

HÜSEYİN B. AHMED B. ABDULLAH

Hüseyin b. Ahmed b. Abdullah b. Abdurrahman b. Bekir b. Abdullah es-Sayrafi. Büyük hadis hafızıdır. İsmail es-Saffar'dan, İbn Semmak'dan, Neccad'dan Haldî'den ve Ebu Bekir eş-Şaşı'den hadis dinledi. İbn Şahin, Ezherî ve Tenuhî de kendisinden hadis dinleyip rivayet ettiler. Ezherî'nin ifadesine göre kendisi; Hüseyin b. Ahmed'in yanına gitmiş, önünde büyük hadis cüzleri görmüştü. "Bir senedi okuyacağı zaman ezbere okurdu. Bir metni okuyacağı zaman da sene-diyle birlikte ezbere okurdu ve ben bu durumunu defalarca gördüm." demiştir.

Bütün rivayet ettiği hadisleri sened ve metinleriyle kitaplarında olduğu gibi eksiksizce ezbere okumuştur.

Sika bir ravi idi. Onu çekemeyenler, onun aleyhinde konuştular.

Hatib Bağdadî'nin ifadesine göre; İbn Fevaris onu, hadis üstadlarından dinlediği hadislerle ilave yapmakla ve hadislerle senet kısmında bazı kişilerin adlarını eklemekle, maktu hadisleri muttasılmış gibi göstermekle itham etmiştir. Bu senenin rebiyülevvel ayında yetmişbir yaşında vefat etti.

SAMSAMETÜ'D-DEVLE

Samsametü'd-Devle b. Adüdü'd-Devle. Fars diyarının valisi idi. Amcası oğlu Ebu Nasr b. Bahtiyar ona karşı harekete geçip ayaklandı. Samsametü'd-Devle, amcası oğlunun önünden kaçıp bir Kürt cemaatına sığındı. Bunlar onu alıp beldelerine götürürlerken hazinesine el koydular, eşyalarını elinden aldılar. Sonra Ebu Nasr b. Bahtiyar'ın adamları gelip onu yakalayarak öldürdüler. Başını kestiler ve Ebu Nasr'a götürdüler. Ebu Nasr, huzuruna onun kesik başını koyduklarında, bu kesik başına bakarak: "Bu, senin babanın açtığı bir çığırdır." dedi.

Bu hadise, bu senenin zilhicce ayında meydana geldi. Samsame'nin başı kesildiğinde kendisi otuzbeş yaşındaydı. Ömrünün dokuz sene birkaç ayını hükümdarlıkta geçirmişti.

ABDÜLAZİZ B. YUSUF EL-HATTAN

Künyesi Ebü'l-Kasım'dır. Adüdü'd-Devle'nin inşa katipliğini yapmış, sonra onun oğlu Bahaü'd-Devle'ye beş ay müddetle vezirlik yapmıştır. Konuşması şiir gibiydi. Bu senenin şaban ayında vefat etti.

MUHAMMED B. AHMED

Muhammed b. Ahmed b. İbrahim Ebü'l-Feth. Gulam eş-Şenbuzî diye bilinir. Kıraat âlimi olup tefsiri iyi bilirdi. Anlatıldığına göre o, 50.000 beyit şiir ezberlemiştir. Kur'ân'dan delil niteliğinde birçok ayetleri de ezberinde tutardı. Bununla beraber onun Ebü'l-Hüseyin b. Şenbuz'dan yaptığı rivayetlerinde kusurlar bulunduğunu söyleyerek kendisini eleştirmişlerdir. Darekutnî, onun aleyhinde konuşmuştur.

Muhammed b. Ahmed, bu senenin safer ayında vefat etti. Hicretin 331. senesinde doğmuştu.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENDOKUZUNCU SENESİ

Bu senede Mahmud b. Sebüktekin, Horasan ülkesine hücum etti. Hükümdarlığı Samanilerin elinden aldı. Bu senede ve bundan önceki senelerde onlarla defalarca savaştı. Nihayet onların adlarını ve cisimlerini o bölgeden tümüyle silip yok etti. Samani hakimiyeti sona erdi. Bundan sonra Mahmud b. Sebüktekin, Maverâünnehir'deki büyük Türk hakanı Faik'in ölümünden sonra Türk hükümdarı ile savaşmaya azmetti. İki arasında çeşitli hadiseler ve savaşlar cereyan etti.

Bu senede Bahaü'd-Devle, Fars ve Huzistan'ı istila etti.

Bu senede Şifler, kendi iddialarına göre zilhicce ayının onsekizinci günü olan Gadir-i Hum gününde etrafı süsleyerek bayram kutlamaları yapmak istediler. Ancak öte taraftan Ehl-i Sünnet'e mensub bazı cahil gruplar da onlarla savaştılar ve bu günde Peygamber (s.a.v.) ile Ebu Bekir hazretlerinin hicret yolunda mağarada kuşatma altına alınmış olduklarını iddia ettiler. Bunlarınki de cahillikti. Çünkü Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ile Hz. Ebu Bekir (r.a.) hicret senesinin rebiyülevvel ayında o mağarada üç gün müddetle ikamet etmişlerdi. Oradan çıktıktan sonra Medine yoluna koyulmuşlar ve sekiz gün sonra Medine'ye girmişlerdi. Medine'ye girişleri ise rebiyülevvel ayının onikisindeydi. Bu kesin olarak bilinen bir husustur. Şifler, aşura gününde Hz. Hüseyin'in matemini tutmak istediklerinde yine Ehl-i Sünnete mensub cahil bir grup onlara karşılık verdiler ve muharremin onikinci gününde Mus'ab b. Zübeyr'in öldürüldüğünü iddia ederek Şiflerin Hz. Hüseyin'e yaptıkları gibi onlar da Mus'ab b. Zübeyr'i öldürdüler.

beyr'e matem tuttular. Şiilerin Hz. Hüseyin'in mezarını ziyaret edişleri gibi bunlar da Mus'ab b. Zübeyr'in mezarını ziyaret ettiler. Bu da bid'ata bid'atla karşılık vermektir. Oysa bid'at ancak sahih sünnetle ortadan kaldırılabilir.

Bu senede semayı kalın bulutlar kapladı. Fırtınalar esti. Şiddetli şekilde dolular yağdı. Öyle ki, Bağdat'ın birçok hurmalıkları telef oldu ve bu hurmalıklar ancak iki sene sonra normal ürün verebildiler.

Bu senede Irak kafilesini Şerif Rıza ile Murtaza hacca götürdüler. Ancak Arabilerin emiri İbn Cerrah onları tutukladı. Onlar da kendi paralarından 9.000 dinar fidye vererek kendilerini kurtardılar.

HİCRETİN ÜÇYÜZSEKSENDOKUZUNCU SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

ZAHİD B. ABDULLAH

Zahid b. Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. İsa es-Serahsî.

Kurra, fakih ve muhaddisti. Horasan'da kendi asrının şeyhi idi. İbn Mücahid'in kıraatına göre okudu.

Şafîilerin imamı Ebu İshak el-Mervezî'den fıkıh öğrendi. Ebu Bekir b. el-Enbarî'den lügat, edebiyat ve nahiv öğrendi. Bu senenin rebiyülahir ayında doksanalı yaşında vefat etti.

ABDULLAH B. MUHAMMED B. İSHAK

Abdullah b. Muhammed b. İshak b. Süleyman b. Muhalled b. İbrahim b. Mervez Ebü'l-Kasım. İbn Habbabe adıyla meşhur olmuştur.

Bağavî'den, Ebu Bekir b. Ebi Davud'dan ve bunların tabakasındaki kimselerden rivayetlerde bulunmuştur. Sika, güvenilir ve senedleri sağlam olan bir ravi idi.

Hicretin 299. senesinde Bağdat'ta doğdu ve bu senenin cemaziyelevvel ayında, doksan yaşında vefat etti. Cenaze namazını Şafîilerin şeyhi Ebu Hamid el-İsferayinî kıldırdı. Mansur Camii mezarlığına defnedildi.